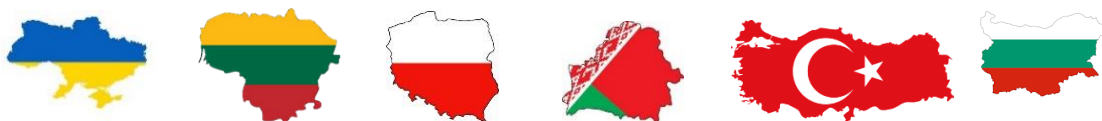

**TARPTAUTINĖS STUDENTŲ MOKSLINĖS-PRAKTINĖS
KONFERENCIJOS
EKONOMIKA. VERSLAS. VADYBA – 2019
STRAIPSNIŲ RINKINYS**

**PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL STUDENT
SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE
ECONOMICS. BUSINESS. MANAGEMENT – 2019**

**Vilnius
17 APRIL 2019**

**TARPTAUTINĖS STUDENTŲ MOKSLINĖS-PRAKTINĖS
KONFERENCIJOS
EKONOMIKA. VERSLAS. VADYBA – 2019
STRAIPSNIŲ RINKINYS**

**PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL STUDENT
SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE
*ECONOMICS. BUSINESS. MANAGEMENT – 2019***

Publisher: Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences

ISBN 978-609-436-054-1

Proceedings of the International Student Scientific-Practical Conference Economics. Business. Management – 2019

ISBN 978-609-436-054-1

All rights reserved.

Publisher: Vilniaus kolegija, Saltoniškių st. 58, Vilnius LT-08105, Lithuania.

Publisher website: <http://www.viko.lt>

Published in 2019.

Scientific Committee:

Chair:

Prof. Dr. Vladimiras Gražulis, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Governance, Professor

Members:

Dr. Erstida Ulvidienė, Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration, Associate Professor

Dr. Piotr Prus, PhD, UTP University of Science and Technology in Bydgoszcz, Poland

Dr. Tomasz Marcysiak, PhD, WSB University in Toruń, Poland

Dr. Lukas Giriūnas, Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Business, Associate Professor

Dr. Artūras Vitas, Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences, Associate Professor

CONTENTS

ACCOUNTING DEVELOPMENT IN A CHANGING BUSINESS ENVIRONMENT	
Renata Petuch.....	8
ACTUAL PROBLEMS OF THE FUNCTIONING OF PENSION SYSTEMS OF EUROPEAN COUNTRIES	
Tatsiana Masunova, Katsiaryna Skidzetskaya	13
ALYTAUS SAVIVALDYBĖS PASIRENGIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS	
Agnė Klusavičiūtė.....	19
BALANSO INFORMACIJOS TEORINIAI ANALIZĖS ASPEKTAI	
Justina Gavinavičiūtė, Julija Govkelevič	24
BENDRAVIMAS IR BENDRADARBIAVIMAS SU KOLEGOMIS	
Rytis Kanapka.....	30
BENDRAVIMAS LIETUVIŠKOSE INTERNETO SVETAINĖSE	
Vaidotas Gružas, Ignas Milašauskas	36
BIOLOGINIS TURTAS IR JO ĮVERTINIMO YPATUMAI	
Laura Liutkevičiūtė	45
BIRIŲ KROVINIŲ SRAUTO SĄSAJOS SU IMPORTU IR EKSPORTU VERTINIMAS	
Dovydas Macijauskas, Vincentas Skarbalius	50
CONCEPT AND ECONOMIC NATURE OF INCOME	
Viktor Krot.....	56
CROWDFUNDING AS AN ALTERNATIVE SOURCE OF BUSINESS PROJECT FINANCING	
Diana Yasyukayt, Svetlana Torik	61
DARBINIO STRESO VALDYMO STRATEGIJOS	
Kristina Stoliarenko	65
DARBO UŽMOKESČIO STRUKTŪRA IR RŪŠYS	
Sabina Kucevič	71
DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTERPRISES IN THE TOURISM SPHERE	
Yuliia Zvonova	76
DEVELOPMENT OF THE EXCHANGE MARKET IN THE REPUBLIC OF BELARUS AND THE REPUBLIC OF LITHUANIA	
Vlada Hrabouskaya	81
ECONOMY OF THE REPUBLIC OF BELARUS	
Ilya Volkov	86
EUROPOS CENTRINIO BANKO TURTO PIRKIMO PROGRAMA, KAIP INFLIACIJOS LYGIO REGULIAVIMO PRIEMONĖ	
Ovidija Barzdaitė, Gabrielė Bublytė	91
FINANSINIO EFEKTYVUMO FORMAVIMAS SKYSTŲJŲ KROVINIŲ KROVOS ĮMONĖJE	
Monika Jotkutė, Akvilė Šemetaitė	98

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN BELARUS: CONDITION AND OPPORTUNITIES OF COOPERATION WITH LITHUANIA	
Andrey Dobromyslov, Eugene Buka	106
ILGALAIKIS MATERIALUS TURTAS IR JO RODIKLIAI LIETUVOJE	
Karolina Rudokaitė	111
INCENTIVES FOR DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF COMPANIES IN BELARUS AND LITHUANIA	
Nastassia Zhuraskaya	116
INOVACIJOS VERSLE	
Aistė Kanapkaitė	120
INVESTAVIMO POLITIKA LIETUVOJE	
Akvilina Stankevičiūtė	125
ĮVAIZDIS – KONKURAVIMO ĮRANKIS	
Diana Startaitė	130
JAUNIMO POŽIŪRIS APIE ATSAKOMYBĘ IR GALIMYBES SUKAUPTI LĖŠAS ORIAI SENATVEI	
Jolanta Borel, Agata Fiodorovič	135
JAUNIMO VERSLUMO SKATINIMO PRIELAIIDOS	
Kristina Marozienė	146
KĖDAINIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS PASIRENGIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS	
Vytis Merkinykas	153
KIBERNETINIS SAUGUMAS ORGANIZACIJOJE	
Agata Fiodorovič	158
KLAIPĖDOS RAJONO SAVIVALDYBĖS PASIRUOŠIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS	
Modestas Fetingis	168
KLIENTŲ NUOMONĖS TYRIMAS APIE AB „ŠIAULIŲ BANKAS“ VYKDOMOS SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS VEIKLĄ	
Gintarė Murauskaitė, Raminta Šantaraitė	173
LEAN STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO ĮRANKIAI	
Akvilina Stankevičiūtė	178
LIETUVOS GYVENTOJŲ PASITENKINIMO II PAKOPOS PENSIJŲ KAUPIMO REFORMA TYRIMAS	
Raminta Senutaitė, Edita Časaitė	184
LIETUVOS GYVENTOJŲ VARTOTOJŲ NUOMONĖS TYRIMAS APIE KASDIENINIŲ BANKINIŲ PASLAUGŲ PASIRINKIMO GALIMYBES: KREDITO UNIJŲ BEI KOMERCINIŲ BANKŲ PALYGINAMOJI ANALIZĖ	
Karina Mamedova, Margarita Rakovska	189
LIKVIDUMO IR PELNINGUMO SĄRYŠIS BANKE	
Aušra Bredelytė	195
MAISTO NETOLERAVIMAS	
Katažyna Juškevič, Margarita Žarkovaitė	201

MOKĖJIMO IR ELEKTRONINIŲ PINIGŲ ĮSTAIGŲ SEKTORIUS LIETUVOJE	
Skaistė Ustilaitė	207
MORALINIO IDENTITETO POVEIKIS TVARAUS VARTOJIMO ELGSENAI IR VERSLO PERSPEKTYVOMS	
Vytautė Šmakova	213
OPPORTUNITIES AND THREATS OF CREATING ONE'S OWN BUSINESS	
Daria Vorobienko	220
PABALTIJO JŪRŲ UOSTŲ INFRASTRUKTŪROS NAŠUMO VERTINIMAS	
Kamilė Srėbaliūtė	223
PENSION FUNDS AND LIFE INSURANCE IN TURKEY	
Volkan Yaran, Burcak Yakut	229
PERDRAUDIMO RAIDA IR TRANSFORMACIJOS	
Renata Menčinskaitė	235
PERDRAUDIMO VAIDMUO KATASTROFINIŲ RIZIKŲ VALDYME	
Irina Chlebopašnikova	240
PERSONALO ATSAKINGUMO IR KŪRYBINGUMO UGDYMAS	
Karolina Laskauskaitė	245
PIENO PERDIRBIMO ĮMONIŲ VEIKLOS ANALIZĖ	
Viktorija Rusecka	250
PINIGŲ PLOVIMO ĮTAKOS FINANSŲ SISTEMAI VERTINIMAS	
Karina Glazačiova, Kristina Stoliarenko	255
PROVIDING TOURIST SERVICES: CUSTOMER COMMUNICATION AND TRUST BUILDING	
Olena Kuziv	261
SISTEMINIS MĄSTYMAS IR SPRENDIMŲ PRIĖMIMAS	
Violeta Miltienytė	265
SOCIALINIŲ TINKLŲ SUKURIAMŲ GALIMYBIŲ UOSTO IR LAIVYBOS ĮMONIŲ VALDYME VERTINIMAS	
Jolita Valaitytė, Nikita Valterytė	272
SPECIALIZUOTŲ BANKŲ RINKA LIETUVOJE	
Dovilė Maknytė	282
START-UP GROWTH STRATEGIES: THEORETICAL PERSPECTIVE	
Maryna Bohuslavska	287
STARTUP'S IN LITHUANIA	
Edvinas Gulbinas, Gabija Kilikevičiūtė	294
STRATEGINIS ORGANIZACIJOS UŽDAVINYS – DARBUOTOJŲ UGDYMAS	
Iveta Steponavičiūtė	301
STUDENTŲ MOKYMO SI MOTYVACIJOS TYRIMAS	
Violeta Kalašinskaitė	306

SUTELKTNIO FINANSAVIMO GALIMYBĖS IR GRĖSMĖS	
Živilė Alešiūnaitė	315
THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION OF YOUTH INTO THE LABOUR MARKET	
Ovidija Matukonytė, Ugnė Mincytė	320
THE MEANING AND IMPORTANCE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY	
Ieva Čekanskytė	325
THE PROBLEM OF YOUTH EMPLOYMENT AND UNEMPLOYMENT	
Artem Afanasyev	332
THE PROBLEMS OF YOUTH UNEMPLOYMENT AND EMPLOYMENT IN LITHUANIA	
Lukas Kimėnas, Gabija Daugėlaitė	337
THE STARTUP ECOSYSTEM IN BULGARIA	
Eleonora Koleva	343
TRUMPŲJŲ NUOTOLIŲ LAIVYBOS IR SAUSUMOS TRANSPORTO SISTEMŲ LOGISTINIO JUNGIAMUMO VERTINIMAS LIETUVOS REGIONE	
Austėja Miselytė, Kamilė Jotkevičiūtė	347
TVARUS VERSLAS – SOCIALIAI ATSAKINGAS VERSLAS	
Beatričė Zaleskaitė	354
VEIKLOS EFEKTYVUMO VERTINIMAS TEORINIŲ ASPEKTU	
Karolina Jasiulytė	360
VILKAVIŠKIO RAJONO PASIRENGIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS	
Karolis Vasiliauskas	367
VILNIAUS MIESTO SAVIVALDYBĖS PASIRENGIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS	
Aušra Žemaitytė	372
VILNIAUS RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO VALDYSENĄ	
Viktorija Rusecka	377
VISAGINO SAVIVALDYBĖS PASIRUOŠIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS	
Aurimas Velička	382
X, Y IR Z KARTŲ ĮTRAUKIMAS Į DARNIĄ KOMANDINĘ VEIKLĄ	
Ovidija Barzdaitė	387
ŽMONIŲ SANTYKIŲ TENDENCIJŲ IR ŠIUOLAIKINIŲ TECHNOLOGIJŲ ĮTAKOS JOMS SOCIOLOGINIS TYRIMAS	
Lukas Abligaitis, Vilius Cibulskas	393

ACCOUNTING DEVELOPMENT IN A CHANGING BUSINESS ENVIRONMENT

Renata Petuch

Academic supervisor – lecturer Jūratė Merkienė

Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences, Faculty of Economics

1. Accounting in XXI century

Modern accounting has changed a lot since the old Soviet accounting. In the past work of bookkeepers was only related to the registration of economic transactions, nowadays the accounting specialist must have analytical skills, to be good at IT, know certain laws and be able to organize accounting.

Table 1

Bookkeeping in the past and nowadays

Bookkeeping in the past	Bookkeeping nowadays
Abacus	Information technologies
A lot of papers	Double entry system
	Variety of statements
	Laws
	Accounting principles
	Knowledge in finance
	Planning
	Organization
	Control

Source: composed by the author

Today authors more and more emphasize the fact that accounting is a universal business language. Nowadays annual financial statements help to communicate with various groups of users of accounting information, such as shareholders, creditors, auditors. In order to understand accounting data, it should be based on generally accepted principles, for example the money measurement concept. Relying on this concept, accountants provide knowledge about the company's assets, its owners and asset utilization effectiveness. Besides, accounting reflects all business transactions, company's activity results, material, labor and financial resources in the company, so it influences the successful management of the company. In a modern business environment accounting information serves as the most important and reliable source for business activity prognoses. Due to this information, entity managers predict a company's activity, achieve expected goals because

accounting data allows easier to answer such questions like: what are the goals of the company and what needs to be done to achieve these goals. The more financial statements are being prepared with the purpose to provide information which helps consumers make economic decisions about entity financial, activity result and cash flow.

Without control it is hard to reach goals. Therefore keeping accounting records control is necessary. The accounting supervision assures fair financial reporting and proper bookkeeping. In a modern organization control is carried out by the accountants themselves. Bookkeepers control function includes collection of information about financial activity and its systematization in various registers. According to the survey about modern accounting, a proportion of the respondents do not consider the control function as one of the accounting function. Apart from that control, accounting should be well organized. Organizing process includes accounting policy, records formation, distribution of responsibilities, the methods by which the accounting is kept. Even more today's accounting job is related to planning, for example, cost and budget planning. However according to the survey results, respondents do not classify organization and planning to modern bookkeeper.

Modern accounting is inseparable from information technologies. Nowadays, software producers can offer a variety of accounting software, which differ only by their features and prices. Using information technologies accountants can not only record transactions but also declare taxes. Information technologies have affected the removal of paper documents, accelerated data transfer and also made accounting work easier. Information technologies also ensure more efficient communication with companies from another country because all required information is electronically filed and entrepreneurs do not need to spend time and money travelling to another country.

Today's accountant is a dynamic profession that requires constant improvement of knowledge. An accountant needs to know certain laws, which are constantly changing and this way it is necessary to know the topicalities of them. Starting to keep accounting digitally, the requirements for employees in this field have increased. These days bookkeepers should be able to use computer programs, for example certain accounting software or Excel. Despite of the knowledge of information technologies, today is a huge advantage if accountant can calculate financial indicators and interpret them. Managers of large companies emphasize that a modern accounting job is more related to finance management. Because financial analysis is based on accounting information, it is more attractive for a company to hire a competent accountant with knowledge of the finance field than an accountant and financier together. Having a competent accountant for the company is an advantage because he knows the tax laws and possible tax obligations. A company with a competent accountant will not owe the state and even be able to recover part of the tax. As tax laws change regularly, the accountant must keep up to date knowledge in this area. Also modern entities are interested that bookkeepers

should understand audit aspects, because these two professions are closely related. Currently internal audit is more related not only to financial statements checking but consultancy services which help a company to function. Thus, an accountant, who knows the financial side, can easily be an internal auditor and give advice to the company on how to do business correctly, what goals to set, what strategy to choose and foresee possible risks.

2. General principles of bookkeeping

Table 2

General accounting principles

Accounting principle	Meaning
A company's	The company is a separate accounting unit. Financial statements include only the assets of the enterprise.
Business continuity	Companies have been in business for more than 12 months.
Periodicity	The financial statements must be drawn up on the basis of the date of the last reporting period.
Stability	Enterprise applies an accounting policy constantly or for a long time.
Principle of monetary measure	All assets, equity, liabilities, income, expenses and cash flows of the entity are presented in the financial statements in cash.
Accrual principle	Income is recorded when earned, o costs - when company experiences it.
Comparison	Income earned during the reporting period is related to costs incurred earning that income.
Precautionary principle	The company chooses accounting methods that would prevent assets, equity, the value of the liabilities, income and expenses is unreasonably increased or reduced.
Neutrality	Accounting information must be objective and impartial.
Substance over form	Recording economic transactions and economic events attention is paid more on their content and economic meaning.

Source: composed by the author

Listed principles are called general accounting principles. First because they are generally accepted. Secondly, these principles are used in all areas (industry, construction, trade). Accounting principles are created to enable the accounting user to correctly understand and compare the information presented in the financial statements. Financial statements are connected not only to enterprise but also to shareholders, who want to buy companies' shares, to creditors, suppliers, government institutions, competitors and auditors. In real business environment enterprises should use all accounting principles. But the main are business continuity, accrual and comparison principles. They are declared and accepted by Lithuania Law on Accounting of the Republic of Lithuania. General principles form the basis of the accounting system. Without common principles exist

additional principles, by which accounting is managed. One of them would be money principle which states that income is recorded when company gains money. This principle is used by new companies which annual income does not exceed 30 000 Eur.

3. Accounting process

Nowadays bookkeeping process includes not only economic operation registration but also accounting organization.

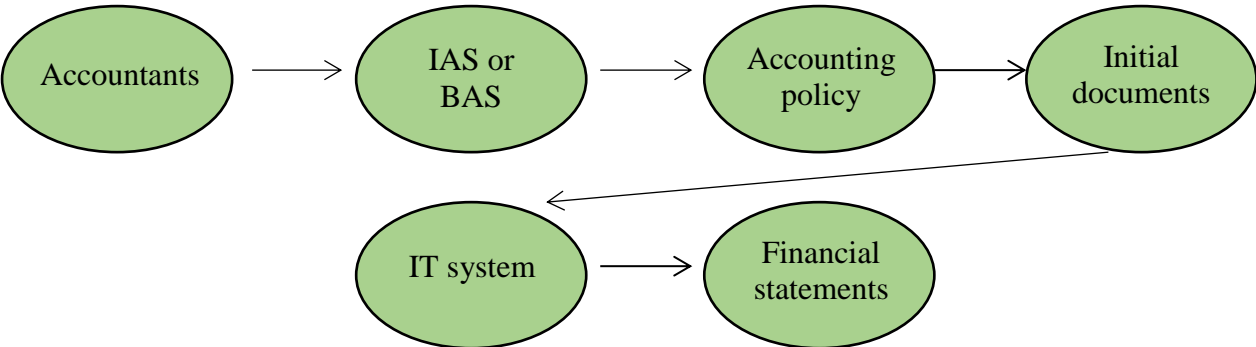

Figure 1. A process of modern accounting

First part of accounting would be accountants. Modern enterprises have a several different spheres accounting, for example, a salary accounting, an accountant who registers fixed assets operations, stocks recording bookkeeper. Accountants also should be able to make an accounting policy, because in big companies managers do not have time to prepare it. Accounting policy is a complex of rules that govern bookkeeping. All economic transactions are register using initial accounting documents, which must be from a reliable source, and business accounting standards (BAS) or international accounting standards (IAS). International accounting standards are used by financial institutions and listed companies.

To sum up, today’s bookkeeping is a dynamic profession that requires continuous employee knowledge and planning, accounting control and enterprise skills. Currently, authors and the media often talk more about close accounting relations with other economic spheres, for example, finance, law and audit.

List of References

1. GIRIUNAS, Lukas. *Optimizing controlling functions of the company accounts*. Vilnius, Vilnius university, 2009. Link: <http://ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/view/9247/4674>
2. GUPTOR. M; RUDZIONIENE. K. *Searching for information quality of financial statements: from the main principles up to neuro accounting*. Vilnius, Vilnius university, 2018. Link: <http://www.journals.vu.lt/index/login?source=%2FBuhalterines-apskaitos-teorija-ir-praktika%2Farticle%2Fview%2F11951>
3. MACKEVICIUS, Jonas.;SUBACIENE, Rasa; TAMULAVICIENE, Daiva. *Investigation of accounting theory issues in the works of lithuanian authors*. Vilnius, Vilnius university, 2018. Link: <http://www.journals.vu.lt/BATP/article/view/11845/10458>
4. RIMKUVIENE, Silva. TAMOSAITIENE, Jolanta. *Business planning and organization*. Vilnius: Technika, 2012. 203 p. Link: http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/1587/1/1437_Rimkuviene_Verslo_WEB.pdf

ACCOUNTING DEVELOPMENT IN A CHANGING BUSINESS ENVIRONMENT

Summary

Modern accounting has changed a lot comparatively to XX century. Nowadays accounting is a dynamic profession which includes a wide knowledge in accounting, law, tax, IT sphere and also several management functions like planning, organization and control. Also bookkeeping plays an important role in financial solutions and it is a universal business language because shareholders and investors leading to financial statements can invest money in business more safely. Exists ten general bookkeeping principles: a company's, business continuity, periodicity, Stability, principle of monetary measure, accrual principle, comparison, precautionary principle, neutrality, substance over form.

Modern accounting process includes the following steps:

1. Accountants;
2. International accounting standards or business accounting standards;
3. Accounting policy;
4. Initial documents;
5. Information technologies;
6. Financial statements.

According to the survey about modern accounting profession, respondents do not consider planning, organization and control functions to up-to-date accounting. However, the biggest part of participants of survey confirmed that bookkeeper is a wide profile specialist nowadays. Also, part of respondent consider the accounting profession difficult.

ACTUAL PROBLEMS OF THE FUNCTIONING OF PENSION SYSTEMS OF EUROPEAN COUNTRIES

Tatsiana Masunova, Katsiaryna Skidzetskaya

Scientific supervisor – assistant Alina Ivanovna Sinkevich

Polessky State University, Pinsk, Belarus

Introduction

The system of pension provision occupies an important place in social protection of the population in any state. The level of the development of the system of population social protection is based on personal achievements of people, the system of changes in the economy and policy, natural, geographical, cultural and historical features of states. The high level of development of the system of pension provision is a sponsor of proper standards of living for senior citizens for the fact that work pensions are frequently the only source of their income after reaching them a retirement age. The lack of this income can lead to negative transformations in financial situation of category of citizens.

According to the place that a state takes in this system there are following types of the pension systems in the world: state; private; a mixed type. By the principle of accumulation the pension system includes three types: proportion (distribution); accumulative (saving); partly accumulative (saving) one.

About 50% from 176 states which were mentioned by the research of the World Bank chose the proportion pension system. A great number of pension payments are under the control of the government of the country. This financial support gives the minimum social assurances to the poor. In such countries as France, Austria, Finland, Italy and Luxembourg the state fulfills the full amount of pension payments.

In some countries a person has the right to choose a pension system. For example, such a public proportion system works in Germany. In addition there are also accumulative (saving) pension systems as well. Businessmen, farmers and people of creative professions don't need to pay for compulsory insurance.

The aim of the article is to analyze pension provision systems of European countries and to find out the ways of creation of an optimal pension system.

Tasks of article:

1. Compare pension provision systems of European countries.
2. Tell the difference lists between pension systems of European countries such as Belarus, Lithuania, Ukraine, Poland, Russia and Latvia.
3. Find out the solutions to the problem of creation of the optimum pension system.

1. Pension Model of the Republic of Belarus, her Advantages and Disadvantages

The basic pension model of the Republic of Belarus is a proportion one. It is elementary, clear and it gives the entire population the opportunity to use it easily. This system has two disadvantages:

1. Equal access to pension provision with all categories of population;
2. Dependence of pension model from demographic and economic factors. If the number of workers in the country is reducing while the number of pensioners is growing, there is a shortage of the pension fund. In this case the state compensates the lack of it from the budget. The government has to place part of the financial burden on the employed citizens.

As for social programs, financing of health care, education, culture their number is reducing. From my point of view there is no an ideal pension payment system in the world nowadays.

Nevertheless, there are some systems in the world, which have a great number of optimal functional characteristics. They have to observe several requirements at once:

1. The amount of pension payments must be big enough in comparison with the salary the people used to have so that the pensioners would not to face the financial difficulties with reduction in their income levels after their retirement sharply.
2. The amount of pension payments has to be predictable and stable;
3. Pensions should not be subject to any changes in demographic situation in the country, as well as the other factors the person cannot affect [3].

There is correspondence between the amount of average pay rise and the quantity of average pension payment in the Republic of Belarus (Figure 1).

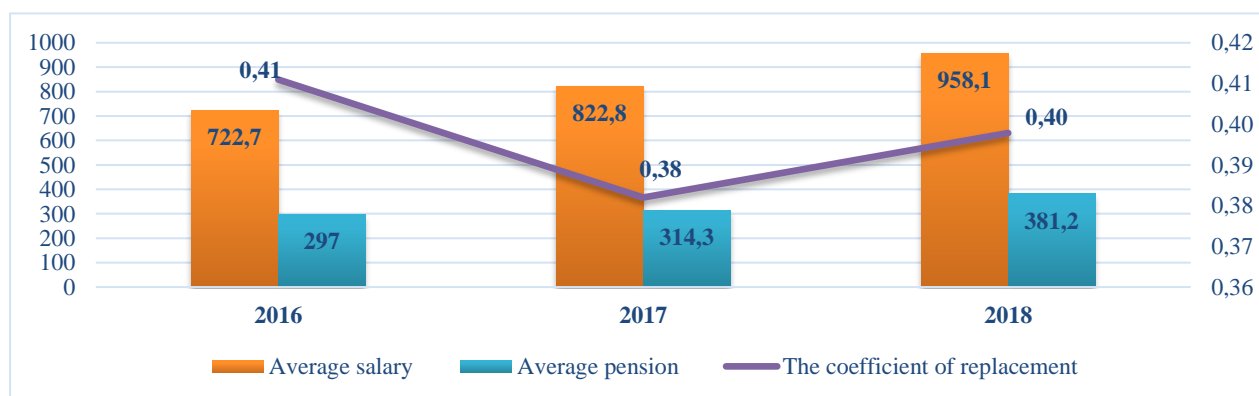

Figure 1. The coefficient of replacement of pension in the Republic of Belarus, 2016-2018

Source: [1]

The coefficient of replacement of pension makes about 60% in European countries. In Belarus this coefficient is significantly lower. Its reduction is going on to fall. The critical level that makes up less than 40% speaks about the low level of pension provision. A similar situation with pension payments has taken place recently in our country.

2. Pension Provision Systems of European Countries

One of the factors determining the amount of pension payments is the demographic factor. There are about 1 billion people at the age of 60 years in the world now. By 2050 there will be more than 2 billion people over the age of sixty. The number of "very elderly" population aged more senior than 80 years in the countries with high standards of living, according to forecasts of the UN, will have become three times more for the same period of time. The consequences of such global demographic changes are unpredictable. If the growth in the number of people over the retirement age is taken into account (in each country the retirement age differs), there will be seen the necessary changes in pension provision payments (Figure 2).

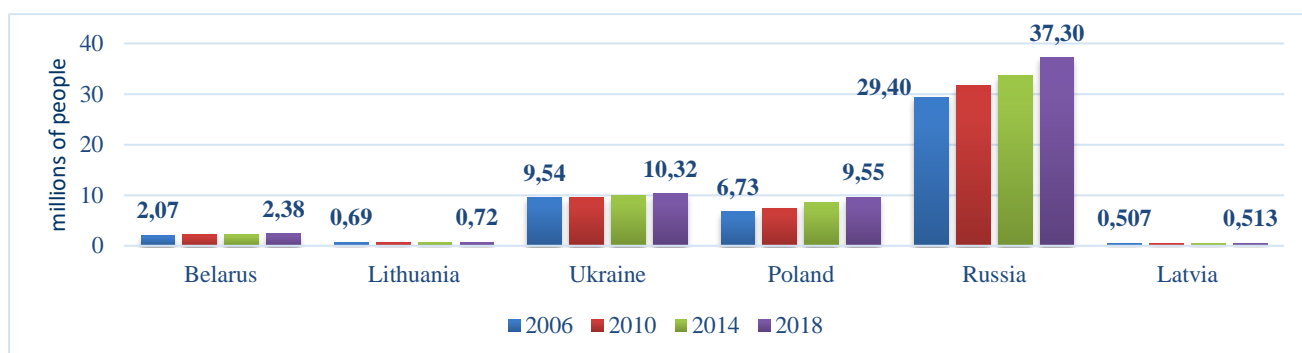

Figure 2. The dynamics of number of the retired people in the certain countries of Europe during 2006-2018
Sources: [1], [2]

With the increase of the retired people, there is always a decrease in number of the employed ones who are responsible for the provision of pension payments and its next distribution among the persons who retired (Figure 3). Consequently, there is a big loading on providing for expenses on implementation of the corresponding payments to the state.

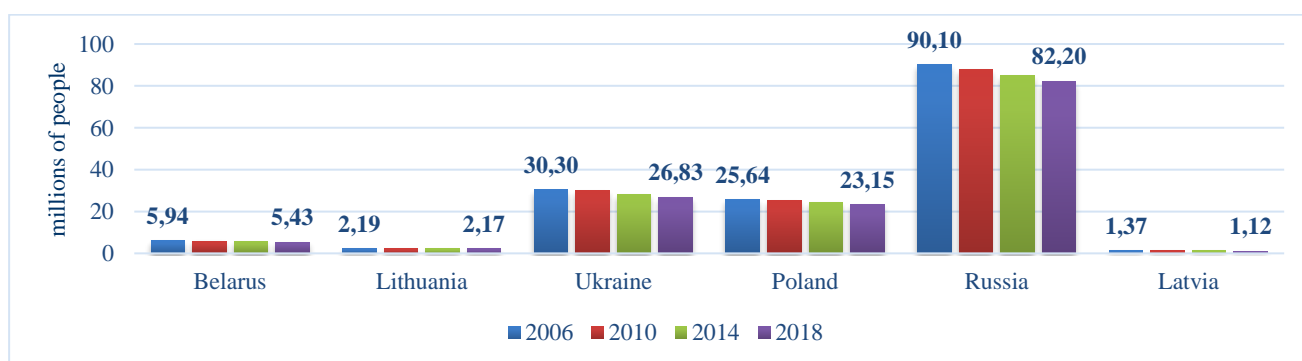

Figure 3. The dynamics of number of persons of working age in the certain countries of Europe during 2006-2018
Sources: [1], [2]

Thus, the negative dynamics of number of employed people of working age of the considered countries has an identical trend.

Searches for ways out, solutions to the problem of creation of the optimum pension system are an important problem for many states. A number of significant changes of the pension systems in the certain countries of Europe are presented in table 1.

Table 1

Major modifications in pension systems of individual European countries

Country	Investments (contributions) to future pension payments	The age of retired people	Benefits of the pension system	Fund organization structure
The Republic of Belarus	28% - employer , 1% - an employee	Increase (by 2022) Men – 63 Women – 58	Concessionary rates for housing communal services	The System of Public Pension Provision
The Republic of Lithuania	3% an employer, 1,5% - on saving from SoDra	Increase (by 2026) 65 years for men and women	Reduction of income tax by 1 % and distribution these funds to a supplementary pension	A proportion pension scheme (for citizens under 40 years)
The Republic of Latvia	20% out of a social insurance contribution	Increase (by 2025) 65 years for men and women	The country's inhabitants receive part of the pension of the deceased spouse	A mixed scheme of pension provision type
The Russian Federation	22% from the wage to the worker's pension account	Increase (by 2028) Men – 65 Women – 60	Employer's responsibility for the dismissal or for refusal to hire the employees because of the age	A mixed scheme of pension provision type
The Republic of Ukraine	22% from the minimum wage for all categories of payers	Increase (according to the length of service or work) Men– 63 Women – 60	Employment assurance, reduction benefits in land and tax payments for 5 years before retirement	The System of Public Pension Provision
The Republic of Poland	19,52% of the total salary	Decrease Men – 65 Women – 60	Benefits for people whose pension payments are below the average amount ones	A mixed scheme of pension provision type

Source: [3]

Thus, the ageing of population, one of the essential parts of a basic demographic process, in the majority of countries causes some troubles. The first one is that a functioning of the pension provision system becomes obstructing. The principle of prevalence of so called “intergenerational solidarity” plays its negative role on the whole system. This demographic trend is a strategic long-term challenge for the pension system. A number of countries are installing a system of savings and supplementary pension insurance programs to solve this actual problem. Accumulative retirement insurance is a globally accepted financial instrument that makes increasing the size of the future pension payments. Its essence of the process is the accumulation of insurance investments, increased by accrued interest, provided with an insurance contract. After reaching their retirement age, insured people are able to be provided with payments, which can be paid in installments. The amount of the supplementary pension is indexed.

There are no legal acts regulated of compulsory retirement insurance in the Republic of Belarus. This is a completely voluntary accumulation, while, for example, in the Nordic countries it is a part of public policy. As for Lithuania, the citizens under the age of 40 are included in the accumulative pension provision system since 01.01.2019 automatically. Due to it, citizens will be

able to have both a state pension and a supplementary pension, independently choosing one of the five most prosperous savings funds.

The citizens of the Republic of Belarus do not participate in funded pension schemes as actively as many of European citizens do. The reason for that is development most of Belarusian population has lost some trust to government state deposits during the curtain period of its previous history, and it is difficult for them to return the former trust. Belarusians have been starting to take part in supplementary pension insurance programs only in recent years, facilitated by factors such as tax benefits, stability of the Belarusian ruble and the growth of financial literacy of their society.

According to statistics, women are more likely to think about their future than men (60% of pension insurance contracts). Most interest in pension insurance programs is shown by people from 28 to 48 years. As a rule, these are citizens with income above average and higher education degree, who are engaged in business activity or are mid-level professionals.

The employer can also take care of ensuring the quality and standard of living of employees at a retirement age. Corporate insurance of supplementary pension is an essential part of the social package of many enterprises and it makes employers the opportunity to stay competitive applicants in the labor market. It is one of the most effective ways to save more than 50% of funds resources compared to the material promotion facilities of employees such as bonuses or pecuniary aid. The insurance contributions of employees worked at enterprises are included in production costs and the sale prices. Nevertheless, the pay rise of employees stays stable, because they are not included in the payroll. At the same time an employee feels more protected, if the insurance fees are paid by the employer. They have additional motivation to work, appreciate they workplace and they are more loyal to the employer. Citizens of the Republic of Belarus got overall over \$ 14.5 million dollars in equivalent in comparison with payments under pension insurance programs in 2018.

Conclusions

1. The specific features of the modern pension insurance systems of developed countries have their dissimilarities to the other ones. The reason for this is the different level of development of national social provision systems, demographic, cultural and political characteristics of each country.
2. Most countries are making efforts to create an optimal pension system.
3. The old-age pension saving scheme is a globally accepted financial instrument for increasing the amount of pension payments and the ability to confront strategic long-term challenges for the pension system of the state.

List of References

1. Number and natural population growths [Electronic resource] / National Statistical Committee of the Republic of Belarus. - Access mode: <http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/chislennost-i-estestvennyy-prirost-naseleniya/>. – Access date: 15.03.2019
2. Population Pyramids of the World from 1950 to 2100 [Electronic resource] - Access mode: <https://www.populationpyramid.net/>. – Access date: 15.03.2019
3. RYBCHINSKAYA, A. Pension novelties at our neighbors: Poland lowered a retirement age, Russia - raised, and Ukraine tied to an experience [Electronic resource] / Rybchinskaya A.// Access mode: <https://www.kp.by/daily/26938/3988864/>. – Access date: 15.03.2019

ACTUAL PROBLEMS OF THE FUNCTIONING OF PENSION SYSTEMS OF EUROPEAN COUNTRIES

Summary

The system of pension provision occupies an important place in social protection of the population in any state. According to the place that a state takes in this system there are following types of the pension systems in the world: state; private; a mixed type. The specific features of the modern pension insurance systems of developed countries have their dissimilarities to the other ones. The reason for aging population, a different level of development of national social provision systems, demographic, cultural and political characteristics of each country make them search for the ways out of creation of an optimal pension system.

ALYTAUS SAVIVALDYBĖS PASIRENGIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS

Agnė Klusavičiūtė

Mokslinis vadovas – lektorius Ramutis Buckiūnas

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Alytaus miesto savivaldybės rūpinasi ir yra pasiruošusios apsaugoti savo gyventojus. Daugelis alytiškių niekada nėra pagalvoję, ką reiktų daryti ekstremalios situacijos metu, o Alytaus miesto savivaldybė turi parengus planą, kuriuo vadovaujantis miesto gyventojų saugumas bus užtikrinamas kuo efektyvesnėmis priemonėmis. Pagrindinį dėmesį savivaldybės ekstremalių situacijų planas skiria gamtos ir žmonių sukeltoms nelaimėms.

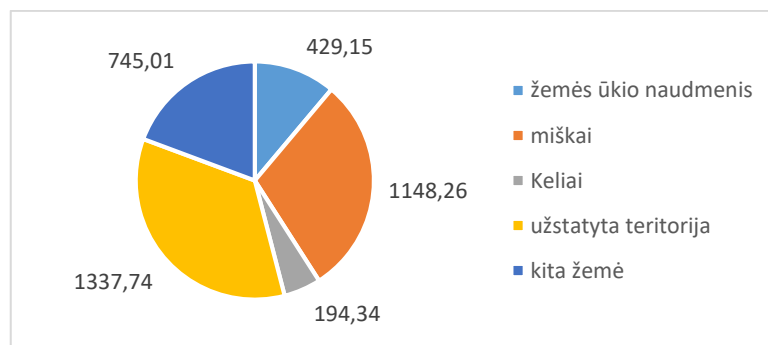
Straipsnio tikslas: išanalizuoti Alytaus miesto savivaldybės ekstremalių situacijų planą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti įvykius, galinčius sukelti ekstremalią situaciją;
2. Išsiaiškinti labiausiai tikėtiną ekstremalią situaciją Alytaus miesto savivaldybėje;
3. Numatyti priemones, užtikrinančias gyventojų informavimą ir evakavimą.

1. Miesto charakteristika

Alytus yra didžiausias Pietų Lietuvos miestas esantis šalia Nemuno, apie 65 km. į pietus nuo Kauno ir 108 km. į pietvakarius nuo Vilniaus. Šis miestas - tai apskirties, rajono, miesto savivaldybės, seniūnijos ir katalikų dekanato centras. Mieste gyvena 56364 gyventojai. Miesto teritorija iš visų pusių ribojasi su Alytaus rajonu. Alytaus miesto savivaldybės teritorijos plotas 3944,8 ha.

1 pav. Alytaus miesto savivaldybės teritorijos panaudojimas (hektarais)

Miesto gatvių plotas 194,34 ha, dauguma jų su asfaltbetonio danga. Per miestą eina valstybiniai keliai: Vilnius – Lazdijai, Kaunas – Lazdijai ir Kaunas – Druskininkai Savivaldybės

teritorijoje teka Nemuno upė, kuri miestą padalina į dvi dalis: dešiniajame Nemuno krante - Alytus I (Pirmas Alytus), o kairiajame - Alytus II (Antras Alytus). Visgi didžiausia miesto dalis yra kairiajame upės krante. [1]

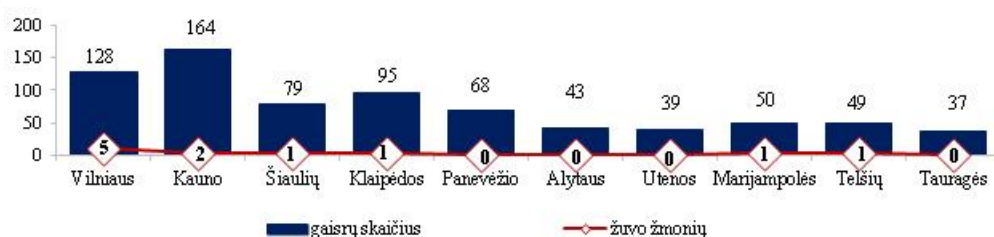
2. Gresiančios ekstremalios situacijos

Ekstremalioji situacija – dėl ekstremaliojo įvykio susidariusi situacija, kuri gali sukelti staigų ir didelį pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai. [4]

Lietuvoje ekstremaliosios situacijos skirstomos į du lygius – savivaldybės ir valstybės. Savivaldybės lygio – ekstremaliosios situacijos, kurių padariniai šalinami savivaldybėje esančiomis civilinės saugos sistemos pajėgomis ir naudojant savivaldybėje turimus arba iš kitų savivaldybių gautus materialinius išteklius, o padarinių išplitimo ribos neviršija trijų savivaldybių teritorijų ribų. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 1063 „Dėl ekstremaliųjų įvykių kriterijų sąrašo patvirtinimo“ ir atlikus savivaldybės civilinės saugos rizikos analizę nustatyta, kad savivaldybės didžiausi rizikos šaltiniai prioriteto tvarka yra šie:

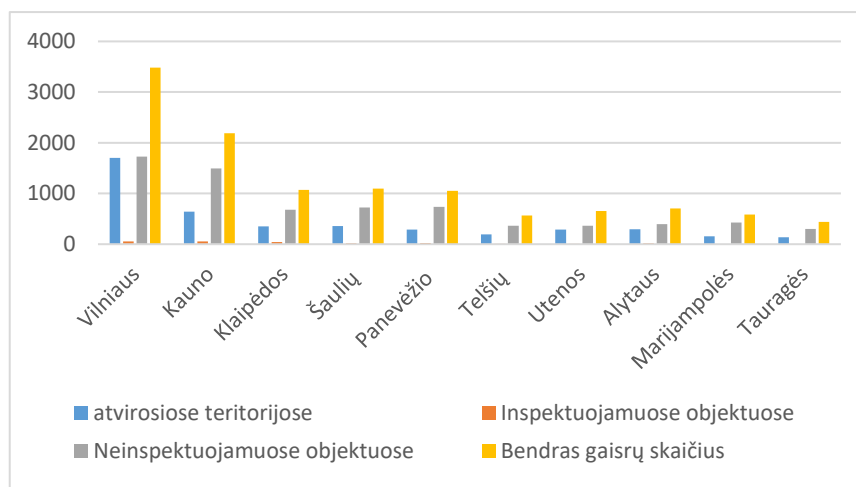
1. pavojai, kurie sukelia didelius padarinius (poveikį) ir yra didelės tikimybės – gaisras;
2. pavojai, kurie sukelia didelius padarinius (poveikį) – žmonių pavojingos ar ypač pavojingos užkrečiamos ligos;
3. pavojai, kurie yra didelės tikimybės: gaisras, uraganas, labai smarki audra, viesulas, škvalas, sausra (kaitra), stambi kruša, smarkus snygis, smarki pūga, smarki lijundra;
4. visi kiti pavojai bendro rizikos lygio mažėjimo tvarka: įvykis energetikos sistemoje, įvykis transportuojant pavojingą krovinį, gamtiniai miškų gaisrai, speigas, automobilių kelių eismo įvykis, aplinkos oro užterštumas, geležinkelių transporto įvykis, pavojingas radinys, vandens užterštumas, nevaldoma žmonių minia, tarša naftos produktais, tarša branduolinėmis ir radioaktyviosiomis medžiagomis, įvykis, susijęs su nusikalstamąja ir teroristine veikla.

Alytaus mieste kaip ir visoje Lietuvos teritorijoje dažniausia ir labiausiai tikėtina ekstremali situacija yra gaisras. Vien per 2019 m. sausio mėnesį šalyje kilo 752. Palyginti su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu, jų kilo 7 proc. mažiau. Gaisruose žuvo 11 žmonių (2018 m. sausio mėn. – 16), vaikų žūčių pavyko išvengti, o 20 gyventojų patyrė traumų. [3]

2 pav. Gaisrų ir žuvusiųjų skaičius per 2019 m. sausio mėnesį

Remiantis Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos pateiktais duomenimis per 2019 m. sausio mėnesį Alytaus mieste kilo 43 gaisrai, kurie buvo sėkmingai likviduoti, be žmonių žūčių. Per 2018 metus šalies mastu kilo 11140 gaisrų. Alytaus miesto savivaldybėje 708.

3 pav. Gaisrų skaičius 2018 m.

3. Perspėjimas apie ekstremaliąją situaciją

Gyventojų informavimas ir perspėjimas apie nelaimes yra gyvybiškai svarbus veiksmas. Gyventojų perspėjimo informacija turi būti gausi ir kuo iš įvairesnių šaltinių. Visuomenė gali būti perspėjama įvairiais būdais: jungiamos civilinės saugos sirenos, siunčiami trumpieji pranešimai tiesiogiai į gyventojų mobiliuosius telefonus, skelbiami pranešimai šalies žiniasklaidoje, interneto svetainėse, socialiniuose tinkluose. Gyventojams perspėti Alytaus miesto savivaldybėje yra įrengta 10 centralizuoto valdymo elektros sirenų. Už Alytaus miesto savivaldybės teritorijoje esančių civilinės saugos sistemos subjektų ir gyventojų perspėjimą ir informavimą atsakingi savivaldybės administracijos specialistai civilinei saugai.

Institucijose, organizacijose, švietimo įstaigose, ligoninėse, poliklinikos ir kitose viešosiose patalpose dėl ekstremalios situacijos, susidariusios bendrojo naudojimo patalpose, žmonės yra išpėjami patalpose įrengtomis garsinės avarinio signalizavimo sistemomis. Gyventojai dėl ekstremalių situacijų taip pat gali būti išpėjami per regioninius ir vietinius transliuotojus:

1. apskrities (savivaldybės) – Alytaus miesto savivaldybė;
2. radijo stotis – UAB Alytaus radijas FM 99, Alytaus regioninė televizija „Dzūkijos TV“;
3. informacijos perdavimo į stotį numatyti būdai – faksu, elektroniniu paštu, telefonu.

4. Gyventojų evakavimas

Gyventojų evakavimas - tai organizuotas gyventojų perkėlimas iš teritorijų, kuriose pavojinga gyventi ir dirbti, į kitas teritorijas, laikinai suteikiant jiems gyvenamąsias patalpas. Alytaus

miesto gyventojų evakavimą organizuoja Alytaus miesto gyventojų evakavimo ir priėmimo komisija, patvirtinta Savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu. Evakuotiesiems gyventojams laikinų gyvenamųjų patalpų ir gyvybiškai būtinų paslaugų (gyventojų aprūpinimas maistu, geriamuoju vandeniu, medikamentais, švariais drabužiais ir kt.) suteikimą organizuoja Savivaldybės gyventojų evakavimo ir priėmimo komisija. Laikinam evakuotų gyventojų apgyvendinimui ir būtinų paslaugų suteikimui Alytaus miesto gyventojų evakavimo ir priėmimo komisija panaudoja kolektyvinius apsaugos statinius: Dzūkijos pagrindinė mokykla (Tvirtovės g.), A. Ramanausko-Vanago gimnazija (Birutės g.), Piliakalnio progimnazija (Jiezno g.), Dainavos pagrindinė mokykla (Vilties g.), Putinų gimnazija (Šaltinių g.).

Esant ekstremaliai situacijai savivaldybė gali nuspręsti, kad žmonės iš savo gyvenamųjų vietų turi būti evakuojami į slėptuves (specialiosios paskirties statiniai arba specialiai įrengtos patalpos apsaugoti nuo atsiradusių gyvybei ar sveikatai pavojingų veiksnių. Slėptuvių poreikį šalyje nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė) arba į kolektyvinės apsaugos statinius (š anksto parinkti ir specialiai pažymėti statiniai, kurie gali būti greitai pritaikomi laikinam gyventojų prieglobsčiui saugantis nuo žalingo aplinkos poveikio bei evakuotų gyventojų apsaugai ekstremaliųjų situacijų ar karo metu. Juose organizuotai bus teikiamos gyvybiškai būtinos paslaugos: aprūpinama maistu, geriamuoju vandeniu, vaistais, higienos reikmenimis, švariais drabužiais). Kolektyvinius apsaugos statinius galima atpažinti pagal prie įėjimo pritvirtintą specialųjį ženklą, gerai matomą iš toli bet koku paros metu. Kolektyvinės apsaugos statinio žymėjimo specialusis ženklas – tai lygiakraštis mėlynas trikampis oranžinio fono kvadrato, apibrėžtame mėlynos spalvos rėmeliu.

5. Pagalbos teikimas nukentėjusiems gyventojams

Įvykus įvykiui Alytaus r. savivaldybės greitosios medicinos pagalbos stoties, tarnybos dispečeris užregistravęs įvykį, išsiunčia brigadas į įvykio vietą ir informuoja apie tai kitas tarnybas. Teikiant medicinos pagalbą ekstremaliosios situacijos židinyje (vieta, kurioje įvyko įvykis ar ekstremalusis įvykis, ir teritorija, apimanti didžiausio pavojaus sritį apie tų įvykių vietą), nustatoma pagalbos teikimo vieta, nukentėjusieji rūšiuojami pagal sužeidimų sunkumą, registruojami, po to, atsižvelgiant į sveikatos būklę, gabenant į stacionarias gydymo įstaigas. Nepakankant pajėgų vykdyti papildomos pajėgos telkiamos iš savivaldybės teritorijoje esančių ambulatorijų ir medicinos punktų. Pirmąją medicinos pagalbą taip pat teikia priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos gelbėtojai. Informacija apie nukentėjusiųjų skaičių ekstremalaus įvykio židinyje, jų sveikatos būklę bei į kokias ligonines nukentėjusieji išgabenti, per greitosios pagalbos dispečerį perduoda savivaldybės gydytojui.

Išvados

1. Miesto savivaldybė nustatė, kad įvykiai, galintys sukelti ekstremalias situacijas yra šie: škvalas, užkrečiamosios ligos, sausra, audra, smarki pūga, įvykis energetikos sistemoje, eismo įvykis transportuojant pavojingus krovinius.
2. Labiausiai tikėtina ekstremali situacija Alytaus miesto savivaldybėje yra gaisras, vien per 2019 m. sausio mėnesį mieste kilo 43 gaisrai, o per 2018 m. kilo net 708 gaisrai. Bet pastebima gera tendencija, gaisrų skaičius sumažėjo 7 proc.
3. Gyventojai apie evakavimą yra išpėjami garsinėmis sirenomis, kurių mieste yra 10, mobiliaisiais telefonais, radiju, televizija ir internetu. Gyventojai evakuojami pagal problemos rimtumą. Evakavimas gali būti lokalus ir iškeliant žmones į kitas savivaldybes.

Literatūra

1. Alytaus miesto savivaldybės pasirengimas ekstremalioms situacijoms. [Interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <https://www.alytus.lt/civiline-sauga>
2. Gyventojų evakavimas. [Interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. vasario 24 d. Prieiga per internetą: <https://www.civsauga.lt/apie-civiline-sauga/>
3. Gresiančios ekstremaliosios situacijos. [Interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. vasario 23 d.] Prieiga per internetą: <http://pagd.lrv.lt/lt/gaisru-ir-gelbejimo-darbu-statistika/2019-m>
4. KUČINSKAS Stanislavas *Civilinė sauga*. Klaipėda, 2010. 100 p. eISBN 978-9955-185-23-

PREPARATION OF ALYTUS MUNICIPALITY FOR EMERGENCY SITUATIONS

Summary

The article is about civil safety in Alytus. This item analyses a Alytus city extreme situation plan. The plan describes which situations are considered extreme and which one is not. Also this article describes the ways of evacuation and how residents are informed about extreme situations in their town.

BALANSO INFORMACIJOS TEORINIAI ANALIZĖS ASPEKTAI

Justina Gavinavičiūtė, Julija Govkelevič
Mokslinė vadovė – lektorė Birutė Jukonienė
Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Balansas yra viena iš pagrindinių trijų įmonės finansinių ataskaitų. Ši finansinė ataskaita parodo įmonės momentinę finansinę būklę tai dienai, kuriai balansas yra sudarytas. Žiūrėdami į įmonės ataskaitą mes galime nusakyti įmonės kapitalo struktūrą, išiskolinimo lygį, finansinį likvidumą, apyvartinio kapitalo dydį ir daugelį kitų svarbių finansinių rodiklių. Balansas dažnai vadinamas įmonės finansinės padėties nuotrauka, nes pagal jį galima įvertinti įmonės finansinį sveikumą tam tikram laiko momentui (kuriam balansas yra sudarytas): galiausiai įvertinti kiek įmonė turi nuosavų lėšų, kiek skolų, kokia jos turto struktūra.

Straipsnio tikslas - išanalizuoti balanso analizės procesą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti balanso analizės teorinius aspektus.
2. Pateikti balanso analizės procesą.

1. Finansinės analizės svarba

Kiekviena finansinė ataskaita teikia tam tikrą informaciją apie ūkio subjektą, kuri yra reikalinga įvairiems informacijos vartotojams priimti tam tikrus sprendimus. Svarbu, kad pateikta informacija būtų kokybiška, teisingai atvaizduota ir pateikta suprantama forma. Toliau priimant sprendimus, finansinės ataskaitos yra analizuojamos, vertinamos įvairios įmonių veiklos sritys.

Pagal V. Bagdžiūnienę finansinių ataskaitų analizė – procesas, kurio metu siekiama įvertinti įmonės esamą ir būsimą finansinę būklę, jos veiklos tęstinumą, perspektyvas. (1, 8)

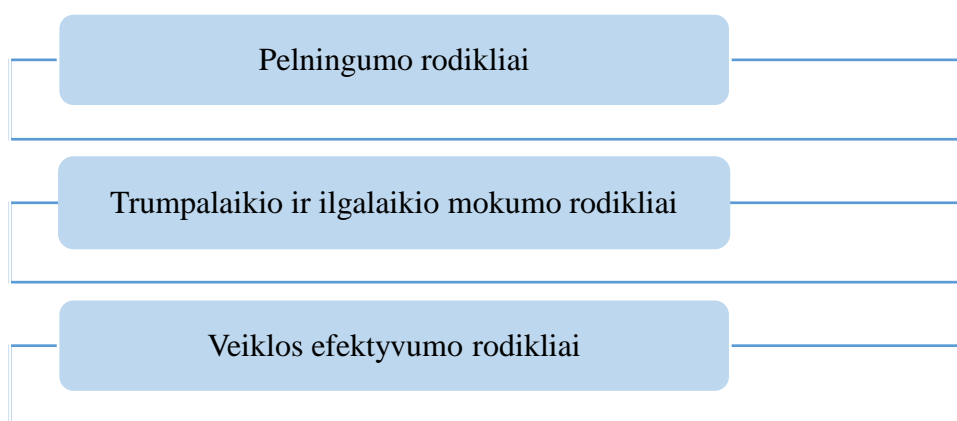
A. Kazakevičius finansinę analizę apibūdina kaip įmonės finansinių rezultatų ir būklės tyrimą, skirta įvertinti pasiekimus ir perspektyvas bei aprūpinti finansų valdytojus ir kitus vartotojus kokybiškai nauja informacija vadybinių funkcijų vykdymui. Taip pat finansinės analizės požiūriu A. Kazakevičius nurodo, jog visose ataskaitose svarbiausia – pateikiamos informacijos kiekis ir turinys. [4] Balansas – viena iš įmonės finansinės būklės ataskaitų. Balanso duomenys, t. y. turtas, įsipareigojimai ir nuosavas kapitalas, atskleidžia informaciją apie ūkio subjekto finansinę būklę. Balanso analizė tampa ypač aktuali esant ribotiems ištekliams ir neribotoms reikmėms, atskleisdama vidaus rezervus ir valdant sudėtingus ūkinius procesus. (1, 39)

Balanso ataskaita parodo labai daug absoliutinių finansinių rodiklių ir būtent jie sudaro svarbią įmonės ekonominės informacijos sistemą. Kiekvienas balanso straipsnių pokytis įtakoja įmonės finansinę būklę ir veikos rezultatus, todėl labai svarbu, kad šie rodikliai būtų teisingai įtraukti į balansą. (2, 296) Analizuojant šiuos rodiklius galima išsiaiškinti, kurie balanso straipsnių pokyčiai neigiami ir turi įtakos įmonės kritinei būklei.

Apie įmonės finansinę būklę galima spręsti iš tokių pagrindinių balanso rodiklių kaip ilgalaikis materialus turtas, atsargos, gautinos sumos, grynieji pinigai, mokėtinos sumos, kapitalas, ilgalaikiai įsipareigojimai. Svarbu stebėti šių rodiklių kaitą ir nuo to ar didėja, ar mažėja tam tikri rodikliai priklauso įmonės finansinis rezultatas.

Tačiau tikslesniam ir pilnam įmonės veiklos vaizdui būtina iš absoliučių rodiklių apskaičiuoti įvairius santykinius rodiklius, nustatyti jų tarpusavio priklausomybę bei santykį.

Naudojant balanso ataskaitos duomenis tikslinga apskaičiuoti ir analizuoti šiuos svarbiausius santykinius finansinius rodiklius (žr. 1-ą paveikslą).

1 pav. Svarbiausi santykiniai finansiniai rodikliai įmonių veiklai vertinti

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal GRIGALIŪNIENĖ, Žana; LILEIKIENĖ, Angelė. *Verslo finansų valdymas*. Klaipėda, 2014. P. 51

2. Pelningumo rodikliai

Pelningumo rodikliai parodo, kiek pelninga įmonė. Rodiklių didėjimas ar mažėjimas leidžia akcininkams spręsti ar įmonė įgyvendina nustatytus tikslus. Balanso ataskaitos duomenys leidžia analizuoti tokius pelningumo rodiklius kaip ilgalaikio, trumpalaikio turto pelningumą bei kapitalo pelningumą. Vertinant kapitalo pelningumo rodiklius gerai kartu analizuoti ir pelno (nuostolių) ataskaitos duomenis.

Turto pelningumas parodo, ar turtas naudojamas veiksmingai. Jis svarbus įmonės vadovams, nes parodo jų sugebėjimą racionaliai valdyti turtą. Atskirai skaičiuojama ilgalaikio ir trumpalaikio turto elementų pelningumas. Akcinio, nuosavo ir pastovaus kapitalo pelningumo rodikliai dažniausiai (žr. 1-ą lentelę) naudojami nustatyti kapitalo panaudojimo efektyvumą.

1 lentelė

Kapitalo pelningumo rodikliai

Rodiklis	Rodiklio apibūdinimas
Akcinio kapitalo pelningumo rodiklis	Parodo, kiek įmonė gavo grynojo pelno kiekvienam akcininkų investicijų eurui.
Nuosavo kapitalo pelningumo rodiklis	Parodo ar pelningus akcininkų investicijos ir kiek pelno tenka kiekvienam savininkų investuotam į verslą piniginiam vienetui. Parodo nuosavo kapitalo sukurtą pelną ir vadovų darbo efektyvumą naudojant investuotą kapitalą.
Pastovaus kapitalo pelningumas	Parodo įmonės funkcionavimo galimybes, plėtros lygį, taip pat kaip įmonės vadovai sugeba panaudoti nuosavą kapitalą ir ilgalaikius įsipareigojimus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal GRIGALIŪNIENĖ, Žana; LILEIKIENĖ, Angelė. *Verslo finansų valdymas*. Klaipėda, 2014. P. 54

Kaip jau prieš tai buvo minėta, pagal balanso analizės išvadas galima spręsti apie finansinę įmonės būklę.

3. Mokumo rodikliai

Įmonės finansinę būklę atspindi įmonės mokumas, kuris skiriasi nuo įmonės veiklos rezultatų, kuriuos atspindi pelningumo rodikliai. Mokumo rodikliai domina kreditorius ir investuotojus, kuriems svarbu žinoti ar įmonė moki ir pelninga bei gali apmokėti savo įsipareigojimus.

Pagrindinis įmonės mokumo analizės šaltinis yra balansas, o pati mokumo analizė atliekama trumpalaikio mokumo ir ilgalaikio mokumo etapais, kurie skaičiuojami bei vertinami įvairiais santykiniais finansiniais rodikliais (žr. 2-ą lentelę), kurie skaičiuojami pagal formules.

2 lentelė

Ilgalaikių ir trumpalaikių mokumo santykiniai rodikliai

Trumpalaikio mokumo analizė	Ilgalaikio mokumo analizė
Bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas	Finansinio sverto koeficientas
Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas	Bendrasis skolos koeficientas
Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas	Ilgalaikių skolų koeficientas
Apyvartinio kapitalo manevringumo koeficientas	Skolų grąžinimo koeficientas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal GIRIŪNAS, Lukas; MACKEVIČIUS, Jonas; VALKAUSKAS, Romualdas. *Finansinė analizė*. Vilnius, 2014. P. 288-322

Analizuojant trumpalaikio mokumo rodiklius pirmiausia apskaičiuojamas bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas, kuris parodo, kiek kartų visas trumpalaikis turtas didesnis už visus trumpalaikius įsipareigojimus, kitaip sakant, padeda prognozuoti įmonės mokumo būklę artimiausiu metu. (2, 302) Kuo didesnis šis rodiklis, tuo artimiausiu metu saugesnė įmonės situacija.. Kritinė šio rodiklio riba – 1,2. Tačiau siekiant objektyviau bei tiksliau įvertinti dabartinę įmonės mokumo būklę reikia paskaičiuoti greitojo trumpalaikio mokumo koeficientą. Šis koeficientas rodo, ar įmonė, jei iš jos būtų pareikalauta, galėtų greitai apmokėti savo trumpalaikius įsipareigojimus. Šio rodiklio kritinė riba – 1. Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas parodo, kokia įmonės turto dalis finansuojama trumpalaikėmis skolomis. Kuo šis rodiklis mažesnis, tuo geriau. Optimali šio rodiklio riba yra 0,2-0,4. Trumpalaikio mokumo būklę parodo ir apyvartinio kapitalo dydis, nuo kurio priklauso įmonės galimybės plėsti savo veiklą bei vykdyti savo įsipareigojimus. Apyvartinio kapitalo didėjimas parodo įmonės stabilumą, o mažėjimas parodo, jog padidėja galimybė įmonei neįvykdyti savo trumpalaikių įsipareigojimų. Nagrinėjant apyvartinio kapitalo naudojimo efektyvumą, skaičiuojamas apyvartinio kapitalo manevringumo koeficientas. Optimali šio rodiklio reikšmė yra 0,4-0,6. Ekonominėje literatūroje išvardinama daug finansinių rodiklių, kurių pagalba galima nustatyti įmonės ilgalaikį mokumą, tačiau dažniausiai apie ilgalaikių skolų būklę galima spręsti apskaičiavus 8-oje lentelėje išvardintus pagrindinius ilgalaikio mokumo rodiklius.

Kitas ilgalaikio mokumo rodiklis yra bendrasis skolos koeficientas. Jis parodo, kokia dalis skolintų lėšų panaudojama įmonės turtui sudaryti. Kuo mažesnis šis rodiklis, tuo geresnė įmonės finansinė būklė, svarbu, kad šis rodiklis neviršytų 0,7. Kartu su bendroju skolos rodikliu svarbu apskaičiuoti ilgalaikių skolų koeficientą. Ilgalaikių skolų koeficientas rodo, kokią dalį įmonės turto sudaro ilgalaikės skolos. Įmonei yra svarbu įvertinti situaciją dėl esamų įsipareigojimų bei jų grąžinimo galimybių. Svarbu, kad šis koeficientas nebūtų didesnis negu 0,5. Kreditų grąžinimo, kreditų patikimumo rodiklis ar skolų grąžinimo koeficientas yra vienas ir tas pats rodiklis, kuris skirtingose ekonominėse literatūrose įvardijamas skirtingai, bet turi tą pačią reikšmę. Jis rodo, kiek kartų įmonės veiklos pelnas gali būti didesnis už kredito grąžinimo sumas ir palūkanas. Šis rodiklis neturi būti mažesnis kaip 1,5-2,0.

Išnagrinėjus pelningumo, trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo rodiklius, svarbu išanalizuoti veiklos efektyvumo rodiklius.

4. Veiklos efektyvumo rodikliai

Veiklos efektyvumo rodiklių analizė naudojama nustatyti ar yra tinkamai valdomi įmonės ištekliai, ar tinkamai parengti finansavimo šaltiniai ir ar bendrai įmonė pasiekia pagrindinių įmonės

tikslų. Balanso ataskaitos straipsniai leidžia išanalizuoti turto apyvartumo rodiklius, kurie reikalingi ištirti turto panaudojimo efektyvumą ir išreiškiami kartais arba dienomis. Šie rodikliai dažniausiai skirstomi į tris grupes: viso turto, trumpalaikio turto, ilgalaikio turto. (2, 366)

Viso turto apyvartumo rodiklio koeficientas parodo, kaip efektyviai įmonė naudoja visą turimą turtą, gamindama ar realizuodama produkciją arba kitaip sakant, parodo, kiek kiekvienam viso turto eurui tenka parduotos produkcijos eurų. Jeigu šis rodiklis gamyboje didesnis negu 2, o prekyboje – didesnis negu 5, tai yra labai gerai.

Trumpalaikio turto apyvartumas daro labai didelę įtaką įmonės finansinei būklei. Šis rodiklis parodo, kiek pajamų tenka kiekvienam trumpalaikio turto eurui. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo efektyviau naudojamas trumpalaikis turtas. (3, 59)

Panašiai kaip ir vis turto apyvartumas skaičiuojamas ilgalaikio turto apyvartumo rodiklis, kuris parodo, kiek kartų per metus yra atnaujinamas ilgalaikis turtas.

Viso ir ilgalaikio turto apyvartumas skaičiuojamas kartais ar dienomis. Taip pat priklausomai nuo įmonės specifikos rodikliai yra vertinami skirtingai. Pavyzdžiui, ilgalaikio turto apyvartumo koeficientas gamybos įmonėje labai geras, kai didesni negu 1,5, o prekybos įmonėje, kai didesnis negu 10. Apibendrinant balansą kaip vieną iš finansinės atskaitomybės sudedamųjų galima teigti, jog tai svarbiausia finansinė ataskaita, kuri turi didelę reikšmę atliekant įmonės finansinės būklės analizę bei suteikia vartotojams vertingą ir reikalingą informaciją ekonominiams sprendimams priimti. Besikeičiant balanso struktūrai, esmė liko nepakitusi. Balanse parodoma, koku turtu disponuoja įmonė ir kam šis turtas priklauso tam tikru momentu, taip pat abiejų dalių sumos visada turi būti lygios.

5. Pagrindiniai balanso elementai

Apžvelgiant į balanso formavimosi etapus nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, galima pastebėti, jog pagrindiniai balanso formos pasikeitimai pastebimi pirmaisiais nepriklausomybės metais, kada buvo kuriama nauja šalies apskaitos sistema. Vėliau balanso formai įtakos turėjo Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą bei verslo apskaitos standartų parengimas ir patvirtinimas. Svarbiausiais balanso formų pokyčiais galima įvardinti 2016 m. įsigaliojusią naują LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo redakciją, pagal kurią balanso formos rūšis ir forma priklauso nuo įmonės kategorijos. Visi balanso straipsniai turi būti patikimai įvertinti pinigine išraiška.

Balanse pagrindiniai elementai turtas, nuosavas kapitalas ir įsipareigojimai skirstomi į pogrupius, o pogrupiai į straipsnius. Kiekvienas elementas savyje neša tam tikrą finansinę informaciją. Šios informacijos grupavimas yra parodomas balanse, tačiau straipsnių detalumas priklauso nuo pasirinktos balanso formos.

Balanse pateikta informacija turi būti patikima ir teisinga, todėl sudarant balansą svarbu vadovautis finansinę atskaitomybę reglamentuojančiais teisės aktais bei verslo apskaitos standartais. Prieš rengiant balansą nereikia pamiršti atlikti reikiamų buhalterinės apskaitos procedūrų, kurios turi įtakos balanso bei kitų finansinių ataskaitų informacijos teisingumui. Taip pat nuo to, kaip tiksliai ir tinkamai parengtas finansinių ataskaitų rinkinys priklauso finansinės analizės rezultatai, kokybė bei įmonės veiklos gerinimo veiksmai.

Balanso straipsnių absoliučių bei santykinų finansinių rodiklių analizė įmonei leidžia apskaičiuoti bei įvertinti vykstančius pokyčius. Būtent balanso ataskaitoje daugiausia yra absoliučių finansinių rodiklių. Jų nagrinėjimas gali daug pasakyti apie įmonės finansinę būklę. Tačiau žymiai tikslesnę informaciją gaunama iš santykinų finansinių rodiklių. Jų naudojimas reikšmingesnis negu absoliučių rodiklių. Iš balanso ataskaitos galima suskaičiuoti daug tokių rodiklių, todėl svarbu tinkamai pasirinkti rodiklius pagal analizės tikslą. Siekiant įmonei sėkmingai plėtoti savo veiklą, reikia mokėti tiksliai ir objektyviai įvertinti esamą finansinę būklę, kad būtų galima priimti teisingus ir efektyvius sprendimus, kurie būtų paremti finansinės analizės šaltiniais.

Literatūra

1. BAGDŽIŪNIENĖ, Vitalija. *Finansinių ataskaitų analizė*. Vilnius, 2013. 152 p. ISBN 978-609-95253-5-8.
2. GIRIŪNAS, Lukas; MACKEVIČIUS, Jonas; VALKAUSKAS, Romualdas. *Finansinė analizė*. Vilnius, 2014. 484 p. ISBN 978-609-459-369-7.
3. GRIGALIŪNIENĖ, Žana; LILEIKIENĖ, Angelė. *Verslo finansų valdymas*. Klaipėda, 2014. 167 p. ISBN 978-9955-18-837-7.
4. KAZAKEVIČIUS, Arvydas. Įmonių veiklos ekonominės analizės turinys vadybiniu aspektu. [interaktyvus]. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 15, 2015. P. 81-89. [žiūrėta 2019 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://svako.lt/uploads/pstp-15-2015-11.pdf>.

THEORETICAL ASPECTS OF THE BALANCE ANALYSIS INFORMATION

Summary

The balance sheet is one of the three main financial statements of the company (except for the profit and loss account and the cash flow statement). This financial statement shows the entity's current financial position for the day (end of the period) for which the balance sheet is drawn up. While looking at every company's report, we can describe the company's capital structure, the level of indebtedness, financial liquidity, the amount of working capital, and many other important financial indicators. Balance is often referred to as a picture of a company's financial position, as it can assess the financial health of an enterprise for a certain point in time (for which the balance sheet is drawn up): to estimate how much the company has its own funds, how many debts, its asset structure.

BENDRAVIMAS IR BENDRADARBIAVIMAS SU KOLEGOMIS

Rytis Kanapka

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Bendravimas tai informacijos perdavimo, priėmimo ar pasikeitimo būdas. Kiekvienas asmuo turi mokėti bendrauti, dalytis su kitais patirtimi.

Bendravimas yra glaudžiai susijęs su bendradarbiavimu. Bendraudami su kolegomis mes ne tik dalijamės informacija, bet ir siekiame savų bei bendrų tikslų.

Bendraudant ir bendradarbiaujant darbo efektyvumą lemia: aiškiai įpareigojantys veiklos tikslai, suprantami ir priimtini visiems kolegomis, aiškūs ir priimtini tikslai vienija ir skatina kolegas labiau stengtis, didina motyvaciją imtis naujų veiklos būdų, kelia pasitenkinimą darbu, padeda greičiau prisitaikyti prie kintančios aplinkos. Bendravimo atmosfera, susidedanti iš pasitikėjimo ir pagarbos vienas kitam, atviro minčių, nuomonių ir jausmų išsakymo, suteikia galimybę grupės nariams suprasti vienas kitą, jaustis saugiai, nebijoti, kad susidurs skirtingos nuomonės. Plačiau apie bendravimą ir bendradarbiavimą su kolegomis bus aptariama pačiame darbe.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti bendravimo ir bendradarbiavimo su kolegomis aspektus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti efektyvaus bendravimo principus;
2. Palyginti bendravimo ir bendradarbiavimo sampratą.

Tyrimo metodas – mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

1. Bendravimas

Bendravimas – tai dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio sąveika, kurios metu perduodama informacija ir patenkinami saugumo, saviraiškos, dominavimo ir kiti poreikiai. [2]

Efektyvaus bendravimo charakteristika:

1. Skleisti tikslią informaciją ir adekvačiai ją suprasti. Neteisingai suprastas žodis, gestas gali lemti tarpusavio santykių atšalimą.
2. Sėkmingai tenkinti socialinius poreikius. Bendraujama sėkmingai, kai jaučiamasi vertinamu, ne vienišu, kai gebama paveikti kitų nuomonę, daryti įtaką ir pan.

3. Leidžia pasiekti norimus tikslus – trumpalaikio bendravimo atveju keičiamasi informacija, siekiama įvairių tikslų patenkinimo (prašau pagalbos).
4. Neužkerta kelio laisvai skleistis ir augti asmenybei.

Giluminė bendravimo prasmė – emocinio ryšio su partneriu užmezgimas ir palaikymas. Galimas dvejopas reagavimas į partnerį, į jo problemą: kognityvinis (mąstymo) ir emocinis. Emocinė parama vadinama empatija – įsijautimas į kito žmogaus emocinę būseną, išgyvenimas to, ką jaučia kitas žmogus. [2]

Pirmoji empatijos fazė – supratimas. Partnerio emocinės būsenos atpažinimas, jos identifikacija (nustatymas). Svarbu yra sugebėti ir norėti gilintis į kito žmogaus emocines būsenas. Klaidingai identifikavus emocijas, į žmogų galima prabilti ne laiku ir ne vietoje.

Antroji empatijos fazė – jausmo išgyvenimas. Empatija yra išgyvenimas būtent tokio jausmo, kuris tuo momentu apėmęs jūsų partnerį/klientą.

Trečiojo empatijos fazė yra jausmo perdavimas. Svarbiausiais čia tampa to perdavimo būdai ir išraiškos formos, ypač neverbalinė/nežodinė kalba.

Neverbalinis bendravimas (nežodinis) – tai kūno bendravimo forma, išreikšta nesąmoningais gestais ir pozomis. Žmonės ne visada sako tai, ką galvoja, bet jų mimika, gestai pasako tiesą. Kūno kalbos ypatumą sąlygoja sąmonės impulsai, o šių beveik neįmanoma dirbtinai paveikti, dėl to mes galime neverbaline kalba pasakyti daugiau negu paprasto, verbalinio bendravimo būdu. Pavyzdžiui, į išgąstį pirmiausia reaguoja kūnas, o tik paskui pasigirsta, jei iš viso, pasigirsta, žodžiai. Pašoki arba įsitempi prieš pasakydamas „Oi“. Nežodinio bendravimo funkcijos:

1. Pakartojimas – linksiu galva ir tuo pačiu metu sakau „taip“.
2. Pakeitimas – draugas klausia „kaip gyveni?“, o aš patraukiu pečiais.
3. Papildymas – noriu sugalvoti idėją ir kasaus galvą.
4. Akcentavimas – rodo pirštu ir sakau „kaip tu galėjai nusirašinėti, ką?“
5. Reguliavimas – kai šneku, tai dažniausiai sakinio pradžioj kalbu garsiau, o pabaigoj – tyliau. Jei nenoriu leisti pašnekovui įsiterpti, tai reikia ir sakinio pabaigoj kalbėti garsiau.
6. Prieštaravimas – visas išraudęs ir sako „aš visai nepykstu“. [2]

Verbalinis (žodinis) bendravimas. Bendravimo psichologijoje dažnai naudojami siuntėjo, priėmėjo ir pranešimo terminai. Siuntėju ir priėmėju vadinami bendravimo metu informaciją perduodantys ir priimantys žmonės, o pati informacija vadinama pranešimu. Be turinio aspekto kalbant galima išskaityti dar keturis aspektus. Sakomo pranešimo analizė:

1. pranešimo turinys (apie ką aš informuoju);
2. savęs atskleidimas (ką aš pats apie save pasakau);
3. santykiai (kokios aš nuomonės apie tave);

4. kreipimasis (ką aš norėčiau paprašyti, liepti, įsakyti). Pvz., įsivaizduokite, jog suskamba telefonas. Pakeliate ragelį ir išgirstate: „Labas, jau penkis kartus tau skambinau!“. Pranešimo *turinys* aiškus – skambinta penkis kartus. Ką siuntėjas nori pasakyti *apie save* (jis nekantrus? nusivylęs? labai stropus?), kokie *tarpusavio santykiai* atsiskleidžia tarp siuntėjo ir priėmėjo (tu man labai svarbus?) ir *ko jis siekia* (galbūt galėjai ir pats paskambinti man). Taigi, priėmėjas gali reaguoti į vieną iš šių keturių aspektų ir tai apsprendžia jo reagavimo būdą. [2]

Remiantis bendravimo samprata galima išskirdami pagrindinius aspektus, kitaip – veiksnius (žr. 1-ą paveikslą).

1 pav. Bendravimo veiksmo pagrindiniai aspektai

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal *Komunikacijos samprata*, <http://www.saltiniai.info/index/details/377>

Remiantis klasikine bendravimo samprata, kiekvieną bendravimo veiksmą galima aprašyti išskirdami pagrindinius aspektus, kitaip – veiksnius:

1. *kalbėtoją*, arba *adresantą* – asmenį, kuris žodžiu ar raštu formuluodamas kalbinį pranešimą, turi tam tikslą ir siekia jį įgyvendinti (nors ir ne tik kalba);
2. *klausytoją*, arba *adresatą*, kuriam šis pranešimas skiriamas ir kuris jį aktyviai interpretuoja;
3. *pranešimą*, arba *prasminį turinį*, dar kitaip – *informaciją* – tai, ką garsinių ar rašytinių ženklų grandine kalbėtojo (adresanto) siekiama perduoti klausytojui (adresatui), išreikšta mintis;
4. *referentus* – tuos dalykus (objektus – žmones, daiktus, reiškinius ir pan.), apie kuriuos kas nors pranešama, bendraujama;
5. *kanalą* – formaliąją bendravimo priemonę, materialųjį pranešimo dėmenį, turintį įtakos visam pranešimui (gali būti skaidomas dar smulkiau nei *vizualinis* (rašytinė ar spausdintinė kalbos atmaina, suprantama rega) ar *audityvinis* (sakytinė, kitaip – garsinė, kalbos atmaina,

suprantama iš klausos); pavyzdžiui, vienoks kanalas, kai bendraujame tradiciniais laiškais, kitoks – kai bendraujame elektroniniais laiškais ar SMS; vienoks kaip kanalas yra lipnusi užrašų lapelis, kitaip – afiša, dar trečiaip – kai informacijos perdavimo kanalu tampa knyga – popierinė ar elektroninė). [5]

Apibendrinant galima teigti, kad bendravimas tai sąveika tarp dviejų ar daugiau žmonių perduodant informaciją ir patenkinant kitus poreikius. Bendravimo perdavimo formos yra verbalinė ir neverbalinė kalbos. Bendraujant vyksta grįžtamasis ryšys, kuriame siuntėjas perduoda informaciją, kuri yra paskirstoma į užkodavimo procesą, persiuntimą ir iššifravimą, galiausiai pasiekiant gavėją.

2. Bendravimas organizacijoje

Bendravimo lygius organizacijoje, juose vykstančius procesus veikia išorinė aplinka. Išorinės sąlygos, bendras gyvenimo lygis, įvairūs pokyčiai politikoje, socialinėje aplinkoje, visuomenėje veikia žmones, todėl nesklaidumai organizacijos išorėje turi įtakos ir nesklaidumams organizacijos viduje. Šie du poliai vidus ir išorė yra susiję, todėl tarpusavio santykiai organizacijos viduje priklauso nuo įvairių išorės aplinkos veiksnių. Būtent tobuli žmogiškieji santykiai ir padeda ne tik suvokti šiuos trikdžius, bet ir nukreipti žmonių bendravimą ta linkme, kuri leistų sumažinti nuostolius ir pastūmėtų žmones į efektyvią veiklą. [6]

Pastebėta, kad siekiant strategiškai valdyti krizines situacijas verslo ar viešojo sektoriaus aplinkoje, yra nepakankamai įvertintas bendravimo vaidmuo. [3]

Vidinis bendravimas vyksta organizacijos viduje. Pirminė vidinių bendravimo kanalų organizacinė funkcija yra suteikti galimybę vykdyti ir koordinuoti formalias užduotis. Vidinis bendravimas gali būti suprantama kaip organizacijos narių tarpusavio sąveika siekiant tam tikro tikslo.

Labai svarbu organizacijai turėti gerus santykius su išore, kitaip sakant visuomene ar kitomis organizacijomis. Išorinis bendravimas leidžia įgyvendinti didžiąją dalį organizacijos viešųjų ryšių tikslus: skleisti informaciją apie pačią bendruomenę, kurti bei propaguoti organizacijos įvaizdį, galbūt jei reikia ieškoti rėmėjų, įtakoti valstybinių institucijų ar organizacijų veiksmus, bei kitus panašius tikslus. Kaip rašoma daugeliuose šaltiniuose išorinis bendravimas tai viešieji ryšiai.[6]

Bendravimas įmonėje yra svarbus norint išvengti krizinių situacijų. Išorinė aplinka veikia bendravimo lygius įmonėje ir tai sukelia nesklaidumus vidinėje įmonės aplinkoje.

3. Bendradarbiavimas

Bendradarbiavimas – tai svarbus gebėjimas, atveriantis galimybes efektyviai siekti savo tikslų, mokytis iš kitų, nepasimesti sudėtingose situacijose, mokytis lyderystės ir iniciatyvos, įgyvendinant įvairius sumanymus. Jis prasideda šeimoje, vėliau persikelia į darželio, mokyklos

kolektyvą. Bendradarbiauti ir spręsti konfliktus žmogus mokosi visą gyvenimą, tai labai svarbus gebėjimas, kuris lemia jo sėkmę tiek profesinėje, tiek asmeninėje srityje. [4]

Bendradarbiavimas suprantamas kaip darbas kartu sutelkiant intelektines jėgas, padedant vienas kitam, susivienijant, veikiant kartu.

Bendravimas glaudžiai siejasi su bendradarbiavimu. A. Ancenbacherio (Anzenbacher) įsitikinimu, norint išugdyti bendravimo kultūros pagrindus reikia tinkamai išaiškinti, kas tai yra bendradarbiavimas. Ši visuomeniškumo forma glaudžiai siejama su bendravimu. Abi šios formos viena kitą sąlygoja ir papildo (žr. lentelę). [1]

Lentelė

Bendravimo ir bendradarbiavimo palyginimas

Bendravimas	Bendradarbiavimas
Tai žmonių tiesioginių santykių sritis. Žmonės bendrauja kaip Aš ir Tu. Tokiu būdu jie pripažįsta, kad ir vieni, ir kiti yra asmenybės; vieni kitus auklėja, skatina save išreikšti, sudaro vieni su kitais bendriją	Žmonės bendradarbiauja siekdami bendro tikslo. Materialines gėrybes ir kultūrinės vertybes, kurių jiems reikia savirealizacijai, galima realizuoti tik veikiant drauge. Tai žmonių socialinė sąsaja, atsirandanti dirbant kartu

Šaltinis: GEDVILIENĖ, Genutė. Bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra aukštojoje mokykloje. *Lietuvos mokslas*. p 93, http://www.elibrary.lt/inf_res4.phtml?id=39110

Bendradarbiavimas sujungia bendravimą ir veiklą. Bendradarbiavimo esmę sudaro bendra dalyvių veikla, grįsta jų tarpusavio sutarimu, ryšiais tarp jų, bendru tikslų suvokimu ir bendra siekimo koncepcija. Tai ir sudaro bendradarbiavimo esmę. [1]

Bendradarbiavimas tai toks procesas, kuris leidžia efektyviai siekti tikslų, įgyvendinti įvairius sumanymus. Bendradarbiavimas ir bendravimas yra glaudžiai siejami, nes bendradarbiavimas sujungia bendravimą ir veiklą, jie papildo vienas kitą. Sėkmingai bendrauti su kolegomis padeda komandos pažinimas, vaidmenų pasiskirstymas.

Išvados

1. Bendravimas – tai procesas, kuris veikia tarp dviejų ir daugiau asmenų, siekiant perduoti informaciją, patenkinti saugumo saviraiškos dominavimo ir kitus poreikius. Bendravimas turi dvi bendravimo formas neverbalinę (kūno kalbą) ir verbalinę (žodinę). Bendravimas yra skiriamas į dvi rūšis: į bendravimą su savimi ir bendravimą su kitais.
2. Bendravimas įmonėje yra labai svarbus aspektas norint, kad įmonė veiktų sėkmingai. Įmonės vidinį bendravimą veikia išorinė aplinka, suprantant jos poveikį, žmonių bendravimą galima nukreipti į efektyvų veiklos vykdymą. Išorinė aplinka - tai išorinės sąlygos, bendras gyvenimo lygis, įvairūs pokyčiai politikoje, socialinėje aplinkoje, visuomenėje veikia žmones, todėl nesklandumai organizacijos išorėje turi įtakos ir nesklandumams viduje.

3. Bendradarbiavimas – tai gebėjimas sutelkiant intelektualines jėgas, padedant vieni kitiems, veikiant kartu siekti savo tikslų, mokytis lyderystės ir iniciatyvos, įgyvendinant įvairius sumanymus. Bendradarbiaujant su kolegomis mes geriau pažįstame vieni kitus, ir tai padeda ne tik siekti gerų rezultatų, bet ir leisti laiką su kolegomis. Bendravimas jungia bendradarbiavimą ir veiklą, bendraujant ne tik save realizuojame, bet ir geriau pažįstame kolektyvą, jų tikslus, idėjas ir visa tai turi įtakos vidinei įmonės atmosferai.

Literatūra

1. GEDVILIENĖ, Genutė. Bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra aukštojoje mokykloje [interaktyvus]. *Lietuvos mokslas*. p.90-101. [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: http://www.elibrary.lt/inf_res4.phtml?id=39110
2. PALUJANSKIENĖ A.; JONUŠIENĖ D. *Psichologijos pagrindai* [interaktyvus]. Akademija, 2010. 50 p. [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.scribd.com/document/366985795/Psichologijos-Pagrindai-Mokomoji-Knyga-2013>
3. VALACKIENĖ, Asta. Krizinė komunikacija organizacijoje: efektyvus valdymas. [interaktyvus]. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2014, Nr. 72, p. 96-111. ISSN 2335-8750 [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=37&sid=983aeff8-5c45-4e8a-94e6-fbee5fb03702%40sessionmgr103&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=101064724&db=bth>
4. *Kodėl svarbu ugdyti bendradarbiavimo įgūdžius?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://lvjc.lt/straipsnis/kodel-svarbu-ugdyti-bendradarbiavimo-igudzius/>
5. *Komunikacijos samprata* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.saltiniai.info/index/details/377>
6. *Organizacija ir Komunikacija* [interaktyvus]. Mokslas.net.. [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mokslas.net/vadyba/organizacija-ir-komunikacija/>

COMMUNICATION AND COOPERATION WITH COLLEAGUES

Summary

This article analyses what is communication, what it consists of, how we communicate. Communication is a process that everyone should know and what skills they should have if they want to communicate successfully. Communication is close to cooperation; good communication skills help cooperate with colleagues in office. The outside environment affects office inside environment. In this article you will find what cooperating skills an employee should have if he wants to work in a team with colleagues. Without communication there wouldn't be any cooperation.

BENDRAVIMAS LIETUVIŠKOSE INTERNETO SVETAINĖSE

Vaidotas Gružas, Ignas Milašauskas

Mokslinė vadovė – lektorė Regina Čenienė

Vilniaus kolegija, Elektronikos ir informatikos fakultetas

Įvadas

Kiekvienam iš mūsų yra aktualu sekti naujienas ir domėtis, kas vyksta aplink mus. Labiausiai prieinamas informacijos šaltinis prieš internetą buvo laikraščiai. Juose yra ne tik informacija, apie tai, kas vyksta Lietuvoje, bet paliečiami ir užsienio politikos aktualijos, po šios informatyvios dalies visada būna ir laikraščio teikiamos pramogos: anekdotai, karikatūros, straipsniai apie įžymybes. Laikraščius keičia internetinės svetainės, o juose esančias pieštines karikatūras, juokelius – juokingi vaizdo įrašai, kompiuteriu redaguotos fotografijos, vaizdeliai, dar žinomi tokiu pavadinimu – „memai“. Internetinėse svetainėse galima rasti labai daug informacijos kaip ir seniau, pasikeitė tik tai, kad be to, neretai galima po straipsniais, svetainėse rasti komentarų sekciją, kurioje žmonės gali aptarti puslapyje pateiktą informaciją, pateikti savo nuomonę, diskutuoti. Straipsnyje yra nagrinėjamos internetinės svetainės, jų informatyvumas apie teikiamas pramogas, jose vykstantį bendravimą su straipsnių autoriais.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti autorių bendravimą su skaitytojais lietuviškose interneto svetainėse.

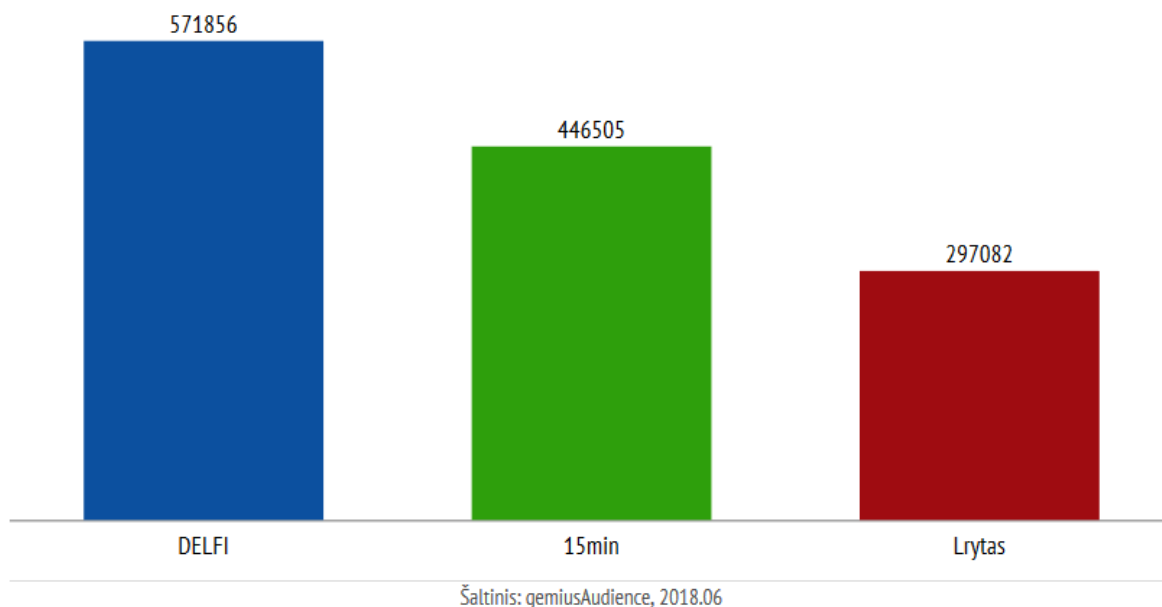
Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti informatyvią internetinių svetainių dalį.
2. Aptarti pramogas, egzistuojančias lietuviškose svetainėse.
3. Pateikti atlikto tyrimo rezultatus.

1. Informatyvioji lietuviškų svetainių dalis

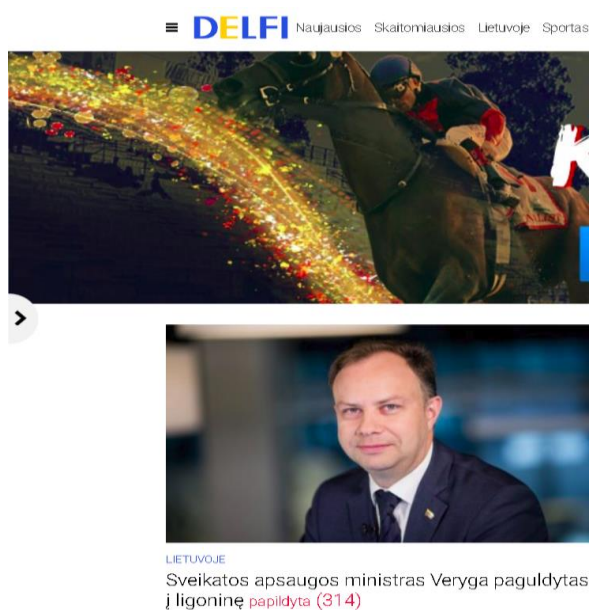
Pastaruoju metu ypač daug diskutuojama apie internetinės žiniasklaidos kalbą, jos manipuliacinį pobūdį, kai pateikiamos informacijos kokybė, žinių objektyvumas nublanksta prieš žurnalistų ar redaktorių siekį bet kokia kaina pritraukti skaitytojų dėmesį, o žiniasklaidos įtaka, formuojant visuomenės nuomonę, net tautinę savimone, jau niekas nedrįsta abejoti. Antraštės privalo būti intriguojančios, kad sulauktų kuo daugiau paspaudimų, iš šito fakto išplaukia ir sąvoka –

žiniasklaidos portalų reitingai. Pagal „gemiusAudience“ 2018 birželio mėnesio statistikos duomenis naujienų portalą DELFI, birželį, kiekvieną dieną, vidutiniškai skaitė 571,9 tūkst. vartotojų. Antroje vietoje pagal šį rodiklį buvo portalas „15min.lt“ (446,5 tūkst. vartotojų), trečioje – portalas „lrytas.lt“ (297,1 tūkst. vartotojų).

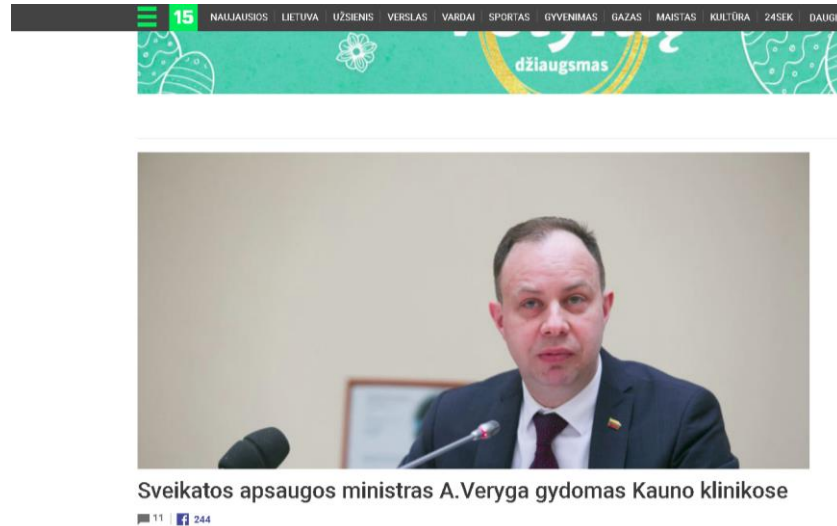
1 pav. Žiniasklaidos interneto svetainių reitingai

Pagal šiuos reitingus atsidarėme šias svetaines ir sulyginom naujausias žinias, kurios buvo pateikiamos skirtingomis antraštėmis.

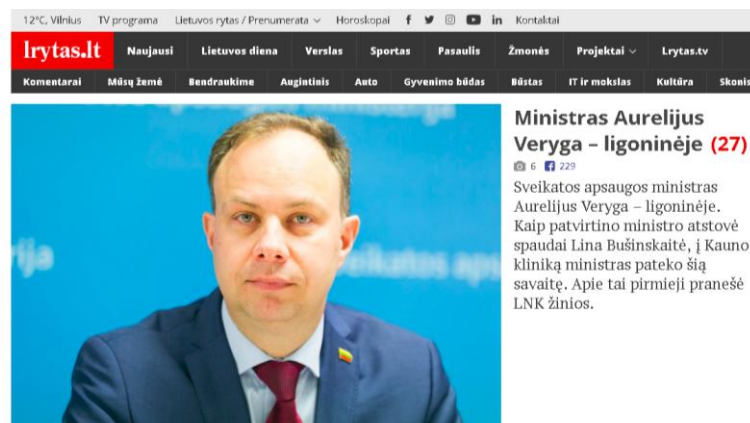
2 pav. „DELFI“ antraštė

„Sveikatos apsaugos ministras Veryga paguldytas į ligoninę“, komentavo 314 žmonių. Antraštė tiksliai nurodo naujienose aktualaus žmogaus poziciją valdžioje, o parašymas „paguldytas į ligoninę“ sudaro vaizdą, gal apsaugos ministrui nutiko kažkas blogo, gal net kriminalistinio.

3 pav. „15min“ antraštė

„Sveikatos apsaugos ministras A. Veryga gydomas Kauno klinikose“, platformoje „Facebook“ diskutavo 244, o svetainėje komentavo 11 žmonių. Antraštėje paminėta, jo pareigos, ne tai kaip portale „DELFI“, jau rašoma ir pirma vardo raidė, o ne tik politiko pavardė, beje yra parašyta, kad politikas gydomas Kauno klinikose, kas reiškia, kad jo būklė nėra tokia bloga, kaip susidaro vaizdas pirmoje internetinėje svetainėje.

4 pav. „lrytas.lt“ antraštė

„Ministras Aurelijus Veryga – ligoninėje“, platformoje „Facebook“ diskutavo 229, o svetainėje komentavo 27 žmonės. Puslapyje „lrytas.lt“ antraštė dar kitokia, čia politikas minimas pilnu vardu ir pavarde, kad sudaro formalumo šiam straipsniui, bet paminėjus žodį „ligoninė“, skaitytojui kyla klausimas: „kas jam nutiko?“, taigi antraštės provokacija sėkminga.

Pažvelgus į tos pačios naujienos, skirtingose lietuviškose svetainių antraštes, galime pastebėti, kaip skirtingai jos gali veikti žmogų. Taip pat, galima daryti išvadas, kad „intriguojančios“ antraštės ir gali būti šių puslapių reitingų pasiskirstymo priežastis.

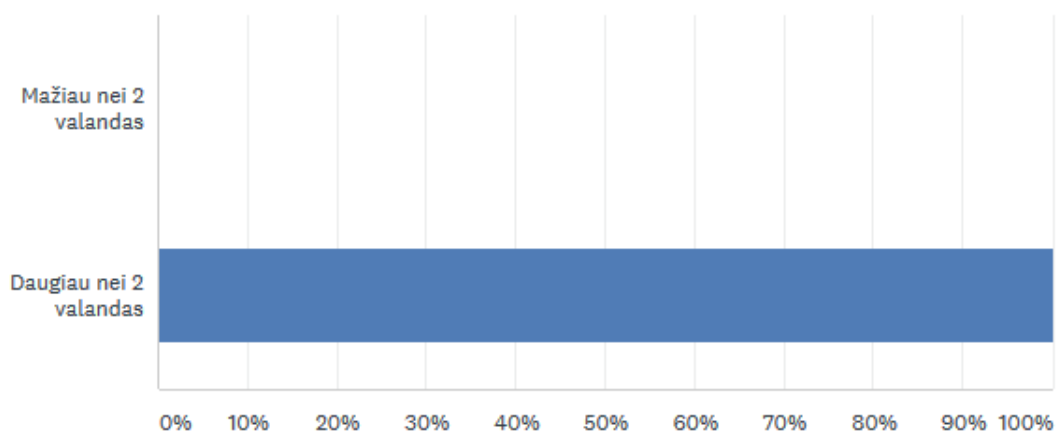
2. Pramogos, egzistuojančios lietuviškose svetainėse

Pramogas lietuviškose svetainėse įsivaizduojame skirtingai. Pramogos gali būti juokeliai, anekdotai, karikatūros ir pagal šiuolaikines tendencijas juokingi paveikslėliai, vadinami „memais“. Aptarsime būtent pastaruosius, nes šiaip laikais jie yra labai plačiai naudojami. Šiuolaikinėje visuomenėje, ypač tarp jaunesnių žmonių, nuolat atsiranda vis naujesni „memai“ apie tam tikras problemas ar klausimus. 2016 m. JAV prezidento rinkimuose „memai“ buvo aktyviai naudojami dvikovoje tarp Donaldo Trumbo ir Hillary Clinton, kas skatino balsuoti už vieną ar kitą kandidatą. Tačiau ne visi internetiniai juokeliai yra skirti pajuokti, kad būtų pranašesni, bet ir padėti kitiems bei burtis vardan bendro tikslo. Pavyzdžiui, kai kurie „memai“ gali padaryti gerą įtaką depresiją patyrusiems žmonėms, pvz, galėtų būti ledo kaušo (Ice Bucket Challenge) iššūkis. 2014 m. šis iššūkis surinko daugiau nei 100 milijonų dolerių ALS (Amyotrofinės šoninės sklerozės) tyrimams. Galbūt „memai“ yra tik kūrybiškumo produktas. Turbūt jie yra tik įdomus pavyzdys žmonėms kaip susidoroti su visomis tragedijomis ir kančiomis, kurios gali pasitaikyti gyvenime.

3. Bendravimo lietuviškose svetainėse tyrimo rezultatai

Šia tema yra atliktas tyrimas, apklausta kelios dešimtys jaunuolių (amžius 18-25 m.) apie bendravimą lietuviškose svetainėse. Buvo klausama 10 klausimų apie internetą ir jame vykstančius procesus.

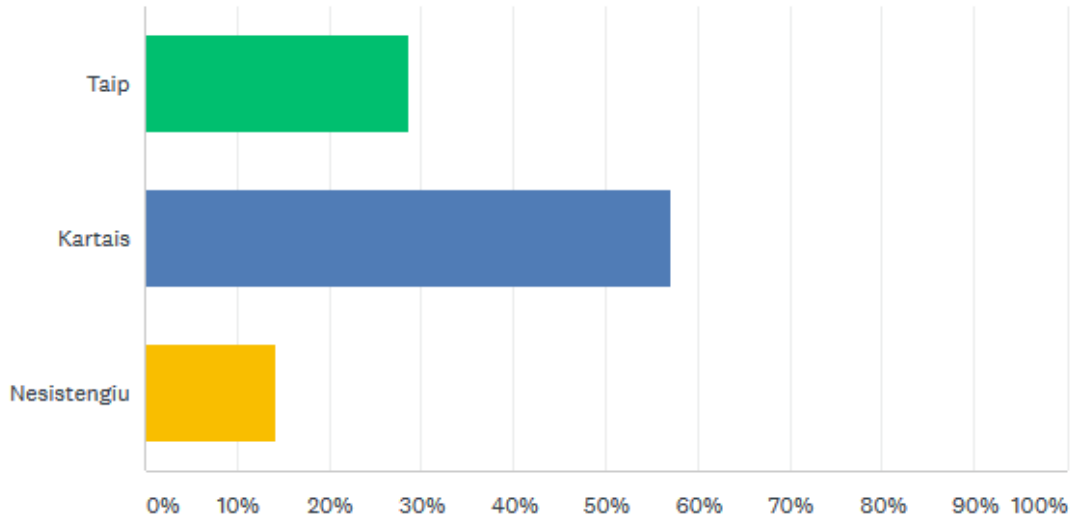
1. Kiek laiko skiriate naršymui internete per dieną?

5 pav. Kiek laiko skiriate naršymui internete per dieną?

Vienareikšmiškai jaunuoliai atsakė, kad praleidžia daugiau nei 2 valandas per dieną naršydami internete.

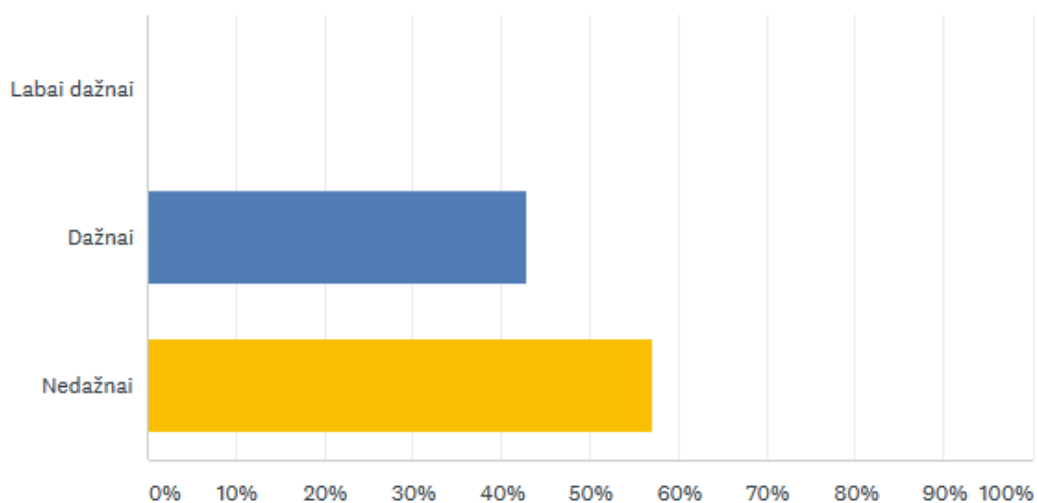
2. Ar naršydami bei bendraudami internete rašote taisyklinga lietuvių kalba?

6 pav. Ar naršydami bei bendraudami internete rašote taisyklinga lietuvių kalba?

Dauguma jaunuolių internete rašo įprastai neįdėdami pastangų ir žinių į rašomus žodžius ir sakinius. Perpus mažiau respondentų rašo taisyklinga lietuvių kalba. O mažuma išvis nesistengia rašyti lietuvių kalba.

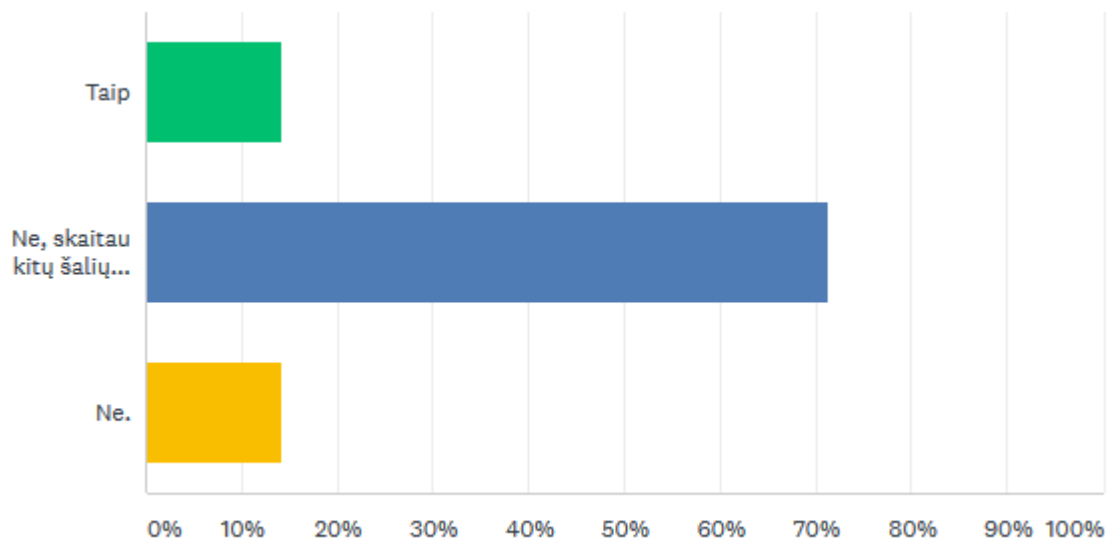
3. Kaip dažnai naršydami internete skaitote lietuvišką žiniasklaidą?

7 pav. Kaip dažnai naršydami internete skaitote lietuvišką žiniasklaidą?

Apklausti jaunuoliai pasidalijo į dvi stovyklas, skaitantys lietuvišką žiniasklaidą dažnai ir nedažnai, tačiau nedažnai skaitančių lietuviškus informacinius straipnius respondentų yra daugiau.

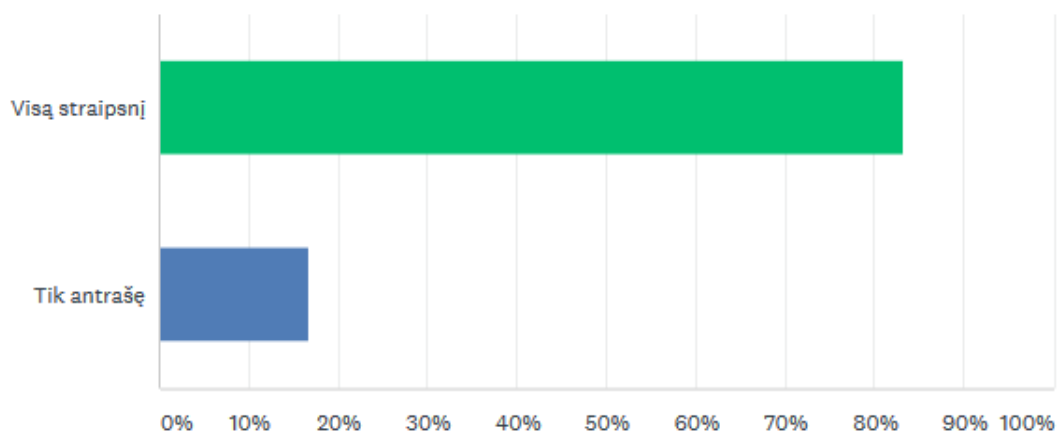
4. Ar lietuviška žiniasklaida yra pagrindinis jūsų žinių šaltinis internete?

8 pav. Ar lietuviška žiniasklaida yra pagrindinis jūsų žinių šaltinis internete?

Dauguma apklaustųjų vengia lietuviškos žiniasklaidos, tačiau noriai skaito kitų šalių naujienų portalus.

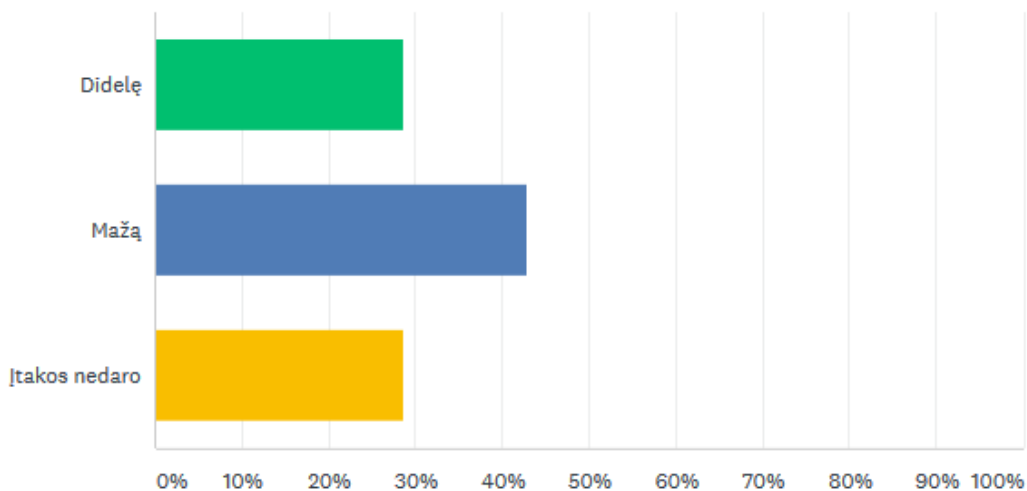
5. Skaitote visą straipsnį, ar tik jo antraštę?

9 pav. Skaitote visą straipsnį, ar tik jo antraštę?

Didžioji dauguma respondentų sąžiningai perskaito visą straipsnį.

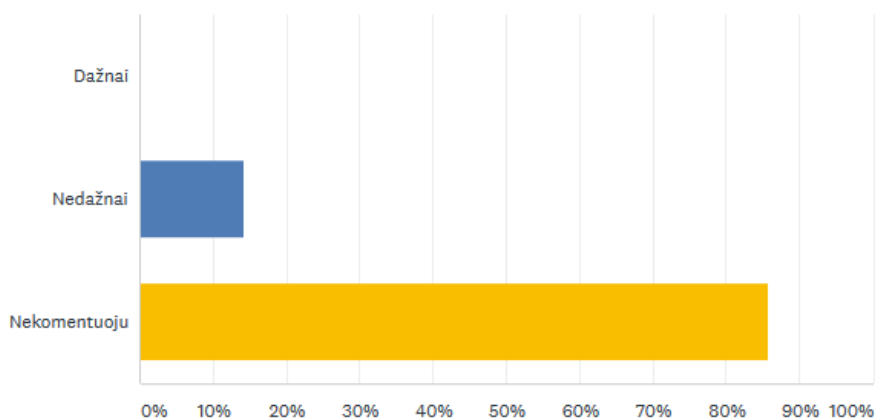
6. Kokią įtaką žiniasklaida daro jūsų nuomonei apie reiškinius?

10 pav. Kokią įtaką žiniasklaida daro jūsų nuomonei apie reiškinius?

Jaunuolių nuomonė šiuo klausimu skiriasi kardinaliai, apie 30% apklaustųjų žiniasklaida daro didelę įtaką nuomonei apie reiškinius, 45% daro mažą įtaką ir apie 30% respondentų įtakos išvis nedaro.

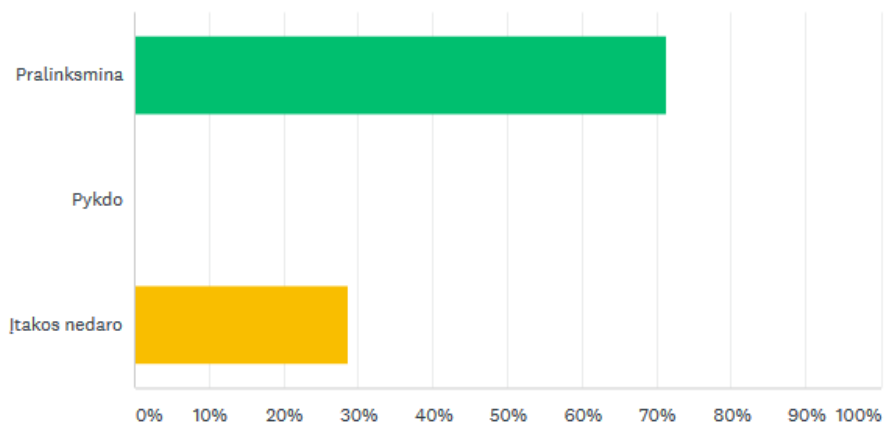
7. Ar komentuojate po straipsniais?

11 pav. Ar komentuojate po straipsniais?

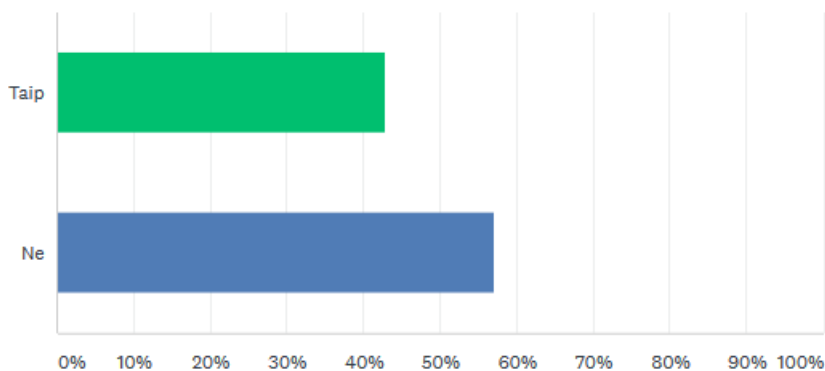
Didžioji dauguma, beveik 90% jaunuolių išvis nekomentuoja po straipsniais.

8. Kokią įtaką daro „memai“, vyraujantys internete apie aktualias naujienas?

12 pav. Kokią įtaką daro „memai“ vyraujantys internete apie aktualias naujienas?

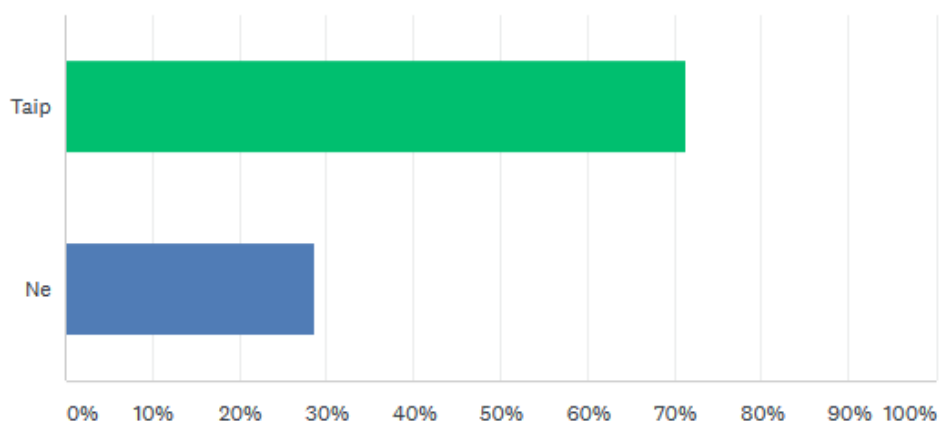
9. Ar „memai“ yra padarę įtakos jūsų požiūriui apie reiškinius?

13 pav. Ar „memai“ yra padarę įtakos jūsų požiūriui apie reiškinius?

Visų apklaustųjų nuomone, „memai“ neigiamos įtakos nedaro, nesukelia pykčio. „Memai“ įtaką daro beveik 45% respondentų apie reiškinius, likusių 55% jaunuolių internetiniai juokeliai nepaveikia.

10. Kaip manote ar internetas paveikė žmogaus gebėjimą diskutuoti?

14 pav. Kaip manote ar internetas paveikė žmogaus gebėjimą diskutuoti?

Didžioji dauguma (75%) sutinka, kad internetas paveikė žmogaus gebėjimą diskutuoti.

Išvados

1. Tarp skirtingų laikraščius pakeičiančių svetainių yra konkurencija, kuri remiasi informatyviaja dalimi, bet žmonių bendravimui yra labai svarbi ir pramogų dalis „memai“. Svetainės yra reitinguojamos pagal lankomumą, remiantis komentarų, diskusijų kiekiu iš straipsnio, kurio tema buvo bendra tarp kelių internetinių svetainių, jų antraštės bus įvardintos kitaip.
2. Paslaptingi, pašiepiantys, išankstinį nusistatymą sukialiantys straipsnių pavadinimai labiau atkreipia skaitytojo dėmesį, kas reiškia daugiau straipsnio peržiūrų, daugiau žmonių diskusijų po jais ir akivaizdus svetainių pasiskirstymas reitinguose.
3. Atlikus apklausą apie bendravimą lietuviškose svetainėse, pastebėta, kad interneto 18- 25-erių metų amžiaus grupės naudotojai mano, kad internetas pakeitė žmogaus gebėjimą diskutuoti, nors patys nedažnai komentuoja straipsnius, ši amžiaus grupė domisi ne tik lietuviškų, bet ir tarptautinių svetainių teikiama informacija.

Literatūra

1. Prieiga per internetą: < <https://rating.gemius.com/lt/tree/59> > [žiūrėta 2019 04 01].
2. Prieiga per internetą Malédine Kim 2017 lapkričio 8. “Evolving memes influence society”.:<<https://thetartan.org/2017/10/9/forum/meme?fbclid=IwAR1Z5FC8c1cEP1uHnH-MBg0tIWgnQRRUjBYTD93hKWicax1FS-xTxwslxcM> >[žiūrėta 2019-04-01].
3. Apklausos duomenys. Apklausa atlikta [2019-03-28]

COMMUNICATION ON LITHUANIAN WEBSITES

Summary

Nowadays newspapers are overwhelmed by Internet websites. There are informative and entertaining sides of websites. Informative sides of websites are always competing so best journalists weapon is headings. Entertaining side of website in not competitive but necessary for people so it must not be ignored. The whole communication on Lithuanian websites doesn't differ from other countries.

BIOLOGINIS TURTAS IR JO ĮVERTINIMO YPATUMAI

Laura Liutkevičiūtė

Mokslinė vadovė – lektorė Ona Gudaitienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Žemės ūkis – tai tokia sritis, kurioje gaminama didžioji dalis žaliavinės produkcijos maisto gamybai, todėl be jo visuomenės gyvenimas ir mityba nebūtų pilnaverčiai. Iki XX a. vidurio kaimuose didesnę gyventojų dalis augino įvairias pasėlių kultūras, laikė gyvulius, kurie buvo naudojami darbui bei auginami maistui. Gyventojams tai buvo vienas iš pragyvenimo šaltinių, kadangi maisto produktus galėjo pasigaminti iš savo ūkyje užaugintų žaliavų, juos iškeisti arba parduoti. Žemės ūkis klesti iki šių dienų, kadangi gyventojai supranta, kokią naudą jiems ir šalies ekonomikai suteikia žemės ūkis – ne tik maisto produktus, bet sukuria ir darbo vietas. Sėkmingam ūkio funkcionavimui svarbus žemės ūkio veiklos duomenų rinkimas ir sisteminimas, kuris vykdomas apskaitos pagalba.

Straipsnio tikslas – pateikti biologinio turto sudėtį ir įvertinimo ypatumus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti biologinį turtą, jo klasifikavimą.
2. Apžvelgti biologinio turto įvertinimo ypatumus.

1. Biologinis turtas ir jo klasifikavimas

Žemės ūkio verslo subjektų veikla neįmanoma be biologinio turto. Ją sudaro įmonės biologinio turto pokyčių valdymas, kitaip sakant, biologinis turtas gali būti parduotas, naudojamas žemės ūkio produkcijai ar kitam biologiniam turtui gauti. Ši veikla yra labai įvairiapusė – gyvulių auginimas, miškininkystė, gėlininkystė, vienmečių ir daugiamečių javų, vaismedžių ir sodinukų auginimas bei priežiūra, žuvininkystė, gėlininkystė ir pan. Remiantis 17-uju Verslo apskaitos standartu, biologinis turtas – tai gyvūnai ir augalai, skirti kurie skirti parduoti arba kitaip panaudoti žemės ūkio veikloje, t. y., kad iš jų tikimasi gauti naujo biologinio turto arba žemės ūkio produktų. Gyvi gyvūnai ir augalai gali keistis tiek kokybiškai, tiek kiekybiškai (žr. į 1-ą lentelę).

1 lentelė

Biologinio turto kokybiniai ir kiekybiniai pokyčiai

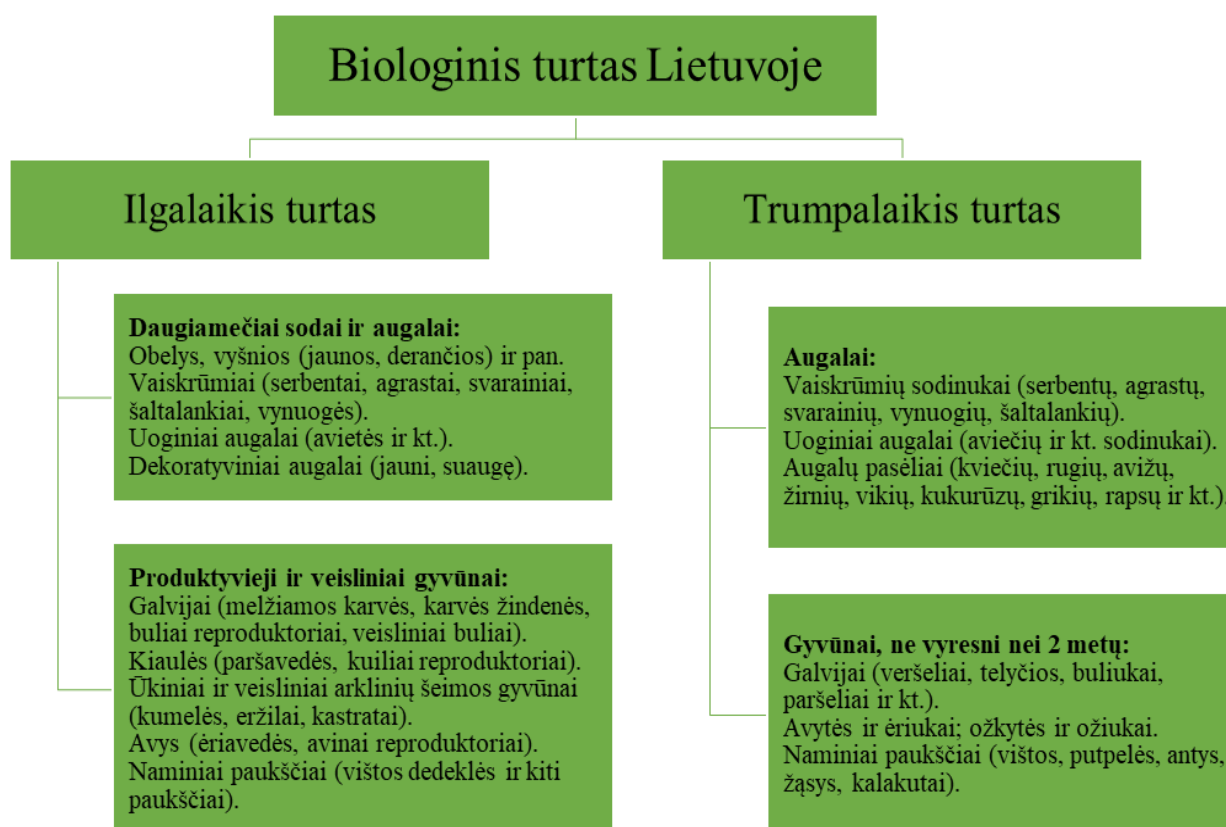
Kokybiniai pokyčiai	Kiekybiniai pokyčiai
Genetinės savybės	Palikuonių skaičius
Tankumas	Svoris
Subrendimas	Apimtis
Riebumas	Dydis
Pluošto stiprumas	

Kokybinė transformacija – tai savybių, subrendimo, riebumo, pluošto stiprumo kitimas. Kiekybiniai pokyčiai – palikuonių skaičiaus, svorio, dydžio, apimties kitimas. Šie pokyčiai, skirtingai negu kokybiniai, yra išmatuojami ir rodo, kad jų vertinimas ir kontrolė yra įprastinė valdymo funkcija.

Biologinio turto pokyčiai pasireiškia:

- gyvūnų ar augalų kokybinių savybių pagerėjimu arba kiekiniu padidėjimu;
- gyvūnų ar augalų kokybės pablogėjimu arba kiekybiniu sumažėjimu;
- gyvulių gimimu ar naujų augalų atsiradimu;
- žemės ūkio produkcijos gavimu.

Žemės ūkio produkcija gaunama atskiriant ją nuo biologinio turto, pavyzdžiui, nuskynus obuolius, arba nutraukus biologinio turto gyvybinius procesus, pavyzdžiui, paskerdus gyvulius. Todėl remiantis tuo, kokio pobūdžio ekonominė nauda gaunama ir kokia jo gyvavimo trukmė, biologinis turtas skirstomas į ilgalaikį ir trumpalaikį turtą (žr. į 1-ą paveikslą).

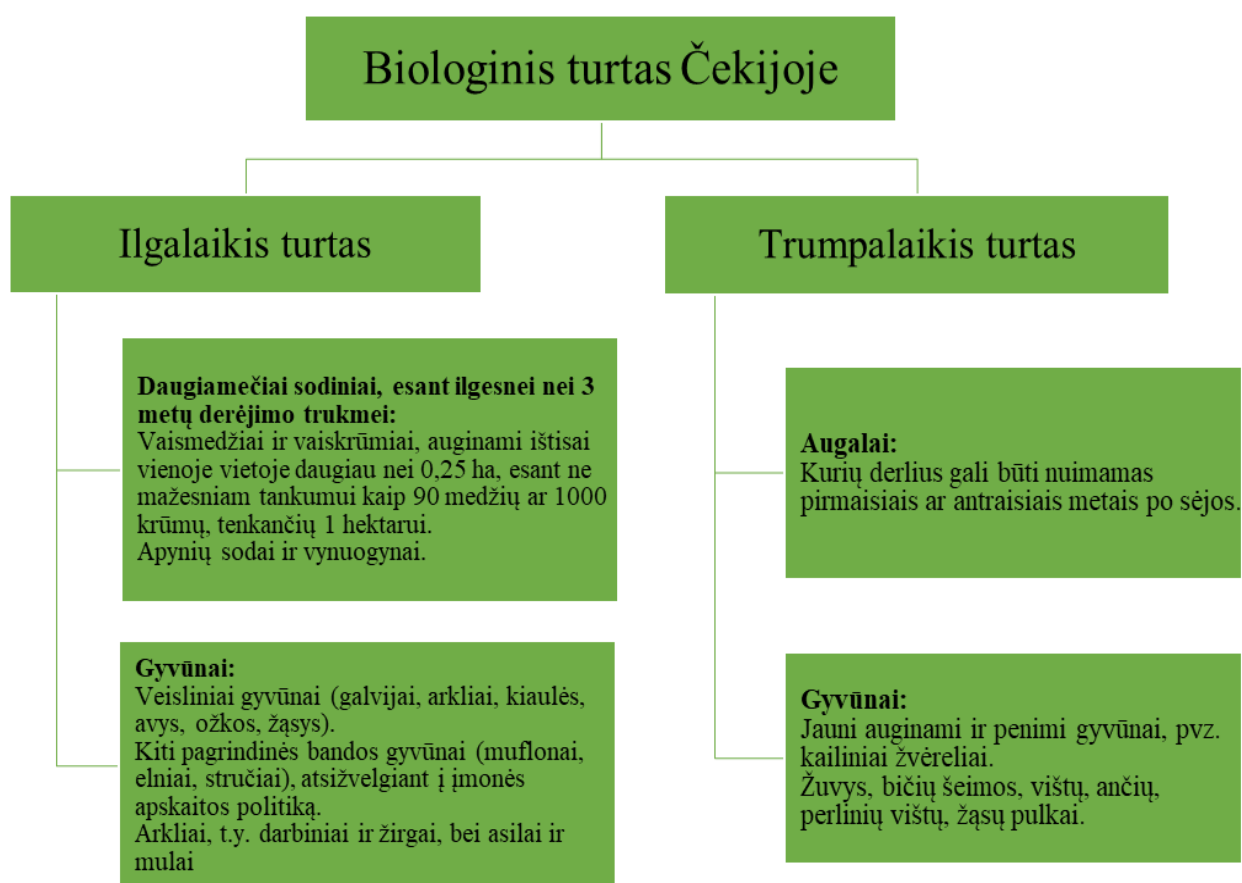

1 pav. Biologinio turto klasifikavimas Lietuvoje

Lietuvoje trumpalaikiam biologiniam turtui priskiriami ūkio vienetu auginami ir penimi gyvuliai, gyvulių ir kitų gyvūnų prieauglis, augalai, kuriuos įmonė augina ekonominei naudai gauti iki kiekvienai grupei būdingos transformacijos. Turtas suskirstytas į panašaus svorio kategorijas turinčias arba į panašią ekonominę naudą teikiančias grupes. Atsižvelgiant į biologinio turto kokybinius pokyčius ir numatomą jo paskirtį, trumpalaikis biologinis turtas gali būti auginamas vieną įmonės veiklos ciklą, kuris gali būti ir ilgesnis nei vieneri metai.

Ilgalaikiam biologiniam turtui priskiriami daugiamečiai sodiniai, produktyvieji, veisliniai ir darbiniai gyvuliai bei kiti gyvūnai, kurie pasiekę grupę būdingą transformaciją atitinka savo grupės kokybinius rodiklius ir kuriuos įmonė augina ir/ar naudoja ekonominei naudai gauti ilgiau kaip 12 mėnesių. Ilgalaikis biologinis turtas, kuris neatitinka priskyrimo ilgalaikiam turtui požymių ir savo grupės kokybinių rodiklių, iškeliamas į trumpalaikį turtą ir priimamas sprendimas dėl tolesnės tokio turto paskirties, pvz., karvės dėl sutrikusios reprodukcinės funkcijos ar dėl išsivysčiusio lėtinio mastito gali būti toliau auginamos mėšai, arba atiduodamos skerdimui.

Palyginimui, galima aptarti, kaip biologinis turtas klasifikuojamas Čekijoje (žr. į 2-ą paveikslą).

2 pav. Biologinio turto klasifikavimas Čekijoje

Išanalizavus biologinio turto klasifikavimo ypatumus Čekijoje, matyti, kad gyvūnai ilgalaikiam arba trumpalaikiam turtui priskiriami atsižvelgiant į jų paskirtį, tuo tarpu augalai – pagal jų produktyvų naudojimo laiką, bei kai kurie – ir pagal užimamą plotą bei tankumą. Pažymima, kad ilgalaikiam biologiniam turtui turi būti priskiriamas biologinis turtas, kurio naudojimo laikas ilgesnis nei vieneri metai.

Atskiros biologinio turto grupės auginimo ciklo trukmė dažniausiai priklauso nuo numatomos biologinio turto paskirties, t. y., ar gyvuliai yra auginami mėšai, ar produktyviųjų gyvulių bandai atnaujinti, ar veislei. Pavyzdžiui:

- ūkinių kumeliukų auginimo ciklas gali būti 5 metai, kadangi jie suaugusių arklių kūno matmenis pasiekia 3–3,5 metų amžiaus, tačiau ištvėrmė ir darbinės savybės visiškai atsiskleidžia tik 4–5 augimo metais;

- veršelių, auginamų mėšai, auginimo ciklas gali būti 2, 4 ar 6 mėnesiai;
- telyčaičių, auginamų produktyviųjų gyvulių bandai atnaujinti.

Telyčaičių auginimo ciklas gali būti 2 metai, kadangi produktyvioms karvėms būdingus pokyčius jos pasiekia po 1,5–2 metų, atsivedusios pirmąjį veršelį.

2. Biologinio turto įvertinimas

17-tas VAS „Biologinis turtas“ numato, kad biologinis turtas jo atsiradimo momentu ir kiekvieną kartą, kai sudaromas balansas bei visa iš biologinio turto gauta žemės ūkio produkcija jos gavimo momentu būtų įvertinamas tikrąja verte, atėmus pardavimo vietos išlaidas, arba įsigijimo (pasigaminimo) savikaina (žr. į 2-ą lentelę). Pardavimo vietos išlaidas sudaro mokėjimai tarpininkams, vertintojams, prekybos agentams ir mokesčiai bei rinkliavos. Įvertinant įsigijimo savikaina, reikia turėti omenyje, ar turtas sukuriamas ar įsigijamas.

2 lentelė

Biologinio turto įvertinimo būdų sandara ir nustatymas

Įsigijimo savikaina	Tikroji vertė
Jei turtas įsigijamas, ją sudaro:	Jei nėra rinkos kainos, nustatoma pagal:
– pirkimo kaina, įskaitant importo ir kitus negrąžintinus mokesčius;	– paskiausiai įvykusių analogiškų sandorių rinkos kainą (jei ekonominės sąlygos nepatiko);
– kitokio sunaudoto turto vertė;	– panašaus turto rinkos kainas, patikslintas atsižvelgiant į turto skirtumus.
– su turto įsigijimu tiesiogiai susijusios išlaidos.	Jei nėra rinkos kainų ir panašių sandorių, pagal:
Jei turtas sukuriamas, ją sudaro	– Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą metodiką arba tą turtą valdančio viešojo sektoriaus subjekto nustatytos biologinio turto vertinimo tvarkos;
– tiesioginės išlaidos;	– Žemės ūkio ministro patvirtintomis normatyvinėmis kainomis.
– netiesioginės išlaidos.	

Pirminio pripažinimo metu įsigijimo savikainos nustatymas priklauso nuo to, ar turtas įsigytas, ar sukurtas.

41-asis TAS „Žemės ūkis“ numato, kad biologinis turtas būtų įvertintas tikrąja verte, kuri nustatoma remiantis tokio paties turto rinkos kaina. Jeigu rinkos kainos nėra nustatyta, vertė nustatoma remiantis paskiausiai įvykusių sandorių kaina, jeigu nuo sandorio sudarymo dienos iki paskutinės ataskaitinio laikotarpio dienos ekonominės sąlygos iš esmės nepasikeitė; arba, jeigu ir panašių sandorių nėra, galima remtis normatyvinėmis kainomis. Biologinio turto, išskyrus medynus, tikrosios vertės pokytis apskaitoje pripažįstamas pajamomis arba sąnaudomis ir rezultatas įtraukiamas į veiklos rezultatų ataskaitą.

Išvados

1. Biologinis turtas, kurį sudaro augalai ir gyvūnai, skirstomas į tam tikras grupes, išskiriant jų amžių, vertę, paskirtį ir panašiai. Skirtingose šalyse skirtingas grupavimas, todėl nėra išskirto konkretaus kriterijaus, pagal kurį būtų grupuojamas biologinis turtas. Augalai bei gyvuliai turi savybę keistis tiek kokybiškai, tiek kiekybiškai, taip pat turi savo specifinį augimo ciklą, todėl svarbu juos stebėti ir registruoti pokyčius, kurie svarbūs klasifikuojant turtą.
2. Tarptautiniai apskaitos standartai nurodo biologinį turtą (išskyrus derančius daugiamečius sodinius) įkainoti tikrąja verte, atėmus pardavimo išlaidas. Ši nuostata įteisinta ir dalies šalių reglamentuose, tačiau praktikoje biologiniam turtui įkainoti dažniau taikomas savikainos būdas. Tačiau siekiant kuo tiksliau atspindėti biologinių pokyčių įtaką biologinio turto vertei ir biologinio turto įkainojimą susieti su jo naudingumu, tikslinga biologinį turtą įkainoti tikrąja verte, atskaičius pardavimo vietos išlaidas.

Literatūra

1. 17-ojo verslo apskaitos standarto „Biologinis turtas“ metodinės rekomendacijos. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerija. 2016. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Apskaita/VAS/Metodines-rekomendacijos/17-VAS-MRpagal-5-redakcijanuo-2016-01-01-GALUTINISTvirtinimuivarussvetainei2016.12.16.pdf>
2. 41-asis tarptautinis apskaitos standartas „Žemės ūkis“. [interaktyvus]. Prieinama per internetą: <http://savadai.savadai.lt/document.php?id=12822&PHPSESSID=5cf11b66573b44102b9daa745b8eaf4b>
3. NAVICKAITĖ, Aleksandra; STONČIUVIENĖ, Neringa; ZINKEVIČIENĖ, Danutė. Biologinis turtas – nauja sąvoka žemės ūkio ekonomijoje. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/mano-ukis-zurnalas/2003/06/biologinis-turtas-nauja-savoka-zemes-ukio-ekonomikoje/>
4. VOLODKOVIČ, Kristina. *Biologinio turto apskaitos pokyčiai pagal naująją 16-ojo VSAFAS redakciją*. Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos. 2018 m. rugsėjo 11 d., Nr. 34 (994)

THEORETICAL ASPECTS OF BIOLOGICAL ASSETS AND ACCOUNTING FOR VALUATION

Summary

In this article author discuss the meaning and point of biological asset, shows differences of how biological asset is classified in Lithuania and Czech Republic. Biological asset is specific, thus appears difficulties in accounting. Several methods are applied for valuation of biological asset therefore companies should decide, which valuation is the best for their accounting.

BIRIŲ KROVINIŲ SRAUTO SĄSAJOS SU IMPORTU IR EKSPORTU VERTINIMAS

Dovydas Macijauskas, Vincentas Skarbalius

Mokslinė vadovė – lektorė Elena Valionienė

Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla

Įvadas

Birūs kroviniai – tai nesupakuoti, dažniausiai susidarę iš smulkių dalelių, kroviniai, kuriems pervežti yra būtinos sandarios patalpos. Dažniausiai tokiais kroviniais yra vadinami visi nelipnūs ir neskysti kroviniai. Birūs kroviniai, dar vadinami piltiniais kroviniais, yra gabenami nesupakuoti ir dideliais kiekiais. Tokie kroviniai yra kraunami pilant, semiant ar kasant Biriųjų krovinių perkrovimams stabiliai didėjant, Klaipėdos uoste yra skiriamos lėšos uosto krantinių modernizavimui, sandėlių platinimui bei naujų statymui. Taip yra užtikrinama, kad esamas krovinių srautas nenutrūks, o laivai galės būti pakraunami, iškraunami greičiau. Šiame straipsnyje bus analizuojama birių krovinių srautas Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste, Lietuvos geležinkelio tinklu ir kelių tinklu. Taip pat birių krovinių srauto sąsajos su Lietuvos Respublikos importu eksportu.

Tema: birių krovinių importo ir eksporto srauto vertinimas.

Tyrimo problemos aktualumas: birių krovinių perkrovimas Klaipėdos uoste stabiliai didėja, todėl norint užtikrinti kokybišką uosto darbą reikia atlikti birių krovinių srauto analizę bei žinoti pagrindines biriųjų krovinių savybes, kad išvengti pavojingų situacijų laive. Birūs kroviniai yra plukdomi nesupakuoti ir dideliais kiekiais, todėl jie turi didelę įtaką Klaipėdos uostui.

Tyrimo objektas: Klaipėdos uosto, geležinkelių ir keliu transporto birių krovinių krova.

Tyrimo tikslas: nustatyti kaip kito Klaipėdos uosto birių krovinių importas, eksportas, pervežimas keliais ir geležinkeliais 2013–2017 m.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti birių krovinių srautų susidarymą
2. Įvertinti birių krovinių srautus per uostą.
3. Biriųjų krovinių ryšys su importu ir eksportu.

1. Birieji kroviniai

Bendrosiose krovinių vežimo jūra taisyklėse (2001) nurodoma, kad birusis krovinyss – tai „krovinyss susidedantis iš atskirų didesnių ar mažesnių vienaarūšių dalelių (pavyzdžiui, grūdų, rūdų) ir sudarantis vieną birų krovinį su pastoviomis arba dėsningai ir nuolat kintančiomis fizinėmis savybėmis“ (Bendrosios krovinių vežimo..., 2001, p. 4). Skiriamos šios biriųjų krovinių grupės:

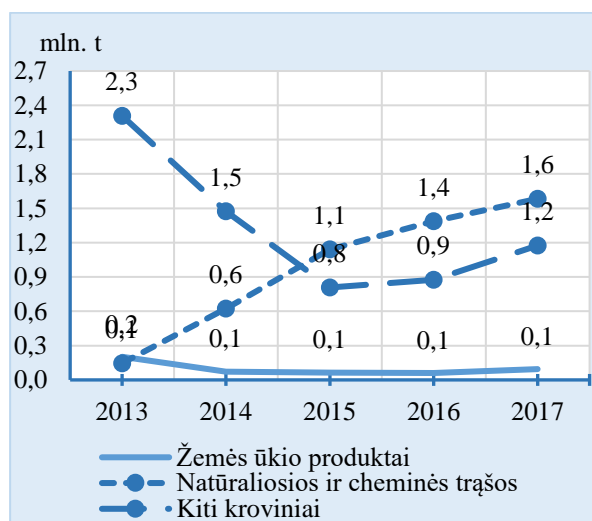
žemės ūkio produktai (grūdai, cukriniai runkeliai ir kt.), maisto produktai ir pašarai (cukrus, cukraus žaliava, miltai, grūdų rupiniai, pašarai ir t. t.), kietas mineralinis kuras (akmens anglis, durpės), rūdos (geležies rūda ir koncentratai, spalvotųjų metalų rūdos ir koncentratai), metalo gaminiai (geležies lydiniai), metalinės ir statybinės medžiagos (smėlis, žvyras, druska, kreida, cementas ir t. t.), trašos (mineralinės, cheminės), chemikalai (cheminės medžiagos). Gabenant biruosius krovinius uždaruose laivų triumuose, dideliais kiekiais ir ilgais maršrutais gali susidaryti pavojingų situacijų laivui ir įgulai. Tad norint išvengti pavojingų ir kritinių situacijų, pavyzdžiui, laivo stovumo netekimo ir paties laivo apsvertimo, būtina žinoti pagrindines biriųjų krovinių savybes (1 lentelė). Pagrindinis darbas gabenant biruosius krovinius, tai nurodyti santykinį pakrovimo tūrį, nes tai turi įtakos krovinio pasislinkimui ir jo paviršiaus išlyginimui laivo triumuose. Birieji kroviniai skirstomi į tris grupes: A grupė, B grupė ir C grupė. A grupei priklauso kroviniai, kurie gali suskystėti, jie turi riziką suskystėti, pasislinkti ir apsviesti. Norint gabenti A grupės biruosius krovinius reikia turėti drėgmės limito sertifikatą ir drėgmės kiekio liudijimą. B grupei priklauso birieji kroviniai, kurie yra chemiškai pavojingi. Tokie kroviniai gali užsiliepsnoti ar sprogti, gali išsiskirti nuodingos dujos, gali pažeisti laivo korpusą. Norint gabenti šios grupės krovinius reikalingas išdėstymo ir segregacijos liudijimas, saugos duomenų lapas, ir pavojingų krovinių deklaracija. Paskutinei C grupei priklauso birieji kroviniai, kurie yra neskystėjantys ir chemiškai nepavojingi. Kai kuriais atvejais kroviniai gali būti rizikingi, pavyzdžiui, sunkūs kroviniai papildomai veikia korpusą, smėlis ar cementas sukelia dulkes.

2. Biriųjų krovinių ir terminalo sąsaja

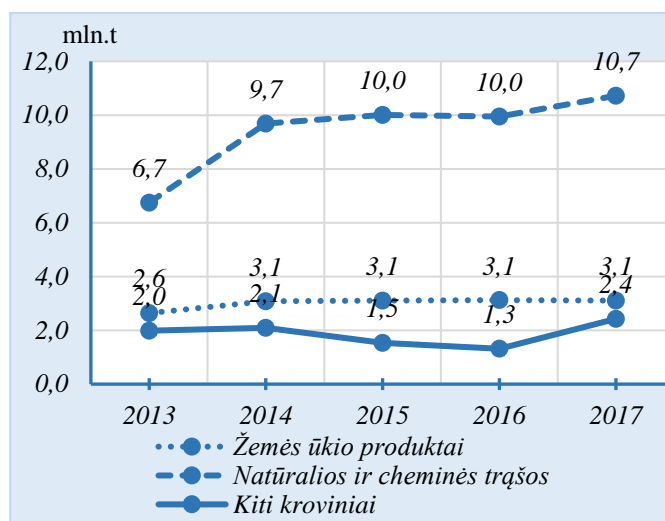
Birūs kroviniai gali būti pervežami keliais (mašinomis ir sunkvežimiais), traukiniais ar laivais (balkeriais arba sausakrūviais). Birieji kroviniai jūrų uostuose kraunami specializuotuose arba universaliuose terminaluose. Specializuotuose terminaluose krauna didelės biriųjų krovinių partijos, į šiuos terminalus kroviniai gabenami specialiais sausakrūviais laivais. Šiuose terminaluose visi procesai yra mechanizuoti. Biriesiems kroviniams naudojami dengtieji, biraliniai vagonai, pusvagonai ir platforminiai vagonai. Jie yra iškraunami specialiais įrenginiais (elevatoriais, pneumatine ar transportine įranga). Universaliuose terminaluose kraunami atsitiktiniai biriųjų krovinių srautai. Kroviniai yra perkraunami bėginiais kranais su greiferiais. Tokiuose terminaluose specialių sandėlių biriesiems kroviniams nėra, todėl mažiau aplinką teršiantys kroviniai paliekami terminalo aikštelėje, o kroviniai labiau teršiantis aplinka yra iškart perkraunami iš laivo į vagoną arba iš vagono į laivą. Šilumvežiu atvežti vagonai yra pastatomi iškrovimo postuose, kur po jais yra speciali iškrovimo sistema. Darbuotojui atidarius vagono apatinius liukus kroviny sūbyra į priėmimo bunkerius, kuriuose yra įrengta transporterių juostos. Kroviny s transporterių juosta nukeliauja tiesiai į sandėlį arba į laivą.

3. Birių krovinių krova KVJU

Vieni pagrindinių gabenamų biriųjų krovinių uostu, kelių ir geležinkelių transportu yra: žemės ūkio produktai (pašarai, įvairios grūdinės kultūros: javai, kviečiai, kukurūzai), ir chemijos pramonės produktai (trašos, plastiko granulės, perdirba nafta.) į kitus birius krovinius įeina: rūdos ir metalo laužas, apdorotos naudingosios žaliavos, durpės ir pagrindiniai metalai. Šiame skyriuje bus išanalizuotas birių krovinių srautas geležinkelių ir kelių transportu bei jų sąsaja su Klaipėdos valstybinių jūrų uosto birių krovinių krova.

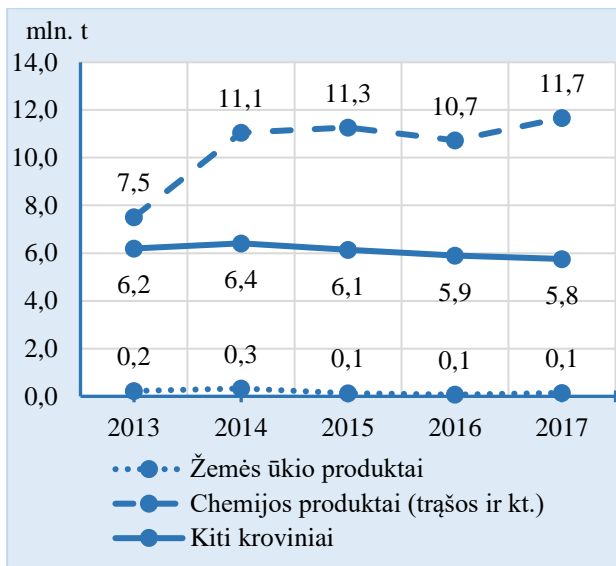
1 pav. Birių krovinių išskrovimas KVJU

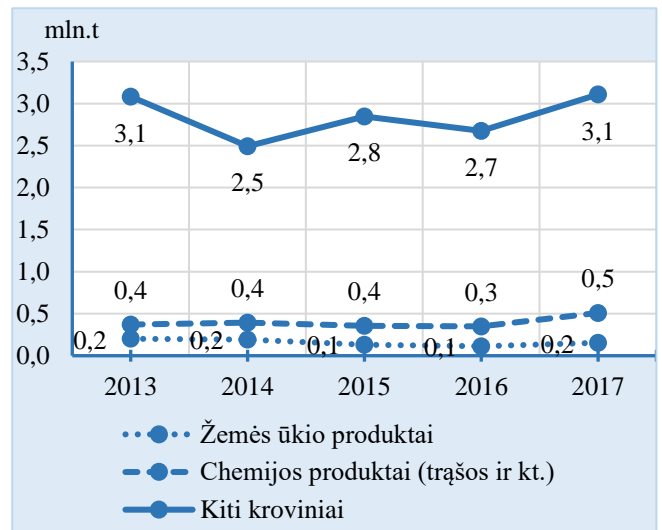
2 pav. Birių krovinių pakrovimas KVJU

Šiuose dviejuose paveiksluose yra parodyta didžiausių birių krovinių tendencijos Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste 2013–2017-tais metais. Analizuojant KVJU birių krovinių krova, galime teigti, kad abiejų analizuojamų rodiklių išskrovimo bei pakrovimo tendencijos skiriasi. Natūraliųjų ir cheminių trąšų pakrovimas 2013–2014-tais metais atitinkamai padidėjo nuo 6,7 mln. t per metus iki 9,7 mln. t per metus. Nuo 2015-tų iki 2017-tų metų trąšų į laivus buvo pakrauta tarp 10 mln. t per metus ir 10,7 mln. t per metus. Natūraliųjų ir cheminių trąšų išskrovimas iš laivų, stabiliai didėja kiekvienais metais – nuo 0,1 mln. t 2013-tais metais iki 1,6 mln. t per metus 2017-tais metais. Žemės ūkio produktų išskrovimo ir pakrovimo rodikliai skiriasi. Jų pakrauta į laivus tik apie 0,1–0,2 mln. t per metus. Tuo tarpu pakrovimas į laivus siekė apie 2,6 mln. t 2013-tais metais ir išliko stabilus 2014-tais, 2017-tais metais – apie 3,1 mln. t per metus.

4. Biriųjų krovinių importas ir eksportas

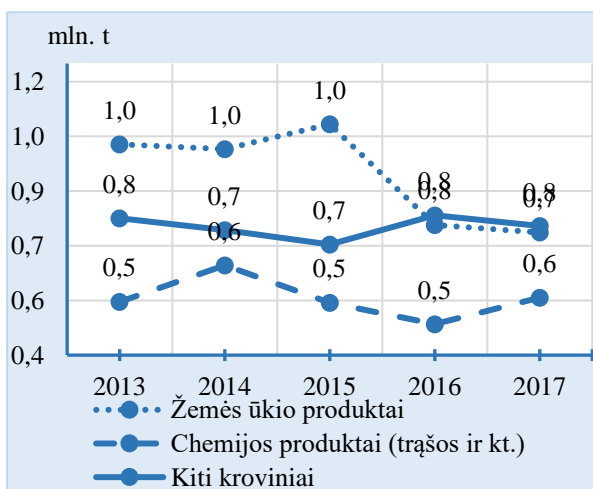

3 pav. Birių krovinių geležinkelio importas

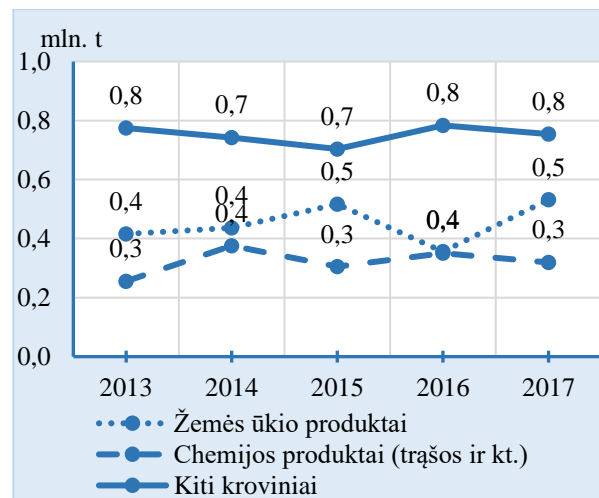

4 pav. Birių krovinių geležinkelio eksportas

Šiuose dviejuose paveiksluose parodyta birių krovinių importas ir eksportas geležinkelio transportu. Atlikus birių krovinių vežimus Lietuvos geležinkelių transportu, galime teigti, kad ūkio produktų pervežimai sudaro beveik pusę visų biriųjų krovinių pervežimų geležinkeliais. Eksportu ir importu šie kroviniai nesiekia nė 0,5 mln. t per metus. Galime teigti kad daugiausia Klaipėdos valstybinis jūrų uostas didžiausią dalį sudaro kuomet Lietuvos ūkininkai eksportuoja grūdus. Šie vidaus geležinkeliais yra atvežami iki Klaipėdos ir pakraunami į laivus. Tuo tarpu cheminiai produktai didžiausia biriųjų krovinių pervežimo geležinkeliais dalį sudarė kuomet jie buvo importuojami bei vidaus vežimais. Importuojami buvo nuo 7,5 mln. t per metus 2013-tais metais iki 11,7 mln. t 2017-tais metais. Galime teigti jog didžiausią dalį šių cheminių produktų sudarė trašos. Trašos daugiausia yra importuojamos geležinkeliais iš Baltarusijos, bei pervežamos vidaus vežimais iš didžiųjų Lietuvos cheminių trašų gamyklų. Didžiausia dalis trašų yra atvežamos į Klaipėdos uostą.

5 pav. Birių krovinių kelių transporto eksportas

6 pav. Birių krovinių kelių transporto importas

Atlikus šių paveikslėlių analizę galime teigti, kad kelių transporte daugiausiai yra pervežami kiti kroviniai. Birių krovinių vidaus vežimas yra stabilus, o net 2016–2017 m. pradėjo didėti ypatingai kiti kroviniai, kurie padidėjo net 3,4 mln. t per metus. 2015 m. kelių transporto eksporte ir importe matosi stabilus krovinių pervežimas, išskyrus kitų krovinių eksportą, kuris nuo 2015 m. sumažėjo 0,2 mln. t. Kelių transporto tranzitas nuo 2015–2016 m. pradėjo stipriai didėti. Bendri kelių transporto pervežimo grafikai rodo, kad birieji kroviniai rodo paklausos didėjimą.

Išvados

1. Birūs kroviniai pervežami nesupakuoti ir dideliais kiekiais kelių transportu arba traukiniais į uostą ir iš uosto yra perplukdomi laivais į reikiamą tašką. Birieji kroviniai gali būti vežami tik dideliais kiekiais, todėl tai stipriai veikia uosto ekonomiką.

2. Didžiausia biriųjų krovinių srauto dalį sudaro žemės ūkio produktai ir cheminės pramonės produktai. Cheminės pramonės produktų krova stabiliai didėja, viena iš priežasčių: iš Baltarusijos pervežamos trąšos.

3. Atlikti tyrimai parodė, kad didžioji birių krovinių dalis į uostą pervežama geležinkeliu. Didžioji eksportuojama iš uosto birių krovinių dalis, tiek geležinkelių, tiek kelių transportu yra žemės ūkio produktai. Kelių transporte didžioji dalis importuojama kitų krovinių, o geležinkeliais daugiausiai importuojami chemijos produktai.

Literatūra

1. BAUBLYS, A., (2016) *Krovinių vežimas* Vilnius: VGTU leidykla Technika.
2. International trade center (2019) *Trade between Belarus and Lithuania* [žiūrėta 2019-04-06] Prieiga internetu: https://www.trademap.org/tradestat/Bilateral_TS.aspx
3. Lietuvos statistikos departamentas (2019) *Rodiklių duomenų bazė* [žiūrėta 2019-04-01] Prieiga internetu: <https://osp.statgov.lt/>
4. LOCAITIENĖ, V., BELAKOVA, O., RUBEŽIENĖ, A., VARNIENĖ, M., ŽUKAUSKAITĖ, A., (2019). *Jūrų uosto terminalų operacijų technologijos*. Klaipėda: KU leidykla.
5. VALIONIENĖ, E., BELOVA, J., BELAKOVA, O., MICKIENĖ, R., VARNIENĖ, M., KUTKA G., (2019). *Jūrų uosto terminalų veiklos valdymas*. Klaipėda: KU leidykla.

EVALUATION OF BULK CARGO FLOW INTERFACES WITH IMPORT AND EXPORT

Summary

Research aim: determine trends of bulk cargo import, export by road and railway transportation in port of Klaipėda.

Research object: Port of Klaipėda, railway and road transport loading of bulk cargo.

Research objectives:

1. To describe the formation of bulk cargo flow.
2. Evaluate bulk cargo flow through Klaipėda port
3. Bulk cargo connection with import and export

In port of Klaipeda bulk cargo loading is steadily increasing, therefore to ensure work quality in port research analysis is required knowledge in the main features. Researches in bulk cargo handling and transportation have shown that mostly overloaded and transported agricultural products and chemical industry products. Analyses have shown that import and export in Lithuania railway transport remains stable. Mostly bulk cargos are transported by railway. After analyzing port of Klaipeda bulk cargo trends, was noticed, that chemical fertilizers are steadily increasing, because of transported fertilizers from Belarus. This means, that this type of bulk cargo is the most profitable for the port of Klaipeda.

CONCEPT AND ECONOMIC NATURE OF INCOME

Viktor Krot

Scientific supervisor – assoc. prof. Liudmyla Krot

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University, Kremenchuk, Ukraine

Introduction

In a market economy, the category of income (profits) takes one of the central positions. Receiving income is the main objective of entrepreneurial activity, the main motive of any business. Revenues are financial basis of enterprise development and activity, economy, state economic development and stability, income of population – one of important indicators of living standard and development of society as a whole. The essence of income and its economic nature are constantly in the field of specialists, since the "income" category is the basis of the National Accounts system, which reflects results of national economy functioning and rationale for the state economic policy.

Economic science distinguishes between two types of income: income from the economic activity of economic entities in society and population income and its redistribution between different social groups.

1. The Concept of Income

For many centuries, "income" concept and its identification problem were interesting for scholars, it is relevant to contemporary researchers. The economic essence of "income" concept has been explored for centuries in close connection with such terms as "economic activity," "profit" in the writings of F. Quesnay, A. Smith, D. Ricardo, J. Mill, J. Hicks, F. Knight, A. Marshall, L. Walras and others. From the standpoint of modern science, the first attempts to analyze income category content were primitive, with unsystematic approach and insufficient reasoning, but nevertheless, served as a valuable theoretical basis for further research in this direction.

One of the first attempts to calculate national income was made by F. Quesnay in the "Economic Table." According to him, the main activity is agriculture, and only agricultural labor can create a "net product", the wealth that forms nation income and which is a product that remains after paying all the expenditures on income derived from land holdings"[8]. So Quesnay was trying to understand the economic nature of income for the first time.

By the middle of the XIX century, the theory of income was common in political economy, which proceeded from functional role production factors in creation and distribution of income. Thus, William Petty found the income and wealth of the country to be equal to labor. A. Smith theory of income was formed through the treatment of value as an income amount, as well as the fact that value

is divided into income. According to production factors, incomes are: labor – wages, capital – profit, land – rent. J. B. Say in his factorial value concept considered the business income (from the sale of goods) and the percentage as a source of income generation.

According to Marxists, only labor creates national income. All other factors of production taking part in the appropriation of what the hired workers have created. If land and capital are privately owned, then there is inevitable exploitation in society. Proponents of the classical school and the Marxist approach, considering the concept of "income", were focused on sources of income. K. Marx believed that wages as one of the income sources should provide workers with their usual standard of living.

Representatives of new historical school examined income differentiation problem. In particular, G. Schmoller insisted on the implementation of reforms that would eliminate excessive inequality of property. Proponents of the social direction (R. Stolzmann, R. Stammler) were united by social approach, which is a continuation of the historical school, which means higher attention to the problems of social justice and "the worthy existence of all members of society".

M. Tugan-Baranovsky offered a social theory of income distribution, which is described in his work, "The Social Theory of Distribution". The scientist called his theory "social", because its distinctive feature was to give special meaning to the social factors of social income [5, p. 334]. Considering the concept of "income", Tugan-Baranovsky focused on its historical and social aspects and deeply researched such sources of income as profit and wages. He emphasized that they "make up ... logical correlates" [5, p. 335]. The scientist analyzed in detail the problem of income distribution and emphasized that inequality is a social evil, but equality itself is not a positive fact.

Representatives of the marginal trend (J.H. Thunen, W.S. Jevons, L. Walras, A. Marshall etc.) were engaged in income differentiation problem. Marginalists, based income distribution theory on marginal utility. They considered wages, rent and profits as the main sources population income. A. Marshall in particular was against the equal distribution of national income, but did not approve society wealth uneven distribution. The scientist believed that there was no real need and moral justification for existence of extreme poverty along with enormous wealth, uneven wealth – a serious defect in the economic order.

2. J.M. Keynes' Opinion on the Concept of Income

The supporters of Keynesianism greatly contributed to employment study and income redistribution. J. M. Keynes believed that there is no social justification for great inequality in distribution of wealth. At the same time, he does not support the equitable distribution. In J. M. Keynes understanding the essence of income an important role played the difference in micro- and macroeconomic approaches. Depending on these approaches, he distinguished between the concept

of "entrepreneur's income" and "cumulative income". In his view, the factorial expenses and business income together form the aggregate income received for current level of employment. For the expression of income at macroeconomics level, J. M. Keynes used the term "cumulative income," and to refer to the result of entrepreneurial activity at the microeconomic level, the notion of "entrepreneurial profit" and "entrepreneur's incomes" as synonyms [6].

Despite viewing of essence, economic nature, sources, structure and income differentiation, scientists listed above did not give a clear definition of "income" category. In our opinion, first time classical definition of this category was introduced by J. R. Hicks in his work "Value and Capital", as the scientist has tried to analyze the essence of income at micro level in detail. The author gives some definitions of income. As a result, Hicks concludes that "income in a certain angle is characterized by uncertainty" [13, p. 291–293]. So, according to Hicks, there are different definitions of income, but there is no certain and universal among them.

3. Modern Ukrainian scientists Opinion on the Concept of Income

Modern Ukrainian scientists consider the term "income" in every aspect, although the interpretation of the term is not getting much attention. Among the economists who clearly defined concept of "income", we emphasize F. Butynets, O. Sokolov, T. Leneyko, S. Panchyshyn, N. Holod, O. Savenko and others.

Therefore F. Butynets determines income as an economic category, cash flow and other income for a certain period obtained from the sale of products (goods, works, services) [1]. O. Sokolov emphasizes that income is all revenue arising from the pricing process, except property sale proceeds. According to T. Leneyko, population income is a set of means and expenses in kind for maintaining the physical, moral, economic and intellectual state of a person [7]. S. Panchyshyn defines population income as a set of cash and incomes in kind received by households over a certain period [4, p. 8]. O. Savenko emphasizes that the population income as a socio-economic category characterizes relations in society about the assignment, use and distribution of created product [12].

N. V. Hurina considers enterprise income as a category which consist of proceeds from the sale of products (works, services), fixed assets (extra) and other property of the enterprise, as well as non-operating operations income [2].

In his writings N. M. Shmigol points out that enterprise income is an increase in economic benefits as a result of assets income or repayment of liabilities, which leads to an increase in the organization's capital, with the exception of participants' contributions and received as a result of use of economic resources involved in the economic process and competitive advantages in an acceptable level of entrepreneurial risk [14].

Accounting interpretation of enterprise income concept is set out in National Accounting Standard 1 "General requirements for financial reporting [9]. According to National Accounting Standard 15 "Income" recognized income in accounting are classified in the following groups: income (revenue) from the sale, other operating income, financial income, other income [10]. In statistical report, the State Statistics Committee of Ukraine treats the concept of "income" as the amount paid in cash and in kind: wages, profits and mixed income, income from property, social benefits and other current transfers [3]. Thus, the State Statistics Committee of Ukraine defines this concept as monetary and non-cash receipts, as well as sources of income, specifically listing each individual source. According to Ukrainian Tax Code, income is the total amount of tax payer income for all activities received in reporting period in monetary, material or non-material format in Ukraine, its continental shelf in the exclusive (marine) economic zone, and over its borders [11].

Therefore, the study of foreign and Ukrainian scientists on the essence and economic nature of income provides an opportunity to state that they studied various aspects of it, economic, social and legal. Thus summarizing the above definitions and authors thoughts, we tend to believe that income is the maximum amount of means, both in monetary and in kind, received or produced by the individual for a certain period of time to maintain his physical, moral, economic and intellectual state, which it can spend, provided that the expected value in money terms of future revenues will remain the same.

List of References

1. BUTYNETS, F. F. (Eds). (2005). *Bukhhalters'kyi upravlins'kyi oblik* [Management Accounting]. Zhytomyr, PE "Ruta".
2. HURINA, N. V. (2015). Ekonomichna sutnist' dokhodiv ta yikh klasyfikatsiya: problemy i shlyakhy vyrishennya [The economic essence of incomes and its classification: problems and solutions]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, 12, Part 1, 203-205.
3. *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. PANCHYSHYN, S. & SAVLUK, M. (Eds). (2003). *Dokhody ta zaoshchadzheniya v perekhidniy ekonomitsi Ukrayiny* [Income and Savings in the Transitional Economy of Ukraine]. Lviv : LNU named after Ivan Franko.
5. ZLUPKO, S. M. (2000). *Ekonomichna dumka Ukrayiny* [Economic Thought of Ukraine]. Lviv : LNU them. Ivan Franko.
6. KEYNES, J. M. (1978). *Obshchaya teoriya zanyatosty, protsenta i deneh* [The General Theory of Employment, Interest and Money]. Moskva : "Progress".
7. LENEYKO, T. I., SHAPOSHNIKOVA, T. S. & TOLSTYKOVA, O. V. (2006). *Ekonomika pratsi* [Labor Economics]. Kharkiv : Vyd. HNEU.

8. MOCHERNYY, S. V. & DOVBENKO, MV. (2004). *Ekonomichna teoriya* [Economic Theory]. Kyiv : Publishing Center "Academy".
9. *General requirements for financial statements*. (1999). Regulation (standard) of accounting 1, approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine of 31.03.1999, №. 87. Retrieved from [http:// search.ligazakon.ua](http://search.ligazakon.ua)
10. *Revenue*. (1999). Regulation (standard) of accounting 15, approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine №. 290 dated 29.11.1999 (with amendments and supplements dated 27.06.2013). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>
11. Tax Code of Ukraine (2016, December 02). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. SAVENKO, O. L. (2010). *Deyaki aspekty vyvchennya dokhodiv naseleennya Ukrayiny v suchasnykh umovakh* [Some of income studying aspects of Ukrainian population in modern conditions]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*, 9, 133–136.
13. HICKS, J. R (1993). *Stoymost' y kapytal* [Value and capital]. Moscow : "Progress", "Universal".
14. SHMYGOL, N. M. (2010). Analiz metodiv formuvannya dokhodiv pidpryyemstva v rynkoviy ekonomitsi [Analysis of Income Formation Methods in a Market Economy] *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, 2, 233–236.

CONCEPT AND ECONOMIC NATURE OF INCOME

Summary

The evolution of economic schools and certain scientists is considered in relation to “income” term interpretation. In the following article an interpretation of the “income” term in professional literature is considered and analyzed by foreign and Ukrainian scientists. The attention is focused on the consideration of the essence, economic nature, sources, structure and income differentiation. The attempt to formulate own determination was made.

CROWDFUNDING AS AN ALTERNATIVE SOURCE OF BUSINESS PROJECT FINANCING

Diana Yasyukayt, Svetlana Torik

Scientific supervisor – assistant professor, Cand. Eco. Sci. Oksana Telyak

Polessky State University, Pinsk, Belarus

Introduction

Thanks to rapid development of mobile, digital technologies and social networks, an alternative opportunity to traditional bank crediting has been created to attract financial resources from private investors, including the global Internet and without bank mediating. For this reason, many people have an additional chance to realize their projects and potential investors are encouraged to invest to make a profit. All this is done to use a new financial instrument-crowdfunding. Crowd-platforms act as intermediaries to promote the interaction between investors and authors of projects.

The aim of article – analyze the crowdfunding market and identify prospects for its development in the Republic of Belarus.

Tasks of article: analysis of investments of new forms of investment in world practice and in the economy of the Republic of Belarus.

The development of crowdfunding in a country depends on different factors. In the United States, the well-developed IT sector, a number of crowdfunding platforms, and the scale of the country contribute to crowdfunding. In China, Taiwan, Japan, North Korea, the incentive for rapid crowdfunding development is a large number of people in these countries. In European countries (Portugal, France, Spain) crowdfunding is evolving owing to the developed legislative base. The ecosystem of crowdfinancing includes three directions: crowdfunding, crowdlending and crowdinvesting. The popularity of crowdfunding in the world is increasingly growing. Today, there are more than 1250 crowdfunding platforms of various types, most of which are in the USA - 30% and in Europe - 48% [1]. A striking example is crowdfunding platform Kickstarter. According to the official website, since the launch of this platform more than 4 billions of USA dollars has been raised, and 157 873 projects have been successfully funded. The World Bank estimates that investment through a crowdfunding model in 2025 will account for 96 billions of USA dollars. In this case, half of the market will be in China [1]. We must point out that crowdinvesting is not less popular. Crowdinvesting is growing rapidly in the USA, where 344 platforms exist (out of 670 ones on the world market in all) with an investment volume of 2.1 billions of USA dollars [1].

1. Crowdfinancing and banks

Crowdfinancing promotes the development of entrepreneurship, small and medium businesses. As an access to bank credits for some segments of population is limited, they are forced

to use other alternative sources of financing. Crowd forms of financial security can be applied among others. The other subject concerns the future of banks. Will crowdfunding as a form of financial technologies create a threat to the traditional banking system and exacerbate competition in the credit market? Or will crowd-platforms interact with banking institutions, thus forming a new market for alternative funding, and create specific conditions for the introduction of new banking products? In our view, banking institutions will not go to the background, but, on the contrary, will work closely with crowd-platforms, as banks are also interested in the development of crowd-platforms. First, in the case of successful projects, crowd-platforms enable small and medium business development as well as start-ups. New companies become clients of banks. Secondly, crowd-platforms need a bank service, because the collected funds are placed in a special account in a bank. Here, the bank acts as the 'keeper' of money and receives commissions for their services.

Belarusian crowd-platform 'Uley' and 'Belgazprombank' are good examples of such cooperation. At present 228 projects to the total amount of 702,139 USA dollars have successfully been completed on the platform.

2. High school platforms

We believe that higher school platforms can be considered one of the centers of crowdfunding development, which are closely integrated with young carriers of business ideas, entrepreneurs, local and republican authorities. They are also carriers of new scientific developments. Crowd-platforms of higher schools will support innovative entrepreneurship among students. Crowdfunding for universities will become an additional way for commercialization of research laboratories, university start-ups, student projects. In addition, this source will contribute to the development of the country's intellectual potential, education of talented young people, and the popularity of higher education institutions at the national stage. Crowd-platforms based on higher school will benefit students and businesses. Students will be able to realize their ideas, find investors to finance their projects and gain experience in teamwork.

Thus, in Polesky State University the concept of innovation and industrial cluster in biotechnology and 'Green Economy' has been developed and implemented [3]. Crowdfunding is likely to become the key source of financing. Crowdfunding will allow the business project to ripen in the market in order to be competitive in the future. That is, 'uncompleted idea' posted on this site may attract scientists. Everyone will be able to support any project, posted on the crowdfunding platform on the terms of payment, urgency and revocability [2].

3. Crowdfunding in real estate

In our opinion, the frequent type of crowdfunding, deserving a special attention, is crowdfunding in the field of real estate. We must admit that any qualitative real estate is considered to be a low risk asset. Crowdfunding in the sphere of the real estate will promote receiving financial

income, as well as each participant will be able to become an owner of real estate shares. In Western countries, this type of crowdfinancing is rapidly growing. For example, crowdfinancing in the real estate sector has successfully developed in the USA. Thus Americans are investing billions of dollars into real estate through the largest crowdfunding platform Fundrise. Entire areas have been built up owing to the raised money. However, the majority of platforms specializes not only in housing, but also in commercial real estate. Investments in shops, restaurants, offices and other business objects are the most profitable ones. In the Republic of Belarus the ecosystem of crowdfinancing is just beginning to emerge. Crowdfinancing is a new phenomenon in our country. They are not enough developed platforms, both in terms of the number of platforms and the scale of implemented projects. Belarusians are not used to keeping their money in banks or at home, rather than invest in unfamiliar venture projects. The reasons for such behaviour are: the lack of legislative base in the field of crowdfinancing, the lack of financial literacy of the population, the lack of financial reporting on the execution of the authors of their projects, passive promotion by authors of their ideas, the absence at investors of instruments of control over recipients of finance, risks of unsuccessful projects and money loss, fraud and theft of project ideas; relative underdevelopment of stock market in the country, and on the whole a lack of propensity to risk in national tradition. Positive prerequisite for crowdfinancing development in Belarus is the availability of technological conditions such as an access to the Internet, online transactions, the use of innovative methods of payment and money transfer.

Conclusions

1. Summarizing, we must note that in the Republic of Belarus the further development of crowdeconomy is the most appropriate direction. Since it is the ecosystem crowdfinance that can serve as a start for the development of the national financial market. Besides, it will ensure the transparency of competition among different business ideas, and will help create the conditions for the introduction of new banking products.

2. The organization of crowdfunding platforms based on universities in the future will serve as a perspective possibility to support pilot projects and scientific research, contribute to the commercialization of the results of intellectual activity and will be alternative supports for student start-ups.

List of References

1. KLESCHEVA, S.A. Crowdfinancing as an Investment Instrument for Innovative Entrepreneurship /S.A. Klescheva//Economy and banks. – 2017. – №2. – pp. 40-45
2. Market overview [Electronic resource] / Canada Media Fund. – Access mode: http://crowdfunding.cmffmc.ca/facts_and_stats/market-overview. –Access date: 14.02.2019

3. ZOLOTAREVA, O.A. Specificity of Crowdfunding of Innovation Projects of Higher Education Institution/O.A. Zolotareva// Economy and banks. – 2017. – № 2. – pp. 9-15

CROWDFUNDING AS AN ALTERNATIVE SOURCE OF BUSINESS PROJECT FINANCING

Summary

Thanks to rapid development of mobile, digital technologies and social networks many people have an additional chance to realize their projects and potential investors are encouraged to invest to make a profit. All this is done to use a new financial instrument-crowdfunding. The ecosystem of crowdfunding includes three directions: crowdfunding, crowdlending and crowdinvesting. It is the ecosystem crowdfinance that can serve as a start for the development of the national financial market.

DARBINIO STRESO VALDYMO STRATEGIJOS

Kristina Stoliarenko

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Ivadas

Šiuolaikinės rinkos sąlygose pagrindiniai organizacijos prioritetai yra produktyvumas ir efektyvumas. Ilgalaikis profesinis spaudimas turi didelį poveikį darbuotojų psichologinei būklei, dėl šios priežasties sumažėja darbuotojų darbo našumas ir veiklos rezultatai blogėja. Viena iš pagrindinių šių veiksmų priežasčių yra stresas. Žmonės praleidžia du trečdalius savo gyvenimo darbo vietose. Daug laiko praleidžiant darbo vietoje, kolegos tampa draugais, priešais ir net sutuoktiniais. Darbo vieta yra vieta, kurioje realizuojami asmens profesiniai gebėjimai, asmeniniai lūkesčiai, įgyjamas statusas visuomenėje, gaunamos pajamos. Lūkesčiai ne visada pasiteisina: mažas pajamų lygis, valdymas nėra teisingas, karjera nėra sėkminga. Visos šios priežastys lemia streso atsiradimą. Streso darbo vietoje valdymui yra daug gerų ir naudingų strategijų, kurios bus išnagrinėtos šiame straipsnyje.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti darbinio streso valdymo strategijas.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti streso sampratą.
2. Išanalizuoti darbinio streso atsiradimo priežastis.
3. Apibūdinti darbinio streso valdymo būdus.

Tyrimo metodai: mokslinės teorijos, literatūros ir kitų informacijų šaltinių analizė.

1. Kas yra stresas ir jo simptomai

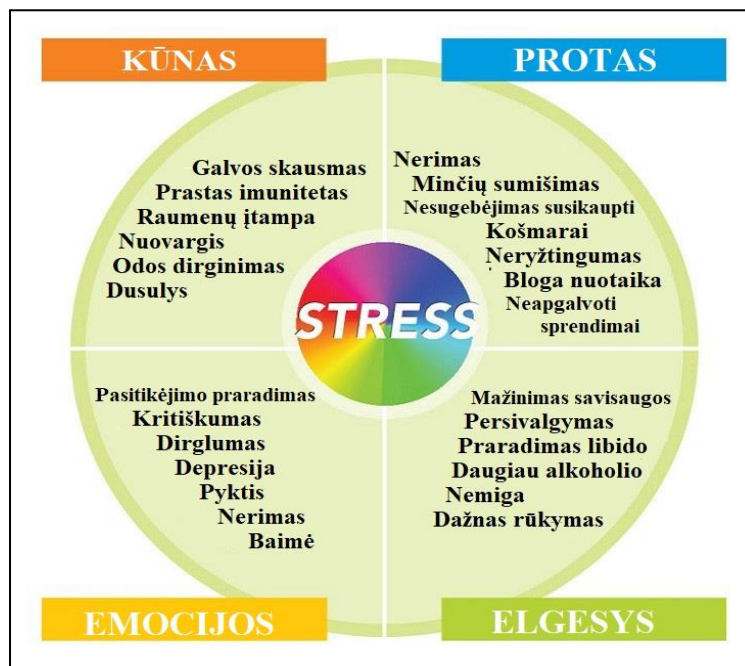
Stresas – tai žmogaus fizinė, psichologinė ir elgesio reakcija į stresorių, siekiant prisitaikyti ir pakoreguoti tiek išorinį, tiek vidinį stresoriaus poveikį. Stresas apibūdinamas kaip nespecifinis organizmo atsakas į bet kurį iššūkį. Nedidelis stresas gali būti naudingas, nes jis suteikia energijos, padeda susikaupti, įsigilinti į problemą, o didelis stresas gali pakenkti sveikatai. Žmonės stresą išgyvena ir vertina labai individualiai. Tai, kas vienam yra kankinantis stresas, kitam – tik adrenalino „injekcija“. Kai kuriems stresas – tai tiesiog būtinybė ir gyvenimo norma: jie veržiasi prie sportinės mašinos vairo ar lėktuvo šturvalo, stoja į policininkų ar ginkluotojų pajėgų gretas, dirba televizijos diktoriais, aktoriais, žurnalistais ir kitų meno bei informacijos sferų darbuotojais, be atodairos grumiasi verslo sferoje. (3, 4) Stresas yra neatskiriama gyvenimo dalis. Jo išvengti kartais nėra nei galimybių, nei reikalo – jis gali būti ne tik priešas, bet ir draugas. Priešu jis tampa tik tuomet, kai žmogus praranda situacijos kontrolės svertus: aplinkos spaudimas didėja, tuo tarpu galimybės jam

pasipriešinti mažta. Vadinamasis negatyvusis stresas pasireiškia tuomet, kai situaciją suvokiame ne kaip reikalaujančią fizinių ar psichologinių pastangų įtempimo, bet kaip grėsmingą, keliančią nerimą ir emociškai žlugdančią. (3, 3)

Neigiami streso padariniai:

- Stresas dažnai vadinamas tyliuoju žudiku, nes jis gali sukelti širdies ritmo sutrikimus, širdies ligas, aukštą kraujo spaudimą ir krūtinės skausmą.
- Per didelis stresas gali sukelti Alzheimerio ligą.
- Dažnai atsakas į stresą asmeniui pasireiškia kaip hiperaktyvumas, o hiperaktyvumas yra lėtinės nemigos priežastis.
- Nerimas, depresija, neurozės, alkoholizmas, narkomanija yra reiškiniai, akivaizdžiai susiję su stresu. [2]

Streso valdymo būdai gali padėti išvengti rimtesnių ligų vystymosi. Nūdienoje yra labai svarbu kovoti su stresu, nes be sveikatos sunku sėkti tikslų ir džiaugtis gyvenimu.

1 pav. Streso požymiai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės: BERCEVAS, Aleksandras. Nervų stresas – kaip atpažinti ir gydyti namų salygoje [interaktyvus]. Moskva. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://zdorovko.info/nervnyj-stress-kak-raspoznat-i-vylechit-v-domashnix-uloviyax/>

Stresas yra padalintas į keturias požymių grupes (kūnas, protas, emocijos, elgesys), pagal kuriuos galima tiksliai nustatyti streso simptomus.

2. Darbinio streso priežastys

Siekiant kovoti su stresu darbe, visų pirma būtina nustatyti jo priežastis. Įvairios profesijos, atliekamos veiklos pobūdis ar užimamos pareigos yra susijusios su skirtingu streso lygiu. Didžiausią stresą patiria darbuotojai, dirbantys pavojingą ir atsakingą darbą, pvz., lakūnai, kariai. (1, 369)

Socialiniams darbuotojams stresą kelia nesaugi darbo aplinka, atsakomybė už savo klientus, didelis darbo krūvis ir pan. Pedagogai išgyvena stresą dėl didelio darbo krūvio, mokymui reikalingų priemonių stokos, biurokratijos ir pozityvaus atgalinio ryšio trūkumo. Mokytojų stresas susijęs su mokinių elgesiu – vandalizmu, smurtu, patyčiomis, pagarbos pedagogams stoka. Kai kurios profesijos yra susijusios su stresu todėl, kad iš darbuotojų reikalauja tam tikros darbo kokybės: kūrybiškumo, lankstumo, kruopštumo ir pan. Svarbūs stresoriai vadovų darbe yra darbo krūvis, konfliktai, vaidmens daugiaplaniškumas ir sudėtingi profesiniai ryšiai. Dažnai vadovų, kaip ir kūrybinių darbuotojų, darbo laikas yra nenormuotas. (1,370) Profesinis stresas paprastai kyla dėl įvykių ar aplinkybių, t.y. stresorių, prie kurių žmonės priversti prisitaikyti. Kai kurių profesijų atstovai susiduria su specifiniais fiziniais stresoriais: triukšmu, aukšta ar žema temperatūra, vibracija, pavojingomis medžiagomis ir t.t. Profesinis stresas dažnai kyla dėl rutiniško, įkyrus bei monotoniško darbo (pvz., prie konvejerio). Darbinį stresą gali sukelti triukšmas, atsakomybė, blogos darbo sąlygos, didelė ar maža temperatūra, rutiniškas darbas. Stresas gali atsirasti dėl įvairių nepalankių veiksnių, traumų poveikio, įtampos. Stresą sukelia išgąstis, triukšmas, konfliktai darbe, kasdieniai rūpesčiai, nesaugumo pojūtis, socialinės problemos, įtemptas darbas, nuolatinė skuba, jautresniems žmonėms – slėgio ar oro permamos. Darbuose daugelis žmonių susiduria su stresoriais darbuose, todėl yra labai svarbu mokėti valdyti stresą. (1, 371)

3. Streso valdymo strategijos darbe

Nustatęs organizacinio streso priežastis, vadovas turi naudoti visas priemones, kad išvengtų streso. Vadovas, privalo stebėti stresinę situaciją organizacijoje, padėti darbuotojams ją išvengti. Kad komanda galėtų dirbti produktyviau be įtempimo ir nervų gedimų, laikas nuo laiko valdytojas privalo klausti, kaip žmonės jaučiasi savo darbo vietoje? Tačiau tai turi būti padaryta švelniai, kad pavaldinys galėtų pasitikėti ir pasakyti tiesą. Taip pat yra daug kitų skirtingų metodų. Jie padės sutelkti komandą, kad būtų išvengti konfliktai, dėl kurių kolegos gali patirti stresą. (5,171) Žmonės įtraukia savo darbuotojus į užsiėmimus sportu, joga ir šokiais. Kai kurios bendrovės siūlo darbuotojams skirtingas terapijas, atsipalaidavimą gamtoje, audio suvokimo metodus (muzika, vokalinė terapija ir kt.). Šios pasirinktos vadovų priemonės prisideda prie spartaus antistresinių paslaugų ir psichoanalizės rinkos augimo. Toliau bus nagrinėjami efektyviausi streso valdymo būdai darbe. Įvairios relaksacinės technikos yra natūralus streso priešnuodis. Eksperimentais įrodyta, kad jas praktikuojančių žmonių kraujospūdis žemesnis, imuninė gynyba stipresnė, taigi mažesnė ir tikimybė sirgti įvairiomis ligomis. Pradėti jas praktikuoti patartina vadovaujant patyrusiems specialistams. Profesionalūs šių technikų mokymai vyksta kai kuriose organizacijose.

Joga – tai fizinių ir dvasinių jėgų koncentracija siekiant aukštesnio sąmonės lygio. Joga yra indų filosofijos mokymas, apimantis įvairius fizinius ir mentalinius pratimus, tokius, kaip asanos

(pozos), pranajama (ritmiška kvėpavimo kontrolė), meditacija arba askezė. Jogos pavadinimas kilęs iš sanskrito kalbos ir gali būti suprantamas kaip suvienijamas, integracija. Jogos pratimai yra puikus relaksacijos ir geros fizinės formos palaikymo būdas. Joga padeda įveikti stresą, sumažinti nerimą bei įtampą. Joga siejasi su fizine mankšta, gera laikysena. Atliekant jogos pratimus galima išsiaiškinti, kurios kūno dalys yra labiausiai paveiktos streso, ir praktikuojantis susitelkti ties jomis. Taigi šis būdas užkerta kelią sveikatos problemoms, kurios ateityje galėtų kilti dėl, pvz., raumenų ir sąnarių nejudrumo.

Labai svarbus jogos, kaip ir daugelio kitų relaksacinių technikų, elementas yra kvėpavimas. Išgyvenant stresą diafragma yra užspaudžiama, atsiranda spazmai, todėl kvėpavimas tampa negilus. Jogoje mokoma ne tik sąmonės nuraminimo, bet ir diafragmos atpalaidavimo.

Meditacija yra viena iš dvasinio susitekimo technikų, maldos forma, savotiškas mąstymo procesas. Meditacijos tikslas – susikaupimas, rintis, dvasinis atbudimas arba nušvitimas, dvasinė sveikata, pakitusios sąmonės būsenos, transas. Meditacija yra viena iš efektyviausių relaksacijos technikų. Paprastai medituojama ilgą laiką stipriai susikaupus į tam tikrą objektą ar garsą. Gilus susikaupimo būsenoje pasąmonė „išplukdo“ į paviršių sanudusiui laimės, džiaugsmo, pasitenkinimo, pilnatvės jausmus. Meditacija yra ypatinga dvasinė būseną, padedanti pasiekti fizinę relaksaciją. Jos dėka žmogus gali pajusti savi aktualizacijos, pasitenkinimo, pilnatvės jausmą, mažėjančią nerimastingumą ir t.t. Meditacijos privalumai yra ir tokie, kad ji ugdo dėmesio aplinkai ir sau be minčių kryptingumo įgūdžius, padeda atsikratyti žalingų įpročių ir pan. (1, 388)

Autogeninė treniruotė – tai savitaiga pagrįsta atsipalaidavimo technika. Autogeninė treniruotė yra viena iš sąmonės ir kūno kontrolės technikų. Tai lyg ir vakarietiška joga. Ji skirta chroniškam stresui įveikti ir veiklos efektyvumui skatinti. Autogeninė treniruotė stabdo streso poveikį, jos metu žmogus nurimsta, pailsi ir t.t.. Išmokęs autogeninės treniruotės pratimus žmogus gali įveikti įvairias baimes, perdėtą drovumą, geriau suprasti savo vidinį pasaulį ir pan.

Aromaterapija – yra puikus kovos su stresais ir įvairiausiomis jų apraiškomis metodas. Reguliarus tam tikrų eterinių aliejų naudojimas gali padėti sumažinti poreikį minėtoms „antistresinėms“ priemonėms, nes aromaterapija pati yra puiki antistresinė priemonė. Eteriniai aliejai gali būti naudojami įvairiais būdais. Netgi kai stresas nėra pagrindinė gyvenimo problema, aromaterapija vis vien verta dėmesio kaip sveikatos ir gyvybingumo palaikymo šaltinis. (4, 85) Egzistuoja ir daug kitų streso valdymo būdų: fiziniai pratimai, muzika, knygų skaitymas, bendravimas su draugais ir šeima, šopingas. Kiekvienas būdas labai individualus.

Fiziniai pratimai – stresas yra tampriai susijęs su kūno fiziologinėmis funkcijomis, kūno paruošimu veiksmui, todėl streso poveikį galima mažinti darant poveikį kūnui. Tam tinka įvairūs fiziniai pratimai, vaikščiojimas, bėgimas, plaukimas, taip pat šokiai ir pan. Mankšta turi didžiulę reikšmę fizinei ir psichinei žmogaus sveikatai. Ilgalaikė mankšta gerina širdies bei plaučių darbą,

mažina depresiją, nerimą ir saugo nuo streso poveikio. Fiziškai aktyvūs žmonės geriau susidoroja su stresą keliančiais įvykiais, negu neaktyvūs. (1, 386)

Socialinė parama – dažniausiai apibrėžiama kaip emocinė ir praktinė pagalba, gaunama iš aplinkinių žmonių. Iš šio apibrėžimo matyti, kad socialinė parama yra tampriai susijusi su asmens gebėjimu bendrauti ir palaikyti artimus, draugiškus, šiltus santykius su kitais. Mokantys bendrauti žmonės teikia paramą kitiems ir, savo ruožtu, gauna ją iš aplinkinių. Nustatyta mokslininkais, kad kitų palaikomi asmenys jaučia mažesnę psichologinę įtampą, geresnę jų fizinę ir psichologinę savijautą. (1, 385)

Išvados

1. Stresas apibūdinamas kaip nespecifinis organizmo atsakas į bet kurį iššūkį. Stresas – tai žmogaus fizinė, psichologinė ir elgesio reakcija į stresorių, siekiant prisitaikyti ir pakoreguoti tiek išorinį, tiek vidinį stresoriaus poveikį. Stresorius – tai bet koks įvykis, situacija, asmuo ar objektas, kuris suvokiamas kaip stresą ir stresinę reakciją sukeliantis elementas. Stresorius, veikdamas organizmą, sukelia stresinę reakciją, pasireiškiančią fiziniiais, psichologiniais, elgesio ir emociniais pokyčiais.

2. Socialiniams darbuotojams stresą kelia nesaugi darbo aplinka, atsakomybė už savo klientus, didelis darbo krūvis ir pan. Pedagogai išgyvena stresą dėl didelio darbo krūvio, mokymui reikalingų priemonių stokos, biurokratijos ir pozityvaus atgalinio ryšio trūkumo. Mokytojų stresas siejasi ir su mokinių elgesiu. Svarbūs stresoriai vadovų darbe yra darbo krūvis, konfliktai, vaidmens daugiaplaniškumas ir sudėtingi profesiniai ryšiai. Dažnai vadovų, kaip ir kūrybinių darbuotojų, darbo laikas yra nenormuotas.

3. Profesinis stresas paprastai kyla dėl įvykių ar aplinkybių, t.y. stresorių, prie kurių žmonės priversti prisitaikyti. Kai kurių profesijų atstovai susiduria su specifiniais fiziniiais stresoriais: triukšmu, aukšta ar žema temperatūra, vibracija, pavojingomis medžiagomis ir t.t. Profesinis stresas dažnai kyla dėl rutiniško, įkyrus bei monotoniško darbo (pvz., prie konvejerio). Yra daug skirtingų darbinio streso valdymo būdų, tokių kaip joga ar meditacija, muzikos klausymas ar bendravimas su artimaisiais. Atsiranda daug kitų skirtingų darbinio streso valdymo strategijų. Masažas, skaitymas, mankšta arba puodelis skanios arbatos, kiekvienas žmogus, siekiantis sumažinti streso poveikį, renkasi sau tinkamus būdus, priklausant nuo jo pomėgių ir charakterio.

Literatūra

1. BARŠAUSKIENĖ, Viktorija; ALMONAITIENĖ, Junona; LEKAVIČIENĖ, Rosita; ANTINIENĖ, Dalia. Žmonių santykiai organizacijose: mokslo monografija. Kaunas, 2010 p. 412 ISBN 978-9955-25-888-9

2. BERCEVAS, Aleksandras. Nervų stresas – kaip atpažinti ir gydyti namų sąlygose [interaktyvus]. Moskva. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://zdorovko.info/nervnyj-stress-kak-raspoznat-i-vylechit-v-domashnix-uloviyax/>

3. NOGALESAS, Kirillas. Netikėti streso faktai [interaktyvus]. Moskva. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <https://4brain.ru/blog/%D0%BD%D0%B5%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%8B-%D0%BE-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B5/>

4. O'HANLON, Brenda. Stresas. Dublin, 1999 p. 144 ISBN 0-7171-2629-3

5. ŽUPERKIENĖ, Erika; ŽUPERKA, Aurimas; BABIČAITĖ, Irma. Streso įveikos veikslių planas gerinant Klaipėdos rajono ugdymo organizacijų darbo klimatą. [interaktyvus]. Klaipėda, 2015. 18 p. ISSN 2029-9370. [žiūrėta 2018 m. spalio 25 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: 10.15181/rfds.v15i1.988

WORKPLACE STRESS MANAGEMENT STRATEGIES

Summary

Stress is defined as a non-specific response of the organism to any challenge. Stress is the physical, psychological and behavioral response of a person to a stressor in order to adapt and adjust both the external and internal stressor effects. Stress in the workplace has become one of the increasingly popular topics of discussion over the last couple of decades. By the way today there are many different ways of managing work stress, such as yoga or meditation, listening to music or communicating.

In conclusion, there are other different strategies for managing work stress. Everyone have their own solution to prevent the stress on the workplace.

DARBO UŽMOKESČIO STRUKTŪRA IR RŪŠYS

Sabina Kucevič

Mokslinė vadovė – lektorė Ona Gudaitienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Darbo apmokėjimas visada buvo ir yra aktuali socialinė, teisinė ir ekonominė problema. Darbo apmokėjimo organizavimas yra sudėtingas daugialypis uždavinys, nuo kurio priklauso visos įmonės veiklos rezultatai. Per darbo užmokestį susikerta dviejų šalių interesai. Iš vienos pusės darbuotojas, suinteresuotas gauti kuo didesnę atlyginimą, iš kitos pusės – darbdavys, suinteresuotas mažinti gamybos sąnaudas, į kurias įeina darbuotojų darbo užmokestis. Todėl labai svarbu objektyviai įvertinti darbą. Darbo užmokesčio skaičiavimas, reglamentavimas yra atsakingas darbas. Įmonėse, įstaigose ir organizacijose (toliau – įmonėse) pagal jų kompetenciją įstatymų numatyta tvarka taip pat gali būti priimami vietiniai (lokaliniai) teisės aktai tais su darbo sąlygomis susijusiais klausimais, kurių nereglamentuoja Darbo kodeksas, kiti teisės aktai, taip pat papildomos, palyginti su nustatytomis teisės aktuose, darbo socialines ir buitines lengvatas darbuotojams ar atskiroms jų grupėms.

Straipsnio tikslas – naudojantis turimomis, literatūros analizės ir šaltinių metu surinkta informacija pateikti su darbo santykiais susijusių įsipareigojimų apskaitos teorinius.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išanalizuoti darbo užmokesčio struktūrą.
2. Išnagrinėti darbo užmokesčio rūšis.

Darbo metodai – mokslinės literatūros, teorinės literatūros ir kitų informacinių šaltinių analizė, apibendrinimas, sisteminimas.

1. Darbo užmokesčio struktūra

Darbo užmokesčio apskaita labai atsakinga ir sudėtinga procedūra, viena iš didelio kruopštumo reikalaujančių buhalterinės apskaitos sudedamųjų dalių, nes nuo jos tikslumo priklauso kiekvieno darbuotojo atlyginimas, įvairių pašalpų ir išmokų dydis, liečiantis kiekvieną darbuotoją. Jeigu ši procedūra atlikta sąžiningai ir atsakingai, sumažėja konfliktų bei nesusipratimų tikimybė tarp darbuotojo ir darbdavio, o tai gali lemti geriau atliekamą darbą ar didesnę indėlį į bendrą įmonės veiklos efektyvumą. Svarbu paaiškinti darbdavių, darbuotojų bei jų atstovų sąvokas, kurias reglamentuoja Darbo kodeksas (žr. 1-ą lentelę).

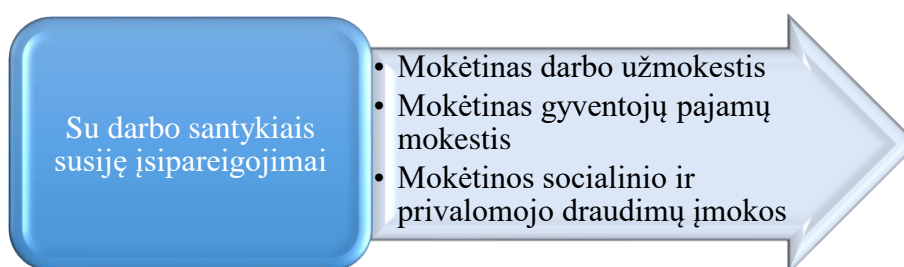
Darbo sąvokos

Sąvoka	Apibūdinimas
Darbdavys	Tai gali būti įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, nepriklausomai nuo nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio. Darbdavys taip pat gali būti kiekvienas fizinis asmuo;
Darbdaviui atstovauja	įmonės, įstaigos ar organizacijos vadovas esant tiek kolektyviniams, tiek individualiems darbo santykiams. Darbdaviams įmonėse pagal įstatymą arba įgaliojimus gali atstovauti ir kiti asmenys, administracija;
Darbuotojas	yra fizinis asmuo, pagal DK turintis darbinį teisingumą ir veiksnumą, dirbantis pagal darbo sutartį už atlyginimą.

Šaltinis: IVANAUSKIENĖ, Aldona. Buhalterinė apskaita. Vilnius, 2016. P. 402

Darbo užmokestis reglamentuojamas dviem: lygiais: valstybiniu ir vietiniu (įmonės vidaus). Darbo apmokėjimo politika vykdoma remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Darbo apmokėjimo įstatymu, Darbo kodeksu, mokesčių įstatymais ir kitais darbo santykius reglamentuojančiais įstatymais, nutarimais, įsakymais. Valstybė, siekdama apsaugoti samdomų darbuotojų interesus, nustato minimalų valandinį atlygį, minimalų darbo užmokestį, minimalią mėnesinę algą, bazinę mėnesinę algą. Šie darbo užmokesčio dydžiai numato minimalias apmokėjimo ribas valstybinėje ir privačiame sektoriuose.

Darbo užmokesčio dydžio nustatymas nėra reglamentuojamas, todėl skiriasi atsižvelgiant į įmonės veiklos sritį, rezultatus ir pan. Konkrečius valandinius atlygius, mėnesines algas, kitas darbo apmokėjimo formas ir sąlygas, darbo normas įmonėse nustato įmonių savininkai (darbdaviai) ir įteisina darbo ir kolektyvinėse sutartyse. Nustatytas tik Vyriausybės patvirtintas minimalus mėnesinis darbo užmokestis ir minimalus valandinis įkainis. Darbuotojui paskaičiuotas darbo užmokestis nėra tapatus mokėtinam darbo užmokesčiui, t. y. sumai, kurią darbuotojas gauna, nes iš apskaičiuoto darbo užmokesčio teisės aktų nustatyta tvarka yra išskaitomi gyventojų pajamų mokestis bei socialinio ir sveikatos draudimo įmokos (žr. 1-ą paveikslą).

1 pav. Su darbo santykiais susijusių įsipareigojimų grupavimas

Šaltinis: sudaryta pagal pavyzdinį sąskaitų planą

Išskaitų iš darbo užmokesčio, neviršijant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos, dydis negali viršyti dvidešimt procentų išmokėto darbo užmokesčio.

2. Darbo užmokesčio rūšys

Darbo užmokestis sudaro didžiausią lyginamąjį svorį pagamintos produkcijos bei atliktų darbų savikainoje ir yra labai glaudžiai susijęs su mokesčiais ir socialinio draudimo įmokas.

Skiriamos dvi darbo užmokesčio rūšys: pagrindinis ir papildomas (žr. 2-ą lentelę).

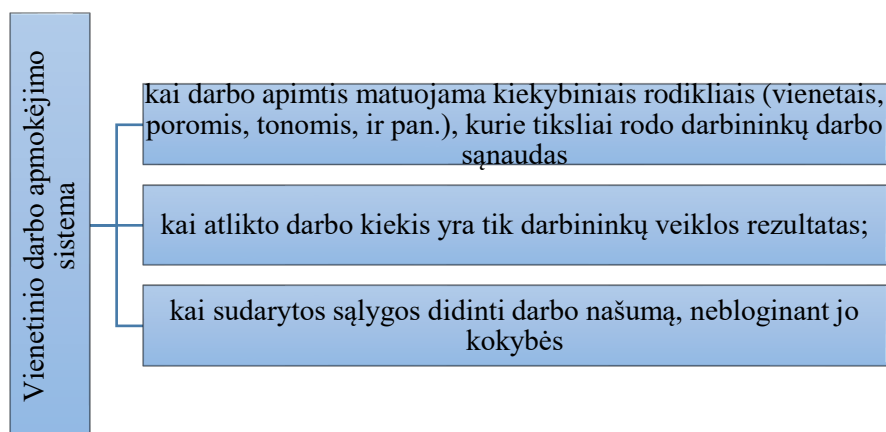
2 lentelė

Darbo užmokesčio rūšys

Rūšys	Apibūdinimas
Pagrindinis	Darbo užmokestis apskaičiuojamas darbuotojams už faktiškai įmonėje dirbtą laiką arba atliktą darbą. Pagrindinis darbo užmokestis apima mokėjimą pagal vietinius ir laikinius tarifinius atlygius bei įvairias priemokas, priedus, premijas;
Papildomas	Darbo užmokestis gali būti skaičiuojamas darbuotojams teisės aktų nustatyta tvarka faktiškai įmonėje nedirbtą laiką.

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorės pagal SUBAČIENĖ, Rasa; BUDRIONYTĖ, Ramunė; SENKUS, Kastytis. *Finansinė apskaita*. Vilniaus universitetas. P. 83.

Vienetinė darbo užmokesčio forma yra viena seniausių. Taikant šią darbo užmokesčio formą, darbo užmokesčio dydis tiesiogiai priklauso nuo nustatytos kokybės atlikto darbo kiekio, atsižvelgiant į darbo turinį ir sąlygas. Vienetinis darbo užmokestis daugiausia taikomas darbininkams kurių darbą lengva išreikšti kiekybiniais vienetais ir kurie dirba smulkiose ar vidutinėse įmonėse (žr. 2-ą paveikslą). Išsivysčiusiose šalyse šios darbo apmokėjimo formos taikymas mažėja. Vienetinė darbo užmokesčio forma, kai atlikto darbo matas yra darbo rezultatai, išreikšti pagamintos produkcijos kiekiu ar atliktų operacijų, darbų, paslaugų apimtimi.

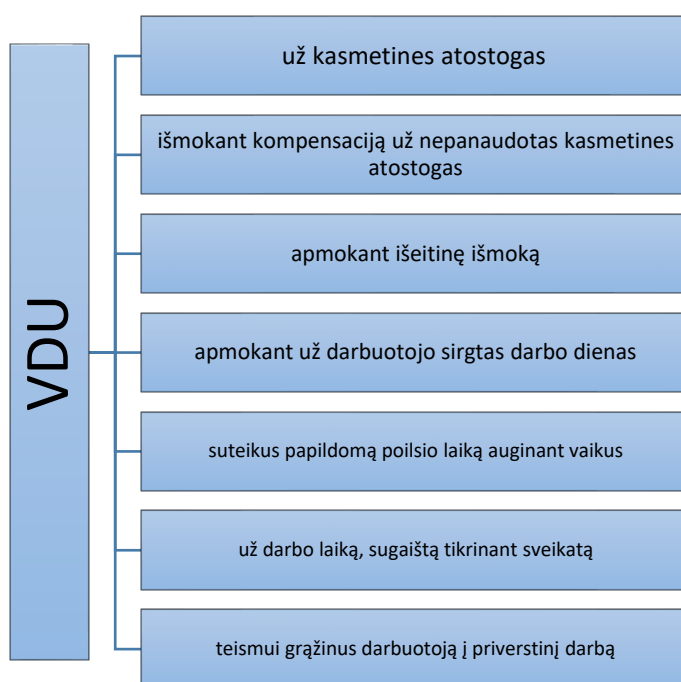
2 pav. Vienetinio darbo užmokesčio apmokėjimo taikymas

Taikant vienetinę darbo užmokesčio formą, daug dėmesio skiriama darbo rezultatams, t. y. pagamintos produkcijos kiekiui arba atliktų darbų, operacijų ir paslaugų apimčiai. Ši forma taikoma, kai darbo apimtį galima išmatuoti kiekybiniais rodikliais. Laikinė darbo apmokėjimo forma nemotyvuoja darbuotojo dirbti sparčiau, todėl atskirais atvejais darbo užmokesčio dalis gaminio kaštuose gali smarkiai išaugti. Darbuotojams darbo užmokestis nustatomas pagal tarifinį valandinį atlygį arba mėnesinį atlyginimą. Laikinės apmokėjimo už darbą taikymas panaikina tiesioginę darbo užmokesčio priklausomybę nuo pagamintos produkcijos kiekio. Taikant laikinę darbo užmokesčio

formą, darbuotojams mokama už dirbtą laiką. Darbininkams dažniausiai mokama pagal jiems nustatytus valandinius tarifinius atlygius, t. y. įkainius už dirbtą valandą, atsižvelgiant į darbų sudėtingumą ir darbuotojo kvalifikaciją. Specialistams ir tarnautojams dažniausiai nustatomas įkainis už dirbtą mėnesį – alga. Jei toks darbuotojas dirba ne visas mėnesio darbo dienas, jam skaičiuojamas darbo užmokestis, proporcingai dirbtų dienų skaičiui.

Vidutinio darbo užmokesčio skaičiuojamasis laikotarpis yra trys paskutiniai kalendoriniai mėnesiai, einantys prieš tą mėnesį, už kurį (ar jo dalį) yra mokamas vidutinis darbo užmokestis.

Kompensuojamas ne darbo laikas – teisės aktais, kolektyvine, darbo sutartimi ar kitaip reglamentuotas ne darbo laikas, už kurį mokamas atlygis. Tokiu būdu darbdavys darbuotojui turi suteikti minimalias lengvatas (žr. 3-ią paveikslą).

3 pav. VDU pagrindu apmokamos šios socialinė garantijos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal IVANAUSKIENĖ, Aldona. *Buhalterinė apskaita*. Vilnius, 2016. P. 415.

Jeigu darbuotojas skaičiuojamuoju laikotarpiu dėl pateisinamos priežasties neturėjo įmonėje darbo užmokesčio, iš kurio pagal aprašą turi būti apskaičiuojamas vidutinis darbo dienos (valandos) užmokestis, jis nustatomas iš skaičiuojamuoju laikotarpiu darbuotojui nustatytos mėnesinės algos (dalijant iš darbo dienų (valandų) skaičiaus pagal darbuotojo arba įmonės darbo (pamainos) grafiką) arba valandinio (dienos) tarifinio atlygio, o kai darbuotojui nenustatyti šie dydžiai – kolektyvinėje sutartyje nustatyta. Nagrinėjant Darbo kodekso straipsnius, galima pastebėti, kad darbdavys turi prievolę išmokėti darbuotojui vidutinio darbo užmokesčio (toliau – VDU) dydžio išmokas ir už nedirbtą laiką. Kompensuojamą ne darbo laiką apibrėžia 31 VAS „Atlygis darbuotojui“. VDU apskaičiuojamas vadovaujantis tvarka, nustatyta Vyriausybės. VDU aprašas suformavo bazines nuostatas, kuriomis privalo vadovautis buhalterijos darbuotojai skaičiuodami VDU.

Išvados

1. Darbo užmokestis dažniausiai aiškinamas remiantis klasikiniu požiūriu: kaip atlygis, sumokamas už darbą, atliekamą pagal darbo sutartį. Šiandien į darbo užmokestį žvelgiame kur kas plačiau: kaip į vieną iš daugelio motyvuojamų veiksnių, kurio poveikis darbuotojui priimant įvairius sprendimus darbinėje veikloje gali būti labai.
2. Vienetinės darbo užmokesčio formos sąlygomis darbuotojai labiau suinteresuoti darbo našumo didėjimu, pažangios patirties skleidimu bei kvalifikacijos kėlimu. Taikant vietinę darbo užmokesčio sistemą kyla pavojus, kad dėl besaikio našumo didėjimo gali pablogėti produkcijos kokybė, įrenginių panaudojimas, atsirasti pažeidimų.

Literatūra

1. BIKIENĖ, Jovita; PUČKIENĖ, Daiva. *Buhalterinė apskaita: teorija ir praktika*. Vilnius. 2012. P. 229. ISBN 978-9955-19-439-2
2. IVANAUSKAITĖ, Aldona. *Buhalterinė apskaita*. Vilnius. 2016. P. 402-430. ISBN 978-609-466-158-7 [1]
3. KALČINSKAS, Gediminas. *Buhalterinės apskaitos pagrindai*. Vilnius, 2013 P. 869. ISBN 487994
4. MACKEVIČIUS, Jonas; GIRIŪNAS, Lukas; VALKAUSKAS, Romualdas. *Finansinė analizė*. Vilnius, Vilniaus universitetas. 2014. P. 484 p., ISBN 978-609-459-369-7.
5. MACKEVIČIUS, Jonas; SUBAČIENĖ, Rasa. *Lietuvos buhalterinės apskaitos sistema: praeitis, dabartis, perspektyvos*. Vilnius, 2016. P. 464. ISBN 978-9955-33-689-1
6. NOVICKIENĖ, Adelė. Darbo apmokėjimo sąnaudų apskaita. Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos. Vilnius: Apskaitos audito žinios. 2013. Nr. 25
7. PAČIOLIS. *Buhalterio žinynas*. Vilnius. P. 396. ISBN 9986-487-89
8. SUBAČIENĖ, Rasa. *Apskaitos ir audito pagrindai*. Vilnius. 2015. P. 560. ISBN 978-609-459-473-1
9. SUBAČIENĖ, Rasa; BUDRIONYTĖ, Ramunė ir kt. *Apskaitos ir audito pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas. 2015. P.118-127. ISBN 978-609-459-474-8 [3]

STRUCTURE AND TYPES OF WAGES

Summary

Wages are usually interpreted on the basis of the classical approach: as a reward for work performed under an employment contract. Today, we look at wages much more broadly: as one of the many motivated factors that can have a significant impact on the employee's decision-making in the workplace. Under the conditions of the unitary wage form, employees are more interested in increasing productivity, disseminating good practice and improving their skills. Applying a local wage system risks compromising the quality of production, the use of equipment, and the occurrence of irregularities as a result of excessive productivity gains. The salary calculated for an employee is not identical to the salary payable, i.e. y. the amount that an employee receives because the income tax and social and health insurance contributions are deducted from the calculated wage in the manner prescribed by law.

DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTERPRISES IN THE TOURISM SPHERE

Yuliia Zvonova

Scientific supervisor – assoc. prof. Inna Khovrak

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University, Kremenchuk, Ukraine

Introduction

One of the main indicators of the success of the country's economic development is the social stability of society. The state's unequivocal response to "market failures" and the lack of satisfaction of the most acute social needs led to the revitalization of public sector organizations, as well as contributed to the emergence of social enterprises in the US and Western Europe at the turn of the 21st century. Thus, social entrepreneurship, as a business with a social mission, today presents itself as one of the key tools for solving social problems, which determines the choice of research topic.

The purpose of the study is to generalize the theoretical foundations of understanding the essence of social entrepreneurship as an instrument of tourist development of cities, as well as substantiation of practical recommendations regarding the prospects for the development of social entrepreneurship in Ukraine. The realization of this goal has caused the necessity of solving the following tasks:

- disclosure of the essence, features and principles of social entrepreneurship;
- research of the influence of social entrepreneurship on tourist development of cities;
- assessment of conditions for the development of social entrepreneurship;
- analysis of the characteristics of successful social enterprises of Ukraine;
- substantiation of perspectives of social entrepreneurship as an instrument of tourist development of Ukrainian cities.

1. Theoretical basis of social entrepreneurship

The emergence of social entrepreneurship, according to experts, occurred in the 1970s in the United States as a business that combines commercial activity, social mission and the distribution of interest from profit for social purposes [1, p. 5]. Accordingly, in the modern world, social enterprises are at the crossroads of three major economic spheres: the state, the market and the community [2]. The term "social enterprise" was proposed in 1978 by Frederick Sprockley for use in the name of an organization that was involved in social audit. The scientist described the social enterprise as belonging to those who work on it and / or those living in the area is managed in accordance with social and commercial goals and objectives and functions as a cooperative. He noted that, unlike the

traditional enterprise, which focuses on gaining profit, social enterprises are guided by personal, environmental and social benefits.

Social entrepreneurship is at the junction of traditional entrepreneurship and charity. Social entrepreneurship for solving social problems takes from the charity the social orientation of activity, and from business - entrepreneurial approach (Table 1). Unlike charitable organizations that are non-profit, the social business brings profit, which in the future is aimed at solving social problems. Unlike the traditional business that works for profit, social entrepreneurship performs social functions and works where the state can not work (due to lack of financing), and business does not want (because of low profitability).

Table 1

Differences between social enterprise, charity organization and traditional business

Social Enterprise	Charitable Organization	Traditional Business
<ul style="list-style-type: none"> - social-oriented structure; - does not depend on external sources of financing; - only start-up capital is required; - receives income from its own activities, the purpose of which is to mitigate or resolve specific social problems; - profit reinvested. 	<ul style="list-style-type: none"> - social-oriented structure; - depends on external sources of funding, donors; - receives grants and donations aimed at solving social problems; - no profit. 	<ul style="list-style-type: none"> - commercial structure; - does not depend on external sources of financing; - only start-up capital is required; - receives income from its activities, the purpose of which is to maximize profits; - The profit is distributed among the shareholders.

Misunderstanding of the nature and mechanism of a social enterprise often leads to the fact that there is a substitution of concepts. Thus, social entrepreneurship does not need to be identified with social responsibility, in which a particular business structure adheres to a policy that takes into account the socio-economic and environmental interests of the community or the territory in which it operates [3]. At the same time, a socially responsible business can promote the development of social enterprises.

Therefore, on the basis of the conducted research it can be argued that social entrepreneurship is an activity aimed at solving or mitigating the problems of socially vulnerable categories of the population, carried out on the conditions of self-sustainability, innovation and financial independence. This is a fundamentally new form of entrepreneurship, which successfully combines social goals and commercial practices. Social entrepreneurship is a symbiosis of charitable and business approaches to solving social problems.

2. Influence of social entrepreneurship on tourist development of cities

Social entrepreneurship becomes a real mechanism for solving problems of development of tourist spheres of local communities. The benefits of social entrepreneurship with the right approach will be quite tangible, as social entrepreneurship creates a positive image of cities, as well as:

- satisfies the needs of the community, ensures its unity and development;
- expands the possibility of obtaining various and high-quality social services;
- improves the standard of living, culture, contributes to the preservation of tradition and health;
- expands the activity of citizens who can independently solve their problems and take responsibility for their lives;
- reduces the social inequality and isolation of certain segments of the population from society and, accordingly, provides the opportunity for the restoration of a local community;
- promotes the development and improvement of the economy, creating jobs and enriching the professional experience of employees;
- reduces the burden on local budgets to solve social problems;
- introduces methods of more rational use of local resources with a broad involvement in decision-making of the local population;
- improves social infrastructure, which also leads to an increase in the number of tourists, and so on.

It should also be noted that in the case of the functioning of social enterprises not only society benefits, but also organization, namely [4]:

- a more attractive image of enterprise in society is formed;
- confidence in the enterprise grows;
- Increased loyalty and number of customers;
- there is an opportunity to receive more favorable orders;
- due to authority, the organization can conduct a more active, effective policy in society, expanding its activities, in particular, sales markets, etc.

Therefore, for Ukraine, important issues for the development of social entrepreneurship today are the development of a more favorable legal field, popularization and lobbying of these issues, creation of institutional support for social enterprises and more active involvement of local self-government bodies in financial, material and informational support of social initiatives.

The development of social entrepreneurship in Ukraine is a long process, the scale and pace of which cannot be predicted due to its decentralized nature. Therefore, it is worth using the basic tools for supporting the development of social entrepreneurship (Figure 1).

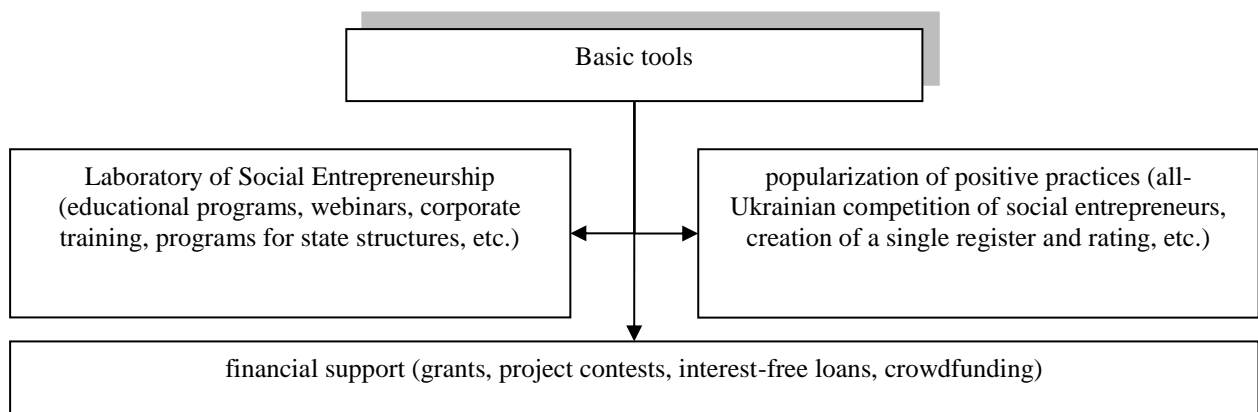

Figure 1. Tools for supporting the development of social entrepreneurship

Social entrepreneurship as an innovative model of tourist development of cities can become one of the mechanisms for solving social problems and transforming society, since it will allow:

- improve economic efficiency by introducing into the economic turnover of previously unused resources (waste products, socially excluded groups, solidarity and trust, etc.), as well as the use of new combinations of available resources;

- to change or create new social practices, institutions and structures that will accelerate social transformation;

- to reduce social tensions in society, caused by significant socio-economic stratifications, by including socially vulnerable groups in the economic activity, providing them with the opportunity to earn money, opening up opportunities for social development and recognition for them.

In general, the growth of citizens' activity through the creation of social enterprises, their cooperation with the authorities will allow Ukraine to start a solution to such an urgent problem as the construction of a social state and civil society.

Conclusions

1. Consequently, the creation and development of social entrepreneurship at the local level and in Ukraine as a whole contributes to the formation of civil society, as well as the activation of community members to address acute social problems and improve the quality of life of the population [5]. However, in view of the problems identified, the intensification of the development of social enterprises in Ukraine requires the development of an appropriate state strategy, in particular, the development of a special legislative framework for their functioning, an appropriate development program with the defined priorities of their state financial support, creation of tools for attracting business and public organizations, and creating favorable conditions in the field of taxation of social enterprises.

List of References

1. СІРЕНКО Н. М. Соціальне підприємництво в Україні: основні аспекти / Н. М. Сіренко, Т. І. Лункіна // Сталий розвиток економіки. – 2016. – № 1 (30). – С. 5–10.
2. Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation [Electronic resource] / C. Borzaga, G. Galera, R. Nogales (eds). – Bratislava: UNDP – Regional Centre for Europe and the CIS, 2008. – 216 p. – Available at: <http://www.undp.ro/>
3. KHOVRAK, I. Odpowiedzialność społeczna jako strategia przywództwa przedsiębiorstwa na rynku. Zeszyty Instytutu Spraw Publicznych UJ Zarządzanie Publiczne. – 2017. – Numer 3 (39), S. 391-401.
4. KHOVRAK, I. Social Entrepreneurship and Its Role in Sustainable Development: Regulation, Funding and Trust Building. Studia i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego. – 1/2018. cz.2. – P. 22-33.
5. ХОВРАК, І.В. Еволюція парадигмату регіонального розвитку / І.В. Ховрак // Modern Economics. – 2019. – № 13. – С. 246-252.

DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTERPRISES IN THE TOURISM SPHERE

Summary

The experience of developed countries has shown that the formation and functioning of social entrepreneurship contributes to the strengthening of socio-economic development of local communities.

The purpose of the study is to generalize the theoretical foundations of understanding the essence of social entrepreneurship as an instrument of tourist development of cities, as well as substantiation of practical recommendations regarding the prospects for the development of social entrepreneurship in Ukraine.

The object of research is a social enterprise as an instrument of tourist development of cities. The subject of the study is organizational-managerial and socio-economic relations, which are formed in the process of formation and functioning of social enterprises in Ukraine.

Key words: social entrepreneurship, social responsibility, tourism, development of the city, image of the city.

DEVELOPMENT OF THE EXCHANGE MARKET IN THE REPUBLIC OF BELARUS AND THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Vlada Hrabouskaya

Scientific supervisor – assistant professor Natalya Davydova

Polessky State University Pinsk, Belarus

Introduction

Stock market post-Soviet and exchange infrastructure began to form at the same time in the early nineties. In the presence of common features in the process of their formation, there were a number of factors that significantly modify it, in particular, the difference in economic potentials, legislation, political structure and degree of maturity of the financial system. As a result, the stock market of the Republic of Belarus and Lithuania has a number of common features and has acquired its specific features and a specific number of problems. Currently, these markets are at different stages of development.

The aim of article – compare the stock markets of the two countries, analyze the disadvantages and advantages of the stock exchanges and the causes of differences in development.

Tasks of article:

1. To study the structure of stock exchanges and markets of both countries;
2. Conduct a comparative analysis;
3. Identify the main problems in the functioning of the stock exchanges.

1. The history and the basic principles of activity of the stock markets

The exchange is an organized market for trading standard financial instruments created by professional participants in the securities market for mutual wholesale operations [1, p 238].

The formation of the stock market is associated with the formation and subsequent development in the post-Soviet countries of the institutional environment of the financial market.

In the Republic of Belarus, the joint-stock company "Belarusian currency and stock exchange" was formed in 1998. The exchange holds trades in three main segments of the financial market: currency, stock and term. Kinds of activities:

- organizing financial markets;
- activity in the sphere of communication;
- technical protection of information, including cryptographic methods and electronic digital signature;

- professional and exchange activity on securities (depository, clearing and organizing trades in securities).

Unlike the Nasdaq Vilnius, which trades exclusively on securities, JSC "BCSE" is state-owned (99.9% of shares belong to the National Bank). The founders of the exchange are the National Bank of the Republic of Belarus, the Ministry of State Property Management and Privatization of the Republic of Belarus and a number of large banks of the Republic of Belarus.

Nasdaq Vilnius, established in 1993, is the only regulated in the country. One of the differences from the joint-stock company "Belarusian currency and stock exchange" is its presence in the concern OMX AB (OMX), which belongs to Sweden. The exchange is a member of the Nasdaq Baltic, like the other exchanges in this region. Nasdaq Baltic market includes a common Baltic equities market with harmonized trading rules and market practices, same trading system, joint trading lists, harmonized indexes, a single membership, trading and settlement currency allowing investors easy access to all Baltic listed financial instruments through any of the pan-Baltic members. The owner of the Nasdaq Vilnius is Nasdaq Helsinki, Ltd (93.09% of shares).

In the markets of both countries, the main participants are the stock exchange and The Central Securities Depository. One of the main regulators of their activities, as well as the entire securities market, is the Central Bank. The supreme governing body of the exchange is General Shareholders' Meeting. Another distinguishing feature is membership fee on the Nasdaq Vilnius. Membership fee for membership in all Baltic exchanges:

- a fixed monthly fee of 450 euros per participant;
- A fixed monthly fee of € 850 applies to a member of the group of companies.

2. Analysis of the main indicators of the functioning of stock exchanges

We analyze the structure of securities market participants trading on the stock exchanges of the two countries (table 1).

Table 1 - Rating of participants of exchange transactions at JSC "BCSE" and Nasdaq Vilnius for 2018

Rating	Trading member	
	Republic of Belarus	Lithuania (% of total turnover)
1	OJSC "Belarusbank "	LHV Pank (31,77%)
2	OJSC "Belinvestbank "	SEB group, consolidated (22,34 %)
3	OJSC " Paritetbank "	Swedbank group, consolidated (21,07 %)

4	JSC " Belagroprombank "	ABLV Bank (6,03 %)
5	JSC "Statusbank"	Nordea Bank Abp (4,66%)
6	CJSC "MTBank"	Šiaulių Bankas (4,46%)
7	Ministry of Finance of the Republic of Belarus	Orion Securities (3,76%)
8	JSB "Gazprombank "	Luminor Bank AS (2,84%)
9	Unitary enterprise " Broker "	AS BlueOrange Bank (0,93%)
10	JSC "Development Bank of the Republic of Belarus"	Citadele bank group, consolidated (0,88%)

Note - Source: own development [2; 3]

Based on the data in the table, it can be concluded that the share markets of both the Republic of Belarus and Lithuania in the structure of participants are occupied by a large share of banks, which indicates a high development of the banking sector in both countries. The largest share among all transactions in the amount of transactions belongs to Belarusbank (98.761% - state ownership) on the JSC "BCSE" (private form of ownership) on the Nasdaq Baltic, which indicates a predominant share of transactions made by state institutions on the joint-stock company "Belarusian currency and stock exchange" and the reverse situation on the Nasdaq Vilnius.

Let us analyze the trading volume of shares and bonds on the stock exchanges of Lithuania and the Republic of Belarus for 2018 and their dynamics (table 2).

Table 2 - Dynamics of trading volumes of shares and bonds on the joint-stock company "Belarusian currency and stock exchange" and the Nasdaq Vilnius for the period from 2017 to 2018, million euros

Year	Joint-stock company "Belarusian currency and stock exchange"				Nasdaq Vilnius			
	Bond	Change per year %	Share	Change per year %	Bond	Change per year %	Share	Change per year %
2017	350,87	-	1,08	-	3866,33	-	3761,82	-
2018	539,47	53,75	3,61	335,57	4984,04	28,91	3335,29	-11,34

Note - Source: own development [2; 3]

These tables indicate that the Nasdaq Vilnius has a greater volume of turnover in both stocks and bonds, which determines the greater activity of the exchange and the market as a whole. The gap

between stock exchange turnover is obvious, this is due to the general situation on the stock market in the Republic of Belarus. The reason for the weak development of this segment of the stock market is the high share of state ownership in the Republic of Belarus, as a result of which the stock market is significantly inferior to the Lithuanian one. However, analyzing the dynamics of development, one can notice a significant increase in turnover on equities 335, 57% and bonds 53.75% on the JSC "BCSE" to 28.91% on bonds on the Nasdaq Vilnius and a loss on shares by 11.34%. This indicates a gradual increase in the turnover of stocks and bonds in the market of the Republic of Belarus.

Based on the analysis performed, it can be concluded that the financial markets of both countries are still at the formative stage. The exchanges of both countries have many common features, but the Nasdaq Vilnius is ahead of the JSC "BCSE" in terms of securities turnover on the exchange, and the development of the market as a whole. This can be associated with the entry of the Nasdaq Vilnius in the concern OMX AB, which gave an additional impetus to development. Also a significant factor is the structure of ownership in the country, with private ownership prevailing in Lithuania, which determines the large market activity. It is impossible not to notice the positive dynamics of turnover and market development in the Republic of Belarus.

In the study of the stock markets of the post-Soviet countries, it can be noted that the real number of individual investors in the stock market is very small. These countries are characterized by a mixed model of the securities market, state ownership with a predominance of large shareholders and a general increased influence of banks. This is due to the fact that in both countries, securities markets were created on the basis of a continental model in which banks and debt securities are of primary importance.

There is also a tendency to maximum concentration of ownership of securities, which slows down the development of the market as a whole, the bond market, in turn, is developing faster than the stock market.

Conclusions

1. Thus, due to insufficient development of the securities market in the Republic of Belarus, the JSC "BCSE" lags behind Nasdaq Vilnius, but the difference is insignificant. Earlier measures to improve the situation on the securities market in the Republic of Belarus were insufficient (improvement of legislation, privatization of a part of property). One of the main problems of the Belarusian stock market is the predominance of state ownership, in turn, in Lithuania the share of private enterprises prevails over state-owned ones, which greatly affects the situation on the securities market, as well as attracting foreign investment.

2. Also one of the problems of the securities market of the Republic of Belarus is the inconsistency in the country's legislation and the unstable situation in macroeconomic processes, the

instability of interest rates, which also negatively affects the country's ratings in the field of investing in the stock market. At the same time, the securities market has significant potential for solving the tasks of financing the national economy.

List of References

1. Activities of securities market participants : studies allowance / G.I. Kravtsova [et al.] ; edited by G.I. Kravtsova. – Minsk : BSEU, 2011. – 482 pages;
2. Baltic Monthly Statistics [Electronic resource] / Nasdaq. - Access mode: https://www.nasdaqbaltic.com/market/?pg=bulletins&bb_id=341 . - Access date: 10.03.2019.;
3. Trading results [Electronic resource] / Belarusian currency and stock exchange. - Access mode: <https://www.bcse.by/ru/overcountermarket/trade/0> . - Access date: 10.03.2019.

DEVELOPMENT OF THE EXCHANGE MARKET IN THE REPUBLIC OF BELARUS AND THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Summary

The work assessed the level of development of the securities market and derivative financial instruments in the Republic of Belarus and Lithuania. To perform the work various methods of comparative and analytical analysis, synthesis, and a systematic approach were used. The author of the work confirms that the analytical material presented in it reflects the state of the process being studied, and all materials borrowed from sources are accompanied by references to their authors.

ECONOMY OF THE REPUBLIC OF BELARUS

Ilya Volkov

Grodno State Agrarian University, Grodno, Belarus

Scientific supervisor – lecturer Rasa Bražulienė

Utena University of Applied Sciences

Introduction

Research object of the work is Economy.

Work aim of the topic is to analyze Economy of the Republic of Belarus.

Work goals:

1. To analyze theoretical resources about Economy.
2. To carry out research on Economy of the Republic of Belarus.

Research methods:

1. Analysis of theoretical parts.
2. Literature resources.

Economics is the study of how societies, governments, businesses, households, and individuals allocate their scarce resources. The discipline has two important features. First, we develop conceptual models of behavior to predict responses to changes in policy and market conditions. Second, we use rigorous statistical analysis to investigate these changes. Economists are well known for advising the president and congress on economic issues, and analyzing economic conditions for investment banks, brokerage houses, real estate companies, and other private sector businesses. They also contribute to the development of many other public policies including health care, welfare, and school reform and efforts to reduce inequality, pollution and crime. The study of economics can also provide valuable knowledge for making decisions in everyday life. It offers a tool with which to approach questions about the desirability of a particular financial investment opportunity, whether or not to attend college or graduate school, the benefits and costs of alternative careers, and the likely impacts of public policies including universal health care and a higher minimum wage.

1. The Republic of Belarus

The Republic of Belarus is located in the Eastern part of Europe. The country is divided into six regions: Brest, Gomel, Grodno, Mogilev, Minsk and Vitebsk. The capital city of Belarus is Minsk, the biggest political, economic, scientific and cultural center of the country. The population of Minsk

is 1 982 500 people. The territory of Belarus covers 207,595 square kilometers. The population of Belarus is 9 478 200 people. The majority of the population is represented by the indigenous Belarussians, who constitute more than 3/4 of the entire population.

The terrain of Belarus is predominantly low, hilly and flat. Agricultural land occupies 42.29% of the territory, forests account for 42.55%. There are more than 20,8 thousand rivers and creeks with total length of 91 thousand kilometers and about 10,000 lakes in Belarus. The biggest lake is the Naroch Lake (about 80 square kilometers).

The Republic of Belarus is a transition economy with a strong focus on exports. Priority sectors include machinery and metalworking, oil refining, chemical production, power engineering, consumer goods and food processing, logging and woodworking. Trade, services, and the industrial sector are the main sources of the country's economic growth.

Belarus is one of the world's largest manufacturers producing 17% of all combine harvesters, 6% of tractors, 6.4% of flax fiber, 1.6% of potatoes, and up to 30% of mine dump trucks. Exports provide 50.52% of Belarus' GDP (Nov.2018) with more than a half of exported goods falling in the industrial products category. Major export items: machinery, transport vehicles, chemicals, petrochemical products, rubber, fibers, mineral products, primary metals, fertilizers, food, agricultural raw materials, as well as IT and transportation services. Belarus also holds about 5% in the world exports of dairy products and about 11% of butter.

2. Industry

Manufacturing is the main driver of the Belarusian economy. With a highly skilled workforce and cutting-edge manufacturing methods, the sector provides 28% of the country's GDP. Heavy industry is the country's calling card with Belarus being one of the world's largest suppliers of mining and quarrying vehicles, while Minsk Tractor Works produces a tenth of the world's tractors and MAZ exports buses, coaches and trucks around the globe. Besides heavy industry and plant manufacturing, Belarus boasts capable light and engineering industries that churn out high-quality semiconductors, electrical goods, optics, and textiles.

3. Agriculture

Agriculture accounts for 15.65% of the country's GDP providing a valuable source of foreign currency. Crop production slightly outweighs livestock production in Belarus' product mix, accounting for around 55% of the gross agricultural output. Belarus's main agricultural products are barley, rye, oats, and wheat, as well as potatoes, flax, rapeseed, and sugar beets. Cereals and legumes (mainly barley and rye) take up 41 % of sown area and another 43% is under crops used for animal feed. Potatoes and vegetables take up 11 % of the sown area and industrial crops (sugar beets, flax,

and rapeseed) the remaining 4%. Products of animal origin are mainly pork, beef, and poultry. Most of the land is still publicly or collectively owned.

4. Transport and Logistics

Belarus is located at the crossroads of centuries-old trade routes from Russia to Western Europe and from the Baltic to the Black Sea. Belarus has developed a solid transport infrastructure. The country’s public roads stretch for 101 600 km, with over 86.47% of them paved. The operational length of railway lines is 5491 km, with 1215 km of electrified railways, which accounts for 22.1% of the total railway network. Belarusian Railways is a railway network operator in Belarus handling 75% of the total freight traffic and more than 50% of the total passenger traffic. The total length of oil pipelines is 2983 km, oil product pipelines – 751 km, gas pipelines – 7837 km.

The country’s logistics infrastructure is represented by 38 logistics centers. The aggregate supply of warehousing space amounts to 870 000 square meters, while the floor space of Class A and Class B warehouses constitutes more than 640 000 square meters.

Figure 1. Map of the Republic of Belarus

5. Relations with European Union

Since the 1996 referendum, Belarus’ relations with the European Union and USA have been challenging. Except a short period of rapprochement in 2008-2010, relations have mainly been tense. However, trade relations, especially with the EU, are pragmatic. The EU is currently Belarus’ second trading partner after Russia.

For the EU, Belarus is an important ‘gate-keeper’, which buffers it from illegal migration and human and drug trafficking from the East. For Belarus, the EU (and the West in general) is a crucial

counterbalance to its changeful relations with Russia. The EU and Belarus continue developing cooperation after a period of disagreements in the areas of human rights, democracy, civil liberties, death penalty issue, as well as the EU's restrictive measures against Belarus. The country also strives to adopt a role of a bridge linking the EU and the EAEU.

The 2010 presidential elections were followed by a protracted diplomatic escalation with the EU: several rounds of targeted sanctions against Belarusian officials and companies, mutual expulsions of diplomats, etc. At the end of 2012, Minsk began to make small attempts at bringing the relations back on track. In November 2013, Belarus declared its readiness to launch visa liberalization talks with the EU and consultations began in 2014.

Belarus provides extensive business opportunities that remain largely unexplored. Foreign investors can count on numerous privileges, including customs and tax exemptions and benefits.

Key advantages of doing business in Belarus:

- Convenient geographic location and well-developed transport infrastructure
- Qualified and relatively inexpensive workforce
- Stable macroeconomic fundamentals
- Significant export potential
- Membership in the Eurasian Economic Union
- Low costs for overheads such as rents, communal and communication services
- 6 Free economic zones

Conclusions

1. From 2016 to 2020, the Belarusian Government carries out a smooth transition to a balanced economy growth through the structural transformation of the economy based on the environmental friendliness and a high-tech manufacturing as a priority. It is planned that in the period from 2020 to 2030, the scientific intensive production and services will be accelerating and the development will move forward to the green economy.

2. By the year 2030, the expected results of the strategy implementation will include the following.

- 77 years as life expectancy at birth
- GDP growth by 50-100 percent
- GDP per capita \$ 30-39 thousand PPP against 17.6 in 2013
- Higher costs for research and development, up to 2.5 percent of GDP
- Increase in the environmental costs, up to 2-3percent of GDP
- Reduction of greenhouse gas emissions by 15% compared to 1990.

3. Belarus has sufficient economic potential and human resources to be a proper member of the world community. The Belarusian people strive to make their land prosperous and flourishing.

List of References

1. Center for Social and Economic Research. Economy of Belarus: from Market to Plan. Minsk 2011, 234 p.
2. Volha Dudko. Economic Transformation in Belarus. LAP LAMBERT Academic Publishing 2013, 200 p.
3. Belarusian Economy. Internet access: <<http://development.by/belarus/economy/>>
4. Belarusian universal commodity exchange. About Belarus. Internet access: <<http://www.butb.by/about-belarus/economy/>>
5. Official website of the Republic of Belarus. Key facts about Belarus. Internet access: <<https://www.belarus.by/en/about-belarus/key-facts>>
6. Offshore software Development and Outsourcing. Belarusian Economy. Internet access: <<http://development.by/belarus/economy/>>
7. The Encyclopedia of the Nations. Belarus - Overview of economy. Internet access: <<https://www.nationsencyclopedia.com/economies/Europe/Belarus-OVERVIEW-OF-ECONOMY.html>>
8. United Nations Development Programme in Belarus. Article about Belarus. Internet access: <http://www.by.undp.org/content/belarus/en/home/countryinfo.html>

ECONOMY OF THE REPUBLIC OF BELARUS

Summary

This article examines the definition of the term 'economy' particularly in the Belorussian context. It argues definition of economy and that in order for progress in this field to be made in, there needs to be a clearer understanding of the objectives. After examining current theory and definitions, the article uses the Republic of Belarus as case studies to explore current thinking around economy. The author suggests possible ways for the development of the Belarusian economy in the future.. The article gives a comprehensive and clear idea of the current understanding of economy of the Republic of Belarus. This article will be useful in my own research as I develop a clear theoretical framework to improve economy of Belarus and possible ways of framing economy situation for the future.

EUROPOS CENTRINIO BANKO TURTO PIRKIMO PROGRAMA, KAIP INFLIACIJOS LYGIO REGULIAVIMO PRIEMONĖ

Ovidija Barzdaitė, Gabrielė Bublytė

Mokslinė vadovė – lektorė Gitana Mečėjienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Infliacija yra vienas svarbiausių kiekvienos šalies ūkio rodiklių. Kartu su produkcijos gamybos apimtimi ir nedarbo lygiu ji parodo šalies ekonominį stabilumą ir socialinę gerovę – būtinas sąlygas ilgalaikiai socialiai orientuotai ekonomikos plėtrai. Didėjanti infliacija į ekonominę sistemą įneša papildomą nežinomybės ir rizikos kiekį, o tai atsiliepia visai ekonominei ir socialinei veiklai. Tokiu būdu verslo augimo prognozės nebūtinai sutampa su realybe.[2] Infliacijos fenomenas yra vienas svarbiausių veiksnių lemiančių ekonomikos augimą, verslo efektyvumą ir veiksmingumą. Tam, kad palaikyti stabilų infliacijos lygį ir EURIBOR palūkanų normą Europos centrinis bankas vykdo įvairias programas, viena iš jų – Turto pirkimo programa.

Straipsnio tikslas – atskleisti ECB turto pirkimo programos, kaip infliacijos lygio reguliavimo priemonės ypatumus.

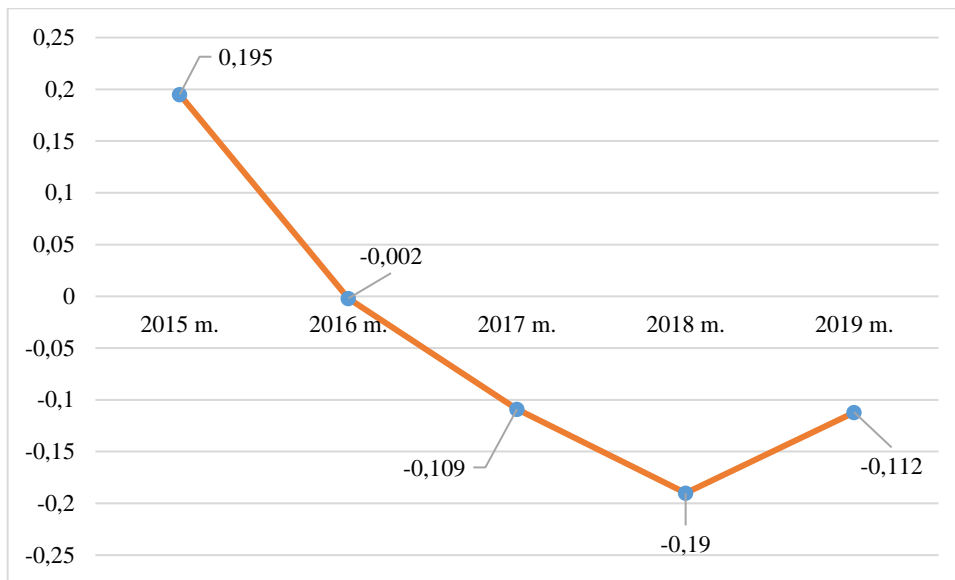
Straipsnio uždaviniai:

1. Išanalizuoti EURIBOR palūkanų normos pakitimus;
2. Apibūdinti ECB turto pirkimo programos poveikį infliacijai;
3. Atlikti apklausą ir ją pavaizduoti grafiškai.

Darbo metodai – mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė bei pirminių rinkos tyrimų analizė.

1. EURIBOR palūkanų norma

EURIBOR – palūkanų norma, už kurią vieni bankai be užstato skolintų lėšų eurais kitiems bankams Europos tarpbankinėje rinkoje.[4] Kadangi su šiuo rodikliu yra susieta didelės dalies paskolų ir įvairių investicinių priemonių kaina, jis yra išskirtinai svarbus užtikrinant sklandų pinigų politikos perdavimo mechanizmo veikimą, pradedant tokiomis jo grandimis kaip Europos Centrinio Banko nustatomos palūkanų normos ir baigiant namų ūkių bei bendrovių skolinimosi išlaidomis.[3] Šio rodiklio dydis yra skelbiamas kiekvieną dieną, gali būti: 1 nakties, 1 savaitės, 1 mėnesio, 3 mėnesių, 6 mėnesių ir 1 metų. Diagramoje – pavaizduoti 1 metų rodikliai.

1 pav. 2015-2019 metų EURIBOR palūkanų norma (balandžio mėn.)

Iš duotų duomenų galima pastebėti, kad iš visų analizuojamų metų 2015 metais EURIBOR palūkanų norma buvo teigiama, t. y. 0,195 proc. Kitais metais palūkanų norma pradėjo kristi ir pasidarė neigiama, kritimas pastebimas iki 2018 metų, t. y. nuo -0,002 proc. iki -0,190 proc. 2019 metais nežymiai pakito iki -0,112 proc. EURIBOR pokyčiams didžiausią įtaką turi Europos Centrinio Banko palūkanų normų politika, kadangi bankai turi galimybę skolintis pinigų ne tik tarpusavyje, bet ir iš Europos Centrinio Banko. Paprastai EURIBOR dydis būna arti tikėtino ECB teikiamų paskolų palūkanų normos minimumo. Vadinas, pagal tai, koks yra Europos Centrinio Banko kitiems bankams suteikiamų paskolų palūkanų normų dydis, svyruoja ir euro zonoje esančių bankų klientams skolinamų pinigų palūkanų normos dydis.

ECB ėmėsi nestandartinių priemonių problemoms, susijusioms su užsitęsusiu žemo infliacijos lygio laikotarpiu, spręsti ir infliacijai vidutiniu laikotarpiu sugrąžinti į mažesnę kaip 2 %, bet šiai ribai artimą lygį – t. y. lygį, atitinkantį Valdančiosios tarybos kainų stabilumo apibrėžtį.[5]

2. ECB turto pirkimo programos poveikis infliacijai

Europos Centrinis Bankas kiekybiniu skatinimu dažnai vadinamą turto pirkimo programą vykdo siekdamas paskatinti euro zonos ekonomikos augimą bei įgyvendinti savo tikslą – padėti infliacijai pasiekti lygį, artimą 2% vidutiniu laikotarpiu.[1] Pagal išplėstinę turto pirkimo programą ECB perka įvairų turtą: vyriausybės obligacijas, Europos virš valstybinių institucijų vertybinius popierius, įmonių obligacijas, turtu užtikrintus vertybinius popierius ir padengtas obligacijas. Yra trys pagrindiniai būdai, kaip toks turto pirkimas veikia finansines sąlygas:

- **Tiesioginis poveikis.** Kai Europos Centrinis Bankas perka privačiojo sektoriaus turto, pavyzdžiui, turtu užtikrintų vertybinių popierių ar padengtųjų obligacijų, susietų su namų ūkiams ir

įmonėms bankų teikiamomis paskolomis realiojoje ekonomikoje, padidėja šio turto paklausa, dėl to didėja jo kaina. Tai skatina bankus teikti daugiau paskolų, o jas jie vėliau gali panaudoti turtu užtikrintiems vertybiniams popieriams ar padengtosioms obligacijoms leisti ir parduoti. Padidėjus paskolų pasiūlai, paprastai sumažėja įmonėms ir namų ūkiams bankų teikiamo skolinimo palūkanų normos, dėl to pagerėja finansinės sąlygos platesne prasme.

- **Investicijų portfelio perbalansavimas.** Padidinus turto paklausą platesne prasme, šis investicijų portfelio perbalansavimo mechanizmas didina kainas ir mažina pajamingumą, net ir to turto, kuriam Turto pirkimo programa nėra tiesiogiai skirta. Dėl to mažėja įmonių, norinčių gauti finansavimą kapitalo rinkose, sąnaudos. Kartu sumažėjęs vertybinių popierių pajamingumas skatina bankus skolinti įmonėms ir namų ūkiams. Paprastai, kai bankai daugiau skolina realiajai ekonomikai, namų ūkiams ir įmonėms paskolų kaina mažėja. Kita vertus, investuotojams nusprendus už papildomas lėšas pirkti didesnio pajamingumo turto ne euro zonoje, gali susilpnėti euro kursas ir atitinkamai padidėti infliacinis spaudimas.

- **Informacinis poveikis.** Sumažėja rinkų kintamumas ir neužtikrintumas dėl palūkanų normų raidos ateityje. Tai svarbu, nes į šiuos veiksnius atsižvelgiama priimant įvairius investicinius sprendimus. Pavyzdžiui, už ilgalaikes paskolas mokamos palūkanos ir toliau nedidės, nes bankai orientuosis į tai, kad palūkanų normos dar gana ilgą laiką bus nedidelės.

Įgyvendindamas Turto pirkimo programą, ECB parodo savo pasiryžimą vykdyti įsipareigojimą, naudojant įvairias priemones, veiksmingai valdyti riziką, kylančią pernelyg užsitęsus mažos infliacijos laikotarpiui. Tai suteikia investuotojams daugiau užtikrintumo, kad vidutiniu laikotarpiu infliacija vėl bus mažesnė nei 2 %, bet artima šiai ribai. Toks infliacijos lygis yra tvaraus augimo esant stabilioms kainoms prielaida.[5]

3. Pirminio rinkos tyrimo apklausos analizė

Apklausos tikslas – išsiaiškinti žmonių teorines žinias apie EURIBOR palūkanų normą bei ECB turto pirkimo programą.

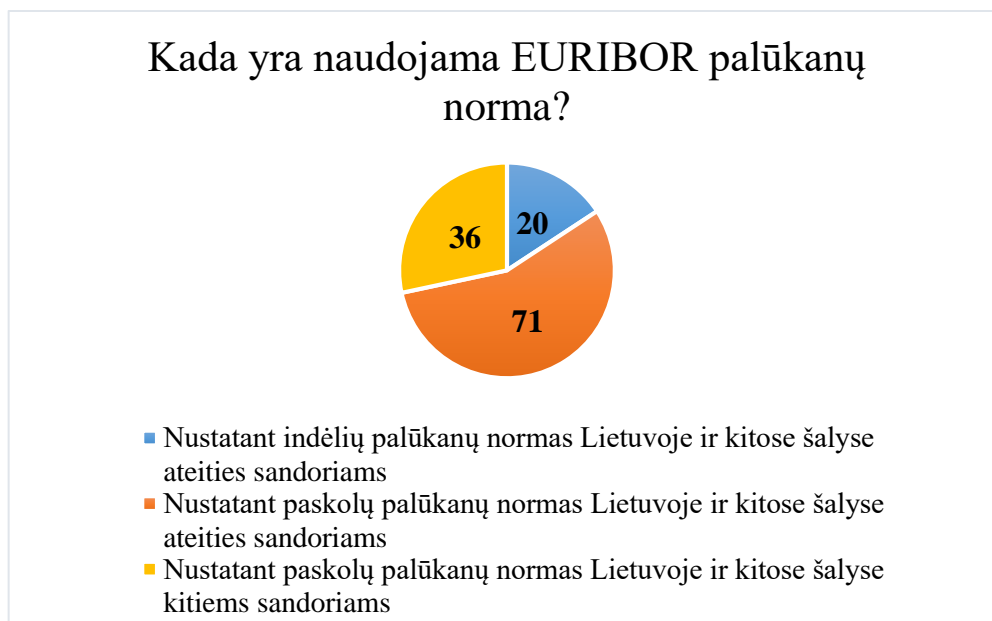
Apklausoje dalyvavo 127 respondentai, kurie atsakė į 8 pateiktus klausimus. Gauti anketavimo duomenys, kurių analizės fragmentai pateikiami grafiškai.

Anketa patalpinta internetinėje svetainėje [manoanketa.lt](http://www.manoapklausa.lt/apklausa/1090672099/), aktyvi nuoroda: <http://www.manoapklausa.lt/apklausa/1090672099/>.

2 pav. Respondentų žinios apie EURIBOR

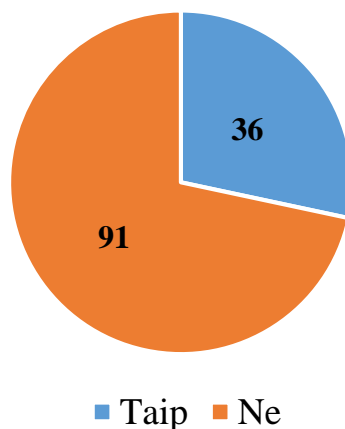
Atlikus apklausą matoma, kad didžioji dalis respondentų žino, kas yra EURIBOR (86 respondentai), ir likusieji 41 respondentai nėra susipažinę su EURIBOR palūkanų norma.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal EURIBOR palūkanų normos naudojimą

Didžioji dalis respondentų pasirinko teisingą atsakymą, t. y. EURIBOR palūkanų norma naudojama nustatant paskolų palūkanų normas Lietuvoje ir kitose šalyse ateities sandoriams, o 2/5 atsakiusiųjų pasirinko neteisingus atsakymus.

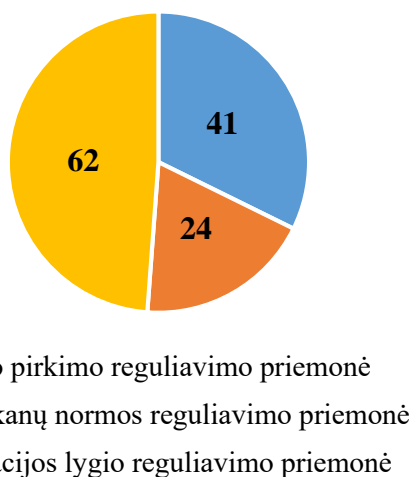
Ar žinote apie ECB vykdomas programas EURIBOR palūkanų normos stabilumui palaikyti?

4 pav. Respondentų žinios apie ECB vykdomas programas

Atlikus apklausą galima pastebėti, kad daugiau beveik 4/5 respondentų nežino apie ECB vykdomas programas EURIBOR palūkanų normos stabilumui palaikyti ir tik 36 atsakiusieji yra apie tai girdėję.

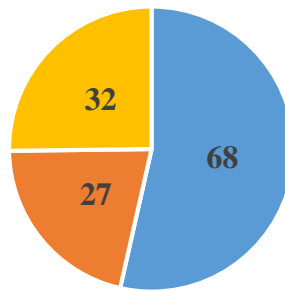
Kaip manote koks yra ECB vykdomos turto pirkimo programos pagrindinis tikslas?

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal ECB turto pirkimo programos pagrindinį tikslą

Beveik pusė apklaustųjų, t. y. 62, pasirinko teisingą atsakymo variantą, kad turto pirkimo programos pagrindinis tikslas yra infliacijos lygio reguliavimo priemonė. Taip pat nemažą atsakymų dalį sudarė respondentai pasirinkę tikslą, kaip turto pirkimo reguliavimo priemonė.

Kas paveikia turto pirkimo programos finansines sąlygas?

- Tiesioginis, investicijų portfelio perbalansavimas ir informacijos poveikis
- Tiesioginis ir netiesioginis poveikis
- Informacinis ir ekonominis poveikis

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal turto pirkimo programos finansines sąlygas

Atlikus apklausą galima pastebėti, kad daugiau nei pusė atsakiusių pasirinko teisingą atsakymo variantą, kad turto pirkimo programos finansines sąlygas veikia tiesioginis, investicijų portfelio perbalansavimas bei informacijos poveikis. Tai rodo, kad respondentai yra susipažinę su ECB vykdoma turto pirkimo programa.

Išvados

1. EURIBOR palūkanų norma iš visų analizuojamų metų 2015 m. buvo teigiama, t. y. 0,195 proc. Kitais metais prasidėjo ryškus kritimas, kuris tęsėsi iki 2018 m. palūkanų norma svyravo nuo -0,002 proc. iki -0,190 proc. 2019 m. nežymiai pakilo iki -0,112 proc. Tam turėjo įtakos Europos Centrinio Banko palūkanų normų politika.

2. Europos Centrinio Banko vykdoma turto pirkimo programa turi: tiesioginį poveikį, kuris skatina bankus teikti daugiau paskolų, o jas jie vėliau gali panaudoti turtu užtikrintiems vertybiniais popieriais ar padengtosioms obligacijoms leisti ir parduoti, investicijų portfelio perbalansavimą, kuris didina kainas ir mažina pajamingumą, net ir to turto, kuriam Turto pirkimo programa nėra tiesiogiai skirta, informacinį poveikį, kuris sumažina rinkų kintamumą ir neužtikrintumą dėl palūkanų normų raidos ateityje.

3. Apibendrinant gautus apklausos rezultatus galima teigti, kad daugiau nei pusė apklaustųjų turi žinių apie EURIBOR palūkanų normą ir kada ji yra naudojama. Taip pat apie ECB vykdomą turto pirkimo programą, jos tikslus bei sąlygas.

Literatūra

1. ČIULADA, Paulius. *ECB turto pirkimo programa*. [interaktyvus] 2016. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą <https://www.vz.lt/rinkos/akcijos-ir-obligacijos/2016/10/27/vz-paaiskina-ecb-turto-pirkimo-programa>
2. ENDRIUKAITIENĖ, Janina; PALIULIENĖ, Lina. *Infliacija šiuolaikinėse ekonomikos teorijose* [interaktyvus] Kauno kolegija, 2015. P 123-130 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://svako.lt/uploads/pstp-15-2015-17.pdf>
3. *EURIBOR* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.bankai.lt/paskolos/tarpbankines-palukanu-normos/euribor>
4. JURKŠAS, Linas. EURIBOR SKAIČIAVIMO REFORMOS PRIELAIDOS IR GALIMOS PASEKMĖS [interaktyvus]. 2016, p. 122-126. ISSN 1392-2637 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=0ee5e627-2116-4e6e-9407-e0d162944fa0%40sessionmgr104>
5. *Kaip veikia ECB turto pirkimo programa* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/app.lt.html>

THE ECB'S ASSETS PROGRAM AS AN INFLATION LEVEL REGULATORY MEASURE

Summary

The European Central Bank pursue an asset program that helps to ensure inflation and EURIBOR interest rate level up. There are three main ways in which the purchase of assets affects the financial conditions: direct impact, investment portfolio rebalancing and information effect. Poll shows that more than half of the respondents have knowledge of the EURIBOR interest rate and when it is used. Also, about the ECB's asset purchase program, it's aims and terms.

FINANSINIO EFEKTYVUMO FORMAVIMAS SKYSTŪJŲ KROVINIŲ KROVOS ĮMONĖJE

Monika Jotkutė, Akvilė Šemetaitė

Mokslinė vadovė – doc. dr. Jelena Belova

Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla

Įvadas

Skystųjų krovinių krova sudaro 26% visų Klaipėdos uoste kraunamų krovinių. AB „Klaipėdos nafta“ yra stambiausia skystuosius krovinius kraunanti įmonė, kurios veikla strategiškai svarbi Klaipėdos uostui ir Lietuvos energetiniam saugumui, nes įmonė užtikrina žalios naftos ir naftos produktų krovą ir rezervo saugojimą bei suskystintų gamtinių dujų (toliau – SGD) importo į Lietuvą galimybę.

Įmonės finansinio efektyvumo formavimas tiesiogiai priklauso nuo įmonės krovos proceso, kurio metu susidaro pajamos ir sąnaudos. Krovos proceso efektyvumui įtakos turi įvairūs ištekliai ir veiksniai, kurie tiesiogiai veikia įmonės veiklos rezultata, todėl svarbu įvertinti, kaip formuojamas finansinis efektyvumas skystųjų krovinių įmonėje.

Tyrimo objektas – skystųjų krovinių krovos įmonės ūkinė veikla.

Tyrimo tikslas – įvertinti skystųjų krovinių krovos įmonės finansinio efektyvumo formavimą.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti skystųjų krovinių krovos įmonės finansinį efektyvumą.
2. Analizuoti skystųjų krovinių krovos įmonės ūkinės veiklos ir finansinio efektyvumo formavimo sąsają.
3. Įvertinti skystųjų krovinių krovos įmonės finansinį efektyvumą.

Tyrimo tipas – teorinis ir empirinis.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė, skystųjų krovinių krovos įmonės finansinės būklės analizė, įmonės finansinio efektyvumo analizė tradiciniais ir integruotu metodais, interpretacija, sisteminimas.

1. Finansinio efektyvumo vertinimo metodai

Efektyvumas – išteklių panaudojimo veiksmingumas, kai norimas rezultatas pasiekiamas mažiausiomis įmanomomis sąnaudomis arba naudojant turimus išteklius pasiekiamas maksimalus įmanomas rezultatas (Vainienė, 2005). Efektyvumas taip pat gali būti apibūdinamas kaip racionalus lėšų veiklos procese cirkuliavimas, duodantis teigiamą finansinį rezultatą, greitą veiklos proceso ciklą

(Mackevičius, 2007). Efektyvumą galima skirstyti į tris grupes: alokacinį (prekių paskirstymas), technologinį (technologijų išnaudojimas) ir integruotą (investicijų išdėstymas) efektyvumą (Belova, Mickienė, 2012).

Kiekviena įmonė siekdama išsilaikyti konkurencinėje rinkoje ir didinti finansinį efektyvumą, savo veiklos procese naudoja įvairius išteklius, kuriuos galima išskirti į tris grupes: materialinius, finansinius bei žmogiškuosius. Kuo efektyviau šie ištekliai yra panaudojami, tuo greičiau atliekamos krovos operacijos (Mackevičius, 2007; Belova, Mickienė, 2012).

Vertinant įmonės finansinį efektyvumą gali būti taikomi įvairūs metodai, kurių pasirinkimas daugiausia yra susijęs su įmonės veiklos tikslais. Pagrindiniai efektyvumo vertinimo metodai yra: tradiciniai – įmonės santykinų finansinių rodiklių vertinimas ir kompleksiniai vertinimai subalansuotos rodiklių sistemos, integruotos rodiklių sistemos ir kitų metodų pagrindu.

Santykiniai rodikliai padeda nustatyti įmonės krovos efektyvumo lygį. Efektyvumo vertinimui naudojami pelningumo, sąnaudų lygio, turto apyvartumo bei kiti rodikliai. Rodiklių reikšmės yra lyginamos su pačios įmonės nustatytais arba valstybės mastu taikomomis normomis, pagal kurias galima vertinti efektyvumo lygį (Talley, 2018).

Nors dabartiniu metu dažniausiai naudojama tradicinė finansinės įmonių būklės ir veiklos rezultatų analizės metodika, t. y. skaičiuojami bei vertinami absoliutieji ir santykiniai finansiniai rodikliai. Tačiau norint išsamiau ir objektyviau įvertinti įmonės finansinę būklę bei veiklos rezultatus, Mackevičiaus, Giriūno ir Valkausko (2014) teigimu, siūloma taikyti integruotą analizės metodiką. Šią metodiką sudaro trys elementai:

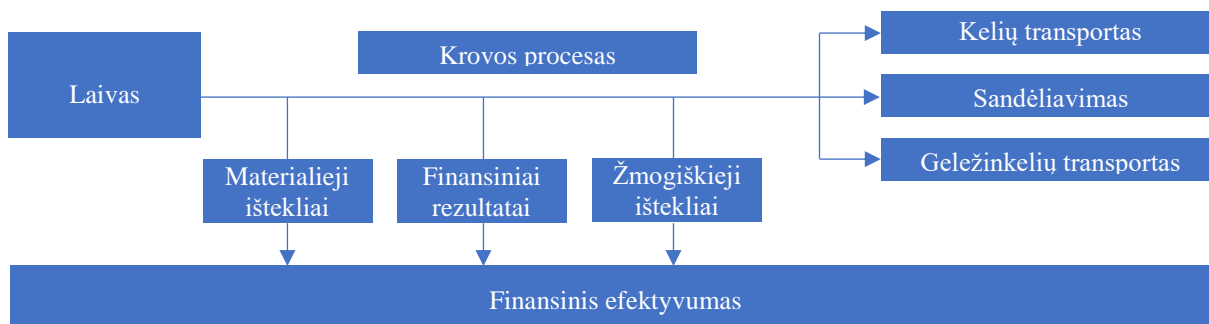
- 1) absoliučiuoju finansinių rodiklių pokyčių tyrimas;
- 2) santykinų finansinių rodiklių skaičiavimas ir vertinimas;
- 3) rodiklių standartizavimas ir analizė.

Įmonės veiklos rezultatams ir finansiniam efektyvumui įtakos turi vidiniai ir išoriniai veiksniai. Siekiant įvertinti, kurie veiksniai turi didžiausią įtaką naudojamas koreliacijos metodas.

2. Skystųjų krovinių krovos įmonės finansinio efektyvumo formavimas

Skystųjų krovinių krovos įmonė yra žalią naftą, naftos produktus, suskystintas gamtines dujas (SGD) ir kitus skystuosius krovinius kraunanti, sandėliuojanti ir kitokias operacijas atliekanti uosto įmonė. Darbui pasirinkta AB „Klaipėdos nafta“, kuri yra viena stambiausių įmonių Klaipėdos uoste, vykdanči skystųjų krovinių krovą.

Šiuo metu AB „Klaipėdos nafta“ veikla yra diversifikuota ir skiriama į naftos terminalų ir SGD terminalų kryptis. Finansinio efektyvumo formavimui didelę įtaką turi veiklos procesas (1 pav.).

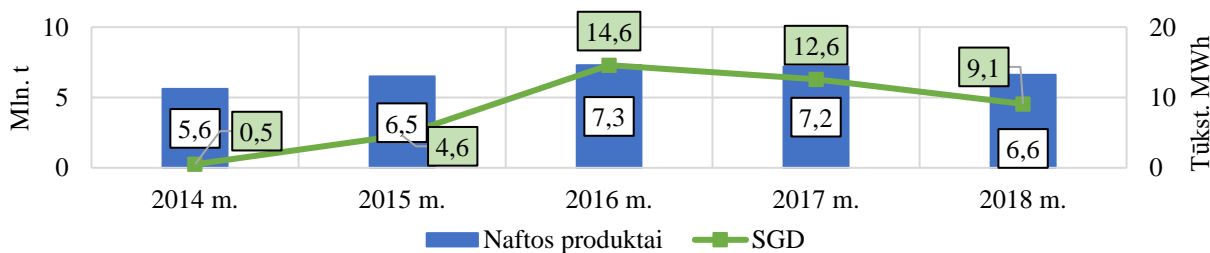
1 pav. Veiklos proceso įtaka finansiniam efektyvumui

Įmonės finansinis efektyvumas priklauso nuo krovos proceso vykdymo, kuriam įtakos turi materialieji, finansiniai ir žmogiškieji ištekliai. Skystųjų krovinių krova vykdoma vamzdynais iš laivo į kelių transporto ar geležinkelio cisternas bei sandėliavimo talpyklas.

Krovos proceso vykdymui svarbiausi yra materialieji ištekliai, kuriuos įprastai skystųjų krovinių terminale sudaro: krantinės zona, krovos aikštelė, rezervuarai, sandėliavimo zona, vamzdynų ir pakrovimo į laivą įranga (Locaitienė ir kt., 2019). Terminalo įranga, jos techniniai ir technologiniai parametrai priklauso nuo krovinio nomenklatūros: krovinio cheminių ir fizikinių savybių, terminalo išdėstymo, rezervuarų dydžio ir skaičiaus, terminalo laidumo, krantinės gylio ir pan. (Burns, 2015).

Nuo įmonės materialiuųjų, technologinių išteklių taip pat priklauso krovinių srauto apimtys, kurios tiesiogiai veikia įmonės finansinius rezultatus.

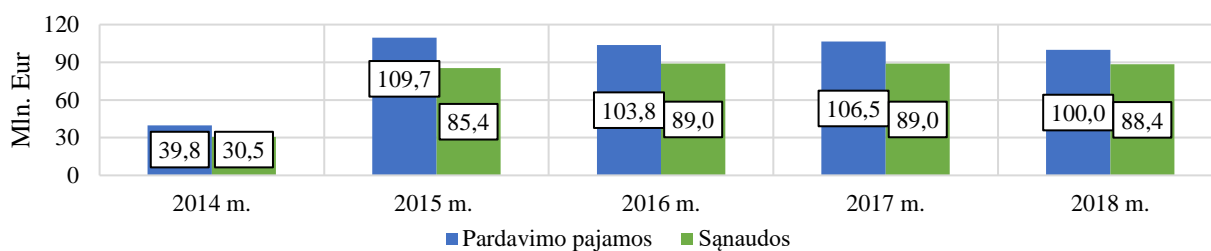
Siekiant įvertinti įmonės finansinius rezultatus, kurie lemia finansinį efektyvumą, svarbu išanalizuoti naftos produktų krovos ir SGD išdujinimo dinamiką (2 pav.).

2 pav. Skystųjų krovinių krovos įmonės krovos dinamika

Galima teigti, jog naftos produktų krova ir SGD išdujinimas analizuojamu laikotarpiu turėjo vienodą tendenciją – 2014–2016 m. didėjo, 2016–2018 m. – mažėjo. Naftos produktų krovos sumažėjimą daugiausia lėmė mažesni šviesiųjų naftos produktų srautai iš AB „Orlen Lietuva“ perdirbimo gamyklos. SGD išdujinimo sumažėjimą lėmė mažesnė paklausa rinkoje.

Krovos apimtys turi tiesioginę įtaką įmonės pardavimo pajamų ir sąnaudų formavimui, tai atsispindi 3 paveiksle.

3 pav. Skystųjų krovinių krovos įmonės pardavimo pajamos ir sąnaudos

Analizuojant 3 paveikslą, galima teigti, jog AB „Klaipėdos nafta“ pardavimo pajamos neturi vientisos tendencijos. Pradėjus SGD terminalo operavimą, įmonės pajamos 2015 m. padidėjo 64%, t. y. beveik 70 mln. eurų daugiau. Atitinkamai padidėjo sąnaudos, reikalingos naujos veiklos vykdymui.

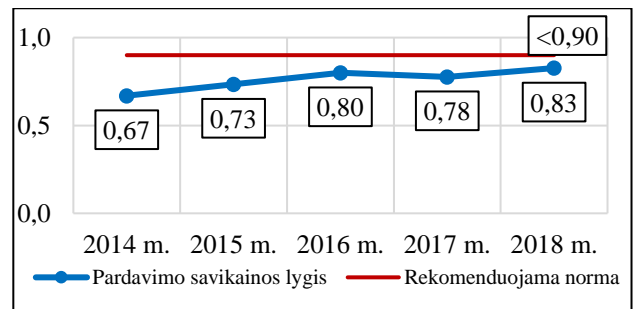
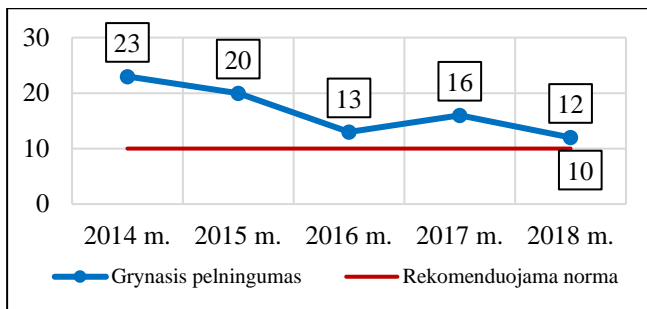
Finansinio efektyvumo formavimui ypač svarbūs yra žmogiškieji išteklių. Įmonė siekdama efektyviai vykdyti veiklą turi atlikti krovos bei su pinigais susijusių operacijų registravimą. Skystųjų krovinių krovos įmonei svarbu registruoti kiek įplaukų gauna už atliktas krovos, saugojimo ir kitas operacijas bei kiek sąnaudų sunaudoja vykdomas krovos procesas ir kita su tuo susijusi veikla. Registravimo vykdymui reikalinga darbuotojų komanda, kuri būtų už tai atsakinga. Skystųjų krovinių krovos įmonės darbuotojai turi turėti specifines žinias, kurios leistų efektyviai ir tinkamai vykdyti paskirtas užduotis. Labai svarbu, kad įmonė dirbtų su personalu, vykdytų įvairius mokymus, kvalifikacijos kėlimo kursus ir panašiai. Tai gali paveikti įmonės veiklos procesą ir atitinkamai įmonės veiklos rezultata ir finansinį efektyvumą.

Techninės terminalo charakteristikos bei aukšta darbuotojų kvalifikacija lemia įmonės gebėjimą greitai ir efektyviai patenkinti potencialių klientų poreikius ir tuo pačiu generuoti papildomas pajamas taip didinant finansinį efektyvumą.

Taigi, krovos procesas skystųjų krovinių įmonėje turi tiesioginę įtaką finansiniam efektyvumui, nes krovos proceso metu yra naudojami technologiniai išteklių (įmonės terminalų infrastruktūra, techninės charakteristikos, turimas turtas) bei žmogiškieji išteklių (duomenų registravimas, darbuotojų kvalifikacija), tai lemia finansinius įmonės rezultatus, taip pat ir efektyvumo formavimą.

3. Skystųjų krovinių krovos įmonės finansinio efektyvumo formavimo vertinimas

Įmonių finansinio efektyvumo formavimo vertinimui taikomi santykiniai rodikliai – pagrindiniais rodikliais išskiriami būtent pelningumo. Pirmasis išskirtas rodiklis – grynas pelningumas (pardavimo pajamų ir grynojo pelno santykis) (4 pav.).

A)

B)

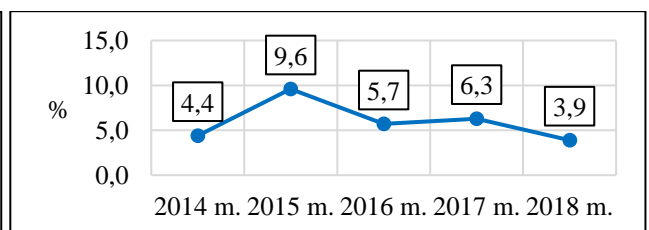
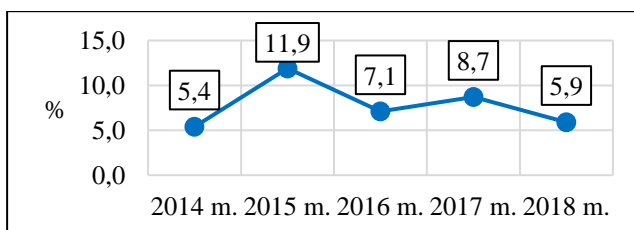
4 pav. Skystųjų krovinių krovos įmonės grynas pelningumas (A), proc. ir pardavimo savikainos lygis (B), koef.

Visu analizuojamu laikotarpiu, AB „Klaipėdos nafta“ grynas pelningumas viršijo rekomenduojamą normą ir galima teigti, jog įmonė dirba produktyviai. Tačiau 2014–2016 m. grynas pelningumas sumažėjo 10%, o 2016–2018 m. šis rodiklis nebuvo stabilus. Nors įmonės veikla produktyvi, tačiau išliekant tokiai tendencijai galimas įmonės finansinio efektyvumo sumažėjimas.

Grynas pelningumas ir pardavimo savikainos lygis yra tiesiogiai susijęs – didėjant grynam pelningumui, savikainos lygis mažėja ir atvirkščiai.

Visu analizuojamu laikotarpiu pardavimo savikainos lygis neviršijo rekomenduojamos normos, o tai parodo įmonės gebėjimą valdyti savo savikainą, neviršijant pardavimo pajamų.

Taip pat svarbūs pelningumo rodikliai, kurie analizuojami ir skystųjų krovinių krovos įmonės, yra nuosavo kapitalo ir turto grąža (5 pav.).

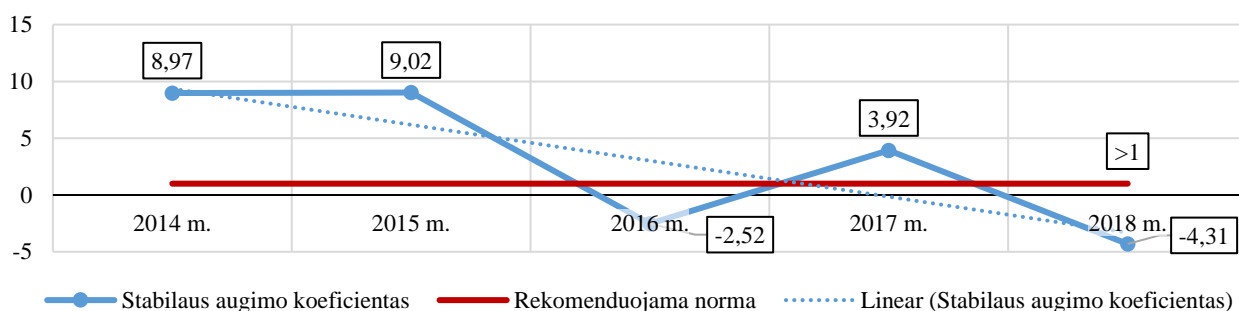
A)

B)

5 pav. Skystųjų krovinių krovos įmonės nuosavo kapitalo (A) ir turto (B) pelningumas (grąža)

Analizuojant nuosavo kapitalo ir turto grąžą, galima teigti, jog šie rodikliai turi vienodas tendencijas. Apibendrinat, nuo 2015 m. rodiklių tendencijos išlieka mažėjančios, tai parodo, jog įmonės turto ir nuosavo kapitalo panaudojimo efektyvumas mažėja. Tokia tendencija gali turėti įtakos įmonės finansinio rezultato mažėjimui, taip pat visam įmonės veiklos efektyvumui.

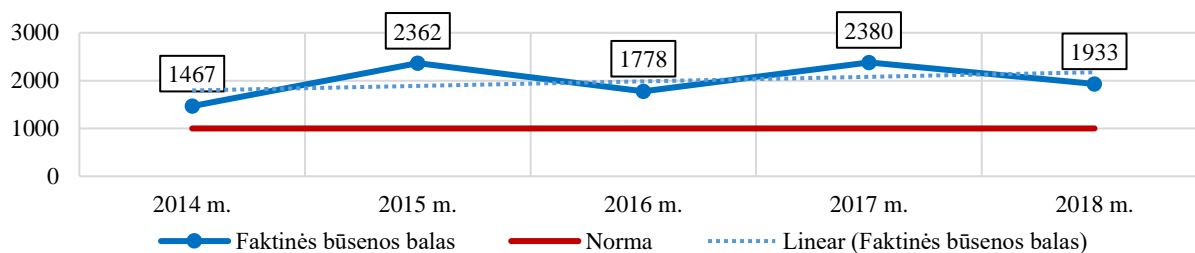
Svarbu analizuoti ne tik įmonės pelningumo rodiklius, bet taip pat atsižvelgti į galimą įmonės augimą, plėtros galimybes. Todėl svarbu nustatyti įmonės veiklos stabilumą apskaičiuojant stabilaus augimo koeficientą (SAK) (6 pav.).

6 pav. Skystųjų krovinių krovos įmonės stabilaus augimo koeficiento dinamika

AB „Klaipėdos nafta“ stabilaus augimo koeficientas analizuojamu laikotarpiu turėjo mažėjimo tendenciją. 2016 m. ir 2018 m. šis koeficientas turėjo neigiamą reikšmę, todėl galima teigti, jog įmonėje galėjo būti nesubalansuoti šie trys dalykai: finansiniai ištekliai, rinkodara ir valdymas. 2014–2015 m. ir 2017 m. SAK turėjo teigiamą reikšmę ir buvo virš rekomenduojamos normos, tačiau 2017 m. SAK buvo mažiausia. Lyginant su 2015 m. SAK 2017 m. buvo 57% mažesnis.

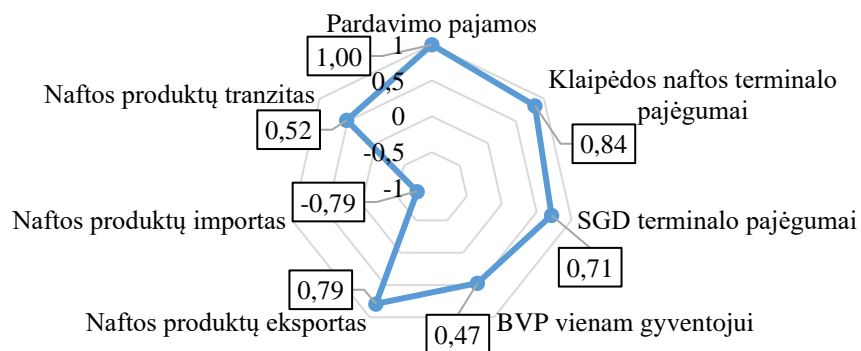
Apskaičiavus ir išanalizavus santykinius rodiklius, tikslinga nustatyti jų įtaką įmonės finansiniam efektyvumui. Šiam tikslui pasiekti taikoma integruota analizės metodika. Skystųjų krovinių krovos įmonės efektyvumo dinamika apskaičiuota taikant balų sistemą (7 pav.)

7 pav. Skystųjų krovinių krovos įmonės finansinio efektyvumo dinamika, balais

Įmonės efektyvumo dinamika analizuojamu laikotarpiu yra nepastovi, tačiau išlaiko nedidelę didėjimo tendenciją. 2017 m. efektyvumo lygis buvo didžiausias, ir 1232 balais viršijo rekomenduojamą normą. Tam didžiausią įtaką turėjo apyvartinio kapitalo manevringumo nuokrypis, kuris siekė 709 balus. Paskutiniiais metais, įmonės finansinis efektyvumas sumažėjo 406 balais. Didžiausią įtaką sumažėjimui turėjo turto pelningumo ir turto apyvartumo nuokrypiai, kurie siekė po -66 balus.

Įmonės rodiklių pokyčiams didžiausią įtaką turi aplinkos veiksniai. Siekiant nustatyti didžiausią įtaką turinčius veiksnius naudojama koreliacinė analizė (8 pav.).

8 pav. Skystųjų krovinių krovos įmonės aplinkos veiksnių įtakos analizė koreliacijos metodu

Koreliacinės analizės metu buvo nustatyti 4 veiksniai, turintys didelę įtaką ($\pm 0,7-0,9$) skystųjų krovinių krovos įmonės pardavimo pajamoms: Klaipėdos naftos terminalo pajėgumai ($r=0,84$), naftos produktų importas ($r=-0,79$) ir eksportas ($r=0,79$) bei SGD terminalo pajėgumai ($r=0,71$) ir veiksnys, turintis vidutinę įtaką ($\pm 0,5-0,7$) yra naftos produktų tranzitas ($r=0,52$). BVP vienam žmogui turi labai mažą įtaką pardavimo pajamų pokyčiui ($r=0,47$). Aplinkos veiksnių analizė leidžia nustatyti svarbiausius veiksnius, ir pagal tai priimti sprendimus, kurie leistų optimizuoti arba padidinti įmonės veiklos efektyvumą.

Išvados

1. Įmonės veiklos efektyvumo vertinimas svarbus siekiant optimizuoti veiklos procesus ir išlaikyti konkurencingumą rinkoje. Pagrindiniai efektyvumo vertinimo metodai yra santykinų rodiklių analizė, integruotas metodas bei koreliacija – efektyvumo lygio bei veiksnių priklausomybės nustatymui.
2. Skystųjų krovinių krovos įmonės veiklos efektyvumui tiesioginę įtaką turi veiklos procesas – krova. Svarbiausi veiksniai krovos procese yra materialieji ištekliai, finansiniai rezultatai ir kvalifikuoti darbuotojai.
3. Analizuojamos skystųjų krovinių krovos įmonės finansinis efektyvumas tiriamuoju laikotarpiu yra nežymiai didėjantis. Koreliacijos analizės metodu nustatyta, kad didžiausią įtaką turi įmonės terminalų pajėgumai bei naftos produktų importas ir eksportas.

Literatūra

1. MACKEVIČIUS, Jonas. *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius, 2007. 510 p. ISBN 9955-680-13-X.
2. BELOVA, Jelena; MICKIENĖ, Rima; ŽUKAUSKAITĖ, Jūratė; PRUSA, Marija. *Jūrų uosto terminalų ekonomika*. Klaipėda, 2019. 163 p. ISBN 978-609-481-012-1.
3. VAINIENĖ, Rūta. *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius, 2005. 328 p. ISBN 978-9986-164-180.

4. Finansinės ataskaitos. *Klaipėdos nafta* [interaktyvus]. 2019 [žiūrėta 2019 kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kn.lt/investuotojams/finansines-ataskaitos/16?http=1>.
5. GINEVIČIUS, Romualdas; SILICKAS, Juozas. *Sisteminio įmonių valdymo pagrindai*. Vilnius, 2008. 276 p. ISBN 978-9955-28-355-3.
6. MACKEVIČIUS, Jonas; GIRIŪNAS, Lukas; VALKAUSKAS, Romualdas. *Finansinė analizė*. Vilnius, 2014. 484 p. ISBN 978-609-459-369-7.
7. BURNS, Maria. *Port management and operations*. New York, 2015. 386 p. ISBN 978-1-4822-0675-3.
8. BELOVA, Jelena; MICKIENĖ, Rima. *Uosto veiklos valdymas: ekonominis aspektas*. Klaipėda, 2012. 228 p. ISBN 978-9955-18-644-1.
9. TALLEY, Wayne. *Port economics*. New York, 2018. 264 p. ISBN 978-1-138-95218-8.

FINANCIAL EFFICIENCY FORMATION IN LIQUID CARGO COMPANIES

Summary

Efficiency looks at what is currently being produced and compares that with what could be achieved with the existing consumption of resources, i.e. labor, time, money, machinery, etc. It signifies a level of performance that describes a process that utilizes the minimum of inputs to create the greatest amounts of output, i.e. getting more out of less. The financial efficiency of a liquid cargo company directly depends on the company's handling process. The aim of the research is to estimate the financial efficiency of liquid cargo company. Research tasks are: 1) describe the financial efficiency of a liquid cargo company; 2) analyze the connection between economic activity and financial efficiency of liquid cargo company; 3) estimate the financial efficiency of liquid cargo company. The object of research is economic activity of liquid cargo company. Methods such as scientific literature analysis, comparative analysis, correlation, interpretation and systemization were used in the research.

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN BELARUS: CONDITION AND OPPORTUNITIES OF COOPERATION WITH LITHUANIA

Andrey Dobromyslov, Eugene Buka

Scientific supervisor – lecturer Elena Alexandrovna Hrus

Polessky State University, Pinsk, Belarus

Introduction

Theoretical studies of the factors of economic development have determined a straightforward relationship between the volume of investment in the economy and its development indicators. The processes of globalization have turned foreign investment into one of the most important factors of economic growth for nation states. Their role is generally recognized in improving the efficiency of the economy, developing competition and human capital, which determines the relevance of the issues of attracting foreign investment in the economy of the country.

The greatest positive effect country reaches attracting direct investment into the economy. Direct investments, which are provided by the investors are not only an inflow of financial resources, but also a transfer of technology, managerial experience, and promotes the marketing of products. Statistics usually refers to a direct investment such long-term investments, which make up at least 10% (in some cases 25%) of the share capital.

For a long time Western companies were holding leading positions on a global scale and they attracted the bulk of direct investment. However, in the 90s there had been an increase in the role of developing countries as objects of direct investment. In the 1960s and 1980s, their share fluctuated between 10-20%, and by the mid-1990s this indicator had risen to 35%. In 1991, direct investment was equivalent to 0.8% of GDP in developing countries, and in 1997 it reached 2.5%. At the same time, the inflow of direct investment was concentrated in a small number of states. Ten developing countries accounted for 3/4 of these investments. The first place was occupied by China, which attracted \$37 billion (4.2% of GDP) direct investment in 1997. The fastest growth of direct investment was recognized in services industry. In industrial sectors, by the way, chemical and pharmaceutical companies had the highest transnationality index, followed by firms from the electronics and food industries. In 1997, direct investment in developing countries declined significantly. Despite the fact that direct investment is less responsive to the crisis than portfolio ones, direct investment declined by about 10% in the countries that were at the center of the monetary and financial crisis.

There were several factors of attraction of direct investment in developing countries in the 1990s. Firstly, the globalization of production and increased competition, which pushed TNCs to the path of using cheap labor in developing countries. Secondly, the improvement of the investment

climate in many countries, including the liberalization of legislations. Thirdly, rapid economic growth in a number of countries. This factor is crucial, especially for investors selling their production in the market of the host country. Fourthly, privatization. In some countries, private equity inflows accelerated in parallel with privatization and faded away when it ended. Fifthly, the development of stock markets. In the beginning direct investment was carried out by financing capital investments, but with appearing of stock markets, direct investment easily can be implemented by acquiring the shares of existing companies. Sixthly, the growth of direct investments was promoted by the progress in the sphere of communications and transport.

The aim of article – analyze current condition of attracting foreign direct investment in Republic of Belarus and benefits of cooperation with Lithuania.

Tasks of article:

1. Compare efficiency of national enterprises with companies operating on foreign investments.
2. List what have been achieved during the cooperation between Belarus and Lithuania.
3. Find the ways of further partnership to promote strong international integration between the two countries.

1. Current Condition in Republic of Belarus

For present-day Belarus attracting foreign investment is also relevant and significant issue. Companies with foreign investments play an important role in the economy of the Republic of Belarus. Thus, at present approximately 1 out of every 10 workers is employed at such enterprises, a quarter of the proceeds is received by enterprises with foreign capital, about 1/3 of the total foreign trade turnover of the country is accounted for by organizations with foreign investments.

Foreign direct investment (FDI) had a significant positive impact on the development of the economy of the Republic of Belarus. First of all, FDI contributed to economic growth. Labor productivity and efficiency of export deliveries in companies with foreign investment over the past years significantly exceeds the same indicators for the companies of the national economy. In general, in 2009–2017, according to the National Statistical Committee of the Republic of Belarus, labor productivity in companies with foreign capital was 2.3 times higher than at local enterprises, exports per employed person - 3.7 times. Due to the higher labor productivity, enterprises with foreign investments in Belarus ensure a higher level of remuneration of employees in comparison with local enterprises. FDI has a positive effect on technology and innovation. In the Republic of Belarus, the share of funding for scientific research and development at the expense of foreign investors in recent years has increased from 8.7 percent in 2011 to 14.1 in 2017 [1].

Major private investors in the Republic of Belarus have not yet been observed. The possibilities for public investment are limited by the low profitability of state-owned enterprises. External borrowing of the state is not an investment, as they are used mainly to support the financial system.

The rate of development of the stock market in Belarus at the moment does not allow predicting significant volumes of attracting investments through the free sale of enterprises' shares. For the same reason, all types of investment through the acquisition of securities of enterprises are impossible. Despite the fact that the Decree of the President of the Republic of Belarus from 03.03.2016 No. 84 provides for changes in the legal documents that allow legally to issue depository receipts, in fact, none of foreign investor has taken advantage of these opportunities [2].

Due to the lack of sufficient and stable net profit from the majority of domestic enterprises, it is not possible to attract funds from small investors acting only for profit. But there remain prospects for attracting strategic foreign investors. In this way all significant investments came to Belarus - through the sale of a controlling stake in the organization to an external investor. Nowadays in Belarus there are examples of attracting large volumes of investments from abroad through the sale of telecommunications enterprises, the transport system, banks and even several former enterprises of the agricultural sector. However, according to the general opinion, the economy requires many times more investments.

2. Cooperation with Lithuania

The Lithuanian Republic is traditionally one of the most important European partners of Belarus in the economic sphere and it is among the ten countries with the largest volume of trade with Belarus. The countries successfully cooperate in transport-transit and investment spheres, expand bilateral trade. In recent years, Belarus's exports to Lithuania are at a level of \$ 0.8–1 billion. It is based on fertilizers, ferrous metals, products of the petrochemical and woodworking complexes, fats and oils of animal or vegetable origin, agricultural products, machinery and equipment, textiles. In 2018, Belarus supplied goods to Lithuania in 642 positions. Belarus mainly imports from Lithuania equipment and mechanical devices, boilers, plastics and products from them, electrical machinery, paper and cardboard. In the services sector, the largest share is occupied by road and rail transport. Transport services in 2018 amounted to \$ 246.5 million, whose exports grew by 17.6% compared to 2017. The share of health care, tourism and computer services is increasing too [3].

Since 2012 the annual volume of investments from Lithuania to Belarus constantly exceeds \$ 150 million. Lithuania is among the ten largest countries of investors in Belarus. According to the results of 2018 it ranked seventh place in total list, fourth place - among the EU countries. The dynamics of Lithuanian investments in the Belarusian economy are shown in Table 1.

Table 1 - Dynamics of attracting Lithuanian investments to the Republic of Belarus (million dollars)

Period	Gross investment	Direct investment
2016	253,4	185,8
2017	198,2	180,6
2018	196,6	166,3

Source: [4].

A number of major investment projects are being implemented in the Republic of Belarus with the participation of Lithuanian capital in the areas of construction, retail, woodworking, agriculture and the development of a transport and logistics network.

Among the large investors are: the group of enterprises "ARVI" (investment in agricultural production, enterprises for the disposal of animal waste), the Lithuanian company CJSC "Vakaru Medienos Grupe" (VMG) (investment in wood processing), "Modus Group" (energy), Lithuanian VP grupe and "Senukai" , "Kesko" , "Oma" (shopping centers). More than 600 companies with Lithuanian capital work in Belarus and about 250 enterprises with Belarusian investments in Lithuania.

An assembly production of Amkodor equipment (CJSC "Amkodor-Baltic") was established in Lithuania. Operate effectively CJSC "Trade House BMZ-Baltija", CJSC "Beltayer" (JSC "Belshina"), CJSC "Transchema" (concern "Belneftekhim"), CJSC "R.Baltik" (JSC "Dolomite") and CJSC "Agrodetale" ("JSC MTZ").

The most significant Belarusian project of the last years in Lithuania was the acquisition by JSC "Belaruskali" in April 2013 30% of the shares of the "Klaipeda BKT terminal" to ensure stable transshipment of the products. In addition JSC "Belarusian Potash Company" acquired 40% of the shares of the Lithuanian maritime agency "Fertimara" (Klaipeda), which carries out agent and appraisal operations.

Most of the largest companies and concerns of Belarus work in the Lithuanian market, they have representative offices or branches abroad. At the same time, there is a potential for expanding the presence in the Lithuanian food market, increasing the supply of machine-building equipment, plastics, pharmaceutical products, electrical equipment, and raw materials [4].

Conclusions

1. Thus, nowadays cooperation between the two countries does not stop. A result of the interaction of Belarus and Lithuania is determined by the opportunities of joining different integration structures, which provides access to markets of EU and EAEU.

2. Cooperation and dialogue based on the principles of mutual respect, partnership and economic benefits help to promote active distribution of industrial and intellectual capital for achieving strong international integration. The expansion of industrial cooperation and further joint

entry into the markets of third countries, effective credit and financial support for trade transactions and investment projects will contribute to the further development of trade and economic cooperation between the two countries.

List of References

1. Foreign investment in the Republic of Belarus [Electronic resource] / National Statistical Committee of the Republic of Belarus. - Access mode: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/makroekonomika-i-okruzhayushchaya-sreda/finansy/godovye-dannye_14/inostranye-investitsii-v-respubliku-belarus/. - Access date: 10.03.2019.

2. Decree of the President of the Republic of Belarus of 03.03.2016 No. 84 On issues of emission and circulation of shares [Electronic resource] / National Law Internet Portal of the Republic of Belarus. - Access mode: <http://www.pravo.by> . - Access date: 10.03.2019.

3. Industry and country structure of foreign direct investment in the Republic of Belarus [Electronic resource] / National Investment and Privatization Agency of the Republic of Belarus. - Access mode: http://www.investinbelarus.by/press/news/proekt_strategim_privlecheniya_pryamykh_inostrannykh_investitsiy_v_respubliku_belarus_do_2035_goda/ . - Access date: 11.03.2019.

4. Trade and economic cooperation [Electronic resource] / Embassy of the Republic of Belarus in the Lithuanian Republic – Access Mode: http://lithuania.mfa.gov.by/ru/bilateral_relations/trade_economic/ - Access date: 11.03.2019.

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN BELARUS: CONDITION AND OPPORTUNITIES OF COOPERATION WITH LITHUANIA

Summary

The processes of globalization have turned foreign investment into one of the most important factors of economic growth for nation states. Foreign direct investment had a significant positive impact on the development of the economy of the Republic of Belarus. Lithuania is traditionally one of the most important European partners of Belarus in the economic sphere. Cooperation and dialogue based on the principles of mutual respect, partnership and economic benefits help to promote the active distribution of industrial and intellectual capital for achieving international integration.

ILGALAIKIS MATERIALUS TURTAS IR JO RODIKLIAI LIETUVOJE

Karolina Rudokaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Romantė Bučienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Beveik kiekvienos įmonės sėkmingai veiklai yra reikalingos tam tikros sąlygos, taip pat ir materialinės. Šios sąlygos kiekvienoje įmonėje yra skirtingos, ir jos darosi vis įvairesnės stengiantis atitikti didėjančius rinkos reikalavimus. Daugumoje įmonių reikšmingą vaidmenį atlieka ilgalaikis materialus turtas – pastatai, mašinos, specialūs įrengimai, be kurių dažniausiai apskritai neįmanoma pelninga veikla. Ilgalaikis materialus turtas (toliau – IMT) – tai materialus turtas, kuris teikia įmonei ekonominės naudos, naudojamas ilgiau nei vienerius metus ir kurio įsigijimo (pasigaminimo) savikaina yra ne mažesnė už įmonės nusistatytą minimalią ilgalaikio materialiojo turto vertę. Šis turtas dėl jo brangumo ir didelės reikšmės kiekviename versle turi būti saugomas ir vertinamas.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti ilgalaikį materialųjį turtą bei jo rodiklius Lietuvoje.

Straipsnio uždaviniai:

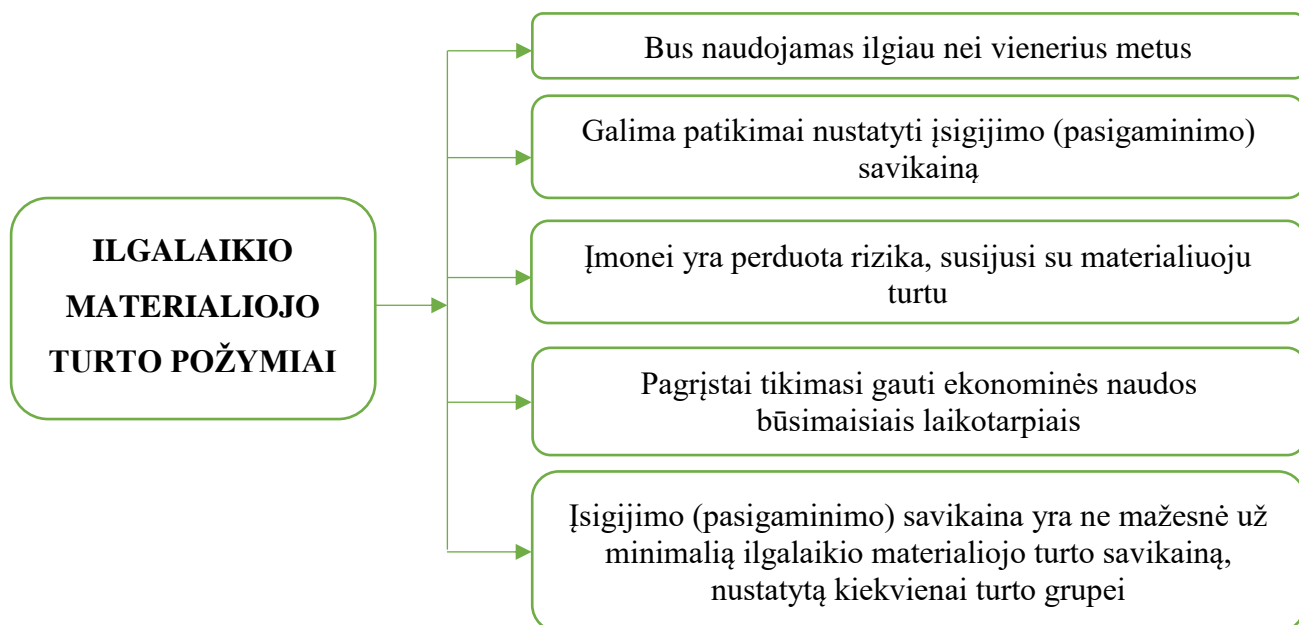
1. Išnagrinėti ilgalaikio materialiojo turto svarbą.
2. Įvertinti Lietuvos didžiųjų miestų IMT rodiklių skirtumus.
3. Palyginti Vilniaus miesto IMT įsigijimo pokyčius įmonėse 2013–2017 metais.

1. Ilgalaikio materialiojo turto reikšmė ir klasifikavimas

Ilgalaikį materialųjį turtą turi ir naudoja visos įmonės nepriklausomai nuo jų dydžio ir veiklos pobūdžio. Daugelyje įmonių ilgalaikis turtas sudaro didžiąją turimo turto dalį, nusidėvėjimo sumos – reikšmingą sąnaudų dalį, todėl labai svarbu šį turtą apskaityti ypač tiksliai ir teisingai, nes menkiausi pasikeitimai ar netikslumai šioje apskaitoje turi didelį poveikį įmonės veiklos rezultatams. Nuo ilgalaikio materialiojo turto naudojimo efektyvumo priklauso daugelis įmonės veiklos rodiklių. Ilgalaikiu materialiuoju turtui įmonė gali garantuoti skolų bankui ar tiekėjams grąžinimą. Šio turto dydžiu domisi akcininkai, nes tai vienas svarbiausių nuosavybės garantų.

12-ajame verslo apskaitos standarte (VAS) ilgalaikis materialusis turtas apibrėžiamas kaip materialus turtas, skirtas prekėms gaminti, paslaugoms teikti, nuomoti ar administraciniams tikslams; kaip materialus turtas, kuris numatomas naudoti ilgiau negu vienerius metus, kurio įsigijimo (pasigaminimo) savikaina yra ne mažesnė už įmonės nustatytą minimalią ilgalaikio materialiojo turto vieneto vertę.

Tam, kad ilgalaikis materialusis turtas galėtų būti registruojamas įmonės apskaitoje, jis turi atitikti tam tikrus požymius:

1 pav. Ilgalaikio materialiojo turto požymiai

Įmonės gali turėti labai skirtingą ilgalaikį materialųjį turtą, o jo vaidmuo įmonėse gali būti aktyvus ir pasyvus. Kai kuris turtas gali būti iš viso nenaudojamas, išnuomotas kitoms įmonėms ir panašiai. Tačiau didesnioji ilgalaikio materialiojo turto visgi turi tiesioginę įtaką įmonės veiklos rezultatams. Todėl labai svarbu yra atlikti ilgalaikio materialiojo turto analizę: iširti jo sudėtį, struktūrą, dinamiką, techninę būklę, naudojimo efektyvumą ir pelningumą.

Atsižvelgus į tai, kad ilgalaikis materialusis turtas ir ypač aktyvioji jo dalis turi tiesioginę įtaką įmonės finansinei būklei ir veiklos rezultatams, būtina nuolat jį tirti. Pagrindiniai informacijos šaltiniai ilgalaikio materialiojo turto analizei atlikti yra įmonių buhalteriniai balansai, pelno (nuostolių) ir pinigų srautų ataskaitos, inventorizacijos aprašai ir kiti.

Materialus turtas turi materialinę daiktinę struktūrą (žemė, pastatai, transporto priemonės, įrengimai). Visas materialus ilgalaikis turtas balanse nurodomas toliau nurodyta tvarka:

- Žemė;
- Pastatai ir statiniai;
- Mašinos ir įranga;
- Transporto priemonės;
- Kiti įrenginiai, prietaisai ir įrankiai;
- Investicinis turtas.

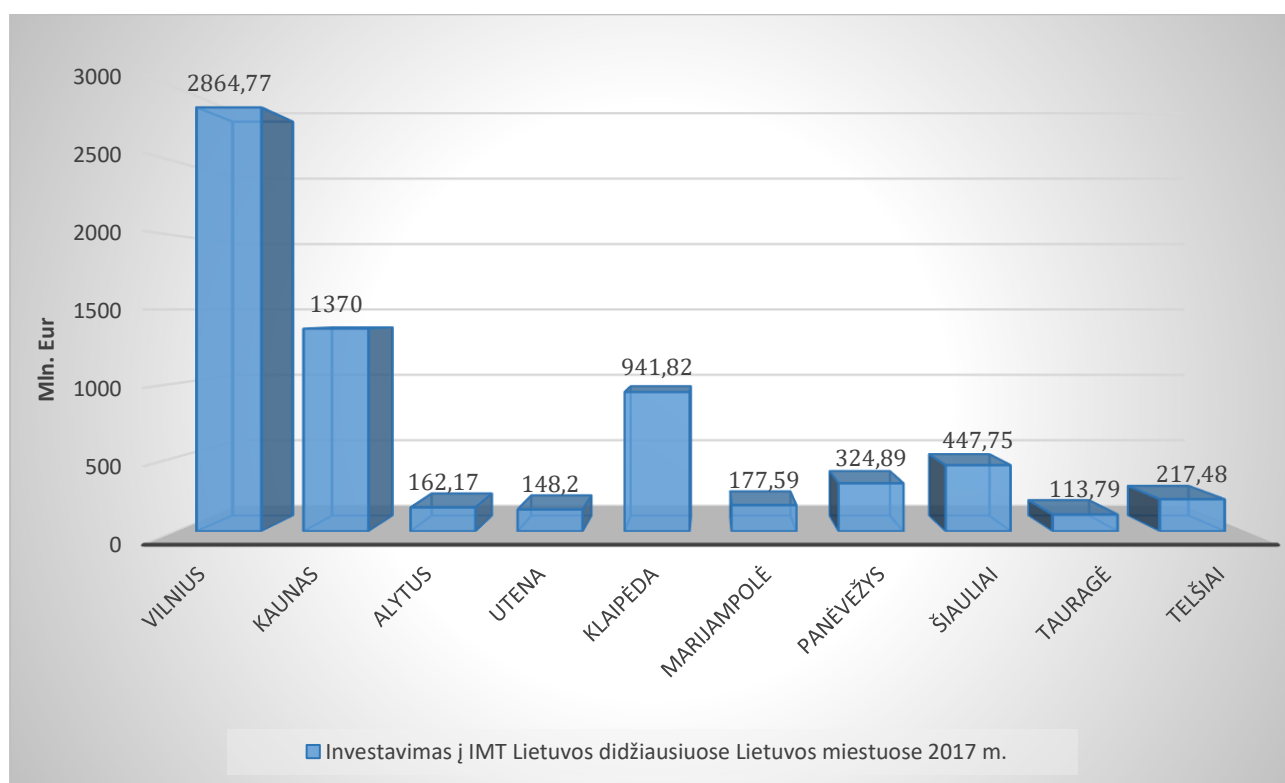
Pagal verslo apskaitos standartus turto grupių skaičių ir rūšis įmonės nusistato savo nuožiūra. 12-ajame VAS pateiktas turto grupavimas yra pavyzdinis, todėl turtą grupuoti pagal standarto

nuostatas nėra privaloma, tačiau kitaip sugrupavus ilgalaikį materialųjį turtą gali kilti problemų, tvarkant apskaitą ir rengiant finansinę atskaitomybę.

Tokiu būdu suskirstytas ilgalaikis materialus turtas į grupes pagal paskirtį balanse pateikiamas to turto likvidumo didėjimo tvarka: pradedant mažiausiai likvidžiu turto – žeme ir baigiant likvidžiausiu – sumokėtais avansais ir vykdomais materialiojo turto statybomis. Taip įmonė gali lengviau kaupti informaciją apie skirtingas funkcijas atliekantį materialųjį turtą ir prireikus tą informaciją informatyviai panaudoti įmonės valdyme.

2. Ilgalaikio materialiojo turto rodikliai Lietuvoje

Keičiantis ekonomikai Lietuvoje, ilgalaikio materialaus turto įvairovė kiekvienoje organizacijoje tampa vis didesnė. Besiplečiančiose įmonėse ilgalaikio materialaus poreikis nuolat auga, kadangi tai yra vienas svarbiausių dalykų, leidžiantis sėkmingai augti verslui ir gauti kuo didesnės naudos bei pelno. Toliau pavaizduotame grafike yra matomi investavimo į ilgalaikį materialųjį turtą skirtumai didžiausiuose Lietuvos miestuose.

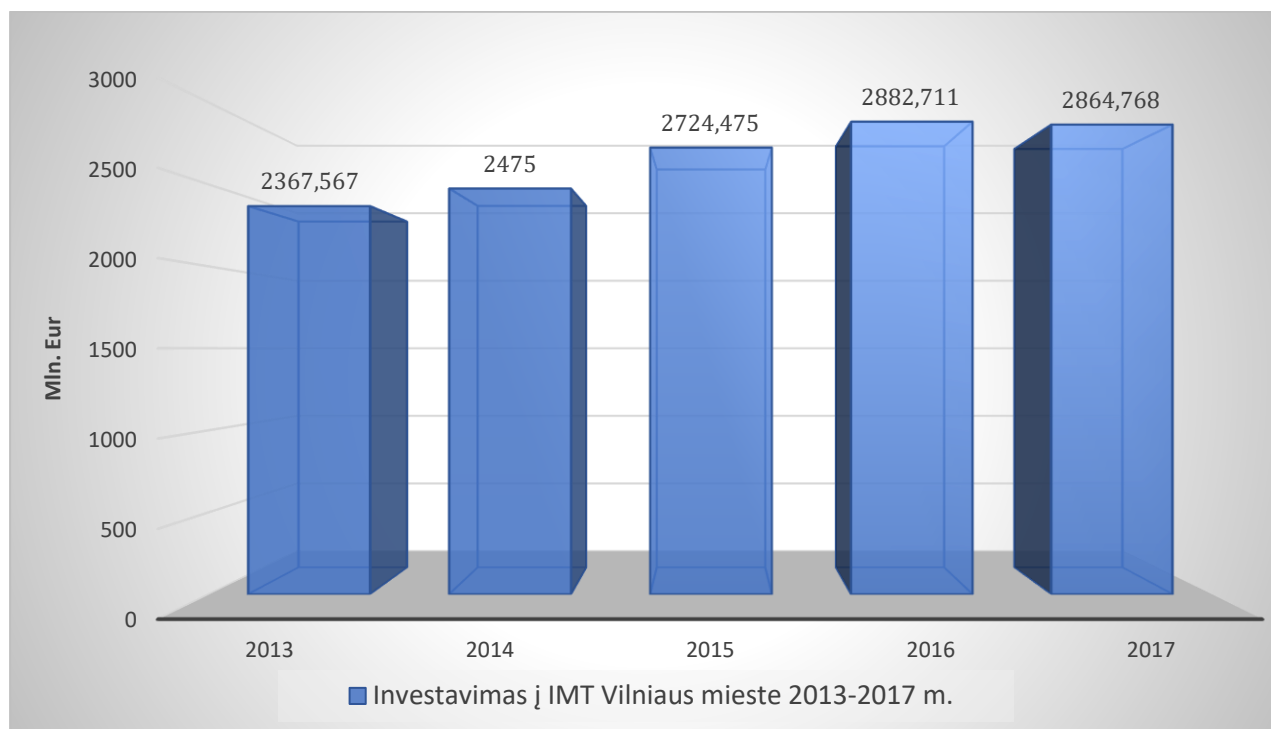

2 pav. Investavimas į IMT didžiausiuose Lietuvos miestuose 2017 m.

Daugiausia į ilgalaikį materialųjį turtą yra investuojama Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestuose. Kaune, palyginus su Vilniaus miestu, 2017 m. buvo įsigyta 2,09 karto mažiau ilgalaikio materialaus turto. Klaipėdoje tais pačiais metais įmonės įsigijo 3,04 karto mažiau šios rūšies turto, o tai sudarė 67,2 proc. Ženklius skirtumus matomas Šiauliuose, kur buvo investuota vos 15,6 proc., palyginus su sostinės rodikliu.

Mažiausiai į ilgalaikį materialųjį turtą buvo investuota Tauragėje – 113,79 mln. Eur, šis miestas tarp visų lyginamųjų taip pat turi mažiausiai gyventojų bei verslo įmonių. Likusiuose didesniuose Lietuvos miestuose – Telšiuose, Utenoje, Alytuje Telšiuose bei Marijampolėje buvo investuojama vidutiniškai 163,85 mln. Eur., o tai sudaro apie 5,72 proc. viso indėlio Vilniaus mieste.

Analizuojant didžiuosius Lietuvos miestus, matoma, jog didžiausia dalis įsigyto ilgalaikio materialaus turto 2017 m. buvo sostinėje – Vilniuje. Todėl toliau yra svarbu išnagrinėti, kaip keitėsi įmonių investavimas į šį turtą pastaraisiais metais šiame mieste (žr. 3-ią paveikslą).

3 pav. Investavimas į IMT Vilniaus mieste 2013–2017 metais

Išnagrinėjus diagramą matoma, kad daugiausia ilgalaikio materialaus turto įsigyta buvo 2016 m. Didžiausia dalis investicijų buvo skirta įmonių nekilnojamam turtui bei transportui. Palyginus 2017 metus su 2016 metais, investavimas į šio turto grupę sumažėjo 0,6 proc.

Nuo 2013 m. iki 2016 m. ilgalaikio materialaus turto kasmet buvo įsigyjama vis daugiau, kadangi didėjo įmonių skaičius. Taip pat, jau egzistuojančioms verslo įmonėms didėjo šio turto poreikis, norint sėkmingai plėstis. Didžiausias skirtumas matomas nuo 2014 m. iki 2015 m., kai rodiklis padidėjo 249,47 mln. Eur, o tai sudarė net 10 proc.

Išvados

1. Kiekviena įmonė turi turto, kurį galima išreikšti pinigais. Svarbią vietą įmonės veikloje užima įmonės ilgalaikis materialusis turtas. Be jo neįmanoma jokia veikla, nors ir pati paprasčiausia. Įmonės veiklos rezultatams didžiausią įtaką turi aktyvi materialiojo turto dalis. Tokiu būdu ilgalaikio turto struktūra, aktyvaus turto lyginamasis svoris įtakoja įmonės veiklos efektyvumą, todėl kiekvienoje įmonėje turi būti periodiškai atliekama turto būklės, panaudojimo analizė. •

2. Lyginant didžiuosius Lietuvos miestus, daugiausia į ilgalaikį materialųjį turtą 2017 m. buvo investuota Vilniaus bei Kauno miestuose. Mažiausiai šio turto tais pačiais metais buvo įsigyta Tauragėje, kadangi šis miestas taip pat yra ir mažiausias iš visų analizuojamųjų ir turintis mažiausiai verslo įmonių.

3. Per analizuojamą 2013–2017 m. laikotarpį Vilniaus mieste, kasmet iki 2016 m. investavimas į ilgalaikį materialųjį turtą augo. Lyginant 2017 m su praėjusiais, buvo įsigyta 0,6 proc. mažiau šio turto, o daugiausia buvo įsigyta 2016 m, kuomet didžiausią jo dalį sudarė nekilnojamas turtas bei transportas.

Literatūra

1. *Investment in tangible fixed assets by municipality*. [interaktyvus] Vilnius. [žiūrėta 2019 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?hash=b36f8a70-6dbe-4361-b7fd-04199cab9d90#.

2. *Peculiarities of tangible fixed assets* [interaktyvus]. Kaunas, 2013. [žiūrėta 2019 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://inzeko.ktu.lt/index.php/EE/article/view/11686>.

3. SUBAČIENĖ, Rasa. *Apskaitos ir audito pagrindai*. Vilnius, 2015. ISBN 978-609-459-473-1.

4. *Verslo apskaitos standartai (VAS)*. [interaktyvus]. Vilnius. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija, 2001. [žiūrėta 2019 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.avnt.lt/veiklos-sritys/apskaita/verslo-apskaitos-standartai/priimti-standartai/>.

5. ŽAPTORIUS, Jonas. *Finansinė apskaita. Vadovėlis*. Vilnius, 2015. ISBN 978-609-457-711-6.

TANGIBLE FIXED ASSETS AND ITS INDICATORS IN LITHUANIA

Summary

Tangible fixed assets play a significant role in most companies. These are buildings, machinery, special equipment. Without them, it is almost impossible to make profitable activity. Tangible fixed assets are owned and used by all companies irrespective of their size and activity. Regarding economical changes in Lithuania, the diversity of tangible fixed assets is growing in each organization.

Comparing the largest cities of Lithuania, the biggest investment in tangible fixed assets was in Vilnius and Kaunas. During the analyzed 2013 – 2017 period in Vilnius, investment in tangible fixed assets was growing till 2016. The major part of it was acquired in 2016, and most of it was invested into real estate and transport.

INCENTIVES FOR DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF COMPANIES IN BELARUS AND LITHUANIA

Nastassia Zhurauskaya

Scientific supervisor – assistant Anna Golikova

Polessky State University, Pinsk, Belarus

Introduction

High innovation activity provides advanced development of industries and an economy as a whole. Those countries benefit from global economic competition, that provide a favorable environment for innovation, including state support of fundamental and applied scientific research, improvement of innovative infrastructure, training of specialists, academic and teaching staff for innovative activity, an effective system of intellectual property protection and integration of the results of intellectual activity into the economy.

Therefore, each state is interested in the creation of innovative companies, as well as the development of existing organizations by their modernization and production of competitive goods. In the Global Innovation Index 2018, the Republic of Belarus was ranked the 86th, while the Republic of Lithuania was ranked the 40th. The difference is significant, despite the fact that these states are neighboring and both are situated in the center of Europe with a small amount of population living in them. What facilitates the development of innovation in Lithuania more than in Belarus? The analysis of existing approaches has allowed to identify two main directions of support for innovative organizations: tax and non-tax benefits [3].

The aim of article – analyze the system of promotion of innovation activity in Lithuania and Belarus.

Tasks of article:

1. Compare non-tax benefits in Lithuania and Belarus;
2. Compare the tax benefits in force in Lithuania and Belarus;
3. Find ways to increase innovation activity in Belarus/

Such state incentives as tax breaks and preferences are not only complex but also are aimed at certain sectors of the economy in order to stimulate business activity in stagnant areas. Each has its advantages and disadvantages, and should be thoroughly considered for making a conclusion on their efficiency.

1. Non-tax benefits for innovative companies in Belarus and Lithuania

Non-tax benefits for innovative companies are provided by both investors and the government. They can take the forms of temporary residence permit for foreigners starting their

innovative business in Lithuania, financial grants for foreign investors and partial state financing of Tech Park residents [5].

Financing of innovative companies is provided in Lithuania by business angels and venture capital funds. There are also four local funds: Practica Capital (21.7 million euros), Mes Invest — business angels fund (27.6 million euros), BaltCap (20 million euros) and LitCapital (25 million euros). There are also five research centers and 10 «valleys». In Lithuania, about 400 startups have been developing in 2018 with a total investment of more than 100 million euros [2].

As for Belarus, 83.5% of startups use their own funds to finance their business. Consequently, only 16.5% of all startups attract investment. Business angels, venture capital funds and investment funds can also provide partial funding of innovative companies in Belarus through the purchase of a share of stock. The financial resources of Development Bank of the Republic of Belarus are used by partner banks in order to provide loans for small and medium-sized enterprises, including innovative companies. In particular, 1260 investment projects were financed in 2018, the total volume of concluded loan agreements and leasing agreements made nearly 200 million rubles [1].

2. Tax incentives for innovative companies in Belarus and Lithuania

Tax incentives are provided for Belarusian innovative companies if they meet one of the next conditions. Firstly, it's the residency of an innovative business either in The China–Belarus Industrial Park «Great Stone» or Belarus Hi-Tech Park. The residents of both these Parks are exempt from the payment of VAT and customs duties, in addition, income tax for individuals is only 9% compared to a standard rate of 13 %. In addition, in case of registration of a business at Belarus Hi-Tech Park, such tax incentives as profit and property tax exemptions are provided, also income tax on dividends of foreign organizations is paid at a reduced rate of 5 %. Organizations that are the residents of the Park «Great Stone» receive tax incentives on the payment of most taxes for a long period of time (up to 2062). Secondly, if a turnover of a sole proprietor for the first nine months does not exceed 152 000 Belarusian rubles he may use a special tax regime instead of paying all the taxes due. Thirdly, if a company sells high-tech products, it pays a reduced rate of 10 % on its profits. In addition, the dividends paid to venture companies and innovative organizations are not taxed if the share of revenue from high-tech products is at least 50 % [4].

In Lithuania, when calculating corporate income tax, the costs of scientific research and experimental development (except for depreciation or amortisation costs of fixed assets), shall be deducted three times from income. If an organization employs no more than 10 people and its income is less than 300 000 euros, then corporate income tax will be reduced to 5% [6].

The effectiveness of tax incentives can be studied on the example of profit tax incentives. The table 1 displays the imputations of innovative organizations that are the residents of Belarus or Lithuania.

Table 1

Comparative calculation of profit tax in Lithuania and Belarus

Indicators	Belarus		Lithuania
	for HTP residents	for all taxpayers selling their own hi-tech products	for all taxpayers providing scientific research and experimental development
Revenue	100		
Company costs / expenses	70		
Costs of scientific research and experimental development	10		
Profit tax rate	9 %	18 %	15 %
Tax incentive		rate reduction to 10%	triple deduction of R&D expenses
The amount of profit tax	2.7	5.4	1.5

Note: Source - own development.

Based on the calculations, it can be concluded that a profit tax incentive in Lithuania is more profitable for innovative organizations by 27.77%. As for startups in Belarus, there are more than 1,000 companies with experience of up to three years. The development Bank financed 1,260 investment projects worth 192.7 million rubles in 2018. Most startups receive investments from business angels, there are 73 of them in Belarus. About 400 startups with a total investment of more than 100 million euros are developing in Lithuania for 2018.

Conclusions

1. Thus, in order to increase the level of country's innovation potential and the ranking in the Global Innovation Index the Republic of Belarus should attract private investment, including foreign investment. It is also necessary to encourage investors by different incentives such as the provision of a temporary residence permit or visa startups on favorable terms. In addition, to support the development of VC funds, which are vital for innovative companies at the initial stage. As for tax incentives, it is advantageous to deduct the expenditures on R&D from taxable profits. It will allow to reduce the amount of taxes due of innovative companies.

2. Based on the analysis of incentives provided for innovative enterprises it can be concluded that Lithuania is so successful in developing innovative activities because of favorable offers on

temporary residence permits, which attract foreign and local entrepreneurs. At the same time, tax and budget incentives are more successfully developed in Belarus. Several tax regimes that simplify the system of tax payment have been developed, as well as several objects of innovative infrastructure (Hi-Tech Parks, special economic zones) provide special tax incentives.

List of References

1. Development Bank financed more than 1,200 investment projects of small and medium-sized businesses in 2018 [Electronic resource] / Development Bank – Access mode: <https://brrb.by/about/press/news/bank-razvitiya-profinansiroval-v-2018-godu-bolee-1200-investitsionnykh-proektov-malogo-i-srednego-pr/>. – Access date: 09.03.2019.
2. Invest Lithuania: Why Lithuania is attractive for moving Russian startups [Electronic resource] / Surf. - Access mode: <https://surfingbird.ru/surf/imuj6F105>. – Access date: 09.03.2019.
3. Some issues of tax incentives for innovation [Electronic resource] / National center of legislation and legal research of the Republic of Belarus. – Access mode: <http://center.gov.by/nekotorye-voprosy-nalogovogo-stimulirovaniya-innovatsionnoj-deyatelnosti/>. – Access date: 13.03.2019.
4. Tax Code of the Republic of Belarus [Electronic resource] / National legal Internet portal of the Republic of Belarus. - Access mode: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=HK0900071>. - Access date: 13.03.2019.
5. Tax incentives for science, technology and innovation [Electronic resource] / Science and innovation – Access mode: <https://cyberleninka.ru/article/v/nalogovye-stimuly-dlya-nauchno-nauchno-tehnicheskoy-i-innovatsionnoj-deyatelnosti>. – Access date: 14.03.2019.
6. Valdžios sektoriaus deficitai ir skola [Electronic resource] / Valdžios sektoriaus deficitai ir skola. – Access mode: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=176117>. – Access date: 14.03.2019.

INCENTIVES FOR DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF COMPANIES IN BELARUS AND LITHUANIA

Summary

Realizing that only continuous technological development can ensure the competitiveness of the economy, most countries in the last decade have significantly increased the volume and expanded the list of tax benefits that can be claimed by enterprises engaged in innovative activities. Countries that follow to the principles of a market economy and equal rules of the game for all participants are also actively introducing various fiscal instruments to stimulate innovation, which can be in the form of tax and non-tax benefits.

INOVACIJOS VERSLE

Aistė Kanapkaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Inovacijų vadyba yra vienas iš esminių veiksnių, kurio dėka įmonė sugeba konkuruoti vietinėje ir tarptautinėje verslo aplinkoje. Naujų produktų kūrimas, naujų procesų diegimas, verslo modelių ir organizacinės struktūros gali prisidėti prie konkurencingumo. Ilgą laiką inovacijos buvo pagrindinis ekonominio augimo variklis labiausiai išsivysčiusiose šalyse, suteikiantis galimybę siekti aukštų verslo efektyvumo ir pelningumo rodiklių. Europos Sąjunga skiria vis daugiau paramos inovacijų vystymuisi, kuris sparčiai vyksta. Inovacija – naujų idėjų, prekių, paslaugų ir technologijų įdiegimas, svarbiausias jos elementas yra komerciškai sėkmingas jos panaudojimas.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti inovacijų vadybos esmę.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apžvelgti inovacijų sampratą;
2. Aptarti inovacijų aplinkos elementus;

Straipsnio metodai – mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

1. Inovacijų vadyba

Inovacija – tai galutinis naujovės diegimo rezultatas siekiant pakeisti valdymo objektą ir gauti ekonominį, socialinį, ekologinį, mokslinį ir techninį ar kitos rūšies efektą.

Pagrindinis inovacijų vadybos uždavinys – inovacinių procesų valdymas bet kuriame lygmenyje per jų kokybinius ir kiekybinius pokyčius dėl adekvačių organizavimo ir valdymo metodų, užtikrinančių mokslo, technikos, gamybos ir vartojimo vienovę, taikymo, t. y. inovacinių (novatoriškų) produktų socialinių poreikių tenkinimas. [4]

Inovacijų vadybos tikslas – užtikrinti organizacijos gyvybingumą visuose jos gyvavimo ciklo etapuose. (5,10)

S. D. Iljenkova inovacijų vadyba apibūdina kaip inovacinių procesų, inovacinės veiklos, užsiimančių šią veiklą organizacinių struktūrų ir jų personalo valdymo principų, metodų ir formų visumą (žr. 1-ą lentelę). (5,8)

Inovacijų vadybos rūšys ir funkcijos

Inovacijų vadybos funkcijos	Inovacijų vadybos rūšys	
	Strateginė	Funkcinė, inovacinė
Prognozavimas	Plėtos ir augimo prioritetų strategijos	Naujų prekių, technologijų
Planavimas	Naujų šakų, rinkų ekspansija	Prekių kokybės gerinimas ir konkurencingumo didinimas
Išorinės veiklos analizė	Makroekonominės, politinės ir rinkos konjunktūros analizė	Konkurentų elgsenos, rinkos talpos, pardavimo mastų ir t. t. analizė
Vidinės aplinkos analizė	Įmonės konkrečių privalumų analizė	Produkcijos gamybos efektyvumo veiksnių analizė
Sprendimų rūšys	Strateginiai sprendimai dėl įmonės plėtos ir misijos tikslų	Operatyviniai sprendimai dėl naujovių parengimo, diegimo ir gamybos
Motyvacija	Dinamiško augimo ir konkurencingumo užtikrinimas įmonei	Aukšto darbo našumo, aukštos produkcijos kokybės, gamybos atnaujinimo užtikrinimas
Kontrolė	Įmonės misijos, jos augimo ir plėtos vykdymas	Vykdymo drausmės ir kokybės kontrolė

Šaltinis: RAMANAUSKIENĖ, Jadvyga. *Inovacijų ir projektų vadyba*. Akademija, 2010. P. 9.

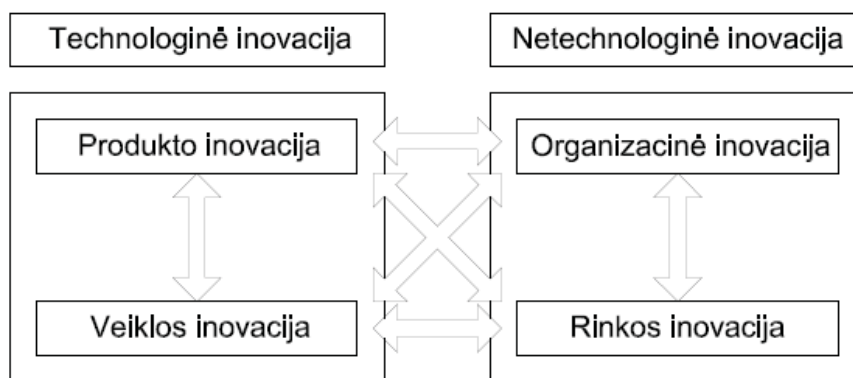
Remiantis B.A. Lundvallo klasifikacijomis, galima išskirti keturis inovacijų tipus (žr. 1-ą paveikslą):

1. Produkto inovacija – bet kokia gėrybė, paslauga ar idėja, kuri yra suvokiama kaip nauja;
2. Veiklos inovacija – jau egzistuojančios produkcijos pritaikymas, visiškai naujos infrastruktūros diegimas ir naujų technologijų taikymas. Dažniausia tai veda naujų produktų sukūrimo link;
3. Organizacinė inovacija – pokyčiai, vykstantys rinkodaros, pirkimų, pardavimo, administravimo, valdymo, personalo politikoje;
4. Rinkos inovacija – naujų teritorinių rinkų tyrinėjimas ir naujų rinkų skverbimasis į jau egzistuojančias. [4]

Inovacijų vadybai, kaip ir bet kuriai vadybos sričiai būdinga:

- Tikslo nustatymas ir strategijos pasirinkimas;
- Keturi ciklai:
 1. Planavimas: strategijos realizacijos plano sudarymas;
 2. Sąlygų nustatymas ir organizavimas: išteklių poreikio nustatymas įvairių inovacinio ciklo fazių realizacijai;
 3. Vykdymas: moksliniai tyrimai ir plėtra, plano realizacija;
 4. Valdymas: kontrolė ir analizė, veiksnių koregavimas, patirties kaupimas.

Inovacinių projektų, inovacijų valdymo sprendimų, naujovių diegimo efektyvumo įvertinimas. (5,8)

1 pav. Keturi inovacijų tipai

Šaltinis: POGOSIAN, Simona; DZEMYGA Ignas. Inovacijos versle ir jas lemiantys veiksniai teoriniu ir politiniu aspektu. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, p.3, <https://www.inovacijos.lt/index.php/lt/biblioteka/mokomoji-literatura>

B.A. Lundvallo teigia, kad inovacija gali būti apibrėžiama kaip nenutrūkstama ieškojimo ir tyrinėjimų veikla, kurios rezultatas yra nauji produktai, nauji procesai, naujos organizacinės formos ir naujos rinkos. [4]

Inovacijos yra esminis veiksnys, lemiantis ilgalaikį įmonių konkurencingumą. [2]

Galima teigti, kad inovacija pirmiausia reiškia pasikeitimą. Tai gali būti tiek technologinis, tiek proceso, tiek valdymo metodų pasikeitimas. Vieni autoriai labiau akcentuoja technologinį aspektą, kiti kreipia dėmesį į tai, kokie procesai naudojami diegiant inovacijas. Tačiau visi sutinka, kad ir koks būtų inovacijos tipas, ji padeda įmonėms atsinaujinti ir taip išlaikyti savo padėtį rinkoje.

2. Inovacijų aplinka

Inovacinė veikla – tai žmonių kolektyvo veiklos sisteminis būdas, orientuotas į inovacijų diegimo realizaciją visuomeninėje praktikoje naujų mokslinių žinių, idėjų, atradimų ir išradimų, technologijų ir įrengimų panaudojimą. Todėl inovacijos versle sietinos su sisteminiu ir kompleksiniu inovacijų diegimo pobūdžiu. [3]

Išanalizavus verslo inovacinės veiklos specifiką, nustatyta, kad įmonių iniciatyvas, galimybes ir poreikį vykdyti su inovacijomis susijusią veiklą lemia jos vidinės ir išorinės aplinkos sąveika. [2]

Vidinis inovacinės veiklos mechanizmas pasižymi tuo, kad jo raiška aprėpia įvairias fazes:

1. Naujos idėjos atsiradimą;
2. Naujovės sukūrimą;
3. Naujovės panaudojimo metodų paskleidimą;
4. Naujovės paskirstymą tarp naudotojų ir vartotojų;
5. Naujovės naudojimą ir vartojimą;
6. Naujovės sunykimą.

Išorinė aplinka apibrėžiama kaip elementų bei sąveikos mechanizmų visuma, sudaranti prielaidas žinių transformavimui į naujus produktus ir paslaugas. Ją sudaro trys lygiai:

1. Inovacijų politika;
2. Inovacijų infrastruktūra;
3. Įmonės. (5,39)

Inovacijos sėkmė priklauso nuo daugelio elementų, tačiau sunku išskirti vieną ar du pagrindinius veiksnius, kurie veikia inovacijas labiausiai. Vienas iš svarbesnių inovacijos aplinkos elementų, be kurio ir nebūtų pačios inovacijų aplinkos yra inovacinės įmonės. Naujovės gyvavimo ciklas susiformuoja įmonės veiklai sąveikaujant su inovacijų aplinka. Įmonė turi atsižvelgti į tai, kokią inovaciją ji nori diegti ir kam ji bus skirta. Nuo to priklauso, kokius veiksnius – vidinius ar išorinius- reikės labiau analizuoti, o kuriems skirti mažiau dėmesio. Svarbiausia, tai kad tai būtų daroma nuo pat pirminės idėjos atsiradimo.

Išvados

1. Inovacijos sąvoka yra gana plati ir apima keletą sričių. Inovacija pirmiausia reiškia pasikeitimą. Tai gali būti tiek technologinis, tiek proceso, tiek valdymo metodų pasikeitimas, tačiau kad ir koks būtų inovacijos tipas, ji padeda įmonėms atsinaujinti ir taip išlaikyti savo padėtį rinkoje.
2. Inovacijų įgyvendinimo sėkmę lemia ne tik vidiniai inovacijų diegimo mechanizmai, bet ir sąveika su išorine aplinka. Inovacijų aplinka tai elementų kaip inovacijų politika; inovacijų infrastruktūra; įmonės bei sąveikos mechanizmų visuma, sudaranti prielaidas žinių produktų transformavimui į naujus produktus ir paslaugas.

Literatūra

1. BALKIENĖ, Kristina; JAGMINAS, Jonas. Lietuvos verslo plėtrai palankios inovacijų politikos modeliavimas. [interaktyvus]. Mykolo Riomerio Universitetas, 2014. 1 (24). 16–24. ISSN 2345-0355 [žiūrėta 2019 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą:
<https://www.inovacijos.lt/index.php/lt/biblioteka/mokomoji-literatura>
2. *Inovacijų vadyba* [interaktyvus]. UAB „Inovacijų vadyba“ [žiūrėta 2019 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.inovacijuvadyba.lt/>
3. PILIPAVIČIUS, Vytautas. inovacijų diegimas vystant smulkų ir vidutinį žemės ūkio verslą Lietuvoje. [interaktyvus]. Akademija, 2017, Nr.2, p. 234-244, ISSN 2345-0355 [žiūrėta 2019 m. sausio 20d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę:

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=4&sid=0cac7ebe-fdac-4677-bffd-4923f9cfe9cf%40sdc-v-sessmgr02&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=116191171&db=bth>

4. POGOSIAN, Simona; DZEMYGA Ignas. Inovacijos versle ir jas lemiantys veiksniai teoriniu ir politiniu aspektu. [interaktyvus]. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2012. 1 (25). 63–76. ISSN 1648-9098 [žiūrėta 2018 m. gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.inovacijos.lt/index.php/lt/biblioteka/mokomoji-literatura>
5. RAMANAUSKIENĖ, Jadvyga. *Inovacijų ir projektų vadyba*, Akademija, 2010, 158 p. ISBN 978-9955-896-88-3.

INOVATION MANAGEMENT

Summary

This article analyses the process of innovation development, how the innovation affects the market. This paper describes the structure of innovation, how the inside and outside environment affects the innovation, what innovation companies should do if they want to be successful. The success of the company depends on a lot of elements, for which is hard to choose the most important one. Company is an important element, because of it where won't be any innovation environment.

INVESTAVIMO POLITIKA LIETUVOJE

Akvilina Stankevičiūtė

Mokslinė vadovė – lektorė Olga Buckiūnienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje investavimas nėra naujiena. Praėjusieji metai dėl augančio atlygio buvo palankūs gyventojams taupyti ir kaupti ateičiai. Be to, ir patys gyventojai pastebėjo gerėjančią ekonominę situaciją – daugėjo geriau vertinančių savo finansinę padėtį. Vis daugiau žmonių nori, kad jų pinigai būtų ne tik apčiuopiamas, trumpalaikis, greit išleidžiamas dalykas, bet ir naudingas bei vertingas dalykas ateityje. *Investavimas plačiąja prasme – tai bet koks procesas, kurio tikslas – išsaugoti ir didinti piniginių ar kitokių lėšų vertę.*

Investuoti galima į įvairius finansinius produktus, tokius kaip: akcijos, obligacijos, investicinių fondų vienetai, taip pat į nekilnojamąjį turtą, kolekcinės vertybes, tauriuosius metalus, skolinti savo turimus pinigus sutelktinio finansavimo ar tarpusavio skolinimo platformose, tiesiogiai investuoti į verslą ar kitą veiklą. Bet kuriuo atveju investuojant yra svarbu įvertinti ne tik tikėtiną uždarbį, bet ir galimą riziką – investuodami galite ne tik uždirbti, bet ir prarasti investuotas lėšas.

Kiekviena valstybė, tarp jų ir Lietuva, sudaro palankias sąlygas privačioms investicijoms ir užtikrina efektyvų valstybės lėšų, skirtų investicijoms ar jų skatinimui, panaudojimimą siekiant valstybės ekonominės ir socialinės plėtros.

Lietuvoje 2019 m. gyventojų galimybės taupyti ir investuoti augo, o gyventojų manančių, kad per pastaruosius trejus metus jų finansinė padėtis gerėjo dalis ženkliai padidėjo. Tai rodo ir kiekvienais metais sudaromas Lietuvos investicijų indeksas, kurį sudaro viena pirmaujančių turto valdymo bendrovių Lietuvoje „INVL Asset Management“.

Straipsnio objektas – investavimo politika Lietuvoje.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti investavimo politikos ypatumus Lietuvoje.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti investavimo sampratą.
2. Išanalizuoti investavimo politiką.
3. Apžvelgti investavimo politikos galimybes Lietuvoje.

Tyrimo metodai: mokslinės teorinės literatūros analizė.

1. Investavimo ypatumai

Praturtėti galima keliais būdais, populiariausias tai – investavimas. Dažniausiai pradėjus šnekėti apie investavimą ima sukintis įvairiausios ir dažniausiai klaidingos mintys. Neretai su žodžiu investavimas siejami greiti ir išpūdingi pelnai. Tačiau galima drąsiai teigti, jog tai mitas, sukurtas pačių žmonių, kuris sako, kad galima sočiai gyventi nieko nedarant.

Kiekvienas iš mūsų turi kažkokį suvokimą kas investavimas. Apibrėžimų yra daug, tačiau investavimą galima apibrėžti gana paprastai. Pavyzdžiui taip: turimų santaupų pavertimas tam tikru turtu, dažniausiai akcijomis, obligacijomis, nekilnojamuoju turtu ar investicinių fondų vienetai, turint paprastą tikslą – kad investuota pinigų suma ateityje padidėtų. Viena iš svarbiausių investavimo ypatybių – dabartinio vartojimo atsisakymas dėl gausesnio vartojimo ateityje. Investicija laikoma sėkminga tada, kai jos vertė, palyginti su investuota pinigų suma, auga. Tikrasis tikslas – išaugus investicijos vertei ją vėl paversti pinigais, nes priešingu atveju investavimas būtų beprasmis.

1 lentelė

Investicijų rūšys

Investicijų rūšys:	Investicijos
Pagal investuotojo įtaką ūkio subjektui	a) Tiesioginės investicijos b) Netiesioginės (portfelinės) investicijos
Pagal investuotojo nuolatinę buveinę	a) Vidaus investicijos b) Užsienio investicijos
Pagal investuotojo statusą	a) Vidaus investicijos b) Privačios investicijos c) Užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų investicijos
Pagal investavimo objektą	a) Kapitalo investicijos b) Finansinės investicijos

Šaltinis sudarytas: darbo autorės, pagal: MACIJASKAS, Lukas; MILEVSKIS, Artūras. *Sėkmingo investavimo principai. Kaip apelnkti 80 procentų pasaulio investuotojų?*

Investicijos turi keletą rūšių, kurios skirstomos pagal tam tikrus požymius (žr. 1-ą lentelę). *Investicijų rūšys pagal investuotojo įtaką ūkio subjektui*, sudaro: a) tiesioginės – tai tokios investicijos, kurios skirtos ūkio subjektui, b) netiesioginės – tai tokios investicijos, jei investuojant įsigyta kapitalo dalis nesuteikia investuotojui galimybės daryti nemažą įtaką ūkio subjektui. *Investicijų rūšys pagal investuotojo nuolatinę buveinę*: a) vidaus – investicijos Lietuvos Respublikoje; b) užsienio – užsienio valstybių, užsienio fizinių ir juridinių asmenų investicijos Lietuvos Respublikoje. *Investicijų rūšys pagal investuotojo statusą*: a) vidaus – investicijos Lietuvos Respublikoje; b) privačios – Lietuvos Respublikos ir užsienio privačios nuosavybės teisės subjektų investicijos. *Investicijų rūšys pagal investavimo objektą*: a) kapitalo – investicijos ilgalaikiam materialiajam ir nematerialiajam turtui sukurti, b) finansinės – visos investicijos.

2. Investavimo politika

Investavimo politika – tai tam tikrų principų rinkinys, kuriais investuotojas remiasi investavimo procese.[2] Investavimo politika ar filosofija nurodo pagrindinę investavimo kryptį atsižvelgiant į rizikos toleranciją bei kitas esmines pažiūras. Investavimo politika nėra tokia detali bei konkreti kaip investavimo strategija, kur konkrečiai įvardijama kokie veiksmai galimi, o kokie ne.

Prieš pradėdant investuoti visu pirma reikia įvertinti su savo finansais susijusias pagrindines ypatybes: pajamas, namų ūkių išlaidas, amžių, šeimos struktūrą, supratimą apie infliaciją ir palūkanų normas, patirtį finansų rinkose, supratimą apie mokesčius, uždirbtų pajamų praradimą ir kitus dalykus. Kiekvieno investuotojo sprendimai priklauso nuo rizikos, kurią gali prisiimti investuotojas, ir nuo individualių poreikių, kurie priklauso nuo gyvenimo ciklo etapo.

Paprastai individualūs investuotojai, ypač neprofesionalai, savarankiškai neplanuoja investicijų. Jų strategijos, jeigu jie nesinaudoja konsultantų paslaugomis, paprastai būna gana įprastos. Be to, vidutinis individualus investuotojas paprastai disponuoja kukliu investavimo kapitalu, kuris smarkiai riboja jo galimybes.

Investavimo politika dažniausiai būna apibrėžta institucinių investuotojų tarpe, kur viskas daugiau mažiau būna reglamentuota.[5] Instituciniai investuotojai – bankai, investicijų ir pensijų fondai, draudimo kompanijos – paprastai veikia rinkoje kaip profesionalūs dalyviai, turintys nemažą kapitalą, leidžiantį lengviau pasiekti savo tikslą.

3. Investavimas Lietuvoje

Valstybės investicijų politika formuojama Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programoje, valstybės remiamose programose, Valstybės investicijų bei Valstybės skolinimosi programose, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos ūkio ir ekonominės-socialinės raidos prognozes. [1] Valstybė sudaro palankias sąlygas privačioms investicijoms ir užtikrina efektyvų valstybės lėšų, skirtų investicijoms ar jų skatinimui, panaudojimą siekiant valstybės ekonominės ir socialinės plėtros.

Lietuvoje investuotojai gali investuoti Lietuvos Respublikoje įstatymų nustatyta tvarka: steigdami ūkio subjektus, įsigydami Lietuvos Respublikoje įregistruoto ūkio subjekto kapitalą ar jo dalį, įsigydami visų rūšių vertybinius popierius, sukurdami, įsigydami ilgalaikį turtą arba didindami jo vertę, skolindami lėšas ar kitą turtą ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalo dalis, suteikianti jam galimybę kontroliuoti arba daryti nemažą įtaką ūkio subjektui.

Valstybė, siekdama skatinti investicijas smulkiojo ir vidutinio verslo vykdymui gali skirti lėšų finansinėms priemonėms įgyvendinti. Lietuvoje investavimas skatinamas, teikiant mokesčių lengvatas, kurias nustato atitinkami mokesčių įstatymai. Investavimo skatinimo būdai taikomi tiek, kiek tai neprieštarauja Europos Sąjungos teisės aktams, reglamentuojantiems valstybės pagalbos teikimą.

Lietuvoje neprofesionalūs investuotojai, investuoti į įvairias finansines priemones gali per investicines paslaugas teikiančias įmones. Tokių įmonių Lietuvoje yra kelios, tai: Lietuvos banko ar kitos valstybės narės priežiūros institucijos išduotą licenciją turinčios finansų maklerio įmonės; bankai, turintys teisę teikti investicines paslaugas, Lietuvos banko išduotą licenciją turinčios finansų patarėjo įmonės. Tačiau svarbu, prieš investuojant būtina pasitikrinti, ar investicinė įmonė turi licenciją ir ar nėra įtraukta į neteisėtai investavimo paslaugas teikiančių įmonių sąrašus. *Investuotojo teises ir apsaugą, bendradarbiavimą tarp investuotojo ir investicines paslaugas teikiančių įmonių nustato Finansinių priemonių rinkų direktyva.*[3]

Lietuvoje kiekvienais metais sudaromas Lietuvos investicijų indeksas, kurį sudaro viena pirmaujančių turto valdymo bendrovių Lietuvoje „INVL Asset Management“. 2018 m. didžiausios grąžos sulaukė investavusieji į būstą nuomai. Ši turto klasė pernai pasiekė 8,1 proc. lygį. Ji aplenkė 2016 ir 2017 m. tarp šalies turto klasių pirmavusias Lietuvos įmonių akcijas. Pasak V. Rūko, *ateityje tikėtis uždario galima iš akcijų bei būsto nuomos, o indėliai ir Lietuvos valstybės obligacijos liks be prieaugio.*[4] Optimalių rezultatų ilguoju laikotarpiu yra pasiekiami išskaidant investicijas pagal rizikingumą. Vienas iš tokių įrankių – pensijų fondai, orientuoti į ilgalaikį uždarbį.

Išvados

1. Investavimas – tai, turimų santaupų pavertimas tam tikru turtu, dažniausiai akcijomis, obligacijomis, nekilnojamuoju turtu, turint paprastą tikslą – kad investuota pinigų suma ateityje padidėtų. Investicijos turi keletą rūšių, kurios skirstomos pagal tam tikrus požymius: pagal investuotojo įtaką ūkio subjektui, pagal investuotojo nuolatinę buveinę, pagal investuotojo statusą, pagal investavimo objektą.

2. Investavimo politika nurodo pagrindinę investavimo kryptį atsižvelgiant į rizikos toleranciją bei kitas esmines pažiūras. Kiekvieno investuotojo sprendimai priklauso nuo rizikos, kurią gali prisiimti investuotojas, ir nuo individualių poreikių, kurie priklauso nuo gyvenimo ciklo etapo. Investavimo politika dažniausiai būna apibrėžta institucinių investuotojų tarpe, kur viskas daugiau mažiau būna reglamentuota.

3. Valstybės investicijų politika formuojama Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programoje, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos ūkio ir ekonominės-socialinės raidos prognozes. Valstybėje sudaromos palankios sąlygos investavimui. Lietuvoje investuotojai gali investuoti Lietuvos Respublikoje įstatymų nustatyta tvarka. Neprofesionalūs investuotojai, investuoti į įvairias finansines priemones gali per investicines paslaugas teikiančias įmones. Lietuvoje pagal „INVL Asset Management“ duomenis 2018 m. didžiausios grąžos sulaukė investavusieji į būstą nuomai. Investuotojo teises ir apsaugą, bendradarbiavimą tarp investuotojo ir investicines paslaugas teikiančių įmonių nustato Finansinių priemonių rinkų direktyva.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 1999. [žiūrėta 2019 m. kovo 22 d.] Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.84573/PWRRdheDrU>
2. MACIJAUSKAS, Lukas; MILEVSKIS, Artūras. *Sėkmingo investavimo principai. Kaip aplenkti 80 procentų pasaulio investuotojų?* [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. kovo 28 d.] Vilnius, 2016. 60 p. Prieiga per internetą: <http://investavimas.lt/wp-content/uploads/knygos/Sekmingo%20Investavimo%20Principai%202nd%20edition.pdf>
3. *Investavimas: nuo ko pradėti?* [interaktyvus] Vilnius: Lietuvos bankas Eurosystema, 2019 m. [žiūrėta 2019 m. balandžio 3 d.] Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/investavimas-nuo-ko-pradeti#ex-1-2>
4. *Lietuvos investicijų indeksas: investuojantys pernai daugiausiai galėjo uždirbti iš būsto nuomai* [interaktyvus]. Vilnius: Bendrovių pranešimas žiniasklaidai, Invalda INVL, 2019 m. [žiūrėta: 2019 m. balandžio 3d.] Prieiga per internetą: <https://www.invalidainvl.com/1/lt/articles/articles/view/3526>
5. Hiriyappa, B. *Investment Management : Securities and Portfolio Management*. [interaktyvus]. New Delhi, 2008. 95p. ISBN 978-81-22422-56-6. [žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.] Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMjY5MTA0X19BTg2?sid=05e91f48-0d6d-4ee9-a94a-b729926d8a0f@pdc-v-sessmgr05&vid=28&format=EB&rid=7>

INVESTMENT POLICY IN LITHUANIA

Summary

Investing is the conversion of available savings to a specific asset, usually shares, bonds, real estate or investment fund units, with a simple purpose of increasing the amount of money invested in the future. Investments have several types, which are divided according to certain features: according to the investor's influence on the entity, according to the investor's permanent residence, according to the investor status, according to the investment object. Investment policy is often defined institutional investors including, where everything is more or less regulated. State investment policy is formulated in the program of activities of the Government of the Republic of Lithuania, taking into account economic and social-economic development forecasts of the Republic of Lithuania Investor's rights and protection, cooperation between the investor and the investment firms determine the Markets in Financial Instruments Directive.

ĮVAIZDIS – KONKURAVIMO ĮRANKIS

Diana Startaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Tobulėjančiame pasaulyje kuriasi vis daugiau įmonių, tarp kurių vyksta nesibaigianti konkurencija. Kiekvienoje organizacijoje yra darbo taisyklės, darbo planai, įmonės įvaizdis, kuris turi ne tik pritraukti kuo daugiau naujų klientų, bet ir varžytis su kitais įvaizdžiais. Įvaizdžio kūrimo procesas yra susijęs su tuo kuo įmonė užsiima. Dažniausiai įmonės, kurios gamina prekes, turi sukurti ne tik nepriekaištinga įmonės, bet ir prekės įvaizdį.

Straipsnio tikslas: išanalizuoti įvaizdžio formavimo procesą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti įvaizdžio sampratą;
2. Apžvelgti organizacijos ir prekės įvaizdžių formavimo veiksmus.

Straipsnio metodai: mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

1. Įvaizdžio samprata

Įvaizdį turi kiekvienas žmogus, daiktas, ir žmonės juos visus mato skirtingai, kas vienam atrodo gražu, kitam yra negražu. Kiekvieną dieną įmonės varžosi tarpusavyje dėl darbuotojų motyvavimo, prekių ar paslaugų kokybės, varžosi ir dėl įvaizdžio. Įvaizdžio samprata yra nagrinėjama įvairių mokslo sričių teorijose: strateginio valdymo, rinkodaros arba marketingo, personalo vadybos, psichologijos. Terminų žodynas, žodį įvaizdis paaiškina taip - vaizdu įkūnytas daiktas. Mokslinėje literatūroje terminas „įvaizdis“ vartojamas įvairiausia prasme. Vieni autoriai šį terminą vartoja, kai kalba apie individualius žmogaus bruožus, aprangos bei poelgių manieras, stilių, kiti pabrėžia organizacijų, prekių, darbuotojų įvaizdžio svarbą. [4] Mokslininkai išskiria įvaizdžio tipus pagal įvairius kriterijus:

1. Raiškos kriterijus: išorinis arba vidinis įvaizdis.
2. Emocinis svoris: teigiamas arba neigiamas įvaizdis.
3. Formavimosi procedūra: natūralus arba dirbtinis įvaizdis.
4. Suvokimo racionalizacijos lygis: kognityvinis arba emocinis įvaizdis.
5. Turinio kriterijus: politinis, asmens, vadovo ar lyderio, organizacijos, teritorijos, idėjos ar projekto įvaizdžiai.

Kiekvienas iš šių tipų turi psichologinę specifiką, kuri lemia jo kūrimo strategiją ir metodus, viešųjų ryšių darbo ir reklaminės veiklos ypatumus. Įvaizdžio poveikis remiasi stipriu emociniu įspūdžiu, kai susilpnėja sąmoningos kontrolės mechanizmai. Viešieji ryšiai ir reklama, skirti teigiamam įvaizdžiui kurti, yra efektyvus tik tuomet, kai jie remiasi tikslu psichologinių įvaizdžio charakteristikų supratimu. Taip pat gali būti neigiamas įvaizdis, kuri daro neigiamą įtaką žmogui, įmonei, darbuotojui. [3]

2. Organizacijos įvaizdžio kūrimas

Organizacijos įvaizdis – savarankiškas žmonių organizacijos ar kompanijos valdymas. Organizacijos įvaizdžio kūrimo svarbą pripažįstantys autoriai daugiau dėmesio teikia pačiai organizacijos įvaizdžio sampratai, jo kūrimą naudojant organizacijos reklamą, ryšius su visuomene. Įmonės įvaizdžio kūrimas yra vienas iš svarbiausių strateginio valdymo ir rinkodaros tikslų. Šis įvaizdžio kūrimas yra susijęs ne tik su viena įmone, tai apima ir kitas įmones. Kiekvienai įmonei svarbu kurti tokį įvaizdį, kuris būtų visapusiškai palankus. Įvaizdžio formavimui yra pasitelkiamos visos reklamos rūšys bei priemonės. Organizacijos įvaizdžio negalima kopijuoti ar kurti panašaus, jis yra unikalus. Įvaizdis pritraukia klientus, didina gaunamas pajamas. [1] Pastaruoju metu organizacijos įvaizdžio formavimas yra siejamas su įmonės identiteto kūrimu. Įmonės identitetas suprantamas kaip įmonės pasirinktas būdas parodyti save aplinkai, atspindintis įmonės filosofiją, kultūrą ir pabrėžiantis tuos įmonės bruožus, su kuriais ji nori būti siejama.

Įmonės identitetas išoriškai pastebimas formas įgauna per šiuos veiksmus:

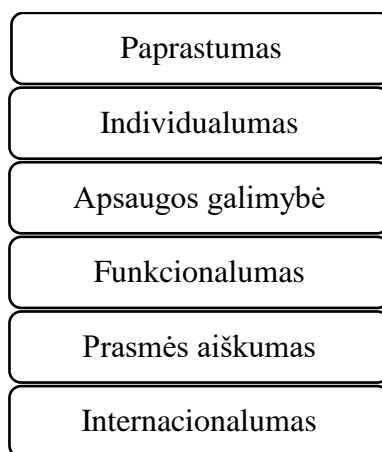
- Įmonės stilių, kurį sudaro dizainas, architektūra, įmonės vardas, logotipas, darbuotojų uniformos, spalvos, šriftas, prekės.
- Organizacijos elgseną, kurią sudaro vadovavimas, atlyginimas, personalo ugdymas, vertinimas, bendravimas, kritika.
- Komunikavimą, kurį sudaro skelbimai, plakatai, laikraščiai darbuotojams ir pirkėjams, įmonės šūkis.

Šie veiksniai kaip tik padeda sukurti įmonėms teigiamą įvaizdį. Stilius – yra įvairus ir nuolat kinta. Organizacijos stilius – spalvų, grafikos, žodžių, dizaino, elementų rinkinys, užtikrinantis vizualią prekių ir paslaugų pateikimo informacijos vienybę, bei įmonės vidinį ir išorinį apiforminimą. Organizacinė elgsena – sisteminiai veiksmų ir nuostatų tyrimai, kuriuos žmonės demonstruoja organizacijoje. Komunikavimas, tai darbuotojų skatinimo, bendradarbiavimo, informacijos dalinimosi sritis. Bendradarbiavimo lygius organizacijoje veikia išorinė aplinka, bendras gyvenimo lygis, įvairūs pokyčiai politikoje, socialinėje aplinkoje. Išorinės aplinkos nesklaidumai turi įtakos ir nesklaidumams organizacijos viduje. Organizacijos vidinis įvaizdis – tai visų joje dirbančių žmonių

nuomonė apie įmonę, kuris formuoja informacinius pranešimus apie įmonę. Organizacijos išorinis įvaizdis – tai viskas kas yra matoma visuomenei, prekės ženklas, logotipas, spalvos. [4]

3. Prekės įvaizdžio formavimas

Masinė urbanizacija, įrodė, kad žmonės nelabai žino įvairių perkamų produktų kilmę ir prekių ženklai tapo išskirtinės gamintojų informacijos pakaitalu. Prekės ženklas – visuma tam tikrų elementų, kurie sukuria išskirtinį vaizdą taip leisdami ženklui tapti unikaliu. Elementai gali būti – spalva, forma, dydis, ženklų kombinacija, kuriuos pasirenka įmonė, siekdama prekės ženklo išskirtinumo ir atpažinimo rinkoje. Prekės ženklas užima svarbiausią vietą mainų procese. Labiausiai atsispindi paslaugų sferoje, mažmeninės prekybos įmonėse. Kuriant prekės ženklo įvaizdį yra išskiriami reikalavimai, kurių laikantis prekės ženklo įvaizdis tampa originalus, lengvai įsimenantis ir pritraukiantis daug vartotojų dėmesio. [3]

1 pav. Prekės ženklo įvaizdžio kūrimo reikalavimai

Šaltinis: sukurta autorės pagal JEZUKEVIČIŪTĖ, Jolita; DAVIDAVIČIENĖ, Vida. *Prekės ženklo rinkodaros modelis socialiniuose tinkluose*, [interaktyvus] Future of Lithuania 2014, p. 120-127. ISSN 2029 – 2341.[žiūrėta 2019m. sausio 18d.] Prieiga per internetą:
[http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=179a67e8-e30f-452f-80b4-5d05f9066f70%40sdc-v-
sessmgr04&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=95589706&db=a9h](http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=179a67e8-e30f-452f-80b4-5d05f9066f70%40sdc-v-
sessmgr04&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=95589706&db=a9h)

Prekės ženklas turi būti paprastas. Tai reiškia, kad jame neturi būti daug linijų, smulkių detalių, kurios trukdytų vartotojui lengvai ir greitai įsiminti prekės ženklo įvaizdį.

Prekės ženklas turi užtikrinti galimybę atskirti ir lengvai pažinti prekės ženklą. Tokia individualumo reikalavimo esmė.

Įmonės turi pasirūpinti prekės ženklo apsauga. Prekės ženklą privalu užregistruoti oficialiai. Būtina išsiaiškinti, kas draudžiama naudoti prekės ženkle, pvz.: valstybės herbas, vėliava, kitos valstybės ar vyriausybės emblemos, apdovanojimų ženklai.

Sparčiai keičiantis technologinei aplinka, ypač aktualu tampa prekės ženklo funkcionalumas. Prekės ženklo įvaizdis turi būti lengvai perskaitomas visose naudojamose reklamos priemonėse.

Kuriant prekės ženklo įvaizdį derėtų vengti žodžių su dviprasmiškais reikšmėmis, t. y. prasmės aiškumo principas.

Globalėjant verslo pasauliui, organizacijos tampa tarptautinėmis. Jų prekių ženklui labai svarbus internacionalumas. Organizacija turi įvertinti šalių, kuriose organizuojama produkcijos gamyba ar prekyba, nacionalinės kultūros, religijos, tradicijų skirtumus. [2]

Laikantis šių pateiktų reikalavimų, prekės ženklo įvaizdis neižeis klientų, konkurentų, bei suteiks konkurencinio pranašumo prieš kitus prekės ženklus. Taip pat lengvai vartotojai bei konkurentai galės atpažinti šios prekės gamintoją rinkoje.

Išvados

1. Įvaizdis yra tam tikras psichologinis vaizdas, kuris daro įtaką klientų elgsenai, emocijoms. Įvaizdį turi ne tik įmonės, prekės, darbuotojai, bet ir konkurentai, klientai. Sąvoka įvaizdis yra vertinama skirtingai, kadangi yra išryškunami vis kitokie šios sampratos aspektai. Taip pat yra išskiriami įvaizdžio tipai: išorinis, vidinis, teigiamas, neigiamas, natūralus, dirbtinis, kognityvinis, emocinis, visi jie turi tarpusavio glaudų ryšį

2. Organizacijos įvaizdis yra pats svarbiausias įmonės aspektas. Šiuo įvaizdžiu įmonė yra unikali, jo negalima kopijuoti. Dažnai organizacijos įvaizdis yra tapatinamas su identitetu, kuris išoriškai pastebimas per tris skirtingus veiksniai: įmonės stilių, organizacijos elgseną ir komunikavimą. Šie veiksniai padeda sukurti tinkamą įvaizdį įmonėje. Prekės ženklo įvaizdis yra neatskiriamas nuo organizacijos įvaizdžio. Išskiriami pagrindiniai elementai: paprastumo, individualumo, apsaugos galimybės, funkcionalumo, prasmės aiškumo, internacionalumo, kurių laikomasi, siekiant sukurti originalų, įdomų, tikslingą prekės ženklo įvaizdį, kurį vartotojai galėtų atpažinti rinkoje.

Literatūra

1. BALTUŠIENĖ – VAITKUTĖ, Rasa. *Įmonės įvaizdžio svarba ir jį lemiantys veiksniai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. sausio 18 d.] Prieiga per internetą: http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2007/vadyba/Baltusiene_Rasa.pdf
2. DIRŽYTĖ, Aistė; SONDAITĖ, Jolanta; NORVILĖ, Natalija. *Verslo psichologija*. Vilnius, 2012. 104p. ISBN 978-9955-19-363-0
3. JEZUKEVIČIŪTĖ, Jolita; DAVIDAVIČIENĖ, Vida. *Prekės ženklo rinkodaros modelis socialiniuose tinkluose* [interaktyvus] Future of Lithuania 2014, Vol. 6 Issue 1, p120-127. 8p. ISSN 2029 – 2341.[žiūrėta 2019m. sausio 18d.] Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=179a67e8-e30f-452f-80b4->

[5d05f9066f70%40sdc-v-](#)

[sessmgr04&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=95589706&db=a9h](#)

4. TRAN, Mai An, NGUYEN, Bang, MELEWAR, T. C., BODOH, Jim. *Exploring the corporate image formation process* [interaktyvus] *Qualitative Market Research: An International Journal*, 2015, 86-114 p. ISSN 1352-275. [žiūrėta 2019 m. sausio 18 d.] Prieiga per internetą: https://vk.lvb.lt/primo-explore/fulldisplay?docid=TN_emerald_s10.1108%2FQMR-05-2014-0046&context=PC&vid=VK&lang=lt_LT&search_scope=VK&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,image%20forming%20process,AND&sortby=rank&mode=advanced&pfilter=creationdate,exact,10-YEAR,AND&offset=0

IMAGE IS A COMPETITION TOOL

Summary

The image is very important to the organization and product. Scientists emphasize a few image types, which are appreciated by expressions, emotions, formation procedure, perception and content. Organization image is compared to identity. Identity can be noticed by three aspects: company style, organization behaviour, communication. Last but not least is brand image, which have several requirements. Such as simplicity, individuality, security option, functionality, clarity of meaning, internationality. By following these requirements, can create a unique brand. Taking everything into consideration, the image has a major impact on society.

JAUNIMO POŽIŪRIS APIE ATSAKOMYBĘ IR GALIMYBES SUKAUPTI LĖŠAS ORIAI SENATVEI

Jolanta Borel, Agata Fiodorovič

Mokslinė vadovė – lektorė Laima Steiblienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Pensijų fondas – pensijas kaupiantiems fiziniams asmenims, taip pat šiame įstatyme nustatytais pagrindais kitiems asmenims bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei. Steigiami tikslinių pensijų fondų dalyvių grupių pensijų fondai ir pensijų turto išsaugojimo pensijų fondai.

Pensijų kaupimas – pensijų įmokų kaupimas pensijų fonde šio įstatymo nustatyta tvarka.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti jaunimo požiūrį apie atsakomybę ir galimybes sukaupti lėšas oriai senatvei.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti pensijų fondų ir pensijų sistemos charakteristiką.
2. Apžvelgti Lietuvos pensijų sistemos modelius, išskirti teigiamus ir neigiamus jos bruožus;
3. Išanalizuoti Lietuvos jaunimo taupymo senatvei įpročius bei galimybes.

Metodai: mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė, anketinės apklausos analizė.

1. Pensijų fondų ir pensijų sistemos charakteristika

Šiuolaikiniame pasaulyje vis aktualesnė tampa apsirūpinimo senatvėje problema. Žmogaus vartojimo laikotarpis ilgėja ir yra ilgesnis už jo gebėjimo dirbti laikotarpį. Klausimą, kaip išspręsti nurodytą problemą turėtų analizuoti valstybė, kuri turėtų rūpintis savo gyventojais. Lietuvos įstatyme numatyta, kad kiekvienas dirbantis ir mokesčius mokantis asmuo, turi būti aprūpintas senatvėje, kai pasieks tam tikrą valstybės numatytą amžių. Gyventojams taip pat suteikiama papildoma galimybė – kaupti lėšas privačiuose pensijų fonduose, bet ne visi pensijų kaupimo sistemos dalyviai yra linkę papildomai investuoti pinigus į savo geresnę senatvę. Dauguma asmenų, kurie jau dalyvauja pensijų kaupimo sistemoje, nesidomi fondų investavimo strategija bei grąža, nors kiekvienas iš jų, įsigijęs fondo vienetą, tampa to fondo dalininku. Todėl svarbu, apibrėžti pensijų fondų pagrindines charakteristikas, apie kurias reikėtų žinoti, išnagrinėti su kokiomis kliūtimis galima susidurti.

Pensijų kaupimo sistemos tikslas – užtikrinti lėšų kaupimą savo būsimajai pensijai, kurios mokėjimą garantuoja socialinio draudimo Sistema ir veikiantys privatūs pensijų fondai. Todėl

pensininkai ateityje pensijas gaus iš abiejų šaltinių. Kiekviena šalis turi savitą, tik jai būdingą pensijų sistemą, tačiau ji paprastai grindžiama visoms šalims būdingais bendrais principais. Taip yra todėl, kad bet kurios šalies vykdoma pensijų politika siekiama panašių tikslų, iš kurių svarbiausias yra aprūpinti šalies piliečius pragyvenimo šaltiniu sulaukus senatvės. Ilgą laiką terminas „pensijų sistema“ buvo suprantamas tik kaip šalyje egzistuojanti valstybinio socialinio draudimo schema, tačiau pradėjus reformuoti pensijų sistemas šis terminas buvo praplėstas įtraukus privataus kaupimo elementą. Pensijų sistemą paprastai sudaro visos pensijos (periodinės išmokos mokamos iki gavėjo mirties), jų teikimo institucijos ir sąlygos.

2. Lietuvos pensijų sistema

Pensijų kaupimo sistemos formavosi ilgą laikotarpį, o jų pokyčiams tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse įtakos turėjo įvairios ekonominės, politinės ir kultūrinės sąlygos. Tačiau sistema, neatsižvelgiant į pokyčius gali būti grupuojama pagal tam tikrus kriterijus (Gudaitis 2009). Kaip viena iš klasifikavimo galimybių – skaidymas į tris pakopas (trijų pakopų modelis, kurį pasiūlė Pasaulio Bankas). Šis modelis sėkmingai funkcionuoja daugelyje šalių ir grindžiamas pensijų finansavimo ir privalumo aspektais. Pirmą pakopą atsakinga už lėšų persikirstymą, o kitos pakopos – už lėšų kaupimą.

Lietuvos pensijų sistema susideda iš trijų pakopų:

Pirmoji ir pati svarbiausia pakopa – valstybinio socialinio draudimo fondo „Sodros“ pensija, finansuojama iš viešųjų mokesčių ir iš esmės mokama visiems, kurie dirbo ir atitinka tam tikrus amžiaus ir darbo stažo kriterijus. Ši pensijų pakopa yra socialinio draudimo pensija. Privalomasis valstybinis socialinis draudimas apima visus Lietuvos darbuotojus, kurie moka ar už kuriuos yra mokamos valstybinio socialinio draudimo įmokos.

Antroji pakopa – privatūs pensijų fondai – lig šiol yra tarsi podukros vietoje, nes jie taip pat finansuojami iš mokesčių, kuriuos surenka „Sodra“, t. y. dalį savo surinktų pajamų „Sodra“ skiria ne dabartiniams pensininkams finansuoti, o „atideda“ ateities pensininkams. Tačiau pinigų trūksta ir dabarties pensininkams, tad atsidėti pinigų ateičiai tampa vis sunkiau ir sunkiau.

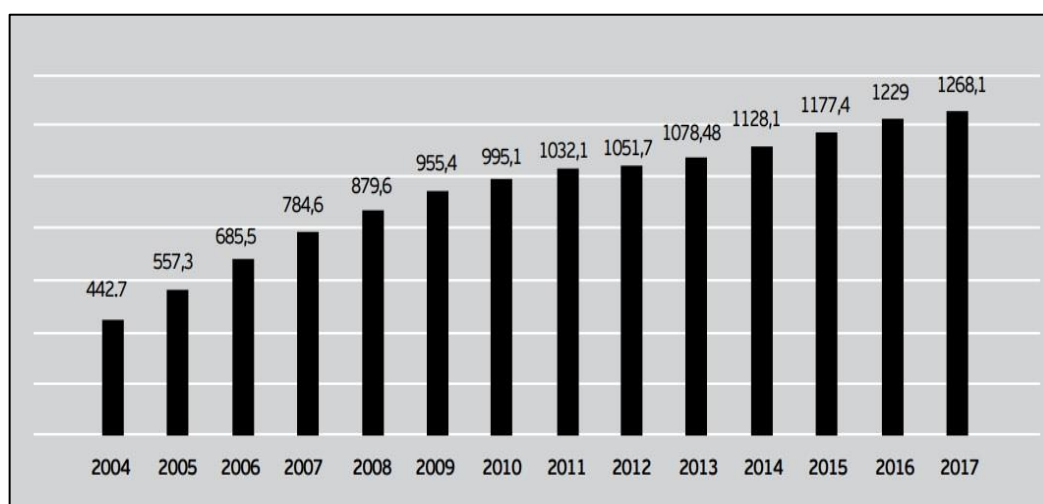
Trečioji pensijų pakopa – tai savanoriški pensijų fondai, valdomi bankų arba draudimo bendrovių, jie savanoriškai finansuojami Lietuvos piliečių, galinčių dalį savo atlyginimo paskirti būsimai pensijai, arba jų darbdavių, norinčių pigiau finansuoti savo darbuotojus, taip juos motyvuoti. Trečioji pensijų kaupimo pakopa - tai savanoriškas kaupimas iš asmeninių santaupų, atsižvelgiant į poreikius. Pagrindinis valstybės uždavinys yra sudaryti žmonėms palankias mokestines lengvatas, skatinančias ilgalaikėje perspektyvoje kaupimą.

Visose pensijų kaupimo pakopose susiduriama su tam tikro lygio rizika. Pirmoje pakopoje – su politinio kišimosi ir manipuliavimo rizika. Privačiose pensijų fonduose – su investicijų, valiutos, likvidumo rizika. Todėl pajamų paskirstymas per kelis instrumentus šią riziką diversifikuotų ir

užtikrintų pakankamą socialinį saugumą senatvėje. Pensijų sistemos, remiantis finansavimo metodu, yra klasifikuojamos į pensijų sistemas, kurios finansuojamos iš mokesčių arba iš įmokų. Jos dar atitinkamai skirstomos į apibrėžtų išmokų, įmokų ir einamųjų mokėjimų ir kaupimo sistemas.

3. Pensijų sistemos raida – aštrėjančios problemos

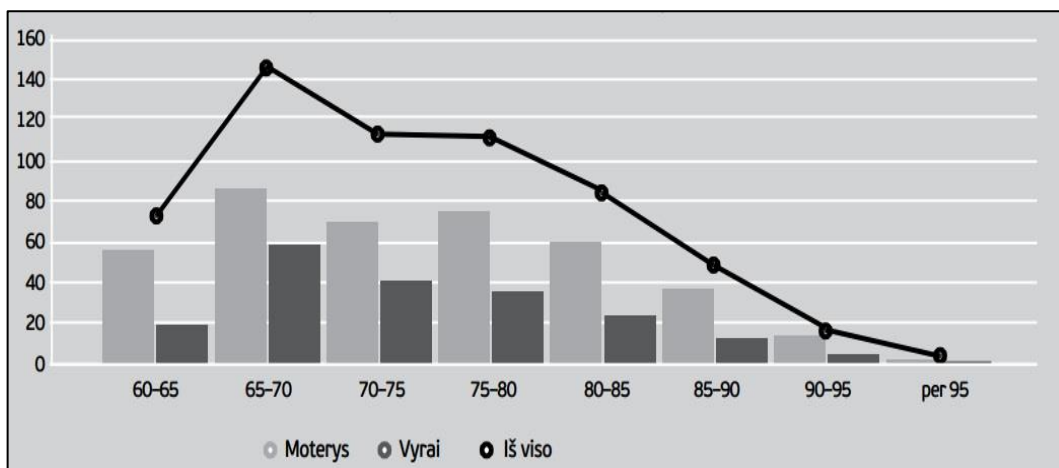
Atkūrus nepriklausomybę, socialinio draudimo sistemoje taip pat imtasi kertinių reformų, kurios tęsiasi iki šiol. Dėl daugelio demografinių ir ekonominių veiksnių (emigracijos augimo, gimstamumo mažėjimo, pensininkų skaičiaus didėjimo, mažų darbo užmokesčių, šešėlinės ekonomikos mastų, darbo rinkos pokyčių ir t. t.) „Sodra“ vis labiau klimpsta: mažėja įmokų, didėja išmokų apimtys, vis labiau žiojasi deficito skylė, katastrofiškai augo jos skola iki kelių milijardų eurų. Reikia esminių reformų, nes „Sodra“ be valstybės skolinimo nepajėgtų vykdyti savo finansinių prievolių žmonėms. Dar 2011 metais po ilgų diskusijų Seimas patvirtino pensijų sistemos gelbėjimo planą – „Sodros“ reformos gaires, kurių įgyvendinimas ne tik spręstų neatidėliotinas problemas, bet ir siektų sukurti tvarią pensijų sistemą.

1 pav. Lietuvos pensijų fondų dalyvių skaičiaus kitimas 2004-2017 m., tūkst.

Šaltinis: STUNDYS, Valentinas. *Kas laukia pensijų sistemos ir pensininkų: istorija, valdančiųjų ketinimai ir veiksmai*, p. 23-32, <file:///C:/Users/Zver/Desktop/Citadele%20bankas%20finansines%20ataskaitos/Pensij%C5%B3%20fondai.pdf>

1 paveiksle matome, kad kiekvienais metais pensijų fondų dalyvių skaičius auga. Taip pat beveik 32 proc. pasirinkusių kaupti pensiją pensijų fonduose dalyvauja papildomai atidedami senatvės kaupimui. Beje, įdomu yra tai, kad privačiuose pensijų fonduose nustojo kaupti (t. y. grįžo į „Sodrą“) 24 tūkst. asmenų. Tai sudaro 2,1 proc. nuo visų kaupiančiųjų pensijų fonduose.

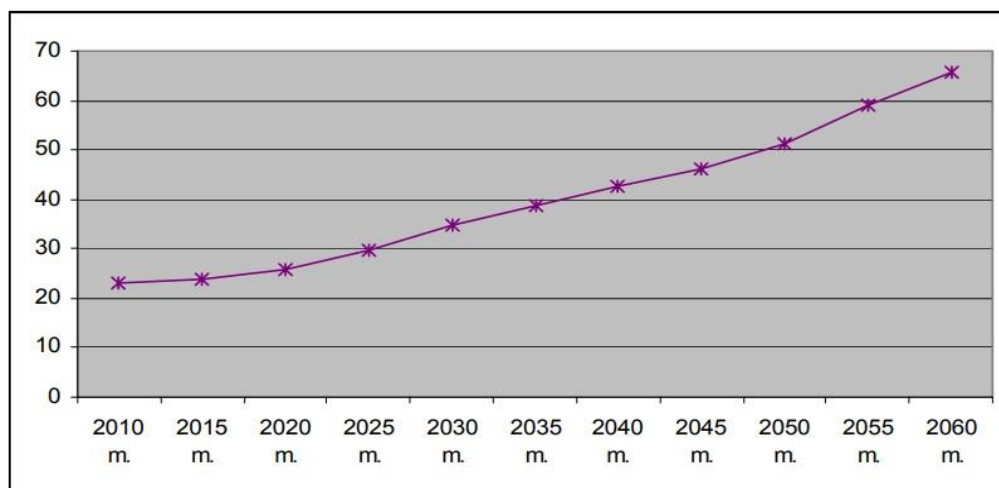

2 pav. Senatvės pensijų gavėjų pasiskirstymas pagal lytį ir amžiaus grupes 2018 m., tūkst.

Šaltinis: STUNDYS, Valentinas. *Kas laukia pensijų sistemos ir pensininkų: istorija, valdančiųjų ketinimai ir veiksmi*, p. 23-32, <file:///C:/Users/Zver/Desktop/Citadele%20bankas%20finansines%20ataskaitos/Pensij%C5%B3%20fondai.pdf>

2 paveiksle matome, kad daugiausiai pensijas gauna moterys, kurių amžius yra 65-70 m. Taip pat didžiąją dalį sudaro ir vyrai, kurių amžius siekia 65-70 m. Mažiausiai pensijas gauna tie žmonės, kurių amžius siekia 90-95 m.

Taigi, 2012-2016 metais, deja, beveik nieko nepadaryta tas gaires įgyvendinant. Susitelkta į naujo Darbo kodekso problematiką, tuometei socialdemokratų valdžiai tikintis, kad darbo santykių liberalizavimas vienu mostu Lietuvoje sukurs klestėjimą ir žmonių gerovę. 2016 metais dokumentas buvo patvirtintas. 2016 metų pabaigoje darbą pradėjo naujos kadencijos Seimas, nauja populistinė valdančioji dauguma.

3 pav. Prognozuojamas senatvės priklausomybės santykio didėjimas Lietuvoje

Šaltinis: VENIUKEVIČIŪTĖ, Akvilė. *Pensijų sistemų modeliai Europoje*: magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2008. 80 p.

Senstanti visuomenė, blogėjantis pensinio amžiaus žmonių ir dirbančių gyventojų santykis kelia vis didesnių sunkumų valstybės finansuojamai pensijų sistemai. Lietuvoje vis dar išlieka aukštas emigracijos lygis, mažas gimstamumas, pensinio amžiaus gyventojų santykis su darbingo amžiaus

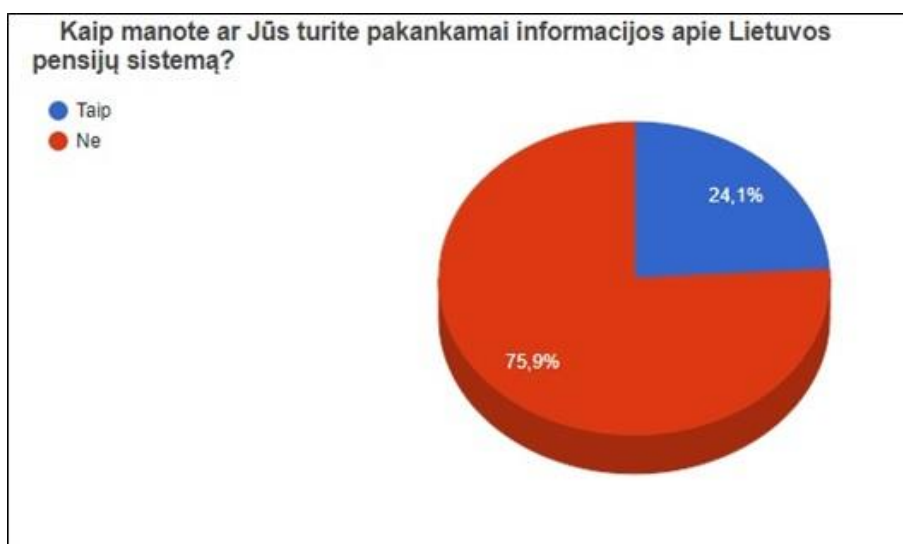
gyventojais pastovai didėja. Šaltinis Eurostat prognozuoja, kad pensinio amžiaus gyventojų santykis su darbingo amžiaus gyventojais iki 2060 metų padidės beveik tris kartus - nuo prognozuojamų 23,18 procentų 2010 metais iki 65,65 procentų 2060 metais (žr. 3-ią paveikslą).

4. Tyrimo metodika

Apklausos tikslas – išanalizuoti jaunimo požiūrį apie atsakomybę ir galimybes sukaupti lėšas oriai senatvei.

Anketoje buvo pateikta 22 klausimų, kuriais siekiama išsiaiškinti respondentų nuomonę apie jaunimo atsakomybę ir galimybes sukaupti lėšas oriai senatvei. Detalūs šių žmonių vertinimai pateikiami iliustruojant grafiškai.

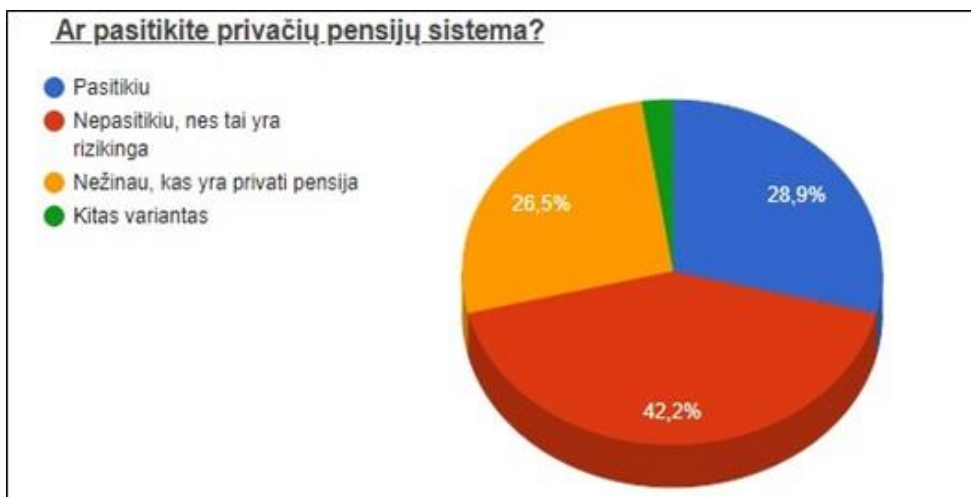
Apklausoje aktyviausiai dalyvavo dirbančios moteris, kurių amžius svyruoja nuo 18 iki 25 metų, jų pagrindinis pajamų šaltinis yra darbo užmokestis siekiantis 350 Eur per mėnesį.

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kaip manote ar Jūs turite pakankamai informacijos apie Lietuvos pensijų sistemą?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupiti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

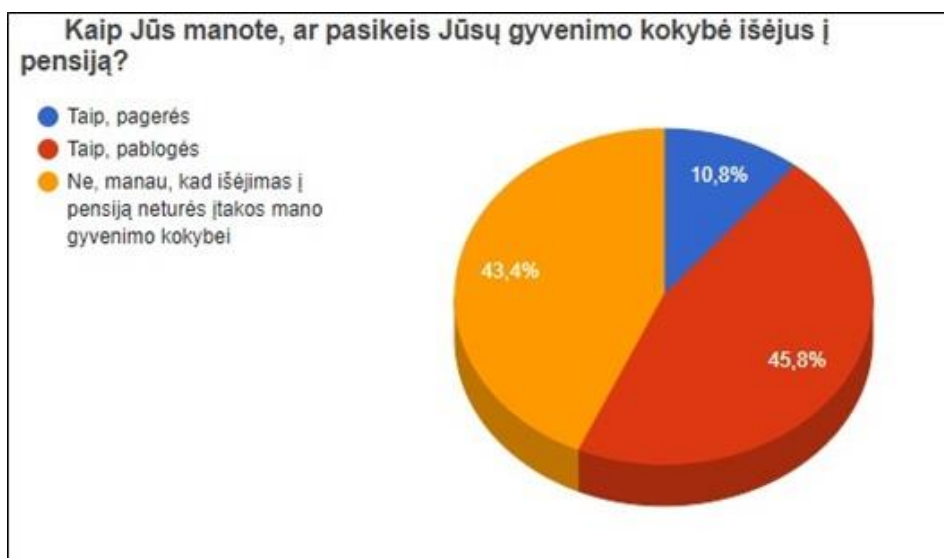
Iš pateiktų duomenų matoma, jog daugiau nei trečdalis atsakiusiųjų neturi pakankamai informacijos apie Lietuvos pensijų sistemą (žr. 4-ą paveikslą).

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Ar pasitikite privačių pensijų sistema?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

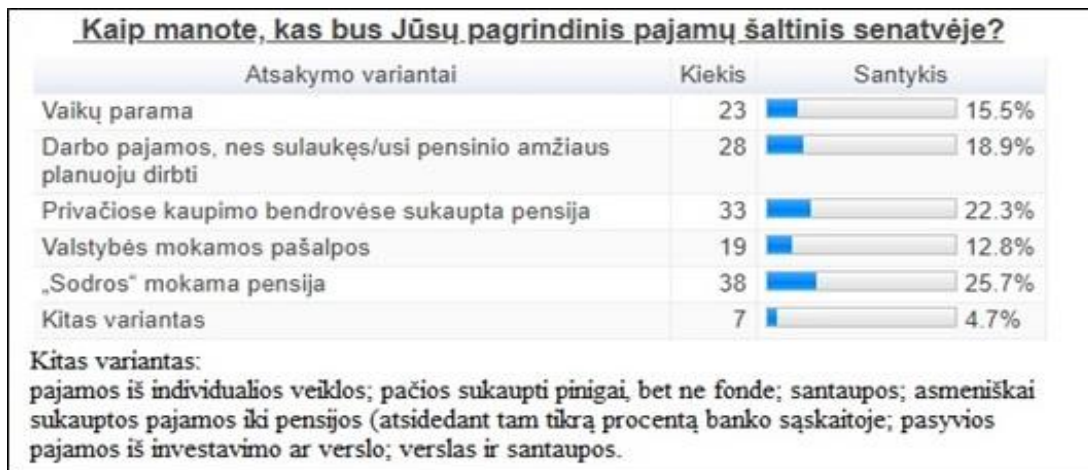
Beveik pusė atsakiusių nepasitiki privačia pensijos sistema ir nurodo, jog tai yra rizikinga. Beveik 30 proc. respondentų pasitiki privačia pensijų sistema, tačiau tiek pat ir nežino kas yra privati pensija (žr. 5-ą paveikslą).

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kaip Jūs manote, ar pasikeis Jūsų gyvenimo kokybė išėjus į pensiją?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

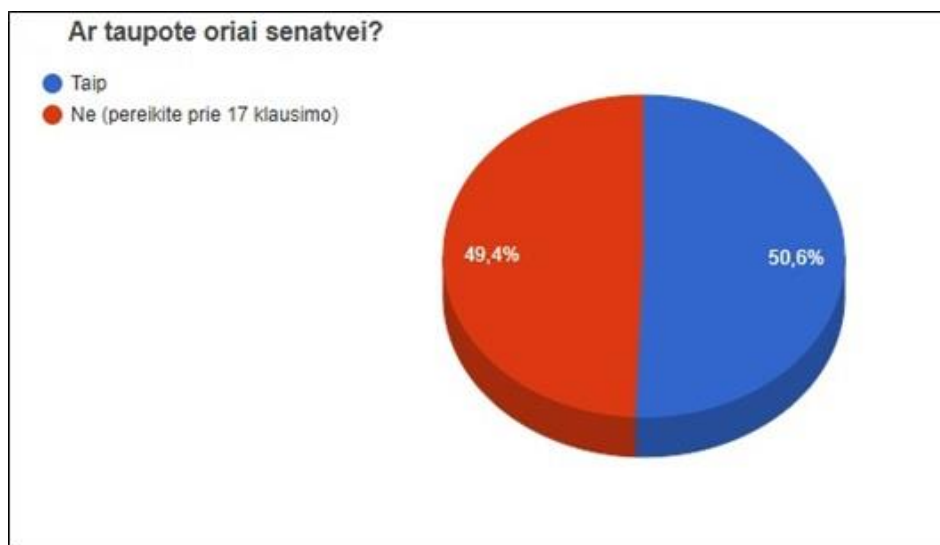
Iš pateiktų duomenų matoma, jog beveik pusė respondentų mano, jog jų gyvenimas pablogės išėjus į pensiją. Šiek tiek mažiau atsakiusių mano, jog jų gyvenimas nepasikeis žymiai po išėjimo į pensiją (žr. 6-ą paveikslą).

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kaip manote, kas bus Jūsų pagrindinis pajamų šaltinis senatvėje?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupiti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

Pagal pateiktus duomenis galima daryti išvadą, jog dauguma respondentų gyvens iš „Sodros“ mokamos pensijos. Beveik 23 proc. gyvens iš pensijos, kuria sukaups privačiose pensijos fonduose. 18 proc. respondentų planuoja toliau dirbti sulaukus pensinio amžiaus (žr. 7-ą paveikslą).

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Ar taupote oriai senatvei?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupiti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

Iš pateiktų duomenų matoma, jog daugiau negu pusė respondentų taupo lėšas oriai senatvei, o likusieji ne (žr. 8-ą paveikslą).

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kurie veiksniai turėjo įtakos Jūsų priimtam sprendimui?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

Respondentai nusprendė taupyti senatvei, jog sulaukus pensinio amžiaus turėtų didesnes pajamas. Taip pat keli iš veiksnių, kurie turėjo įtakos pradėti taupyti yra: pasiūlymas taupyti, draugų, pažįstamų rekomendacijos, pensijų fondų investicinė grąža (žr. 9-ą paveikslą).

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kaip taupote senatvei?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

Dauguma atsakiusių yra pasirašę kaupimo sutartis. Beveik pusė respondentų neatsakė į šį klausimą (žr. 10-ą paveikslą).

Kodėl netaupote senatvei?		
Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Nepasitikiu privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis	15	18.1%
Trūksta informacijos apie taupymo galimybes	24	28.9%
Trūksta lėšų	26	31.3%
Kitas variantas	7	8.4%
Neatsakė į klausimą	11	13.3%

Kitas variantas:
nedirbu.

11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kodėl netaupote senatvei?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupiti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

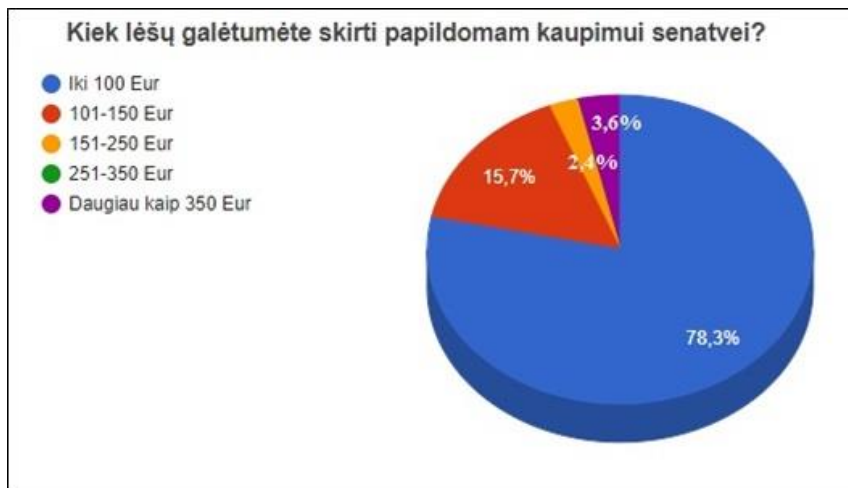
Dauguma respondentų nurodė, jog jiems trūksta lėšų, jog galėtų taupyti senatvei. 29 proc. taip pat nurodė, jog jiems trūksta informacijos kokios yra taupymo galimybės (žr. 11-ą paveikslą).

12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kokio amžiaus Jūsų manymu reikėtų pradėti taupyti senatvei?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-pozioris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupiti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

Beveik trečdalis visų atsakiusių mano, jog senatvei pradėti taupyti reikia 20-30 metų intervale. 27 proc. mano, jog taupyti reikia nuo 31 iki 40 metų (žr. 12-ą paveikslą).

13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kiek lėšų galėtumėte skirti papildomam kaupimui senatvei?“, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal anketos duomenis: <https://apklausa.lt/f/jaunimo-poziuris-apie-atsakomybe-ir-galimybes-sukaupiti-lesas-oriai-senatvei-rec5cvt/answers/new.fullpage>

Apie 80 proc. atsakiusiųjų skirtų iki 100 Eur kaupimui senatvei. Tik mažą dalis respondentų skirtų nuo 101 iki 150 Eur senatvei (žr. 13-ą paveikslą).

Išvados

1. „Pensijų sistema“ galima traktuoti kaip savitą kiekvienos šalies pensinio aprūpinimo sistemą, apimančią ne tik valstybinio socialinio draudimo, bet ir privačių pensijų schemas, taip pat pensijų teikimo institucijas bei sąlygas pensijai gauti.
2. Pensijų kaupimo sistema Lietuvoje susideda iš trijų pakopų, tačiau kaupimo metodai, priklausomai nuo pakopos, turi esminių skirtumų. Todėl Lietuvoje ši sistema nuolat tobulinama, atsižvelgiant į gyventojų amžių ir kitus socialinius pokyčius. Pensijų kaupimo reformos neužtikrina gyventojams geresnio gyvenimo senatvėje, nes privatūs fondai nesuteikia minimalių pensijų garantijų ir negarantuoja konkretaus palūkanų dydžio, bei neužtikrina, kad sumažėjusi senatvės pensijos dalis „Sodroje“ tikrai bus kompensuota iš išmokų, gaunamų iš fondų.
3. Apklausoje daugiausiai dalyvavo dirbančios moteris, kurių amžius svyruoja nuo 18 iki 25 metų, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra darbo užmokestis ir jis sudaro iki 350 Eur. Apklausoje tikslas išanalizuoti jaunimo požiūrį apie galimybes taupyti oriai senatvei. Iš turimų duomenų matoma, jog daugelis respondentų neturi pakankamai informacijos apie galimybes taupyti bei nepasitiki privačiais pensijos fondais, nes jiems tai atrodo rizikinga. Ne mažą dalis mano, jog išėjus į pensiją jų gyvenimo kokybė pablogės. Pusė visų apklaustųjų taupo oriai senatvei pasirašę taupymo sutartį pensijų fonduose. Respondentai taupymui galėtų skirti iki 100 Eur per mėnesį.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 2018. [žiūrėta 2019 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/028b05207b9c11e89188e16a6495e98c>
2. *Pensijų kaupimo sistema* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2019. [žiūrėta 2019 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialinis-draudimas/pensiju-kaupimo-sistema>
3. ADUTAVIČIUS, Darius. *Lietuvos pensijų sistemos struktūra ir ypatumai*: magistro darbas. Vilniaus universitetas. Vilnius, 2011. 65 p.
4. GUOGIS, Arvydas. *Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio* [interaktyvus]. Mykolo Romerio universitetas [žiūrėta 2019 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/261727579_DEL_LIETUVOS_SOCIALINES_POLITIKOS_MODELIO
5. LAURINAITIENĖ, Ana. *II pensijų pakopos reformos Lietuvoje analizė*: magistro darbas. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Vilnius, 2014. 80 p.
6. VAIČIULIENĖ, Gabrielė. *Lietuvos pensijų sistemos vertinimas*: magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2014. 94 p.
7. VENIUKEVIČIŪTĖ, Akvilė. *Pensijų sistemų modeliai Europoje*: magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2008. 80 p.
8. STUNDYS, Valentinas. Kas laukia pensijų sistemos ir pensininkų: istorija, valdančiųjų ketinimai ir veiksmai [interaktyvus]. *Apžvalga*, 2018. P. 23-32. [žiūrėta 2019 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/Zver/Desktop/Citadele%20bankas%20finansines%20ataskaitos/Pensij%C5%B3%20fondai.pdf>

A YOUTH APPROACH TO RESPONSIBILITY AND POSSIBILITIES TO CREATE AVAILABLE FUNDS

Summary

The „pension system“ can be considered as a specific pension system for each country, covering not only state social insurance, but also private pension schemes, as well as pension institutions and pension conditions. The pension accumulation system in Lithuania consists of three stages, but the accumulation methods, depending on the stage, have substantial differences. Therefore, in Lithuania, this system is constantly improved, taking into account the age of the population and other social changes. The survey was mostly conducted by working women aged between 18 and 25, whose main source of income is wages and amounts to EUR 350. The purpose of the survey is to analyze the youth's view of the possibilities for saving dignity for the old age. Available data show that many respondents do not have enough information on the potential for savings and do not trust private pension funds because they find it risky. A small part of them think that their quality of life will deteriorate after retirement. Half of all respondents are saving dignity by signing a savings contract in pension funds. Respondents could save up to € 100 a month for savings.

JAUNIMO VERSLUMO SKATINIMO PRIELAIDOS

Kristina Marozienė

Mokslinė vadovė – lektorė Daiva Deimantaitė-Gedmintienė

Vilniaus kolegija, Verslo vadybos fakultetas

Įvadas

Lietuvos Vyriausybės ekonominė politika, prisidedanti prie palankių sąlygų įmonių kūrimui ir plėtrai, lygiagrečiai prisideda prie ekonominio valstybės augimo proceso tuo pačiu padidindama užimtumo didėjimą ir augimą. Todėl visame pasaulyje vyriausybės ir politikai yra susirūpinę, kaip atskleisti jaunime verslumą ir verslumo varomąsias, kad būtų paskatintas šalies ekonomikos augimas.

Jaunimo verslumas atskleidimas ir skatinimas kurti savo verslą, yra vienas iš būdų integruoti jaunimą į darbo rinką ir kovoti su kitomis jų problemomis. Apžvelgiant pasaulines demografines tendencijas, svarbu nepamiršti, kad socialinis ir ekonominis jaunų verslininkų indėlis į šalies ekonomikos vystymąsi yra labai svarbus. Todėl jaunimo verslumo ugdymas šiandien tapo viena svarbiausių kryptių ugdyme. Europos Komisijos komunikate "Įgyvendinant Bendrijos Lisabonos programą: Verslumu pagrįsto mąstymo puoselėjimas ugdant ir mokant", (2006), akcentuojamas verslumo ugdymas pradiniam ir viduriniam jaunimo ugdyme. Verslumo ugdymas svarbus, nes tai yra svarbi ekonomikos augimo, darbo vietų kūrimo ir saviraiškos priemonė. Šiuolaikinei asmenybei nebeužtenka tik įgyti teorinių žinių, išmokti jas taikyti praktiškai savo veikloje, dabar jis turi būti kompetentingas tose srityse, kurios leistų aktyviai dalyvauti įvairiose veiklose, privalo turėti savo nuomonę, prognozuoti pokyčius, mokėti pasirinkti ir kurti.

Straipsnio tikslas: atlikti mokslinės literatūros analizę apie jaunimo verslumo skatinimą, atskleisti verslumo esmę, įvertinti aplinkos poveikį ir išorinius bei vidinius veiksnius, turinčius įtakos jaunimo verslumui.

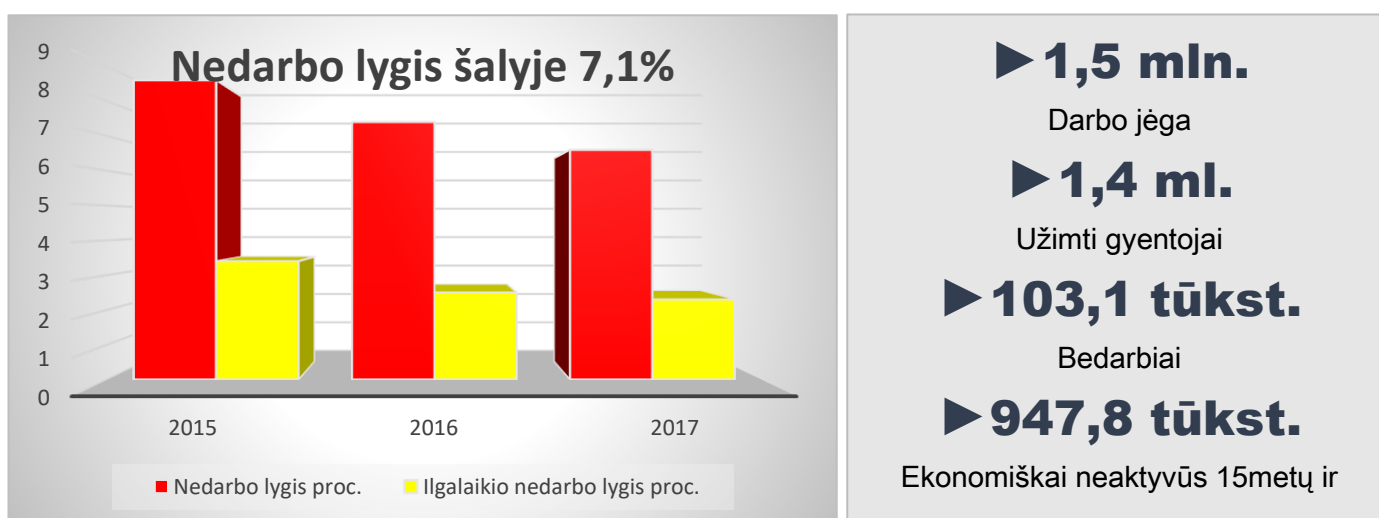
Straipsnio uždaviniai:

1. Mokslinės literatūros pagalba išanalizuoti teorines koncepcijas apie jaunimo verslumo ugdymą ir jo skatinimą.
2. Nustatyti jaunimo verslumo veiksnius ir skatinimo priemones.
3. Įvertinti jaunimo verslumo skatinimo prielaidas.

Metodai: mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė

1. Jaunimo užimtumo problema

Pasaulyje žmonių skaičius auga, o tuo tarpu darbo rinka traukiasi. (Schoof, 2006). Daugelyje šalių sparti globalizacija ir technologiniai pokyčiai pakeitė nacionalinių ekonomikų vystymosi procesą. Tokios tendencijos kiekvienoje šalyse smarkiai skiriasi ir priklauso nuo šalies tradicijų bei kultūros, taip pat teisinės ir politinės sistemos. Tačiau visų šalių bendras bruožas - tradicinė darbo rinka, verslininkų, moterų bei vyrų vaidmuo visame pasaulyje sparčiai keičiasi. Daugumoje šalių etatų mažinimas ir nedarbas yra vienas iš pagrindinių socialinių restruktūrizavimo kaštų, kurie lyg šiol didėja. Lietuvos nedarbo lygio dinamika pateikta (žr. 1 pav).

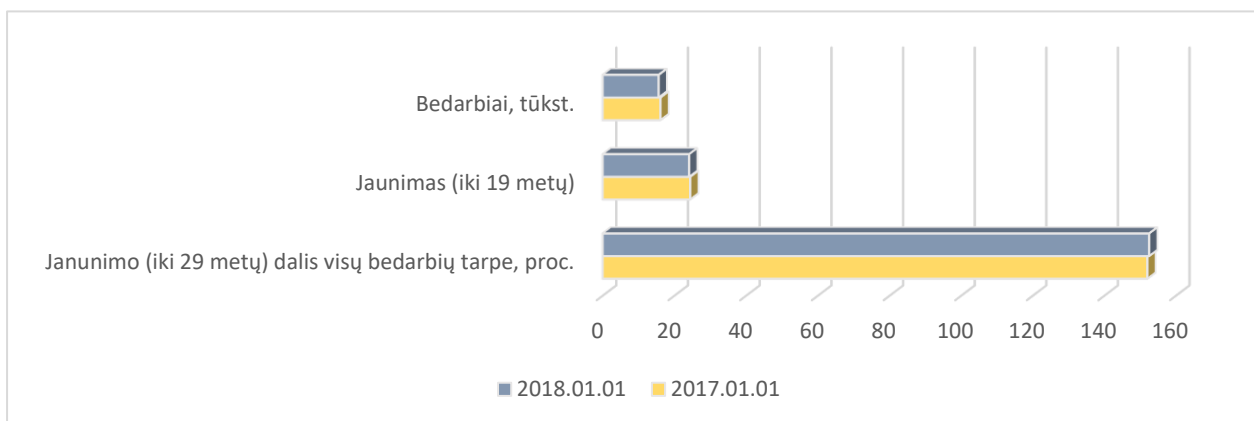

1 pav. Nedarbo lygis šalyje

Šaltinis: Lietuvos Darbdavių Konfederacija projektas "Profesinių sąjungų ir darbdavių bendradarbiavimo modelis vystant socialinį dialogą" 2019 m.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, Lietuvoje 2017 m. I pusm.sumažėjo darbo biržoje registruoto jaunimo. Į darbo biržą ieškodami darbo kreipėsi 37,2 tūkst. 16-29 m. asmenų, 2018 m. sausio 1 d. buvo registruoti 24,1 tūkst. 16 - 29 m. jaunuolių, tai 0,3 tūkst. mažiau nei prieš metus (2017 m. sausio 1d. jų buvo 24,4 tūkst.). 2018 m. sausio 1d. 16 - 29 m. jaunimas sudarė 15,8 proc. visų bedarbių (2017 m. sausio 1d. - 16,1 proc.).(žr. 2 pav.)

Darbo rinkoje jaunimas susiduria ne tik su bedarbyste, bet ir su kitomis bėdomis. Viena jų yra didelė tikimybė, kad jie dirbs pagal laikinas darbo sutartis. Jauniems žmonėms gerokai sunkiau rasti ilgalaikį darba, net ir ekonominio pakilimo metu. Dėl mažų atlyginimų jaunimas kaip ir seni žmonės, susidurs su skurdu dažniau negu kitos visuomenės grupės.

2 pav. Jaunimo situacija darbo rinkoje

Šaltinis: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/darbo-rinkauzimtumas/uzimtumo-ir-darbo-rinkos-politika/jaunimo-uzimtumo-skatinimas/jaunimo-situacija-darbo-rinkoje>

Viena jaunimo užimtumo alternatyvų yra jaunimo verslumas. Jauniems žmonėms verslo turėjimas padeda pasiekti ekonominę nepriklausomybę. Verslumas suteikia jiems savigarbos bei produktyvumo, ir ne tik jiems, bet ir jų šeimos nariams. (Schoof, 2006).

2. Verslumui įtakos turintys veiksniai ir jaunimo verslumo kūrimo paskatos

Verslumas reikalingas kasdieniniame gyvenime visiems: darbe ir visuomenėje, leidžia geriau suvokti savo darbinę veiklą, geriau pasinaudoti duotomis galimybėmis, sudaro sąlygas tiek verslininkams, tiek ir jaunimui pradėti gamybinę arba komercinę veiklą. Verslumas didele dalimi priklauso ir nuo to, kaip žmonės skatinami imtis verslo. Esminį poveikį verslui daro visuomenė, pasirinkdama ką pirkti, kiek ji turi pinigų ir kaip reaguoja į vieną ar kitą verslą.

Schoof (2006, p. 23) sutelkia dėmesį penkiems svarbiems veiksniams, į kuriuos turėtų būti atsižvelgta priimant atitinkamas programas, siekiant skatinti jaunimo verslumą. Išskiriamos dvi pagrindines verslumą sąlygojančių veiksnių grupes (Adamonienė, Šilingienė (2008): vidinius ir išorinius. Vidiniai verslumą nusakantys veiksniai yra susiję su darbuotojo asmeninėmis savybėmis, motyvacija imtis verslo, turimomis žiniomis ir gebėjimais. Išoriniai veiksniai susiję su tam tikra aplinka: politine, socialine, teisine, ekonomine ir technologine. Šios aplinkos veikia verslą ir lemia jo pokyčius, o verslas tuo pačiu veikia aplinkas ir sąlygoja jų pokyčius. Vidinius verslumą sąlygojančius veiksnius pirmiausia apibūdina asmens savybės ir vidinė motyvacija imtis verslo. Žinios, inovatyvios informacijos prieinamumas, įgūdžiai protingai naudotis turimais ištekliais – visa tai tampa svarbiausiais veiksniais, kurie didina verslumą (Pruskus (2003, p. 35)

Jauno žmogaus požiūris į aplinką pradedamas formuoti jau vaikystėje, pirmieji tuos įgūdžius formuojantys asmenys – tėvai ir mokytojai. Kadangi Lietuva iki 1991 m. priklausė Tarybų Sąjungai, todėl buvo skatinamas neigiamas požiūris į verslą ir verslumą. Dažnai jaunimas yra nepakankamai informuotas apie verslumo galimybes ir to pasekmė – nedidelis jaunų žmonių susidomėjimas verslo

veikla. Jaunimo verslumui didėti trukdo šie veiksniai: socialines ir kultūrinės pažiūros; verslumo ugdymo trūkumas; verslo parama (ir infrastruktūra); netinkamos reguliavimo sąlygos; finansavimo šaltinių prieinamuma.

Verslo kūrimas reikalauja esminių permainų žmonių sąmonėje, kruopštaus pasiruošimo, pasiryžimo įveikti daug sunkumų. Jaunas žmogus prieš imdamasis kurti verslą, turi išsiaiškinti, kokios paskatos jį verčia veikti: siekimas būti savarankišku, būtinybė susikurti sau darbo vietą, noras parodyti sugebėjimus, sukurti ką nors naują. Teigiama, kad finansinių lėšų trūkumas yra vienas esminių nepatogumų, trukdančių jaunimui įkurti verslą. Socialiniai ir kultūriniai veiksniai taip pat atsiliepija jaunimo verslumui. Chigunta (2002) teigia, kad dauguma jaunų žmonių neinformuoti apie vyriausybės programas, padedančias jauniems verslininkams. Mass, Herrington (2006) nuomone, jog daug jaunų žmonių neturi pakankamai žinių apie vyriausybės programas. To išdavoje jaunuomenė, turinti potencialo pradėti verslą, mano, kad nėra jokios vyriausybės paramos.

Saulėnas (2007, p. 4) atlikęs tyrimą, siekė išsiaiškinti labiausiai skatinančius veiksnius, kurie verčia jaunimą pradėti verslą: asmeninės savybės, charakterio bruožus kaip antai - šeimos artimųjų įtaka, išsilavinimas, mokslo draugų įtaka, finansai verslo pradžia, palankios verslo kūrimo sąlygos Lietuvoje ir valstybės vykdoma verslumo skatinimo politika.

Siekiant, kad būtų mokymosi motyvacija ir ji būtų palaikoma nuosekliai bei efektyviai, aktuali uždaviniu tampa šeimos ir mokymosi institucijų keliamų ugdymo uždavinių suartinimas ir bendradarbiavimas. Svarbi šeimos ir mokymo įstaigos ryšių sąlyga – teigiamas tėvų požiūris į mokymo įstaigą, nes šie vertinimai turi įtakos požiūriui į mokymąsi bei verslo savybių ugdymui.

Herrington, Wood (2003) “Globaliniame verslumo priežiūros pranešime“ pabrėžė, kad išsilavinimo ir praktikos trūkumas mažina verslumą. Mokymo programos nepakankamai ugdo verslumo pažiūras ir įgūdžius (Fatoki, Olufunso, 2010). Tokios nuomonės laikosi ir Potter(2008), kurio nuomone, mokymo programos paruošia studentus būti samdomais darbuotojais (Policy Brief on Youth Entrepreneurship, 2012). Yaghoubi (2010) ir Lekoko (2011) tyrimų išvadose galima identifikuoja keturis didelius trūkumus, susijusius su aukštųjų mokyklų mokymo metodais. Šios kliūtys prisideda prie žemo susidomėjimo verslumu:

- **Netinkamos studijų programos ir jų turinys.** Studijų programos bet kurioje švietimo sistemoje privalo būti suderintos su ekonomine realybe šalyje. Aukštasis išsilavinimas privalo prisidėti prie verslininkų skaičiaus augimo.
- **Netinkami mokymo metodai.** Nors mokymo turinys yra svarbus, mokymo metodai lygiai taip pat svarbūs. Mokymo metodai sąlygoja studentų susidomėjimo lygi (Shambare, 2011).

- **Verslumo paramos trūkumas.** *Nepaisant paramos naujų įmonių kūrimui, daug universitetų tai įgyvendina netinkamai. Todėl studentams nesuteikiama efektyvi universitetų parama.*

Lietuvos švietimo sistema nėra nukreipta į praktinių ir bendrųjų įgūdžių ugdymą, o tai yra kliūtis baigusiems visokeriopus mokslus ne tik imtis savo verslo, bet ir apskritai aktyviai dalyvauti verslo aplinkoje. Jelagaitė, Vijeikis (2012) teigia, kad verslo studijų kryptį pasirinkę aukštųjų mokyklų absolventai yra sukaupę gausų akademinį žinių bagažą, tačiau, kuriant verslą būtinas ryžtas ir drąsa, gebėjimas pritaikyti žinias, sprendžiant praktinius uždavinius. Labai svarbu, kad Lietuvos aukštosiose mokyklose būtų kuriama verslumą ugdanti veiksminga aplinka – studentiškos verslo struktūros: verslo inkubatoriai, verslo Akademijos ar panašaus pobūdžio struktūriniai vienetai, leidžiantys besimokantiems realizuoti idėjas.

3. Jaunimo verslumo skatinimo iniciatyvos

Kadangi šiais laikais yra nemažas jaunimo nedarbas, vyriausybė, savivaldybės, visuomenė turi ieškoti būdų, kaip jaunimą įtraukti į veiklas, siekiant mažinti jų abejingumą darbui.

Verslumas yra vienas iš būdų jaunimo užimtumui didinti, kuris yra ugdomas bei lavinamas padedant įvairių institucijų ir programų. **2018 m. balandžio mėn.** Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmai inicijavo per keletą metų vykstantį projektą „Job developer“, kurį pavyko adaptuoti Lietuvos rinkai. „Job developer metodiką apmokyti Lietuvos darbo biržos ir kitų institucijų darbuotojai padedantys jauniems žmonėms aktyviai įsitraukti į darbo rinką, savarankiškai dirbti ir pradėti vystyti verslą. Įgyvendinant projektą buvo atlikta analizė, kuri parodė, kad dauguma specialistų, užsiimančių jaunų žmonių skatinimu ir mokymu užsiimti verslu, dirba nenaudodami jokios metodikos, remdamiesi vien savo žiniomis. Projekto pilotinių mokymų metu apmokyti Darbo biržos, universitetų karjeros centų atstovai, mokymuose taip pat dalyvavo ir jaunų bedarbių, o adaptuota metodika gali būti naudojama Lietuvos darbo biržos jaunimo darbo centruose, taikoma universitetų karjeros centruose ir kitur. Parengta užimtumo skatinimo programa 2014 – 2020 m., kurios įgyvendinimą koordinuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Lietuvoje veikia gana nemažai organizacijų ir iniciatyvų, kurios skatina jaunų žmonių verslumo lygi, supažindinant su verslo kūrimo subtilybėmis, finansavimo galimybėmis. Prie jaunimo verslumo galimybių prisideda ir daug ne valstybės finansuojamų asmenų ir struktūrų. Šios iniciatyvos veikia juridinių arba neformalių susivienijimų forma. Atsižvelgiant į formą, jų veiklos tikslas pradedant nuo bendro pobūdžio veiklų ir baigiant specifiniais projektais. Saulėtekio slėnio mokslo ir technologijų parkas koordinuoja tarptautinį jaunimo verslumo projektą Futurepreneurs. Futurepreneurs tai 3 mėn. trunkanti, pirmoji Lietuvoje verslo pre-akseleravimo programa, kurios metu vyksta praktiniai mokymai, o dalyvius konsultuoja patyrę verslo mentoriai. Jaunimas (18-29 m.) kviečiamas kurti

ateities startuolius ir pokyčių verslą penkiose srityse: saugumo ir gynybos, logistikos ir transporto, švariųjų technologijų, informacinių ir komunikacinių technologijų bei finansų technologijų.

HEI MAKERS projektas siekia sustiprinti inovacijas ir kūrybingumą per aukštojo mokslo institucijų ir techninių erdvių bendradarbiavimą, vedantį į tarpdiscipliniškumą ir naujus mokymo metodus universitetuose, atvirų mokymosi šaltinių prieinamumą formaliame ir neformaliame ugdyme bei geresnius absolventų verslumo ir kūrybingumo įgūdžius. Vedamas šių tikslų, tarptautinis HEI MAKERS konsorciumas:

- Skatina aukštojo mokslo institucijų, universitetų ir privačių techninių erdvių bei verslo bendradarbiavimą;
- Ugdo technologinio verslumo ir techninio kūrybingumo kompetencijas;
- Skatina inovatyvių ugdymo metodų taikymą;
- Prisideda prie atvirais šaltiniais pagrįstų mokymosi galimybių didinimo;
- Pripažįsta kompetencijas įgytas per aktyvų mokymąsi techninėse erdvėse pagal HEI MAKERS programą;
- Išbando pasiūlytą bendradarbiavimo koncepciją siekdamas užtikrinti projekto rezultatų tęstinumą;
- Identifikuoja ir įtraukia naujus dalyvius, kurie prisijungs prie tolesnių HEI MAKERS iniciatyvų.

Verslumo skatinimu užsiima ir savivaldybių verslumo skatinimo fondai. Kiekvienoje savivaldybėje verslumo skatinimo praktika skirtinga, be to, ji smarkiai keičiasi dėl ekonominių ir kitų aplinkos sąlygų. Vienos savivaldybės suteikia subsidijas verslo pradžiai, kitos padengia steigimo išlaidas. Vilniuje ir Kaune plėtojama verslo paramos praktika, rengiami idėjų konkursai. Juose laimėjusioms geriausioms verslo idėjoms suteikiamos subsidijos. Lietuvoje pastaraisiais metais sparčiai vystosi praktika investuoti į kuriamą verslą ar dar tik į vystomą verslo idėją. Ypač daug investuotojų dėmesio sulaukia inovatyvios greitai augančios verslo idėjos.

Išvados

1. Verslumas vadinamas kaip savybė ir gebėjimas, kuris pasireiškia lyderyste, motyvacija, gebėjimu spręsti problemas ir kūrybingumu.
2. Versle nuolat susiduriama su problemomis, todėl reikia ugdyti būsimo verslaus asmens gebėjimus eksperimentuoti, veikti ir tobulėti.
3. Verslo studijų kryptį pasirinkę aukštųjų mokyklų absolventai yra sukaupę gausų akademinį žinių bagažą, tačiau organizuojant verslą yra būtini praktiniai įgūdžiai, kurių labai pasigenda Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventai.
4. Plėtojant studentų verslumo ugdymo sistemą reikia atsižvelgti į studentų poreikius.

5. Norint skatinti verslumą studentų tarpe, svarbu formuoti jauno žmogaus požiūrį į gyvenimą ir kurti verslaus žmogaus savybes, o ne tik suteikti formalių teorinių žinių.

Literatūra

1. ADAMONIENĖ, R., ŠILINGIENĖ, V. Lietuvos kaimo gyventojų verslumo ypatumai. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 2008, Vol. 12 (1). www.laei.lt/x_file_download.php?pid=1801>.> .[interactive][accessed on 08 03 2019]
2. CHIGUNTA, F. Youth entrepreneurship: Meeting the key policy challenges. – Education Development Center, 2002, 29 p. – URL: <http://www.bg.entrep.ta>. [interactive][accessed on 08 03 2019]
3. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social committee and the Committee of the Regions - Implementing the Community Lisbon Programme: Fostering entrepreneurial mindsets through education and learning /* COM/2006/0033 final */>.> .[interactive][accessed on 20. 03.2019]
4. JELAGAITĖ, A., VIJEIKIS, J. Verslumo ugdymas Lietuvos švietimo sistemoje // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. – 2012. Nr. 3(32). – 40-49 p.
5. FATOKI, Olawale Olufunso
Department of Business Management, University of Fort Hare University of Fort Hare, Alice, P.B. X1314, Eastern Cape, 5700, South Africa International Journal of Business and Management Vol. 5, No. 9; September 2010 “Graduate Entrepreneurial Intention in South Africa: Motivations and Obstacles”
6. MAAS G., HERRINGTON, M. South African Report // The Global Entrepreneurship Monitor. – 2006. – URL: <http://budgetspeechcompetition.co.za>. [interactive][accessed on 10 03 2019]
7. PRUSKUS, V. Verslo etika. Vilnius: Enciklopedija., 2003
8. SCHOOF, U. Stimulating Youth Entrepreneurship: Barriers and incentives to enterprise start-ups by young people. SEED Working Paper No. 76 Small Enterprise Development Programme Job Creation and Enterprise Development Department International Labour Office ,Geneva <https://econpapers.repec.org/paper/iloilowps/993881573402676.htm>. [interactive][accessed on 20. 03.2019]

PRECONDITIONS FOR PROMOTING YOUTH ENTREPRENEURSHIP

Summary

This paper examines that youth entrepreneurship education today became one of the most important development directions. In the European Commission Communication "Implementing the Community Lisbon program: Fostering entrepreneurial mindsets through education and learning" is accented an entrepreneurship education in primary and secondary education of young people. Entrepreneurship education is very important, because it is important for economic growth, job creation and means of expression. In nowadays modern personality is not enough sufficient just to gain knowledge and learn how to apply them in practice in their activities, he must have competencies which would actively allow participate in the various events of life, would allow to have their own opinion, to predict changes, to choose and create.

KĖDAINIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS PASIRENGIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS

Vytis Merkinynkas

Mokslinis vadovas – lektorius Ramutis Buckiūnas

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Kėdainių rajono savivaldybė yra išsidėsčiusi centrinėje Lietuvos dalyje (1 pav.), ties Nevėžio upės krantu. 2017-ųjų metų duomenimis ši savivaldybė turėjo daugiau kaip 47,5 tūkstančio gyventojų, iš jų, daugiau nei pusė – 24 tūkstančiai gyvena pačiame Kėdainių mieste. Šioje savivaldybėje dominuoja chemijos ir maisto pramonė. Šį kraštą reprezentuoja tokie gaminiai, kaip: trąšos, cukrus, valgomieji ledai konservuoti mėsos, bei daržovių gaminiai.[6] Kėdainių mieste veikia dvi chemijos pramonės įmonės, todėl yra ypač svarbu atsižvelgti į išskirtinai šio vidurio Lietuvos miesto civilinės apsaugos poreikius.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti Kėdainių rajono savivaldybės pasirengimą ekstremalioms situacijoms.

Uždaviniai:

1. Išsiaiškinti ar ši savivaldybė yra pasirengusi masiniam gyventojų perspėjimui;
2. Išnagrinėti, kaip vykdoma evakuacija nelaimės atveju;
3. Apžvelgti Kėdainių r. savivaldybėje veikiančių pavojingų įmonių keliamas grėsmes gyventojams.

1 pav. Kėdainių r. savivaldybės teritorija [3]

1. Gyventojų perspėjimas ir veiklos organizavimas

Kad informacija apie pavojų pasklistų kiek įmanoma greičiau nepaisant techninių kliūčių, savivaldybė yra numačiusi net keletą būdų, kaip tai padaryti. Standartinis perspėjimo būdas, kai visos sistemos tinkamai veikia – gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema (toliau – GPIS).

Visuotiniam gyventojų perspėjimui naudojama perspėjimo sirenų sistema. Visoje rajono savivaldybėje tokių sirenų yra daugiau nei 30, o jų skleidžiamo garso spindulys siekia nuo 200 iki 1200 metrų atstumą.[8] Sirenos yra išdėstytos visame Kėdainių mieste ir rajono gyvenvietėse kuriose gyvena daugiau nei 2000 gyventojų. Sukonkretinus, centralizuota perspėjimo sistema veikia taip – savivaldybės paskirtas budėtojas atsakingas už perspėjimo sistemų aktyvavimą gavęs pranešimą apie įvykį įjungia sirenas nurodytu laiku paskirtoje, arba visoje savivaldybės teritorijoje. Sirenos neperduoda jokios konkrečios žinutės, tai tik trijų minučių trukmės pulsuojančias kaukimo garsas. Gyventojas išgirdęs tokį perspėjimą turi žinoti, kad per Lietuvos nacionalinę radiją ir televiziją bus perduodama visa informacija apie grėsiantį pavojų ir nurodymai, ką daryti, norint apsisaugoti.[3] Taip pat, nuo 2012 metų Lietuvoje įgyvendinta gyventojų perspėjimo trumpaisiais pranešimais į mobiliuosius telefonus sistema. Ši sistema veikia korinio transliavimo principu. GPIS darbuotojas išsiunčia pranešimą pasirinktoje teritorijoje esantiems mobiliesiems telefonams, ši sistema perspėja ne tik apie didelio masto nelaimės, bet ir apie artėjančias ekstremalias oro sąlygas ir karinės technikos judėjimą viešojo naudojimo keliais.[5]

Taip pat savivaldybėje yra numatytas perspėjimo metodas tokiems atvejams, kai dėl techninių kliūčių perspėjimo sistemos neveikia. Visų pirma yra susisiekiama su seniūnijomis, kur yra įrengtos sirenos ir prašoma jas įjungti rankiniu būdu. Jei rankiniu būdu perspėjimo sirenų įjungti nepavyksta, atliekamas perspėjimas pasitelkiant pasiuntinius. Pasiuntiniai yra seniūnijų seniūnai ir įmonių vadovai, savivaldybės administracijos vairuotojai ir darbuotojai, taip pat policijos pareigūnai ir priešgaisrinės tarnybos darbuotojai. Jie pasitelkę garso stiprinimo įrangą vyksta specialiai paskirtais maršrutais ir informuoja seniūnijas apie pavojų.[2]

2. Evakuacijos veiksmai Kėdainių rajono savivaldybėje

Kėdainių rajono savivaldybėje evakuacija yra skirstoma pagal poreikį evakuoti atsižvelgiant į laiko faktorių. Tai yra, jei savivaldybės teritorijoje įvyko staigi ekstremali situacija, kuri gali gyventojams pakenti tuojau pat – imamas skubių evakuacijos veikslių, o jei pavojus kyla lėtai ir jo didėjimo greitį galima numatyti – gyventojai evakuojami palaipsniui. Skubiai evakuoti gyventojus Kėdainių r. savivaldybėje gali tekti dėl: cheminės avarijos AB „Lifosa“, įvykus sprogimui ar užsidegus „Okseta“ kuro bazei, įvykus geležinkelio ar kito transporto avarijoms, kai į aplinką išsiskiria nuodingosios medžiagos ir įvykus visiems kitiems įvykiams, kai gyventojai gali būti paveikti pavojaus iš karto. Esant tokio tipo grėsmei gyventojai yra iš karo evakuojami iš pavojingos teritorijos, jie turi palikti savo namus, darbo vietas ir ugdymo įstaigas. Evakuacijai naudojamas fizinių ir juridinių asmenų, o taip pat ir savivaldybės numatytas auto transportas, kurį sudaro apie 78 autobusai, 36 dengti sunkvežimiai ir 10777 lengvieji automobiliai.[3,62]. Pirmiausia evakuojami

vaikų darželiai, mokyklos, kitos ugdymo įstaigos ir ligoninės. Visi evakuoti asmenys yra išvežami iš pavojingos zonos ir aprūpinami pirmąja medicinine pagalba.

Kilus pavojui, kuris grėsmės atžvilgiu auga lėtai arba jį galima pakankamai tiksliai prognozuoti, kaip pavyzdžiui Nevėžio upės potvynis, nėra imamasi staigių evakavimo veiksmų. Tokiu atveju gyventojai yra evakuojami palaipsniui teritoriniu principu. Nevėžio upė keltų pavojų sąlyginai nedidelei savivaldybės daliai (2 pav.). Esant lėtai evakuacijai gyventojai evakuojasi patys nuosavu transportu arba savivaldybės transportu.[3]

2 pav. Nevėžio upės užliejama teritorija [3, 53]

Visus evakuotus gyventojus būtina aprūpinti gyvenamosiomis patalpomis, maistu ir medicinine pagalba. Jei gyventojų būstas dėl stichinės nelaimės, sprogimo ar dėl kitų priežasčių yra nebegyvenamas, savivaldybė yra įsipareigojusi suteikti socialinį būstą. Jei gyventojai yra evakuojami laikinai ir jie po to galės grįžti į savo būstus, savivaldybė tokiems gyventojams suteikia laikinas patalpas, gyventojų kolektyvinės apsaugos pastatuose. Tokių pastatų visoje savivaldybėje yra 18, jie visi gali sutalpinti apie 8900 laikinai netekusių gyvenamosios vietos gyventojų[3, 59]. Šiose patalpose gyventojai galės gauti reikiamą medicininę pagalbą, taip pat šios patalpos yra pritaikytos nakvynei. [3, 59]

3. Visuomenei pavojingų praminės įmonių keliami pavojai

UAB „Okseta“ Kėdainių filialo kuro bazė yra viena iš dviejų Kėdainių mieste veikiančių įmonių, kuri avarijos atveju galėtų pakenkti miesto gyventojams. Didžiausios šios įmonės keliamos grėsmės yra gaisro ir sprogimo pavojai, kadangi įmonėje milžiniškais kiekiais sandėliuojamas benzinas, dyzelinas ir automobilinės dujos. Šios įmonės avarijos atveju pavojinga zona užima 5 kilometrų spindulį aplink ją. Tai reiškia, kad toje zonoje gyvenantys gyventojai turi būti pasiruošę evakuacijai, kadangi gaisro ar cheminės avarijos atveju gyventojai gali nukentėti nuo dūmų ar cheminių garų, o sprogimo atveju gali būti suniokotas turtas ir kilti pavojus gyvybei.[1]

Antra ir didžiausia Kėdainių rajono savivaldybėje veikianti AB „Lifosa“ kelia bene didžiausią pavojų. Užimamas pavojaus spindulys didesnis nei 24 kilometrai. Ši įmonė specializuojasi į

mineralinių fosforo – azoto trąšų gamyba ir prekyba, todėl bet kokia avarija gali pavirsti į cheminį pavojų. Išsiskyrusios amoniako dujos gali nepataisomai pakenti žmonių sveikatai, todėl įmonė yra atokiau iškelta už miesto ribų (1,5 km), tam kad pavojaus atveju būtų kuo mažesnis pavojus gyventojams. Avarijos atveju ši bendrovė turi atsakingą darbuotoją, kuris pirmas turėtų įjungti perspėjimo sirenas ir pradėti darbuotojų evakuaciją. Po pirminio savarankiško abiejų įmonių perspėjimo toliau perspėjimo ir evakavimo darbus perima rajono savivaldybės atsakingi asmenys ir pagalbos tarnybos.[4]

Pabaigai privalu paminėti, kad paskutinį kartą Kėdainių rajono savivaldybės planas atnaujintas 2012 metais, tačiau Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento 2017 metų Civilinės saugos sistemos būklės ataskaitoje rašoma, kad: „...visos Kauno apskrities savivaldybės, rizikos analizę peržiūrėjo, tačiau netikslino, nes nebuvo poreikio.“ [7,5] Todėl galima teigti, kad nors planas yra patvirtintas prieš 7 metus, jis dar yra tinkamas naudojimui ir gyventojai bus perspėjami ir evakuojami tinkamai. Nepaistant to, respublikos įstatymai reikalauja planus pakeisti, kas trejus metus.

Išvados

1. Kėdainių rajono savivaldybė yra nuosekliai suplanavusi visas gyventojų perspėjimo gaires. Gyventojai gali būti ramūs, kad atsitikus ekstremaliai situacijai jie bus perspėti sirenų, telefoninių pranešimų ar pasiuntinių pagalba ir gaus visą reikiamą informaciją apie tolimesnius veiksmus.
2. Po ekstremalios situacijos paskelbimo ir objektyvaus įvykio įvertinimo gali būti priimtas sprendimas evakuoti tam tikros teritorijos gyventojus norint apsaugoti juos nuo pavojų. Gyventojai evakuojami į kolektyvinės saugos statinius. Jei evakuacija vyktų neplaningai, dėl to gali nukentėti savivaldybės gyventojai, todėl reikia laikytis ekstremalių situacijų plano.
3. Kėdainių r. savivaldybėje veikia dvi stambios įmonės, AB „Lifosa ir UAB „Okseta“, kurios avarijos atveju gali kenkti gyventojams cheminiu pavojumi, sprogimais ar gaisru, todėl šios įmonės yra išsidėsčiusios atokiau už miesto ir tokiu būdu sumažina pavojaus riziką gyventojams.

Literatūra

1. Kėdainių rajono savivaldybos Civilinės saugos svetainė. [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.] Prieiga per internetą: <http://www.kedainiai.lt/go.php/Civilin%C4%97%20sauga763> .
2. Kėdainių rajono savivaldybės ekstremaliųjų situacijų 2018-2020 m. prevencijos priemonių planas [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.] prieiga per internetą: <file:///C:/Users/vytik/Downloads/CSprev.20182020.pdf>.

3. Kėdainių rajono savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planas [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.] prieiga per internetą: <file:///C:/Users/vytik/Downloads/Ekstrimsituacijuvaldymoplanas.pdf>.
4. AB „Lifosa“ pasirengimas cheminės avarijos atveju [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.] prieiga per internetą: <file:///C:/Users/vytik/Downloads/AtmintinegyventojamsA4perziurai.pdf>.
5. Gyventojų perspėjimo ir informavimo sistemos (GPIS) atmintinė gyventojams [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.] prieiga per internetą: file:///C:/Users/vytik/Downloads/GPIS_atmintine.pdf.
6. Statistikos departamento duomenys apie Kėdainius: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=155169>.
7. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos Civilinės saugos sistemos būklės Lietuvoje ataskaitos [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.] prieiga per internetą: <http://www.vpgt.lt/index.php?522079171>.
8. LT72 – Lietuvos pasiruošimo ekstremaliosioms situacijoms svetainė. Perspėjimo sirenų išsidėstymas Lietuvoje [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.] prieiga per internetą: <https://pagd.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=af2db53cdf13421d881574b3329ad5f4>.

PREPARATION OF THE MUNICIPALITY OF KĖDAINIAI DISTRICT FOR EXTREME SITUATIONS

Summary

Extreme situations in the city can damage the city's population. The city government must make sure that the city residents warned and protected in case of a danger. Kėdainiai District Municipality has prepared an Emergency Management Plan. This plan helps alert and evacuate the population according to the right rules. To alert city resident's government can use warning sirens, which are more than 30 and with telephone program. In case of accident when people cannot live in their house the government can help and for this people at first they are evacuated in the save place and after that they can live some days in the collective security buildings. This building created that people in case of accident can live safety until their house are damaged or unsafe. There are two dangerous companies in Kėdainiai city that cause chemical and gas-hazard to the population: "Lifosa" and "Okseta". In case of accident in this companies can be damaged a big part of city population.

KIBERNETINIS SAUGUMAS ORGANIZACIJOJE

Agata Fiodorovič

Mokslinė vadovė – lektorė Jolita Naujalienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Ivadas

Kibernetinis saugumas – visuma teisinių, informacijos sklaidos, organizacinių ir techninių priemonių, skirtų kibernetiniams incidentams išvengti, aptikti, analizuoti ir reaguoti į juos, taip pat įprastinei el. ryšių tinklų, informacinių sistemų ar pramoninių procesų valdymo sistemų veiklai, įvykus šiems incidentams, atkurti.

Kibernetinis įvykis – tai įvykis ar veika, kuri sukelia ar gali sukelti neteisėtą prisijungimą ar sudaryti sąlygas neteisėtai prisijungti prie informacinės sistemos, elektroninių ryšių tinklo ar pramoninių procesų valdymo sistemos, sutrikdyti ar pakeisti, įskaitant valdymo perėmimą, informacinės sistemos, elektroninių ryšių tinklo ar pramoninių procesų valdymo sistemos veikimą, sunaikinti, sugadinti, ištrinti ar pakeisti elektroninę informaciją, panaikinti ar apriboti galimybę naudotis elektronine informacija, taip pat sudaryti sąlygas pasisavinti ar kitaip panaudoti neviešą elektroninę informaciją tokios teisės neturintiems asmenims.

Straipsnio tikslas – apžvelgus kibernetinio saugumo organizacijoje teorinius aspektus, išanalizuoti dabartinę kibernetinio saugumo situaciją Lietuvoje bei pagrindinius principus formuojant saugią kibernetinio saugumo politiką.

Uždaviniai:

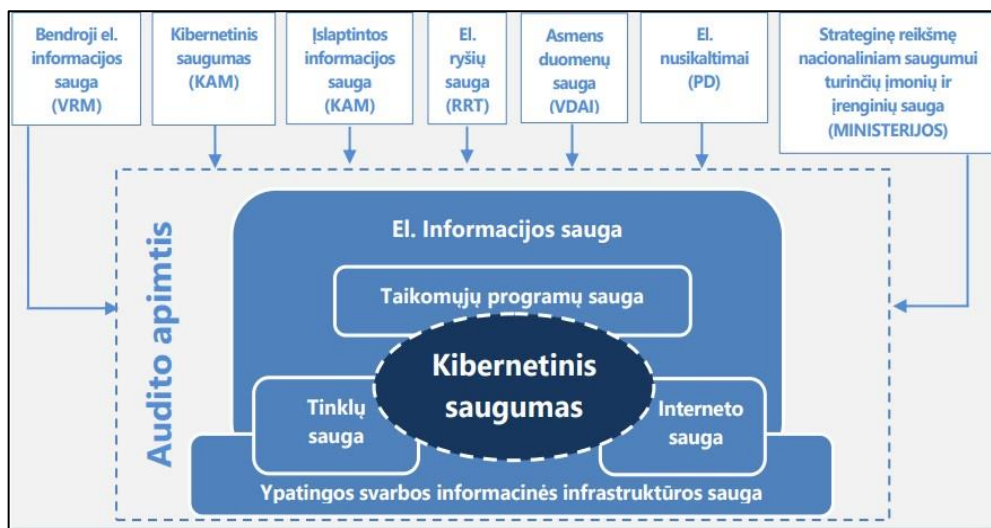
1. Išanalizuoti kibernetinio saugumo principus, dalyvių pareigas, funkcijas bei apsaugą.
2. Išsiaiškinti kibernetinio saugumo situaciją Lietuvoje.

Metodai: Mokslinės teorinės literatūros ir kitos informacijos, pateiktos Nacionalinio kibernetinio saugumo ataskaitoje analizė ir apibendrinimas.

1. Kibernetinio saugumo, kibernetinio nusikaltimo sąvokų paplitimas

Iki Kibernetinio saugumo įstatymo įsigaliojimo kibernetinio nusikaltimo sąvoka teisės aktuose nebuvo apibrėžta, o kibernetinis saugumas buvo suvokiamas kaip elektroninės (toliau „el.“) informacijos saugos sudėtinė dalis, kibernetiniam saugumui užtikrinti buvo numatytos ir taikomos el. informacijos kontrolės priemonės, įskaitant kibernetinių incidentų stebėsenos priemones. [4]

Atsižvelgiant į tarptautinių standartų ir metodikų pateikiamus kibernetinio saugumo apibrėžimus ir valdymo praktiką, kibernetinis saugumas audituojant įmonę nagrinėjamas plačiau, kartu su kitomis saugos sritimis (žr. 1-ą paveikslą).

1 pav. Kibernetinio saugumo audito apimtis

Šaltinis: „Kibernetinio saugumo aplinka Lietuvoje“ 2015 m. Valstybinio audito ataskaita, <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3497>

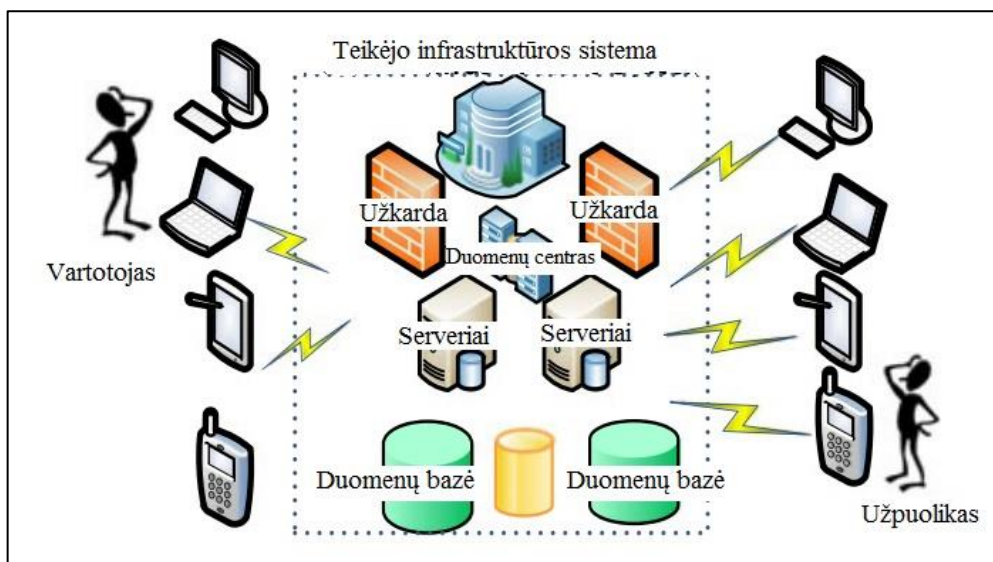
Kartu su kompiuterinių technologijų karta 20 amžiuje prasidėjo ir kibernetinių (elektroninių) nusikaltimų istorija. Augančioje kompiuterinėje visuomenėje atsirado žmonių, kurie siekdami naudoti sau, pradėjo kenkti visuomenei pasitelkdami kompiuterines technologijas. Neilgai trukus piktnaudžiavimas elektroninėje erdvėje išplito į verslo ir privatųjį sektorių. Problema tapo išties jautri kai piktavaliai pradėjo kenkti ypatingos svarbos informacinėms infrastruktūroms.

Vienas iš pirmųjų, kuris susidomėjo elektroninių nusikaltimų problema buvo Donas Parkeris – informacijos saugumo konsultantas iš JAV. D. Parkeris turi daugiau nei 50 m. siekiančią patirtį kompiuterių programavimo, kompiuterinių sistemų valdymo, konsultavimo, mokslinių tyrimų srityje. Jis kompiuterinį nusikaltimą apibrėžė kaip tyčinę veiką, kuri vienaip ar kitaip yra susijusi su kompiuteriu ir dėl kurios auka patyrė ar galėjo patirti žalos, o nusikaltėlis gavo, arba galėjo gauti naudą.

2. Internetinės sistemos pavojaus modelis ir apsauga nuo kibernetinių nusikaltimų

Internetinės sistemos pavojaus modelis

Su internetinio socialinio tinklo kūrimu ir populiarumu, vartotojų privatumas tampa esminiu ir svarbiu klausimu. Internetinio socialinio tinklo paslauga yra gana populiari, nes ji palengvina žmonių gyvenimo sąlygas. Bet koks įrodytas gyvenimo sąlygų pagerinimas pritraukia vis daugiau klientų ar vartotojų. Norint kuo geriau aptarnauti savo klientą - paslaugų teikėjai turi teikti paslaugą bet kur ir bet kuriuo metu, kai to reikia klientui. Paslaugų teikėjas, norėdamas likti versle, turi saugoti konfidencialius duomenis ir skatinti kitus apsaugoti klientų konfidencialumą ir duomenų privatumą. Kai tik susidarys tam tikras privačios informacijos praradimo pavojus visada atsiras netinkamų veikėjų, kurie bandys pasinaudoti situacija (žr. 2-ą paveikslą). [6]

2 pav. Užpuolimų ryšys tarp vartotojo, užpuoliko ir teikėjo

Šaltinis: YAMEN NJILLA, Laurent; PISSINOU, Niki; MAKKI, Kia. *Game theoretic modeling of security and trust relationship in cyberspace*, 2016. P. 1503-1505,

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=971d5abc-7829-45ad-942d-0ffad4ba0574%40sdc-v-sessmgr06>

2 pav. pavaizduotas sistemos modelis: internetinis paslaugų teikėjas su daugybe klientų naudodamiesi savo elektroniniais prietaisais su interneto ryšiu. Vartotojai yra žinomi kaip nuolatiniai vartotojai, turintys elektroninį prietaisą (t.y., kompiuterį, nešiojamą kompiuterį, planšetinį kompiuterį ir išmanųjį telefoną), naudojant kibernetinę erdvę (t.y., interneto programas, mobiliąsias programas ir telefonų programas) kur galima greitai ir patogiau nusipirkti prekes ar paslaugą. Techniškai, vartotojas gali paleisti kitas tam tikras programos versijas, kurios neturi jokio neigiamo poveikio šiam iliustruotam modeliui.

Pagrindinis užpuolikas siekia pradėti ataką ar netgi suderinti išpuolius, siekiant gauti prieigą prie svarbios ar konfidencialios informacijos apie paslaugų teikėją ir naudotojų asmeninę informaciją. Vietoj to, kad užpuolikas pradėtų ataką prieš „lengvą“ tikslą t.y. prieš vartotoją, užpuolikas nori dar pradėti ataką ir prieš paslaugos teikėją. Sėkmingos atakos atveju „uždarbis“ bus didžiulis. Todėl yra trys pagrindiniai veikėjai, apibrėžti sistemos modelyje: vartotojai, teikėjai ir užpuolikai. Naudotojai žinomi kaip nuolatiniai klientai, naudojantys elektroninį prietaisą, kibernetinę erdvę (t.y. interneto paraiškos) pirkti prekes ar paslaugas. Paslaugų teikėjai yra įmonės, sukurtos kibernetinėje erdvėje kurios teikia prekes ir paslaugas. Užpuolikai yra subjektai su kenksmingais ketinimais. Jų darbotvarkė yra atakuoti paslaugų teikėjų infrastruktūrą ir surinkti vartotojų privatumą.

3. Apsauga nuo kibernetinių nusikaltimų

Vidaus auditas yra nepriklausoma kontrolės forma, veikianti įmonės viduje ir apimanti veiklos tikrinimą ir vertinimą. Pagrindinis vidaus audito tikslas yra vertinti ir skatinti, kad įmonės gerintų rizikos veiksnių valdymą. (5,25) Todėl vidaus auditas gali padėti patikrinti kibernetinio saugumo praktiką ir planus. Svarbu pabrėžti, kad įmonių vadovai dažnai nesilaiko elementarios kibernetinio

saugumo higienos, kuri yra privaloma paprastiems organizacijos darbuotojams, todėl svarbu kibernetinio saugumo priemonės taikyti visoje organizacijoje. Darbuotojai, kuriuos gali būti stengiamasi apgauti, taip pat turėtų būti informuoti apie tokio pobūdžio sukčiavimą. [7] Atidumą itin padidintų reguliarūs darbuotojų mokymai ir atsparumo grėsmėms patikrinimai, kuriuos atliktų pati įmonė ar specialiai tam pasamdyti specialistai. Be to, IT specialistai turėtų įsitikinkite, kad įdiegtos antivirusinės programos ir failai kasdien yra saugomi. Siekiant apsaugoti viešai prieinamas sistemas arba internetines svetaines nuo užvaldymo, būtina reguliariai atnaujinti tarnybinėse stotyse naudojamą programinę įrangą, apriboti prieigą prie administravimo sąsajos (pvz., prieigos kontrolės sąrašais), naudoti papildomas apsaugos priemones (pvz., tinklo programų užkardą), griežtai kontroliuoti administravimo teises turinčias paskyras.

Kibernetinio saugumo pratybos – viena iš geriausių praktinių priemonių, padedančių išmokyti organizacijų darbuotojus ir saugumo personalą. Pratybų tikslas – stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą sprendžiant kibernetinius incidentus, komunikacijos spartą, būtinybę kritinėse situacijose rasti atsakingų institucijų atstovų kontaktus, pasirengimą naudoti lengvai prieinamas šifravimo priemones duomenų perdavimui viešaisiais tinklais ir lavinti įgūdžius operatyviai keistis informacija galimų kibernetinių incidentų metu. [3]

4. Kibernetinio saugumo plėtros 2011 – 2019 metais programa

Ši programa buvo parengta atsižvelgiant į tai, kad valstybės ir visuomenės gyvenime vis didesnę reikšmę įgyja informacinėmis ir ryšių technologijomis tvarkoma ir perduodama elektroninė informacija, atsiradusios elektroninės informacijos tvarkymo galimybės paskatino nacionalinių ir globalių informacinių visuomenių atsiradimą ir sudarė sąlygas toliau modernizuoti šalių ūkius ir efektyviau valdyti valstybę (žr. 1-ą lentelę). [2]

1 lentelė

Kibernetinio saugumo plėtros programoje nustatyti įgyvendinimo tikslai

Tikslai	Apibūdinimas
Pasiekti, kad būtų užtikrintas valstybės informacinių išteklių saugumas.	Programoje pažymėta, kad nėra sukurta elektroninės informacijos saugos valdymo koordinavimo sistema (išskyrus valstybinį sektorių, t. y. Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingas įstaigas ir institucijas). Trūksta įgaliojimų vykdyti kibernetinio saugumo kontrolę ir koordinavimą. Reikalingas Lietuvos viešojo ir privataus sektoriaus subjektų bendradarbiavimas, o jo trūkumas neleidžia veiksmingai planuoti elektroninės kibernetinio saugumo srities plėtros.
Užtikrinti veiksmingą ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros funkcionavimą.	Kritinės svarbos informacinės infrastruktūros saugumas užtikrinamas tik žinybiniu lygmeniu, nesuformuota koordinavimo struktūra, neišanalizuoti šios infrastruktūros objektų tarpusavio ryšiai ir sutrikdymo poveikis nacionaliniu mastu, nevykdomas veiklos testavimo planavimas.
Siekti užtikrinti Lietuvos gyventojų ir asmenų, esančių Lietuvoje, saugumą kibernetinėje erdvėje.	Šiuo metu ne visi elektroninės informacijos naudotojai rūpinasi elektroninės informacijos sauga.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal nutarimą Nr. 189 „Dėl elektroninės informacijos saugos (kibernetinio saugumo) plėtros 2011–2019 metais programos patvirtinimo“, 2009 m., https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.403385/format/OO3_ODT/

Programos įgyvendinimas. Pasak Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. birželio 29 d. nutarimo Nr. 796 „Dėl elektroninės informacijos saugos (kibernetinio saugumo) plėtros 2011–2019 metais programos patvirtinimo“ programos įgyvendinimą koordinuoja Vidaus reikalų ministerija, tačiau kibernetinio saugumo įstatyme apibrėžta, kad „Kibernetinio saugumo politiką formuoja, jos įgyvendinimą organizuoja, kontroliuoja ir koordinuoja Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija“. Taigi, iškyla neatitikimas dėl teisingo supratimo, kas vis dėl to formuoja ir koordinuoja kibernetinio saugumo politiką šalyje. [2]

5. Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas

2014 m. gruodžio 11 d. Lietuvoje paskelbtas Kibernetinio saugumo įstatymas (įsigaliojo nuo 2015 m. sausio 1 d.). Šio įstatymo pagrindinis paskirtis yra „nustatyti kibernetinio saugumo sistemos organizavimą, valdymą ir kontrolę, apibrėžti kibernetinio saugumo politiką formuojančias ir įgyvendinančias institucijas, jų kompetenciją, funkcijas, teises ir pareigas, valstybės informacinių išteklių valdytojų ir (arba) tvarkytojų, ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros valdytojų, viešųjų ryšių tinklų ir (arba) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjų ir elektroninės informacijos prieglobos paslaugų teikėjų pareigas bei atsakomybę ir kibernetinio saugumo užtikrinimo priemones“. [1] Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatyme kibernetinis saugumas grindžiamas bendraisiais teisės principais, elektroninių ryšių veiklos reguliavimo principais bei šiais principais: [1]

1. **Kibernetinės erdvės nediskriminavimo** – įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatos turi būti taikomi tiek fizinėje, tiek elektroninėje erdvėje;
2. **Kibernetinio saugumo proporcingumo** – priemonės naudojamos užtikrinti kibernetinį saugumą negali būti griežtesnės nei būtina;
3. **Viešojo intereso viršenybės** – naudojamos kibernetinio saugumo užtikrinimo priemonės pirmiausia turi užtikrinti visuomenės viešojo intereso apsaugą, tačiau neturi iš esmės pažeisti atskirų vartotojų teisių ar neproporcingai apriboti jų laisvės kibernetinėje erdvėje.

Įstatyme apibrėžtos kibernetinio saugumo dalyvių pareigos: [1]

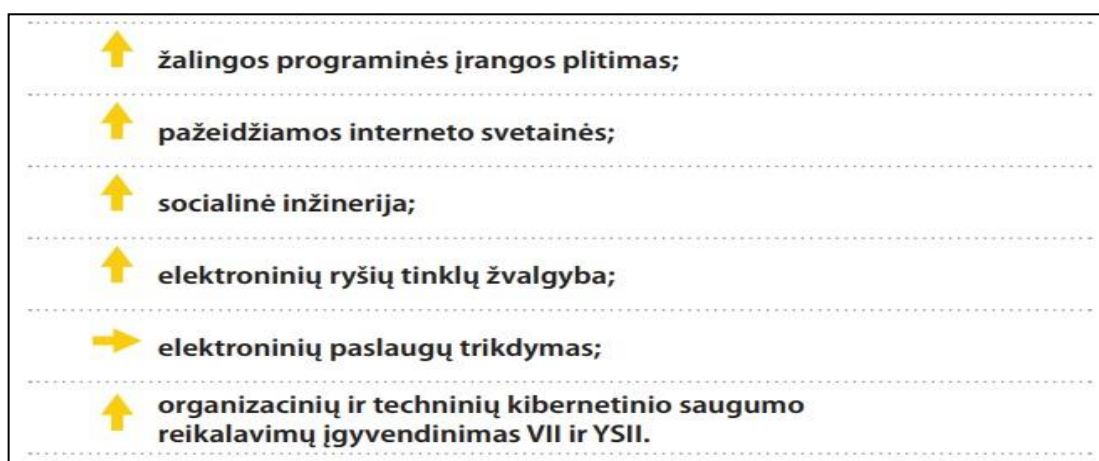
- **Viešojo administravimo subjektai:** atsako už valstybės informacinių išteklių saugumą; informuoja NKSC, VDAI arba policijai apie incidentus susijusius su jų valdomais arba tvarkomais informaciniais ištekliais.
- **Ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros objektai:** atsako už jų valdomų infrastruktūros saugumą; informuoja NKSC, VDAI arba policijai apie incidentus apibrėžtus organizaciniuose ir techniniuose kibernetinio saugumo reikalavimuose.
- **Viešųjų ryšių tinklų ir (arba) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų tiekėjai:** skelbia paslaugų gavėjams informaciją bei priemones siekiant užtikrinti kibernetinį saugumą.

- **Elektroninės informacijos prieglobos paslaugų tiekėjai:** privalo įgyvendinti kibernetinio saugumo priemones, kurias nustatyto RRT; viešai skelbti paslaugų gavėjams rekomendacijas bei priemones saugumui užtikrinti.

6. Kibernetinio saugumo situacija Lietuvoje

Nacionalinis kibernetinio saugumo centras (toliau – NKSC) savo veiklą pradėjo 2015 m. sausio 1 d., įsigaliojus Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymui (2014 m. gruodžio 11 d. Nr. XII-1428)1. NKSC, pagal kompetenciją įgyvendindamas kibernetinio saugumo politiką ir vykdydamas valstybės informacinių išteklių (toliau – VII) ir ypatingos svarbos informacinių infrastruktūrų (toliau – YSII2) kibernetinių incidentų valdymo padalinio veiklą, rengia ir teikia pasiūlymus krašto apsaugos ministrui dėl organizacinių ir techninių kibernetinio saugumo reikalavimų. [3]

2017 m. NKSC stebėjo potencialiai didžiausią žalą Lietuvos kibernetiniam saugumui keliančias grėsmes ir kibernetinio saugumo būklės tendencijas (žr. 3-ią paveikslą).

3 pav. 2017 m. kibernetiniam saugumui kilusios grėsmės ir jų tendencijos, palyginti su 2016 m.

Šaltinis: „Nacionalinio kibernetinio saugumo“ 2017 m. būklės ataskaita, https://kam.lt/download/61258/nksc%20ataskaita_final.pdf

2017 m. tendencingai plito žalinga programinė įranga, daugėjo pažeidžiamų interneto svetainių, plito socialinės inžinerijos metodų taikymas kibernetinėje erdvėje, elektroninių ryšių tinklų žvalgybos atvejų skaičius taip pat augo. 2017 m. Ypatingos svarbos informacinių infrastruktūrų ir valstybės informacinių išteklių organizacinių ir techninių kibernetinio saugumo reikalavimų įgyvendinimo lygis gerėjo. 2017 m. CERT-LT užfiksavo 24 612 įrenginius, turinčius saugumo spragų (2016 m. – 20 490 įrenginių). [3]

Grupė	Kategorija	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.	Iš viso incidentų:
Kenkimo programinė įranga	Didelės reikšmės	1	0	4	1	6
	Vidutinės reikšmės	97	81	134	180	492
Įsilaužimas	Didelės reikšmės	0	1	0	1	2
	Vidutinės reikšmės	0	1	1	0	2
RIS* trikdymas	Didelės reikšmės	0	0	0	0	0
	Vidutinės reikšmės	0	1	0	0	1
Vientisumo pažeidimas	Vidutinės reikšmės	28	0	2	3	33
Iš viso incidentų:		126	84	141	185	536

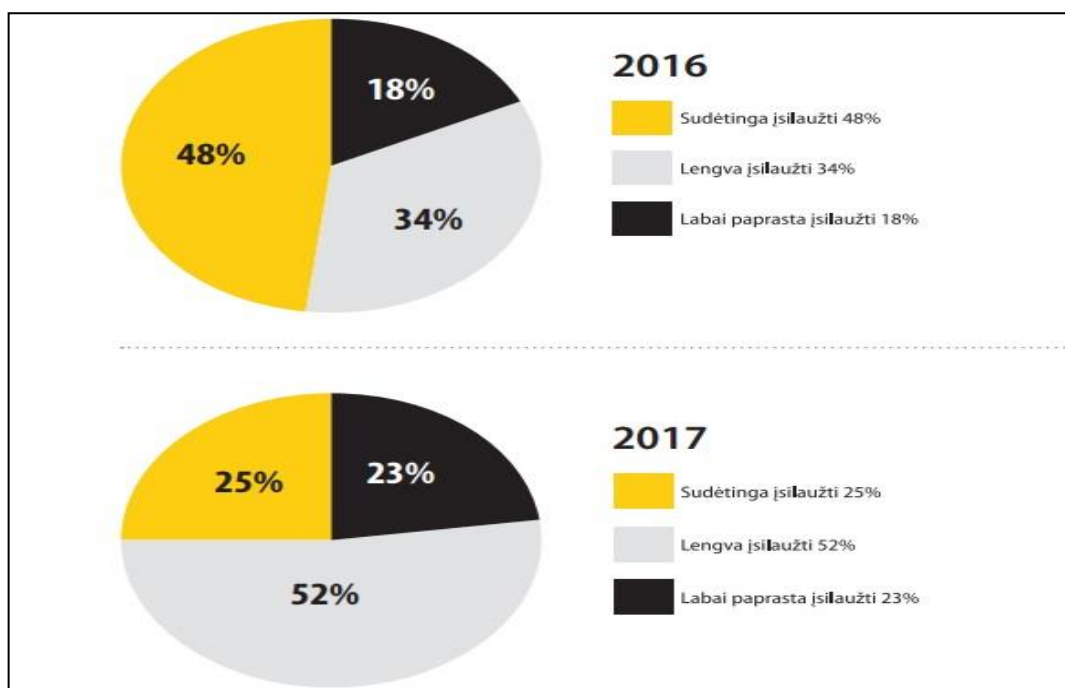
*RIS- ryšių ir informacinės sistemos

4 pav. NKSC užfiksuoti didelės ir vidutinės reikšmės kibernetiniai incidentai 2017 m.

Šaltinis: „Nacionalinio kibernetinio saugumo“ 2017 m. būklės ataskaita, https://kam.lt/download/61258/nksc%20ataskaita_final.pdf

NKSC 2017 m. užfiksavo 8 didelės ir 528 vidutinės reikšmės kibernetinius incidentus. Daugiausiai vidutinės reikšmės incidentų susiję su kenkimo programinės įrangos veikimu. Palyginimui, 2016 m. užfiksuoti 489 didelės bei vidutinės reikšmės incidentai. Remiantis NKSC fiksuojamais duomenimis galima daryti išvadą, kad užfiksuojamų kibernetinių incidentų kiekis Lietuvoje didėja (žr. 4-ą paveikslą). [3]

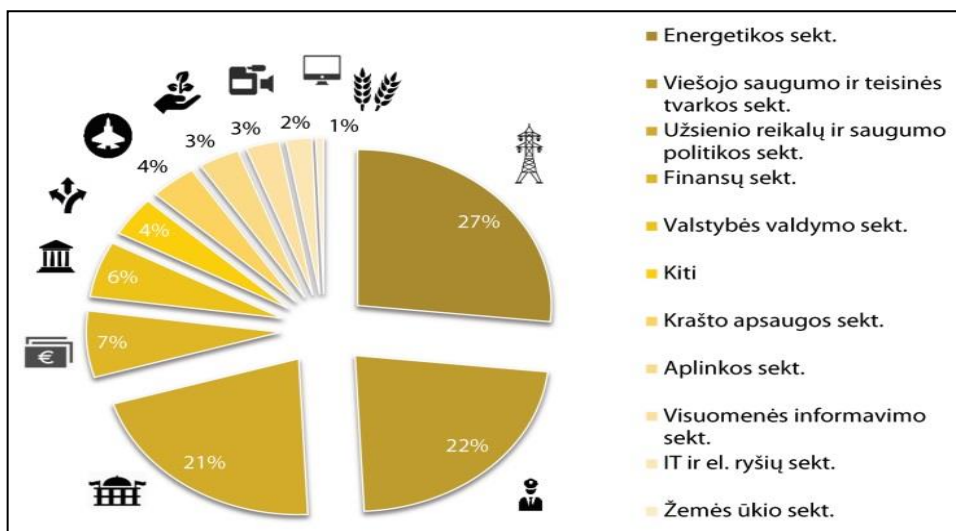
Į pažeistas svetaines įkeliamas kenkėjiškas kodas, siekiant jį toliau platinti, užkrėsti svetainės lankytojus; išnaudoti svetaines kaip tarpines stotis kitų atakų valdymo komunikacijai. Siekdamas nustatyti interneto svetainių saugos lygį ir pokyčius, 2017 m. NKSC vykdė du interneto svetainių saugos patikrinimus. Pagal pradinį interneto svetainių sąrašą buvo tikrinama apie 1 200 viešojo sektoriaus interneto svetainių adresų. [3]

5 pav. Viešojo sektoriaus interneto svetainių kibernetinio saugumo būklė 2016 - 2017 m.

Šaltinis: „Nacionalinio kibernetinio saugumo“ 2017 m. būklės ataskaita, https://kam.lt/download/61258/nksc%20ataskaita_final.pdf

Tyrimo metu nustatyta, kad 2017 m. 23 proc. tirtų viešojo sektoriaus svetainių gali būti sutrikdytos žemos kvalifikacijos, 52 proc. vidutinės ir 25 proc. aukštos kvalifikacijos įsibrovėlių. 2016 m. beveik į penktadalį svetainių (18 proc.) buvo galima įsilaužti neturint išsamių techninių žinių ar ypatingų programavimo įgūdžių, į 34 proc. svetainių buvo galima įsilaužti, turint įgūdžių ir žinių, o 48 proc. svetainių buvo sąlygiškai saugios, į jas įsilaužti reikėjo kvalifikuotų specialistų žinių (žr. 5-ą paveikslą). [3]. NKSC 2017 m. stebėjo augančią žalingos programinės įrangos (angl. malware) plitimo tendenciją. 2017 m. NKSC daugiau negu 450 kartų aptiko ir neutralizavo žalingos programinės įrangos veikimą (žr. 6-ą paveikslą). Buvo tiriama keletas incidentų, kurių metu buvo identifikuota itin pažangi šnipinėjimo programinė įranga, siejama su užsienio valstybių žvalgybos tarnybomis. Tokios programinės įrangos veikimas buvo aptiktas ir užkardytas keliose Lietuvos valstybės įstaigose.

6 pav. NKSC aptiktos žalingos programinės įrangos kiekis pagal sektorius 2017 m.

Šaltinis: „Nacionalinio kibernetinio saugumo“ 2017 m. būklės ataskaita, https://kam.lt/download/61258/nksc%20ataskaita_final.pdf

NKSC, naudodamasis įdiegtomis techninėmis stebėsenos priemonėmis, 2017 m. daugiausia žalingos programinės įrangos veikimo atvejų užfiksavo energetikos (daugiau nei 26 proc.), viešojo saugumo ir teisinės tvarkos (daugiau nei 22 proc. visų atvejų) ir užsienio reikalų ir saugumo politikos sektoriuje (daugiau nei 21 proc. visų užfiksuotų atvejų) (žr. 6-ą paveikslą). [3]

Išvados

1. Kibernetinio saugumo plėtros 2011-2019 metais programoje yra neatitikimų dėl kibernetinio saugumo politikos formavimo ir įgyvendinimo (pagal plėtros programą šią pareigą vykdo LR Vidaus reikalų ministerija), tačiau, pagal LR kibernetinio saugumo įstatymą funkcijos yra perduotos LR krašto apsaugos ministerijai. Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatyme kibernetinis saugumas grindžiamas šiais principais: kibernetinės erdvės nediskriminavimo; kibernetinio saugumo proporcingumo ir viešojo intereso viršenybės.

2. Kibernetinio saugumo būklė 2017 m., palyginti su 2016 m., Lietuvoje nežymiai gerėjo. Atsižvelgiant į sparčią kibernetinių grėsmių augimo dinamiką, dedamos pastangos užtikrinti kibernetinį saugumą yra nepakankamos. Pagrindinės priežastys, leidžiančios daryti tokią išvadą, yra: nepakankamas organizacijų sugebėjimas apsisaugoti nuo grėsmių ir užtikrinti adekvačią gynybą ir organizacijų atsparumą; naudotojų ir organizacijų darbuotojų patiklumas, žinių ir dėmesio trūkumas tebėra viena pagrindinių kibernetinio saugumo spragų.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 2014. [žiūrėta 2018 m. spalio 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f6958c2085dd11e495dc9901227533ee?jfwid=3eixg8mn8&buildNumber=1539766975830>

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. vasario 25 d. nutarimu Nr. 189 „Dėl elektroninės informacijos saugos (kibernetinio saugumo) plėtros 2011–2019 metais programos patvirtinimo“ (žinybinis dokumentas)

3. „Nacionalinio kibernetinio saugumo“ 2017 m. būklės ataskaita (žinybinis dokumentas)

4. [„Kibernetinio saugumo aplinka Lietuvoje“ 2015 m. Valstybinio audito ataskaita \(žinybinis dokumentas\)](#)

5. MACKEVIČIUS, Jonas; RAZIŪNIENĖ, Daiva. *Auditas klausimai, atsakymai, testai*. Vilnius, Vilniaus universitetas, 2011. 23-28 p. ISBN 978-9955-634-37-9

6. YAMEN NJILLA, Laurent; PISSINOU, Niki; MAKKI, Kia. Game theoretic modeling of security and trust relationship in cyberspace [interaktyvus]. International Journal of Communication Systems, 2016. P. 1503-1505. [žiūrėta 2018 m. spalio 19 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=971d5abc-7829-45ad-942d-0ffad4ba0574%40sdc-v-sessmgr06>

7. *Guarding against ransomware* [interaktyvus]. Internal auditor [žiūrėta 2018 m. spalio 19 d.]. Prieiga per internetą: http://moodle.viko.lt/file.php/690/Temos/Teama_1/IIA_zurnalas_2017-rugpjutis.pdf

8. *Kibernetinis saugumas – kas tai?* [interaktyvus]. Code Academy [žiūrėta 2018 m. spalio 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.codeacademy.lt/kibernetinis-saugumas/>

9. *Kibernetinio saugumo valdymo užtikrinimas: pasaulinė patirtis ir lietuvis perspektyva* [interaktyvus]. Mykolo Romerio universitetas [žiūrėta 2018 m. spalio 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:14911194/14911194.pdf>

CYBER SECURITY IN THE ORGANIZATION

Summary

Cyber security – a set of legal, information dissemination, organizational and technical measures to cyber incidents to prevent, detect, analyze and respond to them, as well as normal e-mail, communications networks, information systems, and industrial process control system, in case of such incidents, restore. Internet-based social network service is quite popular, because it makes people's living conditions. Any proven improvement of living conditions for attracting more customers or users. The cyber security exercise - one of the best practical tools to help organizations to train staff and security personnel. Exercise objective - to strengthen inter-institutional cooperation in solving cyber incidents, communication speed, the need in emergency situations to find the responsible institutions contacts, readiness to use readily available encryption tools for data transmission in public networks and develop skills quickly share information potential cyber incidents.

All cyber incident investigation departments Lithuania investigated incidents accounted for 54 950, shared by both the public and the private sectors, it is one-tenth more than the incidents were fixed 2016 s. This scale incidents statistics signaled a significant cyber security challenge Lithuania attributable to cyberspace, citizens, the public sector and businesses. Thus, the organizational and technical cyber security requirements for the implementation of the state information resources and critical information infrastructure shows, however, that organizations need to focus more on cyber security.

KLAIPĖDOS RAJONO SAVIVALDYBĖS PASIRUOŠIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS

Modestas Fetingis

Mokslinis vadovas – lektorius Ramutis Buckiūnas

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

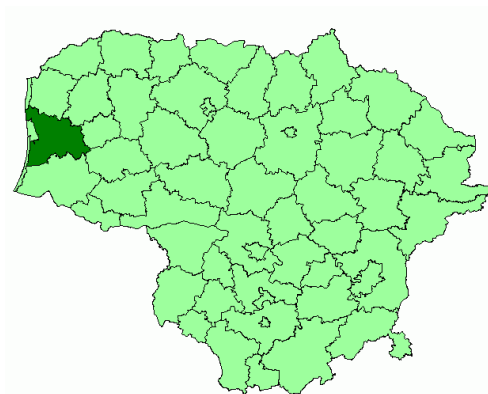
Kiekviena diena žmogui yra labai svarbi. Tad užtikrindami Lietuvos žmonių saugumą Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas reglamentuoja, kad kiekviena savivaldybė turi turėti ekstremalių situacijų planą. Plano tikslas – padėti savivaldybių administracijos direktoriams ir savivaldybių ekstremalių situacijų operacijų centrams organizuoti ir koordinuoti gresiančių ar susidariusių ekstremalių situacijų ir didelių pramoninių avarių likvidavimą ir jų šalinimą.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti Klaipėdos rajono savivaldybės pasiruošimą ekstremalioms situacijoms.

Straipsnio uždaviniai:

1. Klaipėdos rajono savivaldybės apibūdinimas.
2. Klaipėdos rajono savivaldybės pasiruošimas gaisrams.
3. Klaipėdos rajono savivaldybės pasiruošimas stichiniams hidrologiniams reiškiniams.

1. Klaipėdos rajono savivaldybė

1 pav. Klaipėdos rajono savivaldybės teritorija Lietuvos žemėlapyje

Klaipėdos rajono savivaldybė – administracinis teritorinis vienetas vakarų Lietuvoje, į rytus nuo Klaipėdos miesto, prie Kuršių marių ir Baltijos. *Meras* – Bronius Markauskas. *Gyventojų tankumas* – 38,7 žm./km². *Plotas* – 1336 km² (2% Lietuvos ploto), 56152 gyventojų (2018 m., 4,2% Lietuvos gyventojų). Priešingai nei kiti Lietuvos rajonai, šis rajonas turi pavadinimą, nesutampantį su rajono centro pavadinimu – Klaipėdos rajono administracija yra Gargžduose. *Klimatas* - Sausio vidutinė temperatūra apie 3,6 °C, liepos 16,3 °C. Kritulių per metus 711–892 mm. *Vandenys* -

Savivaldybės teritorija teka Minija su intakais Žvelsa, Skinija, Agluona, Veiviržu; Dangė su intaku Ekete. Pietrytinė dalimi teka Veiviržo intakas Šalpė, jos intakas Graumena teka savivaldybės pietryčių riba. Savivaldybės teritorija eina Klaipėdos kanalas. *Miškingumas* – 23,8%, didžiausi miškai: Vėžaitinės, Kliošių, Padumblės miškas. Auga daugiausia pušynai, eglynai. *Saugomos teritorijos* – kraštovaizdžio draustiniai 4 (Olandų kepurė, Minijos senslėnio, Kliošių, Veiviržo), botaniniai draustiniai 2 (Smeltės, Lužijos), Ablingos geomorfologinis draustinis, Graumenos hidrografinis draustinis, ichtiologiniai draustiniai 2 (Minijos, Veiviržo), telmologiniai draustiniai 2 (Reiškių tyro, Svencelės).

Pagal 2017 m. spalio 6 d. įsakymą Nr. AV-2228, Klaipėdos rajono savivaldybė turi 17 kolektyvinės apsaugos statinių, kurių bendras plotas yra 31770 m², daugiausiai žmonių įmanoma apgyvendinti 11042 (nuo bendro gyventojų sk. 20,21%), o apgyvendinant į 3,5 m² patalpų ploto vienam žmogui, žmonių skaičius būtų 9076 (nuo bendro gyventojų sk. 16,62%). Kilus grėsmei ar susidarius šalyje ekstremaliajai situacijai, gyventojai yra perspėjami sirenomis ir trumpaisiais pranešimais į tuos mobiliuosius telefonus, kuriuose nustatyta korinio transliavimo funkcija (6 centralizuoto paleidimo modernios akustinės sirenos).

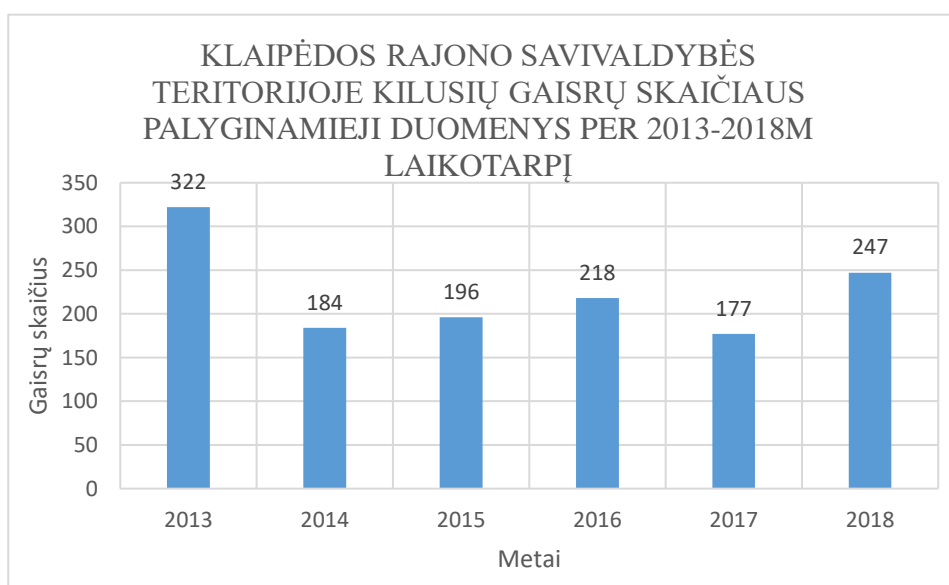
Pagal 2017 m. gruodžio 27 d. įsakymą Nr. AV-2823. Sudarytos naujos sutartys civilinės saugos užduočių, numatytų Savivaldybės Ekstremaliųjų situacijų plane, vykdymui su: 1) UAB „Toirenta“ dėl biotualetų nuomos ir aptarnavimo, 2) Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros laboratorija dėl laboratorinių tyrimų atlikimo, 3) UAB „Nuaras“ dėl gaišenų surinkimo, 4) Viešąja įstaiga „Grunto valymo technologijos“ dėl nafta ar jos produktais užterštų atliekų išvalymo, 5) Viešąja įstaiga Klaipėdos higienos ir sanitarijos centru dėl dezinfekcijos paslaugų teikimo, 6) Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros laboratorija dėl laboratorinių tyrimų atlikimo.

Be šių naujų sutarčių yra dar 11 galiojančių sutarčių su: 1) UAB „Hidrostatyba“ dėl inžinerinės technikos nuomos, materialinių išteklių bei žmogiškųjų, 2) AB „Klaipėdos vanduo“ dėl inžinerinės technikos nuomos, materialinių išteklių teikimo, 3) UAB „Gargždų komunalinės paslaugos“ dėl inžinerinės technikos nuomos, materialinių išteklių bei žmogiškųjų resursų teikimo, 4) Radijo stotimi „Laluna“ dėl civilinės saugos signalų ir informacijos retransliacijos (perdavimo) gyventojams ekstremaliųjų situacijų atvejais, 5) UAB „Ulinta“ dėl civilinės saugos perspėjimo sistemos aparatūros techninės priežiūros, 6) UAB „GT Transport“ dėl susikaupusių atliekų, sąslavų ir žaliųjų atliekų išvežimo. 7) VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija dėl materialinių išteklių (technikos, naftos surinkimo įrangos) ir aptarnaujančio personalo pasitelkimo ekstremaliųjų situacijų atvejais, civilinės saugos pratybų metu, 8) UAB „Ažiūra“ dėl maisto produktų tiekimo, 9) UAB „Toksika“ Klaipėdos filialu dėl pavojingų atliekų ir probleminių atliekų tvarkymo, 10) A. Abarčio individualia įmone dėl rajone mirusių, neatpažintų ir neturinčių artimų žmonių palaikų nuvežimo į

lavoninę ir (arba) teismo ekspertizę, kitų palaikų pervežimo į teismo medicinos ekspertizę kitoje savivaldybėje paslaugų.

2. Klaipėdos rajono savivaldybės paruošimas gaisrų atvejams

Klaipėdos rajono savivaldybės priešgaisrinė gelbėjimo valdyba vykdo ir koordinuoja gaisrų gesinimą, gyventojų ir turto gelbėjimą, kitus gelbėjimo darbus. Policijos komisariatas: organizuoja eismo saugumą šalia gaisro teritorijos, organizuoja ekstremaliosios situacijos židinyje esančio valstybinio, visuomeninio ir privataus turto apsaugą, organizuoja viešosios tvarkos užtikrinimą gyventojų susitelkimo, įlaipinimo į transportą, išlaipinimo iš jo ir laikinojo apgyvendinimo vietose, evakuojamųjų vežimo maršrutuose, organizuoja asmenų ir pareigūnų, nesusijusių su gelbėjimo darbais, patekimo į ekstremaliosios situacijos židinį ribojimą, prireikus įveda specialių leidimų sistemą. Per 6 metų laikotarpį Klaipėdos rajono teritorijoje kilusių gaisrų skaičiaus palyginamieji duomenys rodo (žr. pav. 2), kad bendras gaisrų skaičius yra 1344, o vidurkis per metus 224 gaisrai. Nuo 2013 metų gaisre žuvusių žmonių skaičius yra 4 (2013 m. – 3 žmonės ir 2015 m. – 1 žmogus). Gaisrų skaičiaus mažinimui 2019 metais yra sudarytas gaisrų prevencijos priemonių planas pagal 2019 m. vasario 7 d. įsakymą Nr. AV-241. Šiame plane iš viso pasirašyta 27 gaisrų prevencijos priemonės, keltas iš jų yra tokios kaip: 1) Kartu su Klaipėdos apskrities VPK Klaipėdos rajono PK Viešosios policijos skyriaus prevencijos poskyrio tyrėjais vykdyti reidus į asocialių asmenų susibūrimo vietas, 2) Akcijų „Nedegink pernykštės žolės“, „Būk saugus, moksleivi“, „Kūrenkime saugiai“ vykdymas, 3) Žemės ūkio technikos patikrinimai reidų metu 4) Priešgaisrinių vandens telkinių, rezervuarų tvarkymas, 5) Numatyti lėšas socialinių būstų krosnių, dūmtraukių, elektros instaliacijos remontui, 6) Savanorystės principų seniūnijose aktyvinimas, ugniagesių savanorių komandų steigimas 7) ir kt.

2 pav. Klaipėdos rajono savivaldybės teritorijoje kilusių gaisrų skaičius

3. Klaipėdos rajono savivaldybės paruošimas stichiniams hidrologiniams reiškiniams

Pagal Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2017 m. lapkričio 2 d. įsakymą Nr. 2387, direktorius perspėja ir informuoja gyventojus, valstybės ir savivaldybės institucijas ir įstaigas, kitas įstaigas ir ūkio objektus apie gresiančią ar susidariusią ekstremalią situaciją, galimus padarinius ir priemones jiems pašalinti ir apsisaugojimo nuo ekstremalios situacijos būdus. Taip pat administracijos direktorius telkia visas savivaldybėje esančias civilinės saugos sistemos pajėgas gyventojams evakuoti, padėti nukentėjusiesiems, organizuoja evakuotų gyventojų apgyvendinimą. Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos direktorius pagal savo kompetencija priima norminius aktus potvynio metu susidariusios situacijos atžvilgiu, taip pat esant būtinybei parengia trumpąjį perspėjimo pranešimą, ir perspėja gyventojus per sistemą GPIS (gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema). Administracijos direktorius organizuoja spaudos konferencijas ir koordinuoja asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros organizavimą. Savivaldybės administracijos Žemės ūkio skyrius telkia pasiūlymus dėl kompensavimo, organizuoja padarinių likvidavimo priemones, telkia metodines rekomendacijas. Klaipėdos APGV Gargždų priešgaisrinė gelbėjimo tarnyba, Klaipėdos rajono savivaldybės priešgaisrinė tarnyba, vykdo žmonių evakuaciją ir gelbėjimo darbus, teikia pirmąją medicininę pagalbą. Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos direktorius 2019 m. vasario 7 d. įsakymų Nr. AV- 240 yra parengęs Klaipėdos rajono savivaldybės pasiruošimo ir veiksmų 2019 metų galimam potvyniui planą. Plane paminėti trys etapai ruošiantis, esant ir pasibaigus potvyniui. Iš viso yra 30 vykdomų priemonių ir tam tikri atsakingi už kiekvieną priemonę vykdytojai.

Išvados

1. Klaipėdos rajono savivaldybė turi nedideli skaičių kolektyvinių apsaugos pastatų, kuriuose apgyvendintų tik 1/5 gyventojų Klaipėdos rajono savivaldybės, taip pat nėra pakankamai sirenų, kurios praneštu apie ekstremalią situaciją miesteliuose ir kaimuose, bet turi daug partnerių, kurie padėtų ištikus ekstremaliai situacijai pagal planą sudarytą Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2017 m. lapkričio 2 d. įsakymu Nr. 2387.

2. Klaipėdos rajono savivaldybės priešgaisrinė gelbėjimo valdyba gerai vykdo ir koordinuoja gaisrų gesinimą, gyventojų ir turto gelbėjimą, kitus gelbėjimo darbus. Pagal duotus duomenis gaisrų skaičius Klaipėdos rajono savivaldybėje mažėja. Šiam rezultatui toliau tobulinti yra gaisrų skaičiaus mažinimui 2019 metais yra sudarytas gaisrų prevencijos priemonių planas pagal 2019 m. vasario 7 d. įsakymą Nr. AV-241.

3. Pagal Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2017 m. lapkričio 2 d. įsakymą Nr. 2387, Klaipėdos rajono savivaldybės paruošimas stichiniams hidrologiniams reiškiniams yra geras, tik labai didelių ekstremalių potvynių dažnai nevyksta.

Literatūra

1. *Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vpgt.lt/index.php?522079171>
2. *Klaipėdos rajono savivaldybė* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą <https://www.klaipedos-r.lt/go.php/Civiline-sauga-ir-mobilizacija212173>

PREPARATION OF KLAIPĖDA DISTRICT MUNICIPALITY FOR EMERGENCY SITUATIONS

Summary

Klaipėda District Municipality (Lithuanian: Klaipėdos rajono savivaldybė) is one of 60 municipalities in Lithuania. Mayor – Bronius Markauskas. Population density - 38.7 people / km². Area - 1336 km² (2% of Lithuania's area), 56152 inhabitants (2018, 4.2% of Lithuanian population). Klaipėda District Municipality has 17 collective security buildings with a total area of 31,770 m², the largest number of people can accommodate 11042, also 6 modern acoustic sirens for centralized launch. This municipality has detail plan from smallest pieces, where are written all details from beginning to the end. This plan was confirmed in 2017 m. lapkričio 2 d. įsakymu Nr. 2387, so all data is pretty fresh and it shows that this municipality seriously take a look to its safety.

KLIENTŲ NUOMONĖS TYRIMAS APIE AB „ŠIAULIŲ BANKAS“ VYKDOMOS SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS VEIKLĄ

Gintarė Murauskaitė, Raminta Šantaraitė
Mokslinė vadovė – lektorė Gitana Mečėjienė
Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Visuomenėje populiarėja darnios gyvensenos propagavimas, geresnio gyvenimo dabartinėms ir ateinančioms kartoms lūkesčiai. Dauguma šiuolaikinių įmonių vykdo socialinės atsakomybės veiklą. Dažniausiai socialine atsakomybe domisi ir įgyvendinti siekia didesnės organizacijos, vienijančios darbuotojus, klientus bei visuomenę. Taip pat įmonėms rūpimas klausimas yra aplinkosauga. Bendrovės siekdamas saugoti gamtą skatina visuomenę rūpintis saugia, švaria ir darnia aplinka. Visa tai gali būti pasiekta taikant socialinės atsakomybės principus verslo praktikoje vietoje įprastinio ir neretai žalingo elgesio. Būtent dėl šios priežasties įmonių socialinės atsakomybės klausimas yra strategiškai svarbus, nes taip skatinama visos visuomenės gerovė.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti klientų nuomonę apie Šiaulių bankas, AB vykdomos socialinės atsakomybės veiklą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Įvardinti Šiaulių bankas, AB vykdomas socialinės atsakomybės veiklas;
2. Atlikti klientų nuomonės tyrimą vykdomos socialinės atsakomybės veiklos klausimu.

Metodai – mokslinės, teorinės, literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

1. Šiaulių bankas, AB vykdomos socialinės atsakomybės veiklos

Įmonių socialinės atsakomybės atskleidimas gali padėti organizacijoms didinti konkurencingumą, valdyti tokias sritis, kaip riziką, santykius su klientais, gebėjimą kurti naujoves.[1]

Kasdien bankas prisideda prie Lietuvos ekonomikos augimo. Bankas siekia skatinti šių įmonių plėtrą ir augimą, siūlydamas platų smulkiojo ir vidutinio verslo finansavimo priemonių spektrą. Būdamas pagrindiniu daugiabučių renovacijos partneriu šalyje, bankas prisideda prie energijos efektyvumo didinimo projektų.

Bankas siekia nuosekliai mažinti sunaudojamų išteklių kiekį, tausoti aplinką, kurioje veikia.

Siekiant, kad būtų sunaudota mažiau degalų ir sumažinta išmetamoji atmosferos tarša: banke naudojama elektroninė operatyvinių automobilių užsakymo sistema, leidžianti planuoti dalykines keliones grupėmis ir į keliones vykti kuo mažesniu skaičiumi automobilių; banko darbuotojai į komandiruotes Lietuvos ribose skatinami vykti viešuoju transportu (pvz., traukiniu, autobusu);

skatinama susitikimus, kuriuose dalyvauja skirtinguose miestuose dirbantys darbuotojai ir partneriai, organizuoti Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose įrengtose moderniose telekonferencijų salėse.

Siekiant mažinti sunaudojamo popieriaus skaičių, 2018 m. ir toliau aktyviai vystyta vidinė ir išorinė dokumentų valdymo sistema, mažinanti spausdinamų dokumentų poreikį. 2018 m. banke buvo pradėtas naudoti pirmasis robotas, kurio dėka, iki šiol rankiniu būdu atliekami veiksmai, susiję su mokėjimo kortelių operacijomis, buvo automatizuoti.[3]

Bendradarbiaudamas su švietimo įstaigomis ar organizacijomis 2018 m. bankas rėmė: Lietuvos moksleivių sąjungą; Vilniaus kolegijos karjeros dienas. 2018 m. bankas bendradarbiavo: vertino Vilniaus universiteto, Ekonomikos ir verslo fakulteto projektinius darbus; Šiaulių miesto Saulės gimnazijoje moksleiviams rengė paskaitas apie bankininko profesiją; bendradarbiavo su Utenos kolegija.

Būdamas lietuviško kapitalo banku, Bankas didelį dėmesį skiria šalies miestų ir miestelių bendruomenių tradicijoms puoselėti ir kultūriniam gyvenimui skatinti Lietuvos regionuose. 2018 metais Bankas skyrė 48 tūkst. eurų paramos bendruomenių, kultūros ir sporto projektams: Ukmergės, Alytaus, Šiaulių, Utenos, Varėnos miesto šventėms; Pažaislio muzikos festivaliui; Lietuvos muzikų rėmimo fondui; Jūros šventei Klaipėdoje; Šiaulių Rotary klubui ir kitiems projektams.

Bankas suteikia galimybę klientams: per internetinės bankininkystės sistemą skirti norimą pinigų sumą aukok.lt socialiniams projektams; aukoti grynuosius pinigus Banko padaliniuose esančiose aukojimo dėžutėse. Per 2018 m. aukojimo dėžutėse surinkta beveik 1700 eurų, kurie pervesti VšĮ „Geros valios projektai“.

2. Klientų nuomonių tyrimas

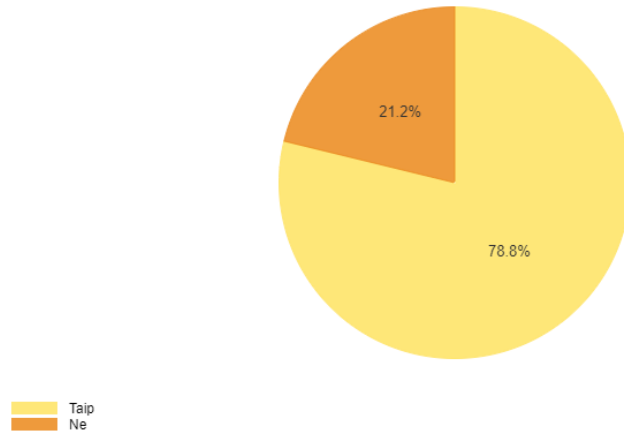
Apklausa buvo atliekama pasitelkiant internetinį anoniminių žmonių anketavimą manoapklausa.lt internetiniame portale, kuriame kiekvienas asmuo savo noru užpildė anketą ir ją pateikė.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti klientų nuomonę.

Tyrimo objektas – Šiaulių banko klientai.

Tyrimo imtis – 133 respondentai.

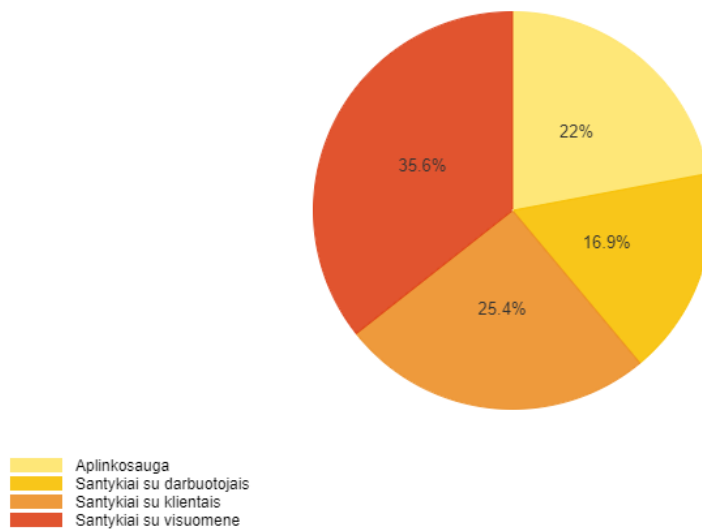
Ar teko girdėti apie Šiaulių bankas, AB vykdomos socialinės atsakomybės veiklą?

1 pav. Socialinės atsakomybės populiarumas

Remiantis diagrama galima teigti, kad socialinė atsakomybė yra plačiai paplitusi, nes beveik 80 procentų apklaustųjų yra girdėję apie Šiaulių banko organizuojamą veiklą.

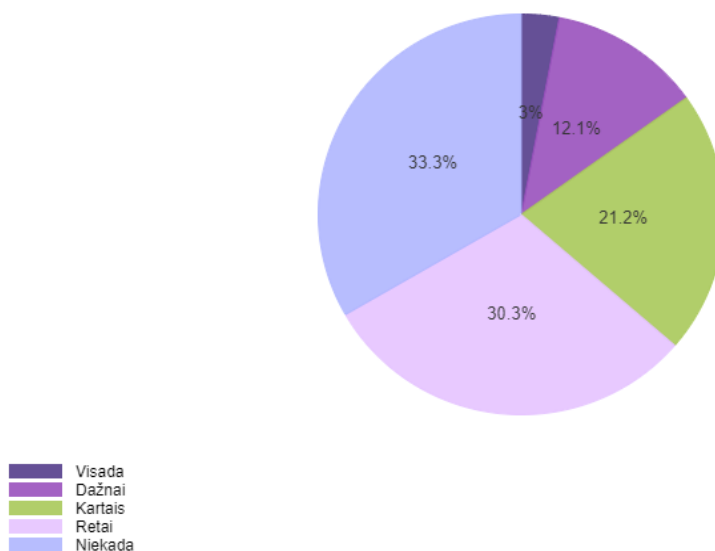
Kokias žinote Šiaulių bankas, AB vykdomos socialinės atsakomybės veiklas?

2 pav. Šiaulių banko socialinės atsakomybės veiklos

Daugiausiai respondentų, 35,6 procento, žino apie Šiaulių banko vykdomą socialinės atsakomybės „santykiai su visuomene“ veiklą, o mažiausiai žino, 16,9 procento, apie santykius su darbuotojais.

Ar dalyvaujate Šiaulių bankas, AB organizuojamuose renginiuose bei susitikimuose?

3 pav. Klientų aktyvumas Šiaulių banko veiklose

Apklaustieji nėra aktyvūs dalyvaujant banko organizuojamuose renginiuose bei susitikimuose. Vos 3 procentai respondent aktyviai dalyvauja banko veiklose.

Ką manote apie Šiaulių bankas, AB vykdomos socialinės atsakomybės veiklą? (pasirenkamas klausimas)

- 1) Neturiu nuomonės, nes mažai tuo domiuosi ir retai dalyvauju organizuojamuose renginiuose.
- 2) Smagu, kai bankai vykdo tokias veiklas ir rūpinasi ne tik banko gerove, bet ir paprastais visuomenės žmonėmis, siekdami jiems suteikti džiaugsmo. Labai džiaugiuosi, kad Šiaulių bankas vykdo labai daug socialinės atsakomybės veiklų ir jų spektrą tik dar labiau platina. Taip piliečiai turi progą įsitraukti į bendruomenę ir kartu kažką padaryti gero ne tik savo, bet ir kitų gerovei ir labui.
- 3) Nesu Šiaulių banko klientas, bet domiuosi vykdoma veikla aplinkosaugos klausimais, kuri mano nuomone, turi didelę įtaką mūsų ekonominei padėčiai. Esu patenkintas socialinės atsakomybės veikla
- 4) Gerai, kad yra socialiai atsakingų bendrovių
- 5) Man jokios didelės prasmės tokie renginiai neturi, kadangi aš juose nedalyvauju
- 6) Man malonu, kad mūsų šalyje yra tokių bendrovių, kurios rūpinasi gyventojų ateitimi. Labai domiuosi banko veikla ir teigiamai vertinu socialinės atsakomybės veiklą
- 7) Neturiu nuomonės
- 8) Vagys, nori tik pasipelnyti iš tokių veiklų
- 9) Šaunu
- 10) Manau gera veikla
- 11) Nesidomiu
- 12) Na man jokios naudos neduoda, tai nežinau ar yra tai gerai ir ar kažką duoda tai kitiems žmonėms.
- 13) Nieko nežinau
- 14) O dalyvaujant duos pinigų?
- 15) Puiki idėja
- 16) Manau daro teigiamą poveikį
- 17) Kad daugiau būtų tokių įmonių, kurios darytų gera visuomenei

4 pav. Klientų nuomonė

Išvados

1. Šiaulių bankas, AB aktyviai dalyvauja socialinės atsakomybės veiklos vykdyme. Siekdamas stiprinti ir būti arčiau bendruomenių, bankas remia socialinius, kultūrinius projektus ir iniciatyvas regionuose. Taip pat bankas stengiasi mažinti suvartojamos energijos kiekį, jis skatina darbuotojus

bei klientus rinktis viešąjį transportą. Siekdamas saugoti aplinką dažniau dokumentus rengia elektroniniu būdu, taip mažindamas sunaudojamo popieriaus skaičių.

2. Remiantis apklausos duomenimis, galima teigti, kad Šiaulių bankas, AB klientai domisi banko organizuojamos socialinės atsakomybės veikla. Respondentams geriausiai yra žinoma veikla – santykiai su visuomene, o mažiausiai žinių turi apie veiklą su darbuotojais. Labai maža dalis banko klientų aktyviai dalyvauja Šiaulių bankas, AB organizuojamoje socialinės atsakomybės veikloje, tačiau yra respondentų, kurie nėra šališkai nusiteikę prieš tokias veiklas ir noriai jose dalyvauja.

Literatūra

1. BENDORAITIENĖ, Evelina; ŠIMKUTĖ, Eglė. Įmonių socialinės atsakomybės atskleidimo vertinimas Lietuvos didžiosiose įmonėse. [interaktyvus]. Applied Economics: Systematic Research. 2016, Vol. 10 Issue 1, p. 43-63. 21 p. ISSN 1822-7996 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=30&sid=bdb92df2-c6ae-4772-83fa-b7de826cc9f1%40pdc-v-sessmgr06&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#db=bth&AN=117741014>

2. *Klientų nuomonės tyrimas apie Šiaulių bankas, AB vykdomos socialinės atsakomybės veiklą* [interaktyvus] Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.manoapklausa.lt/apklausa/1091548423/0/>

3. *2018 m. socialiai atsakingos veiklos ataskaita* [interaktyvus] Šiauliai, 2018 [žiūrėta 2019 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.sb.lt/file/SBSOCIALIAIATSAKINGOSVEIKLOSATASKAITA2018.pdf?fbclid=IwAR0Fas6oLSso9XT268bluHEXWErQqzulewvH5GCikB1m4QaPONWQT6aJcuc>

INVESTIGATION OF CUSTOMER OPINION ABOUT SOCIAL RESPONSIBILITY ACTIVITIES OF ŠIAULIŲ BANKAS AB

Summary

Corporate Social Responsibility – Corporate responsibility for its environmental and social impact. Companies, together with public and public partners, are looking for innovative solutions for systemic social, environmental and wider economic welfare issues. Corporate social responsibility can make a significant contribution to achieving the objectives of the Treaty on European Union in terms of sustainable development and a highly competitive social market economy. Šiaulių bankas, AB actively participates in the implementation of social responsibility activities. In order to strengthen and be closer to the communities, the bank supports social, cultural projects and regional initiatives. The bank also strives to reduce energy consumption and encourages employees and customers to choose public transport. In order to protect the environment, documents are more often prepared electronically, thus reducing the number of paper use

LEAN STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO ĮRANKIAI

Akvilina Stankevičiūtė

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

„Lean sistema“ dar gana naujas terminas. Ši sistema atsirado Japonijoje ir tada ji buvo vadinama Toyotos gamybos sistema. Lean – sistema yra pasauliniame lygmenyje valdomų procesų metodinis pagrindas. Didžiosios kompanijos jau seniai savo vadybos ypatumus kuria bei tobulina būtent šios sistemos pagrindu.

Ši sistema remiasi dviem principais. Pirmasis – tobulėjimas. Antrasis – nuostolių šalinimas. Pastarasis principas reiškia, kad visa, kas nuostolinga ir nereikalinga, reikia šalinti ir koncentruotis tik į aktualius, reikalingus dalykus.

Labai dažnai pasaulyje produktų pagaminama daugiau, negu jų iš tikrųjų reikia. Tad Lean sistemos esminis siekis yra kuo mažesniais ištekliais sukurti kuo didesnę vertę vartotojui. Tuo pačiu siekiama ir didinti savo konkurencinį pranašumą. Taigi, šia sistema siekiama trijų pačių pagrindinių daugelio verslo subjektų tikslų: mažinti išteklių panaudojimą, kuo labiau patenkinti vartotojų poreikius, didinti savo konkurencinius pranašumus. Lean sistema efektyviai padeda didinti organizacijos produktyvumą.

Straipsnio tikslas – apibūdinti Lean strategijos įgyvendinimo įrankius.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti Lean strategijos sampratą.
2. Išanalizuoti Lean metodus.
3. Apžvelgti Lean įgyvendinimo ypatumus.

Tyrimo metodai: mokslinės teorinės literatūros analizė.

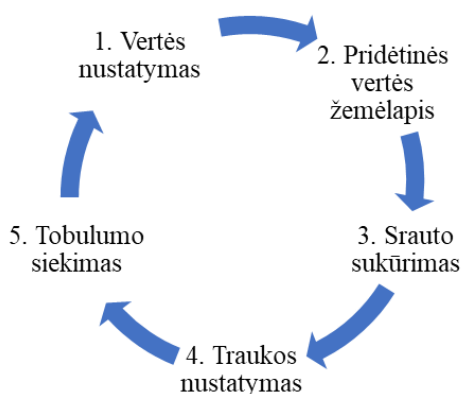
1. Lean strategija

Lean sistemos bruožai pastebėti jau XVI amžiuje vykstančiuose procesuose, tačiau Lean sistema su visomis savo metodikomis atsirado tik XX amžiuje. Pirmasis Lean principų užuomazgas gamybos procese pradėjo taikyti Henry Ford savo revoliucinėse masinės produkcijos – automobilių, gamyklose. Eiji Toyoda taip pat turėjo automobilių gamybos kompaniją, kuri pagamindavo žymiai mažiau automobilių negu Henry Ford kompanija (*Tuo metu Toyota gamino maždaug po 2500 automobilių per metus, kai Ford'as gamino beveik po 8000 automobilių per dieną!*) [2] Eiji Toyoda nusprendė imtis tam tikrų veiksmų situacijai gerinti ir taip atsirado Toyota gamybos sistema, kuri yra

Lean sistemos pagrindas. Terminai „Lean gamyba“ bei „Toyota gamybos sistema“ iš esmės yra sinonimai.(1,26).

Lean sistema yra priemonių visuma, kuriomis siekiama sumažinti gamybos procese reikalingus išteklius bei pateikti vartotojams unikalų ir kokybišką produktą.[3] Šia sistema yra siekiama kaip įmanoma labiau sumažinti įvairių resursų naudojimą.

Lean sistema remiasi penkiais pagrindiniais principais (žr. 1-ą paveikslą). Šie principai iš pradžių buvo sukurti gamybos pramonėje, tačiau toliau pradėti naudoti ir kitose pramonės šakose, pavyzdžiui, paslaugų srityje ar maisto pramonėje.

1 pav. Lean sistemos 5 principai

Šaltinis: sudarytas straipsnio autorės pagal *Kas yra Lean?* <http://www.leansektorius.lt/lt/top/apie-lean/kas-yra-lean/>

Pirmasis principas yra Vertės srauto nustatymas. Tai Lean koncepcija, iš esmės apimanti visų žingsnių seką, kurių pagalba produktas arba paslauga patenka galutiniam vartotojui.

Antras principas – Srauto sukūrimas yra pagrindinė Lean sistemos sąvoka, susijusi su darbuotojais (žmonėmis), procesais ir net pačios organizacijos kultūra.

Trečias principas – tėkmė. Tėkmė turima omenyje vertės srauto, kuriame nėra likę vertės nekuriančių procesų. Ji vyksta be trikdžių.

Ketvirtas principas – traukimas. Šis proceso valdymo būdas yra kaip alternatyva individualių proceso žingsnių veikimo plano ar grafiko taikymui. Šiuo atveju ankstesnis procesas papildo tik tai, ką suvartoja vėlesnis procesas.

Penktas principas – Tobulumo siekimas. Tai yra ne apie visapusišką kokybę, ji apima klientų poreikių patenkinimą, tinkamu laiku, už tinkamą kainą ir su minimaliomis atliekomis. Tobulinimo ciklas turėtų būti tęstinis, ir jis niekada neturėtų baigtis.

Lean neįdiegiamas per savaitę, formaliai netgi dažnai sunku įvertinti, ar organizacija jau Lean, ar ne. Tačiau galvojant apie pačią Lean diegimo pradžią, reikėtų apsišarvuoti kantrybe apie pusę metų, kol pamatysite pirmuosius rezultatus.

2. Lean metodai

Lean sistema gali būti diegiama naudojant įvairius šios sistemos metodus. Pagrindiniu Lean metodikos tikslu visada traktuojamas siekis kuo mažesniais ištekliais sukurti kaip įmanoma didesnę vertę klientui. [5]. Taip pat, Lean padeda panaikinti švaistymą organizacijoje ir tikslingai didinti efektyvumą. Lean metodika grįsta tęstiniu tobulinimo procesu, t. y. darbo procesai tobulinami nuolat ir visuotiniai. Šie švaistymai daugiausiai literatūroje minimi septyni: perprodukcija, laukimas, transportavimas, papildomas apdorojimas, atsargos, judesiai ir defektai.

Lean įgyvendinimas arba efektyvių procesų valdymas dažnai lyginamas su namo statyba, kur itin svarbu tvirti pamatai, kolonos, stogas ir žmogus (žr. 2-ą paveikslą). Viena iš namo kolonų atsakinga už 100% kokybę į kitą procesą, o kita kolona – už pristatymus laiku (tada kada reikia, nei anksčiau, nei vėliau). Stogas – tai rezultatas, Lean sistema, užtikrinanti vertę kuriančius produktus ir procesus už kuriuos klientas sutinka mokėti pinigus.

Namo statyba ar efektyvus proceso valdymas neįmanomas be nuolat tobulėjančio žmogaus. Darbuotojas įtraukiamas į nuolatinį procesų tobulinimą. Kitu atveju, Kenneth Blanchar yra pasakęs, jog, *jei darysi tą patį ką anksčiau darei, gausi tą patį ką anksčiau gaudavai*.

2 pav. Lean namas

Šaltinis: *Kas yra Kaizen?* 2018 m. [interaktyvus] <https://www.lean.lt/kas-yra-kaizen/kaizen/>

Visose šio statomo namo ar efektyvių procesų valdymo dalyse slypi tam tikri Lean metodai ar įrankiai: 5S, Kaizen, PDCA, Standartizuotas darbas, SMED, TPM, Kanban, Hoshin Kanri ir kiti (žr. lentelę).

Lean strategijos metodai

Metodo pavadinimas	Metodo aprašymas
5S	Vizualios darbo vietos kūrimo metodas, kuris nurodo, kaip tvarkyti darbo vietą, kad ji būtų efektyvi, identifikuojant ir laikant tik reikalingas darbo priemones, nuolat prižiūrint ir palaikant naują tvarką.
Kaizen	Šis metodas leidžia pasireikšti darbuotojams, kurie gauna galimybę siūlyti tam tikrus pasiūlymus ar alternatyvas vadovybei bei taip didinti įmonės veiklos efektyvumą.
PDCA („Plan-Do-Check-Act“)	Šio metodo pagalba surandamos esminės problemos priežastys ir numatomi veiksmai joms pašalinti. Šiuo atveju darbuotojai yra mokomi spręsti įmonėje iškilusias problemas, rūpintis problemų prevencija bei šalinti ne pačias problemas, o jų priežastis.
Standartizuotas darbas	Tai geriausios praktikos, kaip atlikti darbą, vystymo ir diegimo procesas. Standartizacija leidžia maksimaliai padidinti procesų ir produktų kokybę, saugą ir efektyvumą.
SMED	Metodas, padedantis užtikrinti greitus įrengimų perderinimus iš vieno produkto į kitą, siekiant sumažinti partijų dydžius ir pagerinti gamybos srautą.
TPM („Total productive maintenance“)	Siekama maksimaliai padidinti įrangos eksploatavimo laiką. TPM sumažina atskirtį tarp techninės tarnybos ir gamybininkų.
Kanban	Tai yra vienas pagrindinių gamybos sistemos įrankių. Jos pagalba palaikomas tvarkingas ir efektyvus medžiagų srautas visame gamybos procese, nereikalaujantis papildomo skaičiavimo ir kontrolės.
Hoshin Kanri	Nuoseklus strateginio planavimo procesas, sukuriantis galimybę apjungti visus organizacijos lygius ir nurodantis aiškią strateginę kryptį. Šis metodas užtikrina, kad kiekvienas padalinys, skyrius ir darbuotojas organizacijoje žinotų prioritetus ir veiklos kryptis.

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorės pagal *Apie Lean* [interaktyvus]. 2017 m. <https://www.leanasociacija.lt/apie-lean/#>

Atsitiktinis šių metodų taikymas dažnai neduoda laukiamo rezultato, kadangi tam turi būti numatytas sisteminis ir nuoseklus įgyvendinimas.

3. Lean įgyvendinimas

Įmonių vadovai norėdami įdiegti Lean sistemą savo įmonėje domisi Lean filosofija, naudoja įvairius Lean metodus. Tačiau vien to nepakanka, kad Lean sistema veiktų sklandžiai. Kartais tam, kad Lean sistema būtų naudinga įmonei, įmonė turi atsisakyti savo tradicinio požiūrio į procesų valdymą ir visiškai pakeisti savo procesų kryptį. [4]

Norint pritaikyti Lean sistemą įmonės procesų valdyme, reikia įdiegti būtent tokias naujoves:

- Vadovų mąstymo ir vertybių pakeitimas.
- Vadovavimo metodų pakeitimas.
- Esminių įmonės veiklos principų pakeitimas kitais.
- Įdiegti kitokias tobulinimo ir ugdymo formas.

Tačiau diegiant tokias naujoves yra sudėtinga įtikinti kitus asmenis dirbti pagal naują programą. Ilgą laikotarpį įpratę dirbti asmenys pagal vieną programą turi pakeisti savo įpročius ir pradėti dirbti pagal kitą programą. Visais atvejais yra svarbu, kad į šią naujovėmis grįstą veiklą įsitrauktų įmonės vadovybė. Geriausia Lean mokykla yra praktika. Kaip teigė Taiichi Ohno, vienas Lean sistemos kūrėjų: *Žinios yra kažkas, ką jūs galite nusipirkti už pinigų. Išmintis – tai kažkas, ką jūs įgyjate darydami* [6]. Naudojant Lean sistemą, veiklos kaštai sumažinami 10-25 %, o produktyvumas padidinamas 25-55%.

Išvados

1. Lean sistema pradėta vartoti XX amžiuje. Toyota gamybos sistema yra Lean sistemos lopšys, kuri šiandien yra taikoma įvairiose verslo srityse. Lean sistema padeda taupiai vykdyti įmonės veiklą panaudojant mažiausią kiekį reikalingų resursų. Tokia sistema padeda efektyviau valdyti įmonėje vykstančius procesus, o taip pat leidžia įmonėms nebankrutuoti kai valstybės ekonominė padėtis pablogėja.

2. Lean metodika orientuota į nuostolių mažinimą ir efektyvumo didinimą. Nuostoliai yra septyni: perprodukcija, laukimas, transportavimas, papildomas apdorojimas, atsargos, judesiai ir defektai. Lean įgyvendinimas arba efektyvių procesų valdymas dažnai lyginamas su namo statyba, kur itin svarbu tvirti pamatai, kolonos, stogas ir žmogus. Visose šio namo ar efektyvių procesų valdymo dalyse slypi tam tikri Lean metodai ar įrankiai: 5S, Kaizen, PDCA, Standartizuotas darbas, SMED, TPM, Kanban, Hoshin Kanri ir kiti. Atsitiktinis metodų taikymas dažnai neduoda laukiamo rezultato, kadangi tam turi būti numatytas sisteminis ir nuoseklus įgyvendinimas.

3. Lean sistema yra įgyvendinama pradėdant nuo pačios įmonės veiklos vertinimo. Kad Lean sistema būtų naudinga įmonei, įmonė turi atsisakyti savo tradicinio požiūrio į procesų valdymą ir visiškai pakeisti savo procesų kryptį. Naudojant Lean sistemą, veiklos kaštai sumažinami 10-25 %, o produktyvumas padidinamas 25-55%. Ilgalaikė procesų tobulinimo veikla, taikant Lean metodus leidžia kompanijoms pasiekti lyderių poziciją ne tik vietos, bet ir tarptautinėse rinkose.

Literatūra

1. AHLSTROM, Par; MODIG Niklas. *Tai yra LEAN: Kaip išvengti efektyvumo paradokso?* 2017 m. 192 p ISBN: 9785415024759
2. *Apie Lean* [interaktyvus]. Vilnius: Profesionalų asociacija Lean, 2017 m. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 16 d.] Prieiga per internetą: <https://www.leanasociacija.lt/apie-lean/#>
3. *Kas yra Lean?* [interaktyvus]. Vilnius, VŠĮ Lean sektorius, 2013 m. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 16 d.] Prieiga per internetą: <http://www.leansektorius.lt/lt/top/apie-lean/kas-yra-lean/>
4. *Kas yra Lean sistema?* [interaktyvus]. Vilnius: Honsha partneris, 2018 m. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 16 d.] Prieiga per internetą: <https://www.lean.lt/kas-yra-lean/lean/>
5. *Lean sistemos metodai.* [interaktyvus]. Vilnius: Laikas verslui, 2015 m. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 17 d.] Prieiga per internetą: <http://laikasverslui.lt/index.php?aid=631>
6. ARMIN, Karmin. *A time-based quantitative approach for selecting lean strategies for manufacturing organisations.* [interaktyvus]. International Journal of Production Research, 2013 m. 1146-1167 p. ISSN: 0020-7543 [žiūrėta 2018 m. lapkričio 29 d.] Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=28&sid=1c9e1bda-f354-478a-8f47096f6ee986fe%40sessionmgr4006&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=83776079>

LEAN STRATEGY IMPLEMENTATION TOOLS

Summary

Lean is a methodological framework for processes that are managed globally. This system has three main goals for many business entities: Reduce resource utilization, maximize customer needs, enhance their competitive advantages. The Lean system is based on five basic principles: identify value, map the value stream, create flow, establish pull, seek perfection. Lean implementation is often compared with the construction of a house, where it is important to build a foundation, columns, roof and man. The Lean system is implemented starting from the company's own performance evaluation. With Lean, operating costs are reduced by 10-25% and productivity is increased by 25-55%. Long-term process improvement activities using Lean methods allow companies to achieve leadership positions not only in local but also in international markets.

LIETUVOS GYVENTOJŲ PASITENKINIMO II PAKOPOS PENSIJŲ KAUPIMO REFORMA TYRIMAS

Raminta Senutaitė, Edita Časaitė
Mokslinė vadovė – lektorė Gitana Mečėjienė
Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Pensija tai piliečių periodiškai gaunamos sumos, materialinis aprūpinimas tam tikrais, įstatymų numatytais atvejais. Viena iš pensijos gavimo priežasčių ir bene pagrindinė yra senatvė. Kiekvienas Lietuvos pilietis tik pradėdamas dirbti iškart prisideda prie visos Lietuvos pensijų kaupimo sistemos. Tačiau visgi dažnas gyventojas nelinkęs jau nuo pat savo darbinės veiklos pradžios mąstyti apie pensiją. Daugumai ji atrodo itin tolima, kitiems galbūt ir skeptiškai – nepasiekiamą. Todėl tam tikro vaidmens turi imtis valstybė. Kadangi pastebimi šalies demografiniai pokyčiai, valstybės nutarta pradėti jau dabar rūpintis tiek jau sulaukusiais pensijos, tiek jaunimu ir darbingo amžiaus žmonėmis. Pensijų kaupimo reformos yra geras įrankis pradėti atidžiau rūpintis Lietuvos piliečiais bei paskatinti juos pačius susirūpinti savo ateitimi ir gerove.

Straipsnio tikslas – ištirti Lietuvos gyventojų pasitenkinimo II pakopos pensijų kaupimo reforma prielaidas.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti Lietuvos pensijų kaupimo sistemos raidą.
2. Apibūdinti II pensijų kaupimo pakopos pokyčius.
3. Išanalizuoti Lietuvos gyventojų pasitenkinimą reforma.

1. Lietuvos pensijų kaupimo sistemos raida

Pensijų kaupimo sistema iki 2019 metų skyrėsi nuo dabartinės. Dar tarpukario Lietuvoje valstybė mokėjo pensijas tik valstybės tarnautojams, kariams bei pasižymėjusiems visuomenės veikėjams. Negana to, teisė į tokią pensiją buvo suteikiama tik ištarnavus 25 metus valstybinėje tarnyboje. Tuo metu pensijos dydis sudarė 60 proc. buvusios algos. Vėliau pensijos buvo skiriamos sudėtingesnėmis sąlygomis – neįgalumo, senatvės, maitintojo netekimo atvejais, tai pat anksčiau minėtu nustatytu tarnybos atlikimo laiku. Po to laiko dar buvo pakitimų pensijų sistemos srityje, tačiau tik 2003-aisiais metais Lietuvoje iškilo pirmosios diskusijos dėl pensijų kaupimo klausimo. Kadangi visoje Europoje tuo metu vyravo prognozės, kad gimstamumas ir toliau mažės, o gyventojų gyvenimo trukmė tik ilgės, pensijų kaupimas buvo viena iš alternatyvų palengvinti mokumo našta dirbančiais Lietuvos gyventojų klasei. Tuo metu kaip tik buvo vykdomas procesas, kur po metų, Lietuva turėjo įstoti į Europos Sąjungą, tad tai galėjo įtakoti ir pensijų kaupimo klausimo sprendimą.

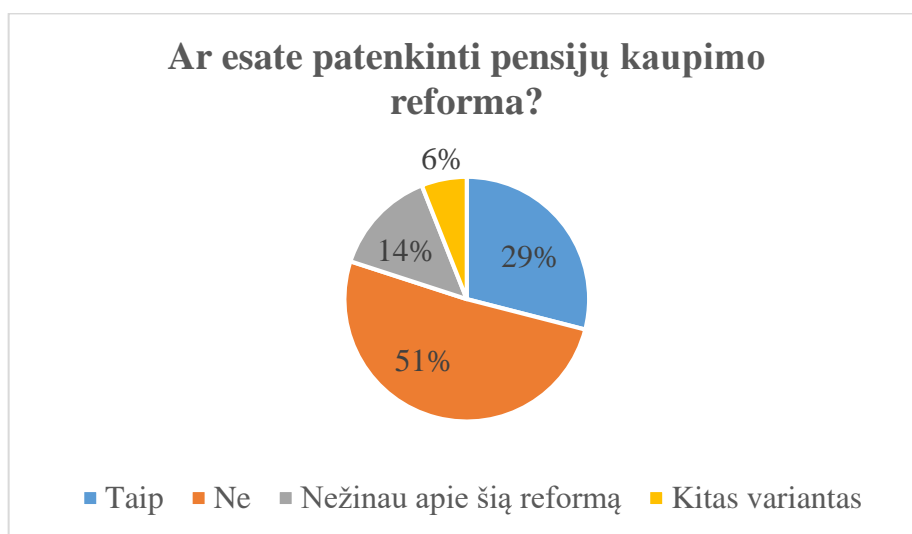
Kaip jau parodė laikas, 2004-aisias metais, prisijungus prie Europos Sąjungos ir atsiradus liberalesnėms išvykimo į Europos Sąjungos valstybes nares sąlygoms ir legalaus darbo galimybėms, padaugėjo iš Lietuvos išvykstančių asmenų. Vyriausybė numatydama tokią galimą įvykių eigą, iš anksto sumanė imtis tam tikros prevencijos. 2003 metais valstybė norėdama užtikrinti aukštesnį jaunimo gyvenimo lygį išskėlė pensijų kaupimo reformos idėją ir nutarė įvesti papildomus kaupimo fondus. Lietuvos atveju papildoma našta valstybei buvo vis didėjantis emigracijos reiškinys, tad įstatymas buvo priimtas. Jau tų pačių metų liepos ketvirtąją dieną buvo priimtas Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas. Dar po kiek laiko, mėnesio pabaigoje (liepos 30-ąją) jis įsigaliojo. Jaunimui buvo siūlyta pradėti kaupti jau tuo metu, kad senatvėje jie galėtų gyventi oriai. Reformos esmė nepasikliauti vien darbo stažu sukaupta pensija, tačiau ir kaupti lėšas papildomai, taip kiekvienam asmeniui užsitikrinant stabilesnę ateitį. Reforma nurodo tris lėšų kaupimo pensijai būdus, kurie vadinami pensijų pakopomis. Pirma pakopa tai valstybės mokama pensija iš einamųjų lėšų, antra pakopa – pusiau privatus kaupimas, prie kurio prisideda valstybė, bei trečia pakopa, kurioje asmenys lėšas kaupia visiškai privačiai, norimomis sumomis. Kaupimai vykdomi pensijų kaupimo fonduose.

2. 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojusi II pensijų kaupimo pakopos reforma

Būtent nuo 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojusi nauja pensijų kaupimo reforma labiausiai palietė II pakopą. Po naujai įsigaliojusių redakcijų, joje įvyko daugiausiai naujovių, kurios ir sukėlė didžiausias diskusijas visuomenėje. Nemaža dalis pakitimų po reformos įvyko kaupimo formulėje, kuomet pasikeitė pats kaupimo principas – nuo šiol nuspręsta kaupti įmoka į pensijų fondus, kuri sudarys 3 proc. nuo asmens atlyginimo ir 1,5 proc. nuo vidutinio darbo užmokesčio dydžio, valstybės paskata. Tačiau numatomas laipsniškas įmokų didinimas tiems, kurie nesirinks maksimalaus įmokos varianto iš karto. Tačiau įmokų ir procentų kitimai neįaudrino visuomenės taip, kaip tai padarė vienas naujai atsiradęs reformos punktas – visi dirbantieji asmenys iki 40 metų nuo šiol yra automatiškai įtraukiami į asmeninį pensijų kaupimą. Tokiu valstybės veiksmu tikimasi, kad lietuviai nepradės trauktis iš pensijų kaupimo fondų, nes tokia galimybė yra jiems sudaryta ir dėl didesnio kaupimo dalyvių kiekio didės pensijų rezervas, kuris galės atlaikyti šalies demografinius pokyčius, kurie neišvengiamai vyksta ir vyks toliau. Bet kaip jau matoma dabartiniu laiku, net nepraėjus keliems mėnesiams nuo reformos paskelbimo, daugiau nei 17000 žmonių visiškai nutraukė dalyvavimą kaupime. Į kaupimą buvo įtraukti, tačiau jo atsisakė 23000 jaunų žmonių. Tai rodo, kad Lietuvos gyventojai galimai nėra patenkinti kaupimu arba neturi reikiamų žinių.

3. Lietuvos gyventojų pasitenkinimas II pakopos pensijų kaupimo reforma

Analizuojant Lietuvos gyventojų pasitenkinimą įgyvendinta reforma, buvo atliktas tyrimas apklausos metodu internetiniame puslapyje www.apklausa.lt. Apklausoje dalyvavo 100 respondentų. Apklausoje apie pensijų kaupimą aktyviausiai dalyvavo dirbantys asmenys iš visos Lietuvos, į kuriuos ir yra orientuotas įstatymo pakeitimas ir kurie turi ypatingai domėtis visa pensijų kaupimo sistema. Jie sudarė 71 proc. visų apklaustųjų. Asmenų amžius vyravo tarp 25-49 metų, jie sudarė tyrimo pagrindą (51 proc. apklaustųjų), taip pat 19-24 metų asmenys (31 proc. apklaustųjų). Atlikus tyrimą galima teigti, kad didžioji dalis apklaustųjų Lietuvos piliečių žino apie nuo 2019 metų įsigaliojusią naują II pensijų pakopos kaupimo reformą. Tik 6 proc. nėra nieko girdėję apie šią reformą. Tačiau net pusė respondentų nėra patenkinti naująja reforma (žr. 1-ą paveikslą).

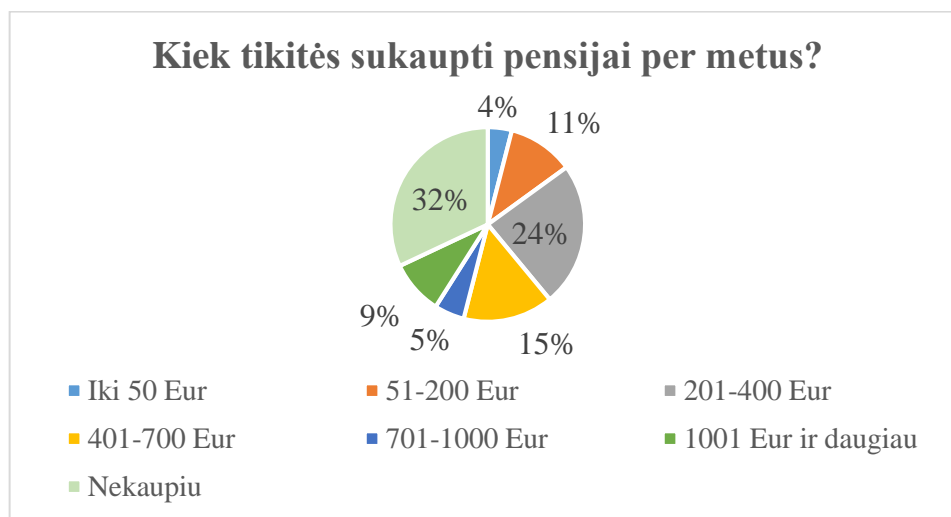

1 pav. Lietuvos gyventojų pasitenkinimas pensijų kaupimo reforma

Įdomus faktas tai, kad daugiau reforma nepatenkinti yra tie, kurie gauna 601-1000 eurų vidutines mėnesines pajamas. Tie, kurie uždirba mažiau, neišreiškia tokio didelio nepasitikėjimo, galimai todėl, kad vis dėlto mano, jog su dabartinėmis pajamomis orios senatvės pensijos iš valstybės jie nesulauks.

Prieš įsigaliojant skambiai per šalį praėjusiai reformai, pensijų fonduose lėšas kaupė mažiau gyventojų nei apie reformą žinančių. Iš tų, kurie buvai naujai įtraukti į pensijų kaupimą, net 22 proc. nepasidomėjo, kokiame jiems priskirtame pensijų kaupimo fonde kaupia šiuo metu. Tai rodo didelį žmonių abejingumą ir neatsakingumą, ypač kai tema yra asmeniniai žmonių pinigai, kurie jei jie ir nenusigriebs, keliaus į kažkurį jiems nežinomą pensijų kaupimo fondą. Tie, kurie pasidomėjo koks jiems buvo priskirtas pensijų kaupimo fondas, išskyrė, kad daugiausiai jų gavo „Swedbank“ banko fondą. Šiek tiek mažiau kaupiančių iš apklaustųjų turi „SEB“ bankas. Bendrai kaupiančių, ir tų kurie kaupė jau prieš reformą, yra taip pat „Swedbank“ banke. Galima daryti išvadas, kad šis bankas vykdo patrauklesnę ar aktyvesnę pensijų fondų pasiūlą Lietuvos gyventojams.

Apklauso metu iširta, kad gyventojų lūkesčiai dėl II pensijų pakopos yra pesimistiški. Jie nesitiki daug sukaupti pensijai per metus. Didesnė dalis apklaustųjų pažymi, kad jų lūkesčiai sukaupti yra 201-400 eurų (žr. 2-ą paveikslą). Bet yra tikrai sukaupiama suma su dabartiniu Lietuvoje esančiu minimaliu 555 eurų atlyginimu, todėl galima teigti, kad žmonės neįvertina savo galimybės ir todėl atsiranda nepasitikėjimas visa pensijų kaupimo sistema. Ypač didesnes pajamas gaunantiems žmonėms ši reforma turi pasiteisinti sulaukus senatvės.

2 pav. Lietuvos gyventojų nuomonė dėl sukaupiamos metinės sumos pensijai

Nors dažnas dirbantysis pasvajoja, kad išėjęs į pensiją galės keliauti po pasaulį, ras laiko savo pomėgiams ir kitaip puoselės save, galima daryti išvadą, kad jų svajonės nėra apgalvotos, nes kaip jau pastebėta iš apklausos rezultatų, uždirbant mažas pajamas, nepasitikint pensijų kaupimo sistema bei nekaupiant ir nežadant to daryti, tai bus sunkiai įgyvendinama. Žinoma, visuomet yra dvi pusės. Dažnas įstatymų keitimas, didelis neigiamos įtakos turintis žiniasklaidos indėlis prie šios reformos neigiamos informacijos skleidimo, suformuoja žmonių baimę, tad natūralu, kad visuomet bus dalis visuomenės, kuri visada turės neigiamą nuomonę, nekaups ir skatins kitus to nedaryti.

Išvados

1. Pensijų kaupimo procesas tai ilgai besivystanti sistema. Dabar galiojantis įstatymas buvo priimtas dar 2003 metais, tačiau per visą jo galiojimo laiką įvyko ne vienas kaupimo tvarkos kitimas tiek dėl demografinių pokyčių, tiek dėl šalies ekonominių. Ilgą laiką įvairiais Lietuvos istoriniais laikotarpiais net nebuvo vienodai nustatyta kam turi būti skiriama pensija. Pačioje pradžioje pensija buvo mokama tik valstybės tarnautojams, ištarnavusiems 25 metus valstybinėje tarnyboje. Tik vėliau atsirado pensijos neįgaliesiems ar sulaukusiems senatvino amžiaus.

2. Nuo 2019 metų sausio 1 dienos įsigaliojusi II pakopos pensijų kaupimo reforma labiausiai išsiskyrė nuo ankstesnių kaupimo pakitimų tuo, kad pasikeitė mokamų įmokų dydis. Nuo šiol įmokos laipsniškai didės kol pasieks 3 proc. mokamus nuo asmens atlyginimo ir 1,5 proc. mokamus nuo

Lietuvos vidutinio darbo užmokesčio dydžio. Tačiau vis tik didžiausia reformos naujovė automatinis asmenų įtraukimas į II pakopos pensijų kaupimą. Tai vienas pagrindinių reformos aspektų.

3. Atlikus atsitiktinės dalies Lietuvos gyventojų apklausą dėl jų pasitenkinimo naująją 2019 m. pensijų kaupimo reforma išsiskiria dvi pusės žmonių. Nemaža dalis rūpinasi savo senatve iš anksto ir kaupia pensijų fonduose jau anksčiau, nei įsigaliojo nauja reforma, kuri paskatino visus įtraukti į kaupimo procesą. Tačiau yra ir kita liūdna pusė. Dalis nemąsto ne tik apie savo ateitį, kuri galbūt atrodo tolima, tačiau ir negalvoja apie kitus darbingus asmenis, kurių pečius slėgs išlaikymo našta dėl senstančios visuomenės dalies. Lietuvos gyventojai jaučia pesimizmą, kuris pasireiškia neatsakingu nesidomėjimu kokiam pensijų fonde jie kaupia, pesimistišku požiūriu kokią sumą su savo gaunamomis pajamomis galima sukaupti. Visuomenei trūksta žinių ir švietimo šiais klausimais. Baimės ir nerimus kelia dažni įstatymų pokyčiai, kurie neduoda stabilumo žmogui ir nesuteikia saugumo. Taip pat žiniasklaidos netinkama sklaida kelia nepasitikėjimą.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 2003. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1F58348F79F7/hcDSxOQirt>

2. *Istorija* [interaktyvus]. Sodra [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.sodra.lt/lt/socialinis-draudimas/sodros-istorija>

3. *Pensijų kaupimo sistema* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialinis-draudimas/pensiju-kaupimo-sistema>

4. *II pakopos pensijų kaupimas. Apklausos rezultatai* [interaktyvus]. Apklausa.lt [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://apklausa.lt/f/ii-pakopos-pensiju-kaupimas-d3ybfmf/answers.html>

RESEARCH ON THE LITHUANIAN CITIZENS SATISFACTION WITH THE II PILLAR PENSION ACCUMULATION REFORM

Summary

In 2019 Lithuania took an important step towards a better future with a pension accumulation reform. Due to this reform all the people under 40 years old were automatically included in the pension accumulation system. However, this action caused a lot of debate in the society. Due to this fact a research was conducted which showed that a significant part of Lithuanian citizens are not interested in where they store their funds. Residents do not think that they can accumulate a big amount of money for their pension which causes their distrust and disinterest in the reform. Their attitude toward the reform is pessimistic.

LIETUVOS GYVENTOJŲ VARTOTOJŲ NUOMONĖS TYRIMAS APIE KASDIENINIŲ BANKINIŲ PASLAUGŲ PASIRINKIMO GALIMYBES: KREDITO UNIJŲ BEI KOMERCINIŲ BANKŲ Palyginamoji analizė

Karina Mamedova, Margarita Rakovska
Mokslinė vadovė – lektorė Dalytė Poteliūnaitė
Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Šiuolaikiniame pasaulyje egzistuoja labai daug įvairių finansų rinkos dalyvių. Labiausiai paplitę yra komerciniai bankai, kurie teikia kasdienes paslaugas, be kurių neapsieiname, tačiau taip pat yra ir kitos kredito įstaigos – kredito unijos, kurių vaidmuo taip pat pakankamai didelis. Didžiausias dėmesys yra kreipiamas į komercinius bankus, kurių Lietuvoje yra 6, o kredito unijų – 65. Nors šiuo metu kredito unijų skaičius Lietuvoje yra dešimt kart didesnis negu bankų, dėl palaikomos uždaros veiklos politikos maža dalis vartotojų naudojami unijų paslaugomis, nepaisant to, jog jų funkcijos bei veiklos principai yra gana gerai ir aiškiai apibrėžti.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti vartotojų nuomonę apie kasdienių bankinių paslaugų pasirinkimo galimybes.

Straipsnio uždaviniai:

1. Palyginti kredito unijų ir komercinių bankų veiklą;
2. Atlikti vartotojų nuomonės tyrimo analizę.

Darbo metodai – mokslinės literatūros analizė, ir kitų informacijos šaltinių analizė, duomenų sisteminimas ir grupavimas.

1. Kredito unijų ir komercinių bankų skirtumai

Pasaulyje yra žinomos kooperatiniais pagrindais sukurtos finansinės institucijos – kredito unijos, bei pelno siekiančios organizacijos – komerciniai bankai. Nors šių įstaigų veikla yra susijusi su piniginių lėšų valdymu, tačiau jos užima skirtingą dalį Lietuvos rinkos ir turi nemažai skirtumų. Pavyzdžiui, kredito unijos užima maždaug 3 proc. rinkos dalies, kai tuo tarpu bankams tenka didžiausias ir pagrindinis Lietuvos finansų sistemos turtas. Lyginant finansinių institucijų veiklą ir jos rezultatyvumą galima pastebėti aiškius skirtumus (žr. 1-ą lentelę).

Kredito unijų ir komercinių bankų reglamentavimo skirtumai

	Komerciniai bankai	Kredito unijos
Steigimas ir licencijavimas	Banką gali steigti ne mažiau kaip 10 steigėjų (fiziniai ar juridiniai asmenys), išskyrus atvejus, jei vienas iš banko steigėjų yra Lietuvos ar užsienio finansų įstaiga ar draudimo įmonė ir ji įsigyja daugiau kaip 2/3 balsavimo teisę suteikiančių banko akcijų.	Kredito unijų steigėjai gali būti tik fiziniai asmenys. Mažiausiai kredito unijos narių, neįskaitant asocijuotų narių, yra 150. Mažiausias pajinio įnašo už pagrindinį pajų dydis negali būti mažesnis kaip 30 Eur.
	Licencija išduodama neterminuotam laikui.	Licencija išduodama neterminuotam laikui.
Nuosavo kapitalo dydis	Minimali banko nuosavo kapitalo dalių suma turi būti ne mažesnė kaip 5 milijonai eurų.	Kredito unijos nuosavas kapitalas turi būti ne mažesnis nei 145 000 Eur, jeigu kredito unija neketina teikti licencines finansines paslaugas, o jei kredito unija ketina teikti elektroninių pinigų leidimo finansines paslaugas bei indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimą iš neprofesionalių rinkos dalyvių – ne mažesnis nei 350 000 Eur.
Investicijų ribojimai	Bankų įstatymas neriboja turto rūšių, į kurias bankai gali investuoti, tačiau yra nustatomi maksimalūs investicijų į tam tikras turto rūšis dydžiai. Bankas negali turėti juridinio asmens įstatinio kapitalo ir balsavimo teisių dalies, jeigu jos vertė, įtraukta į banko balansą, viršija 15 proc. banko perskaičiuoto kapitalo. Bendra bankui priklausančių juridinių asmenų įstatinio kapitalo ir balsavimo teisių dalių verčių, kurios įtrauktos į banko balansą, suma negali viršyti 60 proc. banko perskaičiuoto kapitalo.	Kredito unija turi teisę įsigyti tik Lietuvos Vyriausybės vertybinius popierius, Lietuvos banko vertybinius popierius, kitų Europos Sąjungos valstybių narių ir Europos ekonominės erdvės valstybių vyriausybių vertybinius popierius.
	Banko investicijos į žemę ir kitą nekilnojamąjį turtą negali viršyti 5 proc. banko perskaičiuoto kapitalo	Kredito unija gali investuoti į nekilnojamąjį turtą, jeigu jis būtinas tiesioginei kredito unijos veiklai užtikrinti (pastatai, kuriuose yra kredito unijos buveinė ir pan.). Šios investicijos negali viršyti 70 proc. kredito unijos perskaičiuoto kapitalo.
Finansinių paslaugų teikimo apribojimai	Bankai gali teikti visas finansines paslaugas. Bankų įstatymas neriboja banko paslaugų gavėjų rato.	Konkrečias finansines paslaugas, kurias privalo ar gali teikti kredito unijos, nustato Kredito unijų įstatymas. Unijos finansines paslaugas gali teikti tik savo nariams ir asocijuotiems nariams, t. y. asmenims, įsigijusiems pajinį įnašą, kredito unijų asociacijoms, kitoms kredito unijoms ir Centrinei kredito unijai. Kredito unijos narys gali būti tik fizinis asmuo, o kredito unijos asocijuoti nariai gali būti ir ribotas ratas juridinių asmenų. Kredito unijų įstatymas riboja kredito unijos veiklą geografiniu aspektu – nariai gali būti asmenys, kurie dirba, gyvena ar mokosi savivaldybės, kurioje registruota kredito unija, teritorijoje arba gretimose savivaldybėse.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal teisės aktus

Taip pat bankai yra pelno siekiančios kredito įstaigos, kurios dirba tam, kad uždirbtų kuo didesnę pelną, kuomet kredito unijos dirba savo narių labui ir uždirbtą pelną paskirsto siūlydamos aukštesnes indėlių ir patrauklias paskolų palūkanas. Nors komerciniai bankai yra populiariesni tarp gyventojų, kredito unijos turi kelis pranašumus prieš bankus. Jei kredito unija dirba pelningai, pelnas paskirstomas visiems jos nariams pagal apyvartą, o ne keliems pajininkams, pagal turimą pajų skaičių. Kredito unijos narių sukaupti pinigai neišeina iš bendruomenės – paskolos teikiamos tik kredito unijų nariams, tai padeda vystyti kaimų, miestelių bendruomenių ekonomiką. Žmonės plečia verslus, sukuria naujas darbo vietas, prisideda prie bendro šalies ūkio augimo, sukurtas turtas lieka bendruomenėje ir neiškeliauja, kaip bankuose į kitas šalis. Taip pat paslaugos nariams yra teikiamos palankesnėmis sąlygomis, t.y. kredito unija neima mokesčių už finansines paslaugas, arba jie būna mažesni (už pinigų pervedimą, išgryninimą ir pan.), paslaugų kainos (indėliai, paskolos) yra palankesnės, bei paskolos išduodamos greičiau negu banke (užstatai forminami greičiau, dažnai naudojamas laidavimas). Nepaisant to, kad kredito unijos siūlo alternatyvias bankines paslaugas už mažesnius įkainius nei bankai, yra daugybė kitų aspektų, kurie parodo esminį skirtumą tarp šių finansinių įstaigų, pavyzdžiui, kredito unijose kapitalas formuojamas iš narių pajinių įnašų, o banko kapitalą formuoja akcinis kapitalas, kurį įneša banko akcininkai.

2. Vartotojų nuomonės tyrimo analizė

Tyrimo tikslas – išnagrinėti vartotojų nuomonę apie kasdieninių bankinių paslaugų pasirinkimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

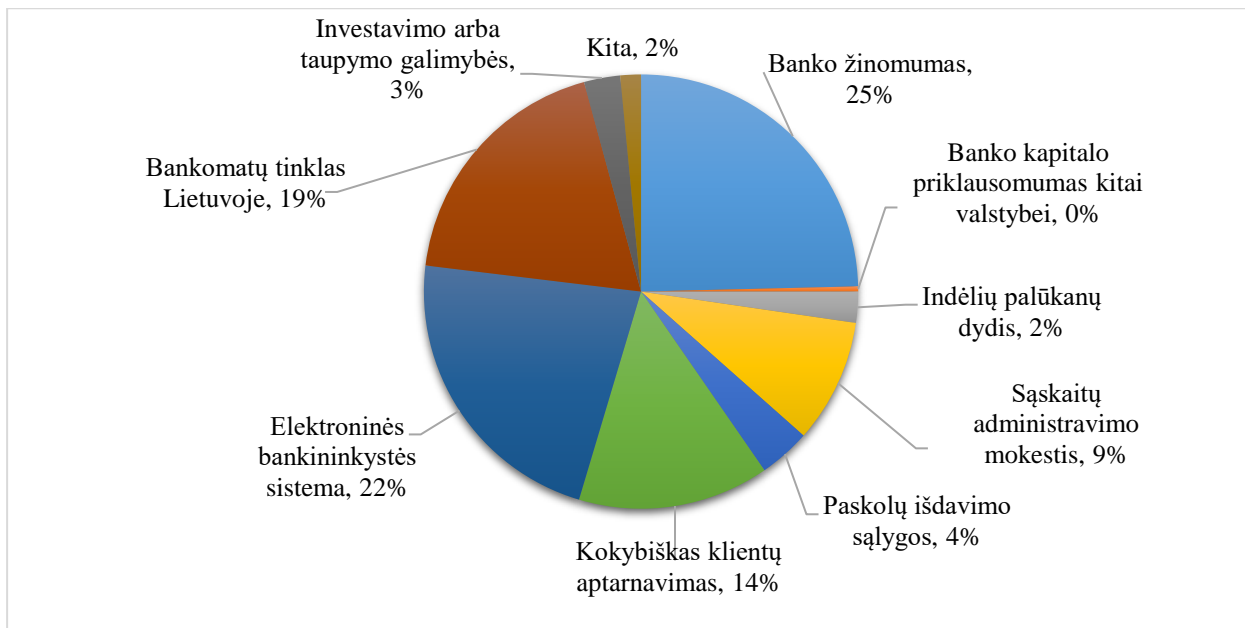
1. Išanalizuoti veiksnius lemiančius vartotojų bankinių paslaugų pasirinkimą;
2. Nustatyti kredito unijų paslaugų pranašumą prieš bankus.

Tyrimo priemonė – internetinė apklausa. (<https://apklausa.lt/f/lietuvos-gyventoju-vartotoju-nuomones-tyrimas-apie-kasdieniu-bankiniu-paslaug-apn1vpy/answers/new.fullpage>)

Tyrimo imtis – apklausti 100 respondentų.

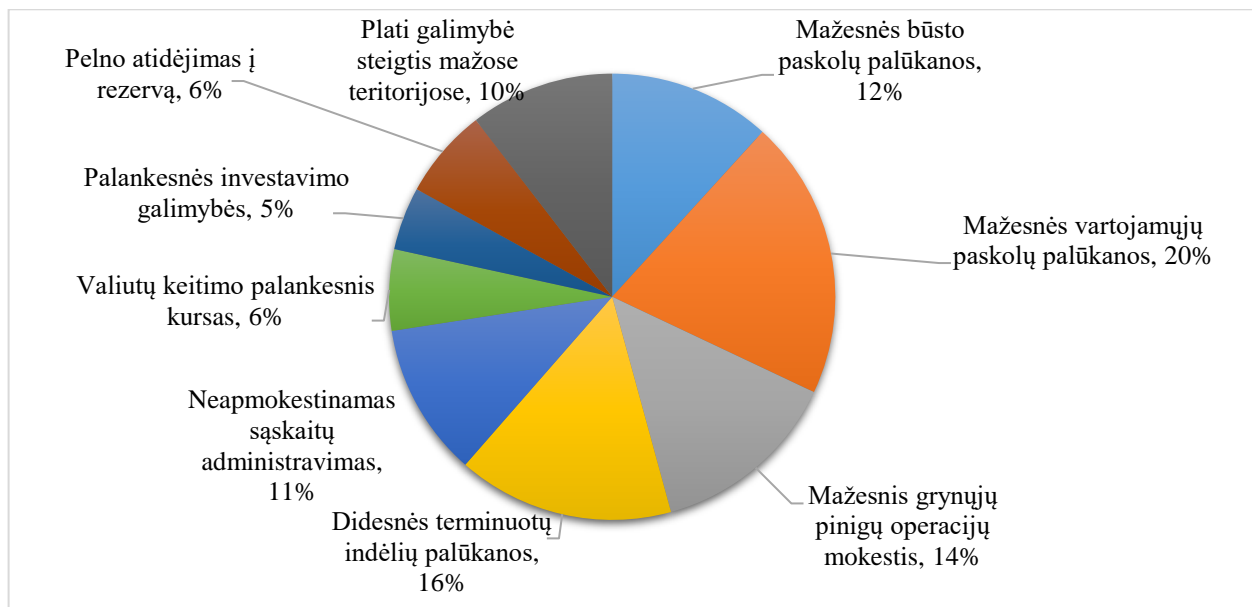
Tyrimo trukmė – anketa buvo įdėta nuo 2019-03-27 iki 2019-04-03.

Atlikus Lietuvos gyventojų vartotojų nuomonės tyrimą galima pastebėti, kad 85 proc. apklaustųjų komerciniai bankai atrodo patikimesnės finansinės institucijos, nei kredito unijos.

1 pav. Banko pasirinkimas pagal kriterijus

Pasirenkant banką didžiausią įtaką vartotojams daro banko žinomumas (25 proc.), elektroninės bankininkystės sistemos (22 proc.) bei bankomatų tinklas (19 proc.). Taip pat kelių respondentų pasirinkimą nulėmė studentams taikomos nuolaidos, draugų bei tėvų rekomendacijos. Beveik pusė respondentų (47,2 proc.) vidutiniškai 2 kartus per savaitę naudojami internetinės bankininkystės paslaugomis, trečdalis (30,3 proc.) – mokesčių apmokėjimu.

2 pav. Kredito unijų patrauklumas

Kredito unijos išlieka patraukliu pasirinkimu taupantiems dėl aukštesnių palūkanų, lyginant su komercinių bankų siūlomomis palūkanų normomis. Klientus taip pat pritraukia gerėjantis kredito unijų pelningumas ir augantys tvarūs pajai, tai leidžia daryti prielaidą, kad šio sektoriaus kapitalo bazė toliau stiprės. Be to bankai traukiasi iš mažesnių miestelių, bet gyventojai lieka, ir XXI amžiaus

pasaulyje finansinės paslaugos jiems yra gyvybiškai būtinos. Kuomet kredito unijos ir toliau vykdo savo veiklą Lietuvos miesto ir kaimo vietovėse kuriant kooperatinės bankininkystės sistemą.

Išvados

1. Komerciniai bankai ir kredito unijos yra finansinės institucijos teikiančios klientams įvairias kasdienes bankines paslaugas, tačiau turintys nemažai skirtumų. Vienas iš jų yra tai, kad bankai yra pelno siekančios organizacijos, o kredito unijos veikia kooperatiniais pagrindais, teikia finansines paslaugas, kuriomis gali pasinaudoti tik jos nariai. Nors kredito unijos užima tik 3 proc. finansų sektoriaus dalį, jos aktyviai prisideda prie urbanizacijos procesų letėjimo vykdant savo veiklą kaimo vietovėse ir atokiau nuo didmiesčių.
2. Lietuvos gyventojams komerciniai bankai atrodo patikimesnės finansinės institucijos, nei kredito unijos, tačiau tai galėjo nulemti informacijos apie kredito unijų veiklą trukūmas. Vertinant kasdienių bankinių paslaugų pasirinkimo galimybes komercinių bankų klientams didžiausią įtaką daro banko žinomumas, elektroninės bankininkystės sistemos bei bankomatų tinklas. Kredito unijų nariams šios finansinės institucijos atrodo patrauklesnės už bankus dėl mažesnių vartojimo ir būsto paskolų palūkanų, didesnių indėlių palūkanų bei mažesnių grynųjų operacijų mokesčių.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos bankų įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 2004. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.230458/qZermZSFwn>
2. *Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 1995. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15228/NELynSFLKV>
3. JASEVIČIENĖ, Filomena. *Finansų įstaigų veikla ir etika*. Vilnius, 2012. 240 p. ISBN 978-609-459-097-9
4. JASEVIČIENĖ, Filomena. *Kredito unijos: teorija ir praktika*. Vilnius, 2014. 354 p. ISBN 978-609-459-335-2

INVESTIGATION OF LITHUANIAN POPULATION CONSUMER OPINION ON THE OPTIONS FOR CHOICE OF BANKING SERVICES: COMPARATIVE ANALYSIS OF CREDIT UNION AND COMMERCIAL BANKS

Summary

The article examines consumers views on the possibilities of choosing daily banking services. Although the number of credit unions in Lithuania is currently ten times higher than that of banks, at this moment only a small portion of consumers use union services, due to a supported closed-end policy, despite offering services to credit union members on more favorable terms. According to survey data, 85 percent customers of the commercial banks says that commercial banks are more reliable financial institutions than credit unions. Also, 40 percent the respondents didn't get information on credit unions and their activities. Although commercial banks are more popular among residents, credit unions have advantages compared over banks.

LIKVIDUMO IR PELNINGUMO SĄRYŠIS BANKE

Aušra Bredelytė

Mokslinė vadovė – lektorė Sigita Juzėnienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Likvidumo rizikos valdymas yra neatsiejama dalis nuo turto ir įsipareigojimų valdymo. Bendrovės (banko) įsipareigojimai rodo reikalingas išlaidas tikslui siekti, o turtas leidžia įvertinti įmonės vertę bei stabilumą. Įmonės vertę leidžia įvertinti finansiniai rodikliai, vienas iš svarbiausių vertinant tai, yra likvidumas. Pagal šį rodiklį galima spręsti kaip, kaip įmonė valdydama turtą sugeba padengti savo turimus įsipareigojimus. Įmonė, kuri gerai tvarkosi su įsipareigojimais, labiau traukia investuotojus, kurie padeda įmonei klestėti. Kadangi kiekvienos įmonės pagrindinis tikslas ir yra klestėjimas arba maksimalus padidėjimas akcininkų nuosavybės, o to yra pasiekama, maksimizuojant turimą pelną. Tačiau didinant pelną kiekvienai įmonei, o taip pat ir bankui, tenka prisiimti didesnę finansinę riziką. Dažniausiai prisiimama rizika yra likvidumo, kuomet yra investuojamos laisvos lėšos ir iš jų uždirbamos pajamos. Aišku, jog siekiant didžiausių pajamų, taip pat yra siekiama, jog būtų ir mažiausia įmanoma rizika gaunamoms pajamoms. Bendrovės vadovas turėtų stengtis rasti balansą tarp finansinės rizikos ir pelno. Taip pat siekiant padidinti įmonės, šiuo atveju banko, patrauklumą investuotojams ar kitiems subjektams, svarbu įvertinti likvidumo daromą įtaką banko pajamoms. Ši priklausomybė yra naudinga banko vadovams, kurie gali naudoti tai, kaip priemonę savo tikslo siekimui, tai yra didinti banko vertę. Likvidumo įtaka banko gaunamų pajamų dydžiui leidžia nustatyti veiksniai, kurie leidžia arba trukdo pasiekti banko pagrindinį tikslą – pelną.

Straipsnio objektas – pelningumo ir likvidumo teorija.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti likvidžių aktyvų teorinius aspektus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Aptarti likvidumo ir pelningumo teorinius aspektus;
2. Apžvelgti ryšį tarp likvidumo bei pelningumo.

Darbo metodai – teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė, duomenų rinkimas, sisteminimas ir analizavimas.

1. Likvidumo ir pelningumo teoriniai aspektai

Likvidumo bei pelningumo rodikliai yra laikomi kaip vieni iš svarbiausių įmonės finansinę būklę atskleidžiančių rodiklių. Tačiau yra gana svarbu numatyti, kaip disponuojant vienu iš šių finansinių rodiklių galima paveikti teigiamai kitą. Įmonės vadovų gebėjimas sėkmingai valdyti šiuos rodiklius, gali prisidėti prie geresnės įmonės būklės rinkoje. Verslo žinių tinklalapyje likvidumas apibūdinamas, kaip galimybė greitai nusipirkti arba parduoti vertybinius popierius už kainą, kuri yra artima rinkos kainai [5], o pasak Vytauto Vaškelaičio, likvidumas – tai matas to, kaip greitai, arba lengvai be nuostolių, turtas gali būti paverstas grynaisiais pinigais. *Likvidumas – kaip greitai ir patiriant mažiausiai praradimų investicijas galima paversti grynaisiais pinigais.* [4] Parodo, kaip dažnai ir kokio dydžio grynųjų pinigų mokėjimų gali tikėtis portfelio savininkas. Taigi investicijų savininkas žinodamas kada jam gali pritrūkti grynųjų pinigų, gali parduoti savo investicijas palankiu momentu, tai yra kai kils jų kainos ir taip išsaugoti investicijų vertę bei nepatirti likvidumo problemos. *Taigi plačiąja prasme likvidumas – tai gebėjimas materialines vertybes paversti pinigais.* (8, 135) *Nereikėtų painioti mokumo ir likvidumo rodiklių, nes tai dvi ekonomiškai skirtingos sąvokos.* (1, 334) Tačiau neretai šie rodiklių pavadinimai yra supainiojami ir mokumas – tai yra pajėgumas padengti įsipareigojimus, pavadinamas likvidumu.

Likvidumo rizikos samprata komercinio banko veikloje yra svarbi. Pasak Filomenos Jasevičienės likvidumo rizika, apima ne tik likvidaus turto disponavimą, bet ir pinigų srautus, o taip pat šansą pritraukti likvidžias atsargas rinkoje. Dažniausiai likvidumo rizika būna pagrindinis veiksnys lemiantis bankrotą. *Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu likvidumas yra vienas iš banko finansinio stabilumo garantų.* (3, 205) Tokiu laikotarpiu bankas turi rodyti išskirtinį dėmesį likvidumo rizikos valdymui, nes tai yra iš veiksnių, kuris kelia klientų pasitikėjimą banku. Tad likvidumas bankui reikalingas dėl šių priežasčių: (8, 139)

1. Kasdieniniams mokėjimams atlikti;
2. Apsisaugoti nuo nuostolių dėl netikėto likvidžių lėšų poreikio; Spekuliuoti.

Kaip rašo Ajay Kumar, D. P. Chatterjee, C. Chandrasekhar bei D. G. Patwardhan savo knygoje „Risk management“ bankams reikia likvidumo, kad būtų patenkinti indėlių atsiėmimai ir finansuojami paskolų reikalavimai. Paskolų paklausos ir indėlių kintamumas lemia banko likvidumo poreikius. Pasak autorių, likvidumas – tai gebėjimas prisitaikyti prie sumažėjusios atsakomybės ir finansuoti turto padidėjimą. Bankas turi pakankamą likvidumą, kai jis gali gauti pakankamai lėšų didindamas įsipareigojimus arba konvertuodamas turtą greitai ir priimtinais išlaidomis. Atsakomybė yra svarbi visiems bankams, kad būtų kompensuojami numatomi ir netikėti balanso svyravimai ir teikiamos lėšos augimui. Pats banko likvidumo valdymas – tai procesas, kurio metu gaunamos lėšos sutartiniams ar santykiams prisiimti įsipareigojimus už prieinamą kainą. Naujasis

paskolų poreikis, esami paskolų įsipareigojimai ir indėlių išėmimas yra pagrindiniai įsipareigojimai, kuriuos turi įvykdyti bankas. Taigi šios likvidumo funkcijos bankui leidžia išlikti stabiliam rinkoje, vykdyti turimus įsipareigojimus ir apsisaugoti nuo potencialios rizikos. Pelningumą galima apibūdinti įvairiais aspektais, tačiau, pasak Jono Mackevičiaus, Luko Giriūno bei Romualdo Valkausko, teisingiausia jį būtų apibūdinti, kaip pelno ir tam tikro įmonės veiklos rodiklio santykį. (2, 324) Pelningumą galima suklasifikuoti į pardavimo, turto bei kapitalo. Šis skirstymas yra reikalingas informacijos vartotojams, nes įvairūs vartotojai domisi ne visais, o tik kai kuriomis pelno rūšimis, tai priklauso nuo jų siekių bei norų. Tačiau gana dažnai pelningumo sąvoka yra siejama su grynojo pelno maržos, turto bei nuosavybės gražos rodikliais. Kiekvienas iš šių rodiklių nėra banko ekonominio pelno tikslus matas, nors ir geriausiai parodo veiklos galutinius rezultatus, tačiau turi didelį minusą. Tokie rodikliai neatskleidžia koks buvo prisiimtas rizikos lygis (kaip pavyzdžiui, likvidumo), arba kokie buvo pasiekti rezultatai. Jei būtų vadovaujamesi grynojo pelno maržos rodikliu, tai būtų pamirštas pagrindinis akcininkų poreikis, tai yra pelno maksimizavimas, kai yra prisiimamas tam tikras rizikos lygis. Turto gražos rodiklis taip pat turi savų minusų. Šiuo pelningumo mato vienetu nėra atskleidžiama veikla, kuri nėra parodyta balanse. Taip pat šiuo rodikliu lengva manipuliuoti, nes kai sumažinamas balansas, jis išauga. O nuosavybės gražos rodiklis irgi gali suklaidinti, nes jis neatsižvelgia į finansinio svėro riziką. Jis neparodo jokių kitų rizikos dalių. Neteisingai nustačius šį rodiklį gali būti atmesti projektai, kurie būtų ekonomiškai pelningi. Banko pelningumo valdymas remiasi pelningumo valdymo komponentais. Tai yra banko biudžetas, finansiniai planai, sąnaudų, kapitalo ir kreditų paskirstymas, lėšų pervedimo kainodara (žr. 1 pav.).

1 pav. Pelningumo valdymo komponentai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ČIAPAS, Linas; KROPAS, Stasys; ŠIDLAUSKAS, Giedrius; VENGRAITIS, Danas. Banko finansų valdymas: krizės pamokos ir reguliavimo priemonės. Vilnius, 2013. p. 328. ISBN 978-609-459-274-4.

2. Likvidumo ir pelningumo ryšys

Dažniausiai pagrindinis visų investavimo sprendimų elementas yra rizikos ir pelningumo sąryšis. Investuotojai yra racionalūs, tad jie teikia pirmiausiai vertina apibrėžtumą, nėra linkę rizikuoti, jei negaus už tai didesnio atpildo. Iš to galima daryti išvadą, jog be didesnės rizikos negalima gauti ir didesnio pelno. *Pelningumas ir rizika yra tiesiogiai proporcingi dydžiai. Kuo didesnis planuojamas pelningumas, tuo didesnė rizika. Siekiamas pelningumas yra mažiausias planuojamas pelningumas, reikalaujamas, norint sudominti investuotojus pirkti vertybinį popierių, o nerizikingo pelno norma yra minimumas, kurio gali reikalauti investuotojas.* (7, 105) Tačiau investuotojas, tarkim pirkdamas vertybinį popierių, visada reikalaus atlygio. Atlygis čia suvokiamas, kaip tai, kas turėtų kompensuoti patiriamą riziką. Tad šiuo atveju, imant likvidumą kaip riziką, tai kartu su pelningumu, jie yra du svarbūs kintamieji, kurie teikia informaciją apie bet kurio verslo subjekto veiklos stabilumą. Ilgalaikiam įmonės išlikimui ir jos plėtimuisi abu rodikliai, ir pelningumas, ir likvidumas, turėtų „eiti“ lygiagrečiai vienas kitam, tam kad būtų pasiekti pagrindiniai verslo tikslai. Be buvimo pelninga nei viena įmonė negali išgyventi, taip pat šiai yra sunku augti, plėstis, vystytis. Jog įmonė galėtų generuoti pelną, jei reikia trumpalaikių lėšų, kuriomis galėtų patenkinti savo kasdieninius poreikius. Tad likvidumas ir nusako kaip tenkinti trumpalaikius banko poreikius, o pelningumas nusako pajamas, kurios yra gautos vykdant operacijas. Verslas bus pelningesnis, jei įmonės trumpalaikių lėšų poreikis bus sukurtas per veiklos operacijas, o ne išorines skolas. Tad visada išlieka dilema tarp likvidumo ir pelningumo ir banko vadovai turi surasti optimalų tašką tarp šių dviejų rodiklių. Tačiau tai padaryti yra gana sunku, nes banko pelnas dažniausiai auga, kai didėja prisiimama rizika, šiuo atveju likvidumo, o banko vadovybės tikslas yra pasiekti kuo didesnių pajamų esant kuo mažesnei rizikai. Taigi banko vadovams reikia nuspręsti kokias rizikas gali prisiimti, jog nebūtų viršyta jų manymu leistina riba, bet pelnas nuolat didėtų. Tai leidžia padaryti tinkamai valdomas likvidumas, kuris leidžia sumažinti likvidumo riziką tam tikram pelno ribai. Tačiau yra kelios priežastys, kurios lemia pelningumo priklausomybę nuo likvidumo (8, 138):

1. Pinigų laiko vertės;
2. Alternatyvių pinigų sąnaudų;
3. Pinigų srautų nepastovumo.

Kaip jau buvo minėta banke egzistuoja nuolatinė problema tarp pelningumo bei likvidumo, ji iškyla dėl to, jog šie rodikliai yra vienas kitam atvirkščiai proporcingi – jei yra mažas likvidumas, tada bus didelis pelningumas, ir atvirkščiai, jei bus didelis pelningumas, tai bus mažas likvidumas. Kitaip tariant, nors apskritai įmonės likvidumo rodikliai paprastai didina pelningumą, tam tikru momentu santykis gali pasikeisti, o tolesnis likvidumo rodiklių padidėjimas netgi gali sukelti bankrotą. Taip yra dėl to, jog jei bankas turi daug likvidžių lėšų, tai iš jų neuždirba palūkanų – pajamų, o jei uždirba, tai šios yra santykinai mažos. Tačiau banko pajamingumas taip pat priklauso nuo turto

pajamingumo ir banko finansinių produktų įkainojimo bei palūkanų normos valdymo. *Pasaulinė statistika rodo, kad didelė bankrutavusių įmonių dalis, bankrutuoja dirbdamos pelningai, pvz., apie 80 proc. Jungtinėje Karalystėje likviduojamų įmonių likvidavimo momentu dirba pelningai.* (6, 55) Dažniausiai prie įmonės likvidacijos veda grynųjų pinigų trūkumas, kuris trukdo apmokėti skolas. Padėti išvengti tokios situacijos gali likvidumo rodikliai, o tai ir nulemia šių rodiklių svarbą banke, o taip pat ir finansinėje analizėje.

Išvados

1. Likvidumas, tai sąvoka, išreiškianti turto greitą pavertimą grynaisiais pinigais, kuo mažesnėmis išlaidomis, o plačiąja prasme, tai gali būti materialinių vertybių pavertimas grynosiomis lėšomis. Objektivus likvidumas dažniausiai pabrėžia požymį, o subjektyvus – pagal veiklą. Pelningumas – tai yra grynojo pelno pakankamumas pasiekti užsibrėžtą kapitalo pelningumo lygį. Pelningumas yra skirstomas į kapitalo, turto bei pardavimo, tam kad informacijos vartotojams būtų paprasčiau susirasti jiems reikiama informacija.
2. Likvidumas ir pelningumas yra vienas kitam atvirkščiai proporcingi dydžiai, kai vienas didėja, tai kitas mažėja. Pastebėta, jog pelningumo rizika tiesiogiai priklausoma nuo įvairių kitų banke valdomų rizikų, viena iš jų yra likvidumo. Jeigu bankas nesuvaldo kurios nors iš rizikos, tai banko pelningumo rizika auga. Tačiau šie rodikliai matuoti banko stabilumą bei efektyvumą yra atvirkščiai proporcingi – vienam didėjant, kitas mažėja. Sėkmingai valdant šiuos abu dydžius banke, jo vadovai gali pasiekti geresnių rezultatų finansinėje rinkoje, būti patrauklesni klientams, investuotojams.

Literatūra

1. ČERNIUS, Gintaras. *Įmonės finansų valdymo pagrindai*. Vilnius, 2014. P. 334. [žiūrėta 2019 m. vasario 8 d.]. ISBN 978-9955-19-639-6. Prieiga per internetą: <https://ebooks.mruni.eu/pdfreader/mons-finans-valdymo-pagrindai/335/likvidumas>
2. GIRIŪNAS, Lukas; MACKEVIČIUS, Jonas; VALKAUSKAS, Romualdas. *Finansinė analizė*. Vilnius, 2014. p. 324-325. ISBN 978-609-459-369-7
3. JASEVIČIENĖ, Filomena. *Komercinė bankininkystė: analizė ir vertinimai*. Vilnius, 2013. P. 257-258, 205. ISBN 978-609-459-223-2.
4. JUREVIČIENĖ, Daiva. *Finansiniai sprendimai, finansinių sprendimų formos*. Vilnius, 2015 P. 181-182. [žiūrėta 2019 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://ebooks.mruni.eu/pdfreader/finansiniai-sprendimai-finansini-sprendim-formos/182/likvidumas>.
5. *Likvidumas* [interaktyvus]. Vilnius: Verslo žinios. [žiūrėta 2019 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://zodynas.vz.lt/Likvidumas>

6. RUTKAUSKAS, V.; STANKEVIČIUS, P. *Finansų analizė, valdymas ir prognozavimas*. Vilnius, 2004. p. 55. ISBN 99555-516-73-9.
7. VALENTINAVIČIUS, Stasys. *Investicijų valdymas. Teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius, 2010. p. 105. ISBN 978-9955-33-578-8.
8. VAŠKELAITIS, Vytautas. *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. „Lietuvos mokslo“ redakcija, 2003. p. 135-153, 163-166. ISBN 9986-795-21-4.

RELATIONSHIP BETWEEN LIQUIDITY AND PROFITABILITY IN THE BANK

Summary

Liquidity is a concept that expresses the fast cash conversion of assets at the lowest possible cost. Profitability is the adequacy of net profit to reach the target level of capital profitability. Liquidity and profitability are mutually proportional amounts, when one increases, the other decreases. It has been observed that profitability risk is directly dependent on various other risks managed by the bank, one of which is liquidity. If the bank does not manage any of the risks, the risk of the bank's profitability increases. However, these indicators measure the bank's stability and efficiency are inversely proportional - with one rising, the other decreases. By successfully managing these two sizes at the bank, its managers can achieve better results in the financial market, more attractive to customers and investors.

MAISTO NETOLERAVIMAS

Katažyna Juškevič, Margarita Žarkovaitė
Mokslinė vadovė – lektorė Laima Steiblienė
Vilniaus kolegija, Agrotechnologijų fakultetas

Įvadas

Maisto netoleravimas (ar padidėjęs jautrumas maistui) yra žalinga reakcija į maistą ir maisto priedus. Ši reakcija gali būti sukelta įvairių priežasčių: laktozės ar histamino netoleravimas, maisto priedai (glutamatai, sulfitai, vazoaktyvūs aminorai), toksinai arba imonoglobulinų G sukeltos imuninės reakcijos.

Straipsnio tikslas: išanalizuoti maisto netoleravimą sampratą ir jo priežastys .

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti maisto netoleravimo sampratą, jo simptomus ir sukėlimo priežastis.
2. Išnagrinėti dažniausiai vartojamų maisto produktų grupes, kurios gali sukelti neigiamus poveikius žmogaus organizme.
3. Atlikus apklausą, išanalizuoti ar žmonės toleruoja visą maistą, jei ne, tai kokius produktus jiems reikia vengti savo maisto racione.

Metodai: mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė, apklausos analizė anektos pagalba.

1. Maisto netoleravimas – kas tai?

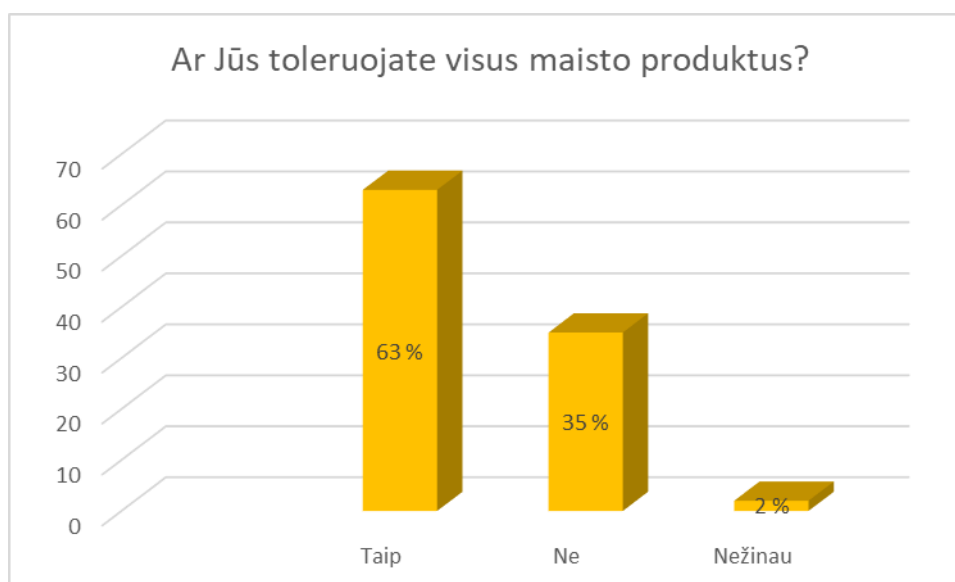
Šiuolaikinio žmogaus kūnas, net neįtariant, susiduria su galybe iššūkių: įtemptas darbo grafikas ir jo sąlygojamas stresas, nereguliari ir nesubalansuota mityba (greitai paruošiamas, riebus, prisotintas maisto priedų maistas), antibiotikų vartojimas, nesaikingai vartojami gazuoti ir alkoholiniai gėrimai įtakoja virškinimo sistemos sutrikimus.

Maisto netoleravimas gali sukelti panašius simptomus kaip ir alergija, todėl šios dvi būklės dažnai yra painiojamos. Maisto produktų sukelta alergija kyla dėl imuninių procesų, kurie gali paveikti daugelį organų sistemų ir gali sukelti gyvybei pavojingas būkles. Tuo tarpu maisto produktų netoleravimas dažniausiai atsiranda palaipsniui, sukelia mažiau pavojingas būkles ir dažniausiai apsiriboja tik virškinimo sutrikimais.

Pagrindiniai maisto alergijos ir netoleravimo skirtumai

Alergija	Netoleravimas
Gali atsirasti staiga.	Dažniausiai išsivysto palaipsniui.
Kyla dėl imuninių procesų.	Imuniniai procesai nedalyvauja.
Gali išsivystyti gyvybei pavojingos būklės.	Pavojus gyvybei žymiai mažesnis.
Simptomus gali išprovokuoti ir mažas medžiagos kiekis.	Mažas medžiagos kiekis gali neturėti įtakos sveikatos pablogėjimui.

Atlikta apkaua Vilniaus senamiestyje su tikslu, kaip žmonės toleruoja maistą. Iš 100 respondentų, 35 iš jų – netoleruoja tam tikrus maisto produktus, 2 – nežino, o 63 žmonės mano, kad yra visiškai sveiki, nes nei karto nebuvo susidūrę su negalavimais po suvartoto maisto. Rezultatai pateikti 1 pav.

1 pav. Maisto toleravimas

2. Glitimo netoleravimo priežastys ir simptomai

Sunku atpažinti jautrumą glitimui arba celiakiją, kai nėra minčių apie tai. Medicininiai testai neretai klysta parodydami neigiamą atsakymą, o žmogus, jautrus glitimui, ir toliau kenčia gausybę simptomų. Tokiems žmonėms dažnai sakoma, kad jie tik įsikalė į galvą, kad gali sirgti celiakija. Kraujo testai, kurie nustato celiakiją, „ieško“ tik vieno iš 6 polipeptidų, esančių kviečiuose – gliadino. Yra dar penki: kviečių gemalų agliutinas, gliuteomorfinas, gliuteninas, prodinorfinas ir omega gliadinas. Kiekvienas iš jų arba keletas šių baltymų kombinacija gali sukelti alerginę reakciją kviečiams. Kiekvienas pasireiškiantis simptomas gali būti būdingas ir kitoms ligoms. Net glitimo netoleruojantiems ar celiakiją turintiems žmonės simptomatika yra labai skirtinga ir įvairi, todėl tai

yra taip sudėtinga. Dažniausiai netoleruojami javų gaminiai, kurių maistingumas dabar yra stipriai išaugęs. Mokslininkai pabrėžia, kad prieš pusšimtį metų grūde buvo tik 5 % gliuteno, o dabar – net per 50 %. Tokia koncentracija blogai veikia žarnyną, suključuoja jo mikrogauelius ir stabdo maisto įsisavinimą.

Glitimo netoleravimui būdingi 6 simptomai:

1. Be abejo, atsiranda žarnyno, skrandžio ir virškinimo problemų, tokių, kaip dujų kaupimasis, pilvo pūtimas, šleikštulys, pilvo spazmai, vidurių užkietėjimas, viduriavimas arba abiejų kombinacija – dirgliosios žarnos sindromas.
2. Galvos skausmas ir/ar migrena.
3. Fibromialgija (dešinėje). Visų pirma, tai nėra liga, tai – sindromas. Fibromialgija yra lėtinis išplitusio skausmo sindromas, trunkantis daugiau kaip 3 mėnesius ir pasireiškiantis 11-oje iš 18-kos specifinių kūno taškų jautrumu.
4. Emocinės problemos, įskaitant ilgalaikį nervingumą ir staigias, nepagrįstas ir neracionalias nuotaikų kaitas.
5. Neurologinės bėdos, įskaitant galvos svaigimą, pasunkėjusį pusiausvyros išlaikymą ir periferinę neuropatiją, kuri sukelia galūnių skausmą, silpnumą, tirpimą ar sustingimą. Periferinė neuropatija – tai neurologinis sutrikimas, išsivystantis dėl periferinės nervų sistemos (neuronų aksonų) pažeidimų.
6. Nuovargis, nesvarbu, koks – lėtinis ar pasireiškiantis po kiekvieno valgio. Lėtinis nuovargio sindromas, kaip ir fibromialgija, yra sindromas, o ne liga. Jei buvo išgirsta būtent tokią diagnozę, gali būti, kad gydytojas negali rasti nuovargio tikrosios priežasties.

3. Laktozės netoleravimo motyvai ir negalavimai

Laktozės netoleravimas – nesugebėjimas suskaidyti laktozės – cukraus, esančio žinduolių piene ir pieno produktuose. Dažniausia netoleravimo priežastis – fermento *laktazės trūkumas* virškinimo trakte. Laktazė skaido laktozę į gliukozę ir galaktozę, kurios pro plonosios žarnos sienelę yra įsisavinamos. Jeigu laktazės nepakanka, į storąją žarną patenka neskaidyta laktozė, kurią pradeda skaldyti žarnyno bakterijos. Taip susidaro rūgštys bei dujos, sukeliančios nemalonius organizmo pojūčius.

Laktozės netoleravimą galima įtarti, jei, suvalgius pieno ar kitų produktų, kuriuose laktozės įdėta kaip priedo, jaučiami šie simptomai:

- pilvo pūtimas, spazmai, gurgėjimas, skausmas;
- dujų kaupimasis;
- nuovargis;
- alerginiai bėrimai;

- viduriavimas, pykinimas, vėmimas;
- koncentracijos, trumpalaikės atminties sutrikimas;
- raumenų ir sąnarių skausmas;
- galvos skausmas;
- burnos opos;
- širdies ritmo sutrikimas;
- padažnėjęs šlapinimasis.

Pasak gydytojų gastroenterologų Lietuvoje 31-36 proc. suaugusiųjų asmenų nustatomas laktozės netoleravimas. Laktazės trūkumas sukelia virškinimo sutrikimus praėjus 30 min. – 1-2 val. po pieno ar jo produktų suvartojimo. Simptomai gali būti nevienodo stiprumo, priklausomai nuo fermento trūkumo lygio ir suvartoto produkto kiekio.

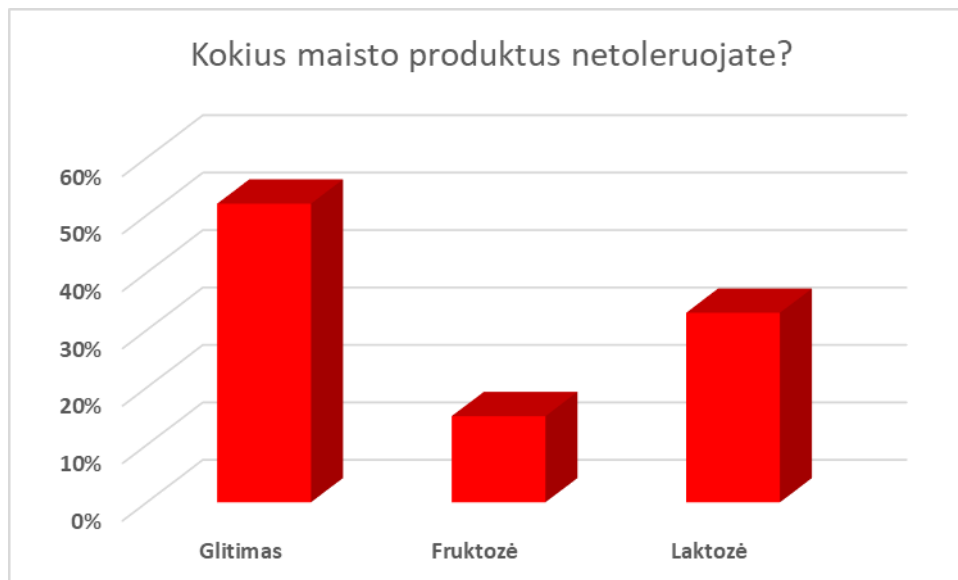
4. Fruktozės netoleravimas ir jos simptomai

Šiandien kas trečias žmogus bent retkarčiais viduriuoja ar patiria kitokių virškinimo sutrikimų būtent dėl fruktozės. Priežastis yra pernelyg didelis suvartojamo cukraus kiekis. Fruktozės yra ne tik daugelyje vaisių ir kai kuriose daržovėse, meduje, sultyse arba saldumynuose, bet ir daugybėje gatavų gaminių. “Tikrojo” netoleravimo atveju cukraus reikia griežtai vengti. Gauti pakankamai vitaminų, reikia valgyti daugiau grūdų ir daržovių, kuriose nėra fruktozės.

Cukraus netoleravimo simptomai:

1. Pavalgius ima miegas;
2. Vargina spuogai;
3. Prastai miegate;
4. Jaučiamas pasikartojantis drebulis ir svaigulis;
5. Patiriamos bėdos su nosimi;
6. Padaugėja raukšlių veide;
7. Nuolat jaučiamas „išsipūtimas“;
8. Skauda kelių sąnarius.

Apklausoje buvo norėta sužinoti, kokius maisto produktus respondentai netoleruoja. Rezultatai pasiskirstė taip (žr. į 2 pav.).

2 pav. Netoleruojami maisto produktai

Iš apklausos, matoma, kad daugiausia žmonių netoleruoja glitimo, net 52 % pasisakė. Antroje vietoje yra laktozė (pieno cukrai) 33 %, o fruktozės netoleruoja apie 15 % žmonių, gyvenančių Lietuvoje.

Išvados

1. Maisto toleravimas atsiranda dėl įtempto darbo grafiko, streso, nereguliarios ir nesubalansuotos mitybos, nesaikingo gazuotų bei alkoholinių gėrimų vartojimo ir tai įtakoja virškinimo sistemos sutrikimus, kurie atsiranda žmogaus organizme,
2. Populiariausi maisto produktai, kuriuos žmogaus organizmas gali netoleruoti bei kurių reikėtų vengti mityboje, tai glitimas, laktozė ir fruktozė.
3. 63 % žmonių yra įsitikinę, kad gali naudoti visus maisto produktus savo racione, 35 % - toleruoja ne visus maisto produktus, o 2 % žmonių išvis nežino, nes nenusimano apie maisto netoleravimo priežastis ir simptomus.
4. Daugiausia respondentai yra jautrūs glitimui, mažiau laktozei, o mažiausiai fruktozei.

Literatūra

1. SHARMA, Sangita; SHEEHY Tony; KOLAHDOOZ Fariba; BARASI Mary. *Mityba*. Vilnius, 2017.
2. SHINYA, Hiromi; MD. *Fermentų faktorius*. Vilnius: Vesus aureus, 2009.
3. *Laktozės netoleravimas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.benu.lt/tinklarastis/laktozes-netoleravimas-kaip-ismokti-gyventi-pieno-produktu/>.
4. *Glitimo netoleravimas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per

interneta: <https://www.pasveik.lt/lt/sveikatos-ir-medicinos-naujienos/gliuteno-netoleravimas-problema-opesne-nei-atrodo/73449/>.

5. *Fruktozės netoleravimas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: https://www.zmones.lt/naujiena/9-simptomai-rodantys-kad-jusu-organizmas-netoleruoja-cukraus.774aecf1-9adf-11e8-9f90-aa000054c883?fbclid=IwAR1PDiHaijvlvdia-6Sr7Ge-zEjoCWOVvX_xzKyWX46SQ9ULQFQzrgkmKtg.

FOOD INTOLERANCE

Summary

Food intolerance, also known as non-IgE mediated food hypersensitivity or non-allergic food hypersensitivity, refers to difficulty in digesting certain foods. It is important to note that food intolerance is different from food allergy. Food allergies trigger the immune system, while food intolerance does not. Some people suffer digestive problems after eating certain foods, even though their immune system has not reacted - there is no histamine response. Foods most commonly associated with food intolerance include dairy products, grains that contain gluten, and foods that cause intestinal gas buildup, such as beans and cabbage.

MOKĖJIMO IR ELEKTRONINIŲ PINIGŲ ĮSTAIGŲ SEKTORIUS LIETUVOJE

Skaistė Ustilaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Romualda Urniežienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Pastaruoju metu, vykstant sparčiam mokslo progresui ir staigiam šuoliui elektronikos ir technologijų srityje, atsiranda daug galimybių palengvinti daugelį dalykų. Mokslo pažangos procesas neaplenkia ir finansų sferos. Šiais laikais visos finansų įstaigos atlikdamos finansines operacijas naudojasi elektroninėmis technologijomis. XXI amžiuje tema apie mokėjimo įstaigas ir elektroninių pinigų įstaigas yra labai aktuali. Mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigų rinka Lietuvoje išsiplėtė ir įgavo stabilumą. Šiandien kiekvienos atskiros mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigos plėtoja savo veiklą, atsižvelgdamos į modernius valdymo stiliaus principus, bei veiklos rezultatus pagal mokėjimo įstaigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymus.

Straipsnio tikslas – apibrėžti mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigų sektorių Lietuvoje.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti mokėjimo įstaigų veiklą Lietuvoje.
2. Pateikti elektroninių pinigų įstaigų veiklą Lietuvoje.
3. Atskleisti mokėjimo įstaigų ir elektroninių pinigų įstaigų pokytį Lietuvoje.

Metodai: mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

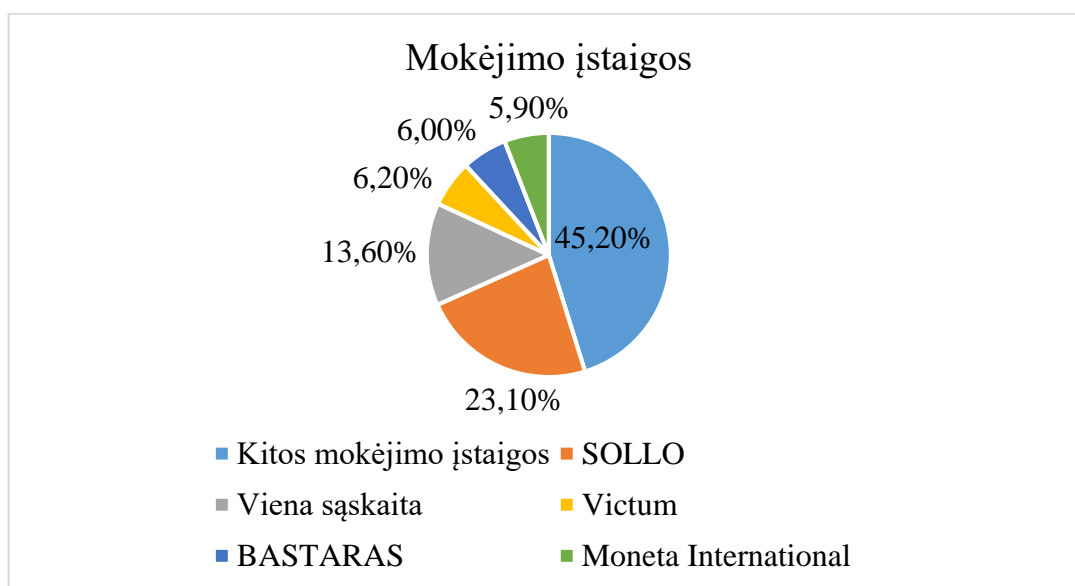
1. Mokėjimo įstaigų veikla Lietuvoje

Mokėjimo įstaiga – Lietuvos banko licencijuotas rinkos dalyvis, teikiantis mokėjimo paslaugas. Mokėjimo įstaiga gali vykdyti pinigų perlaidas, mokėjimo operacijas, grynujų pinigų įmokėjimo ar išėmimo paslaugas, tiesioginio debeto ar kredito pervedimus ir kitas mokėjimo įstatyme numatytas paslaugas. Mokėjimo įstaiga negali priimti indėlių iš neprofesionaliųjų rinkos dalyvių ir leisti elektroninių pinigų. Be mokėjimo paslaugų, mokėjimo įstaigos turi teisę teikti glaudžiai su šiomis paslaugomis susijusias papildomas paslaugas, pavyzdžiui, valiutos keitimo.

Mokėjimo įstaiga gali turėti ribotos veiklos licenciją. Mokėjimo įstaigai ją turint, taikomi švelnesni reikalavimai vadovams, netaikomi kapitalo ir akcininkų tinkamumo reikalavimai, tačiau taikomi mokėjimo operacijų apyvartos ribojimai (mokėjimo operacijų vidurkis per mėnesį neturi viršyti 3 mln. eurų), numatyti Mokėjimo įstaigų įstatyme. Tokia įstaiga gali veikti tik Lietuvoje.

Mokėjimo įstaiga, turinti neribotos veiklos licenciją, gali veikti visoje ES teritorijoje, jai taikomi kapitalo reikalavimai (priklausomai nuo ketinamų teikti paslaugų, mokėjimo įstaiga privalo

turėti minimalų nuosavą kapitalą, ne mažesnę kaip 20 – 125 tūkst. eurų), kiti numatyti reikalavimai pateikti Mokėjimo įstaigų įstatyme.

1 pav. Mokėjimo įstaigų rinkos dalis 2018 m. Lietuvoje

Šaltinis: *Mokėjimo įstaigos*. [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt/mokejimo-istaigos>>.

Mokėjimo įstaiga „SOLLO“ sudaro (žr. 1 – a paveikslą) didelę rinkos dalį (23,1 proc.), trečioje vietoje „Viena sąskaita“ (13,60 proc.), taip pat pirmoje vietoje visos kitos 45 mokėjimo įstaigos (45,20 proc.). UAB „SOLLO“ teikia mokėjimo (pinigų perlaidų) paslaugą per tarpininkę MAXIMA LT, UAB.

Bendra mokėjimo operacijų apyvarta 2018 – 12 – 31 dienos duomenimis 957 mln. Eur.

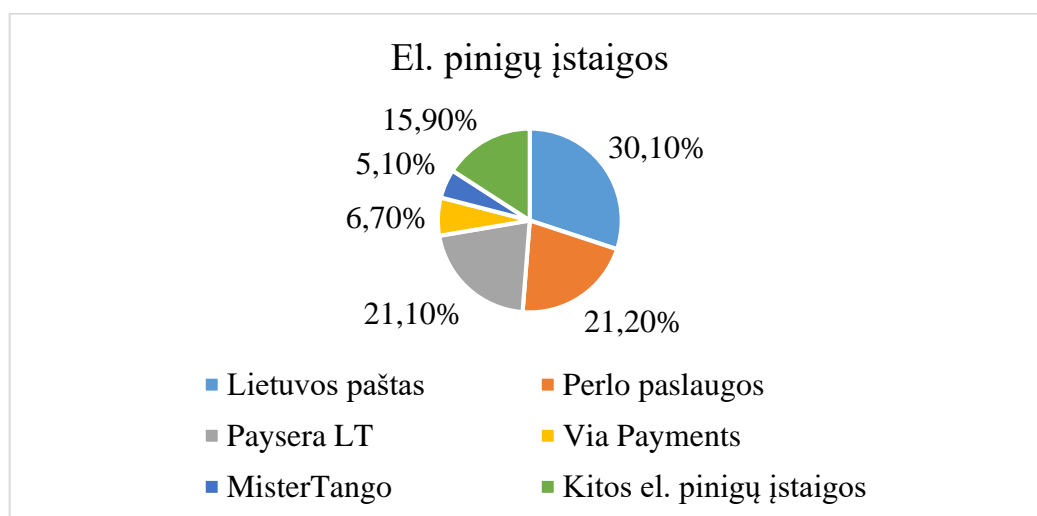
Mokėjimo paslaugų pajamos 2018 m. sudarė 12,4 mln. Eur.

2. Elektroninių pinigų įstaigų veikla Lietuvoje

Elektroninių pinigų įstaiga yra Lietuvos banko licencijuotas rinkos dalyvis, turintis teisę leisti elektroninius pinigus. Elektroniniai pinigai – tai elektroninių pinigų įstaigos į apyvartą išleista iš anksto apmokėta pinigine vertė, laikoma elektroninėse laikmenose, kuri gali būti panaudota mokėjimo tikslais. Elektroninių pinigų įstaiga taip pat gali vykdyti pinigų perlaidas, mokėjimo operacijas, grynujų pinigų įmokėjimo ir išėmimo paslaugas, tiesioginio debeto ir kredito pervedimus ir panašias operacijas.

Elektroninių pinigų įstaiga gali turėti ribotos veiklos licenciją, tokios įstaigos vadovams taikomi švelnesni reikalavimai, nėra taikomi kapitalo ir akcininkų tinkamumo reikalavimai, tačiau yra taikomi neapmokėtų elektroninių pinigų vidurkio ir (arba) mokėjimo operacijų apyvartos ribojimai, tokia įstaiga gali veikti tik Lietuvoje.

Elektroninių pinigų įstaiga, turinti neribotos veiklos licenciją, gali veikti visoje ES teritorijoje, jai taikomi kapitalo reikalavimai.

2 pav. Elektroninių pinigų įstaigų rinkos dalis 2018 m. Lietuvoje

Šaltinis: *El. pinigų įstaigos*. [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt/el-pinigu-istaigos>>.

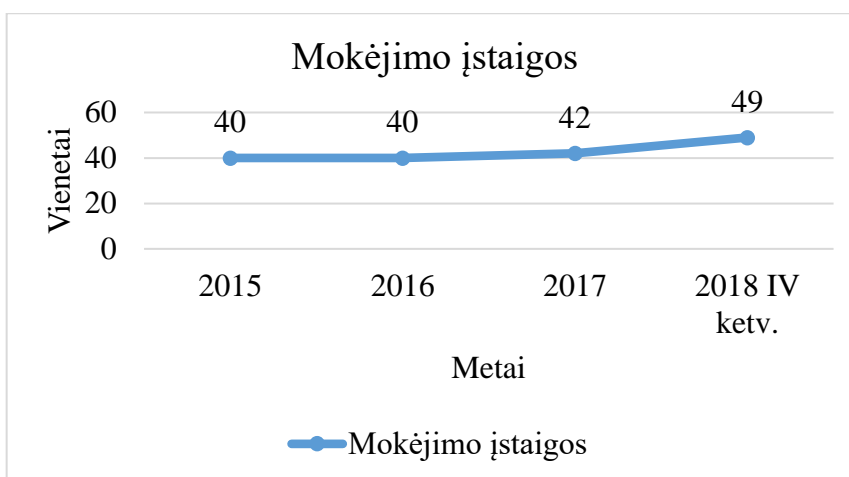
Didžiausią rinkos dalį užima Lietuvos paštas (30,10 proc.), antroje vietoje Perlo paslaugos (21,20 proc.) ir trečioje – Paysera LT (užima mažesnę rinkos dalį 0,1 proc. punkto, nei Perlo paslaugos) (žr. 2 – ą paveikslą).

El. pinigų leidimo ir mokėjimo paslaugų pajamos 2018 metais siekė 28,3 mln. Eur., tai yra 0,2 mln. Eur daugiau nei 2017 metais.

Bendras neapmokėtų elektroninių pinigų vidurkis 2018 – 12 – 31 d. sudarė 222,9 mln. Eur.

3. Mokėjimo įstaigų ir elektroninių pinigų įstaigų pokytis Lietuvoje

Kiekvienos mokėjimo įstaigos pagrindiniai veiklos rodikliai – tai yra bendra mokėjimo įstaigos atliktų mokėjimo operacijų apyvarta, įsiskolinimai už teikiamas mokėjimo paslaugas, pajamos iš mokėjimo paslaugų teikimo veiklos, rizikos ribojimo rodikliai (nuosavo kapitalo poreikio ir nuosavo kapitalo dydžio) – skelbiami ne vėliau kaip per 75 dienas kiekvienam ketvirčiui pasibaigus.

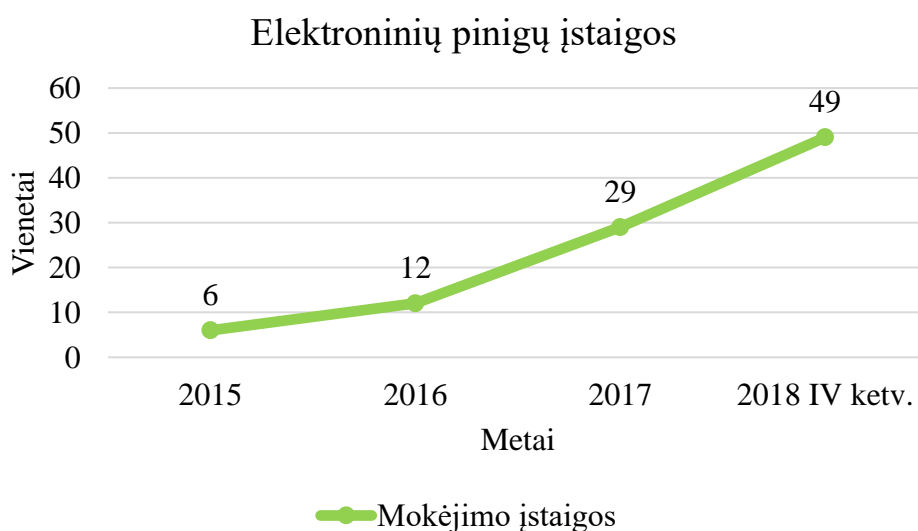

3 pav. Mokėjimo įstaigų kaita 2015 – 2018 IV ketv. metais Lietuvoje

Šaltinis: *Veiklos rodikliai*. [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/mi-veiklos-rodikliai>.

Matoma (žr. 3 – ą paveikslą), kad kiekvienais metais nuo 2016 m. mokėjimo įstaigų skaičius auga. Didžiausias augimas matomas 2018 m. palyginus su 2017 m. mokėjimo įstaigų skaičius išaugo 7 įstaigomis (žr. 3 pav.).

Nuo 2016 m. Lietuvos bankas kartą per ketvirtį skelbia informaciją apie kiekvienos elektroninių pinigų įstaigos pagrindinius veiklos rodiklius (bendrą neapmokėtų elektroninių pinigų vidurkį, bendrą per pastaruosius 12 mėn. atliktų mokėjimo operacijų, nesusijusių su elektroniniais pinigais, apyvartą, mokėjimo paslaugų teikimu susijusias pajamas, riziką ribojančius rodiklius ir jų vykdymą, ir kitas).

4 pav. Elektroninių pinigų įstaigų kaita 2015 – 2018 IV ketv. metais Lietuvoje

Šaltinis: *Veiklos rodikliai*. [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/epi-veiklos-rodikliai>.

Matoma, kad kiekvienais metais elektroninių pinigų skaičius auga ir didžiausias augimas matomas 2018 m. palyginus su 2017 metais – išaugo 20 įstaigų.

Išvados

1. Mokėjimo įstaiga – akcinė bendrovė arba uždaroji akcinė bendrovė, kuriai išduota mokėjimo įstaigos licencija ar mokėjimo įstaigos ribotos veiklos licencija. Mokėjimo įstaigos gali turėti riboto ir neribotos veiklos licencijas. Mokėjimų įstaigų pagrindinė veikla teikti Mokėjimo įstatyme nurodytas mokėjimo paslaugas (pavyzdžiui: pinigų perlaidų, mokėjimo priemonių išdavimo ir kitas). 2018 metų duomenimis didžiausią rinkos dalį sudarė kitos mokėjimo įstaigos, o antroje vietoje įmonė „SOLLO“.

2. Elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų veiklą reglamentuoja įstatymas. Elektroninių pinigų įstaigomis gali būti akcinės bendrovės arba uždarnosios akcinės bendrovės, kurioms išduota licencija leisti elektroninius pinigus. Leisdamos elektroninius pinigus, Elektroninių pinigų įstaigos gali teikti ir Mokėjimų įstatymo 5 str. nurodytas mokėjimo paslaugas. Pavyzdžiui: atlikti pinigų perlaidas, mokėjimo operacijas, išduoti mokėjimo priemones, vykdyti mokėjimo parvedimus ir kitas. 2018 metų duomenimis pirmą vietą rinkoje užima Lietuvos paštas, antroje vietoje Perlo paslaugos ir trečioje – „Paysera LT“.

3. Didžiausia mokėjimų įstaigų kaita matoma 2018 metais. Mokėjimo įstaigų skaičius išaugo 7 įstaigomis, o 2017 metais – 2 įstaigomis. Taip pat didžiausia elektroninių pinigų įstaigų kaita palyginus 2015 – 2018 ketv. metus matoma, 2018 metų ketv. 2018 metais elektroninių pinigų įstaigų skaičius išaugo 20 įstaigų, o 2017 metais – 17 įstaigų.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos mokėjimo įstaigų įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, 2018 m. balandžio 17 d. [žiūrėta 2019 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3e7a9e6049e211e8ade598b2394a491d>

2. *Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, 2018 m. rugpjūčio 1 d. [žiūrėta 2019 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/152360>

3. BAKŠYS, Donatas, SAKALAUSKAS, Leonidas. The system for simulating interbank settlements. [interaktyvus]. Technological & Economic Development of Economy. 2007, p. 323 – 332. ISSN 2029-4913. [žiūrėta balandžio 4 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=de272924-1d4e-412c-b034-27b0933ca7a2%40sessionmgr101>

4. *Elektroninių pinigų įstaigos*. [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/finansu-rinku-politika/finansu-istaigos-ir-kiti-finansu-rinkos-dalyviai/elektroniniu-pinigu-istaigos>>.

5. *Mokėjimo įstaigos*. [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/finansu-rinku-politika/finansu-istaigos-ir-kiti-finansu-rinkos-dalyviai/mokejimo-istaigos>>.

6. *Mokėjimo įstaigos*. [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt/mokejimo-istaigos>>.

7. *Veiklos rodikliai*. [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lb.lt/lt/mi-veiklos-rodikliai>>.

THE PAYMENT AND ELECTRONIC MONETARY DEPARTMENT SECTOR IN LITHUANIA

Summary

First, "Payment institution" means a public limited-liability company or a public limited-liability company licensed by a payment institution or a limited-activity license of a payment institution. Payment institutions may have limited and unlimited licenses. In addition, The main activity of payment institutions is to provide payment services specified in the Payment Law (for example: money remittances, issuing of payment instruments and others). According to 2018 data, other payment institutions accounted for the largest share of the market, and SOLLO ranked second. Moreover, law shall govern Electronic money and electronic money institutions. Moreover, Electronic money institutions may be public or private limited companies licensed to issue electronic money. By issuing electronic money, Electronic Money Institutions may also provide Article 5 of the Law on Payments. Also, Payment services referred. For example: make money remittances, payment transactions, issue payment instruments, and execute payment orders and more. According to the data of 2018, the Lithuanian Post is ranked first in the market, in the second place Perl and in the third - Paysera LT. The biggest change in payment institutions is seen in 2018. The number of payment institutions increased by 7 institutions and in 2017 by 2 institutions. In addition, the biggest change in electronic money institutions compared to the 2015-2018 quarter. Year is visible in the year 2018. In 2018, the number of electronic money institutions increased by 20 and in 2017 by 17 institutions.

MORALINIO IDENTITETO POVEIKIS TVARAUS VARTOJIMO ELGSENAI IR VERSLO PERSPEKTYVOMS

Vytautė Šmakova

Mokslinė vadovė – doc. dr. Žaneta Piligrimienė

Kauno technologijos universitetas, Ekonomikos ir verslo fakultetas

Įvadas

Aktualumas ir svarba. Tvaraus vartojimo uždavinys yra globalios visuomenės kūrimas, į kurį įsitraukia tiek vartotojai, tiek organizacijos pasauliniu lygmeniu. Valdžios organai yra priversti priimti atitinkamus sprendimus tam, kad pasiektų įmones ir veiktų jų veiklą tvaraus vartojimo labui, siekiant išsaugoti gamtą ir jos išteklius. Nors iš esmės siekiama priimti atitinkamus strateginius sprendimus, kurie veikia verslą, tačiau dėmesys paprastam vartotojui yra ne mažiau reikšmingas kuriant tvarią visuomenę. Reikalinga plačiau ištirti veiksnius, turinčius įtakos individualaus vartotojo elgsenai ir požiūriui į tvarų vartojimą bei kokios perspektyvos egzistuoja verslui, kad paskatintų jį įsitraukti ir plačiau komunikuoti visuomenės gerovės naudai.

Mokslinėje literatūroje aptinkama įžvalgų, rodančių vartotojų polinkį vadovautis socialiai atsakingu elgesiu, nukreiptu į tvarų vartojimą, dėl tiesioginės asmeninės naudos gavimo (Ertz ir kt., 2018). Tvaraus vartojimo polinkiui įtakos turi asmens moralinio identiteto vertybės, kurias formuoja gyvenamoji ir kultūrinė aplinka. Siekiant išanalizuoti, kas nulemia individo tvaraus vartojimo elgseną, egzistuoja sąlyginai nedaug tyrimų pagrįsti moralinio identiteto svarbą ir nustatyti perspektyvas verslui. Vieni iš naujausių tyrimų rodo, kad aukštas moralinės tapatybės vertinimas turi efektyvų poveikį santykiui tarp kolektyvinio mąstymo ir palankumo tvariam vartojimui (Yen ir kt., 2017). Įmonės naudoja platų socialinį tinklą, pasitelkia įvairias taktikas tam, kad skatintų tvarų vartojimą (Bocken, 2017). Įmonės turi didesnę įtaką vartotojams, kai veikia globaliai, bendradarbiauja tarpusavyje. Bendra įmonių veikla ir individo moralinio identiteto formavimas gali prisidėti prie tvarios visuomenės kūrimo.

Problema: ankstesni tyrimai atskleidžia moralinio identiteto ir verslo perspektyvų svarbą vartotojo pasirinkimams ir sąsajai su tvariu vartojimu. Reikalinga pagrįsti santykį tarp šių dviejų aspektų. Kyla probleminis klausimas: koks moralinio identiteto ryšys su tvariu vartojimu ir kokias galima išvelgti perspektyvas verslui?

Tikslas: atskleisti individo moralinio identiteto poveikį asmens tvaraus vartojimo elgsenai, siekiant nustatyti perspektyvas verslui.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti moralinio identiteto aspektus, veikiančius vartotojų tvaraus vartojimo elgesį.
2. Išvelgti perspektyvas verslui, pasitelkus tvaraus vartojimo pagrindą.

Rezultatai: atskleista moralinio identiteto įtaka individualaus vartotojo tvaraus vartojimo elgsenai; nustatytos perspektyvos verslui, kylančios iš tvaraus vartojimo pagrindo tikėtinos kaip pagalbinės priemonės visuomenės švietimui apie tvaraus vartojimo pagrindus ir priežastis bei verslo įmonėms nusistatyti atitinkamas marketingo strategijas ir išlikti konkurencingoms rinkoje. Pirmiausia teoriniu pagrindu bandoma pateikti moralinio identiteto koncepciją ir tuomet pagrįsti tvaraus vartojimo įtaką verslo perspektyvoms. Rezultatai gali būti pasitelkiami kaip rekomendacijos verslo įmonėms ir valdžios institucijoms, norint įtraukti individus į tvaraus vartojimo modelį, padėsiantį pagerinti gyvenamosios aplinkos kokybę.

1. Moralinio identiteto poveikis tvariam vartojimui

Moralinis identitetas atspindi moralinę vidinę asmens būseną, nukreiptą į kitus (Šalčiuvienė ir kt., 2019). Moralinis identitetas motyvuoja asmenis veikti atsižvelgiant į aplinkinius, veikiant tam tikroms aplinkybėms (Barclay ir kt., 2014). Moralinis identitetas veikia altruistinį elgesį ir įsitikinimus (Wu ir Yang, 2018). Moralinis identitetas gali būti suvokiamas kaip tam tikras savireguliacijos mechanizmas, kuris motyvuoja atlikti moralų veiksmą. Todėl moralinis identitetas laikomas svarbiu veiksmu, galinčiu padėti numatyti individo etinius sprendimus ir ketinimus, susijusius su tvariu vartojimu.

Vartotojai linkę vadovautis socialiai atsakingu elgesiu dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, tiesioginės asmeninės naudos gavimo (Ertz ir kt., 2018). Kuo daugiau vartotojai gauna asmeninės naudos, tuo labiau jie linkę į socialiai atsakingą vartojimą. Socialiai atsakingo vartojimo elgesio išraiškos apima aplinkosaugą, vietinės produkcijos vartojimą, perdirbimą, tvaraus transporto pasirinkimą, kompostavimą. Polinkis vadovautis vienu ar kitu veiksmu kinta nuo demografinių aspektų įtakos, psichologinių ir aplinkos ypatumų. Psichologinių veiksnių įtaka gali paaiškinti ryšį tarp socialiai atsakingo vartojimo ir bendruomeniško vartojimo.

Tyčinis nevartojimas gali būti paaiškinamas kaip vartotojo pasipriešinimas kitiems nerūpestingiems vartotojams, tačiau gali būti veikiamas ir asmeninių subjektyvių veiksnių (Cherrier ir kt., 2011). Kasdienės tvaraus vartojimo praktikos susijusios su asmeninėmis vartotojo nuostatomis. Netiesioginė intuicija ženkliai nuspėja etinius veiksmus ir turi žymios įtakos vartojimo elgesiui (Zollo ir kt., 2018). Etiški ir reguliariai perkantys vartotojai seka penkiais žingsniais, prieš priimdami sprendimą pirkti: atpažįsta poreikį, ieško informacijos, įvertina alternatyvas, perka ir įvertina savo pirkinį (Akehurst ir kt., 2012). Egzistuoja požiūrio – elgesio informacijos trūkumas-plyšys. Pavyzdžiui, požiūris į tvarų vartojimą yra mažai susijęs su pačiu tvariu vartojimu ir atsakingu vartotojų elgesiu. Todėl informacijos sklaidymas apie tvarų vartojimą gali sudominti potencialų vartotoją, tačiau nebūtinai paskatins jį pirkti (Yoon ir kt., 2016). Jei asmenys linkę vartoti atsakingai, jie susiformuoja teigiamą požiūrį į tvarų vartojimą, sutinka su egzistuojančiomis normomis,

susijusiomis su teigiamu požiūriu į etišką vartojimą, suvokia, kad jie kaip vartotojai patys kontroliuoja savo elgesį.

Tvarus vartojimas bus efektyvus, kai tvaraus vartojimo produktai yra pasiekiami (Kim ir kt., 2016). Vienintelis reikšmingas prognozavimas, kad vartotojai teigiamai vertins tvarų vartojimą, yra pagrįstas netiesiogine intuicija analitinei informacijai, įgytai iš ankstesnių pirkimo ir sprendimo priėmimo patirčių (Zollo ir kt., 2018). Moralinė intuicija veikia moralų argumentų formavimą ir tokiu būdu veikia moralų elgesį tvariam vartojimui. Individai savarankiškai tampa grupės dalimi remdamiesi asmeninių siekių ir grupės siekių sutapimu (Korschun, 2015). Tam, kad išlaikytų asmeninį elgesio nuoselumą, aukštos moralės individai yra labiau linkę į moralinį vertinimą ir moralaus elgesio propagavimą. Individualiuoju lygmeniu asmens moralinis nusistatymas lemia pirkimo elgesį (Andorfer ir Liebe, 2015). Vis dėlto, moralinis identitetas yra daugiau nei požiūris į kultūrinės aplinkos elgesį. Moralinio identiteto apibūdinimui priklauso grupės poveikio integracija į individo savęs suvokimą.

Ankstesni tyrimai parodė, kad moralinis požiūris, vertybės ir racionalus informacijos apdorojimas turi nedaug įtakos visuotiniam tvariam vartojimui (Davies ir Gutsche, 2016). Vartotojų pasirinkimą veikia įpročiai, aplinkos įtaka ir asmeniniai etiniai įsitikinimai. Identifikuojami trys aspektai, turintys įtakos asmeniniam tvaraus vartojimo pasirinkimui: altruistiškumas, biosferinės ir egoistinės vertybės. Altruistiškumas ir socialinis teisingumas turi mažiau įtakos nei įpročiai ir individualios vertybės. Informacijos trūkumas yra potencialiai teigiamas veiksnys, kadangi egzistuoja terpė vartotojus nukreipti tinkama linkme ir paskatinti tvarų vartojimą.

Aukštas moralinės tapatybės vertinimas turi efektyvų poveikį santykiui tarp kolektyvinio mąstymo ir tvaraus vartojimo (Yen ir kt., 2017). Kuo stipresnė individo moralinio identiteto išraiška, tuo stipresnis ryšys tarp kolektyvinės nuomonės ir polinkio į tvarų vartojimą. Kolektyvinėje aplinkoje bendroji nuomonė ir moralinis identitetas yra veikiami išorinės kultūrinės aplinkos. Kolektyvinė aplinka veikia sprendimo priėmimus pirkti per moralinio identiteto efektą. Pastebima moralinio identiteto įtaka santykyje tarp dvasingumo ir gerumo darymo bei perdirbimo praktikavimo (Rodriguez-Rad ir Ramos-Hidalgo, 2018). Asmenys, kurie nepraktikuoja šių dalykų, yra atsakingi už netvaraus vartojimo padarinius.

Egzistuoja ryšys tarp moralinio identiteto ir tvaraus vartojimo propagavimo. Įmonės, kurios palaiko aukštus etinius ir moralinių vertybių standartus, veikia vadovaudamosi dorumo, gerumo, dosnumo ir užuojautos praktikomis, turi daugiausia įtakos vartotojams pirkti jų produktus ir paslaugas. Tvarių vartotojų atpažinimas būtų naudinga marketingo strategija.

2. Perspektyvos verslui

Dabartinis žmonijos gyvenimo būdas itin veikia aplinką. Gyvenimo būdas yra netvarus ir net galimai vedantis į pražūtį. Susirūpinimą kelia klimato kaitos pokyčiai bei vartojimo įpročiai, ypač tose šalyse, kurios naudoja daugiausia išteklių. Valstybiniu lygmeniu aplinkosauginiai klausimai yra iš dalies sprendžiami, tačiau trūksta privataus sektoriaus įsitraukimo į mažiau aplinkai kenksmingų veiklų skatinimą ir tvaraus vartojimo propagavimą. Daugumos verslų varomoji jėga ir siekiamybė yra pelnas, vis dėlto pastebima, kad dalis įmonių ieško būdų kaip vystyti savo veiklą mažiau kenkiant aplinkai, pasitelkiant tvaresnius gamybos būdus ir veikiant vartotojų elgesį. Išstudijuoti keletą įmonių atvejai, kurios sugebėjo išlaikyti savo pelningumą, palaikyti plėtrą, tačiau sumažinti vartojimą savo viduje ir tarp savo klientų (Bocken, 2017). Pasirinkus atitinkamą verslo strategiją, tvaraus vartojimo verslo praktikos gali būti pritaikytos įvairaus dydžio įmonėse ir visose vystomose veiklose.

Vartotojai nuo noro ir impulsyvumo pereina iškart prie pirkimo. Įmonės neretai neskatina tvaraus vartojimo, tačiau iš esmės visuotinė problema yra individualaus vartotojo pasirinkimai ir kaip yra atsižvelgiama į tvarų vartojimą. Verslo įmonių tikslas yra patenkinti vartotojų poreikius, siekiant pelno. Retas vartotojas prieš įsigydamas prekę pagalvoja, ar įmonė skatina atsakingą vartojimą, ar jos veikla paremta sąžiningo verslo principais. Vartotojai paprastai laikosi nuomonės, kad egzistuoja informacijos trūkumas, kad daugiau žinodami apie įmones, kurios vysto veiklą netvaraus vartojimo principais, jie pasirinktų labiau atsakingas aplinkai įmones ir jų produktus. Vis dėlto vartotojai turi visas galimybes gauti reikiamą informaciją ir panaudoti ją savo pasirinkimams nuspręsti. Tai, kas svarbu ir būtina tvariam vartojimui, neneša pelno įmonėms, todėl jos neretai nelinkusios skatinti atsakingo, tvaraus vartojimo. Įmonėms taip pat svarbu suprasti, kaip komunikuoti su klientais, kaip juos pasiekti, kad skatintų tvarų vartojimą. Verslo įmonės linkusios sukurti socialiai atsakingą įvaizdį, kada yra veikiamos vyraujančių socialinių normų (Gunn ir Mont, 2014). Tuomet, kai vartotojai, dėl vyraujančios visuomenės nuomonės, labiau vertina tvarumą, atpažįsta socialiai atsakingų įmonių veiklą, tada ir įmonės labiau stengiasi dėl savo įvaizdžio, nes mano, kad tai joms atneš didesnę pelną. Nemažą įtaką įmonėms turi valdžios reguliavimas. Vis dėlto, tokia samprata yra senovinė, nes žmonės, patys suprasdami tvaraus vartojimo būtinybę, bet kokiomis sąlygomis gali pasirinkti labiau socialiai atsakingas įmones. Kaip ir pačios įmonės gali pritaikyti savo veiklą, paskatindamos tvarų vartojimą, be papildomo valdžios įsikišimo (Maniates, 2010). Įmonės, kaip pasirinkimo formuotojos, turėtų pasiūlyti pakankamai platų pasirinkimą vartotojams, kad jie patys sąmoningai nuspręstų pasirinkti tvaresnio vartojimo alternatyvą.

Ankstesni tyrimai parodė, kad vartotojų sprendimo priėmimui turi įtakos jų turimas biudžetas ir produkto kaina (Andorfer ir Liebe, 2012). Todėl kainos pasikeitimas gali veikti vartotojų poreikį pirkti. Asmenims su stipriai išreikštu moraliniu identitetu, reikšmingą įtaką tvariam vartojimui turi tvaraus vartojimo produktų atpažinimas (Winterich ir kt., 2013). Rinkos orientavimas turi teigiamos

įtakos marketingo galimybėms, tokioms kaip produkto vystymas, komunikacija ir kainodara (Kamboj ir Rahman, 2017). Aptiktas teigiamas ryšys tarp marketingo galimybių ir tvaraus vartojimo perspektyvų. Marketingo galimybės veikia rinkos orientavimą ir sukuria ryšį tarp įmonių ir vartotojų, o tvarus vartojimas iš dalies turi įtakos santykiui tarp tvaraus vartojimo naujovių ir konkurencinio pranašumo. Konkurencinis pranašumas iš dalies veikia marketingo galimybių ir įmonių veiklos santykį.

Įmonės naudoja platų socialinį tinklą, pasitelkia įvairias taktikas tam, kad skatintų tvarų vartojimą (Bocken, 2017). Įmonės turi didesnę įtaką vartotojams, kai veikia globaliai, bendradarbiauja tarpusavyje. Tokiu būdu jos gali išugdyti naujus įpročius, taip paskatindamos tvarų vartojimą. Tačiau atsakingas, tvarus vartojimas nėra vien įmonių atsakomybė. Vartotojai turi pakankamai žinių arba galimybių jas gauti tam, kad pradėtų nuo savęs ir patys mažintų neatsakingą vartojimą. Įmonės, skatindamos tvarų vartojimą, gali pasitelkti socialinio marketingo technikas, šviesti savo vartotojus, adaptuoti savo verslo modelius, reaguodamos į ekonominę situaciją šalyje. Tačiau tai daryti įmonės dažniausiai turi ne siekdamos didesnio pelno, bet socialinės naudos visuomenei, gamtai.

Išvados

1. Šio straipsnio tikslas buvo išanalizuoti ryšius tarp asmeninių moralinio identiteto faktorių ir tvaraus vartojimo elgsenos galimybių bei perspektyvų verslo įmonėms, siekiant savo veikla palaikyti tvaraus vartojimo praktikas. Atskleisti faktoriai, kuriais grindžiamas moralinio identiteto suvokimas ir jo įtaka tvariam vartojimui. Verslo praktikų ir marketingo strategijų pritaikymas leistų įmonėms siekti pelno vadovaujantis tvaraus vartojimo principais ir suteikti savo klientams galimybę pasirinkti labiau aplinkai draugiškus produktus ir paslaugas.

2. Asmeninis moralinis nusistatymas siejamas ir su kultūriniu suvokimu, todėl asmenys vis labiau linkę apgalvoti turimas alternatyvas prieš imdamiesi paties vartojimo veiksmo. Įmonės turi galimybę pasinaudoti vartotojų siekiu gauti daugiau informacijos ir nukreipti juos tinkama linkme. Ankstesni tyrimai iš esmės nesiejo moralinio identiteto poveikio tvaraus vartojimo praktikoms ir verslo perspektyvų. Straipsnio išvalgos gali būti naudingos verslo įmonėms pritaikant naujas marketingo strategijas šiuolaikinei visuomenei, siekiant skatinti tvarų vartojimą, suvokiant asmeninio moralinio identiteto įtaką.

Literatūra

1. Akehurst, G., Afonso, C., Martins Gonçalves, H. (2012), „Re-examining green purchase behaviour and the green consumer profile: new evidences“, *Management Decision*, Vol. 50 No. 5, pp. 972-988.

2. Andorfer, V.A., Liebe, U. (2012), „Research on fair trade consumption – a review“, *Journal of Business Ethics*, Vol. 106 No. 4, pp. 415-435.
3. Andorfer, V.A., Liebe, U. (2015), „Do information, price, or morals influence ethical consumption? A natural field experiment and customer survey on the purchase of fair trade coffee“, *Social Science Research*, Vol. 52 No. 4, pp. 330-350.
4. Barclay, L. J., Whiteside, D. B., Aquino, K. (2014), „To avenge or not to avenge? Exploring the interactive effects of moral identity and the negative reciprocity norm“. *Journal of Business Ethics*, 121(1), pp.15–28. <https://doi.org/10.1007/s10551-013-1674-6>
5. Bocken, N. (2017), „Business-led sustainable consumption initiatives: impacts and lessons learned“, *Journal of Management Development*, Vol. 36 Issue: 1, pp.81-96, <https://doi.org/10.1108/JMD-10-2014-0136>
6. Cherrier, H., Black I., Lee M. (2011), „Intentional non-consumption for sustainability: Consumer resistance and/or anti-consumption?“, *European Journal of Marketing*, Vol. 45 Issue: 11/12, pp.1757-1767, <https://doi.org/10.1108/03090561111167397>
7. Davies, I. A., Gutsche, S. (2016), „Consumer motivations for mainstream „ethical” consumption“, *European Journal of Marketing*, Vol. 50 Issue: 7/8, pp.1326-1347, <https://doi.org/10.1108/EJM-11-2015-0795>
8. Ertz, M., Durif, F., Lecompte, A., Boivin, C. (2018), „Does „sharing“ mean „socially responsible consuming“? Exploration of the relationship between collaborative consumption and socially responsible consumption“, *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 35 Issue: 4, pp.392-402, <https://doi.org/10.1108/JCM-09-2016-1941>
9. Gunn, M., Mont, O. (2014), „Choice editing as a retailers’ tool for sustainable consumption“, *International Journal of Retail & Distribution Management*, Vol. 42 Issue: 6, pp.464-481, <https://doi.org/10.1108/IJRDM-12-2012-0110>
10. Kamboj, S., Rahman, Z. (2017), „Market orientation, marketing capabilities and sustainable innovation: The mediating role of sustainable consumption and competitive advantage“, *Management Research Review*, Vol. 40 Issue: 6, pp.698-724, <https://doi.org/10.1108/MRR-09-2014-0225>
11. Kim, Y., Oh, S., Yoon, S. and Hyun, H. (2016), „Closing the ‘green gap’: the impact of environmental commitment and advertising believability“, *Social Behavior and Personality*, Vol. 44 No.2, pp.339-352.
12. Korschun, D. (2015), „Boundary-spanning employees and relationships with external stakeholders: a social identity approach“, *Academy of Management Review*, Vol. 40 No. 4, pp. 611-629.

13. Maniates, M. (2010), „Editing out unsustainable behaviour“, State of the World: Transforming Cultures from Consumerism to Sustainability, W.W. Norton and Company, Worldwatch Institute, New York, NY and London.
14. Rodriguez-Rad, C. J., Ramos-Hidalgo, E. (2018), „Spirituality, consumer ethics, and sustainability: the mediating role of moral identity“, Journal of Consumer Marketing, Vol. 35 Issue: 1, pp.51-63, <https://doi.org/10.1108/JCM-12-2016-2035>
15. Salciuviene, L., Buenaventura, V. C., Lee, K. (2019), „Employee Proactiveness to Engage in Sustainable Consumption Leading to Societal Benefits“. Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 30 (1), pp. 112–120. <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ee.30.1.17385>
16. Winterich, K.P., Aquino, K., Mittal, V. and Swartz, R. (2013), „When moral identity symbolization motives prosocial behaviour: the role of recognition and moral identity internalization“, Journal of Applied Psychology, Vol. 98 No. 5, pp. 759-770.
17. Wu, B., Yang, Z. (2018), „The impact of moral identity on consumers' green consumption tendency: The role of perceived responsibility for environmental damage“. Journal of Environmental Psychology, 59, 74–84. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2018.08.011>
18. Yen G., Wang R., Yang H. (2017), „How consumer mindsets in ethnic Chinese societies affect the intention to buy Fair Trade products: The mediating and moderating roles of moral identity“, Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, Vol. 29 Issue: 3, pp.553-568, <https://doi.org/10.1108/APJML-06-2016-0107>
19. Yoon, S., Kim, Y., Baek, T. (2016), „Effort investment in persuasiveness: a comparative study of environmental advertising in the United States and Korea“, International Journal of Advertising, Vol. 35 No. 1, pp. 93-105.
20. Zollo L., Yoon S., Rialti R., Ciappei C. (2018), „Ethical consumption and consumers' decision making: the role of moral intuition“, Management Decision, Vol. 56 Issue: 3, pp.692-710, <https://doi.org/10.1108/MD-10-2016-0745>

MORAL IDENTITY EFFECT TO SUSTAINABLE CONSUMPTION BEHAVIOR AND BUSINESS PERSPECTIVES

Summary

The manuscript aims to advance deeper understanding of moral identity impact in sustainable consumption and to set business perspectives accordingly. Business industries are tend to adapt their strategies in order to sustain competitive advantage and keep evolving into global business environment. Understanding moral identity effect is a crucial skill for nowadays business practices. In this study, it was stated that moral identity impacts consumers' willingness for sustainable consumption. Moral identity is closely related to social and cultural behavior. Consumers refers to their previous purchase experience and seek for deeper knowledge before deciding to act in a consumeristic way. Moral identity impacts can be used alongside with business marketing strategies to engage consumers' acts, leading to sustainable consumption. The study theoretically investigates the link between moral identity and sustainable consumption behavior along with business perspectives. Based on the conceptual model, the paper provides implications for business industries and public policy makers.

OPPORTUNITIES AND THREATS OF CREATING ONE'S OWN BUSINESS

Daria Vorobienko

Scientific supervisor – prof. Maksym Bezpartochnyi

*National Aerospace University H.E. Zhukovsky "Kharkiv Aviation Institute"
Higher School of Social and Economic in Przeworsk, Poland*

Introduction

In the modern world, entrepreneurial activity has a high rate of development, there is a constant increase in competition. In the conditions of variability of the external environment, instability and dynamism of the economy, political and social differences, the entry of new enterprises into the market is accompanied by a number of difficulties. If timely measures are not taken to neutralize or mitigate the influence of threats, the business often ceases to exist.

Therefore, there is a need to systematize the knowledge and practical experience, about what threats and opportunities the entrepreneur may face when creating his own business.

Threats and opportunities of a SWOT analysis

Creating an enterprise is a time consuming process and requires a certain amount of resources. For an entrepreneur, entering the market always carries risks. An important step in planning your strategy in an increasingly competitive environment is an adequate and competent assessment of your strength, as well as the identification and study of opportunities and threats.

Threats and opportunities are external factors of a SWOT analysis that may affect an enterprise's operations. SWOT analysis is used to determine the level of competition, production planning and sales. This method helps to assess the situation before making an important decision. Conclusions with the standard approach informative. Efficiency enhances the combination and study of pairs of external and internal factors [2]. The concept of "SWOT-analysis" in 1963 was introduced by Professor C. Andrews Harvard. The method began to be used since the 1980s for making strategic decisions and continues to be a relevant tool for managers. The study of this concept involved such scientists and publicists as M. Porter, B. Karloff, S. V. Kosenko, D.V. Arutyunova, V.A. Chernov, V. D. Tokarev, A. Serpilin, A. N. Zagorodnikov, G.Y. Goldstein, E.V. Gubanova, O.S. Maysak and many others. The company's capabilities are environmental factors that will allow the company to increase sales or increase profits. Reducing costs and working with costs also relate to the company's capabilities, because directly affect the rate of return. Threats of the company – environmental factors that can reduce sales or the level of company profits in the future. Rising costs also apply to threats, as it affects the decline in profits [1].

2. The external factors

Every entrepreneur seeks to achieve their goals. At the initial stages of creating a business, it is especially important to find answers to questions when analyzing external factors (Table 1) [3]. External factors affect the business directly or indirectly. Timely detected threats will help to avoid force majeure situations and focus on finding new opportunities for the enterprise.

Table 1

The external factors

Opportunities	Threats
1. What potential changes in regulation can help our business?	1. Who are our current competitors?
2. Does the market change for the better?	2. What newcomers to the market can jeopardize our business?
3. Will the current economy have a positive impact on us?	3. Is the size of the market decreasing?
4. What opportunities we have not tried to realize?	4. Changes in the industry can have a negative effect on our business?
5. What new features are available?	5. Is our value rising?
6. Does the cost of our goods decrease?	6. The supplies we rely on are becoming scarce?
7. Do we have the opportunity to get useful resources that we don't have yet?	7. Can current regulatory changes harm our business?
	8. Is our manufacturer reliable?

Effective management of opportunities turns threats into strengths and ensures sustainable development. With rare exceptions, the goods or services offered by the company are not the basis of a competitive advantage – any resourceful company can easily copy these goods or services or find a replacement for them. The basis of the competitive advantage is, rather, the skills and abilities of the company in comparison with competitors, and more precisely, the limits of the company's capabilities in organizing a more effective functioning of all the elements [5]. SWOT analysis allows you to make an inventory of existing opportunities and bottlenecks of the enterprise, which should be taken into account in the strategic planning process. Threats may come from the market environment, competitors, in connection with the introduction of new technology, the emergence of laws or the emergence of any other existing or possible problems that impede the achievement of goals [4]. The table below presents the characteristics when assessing the opportunities and threats of the company (Table 2) [5]. As a rule, managers must build a company's strategy on what is best for it, and avoid strategies whose success largely depends on areas of activity in which the company is weak or its capabilities are not tested. It is necessary to study the factors of the company's macro environment (political, economic, technological, market, etc.) in order to predict strategic and tactical threats to the company and timely prevent losses from them, reduce weaknesses and increase strength.

Table 2

Potential external factors

Potential external opportunities of the company	Potential external threats
---	----------------------------

1. The ability to serve additional customer groups or to enter new markets or new market segments.	1. Entry into the market of foreign competitors with lower costs.
2. Ways to expand the range of products to meet more customer needs.	2. Growth in sales of substitute products.
3. The ability to use the skills and technological know-how in the release of new products or in new types of products already released.	3. Slow growth of the market.
4. Vertical integration (forward or backward).	4. Adverse change in foreign exchange rates or trade policy foreign governments.
5. Reduction of trade barriers in attractive foreign markets.	5. Expensive legislative requirements.
6. Weakening the position of competing firms.	6. High dependence on reduced demand and stage of the life cycle of business development.
7. The possibility of rapid development due to a sharp increase in demand in the market.	7. The growing demands of customers and suppliers.
8. The emergence of new technologies.	8. Changing needs and tastes of customers.
9. Other.	9. Adverse demographic changes.
	10. Other.

Conclusions

SWOT business analysis reveals weaknesses and threats, as well as strengths and opportunities for development. The company's activity is organized in such a way as to effectively counter external threats, successfully compete in the market and steadily increase the efficiency of its business.

In order to consolidate its position in a specific market segment, an entrepreneur needs to conduct a thorough research, analysis of opportunities and threats of the enterprise, take into account all the nuances of the external environment and possible situations that may affect the result of business activities.

List of References

1. <http://powerbranding.ru/biznes-analiz/swot/ugrozy-vozmozhnosti/>
2. <http://pravodeneg.net/buhuchet/uchet/svot-analiz-predpriyatiya.html>
3. <https://lpgenerator.ru/blog/2016/06/16/hotite-byt-uverennymi-v-budushem-vashego-biznesa-provedite-swot-analiz/>
4. https://studme.org/1280052810034/ekonomika/silnye_storony
5. http://www.uamconsult.com/book_387_chapter_8_1.6._SWOT_%E2%80%93ANALIZ_V_MALOM_PREDPRINIMATELSTVE.html

OPPORTUNITIES AND THREATS OF CREATING ONE'S OWN BUSINESS

Summary

Considered the internal and external factors influencing business activity. It is proposed to use the SWOT analysis to assess the level of competition, production planning and sales. Identified the main competitive advantages of entrepreneurship in modern conditions.

PABALTIJO JŪRŲ UOSTŲ INFRASTRUKTŪROS NAŠUMO VERTINIMAS

Kamilė Srėbaliūtė

Mokslinė vadovė – lektorė Elena Valionienė

Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla

Įvadas

Uostas – kranto dalis su šalia esančiu vandens rajonu, kuriame išdėstyta statinių ir įrenginių kompleksas, skirtas laivams pakrauti ir iškrauti bei jiems aptarnauti (Belova, Mickienė, 2012). Šiuolaikiniu požiūriu uostas yra transporto centras, turintis pastatų ir įrenginių kompleksą, aprūpinantis stovinčius laivus, užtikrinantis greitą ir patogų krovinių bei keleivių perkėlimą iš sausumos transporto į jūrų transportą arba atvirkščiai, iš jūrų transporto į kitas transporto rūšis, saugojimą, krovinių paruošimą ir komplektavimą, uoste esančių laivų aprūpinimą viskuo, ko jiems reikia.

Be transporto funkcijų, uostuose iš atvežamų žaliavų vystoma perdirbamoji pramonė arba gamybos šakos, kurias plėtoti čia patogiau dėl specifinių, su jūra susijusių sąlygų. Todėl daugelyje uostų statomi ir remontuojami laivai, jūrinės naftos platformos, laivų mašinos ir įrenginiai, perdirbama nafta, lydomi metalai, gaminamos trąšos.

Uostai yra skirtingų kultūrų sandūra, naujų idėjų atsiradimo ir plėtros židiniai, pažangių technologijų iniciatoriai. Tačiau suprantama, jog uostai ir patys sukelia tam tikrų problemų, susijusių su hidrotechnine statyba, akvatorijų ir kanalų giliniu bei valymu, miestų ir uostų teritorijų plėtra, ekologine aplinkos būkle ir t.t.

Darbe bus nagrinėjami Pabaltijo jūrų uostai, jų infrastruktūra, galimybės bei įrenginiai, kurie naudojami uostuose.

Tyrimo problemos aktualumas. Šiuolaikiniame pasaulyje uostai yra labai svarbūs, kadangi dauguma krovinių yra gabenama jūros transportu. Kiekvienas pasaulio uostas yra savitas ir unikalus, todėl infrastruktūros plėtrai reikalingi skirtingi veiksniai.

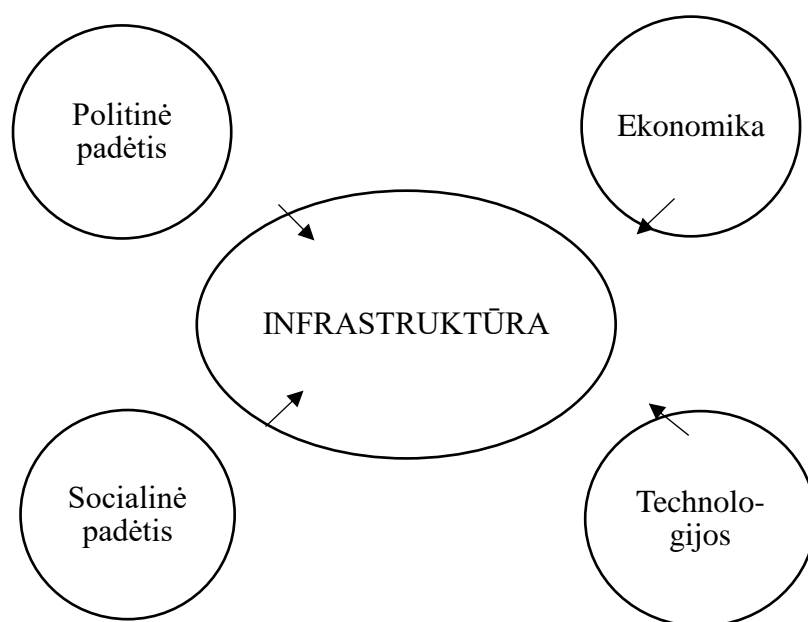
Tyrimo objektas – Pabaltijo jūrų uostų infrastruktūros našumo vertinimas.

Tyrimo tikslas – pateikti informaciją apie Pabaltijo jūrų uostus, jų ypatumus, vystymosi ir plėtros tendencijas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Jūrų uostų infrastruktūra ir jos veiksniai
2. Pabaltijo uostai, jų duomenis bei statistika.
3. Išnagrinėti Klaipėdos, Rygos ir Talino jūrų uostų efektyvumą pagal konteinerių ir generalinių krovinių krova.

Jūrų uosto veikla vertinama kaip šalies ekonominės plėtros ir klestėjimo katalizatorius, pagrindinė importo ir eksporto priemonė, svarbus užimtumo ir pajamų šaltinis, reikšmingas ne tik jūrų valstybių, bet ir kaimyninių šalių ekonomikai, užtikrinant energijos, maisto, prekių tiekimą bei saugumą. Uostai yra tarptautinio krovinių gabenimo tranzito mazgai, o tuo atveju, kai šalia uostų įkuriamos pramonės ar paslaugų įmonės, uostai tampa ekonominės plėtros centrais (Mickienė, 2019). Uosto plėtros svarbiausias rodiklis yra infrastruktūra. Tai ekonominės veiklos sritis, kuri padeda vykdyti gamybos procesams ir yra suprantama kaip bendro naudojimo uosto struktūros elementas. Ji taip pat apima laivų įplaukimą į uostą, saugų jų stovėjimą uoste ir saugų išplaukimą (Paulauskas, 2001). Jūrų uostose infrastruktūra išsiskiria į sausumos ir vandens. Sausumos infrastruktūrą sudaro krantinės, kranai, atviros bei uždaros sandėliavimo aikštelės, sausų ir palaidų biriųjų krovinių sandėliavimo aikštelės, konteinerių aikštelės, sausumos transporto stovėjimo zonos, sausumos transporto keliai, geležinkeliai, transporto paskirties vamzdiniai, keleivių terminalas, krovos, laivybos ir logistikos bendrovės teikiančios paslaugas. Vandens infrastruktūrą sudaro uosto įplaukos kanalas, prieplaukos ir pirsai, skirti laivams švartuotis, plūdrieji statiniai, vidinis bei išorinis reidai ir visa uosto akvatorija. Infrastruktūros plėtra priklauso nuo socialinės bei politinės padėties, ekonomikos lygio ir technologinių galimybių šalyje (jei tai yra valstybinis uostas) (1 paveikslas).

1 pav. Infrastruktūros pagrindas

Siekiant, kad krovinių gabenimo ir krovos išlaidos būtų kuo mažesnės, šalia uosto terminalų kuriamos pramonės įmonės, dažniausiai metalurgijos, naftos perdirbimo, naftos chemijos gamyklos ir panašios. Šios įmonės suteikia galimybę uostui daugiau importuoti ir eksportuoti prekių ir paslaugų, o tai didina šalies ekonomiką. Tokios pramonės įmonės priklauso uosto superstruktūrai (arba

suprastruktūra). Tai laivų krovos įrenginių kompleksas ir kiti statiniai bei įrenginiai, nepriskirti uosto infrastruktūrai. Superstuktūros elementai skirti specialiosioms operacijoms vykdyti, t. y. krovos įrenginiai, sandėliai ir panašiai.

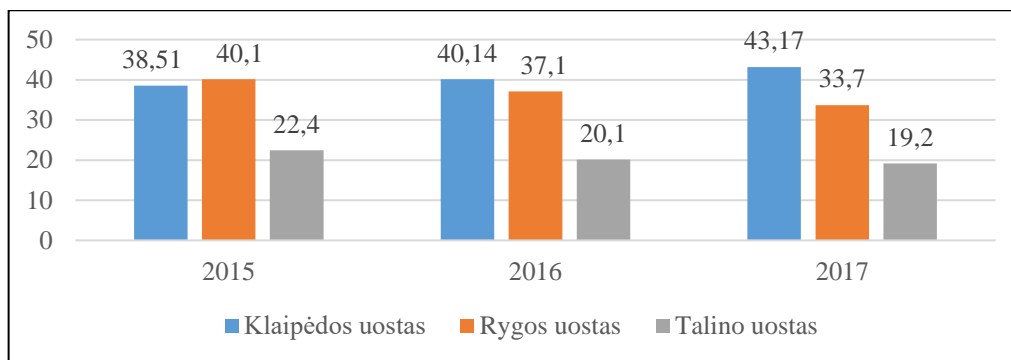
Uosto veiklumas taip pat priklauso ir nuo darnios plėtros, kadangi didėjant per uostus vežamų krovinių kiekiui, uostai plečia savo teritorijas, kartu plėsdami savo pramoninę veiklą. Dėl šios priežasties gali būti sunaikinamos vertingos teritorijos, patenkančios į uosto plėtros zoną, pažeidžiama flora ir fauna, kuri patenka į uosto teritoriją, krovos terminalo veikimas gali sukelti socialinius konfliktus, keisti kraštovaizdį, taip pat intensyvėja kelių eismas, didėja triukšmo lygis. Todėl naujos technologijos, kurios mažiau teršia aplinką ir tuo pačiu pageritina bei pagerina uosto darbą, yra svarbus veiksnys uosto infrastruktūros plėtrai.

Klaipėdos uostas – labiausiai į šiaurę nutolęs neužšalantis rytinės Baltijos jūros uostas. Tai svarbiausias ir didžiausias Lietuvos Respublikos transporto centras, kuriame susijungia jūros, sausumos ir geležinkelio keliai iš rytų ir vakarų. Tai universalus, giliavandenis uostas, kurio teritorija užima 1 442 ha (apie 14,4 km²), akvatorijos plotas – 8,8 km², sausumos teritorija užima apie 5,6 km², o bendras uosto krantinių ilgis – 25,6 km. Gali priimti iki 400 m. ilgio ir 59 m. pločio ir 13.8 m. gramzdos laivus. Uosto veikia 14 krovos darbų kompanijų, 2 kruizinių laivų terminalai, 4 ro-ro terminalai ir 2 konteinerių terminalai. Uostas per metus gali perkrauti virš 65 milijonų tonų įvairių krovinių.

Rygos jūrų uostas – tai Latvijos uostas prie Baltijos jūros, išsidėstęs prie Rygos įlankos ties Dauguvos žiotimis. Rygos uosto bendras plotas 6 348 ha (apie 63,5 km²), akvatorijos plotas – 43,8 km², sausumos – 1,9 km². Bendras krantinių ilgis 18 km. Laivavietės priima laivus su maksimalia grimzle iki 15 metrų. Bendras uosto terminalų krovos pajėgumas 63 mln. tonų per metus. Uoste dirba 32 stividorinės kompanijos ir 35 laivybos agentūros.

Talino jūrų uostas - tai valstybinė įmonė, įkurta 1992 m., apjungianti keletą uostų: Talino keleivinis uostas (Vanasadam) Mugos uostas (Muuga sadam) Paljasarės uostas (Paljassaare sadam) Paldiskio uostas Saremos uostas. Uosto teritorijos plotas – 1 791 ha (apie 18 km²), akvatorija 9,9 km², o sausuma apie 8 km². Bendras krantinių ilgis sudaro 16 km. Uostai priima laivus su maksimalia 14 metrų grimzle. Talino uostai priima visų rūšių prekes ir paslaugas – kietuosius, skystuosius ir biriuosius krovinius, generalinius krovinius, konteinerius ir ratuotas transporto priemones pervežančius laivus (Ro-Ro).

Bendra šių uostų krovos dinamika 2015-2017 metais pateikta 2 paveiksle.

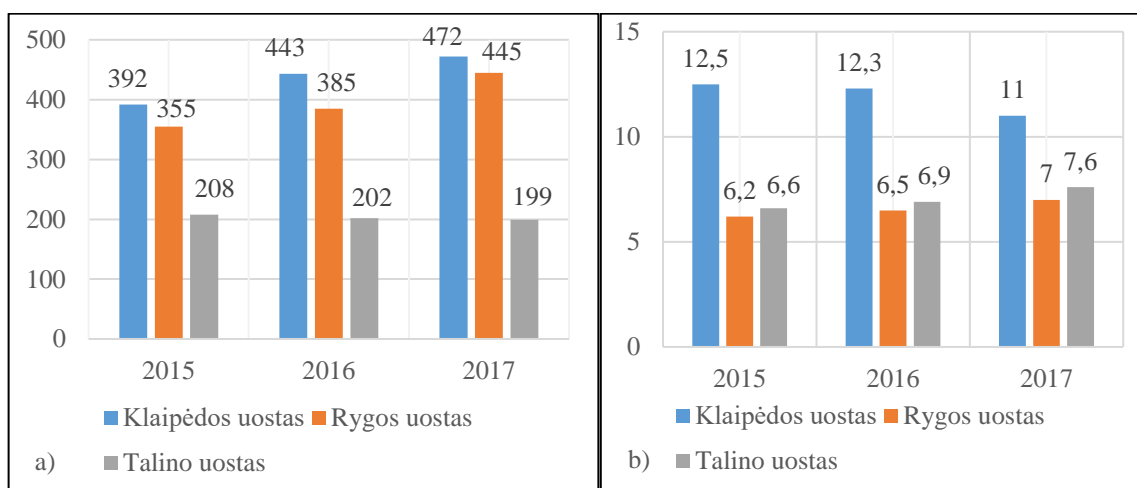

2 pav. Bendra Pabaltijo jūrų uostų krova (mln. tonų)

Šaltinis: oficialus Klaipėdos jūrų uosto tinklapis www.portofklaipeda.lt/

Pagal esamus rodiklius galima teigti, jog mažesnę žemės plotą turintis uostas dirbtų efektyviau, nes uosto bendra krova leidžia suprasti, koks uosto našumas.

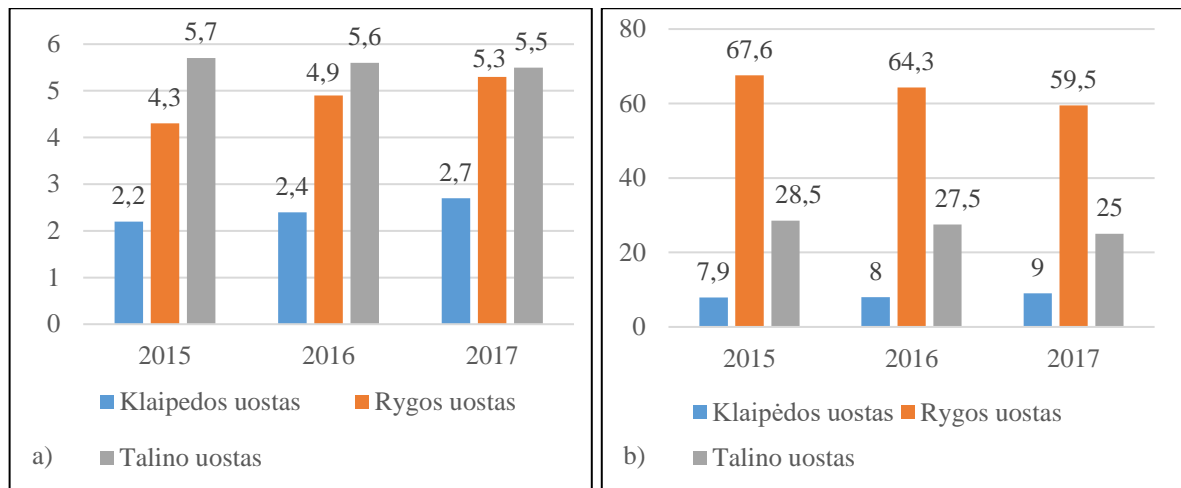
3 paveiksle pavaizduota 2015-2017 metų konteinerių ir generalinių krovinių krova Klaipėdos, Rygos ir Talino jūrų uostuose.

3 pav. a) Konteinerių srautas (tūkst. TEU) b) Generalinių krovinių krova (mln. tonų)

Šaltinis: oficialūs Klaipėdos, Rygos ir Talino jūrų uostų tinklapiai www.portofklaipeda.lt/; <http://rop.lv/lv/>; <http://www.portoftallinn.com/>

Surinkus duomenis apie uostų atvirų aikštelių plotą, kuriuose yra sandėliuojami konteineriai uoste, gauti tokie rezultatai: Rygos uostas – 1894278 m² (apie 1,9 km²), Talino ir Klaipėdos uostų konteinerių aikštelės apima panašų plotą – 1140000 m² (apie 1,1 km²) ir 1045879 m² (apie 1 km²) atitinkamai. Uždarų aikštelių plotas, skirtas generaliniams kroviniams, didžiausias Rygos uosto – 418603 m², toliau Talino uostas – 189400 m² ir Klaipėdos uostas – 99380 m². Norint išsiaiškinti šių uostų našumą, apskaičiuota, kiek kvadratinių metrų skirta vienam konteineriui pagal 2015-2017 metų konteinerių srautą uostuose ir kiek kvadratinių metrų skirta tūkstančiui tonų, pagal 2015-2017 metų generalinių krovinių krovą. Gauti duomenys pateikti 4 paveiksle.

4 pav. a) Plotas (m²) skirtas vienam vnt. TEU b) Plotas (m²) skirtas 1 tūkst. tonų generalinių krovinių
 Šaltinis: oficialūs Klaipėdos, Rygos ir Talino jūrų uostų tinklapiai www.portofklaipeda.lt/; <http://rop.lv/lv/>;
<http://www.portoftallinn.com/>

Pagal pateiktus duomenis matoma, kad Klaipėdos uoste vienam konteineriui skirtas plotas yra mažiausias (vidutiniškai 2,4 m²), o tai reiškia, jog šis uostas yra pajėgiausias konteineriu krovos atžvilgiu. Rygos ir Talino uostai, turėdami didesni plotą perkrauna mažesnę kiekį TEU konteinerių, jų našumas – 4,8 m² ir 5,6 m² vienam TEU konteineriui atitinkamai. Klaipėdos uostas taip pat daugiausiai perkrauna ir generalinių krovinių, vienam tūkst. tonų vidutiniškai skirtas plotas – 8,3 m². Talino uostas skiria tris kart daugiau – 27 m², o Rygos uostas – 63,8 m². Taigi Klaipėdos uostas efektyviausiai išnaudoja savo teritoriją, o norint plėsti infrastruktūrą reikalinga teritorijos plėtra. Rygos uostas, turėdamas didžiausią teritoriją, jos neišnaudoja. Talino uoste krovinių srautas mažiausias iš visų aptartų uostų. Tiek Rygos tiek Talino uostams reikia priimti daugiau krovinių laivų, vykdyti daugiau krovos darbų taip didinant infrastruktūros našumą.

Išvados

1. Jūrų uostai nuolat plečiasi, didina savo pajėgumą bei plečia infrastruktūrą. Kiekvieno jūrų uosto pagrindinis tikslas - perkrauti kuo daugiau krovinių per kuo trumpesnę laiką, suteikti kokybišką pervežimą ir atlikti darbą saugiai, stengiantis kuo mažiau teršti aplinką.
2. Apibendrinta uostų statistika parodo, jog uosto plotas nėra svarbiausias rodiklis, svarbiausia – infrastruktūra.
3. Išanalizavus Klaipėdos, Rygos ir Talino uostų atvirų aikštelių plotą ir TEU krovą, išsiaiškinta, jog Klaipėdos uostas produktyviausiai išnaudoja savo sausomos plotą, todėl šiam uostui reikia plėsti teritoriją, o Rygos ir Talino uostams didinti krovos darbų skaičių.

Literatūra

1. BELOVA, J., MICKIENĖ, R. (2012). *Uosto veiklos valdymas: ekonominis aspektas*. Klaipėda: KU leidykla.

2. BELOVA, J., MICKIENĒ, R., ŽUKAUSKAITĒ J., PRUSA, M. (2019). *Jūrų uosto terminalų ekonomika*. Klaipėda: KU leidykla.
3. *Facts and figures and statistic of Riga's port. Oficialus Rygos jūrų uosto tinklapis*. Prieiga internete: <http://rop.lv/lv/> [žiūrėta: 2019-03-25]
4. *Klaipėdos uosto galimybės ir statistika. Oficialus Klaipėdos jūrų uosto tinklapis*. Prieiga internete: www.portofklaipeda.lt/ [žiūrėta: 2019-03-22]
5. *Krovinių perkrovimas jūrų uostuose. Lietuvos statistikos duomenų bazė*. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S5R039#/> [žiūrėta: 2019-03-24]
6. LOCAITIENĒ, V., BEKALOVA, O., RUBEŽIENĒ, A., VARNIENĒ, M., ŽUKAUSKAITĒ, A. (2019). *Jūrų uosto terminalų operacijų technologijos*. Klaipėda: KU leidykla.
7. *Port of Tallinn. Pasaulio jūrų uostų šaltinis*. Prieiga internete: http://www.worldportsource.com/ports/commerce/EST_Port_of_Tallinn_115.php [žiūrėta: 2019-02-18]
8. *Statistic of port of Tallinn. Oficialus Talino jūrų uosto tinklapis*. Prieiga internete: <http://www.portoftallinn.com/> [žiūrėta: 2019-03-25]
9. VALIONIENĒ, E., BELOVA, J., BELAKOVA, O., MICKIENĒ, R., VARNIENĒ, M., KUTKA, G. (2019). *Jūrų uosto terminalų veiklos valdymas*. Klaipėda: KU leidykla.

BALTIC SEA PORTS EVALUATION OF INFRASTRUCTURE EFFICIENCY

Summary

A sea port is the go-to option for handling imports and exports, which has a large influence on the economic development of the country. The imported raw materials are an incentive to develop new processing and manufacturing plants, which create profits for the economy. Each port strives to improve its throughput and capacity, which depends on the internal infrastructure. The main objective of this paper is to provide information on the ports of the Baltic Sea, investigate their development, and to analyze their loading efficiency and effectiveness.

PENSION FUNDS AND LIFE INSURANCE IN TURKEY

Volkan Yaran, Burcak Yakut

Istanbul Bilgi University, Turkey

Scientific supervisor – lecturer Jolita Naujalienė

Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences

Introduction

All around the world, the pension system has thrived inconceivably in last 20 years. Typically, there are 3 steps of pensions funds. The first one is Social Security system. According to this step, it is administered by the governments and that a person has income has to be involved in this pension system by the governments mandatory. The main purpose of this law, the Governments are liable to guarantee a minimum income. The second step is Vocational / Complementary Pension system. This system is divided into two different categories which are mandatory and optional. The third is Individual or Private Pension system. The main purpose of this step is to pay a minimum amount in private pension account to invest in funds for having income from. According to research by OECD in 2005, is about 30 members of OECD, shows that Netherlands has the highest private pension funds ratio which is 124,9% compared with GDP. The same ratio of the United State is 98,8%, the United Kingdom 70,1%, France 5,8%, Germany 3,9%, and Turkey 0,3%. The same research was implemented for all countries which were mentioned above in 2015. The country has the highest rate is again Netherlands with 134,9 %. It shows and proves the private pension system has a significant role in that country. In 2015, Iceland has the second highest rate which is 123,9 %. Australia has 90,9%, the United Kingdom 86,6%, the United State 72,6%, Germany 5,2%, France 0,2%, and Turkey 2,3%. The ratio of France had receded from 5,8% to 0,2% but the ratio for Turkey increased from 0,3% to 2,3%.

1. Pension system of Turkey

The pension is a plan and insurance that by making payment minimum amount decided by Social Security Institution monthly, quarterly or yearly till an individual's retirement. There are two different pensions which are private and public. There were there different social security institutions in Turkey; Social Security Institution, Emekli Sandığı, Bag-Kur, these institutions were merged into Social Security Institution in 2006. This institution controls and administers state pension funds. Social Security System takes and collects insurance payment or contributions from workers and employers. Workers have to pay at the rate of 9% and employers have to pay 11%. A person who

paid contributions of pension funds of Social Security Institution till retirement age will be retired from this institution.

The private pension was implemented and passed into law as an Individual Pension Saving and Investment System Law on 27 October 2003 in Turkey. There are 18 different companies which operate Private Security Pension. Until at the end of 2016 there are 7.789.431 contracts belong to 6.627.025 participants. In 2013, the Government of Turkish Republic implemented and passed incitement and contribution into law that the participants of private pension funds will take 25% encouragement of total amount which is paid till retirement age. After this incitement, in 2016 the total number of the contracts of the private pension funds increased 11%. The amount of the total contracts in private pension system is 44.363.955.590 TL after removed off administrative expense outage which is 630.793.547 TL, it remained 43.733.162.043 that is invested in funds. According to Pension Monitoring Center data, 44.350 participants in private pension system till 31 December 2016 had the right to be retired. Their total accumulated income in private pension system was taken as regular or bulk payment. These participants composed of 45% of total participants who had the right to be retired but 55% of them is still in the private pension system. Having the right to be retired from private pension system requires to be in at least 10 year and not older than 56. By at the end of 2016, the payment of the government incitement was 8.683.718.144 TL. According to data of Retirement Surveillance Center of Turkey for 07.12.2018, the total fund size is 87,2 million Turkish Lira belongs to 6.881.897 participants. Fund amount of participants is 75.916,3 million and state contribution fund amount 11.236,2 million. The total incitement of the government is 57.928,2 million Turkish Lira.

2. Life Insurance process and implementation

Human being is facing many risks such as accident, disease, death, natural disaster, loss of their lives and properties and unemployment in every period of their lives. People resort many methods to maintain their lives when they face these kinds of risks. Insurance is one of the tools to protect against these risks. The insurance sector has many numbers of functions such as that individuals, companies manage the different risks they need to deal with so effectively. Types of insurance are classified as life and non-life. Non-life insurance is the coverage of property damage and losses.

Life insurances are generally about a human life and that provide benefit in the long term. Life insurances are investment method that protect the people by paying compensation to the insured or heirs if they encounter risks such as illnesses, disability, and death and also allows them to maintain good retirement.

The types of Life insurance:

- Risk-weighted life insurance - during the insurance period, (usually one year) in case of loss of life of the insured, the amount of compensation is paid to the legal beneficiaries or the policy beneficiary. A second guarantee, which is also presented in the policy, guarantees the financial losses that the person will face if he-she becomes disabled.
- Cumulative life insurance - It is long-term insurance with a minimum insurance period of 10 years. This type of insurance provides two basic assurances.

In case of death of a person whose life is insured on the policy and who paid the premium during the period of insurance, the amount of profit-sharing is paid and the determined compensation amount is going to be paid to people who are shown as beneficiary in the policy.

Within the policy period, if the risks stated in the policy do not occur and if premium payment has been paid at least 10 years, they can benefit from receiving a collective money or receiving an income payment at the end of the maturity.

Insurance Coverage:

1. Insured, insurer and beneficiary - insured contains people who has a life insurance on their lives, the person who pays the premium payment is an insurer, the person who has the right to take the insurance compensation from the insurance company in any situation of risk is called beneficiary.

The insured may be the same person as the insurer or the beneficiary may be the same person.

2. Subject of Insurance - the insurer may ensure life insurance, either within a certain period of time or within the conditions and conditions specified in the contract, or the possibility that this person may live longer than the period specified in the contract or both.

3. Situations not covered by insurance coverage - if the death of an insured person occurs throughout the journeys in the air except as a passenger, the company is obligated to pay the reserve only. Does not pay the death compensation. If insured died of suicide and attempted suicide, the company pays the current reserve. If a person had life insurance policy is killed by beneficiaries, insurers or, having any role of them to kill the person, he-she will be deprived of the compensation and the insurance reserve shall be paid to the heirs. If the insured dies as a result of AIDS, biological and chemical weapons use or any kind of attack result in the release of nuclear, biological substances, the company is only liable to pay the current reserve.

4. Beginning and the ending of insurance - insurance policies are written in the days start and expiration date, starts at 12:00 and finished at 12:00 AM according to Turkey time unless otherwise agreed, and any case will end with the occurring of the risk.

According to the Insurance Information Observation Center, the most demanding type of insurance in the last 3 years is life insurance in Turkey. With the data held since 2011 average 2 million people make life insurance for each year.

Life Insurance in Turkey

2015

PRODUCTS	INDIVIDUAL		GROUP		INDIVIDUAL+GROUP	
	TL	%	TL	%	TL	%
Capital Amortization	344.860,00	0%	31.148,00	0%	376.008,00	0%
Cumulative Life	392.896.896,00	50%	10.415.961,00	0%	403.312.856,00	12%
Risk-Weighted	292.413.263,00	37%	1.714.085.350,00	59%	2.006.498.512,00	54%
Annual Decease	106.935.404,00	13%	1.183.467.271,00	41%	1.290.402.776,00	34%
TOTAL	792.590.423,00	100%	2.907.999.729,00	100%	4.963.486.224,00	100%

2016

PRODUCTS	INDIVIDUAL		GROUP		INDIVIDUAL+GROUP	
	TL	%	TL	%	TL	%
Capital Amortization	324.593,00	0%	74.638,00	0%	399.231,00	0%
Cumulative Life	422.283.545,00	46%	9.629.558,00	0%	431.913.103,00	8%
Risk-Weighted	366.897.693,00	40%	1.443.876.262,00	36%	1.571.978.324,00	33%
Annual Decease	128.102.062,00	14%	2.592.297.872,00	64%	315.152.926,00	59%
TOTAL	917.607.893,00	100%	4.045.878.331,00	100%	4.963.486.224,00	100%

2017

PRODUCTS	INDIVIDUAL		GROUP		INDIVIDUAL+GROUP	
	TL	%	TL	%	TL	%
Capital Amortization	279.291.760,00	0%	22.541,00	0%	265.923,00	0%
Cumulative Life	563.287.681,00	49%	9.249.557,00	0%	572.537.238,00	9%
Risk-Weighted	443.416.303,00	39%	3.774.058.240,00	67%	4.217.474.542,00	62%
Annual Decease	137.808.517,00	12%	1.838.275.655,00	33%	1.976.084.172,00	29%
TOTAL	1.144.755.883,00	100%	5.621.605.993,00	100%	6.766.361.876,00	100%

According to IIOC (Insurance Information Observation Center of Turkey) data, in 2015 life insurance policies that worth 792.590.423 TL in 2015, 917.607.893 TL in 2016, and the 1.144.755.883 TL in 2017 total amount of life insurances were made. The biggest encouragement of increasing the number of life insurance is that almost all banks want their clients to have life insurance without having no legal obligation in the mortgage loans. People who have a life insurance, have some advantages in Turkey and one of these advantages is a tax advantage. Life insurance is assessed in two stages: payment of insurance premium and deducting tax payment at the end of the term. Employees may deduct all of the premiums they paid for life insurance policies belonging to themselves, and their family members and, which provided they do not exceed %5 of the gross wages of the month they pay, provided that they do not exceed the monthly share of labor share. Individuals who had a life insurance after 07.10.2011 have a right to deduct the amount from the Income Tax amount up to %10 of the premiums they paid. In addition to this right, %10 tax deduction is implemented over the portion exceeding %10 when paying for securities tax payment

Conclusions

1. Typically, there are 3 steps of pensions funds. The first one is Social Security system. The second step is Vocational / Complementary Pension system. The third is Individual or Private Pension system.
2. The private pension was implemented and passed into law as an Individual Pension Saving and Investment System Law on 27 October 2003 in Turkey. There are 18 different companies which operate Private Security Pension.
3. The most demanding type of insurance in the last 3 years is life insurance in Turkey. The biggest encouragement of increasing the number of life insurance is that almost all banks want their clients to have life insurance without having no legal obligation in the mortgage loans.
4. People who have a life insurance, have some advantages in Turkey and one of these advantages is a tax advantage. Life insurance is assessed in two stages: payment of insurance premium and deducting tax payment at the end of the term. Employees may deduct all of the premiums they paid for life insurance policies belonging to themselves, and their family members and, which provided they do not exceed %5 of the gross wages of the month they pay, provided that they do not exceed the monthly share of labor share.

List of References

1. Case study on risk management in the project building process [interactive]. Access through internet:
polen.itu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11527/8554/12395.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Development of private pension system in Turkey [interactive]. Access through internet:
www.sobiad.org/ejournals/dergi_ebd/arsiv/2010_2/15sudi_apak.pdf
3. Dictio of insurance terms and provisions [interactive]. Access through internet:
www.e-yasamrehberi.com/Sigorta_Sozlugu/sigorta_terimleri_r.htm
4. Individual Retirement System of the World and in Turkey [interactive]. [Looked 18th of January in 2019]. Access through internet:
assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/02/bes-2018.pdf
5. General Conditions of Life Insurance [interactive]. Access through internet:
www.tsb.org.tr/hayat-sigortalari-genel-sartlari.aspx?pageID=483
6. LIFE INSURANCE Assist. Assoc. Dr. Faruk AKIN [interactive]. Access through internet:
audit.com/dosyalar/Egitim/Sermaye%20Piyasasi,%20Bankacilik,%20Sigortacilik%20Ve%20Ozel%20Emeklilik%20Mevzuati/ekitap_2.pdf
7. Muhtemel Birikim Analizi [interactive]. Access through internet: www.egm.org.tr

8. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi [interactive]. Access through internet:dergipark.gov.tr/download/article-file/428014
9. Turkey non-life and life \ pension Financial Analysis Insurance sector and evaluation [interactive]. Access through internet: dergipark.gov.tr/download/article-file/288909
10. Türkiye'de En Çok Yaptırılan Sigorta Türü [interactive]. Access through internet: www.sigortam.net/turkiyede-en-cok-yaptirilan-sigorta-turu

PENSION FUNDS AND LIFE INSURANCE IN TURKEY

Summary

This essay focuses and reviews on general information about pension system around the globe and on specific knowledge of pension system of Turkey. Implementation by the government of Turkey is considered because after 2013 the government contribution/incitements/incentives was passed into law of Turkey. Second part, the essay shows general information about the life insurance and analyzes Turkish life insurance process and implementation.

PERDRAUDIMO RAIDA IR TRANSFORMACIJOS

Renata Menčinskaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Daiva Malakaitė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Perdraudimas – tai ūkinė komercinė veikla, kurios metu iš draudėjų perimtos rizikos yra apdraudžiamos draudimo ar perdraudimo įmonėse. Šiuolaikiniai perdraudikai susiję ne tik su didelių rizikų perdraudimu, bet ir su papildoma perdraudimo apsauga, kuri užtikrina stabilią draudimo įmonių veiklą. Esminė perdraudimo funkcija – tai rizikos išskaidymas iki visiškos draudimo apsaugos užtikrinimo perdraudikų finansinių pajėgumų dėka. Perdraudimo rinka yra labai globali ir dinamiška. Joje sparčiai diegiami naujausi technologiniai sprendimai padeda perdraudimo verslui efektyviai administruoti didelio masto nuostolius, valdyti savo sąnaudas ir kurti naujus perdraudimo sprendimus draudimo verslui.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti perdraudimo įmonių veiklos perdraudimo rinkoje raidą ir transformacijas.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apžvelgti perdraudimo veiklos raidą pasaulyje
2. Išanalizuoti naujausių draudimo technologijų poveikį perdraudimo rinkai

1. Perdraudimo kilmė

Perdraudimo kaip ir draudimo veiklos pradžia buvo susijusi su kelionėmis jūra, kuomet pirkliai, gabendami krovinius jūra, patirdavo finansinių nuostolių dėl piratų užpuolimų ar stichinių nelaimių. Krovinių savininkai norėdami apsisaugoti nuo finansinių rizikų savitarpio pagalbos principu tarpusavyje kaupdavo kapitalą, kuris būdavo išmokamas krovinio savininkams nelaimės atveju. Pirmasis užfiksuotas perdraudimo sandoris buvo pasirašytas 1370 metais lotynų kalba. Sutartyje buvo nurodyta, jog pirminio draudiko prisiimtos rizikos laivo kroviniui, plaukiančiam iš Genujos Italijoje į Slui Olandijoje, dalis bus perduodama kitam draudikui pavojingesnėje maršruto atkarpoje t.y. iš Kadiso Ispanijoje į Slui. Antrinis draudikas, prisiimdamas riziką iš pirminio draudiko, suteikė perdraudimo paslaugą ir tapo perdraudiku.

2. Perdraudimo sektoriaus raida

Besiplečiant draudimo ir perdraudimo verslui 1686 metais buvo atidaryta „Lloyd’s Coffe House“ Londone. Ši vieta buvo žinoma dėl įkūrėjo Edwardo Lloyd'o teikiamų laivybos naujienų, dėl to tai tapo laivybos pramonės bendruomenės susirinkimų vieta, kurioje buvo aptariami krovinių

gabenimo jūra draudimo, perdraudimo ir prekybos klausimai. Šių sandorių dėka „Lloyd’s Coffe House“ tapo pirmaujančia perdraudimo rinka. Prekybininkai aptarinėjo draudimo ir perdraudimo klausimus šioje vietoje iki 1774 metų, kai draudimo ir perdraudimo sutarčių dalyviai suformavo komitetą ir persikėlė į Karališkąją biržą Cornhille kaip „Lloyd’s“ draudikų asociacija.

Kiek vėliau perdraudimo sutartys apėmė ir kitas rizikas. 1820 metais kai buvo pasirašyta pirmoji ugnies rizikos perdraudimo sutartis Vokietijoje. 1842 metais Vokietijoje Hamburgo mieste įvyko didžiulis gaisras trukęs keturias dienas. Gaisro metu ugnis sunaikino 1700 gyvenamųjų patalpų ir pasiglemžė 51 žmogaus gyvybę. To meto katastrofos suformavo didelę draudimo įmonių paklausą. Po gaisro Hamburgo mieste įsisteigė ir pirmoji perdraudimo įmonė „Cologne Re“.

3. Šiuolaikinės perdraudimo rinkos technologijos

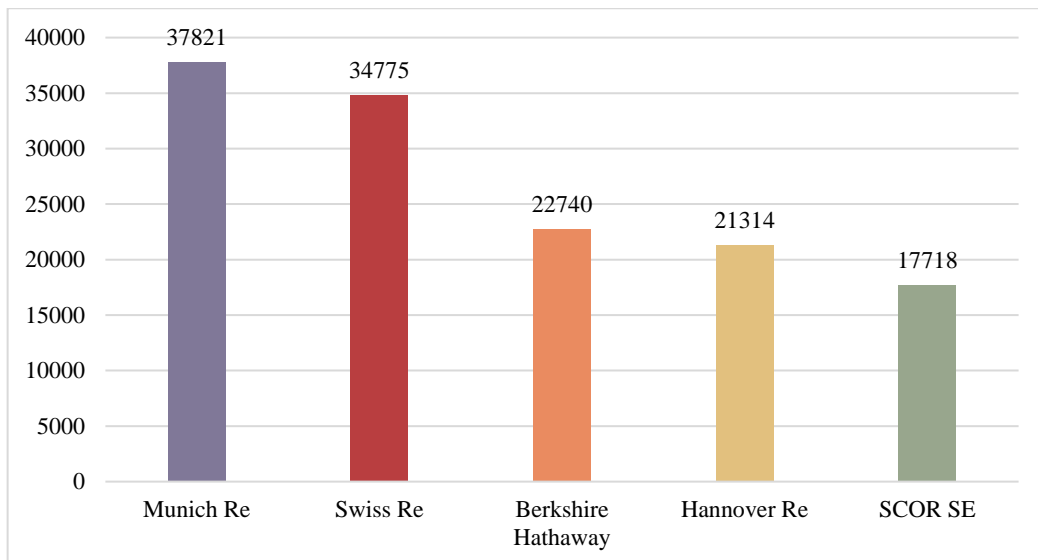
Tobulėjant ir augant pasaulinei draudimo rinkai perdraudimo sektorius taip pat sparčiai vystėsi, augo perdraudžiamų rizikų skaičius, keitėsi pati perdraudimo sistema, atsirado perdraudimo formos ir rūšys. Šių dienų pasaulinėje perdraudimo rinkoje veikia virš 50 perdraudimo įmonių.

Ranking ⇅	Reinsurance Company Name	Gross Life & Non-Life Reinsurance Premiums Written	Net Life & Non-Life Reinsurance Premiums Written	Gross Non-Life Only Reinsurance Premiums Written	Net Non-Life Only Reinsurance Premiums Written
1	Munich Reinsurance Company	\$37,821	\$36,378	\$21,377	\$20,330
2	Swiss Re Ltd.	\$34,775	\$32,316	\$20,371	\$19,631
3	Berkshire Hathaway Inc. 4	\$22,740	\$22,740	\$17,815	\$17,815
4	Hannover Rück S.E. 4 5	\$21,314	\$18,727	\$12,832	\$10,973
5	SCOR S.E.	\$17,718	\$16,130	\$7,218	\$6,468

1 pav. Pasaulio perdraudimo įmonių TOP 5 pagal pasirašytas perdraudimo įmokas 2018 m, mln. USD

Šaltinis: A.M. Best Top 50 Global Reinsurance Groups (2018), <https://www.reinsurancene.ws/munich-re-recovers-top-spot-in-a-m-bests-2018-reinsurance-rankings/>

Kasmet augančios didžiausių pasaulio perdraudimo kompanijų veiklos apimtys parodo, kad perdraudimo įmonės didina ir perdraudžiamų rizikų portfelio apimtį. Be viso to augo ir perdraudikų veiklos sąnaudos, nes kompanijos didino investicijas į naujausias technologijas, kurios padėtų perdraudimo verslą modernizuoti bei išvengti didelių finansinių nuostolių.

2 pav. Didžiausių pasaulio perdraudimo įmonių pasirašytos perdraudimo bruto įmokos 2018 m., mln. USD

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal A.M. *Best Top 50 Global Reinsurance Groups (2018)*, <https://www.reinsurancene.ws/top-50-reinsurance-groups/>

Didžiausia pasaulyje perdraudimo įmonė Munich Re įkurta 1880 metais Vokietijoje Miunchene. Antra didžiausia perdraudimo įmonė yra Swiss Re, kurios centrinė būstinė yra Šveicarijoje Ciuriche, savo veiklą pradėjo 1863 metais. Berkshire Hathaway išskaidyta investicijų bendrovė, kurios viena iš veiklos sričių yra perdraudimo veikla, įkurta 1839 metais. Pagrindinė šios įmonės būstinė įsikūrusi JAV Omahoje Nebraskos valstijoje. Perdraudimo įmonė Hannover Re įkurta 1966 metais Vokietijoje Hanoverio mieste. SCOR SE, kurios centrinė būstinė yra Prancūzijoje Paryžiuje, savo veiklą pradėjo 1970 metais. Šios perdraudimo įmonės yra pasaulio lyderės, todėl jų siūlomos perdraudimo programos ir taikomos inovacijos perdraudimo veikloje yra puikus pavyzdžiai kitiems perdraudikams.

Sparčiai besivystančios IT technologijos leidžia perdraudimo įmonėms tobulinti duomenų analizės priemones ir galimybes. Anksčiau buvę nepasiekiami, o šiuo metu prieinami duomenys ir sudėtingi analizės metodai padeda perdraudimo įmonėms pagerinti draudimo rizikos valdymą, nuostolių prevenciją ir pateiktų ieškinių administravimą. Tačiau reikia pabrėžti, kad naujausios technologijos dar dažniausiai naudojamos tik didžiausiose perdraudimo įmonėse, tačiau greitu metu tokias technologijas perims ir kitos perdraudimo įmonės, o tai leis tradicinį perdraudimo verslą transformuoti į naują aukštesnį lygmenį. Naujausių draudimo technologijų dėka draudimo įmonės savo klientams gali pasiūlyti tokius draudimo produktus, kurių rizika ir potenciali finansinių nuostolių grėsmė yra labai didelė. Dalį tokių prisiimtų iš klientų rizikų draudimo įmonės siekia perdrausti, todėl sparčiai auga ir perdraudimo sektorius visame pasaulyje. Naujausios draudimo versle taikomos technologijos suteikia galimybę sudaryti skaitmenines sutartis, atlikti tarptautinius pinigų pervedimus ir susisiekti su klientais visame pasaulyje kas labai palengvina perdraudikų darbą ir leidžia padidinti perdraudimo prieinamumą besivystančiose rinkose.

Atsinaujinęs ir technologiškai išsivystęs pasaulio perdraudimo sektorius parodė savo atsparumą po rekordinio katastrofų nuostolių lygio 2017 metais, kai uraganai Harvey, Irma ir Maria sukėlė vienus didžiausių perdraudimo rinkos nuostolių. Efektyvus rizikos valdymas leido perdraudimo sektoriui suvaldyti daugybę katastrofinių nelaimių sukeltų nuostolių ir išlaikyti finansinį pajėgumą. Tačiau pastebima, kad perdraudimo įmonės negali pasikliauti vien tik uždirbamu pelnu iš katastrofinių rizikų perdraudimo, nes pastaruosius kelis metus katastrofų aktyvumas augo, o gaunamos pajamos iš tokių rizikų perdraudimo greitai išnyksta kai atsitinka didelio masto nelaimės. Todėl perdraudimo įmonės turi ieškoti papildomų būdų valdyti rizikas bei veiklos sąnaudas.

4. Perdraudimo sektoriaus ateitis

Manoma, kad augant gamtinių kataklizmų skaičiui, sparčiai besivystant technologijoms ir kibernetinėms rizikoms, perdraudimo nauda ir svarba ateityje tik augs. Perdraudimo produktai bus reikalingi anksčiau nedraudžiamoms arba mažai draudžiamoms rizikoms, tokioms kaip epidemijos, su oru susijusios rizikos, elektroniniai nusikaltimai. Šiuo metu pasaulyje vis didesnę svarbą įgyja kibernetinių rizikų draudimas, nes sparčiai auga nusikaltimų skaičius kibernetinėje erdvėje. Kibernetinės rizikos dar yra gana menkai apdraustos, tačiau ateityje tokio tipo rizikos bus ne tik plačiai draudžiamos, bet ir perdraudžiamos. Nauji draudimo verslo sprendimai natūraliai generuoja ir naujus perdraudimo verslo sprendimus.

Draudimo technologijų reikšmė perdraudimo veikloje taip pat augs. Manoma, jog ateityje bus išrastos technologijos, kurios gebės greičiau ir tiksliau nustatyti draudimo įmonių techninius parametrus ir finansinį pajėgumą. Tai padės perdraudimo įmonėms priimti sprendimus dėl perdraudimo sutarčių sudarymo. Prognozuojama, kad naujausios technologijos leis perdraudimo įmonėms savo veiklą vykdyti dar profesionaliau ir patogiau, darbuotojų darbo krūvis mažės, nes didžiąją dalį darbų atliks dirbtinis intelektas, robotai ar kitos inovacijos.

Išvados

1. Perdraudimo veiklos kilmė yra susijusi su kelionėmis jūra, kuomet krovinių savininkai norėdami apsisaugoti nuo finansinių rizikų savitarpio pagalbos principu tarpusavyje kaupdavo kapitalą, kuris būdavo išmokamas nelaimės atveju krovinio savininkams. Pirmasis perdraudimo sandoris buvo pasirašytas 1370 metais lotynų kalba. 1686 metais buvo atidaryta „Lloyd’s Coffe House“, kuri vėliau tapo pirmaujančia perdraudimo rinka. Pirmoji ugnies rizikos perdraudimo sutartis buvo pasirašyta 1820 metais, o 1842 metais įsisteigė pirmoji perdraudimo įmonė „Cologne Re“.

2. IT technologijos perdraudimo įmonėms leidžia tobulinti duomenų analizės priemones ir galimybes. Efektyvus rizikos valdymas leido perdraudimo sektoriui suvaldyti daugybę katastrofinių nelaimių sukeltų nuostolių ir išlaikyti finansinį pajėgumą. Augant gamtinių kataklizmų skaičiui

pasaulyje bei sparčiai besivystant kibernetinėms rizikos perdraudimo nauda ir svarba ateityje tik augs. Naujaisi technologiniai sprendimai palengvina perdraudikų darbą ir leidžia padidinti perdraudimo prieinamumą besivystančiuose rinkose.

Literatūra

1. CARTER, R. L. *Reinsurance*. 2013. 630 p. ISBN 978-9401-57-410-5
2. HOLLAND, D. *A brief history of reinsurance* [interaktyvus]. *The Actuary*, [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.theactuary.com/archive/old-articles/part-3/reinsurance-3A-a-brief-history/>
3. HOWARD, L. S. *Is the Reinsurance Cycle Dead or Just Dormant?* [interaktyvus]. Wells Media Group Inc., [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.insurancejournal.com/news/international/2018/10/02/503143.htm>
4. SCHNEIDER, B. C. *What's Ahead for Reinsurance Industry in 2018* [interaktyvus]. Wells Media Group Inc., [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.insurancejournal.com/news/national/2018/06/27/493234.htm>
5. SONNDORFER, T. *The future of reinsurance* [interaktyvus]. ONE, [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.one-insurance.eu/en/blog/die-zukunft-der-rueckversicherung/>
6. *Top 50 Global Reinsurance Groups* [interaktyvus]. Steve Evans Ltd., [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.reinsurancene.ws/top-50-reinsurance-groups/>

DEVELOPMENT OF REINSURANCE AND TRANSFORMATIONS

Summary

Reinsurance is basically insurance for insurance companies. The reinsurance sector has evolved and improved throughout history. Very first reinsurance contract was written in 1370 concerned the cargo of a ship sailing from Genoa to Sluis. The first independent professional reinsurance company was the Cologne Re, which opened in 1842.

Today's reinsurance through technology can offer products that could not be delivered earlier, which helps the reinsurance sector to grow and develop faster. Nowadays there are more than 50 global reinsurance companies.

Specialists says that the future of insurance is bright, because reinsurance products will be needed for previously uninsured events or new threats. The technology in reinsurance market also will develop and be more useful than ever.

PERDRAUDIMO VAIDMUO KATASTROFINIŲ RIZIKŲ VALDYME

Irina Chlebopašnikova

Mokslinė vadovė – lektorė Daiva Malakaitė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Perdraudimas yra viena iš pagrindinių rizikos ir kapitalo valdymo priemonių, prieinamų pirminėms draudimo bendrovėms. Perdraudimas suteikia galimybę apdrausti tokią riziką, kuri dėl savo dydžio arba pavojingumo galėtų viršyti finansinį ir ūkinį pirminio draudiko pajėgumą. Perdraudimas teikia draudimo apsaugą pirminiems draudikams, remdamasis sutartiniu susitarimu, kad perdraudimo įmonė atlygins nuostolius arba kitaip suteiks išmoką draudikui pagal sutartį, pvz., padengs dalį nuostolių, kuriuos patyrė draudikas apdraudžiant dideles rizikas. Tai pagrindinis perdraudimo tikslas katastrofinių rizikų valdyje.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti perdraudimo vaidmenį katastrofinių rizikų valdyje.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apžvelgti perdraudimo funkcijas
2. Išnagrinėti perdraudimo veiklos reikšmę katastrofinių draudimo rizikų valdyje.

1. Perdraudimo funkcijos

Perdraudimas yra draudikų draudimas. Tai yra draudiko ir perdraudiko susitarimas pasidalinant draudimo riziką, draudimo įmokas ir draudimo nuostolius, kuris patvirtinamas perdraudimo sutartimi. Perdraudikas įsipareigoja atlyginti draudikui visą ar dalį nuostolių, kuriuos gali patirti tiesioginio draudimo įmonė pagal sudarytas draudimo sutartis su draudėjais. Savo ruožtu, draudikas moka atlygį perdraudikui, t.y. perleidžia dalį iš draudėjų gautų draudimo įmokų, ir atskleidžia informaciją, reikalingą rizikai, kuriai taikoma perdraudimo sutartis, įvertinti ir valdyti. Tokiu būdu perdraudimo veikla yra neatsiejama draudimo verslo dalis, kuri leidžia draudimo įmonėms apdrausti dideles ir pavojingas rizikas bei išlaikyti savo veiklos finansinį stabilumą ir tęstinumą draudimo rinkoje.

Esminė perdraudimo funkcija – tai draudimo rizikos išskaidymas iki visiškos draudimo apsaugos užtikrinimo perdraudikų finansinių pajėgumų dėka.

Perdraudikai dirba su profesionaliomis korporacinėmis sandorio šalimis, pavyzdžiui, pirminiais draudikais, perdraudimo tarpininkais, tarptautinėmis korporacijomis ir jų uždariaisiais draudikais ar bankais. Dauguma perdraudimo klientų yra pirminiai draudikai iš visų draudimo verslo sričių.

2. Katastrofinių rizikų perdraudimas

Katastrofinė rizika tai rizika, kai daugelis fizinių ir /ar juridinių asmenų patiria didelių finansinių nuostolių riziką dėl pavojaus atsiradimo. Tai gali būti rizika dėl žemės drebėjimų, potvynių, nuošliaužų, cunamių ar net terorizmo išpuolių, kurie sugeneruoja milžiniškus finansinius nuostolius, dėl kurių gali būti prarasta daug gyvybių, dideliu mastu sunaikinta infrastruktūra.

Tiesioginio draudimo įmonėms būtų gana pavojinga prisiimti drausti tokias rizikas dėl nepakankamo finansinio pajėgumo, todėl draudimo įmonės perka katastrofinių rizikų perdraudimą, kuris sumažina draudiko finansinę riziką, susijusią su katastrofiniu įvykiu. Katastrofinis nuostolių perdraudimas leidžia draudikui perkelti dalį ar visą išmokos riziką mainais į dalį draudimo įmokų, kurias tiesioginio draudimo įmonė gauna iš draudėjų.

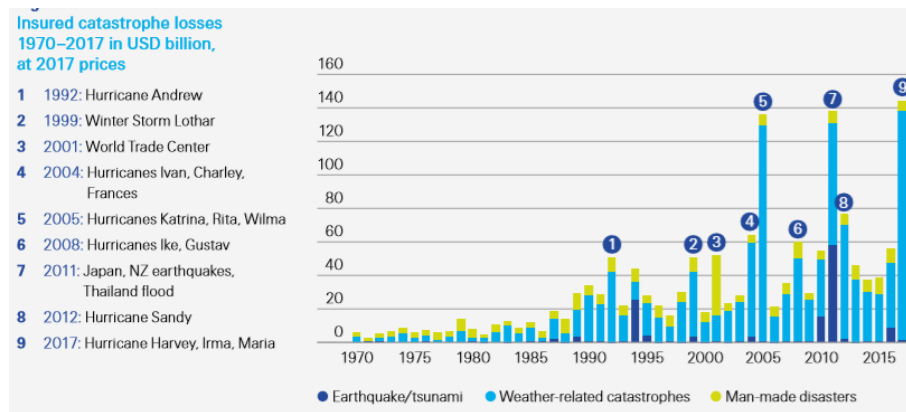
Šiuo metu pasaulio perdraudimo rinkoje veikia virš 50 perdraudimo įmonių. Didžiausią visos perdraudimo rinkos dalį pagal pajamas sudaro penkios stambiausios perdraudimo kompanijos.

Ranking	Reinsurance Company Name	Gross Life & Non-Life Reinsurance Premiums Written	Net Life & Non-Life Reinsurance Premiums Written	Gross Non-Life Only Reinsurance Premiums Written	Net Non-Life Only Reinsurance Premiums Written
1	Munich Reinsurance Company	\$37,821	\$36,378	\$21,377	\$20,330
2	Swiss Re Ltd.	\$34,775	\$32,316	\$20,371	\$19,631
3	Berkshire Hathaway Inc. 4	\$22,740	\$22,740	\$17,815	\$17,815
4	Hannover Rück S.E. 5	\$21,314	\$18,727	\$12,832	\$10,973
5	SCOR S.E.	\$17,718	\$16,130	\$7,218	\$6,468

1 pav. Didžiausios pasaulio perdraudimo įmonės pagal pajamas 2018 m, mln. USD

Šaltinis: A.M. Best Top 50 Global Reinsurance Groups (2018), <https://www.reinsurancene.ws/top-50-reinsurance-groups/>

Šie perdraudimo veiklos gigantai padeda tiesioginio draudimo įmonėms apdrausti didesnes rizikas. 2017 metais perdraudimo kompanijos padengė beveik 144 mlrd. JAV dolerių katastrofinių nuostolių. Tai yra daugiau nei du penktadalius visų tuo laikotarpiu gamtinių stichijų ir žmogaus sukeltų nelaimių finansinių nuostolių. Perdraudikų atlygintos žalos 2017 m. išaugo 56 milijardais JAV dolerių lyginant su 2016 m. atlygintomis žalomis.

2 pav. Katastrofiniai draudimo nuostoliai pasaulyje 1970–2017 m., milijardais JAV dol.

Šaltinis: *Swiss Re sigma. No 1/2018 Natural catastrophes and man-made disasters in 2017: a year of record-breaking losses.*

Rekordinis nuostolių lygis buvo pasiektas atlyginant finansinius nuostolius, kuriuos sukėlė trys didžiausi JAV praūžę uraganai, tai uraganai Harvey, Irma ir Maria bei gaisrų protrūkiams Kalifornijoje ir daugeliu perkūnijų, vėjų ir kitų sunkių oro reiškinių JAV ir visame pasaulyje. Bendros gamtos katastrofos lėmė beveik 138 milijardus JAV dolerių nuostolių, kurie gerokai viršijo praėjusių 10 metų nuostolių vidurkį (t.y. 50 milijardų JAV dolerių). Apdraustieji nuostoliai, atsiradę dėl žmogaus sukeltų nelaimių, sudarė apie 6 mlrd. JAV dolerių nuostolių perdraudimo įmonėms.

3. Uragano Katrina sukelti nuostoliai

Uraganas Katrina buvo didžiausius nuostolius sugeneravęs uraganas JAV, taip pat vienas iš daugiausia mirčių sukėlęs uraganas JAV istorijoje. 2005 m. rugpjūčio 23 d. susiformavo audra tarp Bahamų ir netrukus po to, kai sparčiai sustiprėjo Meksikos įlankoje, ji peržengė pietinę Floridą. 2005 m. rugpjūčio 29 d. rytinėje Luizianoje uraganas Katrina buvo antra JAV pakrantę nusiaubusi 3 kategorijos audra. Uragano Katrina metu žuvo nuo 1300 iki 1500 žmonių. Galima teigti, kad net praėjus daugeliui metų uraganas Katrina išlieka vienu didžiausių nuostolių sukėlusiu įvykiu pasaulinėje draudimo istorijoje.

Insured loss ³⁶ (in USD mn, indexed to 2017)	Victims ³⁷	Start date	Event	Country/region
82394	1836	25.8.2005	Hurricane Katrina, storm surge, damage to oil rigs	US, Gulf of Mexico
38128	18451	11.3.2011	Earthquake (Mw 9.0) triggers tsunami	Japan
32000	136	19.9.2017	Hurricane Maria	US, Puerto Rico, US Virgin Island, Caribbean
30774	237	24.10.2012	Hurricane Sandy, storm surge	US, Caribbean, Canada
30000	126	6.9.2017	Hurricane Irma	US, Puerto Rico, US Virgin Island, Caribbean
30000	89	25.8.2017	Hurricane Harvey	US
27943	65	23.8.1992	Hurricane Andrew, storm surge	US, Bahamas
25991	2982	11.9.2001	Terror attack on WTC, Pentagon, other buildings	US
25293	61	17.1.1994	Northridge earthquake (Mw 6.7)	US
23051	193	6.9.2008	Hurricane Ike, floods, damage to oil rigs	US, Caribbean, Gulf of Mexico
19070	185	22.2.2011	Earthquake (Mw 6.1), aftershocks	New Zealand
16762	119	2.9.2004	Hurricane Ivan, damage to oil rigs	US, Caribbean, Venezuela
16341	815	27.7.2011	Heavy monsoon rains, extreme flooding	Thailand
15771	53	19.10.2005	Hurricane Wilma, torrential rains, flooding	US, Mexico, Caribbean
13476	34	20.9.2005	Hurricane Rita, storm surge, damage to oil rigs	US, Gulf of Mexico
11740	123	15.7.2012	Drought in the Corn Belt	US
10244	36	11.8.2004	Hurricane Charley	US, Caribbean, Gulf of Mexico
10159	51	27.9.1991	Typhoon Mireille/No. 19	Japan
9038	78	15.9.1989	Hurricane Hugo	US, Caribbean
8989	562	27.2.2010	Earthquake (Mw 8.8) triggers tsunami	Chile

3 pav. Didžiausius finansinius nuostolius sukėlę katastrofiniai įvykiai pasaulyje 1989–2017 m.

Šaltinis: *Swiss Re sigma. No 1/2018 Natural catastrophes and man-made disasters in 2017: a year of record-breaking losses.*

Remiantis Draudimo informacijos instituto (Insurance Information Institute) skaičiavimais, mažiau nei du procentai nuo Katrinos uragano nukentėjusių namų savininkų pretenzijų Luizianoje ir Misisipėje buvo ginčijami per tarpininkavimą arba ieškinį.

Tai buvo didelis įvykis, atsižvelgiant į šios katastrofos precedento neturintį dydį ir sudėtingumą, taip pat kritinį Persijos įlankos regiono infrastruktūros sunaikinimą po Katrinos uragano poveikio.

Katrinos pretenzijų atsiskaitymo lygis buvo labai didelis. Pasibaigus antrosiems nelaimės metinėms apie 99 proc. asmeninio turto reikalavimų buvo patenkinti, įskaitant ir tuos pateiktų pretenzijų žalai atlyginti savininkus, kurie buvo smarkiai nukentėję Luizianoje ir Misisipėje. Beveik visos 350 tūkst. pretenzijų atlyginti žalą buvo išspręstos praėjus dvejiems metams po uragano Katrina pabaigos, taip pat buvo patenkinti ir 156 600 įmonių pateiktų komercinių ieškinių uragano nuostoliams atlyginti, kurių sumos sudarė 20,8 mlrd. JAV dolerių.

Išvados

1. Perdraudimas – tai ūkinė komercinė veikla, kurios metu iš draudėjų perimtos rizikos yra apdraudžiamos draudimo ar perdraudimo įmonėse. Šis verslas yra labai svarbus draudimo rinkai, o ypač tiesioginio draudimo įmonėms, kurios perima iš draudėjų katastrofines rizikas. Pagrindinė perdraudimo veiklos funkcija yra draudimo rizikos išskaidymas iki visiškos draudimo apsaugos užtikrinimo perdraudikų finansinių pajėgumų deka.
2. Katastrofinė rizika - tai milžiniškus nuostolius galinti sugeneruoti gamtos arba žmogaus sukelta rizika. Taip vadinamas įvykis, kurio metu miršta daug žmonių bei patiriami dideli finansiniai nuostoliai. Tokių rizikų sukeltus nuostolius tiesioginio draudimo įmonėms atlyginti padeda

katastrofinių nuostolių ekscedentinis perdraudimas, kurio dėka yra sumažinami draudikų finansiniai nuostoliai. Pati didžiausia katastrofinė rizika, su kuria susidūrė perdraudimo įmonės buvo uraganas Katrina. Šis stichinė nelaimė parodė, koks gyvybiškai svarbus vaidmuo tenka draudimo ir perdraudimo veiklai, padedant asmenims ir verslui atsigauti nuo niokojančio katastrofos poveikio.

Literatūra

1. Swiss Re sigma. No 1/2018 Natural catastrophes and man-made disasters in 2017: a year of record-breaking losses.
2. A.M. Best Top 50 Global Reinsurance Groups (2018), [interaktyvus], [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: www.reinsurancene.ws/top-50-reinsurance-groups/
3. Catastrophic risk and insurance [interaktyvus]. Management & Avenir, [žiūrėta 2019 m. balandžio 3 d.] Prieiga per internetą: <https://www.cairn.info/revue-management-et-avenir-2009-7-page-225.htm>
4. The Contribution of Reinsurance Markets to Managing Catastrophe Risk, [interaktyvus]. OECD (2018), [žiūrėta 2019 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: www.oecd.org/finance/the-contribution-of-reinsurance-markets-to-managing-catastrophe-risk.pdf.
5. Insurance Information Institute. *Hurricane Katrina: the five year anniversary*. July 2010, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 4 d.] Prieiga per internetą: <https://www.iii.org/sites/default/files/1007Katrina5Anniversary.pdf>

THE ROLE OF REINSURANCE IN THE CONTROL OF CATASTROPHIC RISKS

Summary

Reinsurance is insurance for insurers. Reinsurance is the practice whereby insurers transfer portions of their risk portfolios to other parties by some form of agreement to reduce the likelihood of paying a large obligation resulting from an insurance claim. Nowadays, the most risky and loss-making are catastrophic risks. Primary insurers cannot independently insure against such events due to their financial capacity, so insurance companies buy catastrophic reinsurance to reduce the financial risk associated with a catastrophic event. Hurricane Katrina was the most expensive hurricane, as well as one of the most deadly in the history of the United States. Insured loss of this catastrophe were more than 80 billion dollars. Two years after disaster about 99 percent of personal wealth claims were met by reinsurance companies. It made people think about their safety and insurance business has started to grow rapidly.

PERSONALO ATSAKINGUMO IR KŪRYBINGUMO UGDYMAS

Karolina Laskauskaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Ivadas

Tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje specialistai vienbalsiai sako, kad ateina era, kai darbuotojai taps viso verslo ašimi. Nuo to, kokius juos pavyks pritraukti, iki to, kokius naujus įgūdžius ir žinias jie įgis, priklausys tai, kaip įmonėms seksis grumtis konkurencinėje kovoje. Visi signalai rodo, kad darbuotojų ugdymas ir nuolatinis mokymasis taps bene svarbiausia dalimi ir personalo specialistų galvos skausmu. Paradoksalu tai, kad daugelio organizacijų vadovai pripažįsta, jog žmonės yra svarbiausi organizacijos ištekliai, tačiau nesiekia šios nuostatos įgyvendinti praktiškai. Šiuolaikiniame pasaulyje būti kūrybingu ir atsakingu darbuotoju yra vienas iš svarbiausių veiksnių darbovietėje, tad personalo atsakingumo ir kūrybingumo ugdymas yra labai reikalingas ir svarbus dalykas visuomenėje.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti personalo atsakingumo ir kūrybingumo ugdymo principus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibrėžti personalo vadybos principus;
2. Apibūdinti personalo atsakingumo ugdymo ypatumus;
3. Išanalizuoti personalo kūrybingumo ugdymo specifiką.

Tyrimo metodai: mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

1. Personalas vadyba

Vis dažniau galima pastebėti, kad organizacijos skiria vis didesnę dėmesį bei lėšas personalo valdymui: pasitelkiami specialūs darbuotojų paieškos ir atrankos metodai, organizuojami įvairių lygių darbuotojų mokymai, diegiamos modernios personalo vertinimo bei darbo apmokėjimo sistemos, rengiami individualūs darbuotojų veiklos, ugdymo ir karjeros planai, kuriamos darbo sąlygų bei darbuotojų buities gerinimo programos. Tai rodo, kad dauguma vadovų jau suprato aukštos darbuotojų kompetencijos, motyvacijos, įsipareigojimo organizacijai bei pasitenkinimo darbu svarbą siekiant organizacijos tikslų. [5]. Nuolatinis darbuotojų mokymasis yra įmonės sėkmės garantas, dėl to džiugu, kad naujosios technologijos suteikia galimybę gauti prieigą prie mokymų medžiagos iš bet kurios pasaulio vietos, bet kuriuo metu, kai tik pasitaiko galimybė. Pasitelkiant technologijas ir jas jungiant su interaktyviomis praktinėmis užduotimis galima pasiekti išties gerų rezultatų. [3]. Personalas vadyba gali būti suprantama kaip priemonė, kurios dėka galima surasti tinkamus įmonės

darbuotojus. Taip pat personalo vadyba suteikia galimybes įmonėms siekti savo tikslų. Personalo vadybos turinį sudaro dvi pagrindinės struktūrinės dalys: personalo organizavimas (arba formavimas), susijęs su personalo skyriaus atliekamomis funkcijomis: personalo paieška, atranka, priėmimas į darbą ir personalo ugdymo problemų sprendimu, ir personalo valdymas, priklausantis vadovų ir pavaldinių tarpusavio sąveikos sričiai.[2].

Personalo ugdymas – yra susijęs su darbuotojų kompetencija ir kvalifikacija, jos atnaujinimu ir keitimu. Pagrindinis personalo ugdymo sistemos uždavinys gali būti skaidomas į dvi sudedamąsias dalis:

1. Uždaviniai, orientuoti į organizacijos veiklos efektyvumo didinimą;
2. Į darbuotojų poreikių tenkinimą orientuoti uždaviniai.

Pirmoji uždavinių grupė reikalauja, kad darbo vietas užimtų darbuotojai, turintys šiam darbui reikalingų žinių, sugebėjimų, būtų motyvuoti juos tinkamai panaudoti. Antroji grupė uždavinių reikalauja, kad kiekvienam darbuotojui būtų sudarytos sąlygos realizuoti savo galimybes ir polinkius, siekiant sudaryti sąlygas kiekvieno darbuotojo profesiniam ir asmeniniam tobulėjimui ir stimuliuojant jų augimo poreikius; bei sukuriant pagrįstą sistemą poreikiams ir gabumams atskleisti. Ugdyti ir tobulinti savo personalo kvalifikaciją, atsakomybę ir kūrybiškumą, turėtų būti vieni iš svarbiausių vadovų prioritetų, tik taip darniai, be netikėtumų vystysis organizacija ir galės siekti aukščiausių užsibrėžtų tikslų.

2. Personalo atsakingumo ugdymas

Atsakomybė visuomenėje buvo ir dar yra, ypač suaugusiųjų tarpe, suprantama kaip asmenybės brandos požymis, kaip pareigų vykdymas, kaip atsiskaitymas už veiklos rezultatus, kaip veiksmų pagal taisyklės kontrolė, kaip būtinybė atsakyti už savo pareigas, įpareigojimus. Taigi, tradicinėje sampratoje atsakomybė – tai kažkas, duota iš šalies, iš išorės, primesta mums kitų, duota be mūsų sutikimo ir dalyvavimo, tačiau, nežiūrint tokio nuasmeninimo, vis tiek privaloma, t.y. net ir tokiu atveju iš mūsų reikalaujama atsakyti ir atsiskaityti už tai kitiems. Akivaizdu, kad tokia atsakomybė yra atgrasi, jos stengiamasi išvengti arba įpareigojimus atlikti minimaliai, nes šiame atsakomybės veiksmo nėra paties asmens, jo valios ir įsitraukimo. [4]. Tačiau jau yra matomi ryškūs pakitimai atsakomybės sampratoje ir jos ugdyme. Atsakomybę šiandien galime apibūdinti kaip gebėjimą laisvai ir atsakingai pasirinkti ir realizuoti vienokį ar kitokį sprendimą. Čia atsakomybė siejama ne su išorine įtaka, kažkieno primesta valia, kitų deleguotais įpareigojimais (t.y. tradicinė atsakomybės samprata), o su įsipareigojimų vykdymu ir būtinybe atsiskaityti už tai sau (asmeninė atsakomybė) ir aplinkai (socialinė atsakomybė). Taigi, atsakomybės kaitos kryptį galima apibūdinti kaip perėjimą prie individualizuotos, įsisąmonintos, iš anksto apgalvotos atsakomybės, kuri šiandien turi labai aiškią socialinę vertę (pvz. socialiai atsakingas asmuo, socialiai atsakinga įmonė ir pan.).

Tokia atsakomybės už savo mokymąsi ar jo rezultatus samprata ateina ir į ugdymo sritį, ugdomi įmonių darbuotojai. Atsakomybę ugdymo tikslais galima būtų apibūdinti kaip tarpusavyje susijusius gebėjimus: gebėjimą kompleksiskai vertinti situaciją ir savo veikimo joje galimybes, gebėjimą savarankiškai ir laisva valia priimti sprendimą, projektuoti galimas atitinkamo sprendimo pasekmes; gebėjimą veikti apgalvotai, gebėjimą realizuoti pasirinktą sprendimą ir, esant reikalui, jį koreguoti, reflektuoti ir vertinti sprendimo priėmimo procesą ir jo įgyvendinimo rezultatus.

3. Personalo kūrybingumo ugdymas

Vienas iš svarbiausių dalykų personalo ugdymo procese yra kūrybiškumas. Jis norint užtikrinti organizacijos poreikius atitinkančią personalo kvalifikaciją dabar ir ateityje yra labai svarbus aspektas. Kūrybiškumas tai vaizduote paremta veikla, kuria siekiama vertingų ir originalių rezultatų. Kūrybiškumas visuomet, be išimties, yra susijęs su originalumu, be originalumo, nebus ir kūrybiškumo.

Lentelė

Kūrybiškumo sąsaja su originalumu

Nr.	Tipas	Pavyzdys
1.	Individualus	Originalus, palyginti su asmens ankstesniais kūriniais.
2.	Santykinis	Originalus, palyginti su tam tikros asmenų grupės kūriniais.
3.	Istorinis	Originalus apskritai, lyginant su visa tam tikros srities žmonių kūryba.

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorės LIPINSKIENĖ, Diana. Personalo vadyba [interaktyvus]. Klaipėda, 2012. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.marko.lt/wp-content/uploads/2016/09/2012_Mokomoji_priemone_Personalo_vadyba.pdf

Kūrybiškume svarbiausi yra individualus ir santykinis originalumas. Tačiau ugdant asmens kūrybiškumą, galima pasiekti ir istorinio originalumo. Kūryba ieškoma geriausio, idealiausio būdo pasirinktam tikslui pasiekti. Panašiai, ieškoma geriausio būdo kūrybos rezultatui panaudoti. Todėl vertinimas kurie būdai veikia ir kurie – ne, reikalauja kūrėjo apsisprendimo ir kritinio mąstymo. Šiandien daugelyje nacionalinių ekonomikų ir inovatyvių aplinkų kūrybingumas tapo labai svarbiu veiksniumi - pradėdant didelėmis organizacijomis, baigiant mažomis įmonėmis. Daugelyje verslų kūrybingumas įgyja strateginį vaidmenį (tampa išgyvenimo gebėjimu), siekiant išlikti inovatyviems ir konkurencingiems.[1]

G. Beresnevičius išskiria šiuos kūrybiškumą skatinančius veiksnius: aplinka, skatinanti eksperimentuoti ir kurti, demokratiški santykiai, autonomija, savarankiškumas, laisvo pasirinkimo galimybė, kūrybingos asmenybės bruožų formavimas. Anot autoriaus, amžius, žinios, vaizduotė bei emocijos taip pat turi įtakos kūrybiškumui. Kūrybiškumą lemia aiškiai suformuluoti ir apibrėžti

siekiai, keitimasis nuomonėmis ir idėjomis, konstruktyvios diskusijos, ginčai, pasitikėjimas ir saugumas, komandinis darbas, bendras idėjų generavimas, atviri ir palaikantys santykiai tarp bendradarbių. R. J. Sternbergo teigimu, kūrybiškumo šaltiniai: asmeninės savybės, motyvacija ir sociokultūrinė aplinka. [1]. Taigi, kūrybiškumas yra neatsiejamas dalykas personalo ugdymo procese. Jam įtakos turi be galo daug veiksnių, tokie kaip: vaizduotė, emocijos, laisvo pasirinkimo galimybė, kūrybingos asmenybės bruožų formavimas. Jį taip pat lemia konkretūs ir aiškiai suformuluoti tikslai, komandinis darbas, bendras idėjų generavimas, palaikantys bei atviri santykiai tarp bendradarbių ir pan.

Išvados

1. Personalos vadyba gali būti suprantama įvairiais aspektais, tačiau svarbiausia yra tai, kad personalo vadyba užtikrina galimybę plėstis darbo santykiams gerąja linkme, padėti darbuotojams realizuoti jų poreikius bei pačiai organizacijai siekti užsibrėžtų tikslų. Personalos vadybos turinį sudaro dvi pagrindinės struktūrinės dalys: personalo organizavimas, susijęs su personalo skyriaus atliekamomis funkcijomis: personalo paieška, atranka, priėmimas į darbą ir personalo ugdymo problemų sprendimu, ir personalo valdymas, priklausantis vadovų ir pavaldinių tarpusavio sąveikos sričiai.
2. Personalos ugdymas – yra susijęs su darbuotojų kompetencija ir kvalifikacija, jos atnaujinimu ir keitimu. Tai labai svarbus dalykas organizacijoje, kuris yra įmonės sėkmės garantas. Personalos ugdymo uždavinys yra skirstomas į dvi dalis: uždaviniai, orientuoti į organizacijos veiklos efektyvumo didinimą ir į darbuotojų poreikių tenkinimą orientuoti uždaviniai. Personalos vadybos turinį sudaro dvi struktūrinės dalys: personalo organizavimas ir personalo valdymas. Atsakomybę ugdymo tikslais galima būtų apibūdinti kaip tarpusavyje susijusius gebėjimus: gebėjimą kompleksiskai vertinti situaciją ir savo veikimo joje galimybes, gebėjimą savarankiškai ir laisva valia priimti sprendimą, projektuoti galimas atitinkamo sprendimo pasekmes; gebėjimą veikti apgalvotai, gebėjimą realizuoti pasirinktą sprendimą ir, esant reikalui, jį koreguoti, reflektuoti ir vertinti sprendimo priėmimo procesą ir jo įgyvendinimo rezultatus. Kiekvienas darbdavys ir darbuotojas turėtų suprasti atsakomybės svarbą ir ją ugdyti.
3. Kūrybiškumą lemia be galo daug veiksnių, vieni iš jų yra: konkretūs ir aiškiai suformuluoti tikslai, komandinis darbas, bendras idėjų generavimas, palaikantys bei atviri santykiai tarp bendradarbių ir pan. Ugdyti ir tobulinti savo personalo kūrybiškumą, turėtų būti vieni iš svarbiausių organizacijos vadovo prioritetų, tik ugdant specialistus darniai vystysis organizacija ir galės siekti aukščiausių užsibrėžtų tikslų.

Literatūra

1. ČERNEVIČIŪTĖ, Jūratė, STRAZDAS, Rolandas. *Kūrybingumo sampratų raida: nuo genijaus į kūrybines sistemas* [interaktyvus]. Santalka, 2014, 113-114p. ISSN-2351-714X [žiūrėta 2018 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=f979055b-58dc-456a-969e-1c0256ec4c94%40sessionmgr4009&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=99047067&db=a9h>
2. LIPINSKIENĖ, Diana. *Personalo vadyba* [interaktyvus]. Klaipėda, 2012. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.marko.lt/wp-content/uploads/2016/09/2012_Mokomoji_priemone_Personalo_vadyba.pdf
3. NOVIKIENĖ, Asta. *Darbuotojų mokymai* [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/vadyba/personalo-valdymas/2017/06/30/darbuotoju-mokymus-reikes-israsti-is-naujo>
4. POCEVIČIENĖ, Rasa. *Laisvė ir atsakomybė kaip būtina į asmenį orientuoto ugdymo sąlyga* [interaktyvus]. 2015. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/epale/lt/content/laisve-ir-atsakomybe-kaip-butina-i-asmeni-orientuoto-ugdymosi-salyga>
5. UNDERIS, Valdas. *Tinkama personalo valdymo strategija ir politika – svarbi verslo sėkmės sąlyga* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.trainings.lt/lt/articles/view/13>

DEVELOPING STAFF RESPONSIBILITY AND CREATIVITY

Summary

More and more often, organizations paying more attention and funds to staff management: uses special recruitment and selection methods to look for new employees, training of different levels, installed modern staff assessment and payroll systems, prepare individual employee activity, education and career plans. This shows that most managers have already realized the importance of high employee competence, motivation, commitment to the organization, and job satisfaction in achieving organizational goals. It is very important to train your employees to be responsible and creative because it is a key to a successful and profitable company. Developing and improving the qualifications, responsibilities and creativity of their staff should be one of the top priorities of the head of the organization, only through the professional development of the staff, will the organization develop harmoniously and be able to achieve the highest goals. Every employee and employer must understand the importance of this.

PIENO PERDIRBIMO ĮMONIŲ VEIKLOS ANALIZĖ

Viktorija Rusecka

Mokslinė vadovė – doc. dr. Neringa Slavinskaitė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Kiekviena įmonė per savo veiklos laikotarpį patiria visokių įvykių, tokių kaip pakilimą, bankrotą ir kitus įvykius. Lengviau valdyti finansus toms įmonėms, kurios nuolat stebi savo finansinę būklę, siekdamos išsilaikyti konkurencingoje rinkoje ir užtikrinti savo veiklos tęstinumą. Teisingas esamos būklės įvertinimas padeda gerokai efektyviau numatyti veiklos plėtros būdus ir galimybes – tai yra viena iš būtinų kiekvienos įmonės išlikimo ir plėtros sąlygų.

Atliekant įmonių veiklos analizę, nagrinėjama įvairių rodiklių dinamika ir struktūra, jų tarpusavio ryšiai ir priklausomybė, nustatomi veiksniai, turėję įtakos tam tikrų rodiklių pokyčiams. Laisvos konkurencinės rinkos sąlygomis galioja nuostata, kad įmonės veiklos analizę būtina atlikti visais veiklos laikotarpiais, kai dirbama gerai ir pelningai.

Labai svarbu įvertinti ne tik savo, bet ir konkurentų finansinę būklę. Ypatingą dėmesį reikia skirti pelningumo rodiklių analizei, nes jie geriau parodo ūkio subjekto veiklos efektyvumą nei absoliuti pelno suma. Daugelis įmonių pelningumą tiesiogiai sieja su verslo sėkme, tai reiškia kuo aukštesnė pelno norma, tuo verslas atrodo sėkmingesnis bei patrauklesnis. Tačiau ne visada žema pelno norma ar netgi nuostolingumas reiškia, kad įmonė yra nepatikima ar nestabili. Visada reikia atsižvelgti ir į kitus rodiklius, tokius kaip, pavyzdžiui, pardavimo pajamos, įmonės turtas.

Straipsnio tikslas – atlikti pieno perdirbimo įmonių veiklos analizę.

Straipsnio uždaviniai:

1. Aptarti įmonių finansų analizės teorinius aspektus.
2. Atlikti Lietuvos pieno rinkos apžvalgą.
3. Išanalizuoti Lietuvos pieno perdirbimo rodiklius.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, informacijos grupavimo, sisteminimo, lyginimo ir apibendrinimo metodai.

1. Įmonių finansų analizės teoriniai aspektai

Lietuvos įmonių veiklai įtaką daro šalies ekonominiai ir politiniai pokyčiai, infliacijos svyravimai, nestabili finansų ir mokesčių sistema, komercinių bankų krizė ir kiti veiksniai. Per 1993–2006 metų laikotarpį Lietuvoje buvo paskelbtas bankrotas 5261 įmonei. Viena šio reiškinio svarbių

priežasčių buvo ta, kad ne visose įmonėse buvo atliekama veiklos analizė. Remiantis moksline literatūra galima teigti, kad įmonės finansinės veiklos analizė apibūdinama skirtingai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Įmonės finansų veiklos analizės apibūdinimas

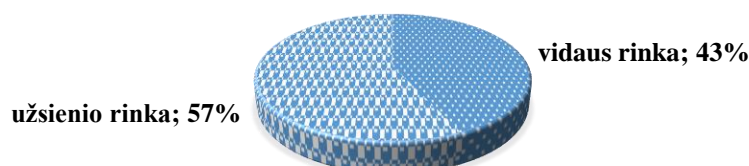
Autorius	Finansų analizės apibūdinimas
E. Buškevičiūtė ir I. Mačerinskienė (2004)	Kompleksinis finansinės bei ūkinės įmonių veiklos ir jos rezultatų tyrimas, siekiant tobulinti tiriamojo subjekto valdymą ir didinti jo veiklos efektyvumą bei pelningumą.
V. Gronskas (2008)	Leidžia įvertinti įmonių ir kitų ūkinių grandžių ekonominę būklę, atskleisti ir panaudoti ekonominių rodiklių gerinimo rezervus.
J. Mackevičius; D. Poškaitė; L. Villis (2011)	Visapusiškas, objektyvus ir nuoseklus įmonės finansinės ir kitų su ja susijusių veiklų tyrimas, siekiant padėti įmonės vadovybei priimti teisingus valdymo sprendimus ir įgyvendinti numatytus tikslus.
S. A. Ross (2010)	Padedą įvertinti, kuri strategija ar verslo sprendimas lems mažesnes išlaidas ir didesnę grąžą.
D. Šlekienė ir I. Klimavičienė (2000)	Verslo praeities, esamos situacijos ir perspektyvos įvertinimas, remiantis finansinėmis ataskaitomis, specialiais tyrimais, duomenų bazėmis ir kitais informacijos šaltiniais.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Taigi įmonių veiklos analizė tai įvairios ekonominės informacijos apie įmonės veiklą rinkimas, visapusiškas ir objektyvus jos tyrimas ir vertinimas, siekiant padėti įmonės vadovybei pasiekti numatytus tikslus. Kvalifikuotai atliktas tyrimas padeda išspręsti daug problemų.

2. Lietuvos pieno rinkos apžvalga

Lietuvoje pieno ūkis – viena svarbiausių žemės ūkio šakų. Pieno gamyba sudaro beveik penktadalį visos žemės ūkio produkcijos. 2018 m. Lietuvoje pieną perdirbti tiekė 22,8 tūkst. ūkių, 80 proc. šių ūkių laikė iki 10 karvių. [4] Pieno produktų gamyba užsiimančios įmonės didžiąją dalį žaliavinio pieno įsigyja vidaus rinkoje, o apie penktadalį importuoja. Sektorius perdirba apie 80% vidaus rinkoje pagaminto žaliavinio pieno.

1 pav. Pieno ir pieno produkcijos pardavimai, pagal geografinius segmentus

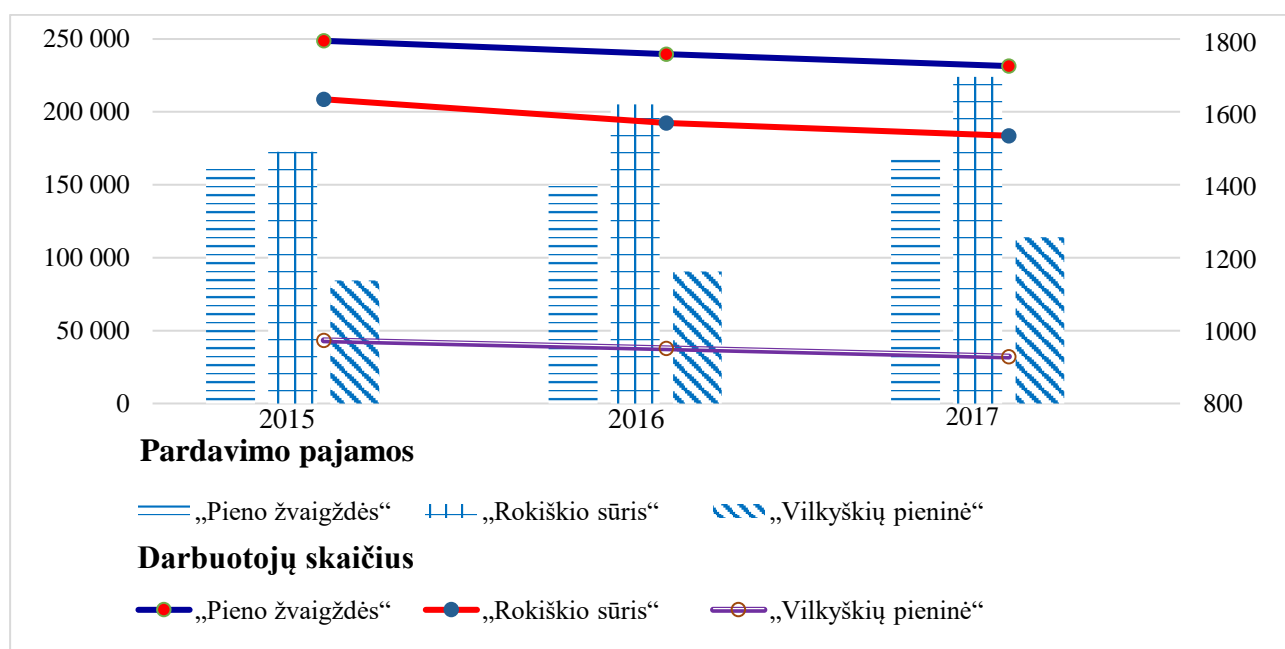
Pieno ir pieno produkcijos prekyba pagal geografinius segmentus vyksta vidaus rinkoje, tai yra Lietuvoje, kas sudaro apie 43 proc. visų pardavimų, ir išorinėse rinkose, kurių eksportas sudaro

didžiąją dalį apie 57 proc. pieno ir pieno produkcijos pardavimų (žr.1-ą paveikslą). Lietuvos pieno perdirbimo bendrovių pagaminta produkcija eksportuojama į kitas Baltijos valstybes, NVS šalis, taip pat į kitas Europos ir pasaulio šalis.

3. Pieno perdirbimo rinkų rodiklių analizė

Remiantis Lietuvos pieno perdirbimo bendrovių 2015–2017 m. finansinės atskaitomybės konsoliduotų ataskaitų duomenimis, pastebima, kad visos pieno perdirbimo įmonės didino savo pardavimus, tikrai AB „Pieno žvaigždės“ turėjo smukimą 2016 m., bet 2017 m. grąžino savo pajamas.

AB „Rokiškio sūris“ pajamos kiekvienais metais auga, per visą laikotarpį pajamos padidėjo apie 30 proc., iš to galima daryti išvadas, kad produktas yra paklausus ir patinka klientams. Tuo tarpu AB „Vilkyškių pieninėje“ pardavimai 2015–2016 m. išliko pakankamai stabilūs, 2017 m. pardavimai padidėjo 23449 tūkst. Eur.

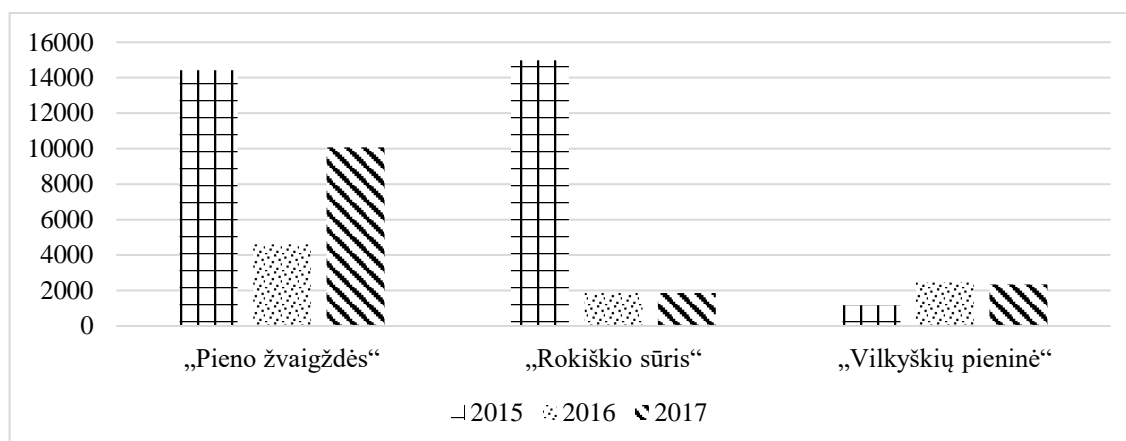
2 pav. Lietuvos pieno perdirbimo bendrovių 2015–2017 m. pardavimai, tūkst. Eur. ir darbuotojų skaičius

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal visų įmonių finansinių ataskaitų duomenis.

Analizuojant pieno perdirbimo bendrovių vidutinį darbuotojų skaičių, pastebėta, kad visu analizuojamu laikotarpiu 2015–2017 m. vidutinis darbuotojų skaičius mažėjo, dėl vis atnaujinamų technologijų ir modernizuotų įrenginių (žr. 2-ą paveikslą).

Pastebima, kad bendrovėje 2016 metais sumažėjo 2 proc., lyginant su 2015 metais AB „Pieno žvaigždės“ dirbusių darbuotojų skaičiumi. Didžiausias darbuotojų skaičiaus sumažėjimas per visą nagrinėjamą laikotarpį buvo „Rokiškio sūrio“ įmonėje, kuris siekė net 6 proc. „Vilkyškių pieninėje“ 2017 metais buvo 930 darbuotojų, lyginant su 2015 metais sumažėjo 45 darbuotojais.

Analizuojant pieno perdirbimo įmonių gautas paskolas per 2015-2017 metus galima pastebėti, kad jos visai skirtingai keitėsi per visą laikotarpį. Didžiausias paskolas turėjo AB „Rokiškio sūris“ 2015 metais.

3 pav. Lietuvos pieno perdirbimo įmonių 2015–2017 metų paskolų analizė

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal visų įmonių finansinių ataskaitų duomenis.

AB „Pieno žvaigždės“ 2016 metais 68 proc. skolinosi mažiau negu 2015 metais, o 2017 metais paskolos vėl padidėjo 5470 tūkst. eurų. Kitų įmonių AB „Rokiškio sūris“ 2016 ir 2017 metais paskolos buvo pastovios 1862 tūkst. eurų. AB „Vilkyškių pieninės“ gautos paskolos 2015 metus palyginus su 2016 metais padidėjo 111 proc., o kitais metais 2017 metais sumažėjo 5,3 proc. (žr. 3-ą paveikslą).

AB „Pieno žvaigždės“ grynas pelningumas buvo 1,20 proc., AB „Rokiškio sūris“ – 4,62 proc., AB „Vilkyškių pieninė“ – 4,92 proc. Pelningiausiai dirbanti yra AB „Vilkyškių pieninė“, tokį rezultatą pasiekė suderinus pakankamai stabiliai didinę pardavimus ir tolygiai mažinę darbuotojų skaičių.

Išvados

1. Įmonių finansų analizė tai informacijos kaupimas, grupavimas, sisteminimas. Veiklos rezultatų analizė leidžia priimti tam tikrus sprendimus ir visuomet padeda įmonei tobulėti.

2. Lietuvoje pieno perdirbimas yra viena iš svarbiausių ūkio šakų. Pieno sektorius perdirba apie 80 proc. vidaus rinkoje pagaminto žaliavinio pieno. Vidaus rinkoje parduodama apie 43 proc. produkcijos, o užsienio rinkoje 57 proc. Didžioji dalis pieno produkcijos eksportuojama į užsienį.

3. Visos pieno perdirbimo įmonės per visą nagrinėjamą laikotarpį didino savo pardavimus. Paskolos įmonėse keitėsi labai skirtingai, bet kiekviena įmonė nagrinėjamu laikotarpiu turėjo tam tikras skolas. AB „Rokiškio sūris“ grynas pelningumas (4,62 proc.) buvo didžiausias, o AB „Pieno žvaigždės“ (1,20 proc.) – mažiausias.

Literatūra

1. BUŠKEVIČIŪTĖ, E.; MAČERINSKIENĖ, I. 2004. Finansų analizė. Kaunas: Technologija. p. 8–348.

2. GRONSKAS, V. (2008). Ekonominė analizė. Kaunas: Technologija.
3. КРАВЧЕНКО, Л. И. Анализ хозяйственной деятельности в торговле. Москва: Новое знание, 2003, с. 3.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybė [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m kovo 13 d.] Prieiga per internetą: <http://lr.lt/lt>
5. Lietuvos pieno perdirbimo įmonės – per mažos, kad susidomėtų investuotojus [interaktyvus]. Valstietis.lt [žiūrėta 2019 m. kovo 9 d]. Prieiga per internetą: <http://valstietis.lt/naujienos/ukininkuzinios/lietuvos-pieno-perdirbimo-imonės-per-mazos-kad-sudomintu-investuotojus/>
6. MACKEVIČIUS, J; POŠKAITĖ, D.; VILLIS, L. 2011. Finansinė analizė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. p. 5–149.
7. Pieno žvaigždės finansinės ataskaitos [interaktyvus]. Nasdaq [žiūrėta 2019 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.nasdaqbaltic.com/market/?pg=details&instrument=LT0000100372&list=2&tab=reports&lang=lt>
8. Rokiškio sūrio finansinės ataskaitos [interaktyvus]. Nadaq [žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.nasdaqbaltic.com/market/?pg=details&instrument=LT0000100372&list=2&tab=reports&lang=lt>
9. ROSS, S. A. (2010). Fundamentals of Corporate Finance. New York: McGraw-Hill/Irvin.
10. ŠLEKIENĖ, D.; KLIMAVIČIENĖ, I. 2000. Įmonės veiklos finansinis įvertinimas. Kaunas: Technologija. p.7–141.
11. Vilkyškių pieninės finansinės ataskaitos [interaktyvus]. Nasdaq [žiūrėta 2019 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.nasdaqbaltic.com/market/?pg=details&instrument=LT0000127508&list=2&tab=reports&lang=lt>

ANALYSIS OF THE ACTIVITY OF MILK PROCESSING ENTERPRISES

Summary

Each company during its period of operation experiences all kinds of events such as difficulties, bankruptcies and other events. It is easier to manage finances for companies that are constantly monitoring their financial condition to stay competitive and to ensure the continuity of their business. Correct assessment of the current state of affairs makes it possible to predict the ways and opportunities for the development of activities much more effectively - this is one of the necessary conditions for the survival and development of each company.

Business activity analysis is the collection of a wide range of economic information about the company's activities, its comprehensive and objective analysis and evaluation to help the company's management achieve its goals. Qualified research helps solve many problems. Trade in milk and milk products by geographical segments takes place in the domestic market, which is about 43 percent in Lithuania. All sales and external markets, with exports accounting for a major share of around 57 percent milk and milk production sales.

During the whole period analysed in 2015-2017. The average number of employees decreased, in 2016 it decreased by 2 per cent, compared to the number of employees of AB Pieno Žvaigždės in 2015. The largest loans were held by AB „Rokiškio sūris“ in 2015. The lowest net profitability was 1.20 percent in AB Pieno Žvaigždės, and 4.92 percent in AB Vilkyškių Pieninė.

PINIGŲ PLOVIMO ĮTAKOS FINANSŲ SISTEMAI VERTINIMAS

Karina Glazačiova, Kristina Stoliarenko
Mokslinė vadovė – lektorė Gitana Mečėjienė
Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Pinigų plovimas nėra visai naujas reiškinys, tačiau pastaruoju metu jis įgauna vis naujas formas, labiau prisitaiko prie dabartinių ekonominių sąlygų, kinta ir siejasi su kitomis nusikalstamomis veikomis tokiomis kaip organizuotas nusikalstamumas, finansiniai nusikaltimai, korupcija, teroristų finansavimas. Lietuva yra vieningoje, bendroje erdvėje, todėl dėsningai kyla rūpestis apsisaugoti ne tik „nuo savų plovėjų“, bet ir nuo viso pasaulio asmenų bei organizacijų, kurie vykdo šią nusikalstamą veiką. Tam, kad kovotume su šiuo reiškiniu reikia suprasti patį pinigų plovimo mechanizmą, žinoti tarptautinius teisės aktus ir dalintis sukaupta patirtimi tarp subjektų, atsakingų už pinigų plovimo prevenciją. Šis reiškinys yra itin aktualus dabar, nes šiuo metu netgi didieji bankai, toks kaip AB „Swedbank“ yra kaltinamas pinigų plovime, remdamasi „Swedbank“ 2018 metų vidaus ataskaita, įvardijama, kad šiame banke atidarytas sąskaitas 2007-2015 metais galėjo būti perversta apie 9 mlrd. Eur įtartinų lėšų. Taigi galima padaryti prielaidą, kad netgi didieji skandinaviški bankai patenka į pinigų plovimo atvejus. Ši problema aktuali visame pasaulyje, todėl vyksta nuolatinis bendradarbiavimas tarp žinybų, atsakingų už pinigų plovimo prevenciją, keičiamasi sukaupta patirtimi, kuri leistų veiksmingai ir savalaikiai kovoti su pinigų plovimu.

Straipsnio tikslas – vertinti pinigų plovimo ir jo įtaką finansų sistemai.

Straipsnio uždaviniai:

1. Pateikti pinigų plovimo teorinius aspektus.
2. Įvertinti bankų vaidmenį pinigų plovimo prevencijos institucijų sistemoje

Tyrimo metodai: mokslines teorijas, literatūros ir kitų informacijų šaltinių analizė.

1. Pinigų plovimo samprata

Pinigų plovimas kildinamas iš JAV, kai dar 1920 metais gatvių nusikalstamos grupuotės pradėjo ieškoti būdų legalizuoti pajamas, gautas iš reketavimo. Tai lėmė įvairios priežastys – siekimas nuslėpti nuo policijos savo pajamas, išvengti konkuruojančių gaujų dėmesio ar bausmės už mokesčių vengimą. Nusikalstamos grupuotės pinigams plauti naudojo grynuosius pinigus arba tai darė teikdamos mažmenines paslaugas (cheminio rūbų valymo, automobilių plovimo). Nusikaltėlių tikslas buvo sumaišyti legalias ir nelegalias pajamas ir vėliau jas pateikti kaip legaliai uždirbtas. [2]

Pagal Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymą pinigų plovimas apibrėžiamas kaip:

1. Turto teisinės padėties pakeitimas arba turto perdavimas, žinant, kad šis turtas yra gautas iš nusikalstamos veikos arba dalyvaujant tokioje veikoje, siekiant nuslėpti arba užmaskuoti neteisėtą turto kilmę arba siekiant padėti bet kokiam nusikalstamoje veikoje dalyvaujančiam asmeniui išvengti teisinių šios veikos pasekmių;

2. Turto tikrojo pobūdžio, tikrosios kilmės, šaltinio, vietos, disponavimo, judėjimo, nuosavybės ar kitų su nuosavybe susijusių teisių nuslėpimas arba užmaskavimas, žinant, kad šis turtas yra gautas iš nusikalstamos veikos arba dalyvaujant tokioje veikoje;

3. Turto įgijimas, valdymas ar naudojimas, įgijimo (perdavimo) metu žinant, kad šis turtas gautas iš nusikalstamos veikos arba dalyvaujant tokioje veikoje;

4. Rengimasis, pasikėsinimas padaryti, bendrininkavimas darant bet kurią iš šios dalies 1, 2 ir 3 punktuose nurodytų veikų. [1]

Pinigų plovimo tikslas yra paslėpti nusikalstamą kapitalo prigimtį suteikiant jam teisėtą įvaizdį. Tai vis dažniau vyksta naudojantis tarptautiniais tinklais, globalizacijos apraiškomis, pažangiomis technologijomis ir nesuderintais nacionaliniais teisės aktais. Tai plataus masto reiškinys. Pinigų plovimas yra neatskiriamas nuo organizuoto nusikalstamumo. Nusikalstamu būdu gautos pajamos investuojamos ne tik į legalią ekonomiką, bet ir į nusikalstamą veiklą. Pinigų, gautų iš narkotikų, plovimas kaip nusikaltimas egzistuoja daugelyje valstybių. Pinigų plovimu užsiima ir teroristinės organizacijos. Pagaliau pinigų plovimas tampa daugelio nusikalstamos veiklos formų pagrindu siekiant paslėpti nusikalstamą kapitalo prigimtį suteikiant jam teisėtą įvaizdį. Pinigų plovimo tyrimas labai svarbus kovojant su organizuotu nusikalstamumu. Svarbiausias jo tikslas – identifikuoti nusikalstamų organizuotų grupuočių lyderius bei atskirus jų narius siekiant juos patraukti baudžiamojon atsakomybėn bei sunaikinti ekonominį jų nusikalstamos veiklos pagrindą. [2]

Apibendrinant galima teigti, kad pinigų plovimas yra suprantamas kaip operacijų, veiksmų, atliekamų su neteisėtais įgytais pinigais, visuma. Antras ir svarbiausias šios sąvokos elementas – tikslas – šių operacijų pagalba siekiama nuslėpti pajamų neteisėtą kilmės šaltinį ir suteikti pajamoms teisėtumą. Būtent tikslas atiboja pinigų plovimą nuo objektyviai į jį panašių nusikalstamų veikų.

2. Pinigų plovimo stadijos

Pinigų plovime galima išskirti tam tikras jo stadijas. Pirmiausia reikia paminėti, kad kiekvienai pinigų plovimo stadijai atliekami tik jai būdingi veiksmai. Pinigų plovimui paaiškinti naudojami teoriniai modeliai. Labiausiai paplitęs yra trijų fazių (stadijų) modelis. Pagal šį modelį pinigų plovimas skirstomas į tris fazes: išdėstymą, sluoksniavimą ir integraciją.

Pirmoje fazėje – išdėstyme vyksta “juodų” grynų pinigų įvedimas į nelegalią ūkinę apyvartą. Pavyzdžiui, gautosios grynosios pajamos yra padedamos banko sąskaitoje arba įtraukiamos į kokios nors firmos apskaitą. Dažniausiai naudojamos tokios veiklos formomis, kurios reikalauja didelės grynųjų pinigų apyvartos ir pelną gauna už teikiamas paslaugas, nes paslaugas teikiančias įmones yra daug sunkiau kontroliuoti nei vykdančias gamybą ar prekybą. Šioje stadijoje lengviausia atsekti pinigų plovimą, nes jos metu yra užmezgamas tiesioginis kontaktas su klientu, t.y. pinigų plovėju ir yra vykdomos pirmosios operacijos pinigų plovimo tikslais.

Antroje fazėje – sluoksniavime dėl daugelio operacijų pinigai atitolinami, atskiriami nuo jų gavimo šaltinio, “netenka pėdsakų”. Šioje stadijose vykdomi patys pirmieji bandymai paslėpti ar užmaskuoti tikrąjį pinigų kilmės šaltinį. Įvedus pinigus į finansų sistemą yra atliekamas keletas ar net keliolika operacijų, ko pasėkoje tampa vis sunkiau atsekti tikrąją pinigų kilmę. Šiai stadijai būdingas tarptautinis aspektas, kadangi dažniausiai operacijos yra vykdomos tarptautiniu lygiu. Pažymėtina, kad šioje stadijoje didelę reikšmę turi teritorijos su lengvatiniu mokesčių režimu ar silpna finansų sistemos kontrole.

Trečioje fazėje – integracijoje pinigai įgauna naują, legalų, pajamų šaltinį ir investuojami į legalią ekonomiką. Šioje stadijoje yra sunkiausia atsekti pinigų plovimą, todėl teisėsaugos institucijos turi valdyti daug informacijos apie pinigų judėjimo kelią, t.y. apie atliktas pinigines operacijas, kurių pasėkoje pinigai atrodo lyg gauti iš teisėtos veiklos. (4,9)

Lietuvoje pinigai dažniausiai plaunami pagal dviejų stadijų modelį. Pirmiausia pinigai gaunami iš nusikalstamos veikos (tai yra pagrindas pradėti pinigų plovimo procesą), o vėliau prasideda antra pinigų plovimo stadija – pats plovimo procesas, kai įvairiais veiksmais stengiamasi maskuoti pinigų kilmę. [2]

Apibendrinant, galima teigti, kad pinigų plovimas gali pasireikšti viena iš alternatyvių veikų: operacijų su nusikalstamu būdu įgytais pinigais atlikimu; nusikalstamu būdu įgytų pinigų naudojimas komercinei, ūkinei veiklai.

3. Pinigų plovimo reglamentavimas tarptautiniame kontekste

Pagrindinė kovos su pinigų plovimu organizacija – FATF (The Financial Action Task Force arba Finansinių veiksmų darbo grupė kovai su pinigų plovimu – toliau – FATF) organizacija. Tai tarpvyriausybė institucija, kurios tikslas - politikos, nukreiptos kovai su pinigų plovimu, skatinimas ir plėtojimas tarp valstybių. Organizacija įkurta 1989 m. G7 šalių. 2001 m. šios darbo grupės veikla buvo išplėsta – ji tapo institucija, kovojanti ir su terorizmo finansavimu. FATF yra politikos formavimo institucija, kuri vienija teisės, finansų ir teisėsaugos ekspertų pastangas efektyviai kovoti su pinigų plovimu, reformuoti nacionalinius valstybių teisės aktus, pagerinti kovos su pinigų plovimu priemones. Didžiausias FATF nuopelnas yra 1990 metais parengtos 40 Rekomendacijų, kurios skirtos

kovai su pinigų plovimu (šiuo metu aktuali Rekomendacijos redakcija priimta 2012 m.). Nors tai nėra teisinė priemonė, tačiau tai tarptautinės bendruomenės ir tarptautinių organizacijų plačiai pripažintas standartas kovoje su pinigų plovimu. (3,14)

Pagrindinius tarptautinius standartus, susijusius su pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimu įtvirtina 10-oji FATF rekomendacija, kuri teigia, kad finansų institucijos negali atidarinėti anoniminių sąskaitų ar sąskaitų pagal akivaizdžiai fiktyvius duomenis, privalo imtis priemonių identifikuoti savo klientus bei tikrinti jų pateiktus duomenis, prieš pradėdant su jais bendradarbiauti ar vykdant tam tikras operacijas. 11-ojoje rekomendacijoje nurodoma, kad finansų įstaigos privalo kaupti ir saugoti informaciją apie savo klientus ir jų atliekamas operacijas 5 metus po įvykdytos operacijos ar bendradarbiavimo santykių pabaigos bei pateikti ją kompetentingoms institucijoms. 20-ojoje rekomendacijoje nurodoma, finansinės institucijos turėtų atkreipti ypatingą dėmesį į visus sudėtingus ar neįprastai didelius sandorius ir visas neįprastas sandorių struktūras, kurios neturi akivaizdaus ekonominio ar matomo teisėto tikslo. (4,34)

Apibendrinant, galima teigti, kad FATF – tai svarbus tarptautinis dokumentas, kuris tėra tik rekomendacinio pobūdžio ir kurio teisinė galia nėra prilyginama teisės aktui, pasaulyje vaidina ypač svarbų vaidmenį kovoje su pinigų plovimu.

4. Bankų vaidmuo pinigų plovimo prevencijos institucijų sistemoje

Ekonomikos vystymasis lėmė finansų įstaigų teikiamų paslaugų poreikio didėjimą. Sparčiai tobulėjančios informacinės technologijos prisidėjo prie to, kad bankų paslaugos tapo plačiai prieinamos bankinių paslaugų vartotojams. Didžioji dauguma sandorių šiai dienai vykdoma naudojantis bankų paslaugomis. Apie tai, kad bankų sistema turi atlikti svarbų vaidmenį vykdant pinigų plovimo prevenciją ir tai, kad pinigų plovimas, kaip tarptautinio pobūdžio nusikaltimas, reikalauja valstybių bendradarbiavimo siekiant efektyvios kovos su šiuo nusikaltimu, buvo konstatuota dar 1980 metų Europos Vadovų Komiteto pranešime.

1988 m. Bazelio bankų priežiūros komitetas išreiškė susirūpinimą dėl pinigų plovimo nusikaltimo grėsmės bankų sistemai. Pareiškime pabrėžiama, kad bankų ryšiai su nusikaltėliais gali neigiamai atsiliiepti bankų reputacijai visuomenėje, to pasekoje visuomenės pasitikėjimas bankais bus pakirstas. Bazelio bankų priežiūros komiteto atstovai akcentavo, kad nors bankų priežiūros institucijų pirmaeilis vaidmuo – bendro finansinio stabilumo ir pagrįstumo palaikymas, bankų priežiūros institucijos negali likti abejingos nusikaltėlių naudojimuisi bankų sistema. Bazelio bankų priežiūros komitetas paragino bankų priežiūros institucijas bankų sistemoje puoselėti profesionalaus elgesio etinius standartus. bankai turėtų siekti užkirsti kelią teroristų organizacijoms naudotis jų teikiamomis finansinėmis paslaugomis, padėti valdžios institucijoms nustatant įtariamuosius asmenis, nedelsiant reaguoti į valdžios institucijų paklausimus.

Apibendrinant galima teigti, kad bankai – tai pagrindinių teisėsaugos institucijų, kovojančių su pinigų plovimu, pagalbininkai, kurie gali prisidėti nustatant pinigų plovimu įtariamus asmenis, užkirsti kelią nusikaltėliams pasinaudoti bankine sistema savo nusikalstamiems tikslams, pranešti teisėsaugos institucijoms apie įtartinus kliento sandorius, susijusius su pinigų plovimo prevencija, užtikrinti piniginių lėšų bankų apyvartoje teisėtumą, ekonominės apyvartos apsaugą nuo iškraipymo, kuris gali kilti dėl nusikalstamu būdu įgytų piniginių lėšų. Bankų vaidmuo pinigų plovimo prevencijoje ypatingas – taikomų prevencijos priemonių pagalba pasiekiamą nauda yra tiek lokalaus pobūdžio – bankai užtikrina savo organizacijos reputaciją saugumą, tiek visos valstybės mastu užtikrinama, kad į ekonominę sistemą per bankus nepateks nusikalstamu būdu įgytos lėšos. Be to, atsižvelgiant į tai, kad bankai yra pagrindiniai pinigų plovimo operacijų vykdytojai, labiausiai sustiprinus šio sektoriaus galimybes užkirsti kelią pinigų plovimui, galima tikėtis geriausių rezultatų kovojant su šio pobūdžio nusikaltimais. Bankų vykdomos Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme nustatytos pinigų plovimo prevencijos priemonės remiasi plačiai žinomu principu „Pažink savo klientą“, kuris reiškia, kad bankas turi gerai žinoti savo kliento tapatybę, kliento – juridinio asmens – valdymo struktūrą, jo dalykinių santykių pobūdį, atliekamų operacijų tikslą, o gavus informaciją apie įtartinus ar neįprastus kliento sandorius, pranešti apie tai Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, saugoti informaciją apie kliento atliktus sandorius ir įtartinas ar neįprastas operacijas, taip pat nustatyti atitinkamas vidaus kontrolės procedūras, susijusias su klientų ir naudos gavėjų tapatybės nustatymu, pranešimų bei informacijos pateikimu Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, rizikos įvertinimu ir valdymu ir t.t. (3,25)

Išvados

1. Pinigų plovimas kaip nusikalstama veika tampa vis sudėtingesniu procesu, grindžiamu vis sumanesne finansine organizacija. Nusikaltėliai ieško būdų, kuo tiksliau kopijuoti legalias verslo operacijas. Ekonominė evoliucija, finansinio reglamentavimo panaikinimas bei sulaikymo būdų tobulinimas verčia nusikaltėlius ieškoti naujų sprendimo būdų. Analizuojant pinigų plovimo sampratą galima teigti, jog beveik visur išskiriami du būtini pinigų plovimo momentai – legalizuojant pinigus naudojamų pajamų šaltinis yra nusikaltimas ir šiomis pajamomis disponuojama arba jomis atliekamos finansinės operacijos, kad jos būtų įteisintos, kaip gautos iš legalių šaltinių. Lietuvoje pinigai dažniausiai plaunami pagal dviejų stadijų modelį: pirmiausia pinigai gaunami iš nusikalstamos veikos (tai yra pagrindas pradėti pinigų plovimo procesą), o vėliau prasideda antroji pinigų plovimo stadija – pats pinigų plovimo procesas, kai įvairiais veiksmais stengiamasi slėpti pinigų kilmę.

2. Bankai, kaip vieni iš subjektų, atsakingų už pinigų plovimo prevenciją, turi aktyviai dalyvauti kovoje su pinigų plovimu. Pinigų plovimo prevencijos priemonė – klientų identifikavimas

– apima ne tik informacijos apie finansų įstaigų ar kitų subjektų, turinčių įpareigojimus pinigų plovimo prevencijos srityje, klientų rinkimą, bet ir tos informacijos kaupimą, saugojimą bei pateikimą kompetentingoms institucijoms. Ji pagrįsta tarptautiniu principu „pažink savo klientą“. Tarptautinėje praktikoje nėra konkrečiai apibrėžta kokia informacija apie klientą leidžia jį pažinti ir koks jos kiekis yra pakankamas. Lietuvoje tai yra konkrečiai reglamentuota poįstatyminiais teisės aktais. Taip pat pažymėtina, kad pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimo mechanizmas yra tai pat gan detaliam reglamentuotas, tačiau jo įgyvendinimas vis gi priklausi nuo finansinių institucijų ar kitų subjektų valios. Todėl jos efektyvumas gali būti abejotinas, dar ir dėl to, kad nėra numatyta jokia valstybės taikoma atsakomybės rūšis už šios priemonės įpareigojimų nevykdymą konkrečioms asmenims, o baudžiami gali būti tik įmonių vadovai. Informavimas apie neįprastus ir įtartinus sandorius yra viena iš pagrindinių priemonių kovojant su pinigų plovimu. Tačiau informavimas FNTT apie operacijas susideda iš kelių elementų: informavimas apie sandorius, kurie laikytini įtartinai ar neįprastais ir informavimas apie sandorius, kurių suma viršija įstatymo nustatytą. Manytume, kad toks reglamentavimas laikytinas pertekliniu, nes pakaktų vien įtartinumo ar neįprastumo kriterijaus, nes iš praktikos galima teigti, kad ne vien nuo operacijos dydžio priklauso operacijos įtartinumas.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 1997. [žiūrėta 2019 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/60123>

2. GUTAUSKAS, Aurelijus. *Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo baudžiamasis teisinis vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius, 2007 62-70 p. ISSN 1392-6195. [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.]. Prieigą per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=13&sid=e1f6e067-77e4-4603-bd2b-2f1988cf8f52%40sessionmgr4006&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=26406761&db=a9h>

3. JAGMINAITĖ, Vilma. Banko funkcijos vykdant pinigų plovimo prevenciją Lietuvos Respublikoje: magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009. 76 p.

4. RAULIČKIENĖ, Jurgita. *Kovos su pinigų plovimu organizavimas*: magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009. 63 p.

EVALUATION OF THE EFFECT OF MONEY WASHING ON THE FINANCIAL SYSTEM

Summary

The Net legal money or assets acquired in a criminal manner is a topical issue in Lithuanian criminal law. The whole world is concerned with issues concerning money laundering and is actively looking for ways to effectively combat in. Unfortunately, a way to legalize the money used for laundering has yet to be found. In the article, analyzes money laundering as a phenomenon that exists in society and presents the legal concept of money laundering that has been formulated in the international acts of Lithuanian law. The money that has been acquired through these criminal means is analyzed and the legal ramifications that go along with the crime are discussed in detail.

PROVIDING TOURIST SERVICES: CUSTOMER COMMUNICATION AND TRUST BUILDING

Olena Kuziv

Scientific supervisor – assoc. prof. Inna Khovrak

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyy National University, Kremenchuk, Ukraine

Introduction

The choice of clients and their loyalty to travel companies is shaped by a large number of price and non-price factors. Thus, communication with clients and building trust in the process of providing tourist services today is one of the key tools for ensuring the effective operation of travel companies in the international market, which determines the choice of research topic.

The purpose of the study is to generalize the theoretical foundations of understanding the essence of communication with clients and building trust as tools for the effective operation of travel companies. The realization of this goal has caused the necessity of solving the following **tasks**:

- disclosure of the theoretical foundations for the provision of client-oriented tourist services;
- justification of ways to improve communication with clients and increase trust in the process of providing tourist services.

The object of research is the activity of travel companies.

The subject of the study is the organizational-managerial and socio-economic relations that are formed in the process of providing tourist services.

Research methods. Methods of logical and comparative analysis, dialectic method, complex and system approach, method of expert survey, tabular and graphic data representation are used to achieve a certain goal.

1. Theoretical Basis for the Provision of Travel Services

Particular importance is being taken into account of the size, specifics of the activities of travel companies, as well as the stage of its life cycle, since it influences the choice of type and strategy of service provision (Fig. 1).

The system of measures for implementing the strategy of providing tourist services varies depending on the type of concept used by the travel company. There are the following concepts [2, p. 8-9]:

- service concept (applied under the condition of a low level of customer income, relative balance in the market of tourist services);
- parametric concept (realization of highly profitable services for tourist companies: innovative and unique);

- commercial concept (based on the ability to significantly increase the level of customer involvement and the volume of sales of services);
- address concept (development of special offers for certain target groups of clients taking into account their needs);
- socio-political concept (taking into account the socio-economic and political risks identified on the basis of situational analysis).

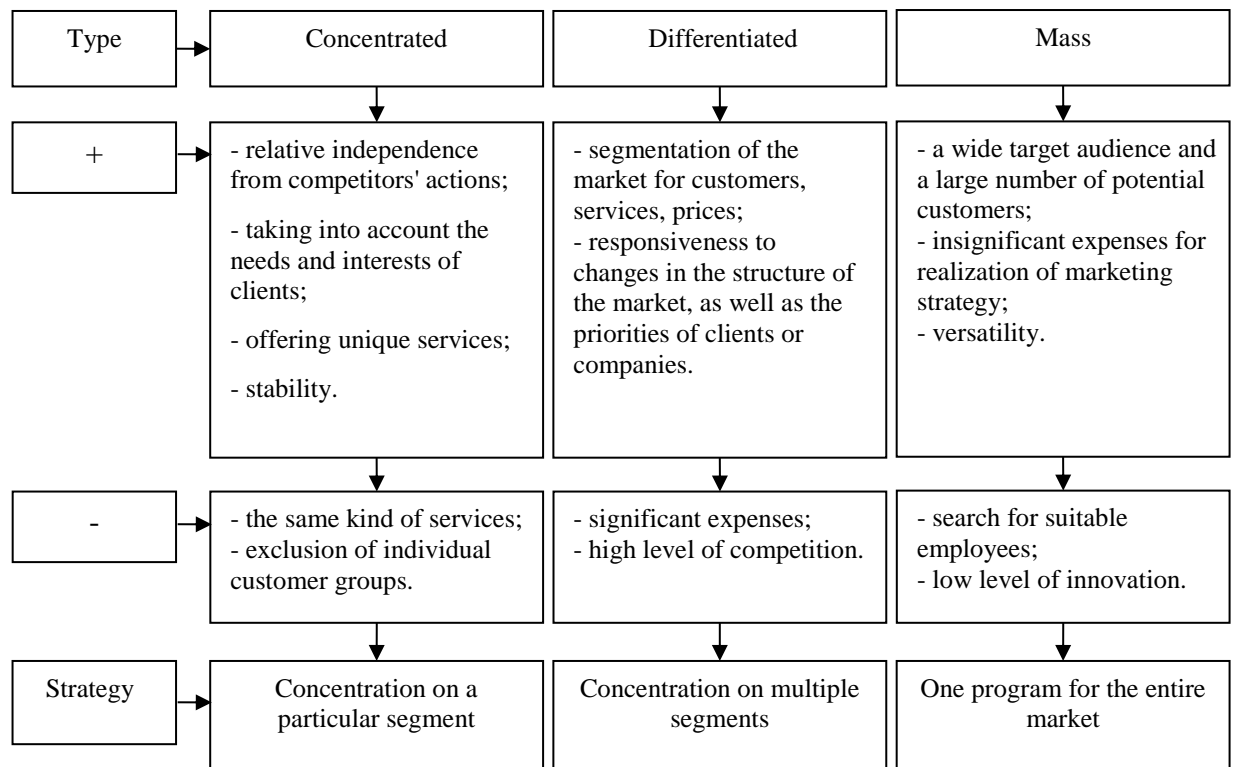

Figure 1. Types and strategies for providing tourist services

* adapted by the author from the source [1, p. 233]

An important aspect of the activity of travel companies should be the formation of values in the process of providing tourist services. Factors that shape values are [5]:

- characteristics of goods and services (functionality, price and quality characteristics), while the value of tourism products and services depends on the customers' preferences and expectations;
- customer relationship (the process of selling tourist products and providing services: time of service, the impression of cooperation, long-term relationships);
- image and reputation of the brand (relation to different groups of stakeholders, timeliness of response to customer requests, level of customer satisfaction from previous experience of cooperation, forming the trust and loyalty of clients).

2. Ways to Improve Communication with Clients

It is important to understand that the perception of the value of services is different for a travel company and a client, on the basis of which the level of satisfaction with cooperation depends on the balance (Figure 2).

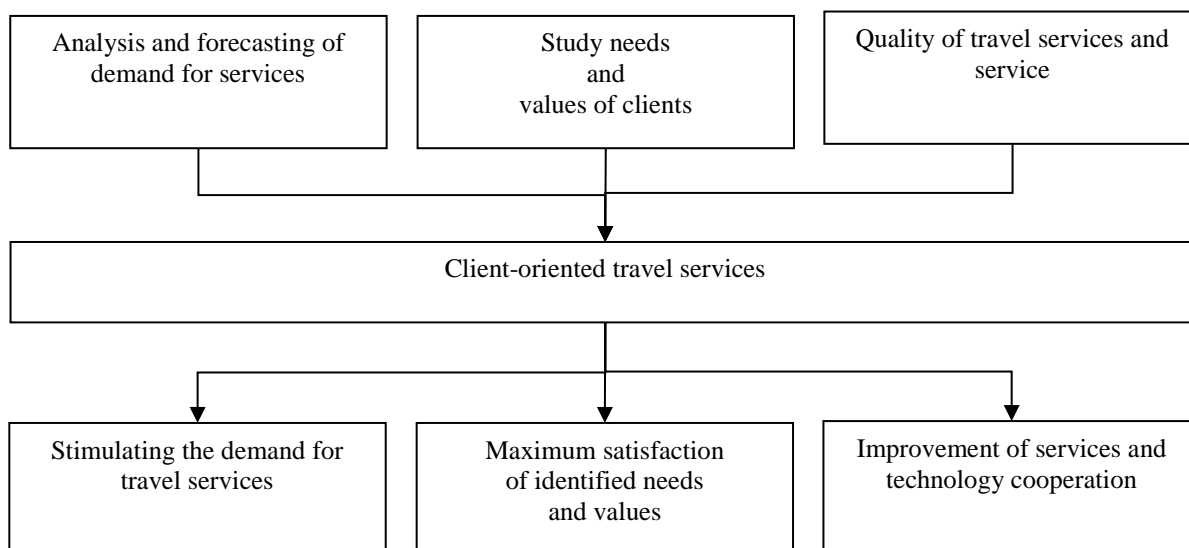

Figure 2. Factors of the success of client-oriented tourist services*

* adapted by the author from the source [3]

The value of the service in the provision of services consists of the following elements [4]:

- the value of the goal created by the travel company in providing products and services that are to meet the expectations and needs of customers and / or offer the best solution to its problems;
- Values of the form of provision of services (the possibility of choosing a term, currency or additional services);
- the value of place and time (the opportunity to use electronic access services, new channels of sales, able to save time and reduce costs);
- the value of communication, providing mutual timely provision of reliable information, the possibility of receiving feedback on the needs, preferences and level of satisfaction;
- values of the experience of cooperation with the brand, based on rational and emotional indicators.

The main ways of improving communication with clients and increasing trust in the process of providing travel services are: improving the quality of services, applying Internet marketing, adjusting the system of motivation of staff.

Conclusions

1. Client-oriented travel services include both direct (head offices, affiliates, branches, online sales, etc.), and affiliate sales channels and communications (professional intermediaries, insurance companies, etc.). We believe that the provision of tourist services can be defined as a complex and multifaceted phenomenon.

2. The conducted research allows to distinguish the following main stages of the process of providing client-oriented tourist services:

- research (definition of the main goals of the clients, thorough analysis of the market of tourist services and the identification of competitors), which is being implemented in order to produce and implement new tourist products, increase the resource and client base, as well as maintain and increase the rating of the travel company;

- implementation (development of a strategy for providing services, management of specific measures), which will reduce the risk of the tourist company environment and maximize profits at a moderate level of risk;

- control (control over the results obtained, process analysis, definition of tasks for the future), which will allow the development of recommendations for adjusting the policy of providing services, as well as prompt and effective intervention in order to eliminate the deviations in the system.

List of References

1. МАЛЬЧИК, М. В. Банківський маркетинг у конкурентному середовищі / М. В. Мальчик, С. І. Коваль // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 225–229.

2. РОМАНЕНКО, О. О. Банківський маркетинг і маркетингова стратегія / О. О. Романенко, Д. С. Антонюк // Молодий вчений. – 2015. – № 11 (26). – С. 6-10.

3. ХОВРАК, І. В. Побудова культури довіри у банківському та страховому секторах / І. В. Ховрак // Фінансові послуги. – 2017. – №3. – С.3-8.

4. DOBIEGAŁA-KORONA, B. Konkrowanie o klienta e-marketingiem / B. Dobiegała-Korona, T. Doligalski, B. Korona. – Warszawa: Difin, 2004. – s. 16.

5. KAPLAN, R. Strategiczna karta wyników. Jak przełożyć strategię na działanie / R. Kaplan, D. Norton. – Warszawa: WN PWN, 2001. – s. 79-82.

PROVIDING TOURIST SERVICES: CUSTOMER COMMUNICATION AND TRUST BUILDING

Summary

The choice of clients and their loyalty to travel companies is shaped by a large number of price and non-price factors. Thus, communication with clients and building trust in the process of providing tourist services today is one of the key tools for ensuring the effective operation of travel companies in the international market, which determines the choice of research topic. The purpose of the study is to generalize the theoretical foundations of understanding the essence of communication with clients and building trust as tools for the effective operation of travel companies. The realization of this goal has caused the necessity of solving the following tasks:

- disclosure of the theoretical foundations for the provision of client-oriented tourist services;
- justification of ways to improve communication with clients and increase trust in the process of providing tourist services.

The main ways of improving communication with clients and increasing trust in the process of providing travel services are: improving the quality of services, applying Internet marketing, adjusting the system of motivation of staff.

Key words: tourist services, culture of trust, customer communication, strategy, market development.

SISTEMINIS MĄSTYMAS IR SPRENDIMŲ PRIĖMIMAS

Violeta Miltienytė

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Modernioje visuomenėje žmonės skiria vis daugiau dėmesio vadybos analizei ir efektyvinimui. Organizacijų valdymas šiuolaikiniame pasaulyje yra daug iššūkių kelianti sritis, kurioje itin svarbus tampa standartinių klišių ir pasenusių metodų atsisakymas, pritaikant naujus valdymo modelius ir pažangias inovacijas. Dabartis sukuria prielaidas ne tik žymiam progresui, tačiau kartu ir iškelia daugiau neapibrėžtumo, kas reikalauja sugebėjimo „matyti į priekį“.

Strateginis mąstymas organizacijų valdyme yra itin svarbus – tai sugebėjimas apjungti organizaciją ir ilgalaikes perspektyvas esamoje situacijoje. Strateginis mąstymas, pirmiausia yra sisteminis mąstymas. Sisteminio mąstymo kaip kompetencijos pritaikymas organizacijos valdyme gali būti itin naudingas ir progresyvus metodas, padedantis ekonomiškai naudoti išteklius.

Organizacijos vadovo vaidmuo ir samprata šiuolaikiniame gerokai pakito nuo seniau vyravusio tiesiog duodančio nurodymus viršinininko suvokimo. Verslo organizacijos poreikiai ir tikslai moderniam pasaulyje neišvengiamai siejasi su organizacijos vadovo gebėjimais. Sisteminio/strateginio mąstymo galimybės ir tokių sprendimų priėmimas yra organizacijos vadovo kompetencija.

Straipsnio tikslas – apibūdinti sisteminio mąstymo ir sprendimų priėmimo teorinius aspektus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išanalizuoti sisteminio mąstymo principus;
2. Apibendrinti intuicijos strateginių sprendimų priėmime reikšmę;
3. Apibūdinti lyderystės ir sisteminio mąstymo sąsają.

Tyrimo metodas – mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

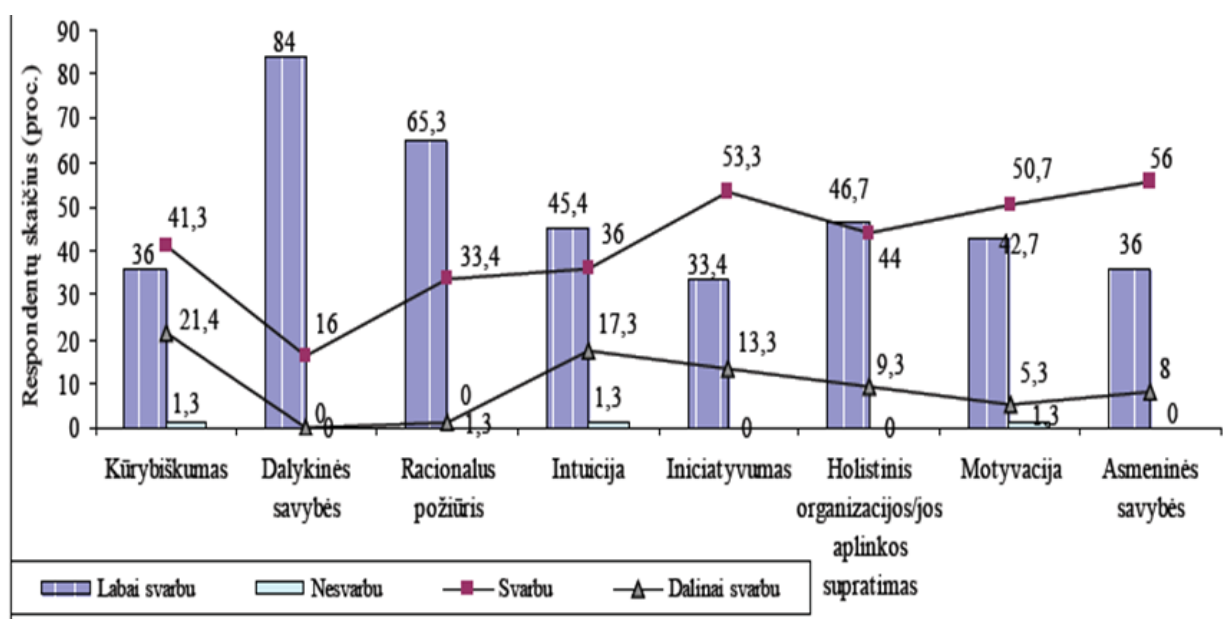
1. Sisteminio mąstymo principai

Verslo organizacijų pranašumas nuo konkurentų tiesiogiai priklauso nuo vadovų strateginio mąstymo kompetencijos [3]. Pagrindiniai strateginio mąstymo požymiai yra: pramonės šakos ir konkurentų supratimas, stipriųjų pusių ir galimybių suvokimas, strateginių organizacijos problemų suvokimas, strateginių vadovo prioritetų svarstymas, sprendimų priėmimas, taikant lanksčius ir veiksmingus sprendimo priėmimo būdų derinius.

Aplinkos nestabilumas ir kompleksiškas nusako aplinkos apibrėžtumo lygį. Organizacija, siekdama įsitvirtinti dinamiškame ir greit kintančiame šiuolaikiniame pasaulyje, turi atsisakyti pasenusių, tradicinių įpročių ir taip prisitaikyti prie aplinkos neapibrėžtumo.

Aukščiausio lygio vadovai verslo sprendimų priėmimo procese kur kas labiau vertina intuiciją. Intuicija – tai efektyvus lyderio bruožas, kurio dėka asmenys pasiekia aukštų rezultatų. Pastebėta, kad kuo mažesnė įmonė, tuo rečiau vadovai pasitelkia intuiciją, esant didesnei atsakomybei, prioritetai teikiami patikrintam racionaliam mąstymui [3].

V. Grublienė ir L. Šimkuvienė atliko empirinį tyrimą ir išanalizavo vadovų požiūrio į turimų įgūdžių svarbą priimant verslo sprendimus (žr. 1-ą paveikslą).

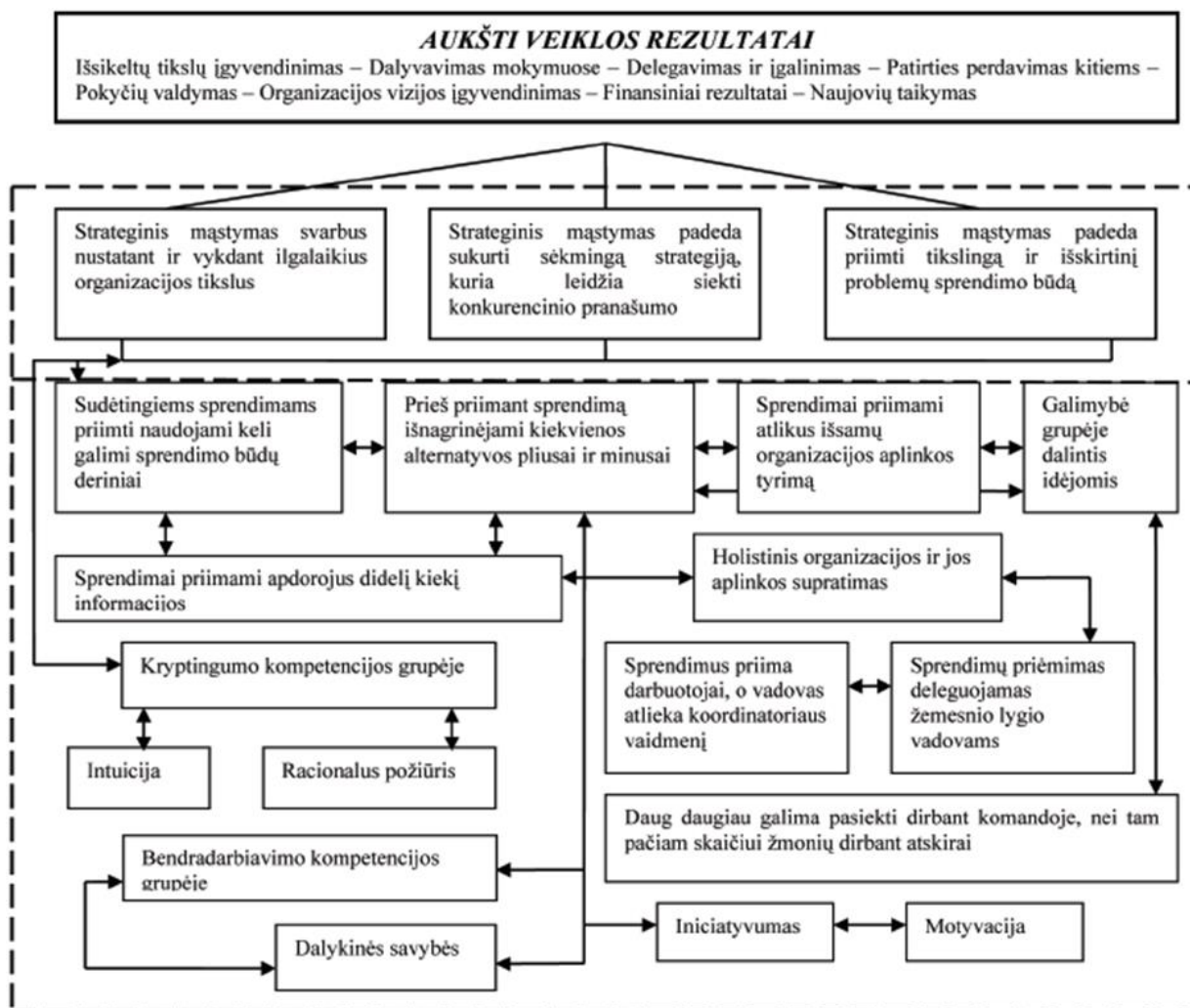

1 pav. Vadovų požiūris į turimų įgūdžių svarbą priimant verslo sprendimus

Šaltinis: GRUBLIENĖ, Violeta; ŠIMKUVIENĖ, Lina. Strateginio mąstymo sąsajos su verslo sprendimais [interaktyvus]. *Regional Formation and Development Studies*, 2013, Nr. 9, p. 59. Prieiga per EBSCO duomenų bazę: <<http://web.b.ebscohost.com/bsi/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=fd9598d0-ae7-457a-b109-24c2ad32ca30%40pdc-v-sessmgr03>>.

Daugiausia respondentų (net 84 proc.) mano, jog svarbiausia priimant sprendimus yra dalykinės savybės bei racionalus požiūris (daugiau nei 65 proc.). Minėtina, kad aukščiausio lygio vadovams itin svarbios asmeninės savybės.

Statistiškai apdorojant duomenis, buvo nustatyti statistiškai reikšmingos sąsajos, kurios susijusios su strateginiu mąstymu priimant verslo sprendimus. Atsižvelgiant į tai, Grublienė ir Šimkuvienė sukūrė strateginio mąstymo / verslo sprendimų sąveikos modelį (žr. 2-ą paveikslą).

2 pav. Strateginio mąstymo / verslo sprendimų sąveikos modelis

Šaltinis: GRUBLIENĖ, Violeta; ŠIMKUVIENĖ, Lina. Strateginio mąstymo sąsajos su verslo sprendimais [interaktyvus]. *Regional Formation and Development Studies*, 2013, Nr. 9, p. 62. Prieiga per EBSCO duomenų bazę: <http://web.b.ebscohost.com/bsi/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=fd9598d0-eae7-457a-b109-24c2ad32ca30%40pdc-v-sessmgr03>.

Strategiškai mąstantys vadovai geba nustatyti prioritetus, numatyti veiklos kryptis, etapus, ir metodus, kuriuos reikia pritaikyti, siekiant, kad būtų pasiekti keliami organizacijos tikslai, valdant komandoje vykstančius procesus ir žmones, suderinus skirtingas nuomones. Akivaizdu, kad komandinis darbas vienodai suvokiant tikslą, taikant tas pačias tikslo siekimo priemones, laikantis procedūrų bei taisyklių, dalijantis idėjomis, patirtimi ir turima informacija leidžia daugiau nei individualiai tam pačiam žmonių skaičiui.

Vadovai, prieš priimdami ir įgyvendindami verslo sprendimus, yra linkę atlikti išsamų organizacijos aplinkos tyrimą, apdoroti surinktą informaciją bei derindami analizės rezultatus išnagrinėti kiekvienos alternatyvos plusus ir minusus, taip jie ieško naujų idėjų inovatyviems sprendimams.

2. Intuicija strategiųjų sprendimų priėmimo

Intuicijos dėka buvo priimami unikalūs sprendimai, leidę išvesti įmones į pirmaujančiųjų gretas. Sprendimo tikslumas ir greitis priklauso nuo abiejų žmogaus pusrutulių sąveikos – tokiu būdu, abiejų smegenų pusrutulių sąveikos rezultata – kūrybingumą ir intuiciją [1]. Intuicija – gebėjimas matyti ir detales, ir visą vaizdą, kuriame matosi spalvos, emocijos, vaizdas.

Rytų bei Vakarų pasaulio verslo suvokimas skiriasi savo dėmesio koncentracija į skirtingus konceptus. Svarbu paminėti, jog XX a. Konservatyvi korporatyvinė tradicija nelaikė intuicijos lyderystės bruožu. Buvo laikoma, jog intuityvus mąstymas – nemoksliskas ir nelogiškai argumentuotas, tuo pačiu – ir silpnesnis.

Vakarų verslo literatūroje išskiriami pagrindiniai požiūriai į intuiciją aspektai (žr. 1-ą lentelę).

1 lentelė

Pagrindiniai požiūriai į intuiciją Vakarų verslo literatūroje aspektai

Požiūris	Pagrindimas
Intuicija – tai išvalga	Intuicija - tai greita ir paruošta išvalga. Išvalga reiškia aiškų ir gilų supratimą apie žmones ir situacijas. Vadinasi, intuicija - tai žinojimo būseną, kuri leidžia greitai veikti. Intuicija – tai ne mistinė jėga. Intuicija – tai išankstinis žinojimas.
Intuicija – tai vaizdiniai	Intuicija – tai simboliniai sapnai, spontaniški psichikos vaizdiniai, netgi fiziniai pojūčiai.
Intuicija – tai šeštas jausmas, vidinis balsas	Intuicija – tai šeštas jausmas, mūsų vidinis balsas.
Intuicija – tai žmogaus smegenų veiklos rezultatas	Intuicija – tai žmogaus smegenų veiklos rezultatas, didžiąja dalimi įtakojamas dešiniojo smegenų pusrutulio veiklos.
Intuicija – tai pasąmonės informacija	Intuicija – tai supratimas iš mūsų neaprepiamo pasąmonės informacijos sandėlio.
Intuicija – tai praktinio ir kūrybinio proto derinimas.	Intuicija – tai ne paslaptinis psichinis procesas, bet praktinio ir kūrybinio proto derinimas. Intuicija gali ir turi būti lavinama kaip atskiras intuityvusis protas.

Šaltinis: BARVYDIENĖ, Violeta.; MINIOTAITĖ, Alisa. Intuicijos vaidmuo verslo sprendimų priėmimo procese [interaktyvus]. *Lietuvos taikomųjų mokslų akademijos mokslo darbai. Tarptautinis inovacinis taikomųjų mokslų darbų žurnalas*, 2011, Nr. 6, p. 61. Prieiga per internetą:

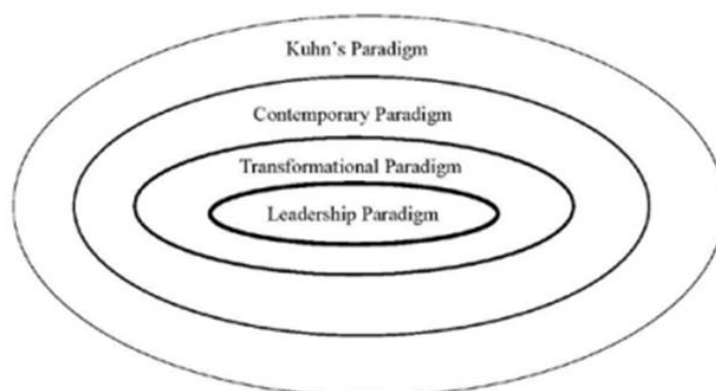
<<http://193.219.76.12/index.php/RFDS/article/viewFile/593/pdf>>.

Pastebėta, kad kuo didesnė įmonės apyvarta, tuo mažiau intuicijos naudoja vadovai. Manoma, kad tai galėtų būti paaiškinta atsakomybės lygiu: esant didesnei atsakomybei, prioritetai teikiami patikrintam racionaliam mąstymui. Kuo mažesnė įmonė, tuo rečiau vadovai pasitelkia intuiciją. Tai galima paaiškinti atsakomybės prisiėmimo lygiu: esant didesnei atsakomybei, prioritetai teikiami patikrintam racionaliam mąstymui [1].

3. Lyderystės ir sisteminio mąstymo sąsaja

Sunku rasti visuotinai priimtą lyderystės apibrėžimą, tačiau tai galima sieti su 1970-1980m. vadovo sampratos suvokimo praplėtimu - terminas „lyderis“ pradedamas vartoti akcentuojant skirtumus tarp vadovo ir lyderio [2]. Vadovas tiki ir pasitiki sistema, jis ją palaiko, atlieka tiksliai ir tinkamai visus veiksmus, o svarbiausia intensyviai siekia valdžios. Tuo metu lyderį galima pažinti iš santykio su žmonėmis. Lyderis pasitiki ne sistema, o žmonėmis, siekia jų pasitikėjimo, veikdamas jis imasi tikrai reikiamų veiksmų.

Charles Henry straipsnyje „New Paradigm of Systems thinking“ nagrinėja sisteminio mąstymo ir sprendimų priėmimo pritaikymą lyderystei. Įžangoje autorius aptaria mokslininko T.S.Kuhn pasiūlytą paradigmos koncepciją. Charles Henry ją pateikia kaip pagrindą, kurio dėka sukuria savo naują sisteminio mąstymo paradigmą, vadinamą lyderystės paradigma. Paradigma – tai mokslinės bendrijos priimtas mąstymo būdas, sąvokų tinklas, per kurį mokslininkas žvelgia į tikrovę [2]. Charles Henry pateikia schemą, kurioje nurodoma Kuhno paradigmos, modernios paradigmos, transformacinės paradigmos ir lyderystės paradigmos santykis (žr. 3 paveikslą).

3 pav. Lyderystė sisteminio mąstymo paradigmos modelyje

Šaltinis: CHARLES Henry. New Paradigm of Systems Thinking [interaktyvus]. *International Journal of Economics, Finance and Management*, 2013, Nr. 5, p. 353. Prieiga per internetą: <http://www.ejournalofbusiness.org/archive/vol2no5/vol2no5_2.pdf>.

Lyderiai, kurie suprato organizacines teorijas ir kurie vienodai suvokia įvairias vadovavimo paradigmas ir valdymo vaidmenis, greičiausiai priims tinkamus sprendimus, kurie leis jų organizacijoms vykdyti sėkmingą veiklą. Sisteminis mąstymas atskleidžia įvairius tarpusavio santykius ir veikimo schemas organizacijoje, padeda identifikuoti jos vystymosi dėsningumus ir įgalina lyderį kurti organizacijos ilgalaikį unikalumą per produktyvias vystymosi kryptis. Praplėtęs savo mąstymo ribas ir vadovaudamasis sisteminiu požiūriu į organizaciją lyderis prisiima sau naują vaidmenį – lyderio, kaip organizacijos konstruktoriaus, vaidmenį. sisteminis mąstymas apibūdinamas kaip aktuali, vertinga vadovo, lyderio kompetencija.

Išvados

1. Sisteminis mąstymas ir sprendimų priėmimas yra itin svarbus konceptas šiandieniniame pasaulyje, nes susiduriant su dideliais informacijos kiekiais nebeužtenka vien tik analizės. Sistemiškai mąstantis vadovas geba: daryti įtaką kitiems, dirba komandoje, siekia numatyti ateitį, neapsiriboja šiandiena, priima tik pačius svarbiausius sprendimus – suteikia veiklos ir atsakomybės kitiems darbuotojams, valdo riziką, sprendimai priimami holistiniu principu, naudojant intuityvų mąstymą.

2. Pasaulyje priimant sprendimus intuityvus mąstymas naudojamas labiau nei Lietuvoje. Intuiciją naudoja aukščiausios grandies vadovai dažniau nei žemesnės. Sisteminių mąstymą galima laikyti kompetencija, kuri leidžia aiškiau identifikuoti skirtumus tarp lyderio ir vadovo, bei reikšmingai pagerina lyderystės efektyvumą.

3. Lyderiai, kurie suprato organizacines teorijas ir kurie vienodai suvokia įvairias vadovavimo paradigmas ir valdymo vaidmenis, greičiausiai priims tinkamus sprendimus, kurie leis jų organizacijoms vykdyti sėkmingą veiklą. Organizacijų vadovai yra tie žmonės, kurie siekia tikslingai valdyti socialines sistemas, tačiau dėl globalioms sistemoms būdingo kompleksiskumo tokių sistemų elgesį sunku prognozuoti.

Literatūra

1. BARVYDIENĖ, Violeta.; MINIOTAITĖ, Alisa. Intuicijos vaidmuo verslo sprendimų priėmimo procese [interaktyvus]. *Lietuvos taikomųjų mokslų akademijos mokslo darbai. Tarptautinis inovacinis taikomųjų mokslų darbų žurnalas*, 2011, Nr. 6, p. 52–65. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://193.219.76.12/index.php/RFDS/article/viewFile/593/pdf>>.
2. CHARLES, Henry. New Paradigm of Systems Thinking [interaktyvus]. *International Journal of Economics, Finance and Management*, 2013, Nr. 5, p. 351–354. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ejournalofbusiness.org/archive/vol2no5/vol2no5_2.pdf>.
3. GRUBLIENĖ, Violeta; ŠIMKUVIENĖ, Lina. Strateginio mąstymo sąsajos su verslo sprendimais [interaktyvus]. *Regional Formation and Development Studies*, 2013, Nr. 9, p. 59–63. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 27 d.]. Prieiga per EBSCO duomenų bazę: <<http://web.b.ebscohost.com/bsi/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=fd9598d0-eae7-457a-b109-24c2ad32ca30%40pdc-v-sessmgr03>>.
4. SHAKED, Haim; SCHECHTER, Chen. Systems thinking among school middle leaders [interaktyvus]. *Educational Management Administration & Leadership*, 2017, Nr. 45, p. 699–718. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 27 d.]. Prieiga per EBSCO duomenų bazę: <<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=122827733&site=bsi-live>>.

SYSTEMIC THINKING AND DECISION MAKING

Summary

This article analyzes the principles of systematic thinking, the importance of intuition in strategic decision making and the link between leadership and systemic thinking. Strategic thinking is very important in organization management – this is ability merge organization and long term prospects existing situation. A systematic thinking leader is capable of: influencing others, working in a team, anticipating the future, not limiting themselves today, making the most important decisions - providing activities and responsibilities to other employees, managing risks, making decisions in a holistic way using intuitive thinking. Leaders who have understood organizational theories and are equally aware of the different management paradigms and management roles will likely make the right decisions that will allow their organizations to succeed. Methods of systemic thinking make it easier to understand and influence social systems, so systematic thinking is described as a top manager's and leader's competence.

SOCIALINIŲ TINKLŲ SUKURIAMŲ GALIMYBIŲ UOSTO IR LAIVYBOS ĮMONIŲ VALDYME VERTINIMAS

Jolita Valaitytė, Nikita Valterytė

Mokslinė vadovė – lektorė Elena Valionienė

Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla

Įvadas

Socialinių tinklų naudojimas kasdieninėje veikloje intensyvėja, vartotojų skaičius socialiniuose tinkluose ir kitose elektroninėse platformose kasdien didėja, kas sąlygoja ir verslo sektoriaus veiklą įtraukimą į socialinių tinklų aplinką. Uosto ir laivybos verslo sektoriuje dėl verslo tarptautiškumo didėja socialinių tinklų naudojimas įvairiose verslo srityse: rinkodaroje, komercijoje, personalo paieškos ir atrankos, pardavimų, paslaugų teikimo, klientų valdymo ir kitose strategiškai reikšmingose srityse. Verslo sąsajas su socialiniais tinklais galima vertinti tiek per klasikinių, tiek per modernių teorijų prizmę: klasikinių teorijų pagrindu socialinius tinklus galima įvardinti kaip rinkodaros formavimo ir pardavimų didinimo priemonę (produktyvumas, efektyvumas, apyvartumas ir t.t.), bihevioristinių teorijų pagrindu galima socialinius tinklus analizuoti per žmogiškųjų išteklių paieškos, atrankos ir komandos formavimo metodų prizmę, o modernių vadybos teorijų pagrindu, socialiniai tinklai gali būti vertinami kaip organizacijos įsiliejimo į sektoriaus kompanijų verslo ir konkurencinės rinkos tinklą požiūriu arba, kaip tinklinės organizacijos strateginio valdymo, prizmę. Kadangi produktyvumo ir apyvartumo kriterijai labiau yra analizuojami e-verslo plėtros probleminiame tyrimų lauke, o mokslinių tyrimų yra pakankamai daug analizuojant socialinių tinklų panaudojimą komerciniams tikslams, tad šio tyrimo problema yra grindžiama pasaulyje populiaraus tinklaraščio Twitter įtrauktimi į rinkodaros priemonių kompleksą Lietuvos uosto ir laivybos sektoriuje bei profesinio socialinio tinklo LinkedIn žmogiškųjų išteklių paieškos funkcijų panaudojimu Lietuvos uosto ir laivybos kompanijose.

Tyrimo objektas: Twitter ir LinkedIn socialinių tinklų panaudojimas uosto ir laivybos įmonėse.

Tyrimo tikslas: įvertinti socialinių tinklų naudojamumą uosto ir laivybos įmonių versle.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti socialinių tinklų panaudojimo įtaką uosto ir laivybos verslo plėtojimui;
2. Sudaryti tyrimo metodiką tiriant Twitter ir LinkedIn tinklų panaudojimą Lietuvos uosto ir laivybos įmonių sektoriuje;
3. Įvertinti Twitter ir LinkedIn socialinių tinklų naudojamumą uosto ir laivybos sektoriuje.

Atliekant tyrimą buvo taikomas mokslinės literatūros šaltinių analizės metodas, apibūdinant socialinių tinklų sampratą bei jų funkcinį panaudojimą, plėtojant uosto ir laivybos verslą, išlaikant

konkurencingumą rinkoje. Empiriniam tyrimui pritaikyta speciali tyrimo metodika, analizuojant LinkedIn ir Twitter platformose atliktas paieškas pagal probleminio tyrimo lauko raktažodžius. Statistinių rodiklių logografinio atvaizdavimo metodas buvo panaudotas atvaizduojant socialinių tinklų naudojimo statistiką.

1. Socialinių tinklų panaudojimo įtakos uosto ir laivybos verslui apibūdinimas

Socialinis tinklas – subjektų (žmonių ar organizacijų) grupė, kuri susijusi vienu ar keliais ryšiais: finansinių, draugystės, verslo ir kt. Socialinių tinklų kūrimas laikomas rinkodaros instrumentu („Verslo žinios“ žodynas, 2019)

Remiantis apibrėžimu, galima daryti tokią prielaidą, kad pagrindinė socialinio tinklo funkcinė paskirtis yra perduoti, paskelbti informaciją, kurią galėtų matyti kiekvienas, turintis prieigą prie interneto.

Remiantis vadybos teorijų raida, galima pastebėti, kad socialinių tinklų įtaka didėja kintant priėjimui prie naujos informacijos, naujų socialinių ryšių, idėjų, išteklių, įgūdžių ar naujų žinių. (Burt 2001; 47) Jeigu praeitame šimtmetyje didelė dalis verslo buvo pagrįsta žmogiškuoju kontaktu, žinojimu bei stipriomis profesinėmis kompetencijomis, tai XXI a. darbo rinka yra pakitusi dėl globalios ekonomikos įtakos: dėl globalios rinkos dalis verslo procesų persikėlė į elektroninę erdvę, nes tokiu būdu sutrumpėjo verslo transakcijų trukmė, dėl jaunesnės kartos žmonių įtraukties į skaitmenines technologijas dalis verslo rinkos taip pat persikėlė į elektroninę erdvę. Elektroninių paslaugų platformos tapo verslo ir vartotojų jungiamąjį grandimi: nemokamas paslaugas fiziniams vartotojams, kompensuojant teikiamomis komercinėmis paslaugomis, juridiniams asmenims susikūrė sudėtingos socialinių tinklų platformos, kurios sukūrė ne tik patrauklią bendravimo aplinką fiziniams asmenims, tačiau ir didelės aprėpties rinkodaros priemonių plėtojimo platformą juridiniams asmenims.

Pavyzdžiui, logistikos įmonių darbas yra suplanuoti nuosekliai maršrutą kroviniui taip, kad kroviniui bei jo gabentojui nebūtų jokių kliūčių pasiekti jam skirtą vietą per tam tikrą laikotarpį. Tokio tipo įmonėms yra labai svarbus internetas, kurio pagalba jos gali stebėti krovinio esamą vietą ir padėti bei komunikuoti su krovinio galutiniu tašku dėl tikslaus jo atgabenimo laiko. Taip pats galima pastebėti, kad visos šitos krovinio transportavimo esmė yra ir reklama, nes ant konteinerių dažniausiai būna tam tikros kompanijos logotipas, todėl socialiniai tinklai stambioms įmonėms gali kelti apyvartą. Ne paslaptis, kad šiuolaikiniame pasaulyje žmonės labai mėgstą fotografuoti vadinamus „gražius“ vaizdus, tad tas pats kitokios spalvos konteineris ant sunkvežimio gali žmogui pasirodyti tariamai „gražus“, žmogus jį nufotografuoja ir įkelia į socialinę platformą, kur mato ne tik jo draugai, bet ir asmenys, turintys taip pat paskyrą toje platformoje. Be abejo, į socialinę erdvę, įmonės taip pat gali talpinti savo dienos padarytus darbus, rodyti kitiems asmenims savo aktyvumą ir t.t.

Nepaisant visų interneto siūlomų galimybių mokslininkai teigia, kad RSV parodė, jog organizacijos neišnaudoja visą interaktyvumo potencialą ir svetainę naudoja kaip vienpusės komunikacijos įrankį. (Eyun-Jung Ki, 2006)

Abi pusės neginčija fakto, kad socialiniai tinklai sukūrė interaktyvią neapčiuopiamą sąsają tarp vartotojų ir verslo, kuri pasižymi neribotos erdvės, realaus laiko charakteristikomis, pakankamai nedideliais eksploataciniais kaštais su didele verslo ir vartotojų įtrauktimi į specializuotus tematinis tinklus.

1 lentelė

Socialinių tinklų naudojimo versle stiprybės	Socialinių tinklų naudojimo versle silpnybės
Lokali stiprybės: valdyti įmonę, tvarkyti dokumentaciją, stebėti savo personalą, jo pomėgius, veiklą ir pan.	Lokali silpnybės: nuolat gali būti sekami stebimi, rizika prarasti duomenis, rizika susigadinti reputaciją dėl blogo kokio nors personalo nario elgesio.
Socialinių tinklų naudojimo versle galimybės	Socialinių tinklų versle grėsmės
Globalios galimybės: Nelygybės mažinimas, veikianti įmonė plėtoja savo veiklą daugelyje šalių ir įgyja tyrimų ir diegimo, gamybos, marketingo ir finansinių pranašumų bei reputaciją. (Pugačiauskas, 2000) Priežastis – išlikimas.	Globalios grėsmės: susinaikinimas ir bankrotas: įtrauktis į nusikalstamas veikas, asmens duomenų apsaugos reglamentas, finansinė rizika dėl duomenų neteisėto naudojimo, autorysčių, kibernetinės atakos, fiskalinė krizė, nacionalinio valdymo nepakankamumas, socialinis nestabilumas, teoristų atakos, kritinės infrastruktūros gedimas.

Uosto ir laivybos sektorius – tai stambus pramonių kompleksas susijęs su transporto paskirstymu ir kitomis sistemomis. Patys uostai yra įvardijami kaip tarptautinio krovinių gabenimo tranzito mazgai. Uostai tampa ekonominės plėtros centrais, kai šalia uostų yra įkuriamos paslaugų įmonės arba pramonės. Taip pat jūrų uostai teikia pakankamai didelę pridėtinę vertę, kuri yra labai svarbi regioninei bei nacionalinei ekonomikai (Belova J., Mickienė R. 2012; 5). Uosto ir laivybos įmonių paskirtis šiai dienai yra daugiafunkcinis, pavyzdžiui, komunikuoti su prekybos partneriais, užtikrinti krovinių gabenimą, sandėliavimą, perkrovimą, tvarkyti laivus, agentuoti laivus, ir net kelti žmones keltais. Uosto įmonės yra suskirstytos pagal jų teikiamą paskirtį į atskiras klasifikacijas, tai gali būti krovos kompanijos, agentavimo, remonto ir net sandėliavimo kompanijos. Įmonės taip pat dažnai priklauso asociacijoms, taip skatindamos savo tarptautiškumą įstodamos ne tik į Lietuvos asociacijas, tačiau ir į tarptautines. Įmonės įstojusios į tarptautines asociacijas, gerina savo, kaip darbdavio patrauklumą, užtikrindamos savo patiklumą ir profesionalumą.

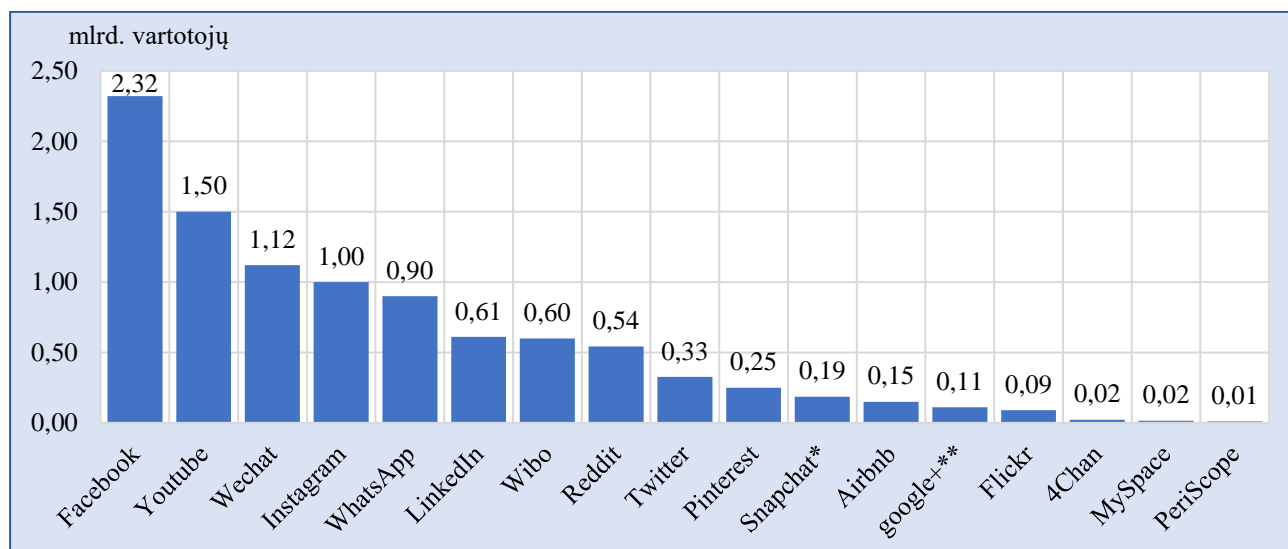
Apibendrinant, galima teigti, kad fizinių ir juridinių asmenų įtrauktis į socialinius tinklus – tai globali interaktyvi verslo plėtojimo prielaida, pasižyminti tiek teigiamu, tiek neigiamu poveikiu. Mokslinės literatūros analizės metu buvo nustatyta, kad pagrindinės dalies verslo veiklos procesų perkėlimas į socialinių medijų erdvę yra susijęs su tokiomis rizikomis, kaip duomenų praradimas, reputacijos susigadinimas, kurios gali būti kompensuojamos tokiomis pagrindinėmis teigiamo poveikio verslo plėtros komponentėmis: valdyti įmonę, sekti savo darbuotojus, skatinti tarptautiškumą. Socialinių tinklų naudojimas uosto ir laivybos procesuose sukuria papildomas

galimybes tokias, kaip universalus tobulėjimas, galimybė sekti konkurentus, nuotoliniu būdu valdyti įmonės veiklą, tačiau taip pat sukuria ir papildomas ženklų riziką keliančias grėsmes, tokias kaip kibernetinės atakos, teroristiniai antpuoliai, bankrotas.

2. Socialinių tinklų naudojamumo apžvalga

Apskritai, socialinių tinklų sukurtą interaktyvią verslo aplinką, galima būtų apibūdinti 2019 m. pradžios statistiniais rodikliais, kurie yra skelbiami <https://www.brandwatch.com/blog/amazing-social-media-statistics-and-facts/#section-10>. Remiantis socialinių medijų naudojimo tyrimo ataskaita, galima matyti, kad iš viso 2019 m. pradžioje pasaulio gyventojų skaičius sudarė 7,7 mlrd. žmonių, kurių 4.2 mlrd. turėjo interneto prieigą (54%) ir net 3,397 mlrd. gyventojų buvo aktyvūs socialinių medijų naudotojai, kas sudaro 44% visos pasaulio populiacijos. Reikia pastebėti, kad kiekvienas interneto prieigą turintis pasaulio gyventojas vidutiniškai turi 7.6 paskyros socialiniuose tinkluose. Vidutiniškai vienas pasaulio gyventojas turi 5,54 socialinės paskyros ir vidutiniškai socialinėse medijose kasdien praleidžia 116 minučių. Pažymėtina, kad globalios rinkos kontekste net 91% prekių ženklų naudoja bent 2 socialinės medijos kanalus, o 81% smulkaus ir vidutinio verslo kompanijų savo verslą plėtoja vienoje ar kitokioje elektroninėje platformoje. Analizuojant verslo plėtros galimybes reikia pažymėti, kad socialinių medijų naudotojų skaičius per vienerius metus padidėjo 320 mln. naudotojų.

Analizuojant socialinių tinklų pasiskirstymą pagal naudojamumą pasaulyje, galima matyti, kad Facebook tinklas dominuoja ir turi 2,32 mlrd. vartotojų, kas sudaro 54% visų interneto prieigą turinčių pasaulio gyventojų. Vaizdo įrašų dalinimosi socialinis tinklas Youtube, nors ir turi mažiau vartotojų, tačiau jų skaičius pakankamai įspūdingas – 1,5 mlrd. vartotojų visame pasaulyje.

I pav. Socialinių tinklų naudojamumo statistiniai rodikliai 2019 m. pradžia
 Paaškinimas: *-kasdien naudojančių vartotojų skaičius; ** - nuo 2019 m. naikinamas socialinis tinklas

Remiantis apibrėžtu tyrimo objektu, galima matyti, kad LinkedIn profesionalios darbuotojų paieškos socialinę platformą iš viso turi 0,61 mlrd. vartotojų, o trumpųjų žinučių tinklaraščio socialinė platforma Twitter dvigubai mažiau - 0,33 mlrd. vartotojų. Atsižvelgiant į pasaulinio masto naudojamumą tai - pakankamai didelis naudojamumo rodiklis, nes LinkedIn vartotojų skaičius siekia 15%, o Twitter – 8% visų interneto prieigą turinčių pasaulio gyventojų.

Analizuojant verslo socialiniuose tinkluose statistiką reikia atsižvelgti į tai, kad 2015 m. socialinius tinklus valdančios kompanijos iš viso uždirbo 8,3 mlrd. JAV dolerių už reklamos skelbimus, o 2016 m. verslo subjektai reklamai socialiniuose tinkluose išleido 40 mlrd. JAV dolerių: 38% iš šias išlaidas patyrusių verslo organizacijų teigia ketinančios padidinti jų rinkodaros komplekso įgyvendinimui skirtų lėšų dalį reklamai socialiniuose tinkluose iki 20%. Reikia paminėti, kad net 83% kompanijų, turinčių Facebook paskyrą, turi ir Twitter paskyrą.

Įdomi statistika pateikiama analizuojant Youtube socialinio tinklo naudojamumą. Atsižvelgiant į tai, kad šis socialinis tinklas susikūrė 2005 m., po 13 metų, 2019 m. pradžioje, socialinio tinklo duomenų bazėje saugomų vaizdo įrašų peržiūrų skaičius per dieną vidutiniškai siekia 8 mlrd. peržiūrų, kurias atlieka 500 mln. vartotojų.

Vertinant Google paieškos sistemos naudojamumą, galima matyti, kad vidutiniškai per mėnesį Google platformoje variliai atlieka daugiau nei 100 mlrd. paieškų per mėnesį, kas reiškia, kad kiekvienas interneto prieigą turintis pasaulio gyventojas vidutiniškai per mėnesį atlieka 23,81 paieškos, o tai reiškia, kad vidutiniškai kiekvienas interneto prieiga turintis pasaulio gyventojas per vieną dieną atlieka 0,8 paieškos. Galima būtų apibendrinti, kad kasdien kiekvienas interneto prieigą turintis gyventojas atlieka bent vieną paiešką. Kita vertus, Google paieškos variklis vidutiniškai kiekvieną sekundę atlieka vidutiniškai 40000 užklausų, o net 91,47% visų pasaulyje atliekamų paieškų yra atliekamos naudojant Google paieškos variklius.

2 lentelė

	Facebook	Youtube	Instagram	LinkedIn	Twitter
Paskyrų skaičius	2,32 bln.	1,9 bln.	1 bln.	590 mln.	1,3 mlrd.
Netikrų paskyrų skaičius	81 mln.	-	-	-	-
Aktyvių vartotojų skaičius	1,52 bln.	30 mln.	500 mln.	260 mln.	326 mln./mėn
Draugų, sekėjų sk., tenkantis vienai paskyrai	-	-	-	-	707

Šaltinis: brandwatch (2019). [žiūrėta: 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://www.brandwatch.com/>

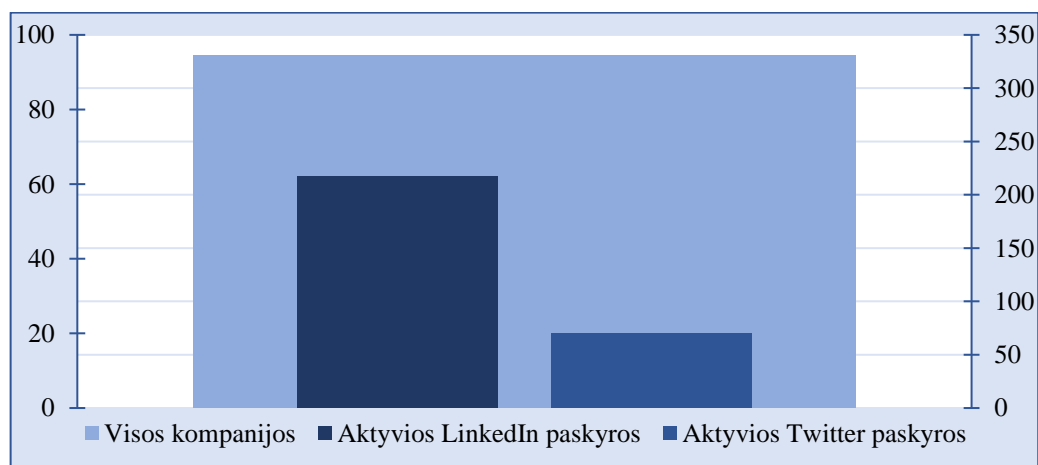
LinkedIn – tai patrauklaus darbdavio formavimo instrumentas, jame darbuotojai gali aptikti atsiliepimus apie įmonę, o įmonė ieškoti potencialių darbuotojų, o Twitter – aktyvaus, tarptautinio darbdavio, savęs pateikimas, kur darbdavys oficialiai gali skelbti įmonės naujienas, susisiekti su kitomis įmonėmis. Nors abi svetainės turi skirtingą paskirtį, tačiau pagrindinis darbdavio tikslas

išlieka tas pats, pateikti save ne tik Lietuvos, bet ir užsienio rinkai ir tai jie stengiasi padaryti kuo išmaniau, siekdami gauti tarptautinį pripažinimą.

Apibendrinant socialinių medijų naudojamumo statistiką, galima teigti, kad skaitmeninė erdvė ir socialinės medijos verslo subjektams sudaro platų paslaugų spektrą turintį instrumentą valdant verslo įmonę, o uosto ir laivybos įmonėms, dalyvaujančioms globaliose krovinių logistinėse grandinėse socialinių medijų naudojimas įvardijamas kaip viena pagrindinių konkurencingumo didinimo rinkoje priemonių. Atlikus LinkedIn ir Twitter socialinių tinklų funkcinę analizę verslo plėtojimo kontekste, galima matyti, kad LinkedIn socialinis tinklas gali būti naudojamas patrauklaus darbdavio įvaizdžio formavimui, o Twitter – aktyvaus ir žingeidaus darbdavio bei profesionalaus verslininko įvaizdžio formavimui, todėl kompleksinis šių socialinių tinklų naudojimas įvardinamas pakankamai veiksminga rinkodaros priemone globalioje rinkoje, kurioje veikia visos uosto ir laivybos kompanijos.

3. Tyrimo metodologija

Šiam tyrimui buvo pasirinktos 331 Klaipėdos uoste veikiančios ir su uostu bendradarbiaujančios įmonės. Tyrimas buvo atliktas 2019 metais balandžio dvidešimtą dieną, 19:00 Twitter bei LinkedIn paskyrose. Tyrimo metu internete buvo ieškoma kiekviena Klaipėdos uosto kompanija bei skaičiuojamos kiekvienos kompanijos esamas tinklaraštis, kuriuose įmonės skelbia aktualiausias naujienas. Vėliau, pagal Klaipėdos uoste esančias įmonių grupes, LinkedIn bei Twitter platformose buvo skaičiuojamos esamos aktyvios paskyros bei buvo išvestos statistinės diagramos tiek procentaliai, tiek neprocentaliai.

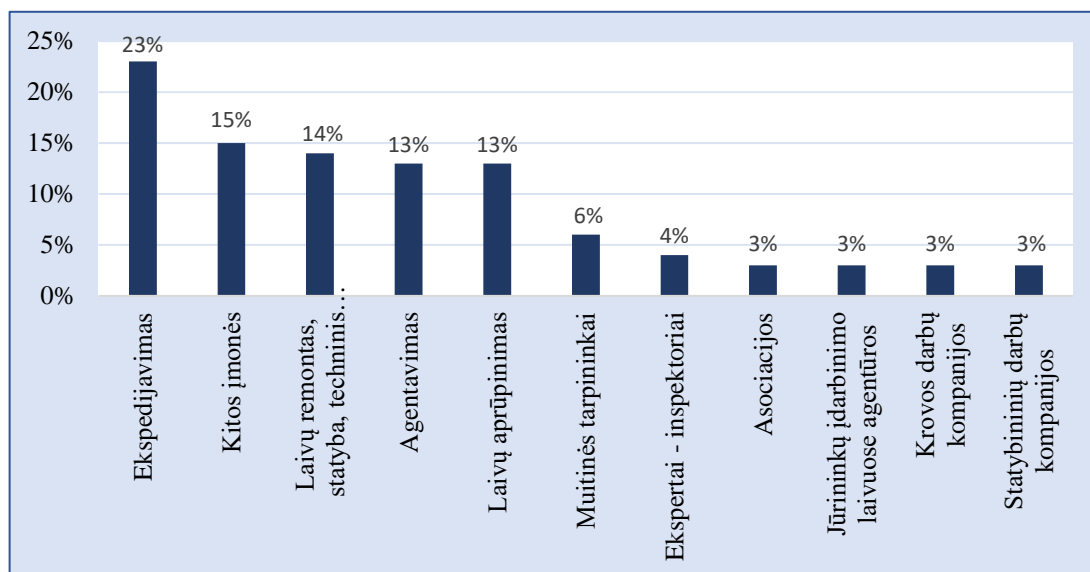

2 pav. Esamos LinkedIn ir Twitter aktyvios paskyros

Siekiant įvertinti kaip LinkedIn (62 esamos paskyros) ir Twitter (20 esamų paskyrų) socialiniai tinklai yra naudojami uosto ir laivybos kompanijų veikloje, buvo rasta, kad kompanijos, kurios turi anketą šiose platformose, sraute skelbia savo pasiekimus, laimėjimus, naujienas apie krovinius, esamo personalo pasikeitimus bei t.t.

4. Socialinių tinklų LinkedIn ir Twitter naudojamo Klaipėdos jūrų uosto ir laivybos kompanijose vertinimas

Iš viso Klaipėdoje veikiančių ir su uostu bendradarbiaujančių įmonių yra 331. Iš jų 286 turi sukūrusios savo internetinį puslapį, t.y. 86,4% iš visų esančių įmonių turi savo tinklaraštį. Atlikus įmonių pasiskirstymo pagal veiklos sritį Klaipėdos uoste analizę, remiantis portalo portofklaipeda.lt duomenimis, galima pastebėti, kad skirtingų klasifikacijų įmonių, susijusių su uostu, šiuo metu yra net 11 rūšių (2 pav.).

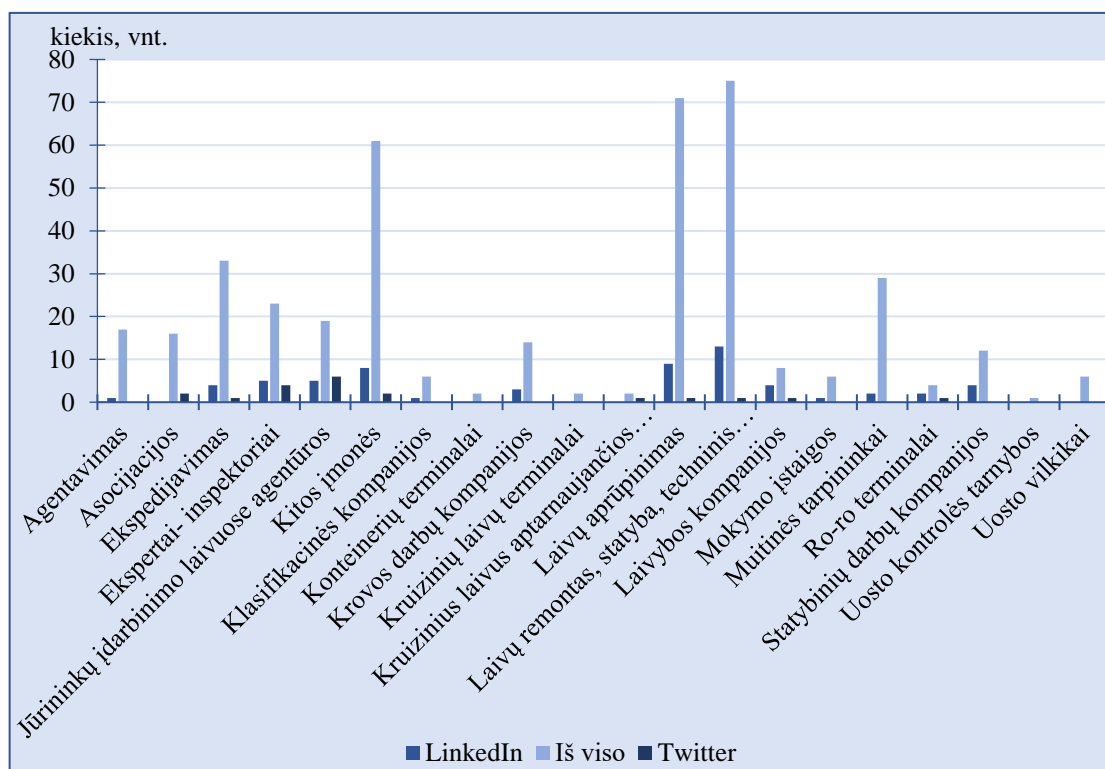

3 pav. Įmonės susijusios su uosto verslumu.

Šaltinis: Klaipėdos uostas (2015). *Įmonių grupės* [žiūrėta 2019-03-28]. Prieiga internetu: <http://www.portofklaipeda.lt/imoniu-grupes>

Atlikus Klaipėdos uoste veikiančių uosto ir laivybos kompanijų pasiskirstymą pagal veiklos sritis, galima matyti, kad dominuoja paslaugų įmonės, užsiimančios tokiais veiklomis kaip ekspedijavimas, laivų remontas, statyba, techninis aptarnavimas, agentavimas bei laivų aprūpinimas. Tai sudaro prielaidas teigti, kad socialinių tinklų panaudojimas didinant paslaugų įmonių konkurencingumą, remiantis teorinėmis tyrimo prielaidomis, yra vienas iš teigiamą poveikį turinčių veiksnių. Taip pat galima teigti, jog įmonės, kurios naudojami socialiniais tinklais, didina savo populiarumą bei atliekamo darbo kokybę, nes tuomet atsiranda iš vartotojų pusės pasitikėjimas kompanijų atliekamomis paslaugomis bei jų gaminamomis prekėmis. Iš tyrimo rezultatų taipogi galima spręsti, kad naujoms kompanijoms Lietuvoje, kurios atlieka tokias pačias paslaugas kaip laivų remontavimas, agentavimas, ekspedijavimas arba laivų aprūpinimas, būtų labai sunku patekti į tą pačią rinkodaros šaką dėl esamų įmonių konkurencingumo. Be abejo, socialinių tinklų pritaikymas įmonėms gali lemti didelę dalį pelno. Kaip buvo minėta anksčiau, didžioji dalis įmonių turi savo internetinę svetainę, tačiau labiau pasidomėjus, galima teigti, kad įmonės ne maksimaliai išnaudoja suteikiamas socialinių tinklų galimybes. Tik viešas įmonės pristatymas, sukuriant įmonės tinklaraštį, nėra optimalus sprendimas pritraukti daugiau klientų. Norint tapti sėkmingai kompanijai, reikėtų

kreipti daugiau dėmesio į kitas populiarias socialines erdves, tokias kaip „Twitter“, „Facebook“, „Instagram“, „Youtube“, „LinkedIn“ ir kt. Atlikus paiešką Twitter ir LinkedIn svetainėse, kiek uosto įmonių turi aktyvias paskyras, rezultatai buvo nežymūs tinklalapių atžvilgiu.

4 pav. Įmonių aktyvios paskyros „LinkedIn“ ir „Twitter“ tinklalapiuose

Šaltinis: Klaipėdos uostas (2015). *Įmonių grupės* [žiūrėta 2019-03-28]. Prieiga internetu: <http://www.portoklaipeda.lt/imoniu-grupes>

Sulyginus šių dviejų socialinių tinklų statistikas, matoma, kad stambiausios įmonių rūšys dominuoja tik Twitter puslapyje, kuriame kompanijos skelbia savo aktualijas ir planus. LinkedIn yra skirtas ieškoti darbo. Taip pat jame profilius kuria ir stambios įmonės, kurios tinklapyje gauna atsiliepimus iš darbuotojų, o darbuotojai nuolatos gali matyti svetainės sraute siūlomus darbo pasiūlymus, kuriuos paskelbia patvirtintas kompanijos profilis. Tačiau žiūrint į bendrus rodiklius, šiame tyrime LinkedIn lenkia aktyvių paskirų skaičiumi Twitter.

Konteinerių terminalų pagal tyrimą, kaip ir kruizinių laivų terminalų, uosto kontrolės tarnybų bei uosto vilkikų grupės, nei viename iš šių socialinių tinklų neturi nei vienos aktyvios paskyros. Procentaliai žvelgiant, daugiausiai aktyvių paskyrų tinkluose turi ro – ro terminalai, statybinių darbų kompanijos, jūrinių įdarbinimo laivuose agentūros. Prieinama prie išvados, kad įmonės ne maksimaliai išnaudoja visas socialinių tinklų galimybes, plėtojant savo verslą.

Išvados

1. Vertinant socialinių tinklų galimybes uosto įmonėse, matoma, kad įžvelgus potencialą, jas galima išnaudoti maksimaliai pagal paskirtį. Šias galimybes šiai dienai yra išnaudoję net 86,4 procentai kompanijų.
2. Sudarius tyrimo metodiką, buvo ištirta Twitter ir LinkedIn panaudojimas Klaipėdos uosto ir laivybos įmonių sektoriuje. Matoma, kad LinkedIn naudoja 62 įmonės, o Twitter - 20.
3. Įvertinus atlikto tyrimo gautus rodiklius, lyginimo metodu, buvo nustatyta, kad įmonės neišnaudoja maksimalių tinklalapių galimybių, siekiant užtikrinti kompanijos tobulėjimą ir sėkmingumą.

Literatūra

1. BELOVA J., MICKIENĖ R. (2012). *Uosto veiklos valdymas: ekonominis aspektas*. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
2. BRANDWATCH (2019). *53 Incredible Facebook Statistics and Facts* [žiūrėta 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://www.brandwatch.com/blog/facebook-statistics/>
3. BRANDWATCH (2019). *53 Incredible and Interesting Twitter Stats and Statistics* [žiūrėta 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://www.brandwatch.com/blog/twitter-stats-and-statistics/>
4. BRANDWATCH (2019). *58 Insightful and Valuable LinkedIn Statistics* [žiūrėta 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://www.brandwatch.com/blog/linkedin-statistics/>
5. GEČIENĖ I. (2009). Sociologija. Mintis ir veiksmas. *Socialinių tinklų analizė migracijos studijose*. 2-25, p. 130-143.
6. ZEPHORIA (2019). *The Top 20 Valuable Facebook Statistics* [žiūrėta 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://zephoria.com/top-15-valuable-facebook-statistics/>
7. Irina A. TOYMENTSEVA, Natalya P. KARPOVA, Angelina A. TOYMENTSEVA (2016). International journal of environmental & science education. *Methods of the Development Strategy of Service Companies: Logistical Approach*, 11-14, p. 6820-6836.
8. Youtube (2019). *Youtube in numbers* [žiūrėta 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://www.youtube.com/intl/en-GB/yt/about/press/>
9. Klaipėdos uosto direkcija (2015). *Uosto įmonių duomenų bazė* [žiūrėta 2019-03-19]. Prieiga internetu: <http://www.portofklaipeda.lt/abeceline-imoniu-rodykle>
10. Klaipėdos uosto direkcija (2015). *Įmonių grupės* [žiūrėta 2019-03-18]. Prieiga internetu: <http://www.portofklaipeda.lt/imoniu-grupes>
11. Omnicore (2019). *Youtube by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts* [žiūrėta 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://www.omnicoreagency.com/youtube-statistics/>

12. Omnicore (2019). *Instagram by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts* [žiūrėta 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://www.omnicoreagency.com/instagram-statistics/>
13. Omnicore (2019). *LinkedIn by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts* [žiūrėta 2019-04-04]. Prieiga internetu: <https://www.omnicoreagency.com/linkedin-statistics/>
14. Verslo žinios (2019). *Žodynas* [žiūrėta 2019-03-20] Prieiga internetu: <http://zodynas.vz.lt/socialinis-tinklas>

EVALUATION OF OPPORTUNITIES OF SOCIAL NETWORK IN THE COMPANIES OF PORT AND SHIPPING MANAGEMENT

Summary

The use of social networks in daily activities is intensifying, the number of users on social networks and other electronic platforms is increasing every day, which also leads to the inclusion of business sector activities into the social network environment. In the port and shipping business sector, the internationalization of businesses increases the use of social networks in a variety of business areas: marketing, commerce, personnel search and selection, sales, service provision, customer management and other strategically important areas. Assessing the social networking capabilities of port enterprises, it shows that he saw a potential for them to exploit the maximum for its intended purpose. 86.4 percent of companies have used these opportunities to this day. Following the research methodology, the use of Twitter and LinkedIn in Klaipėda port and shipping companies was investigated. LinkedIn - 62 companies and Twitter - 20. After evaluating the results of the research carried out, by comparison method, it was found that companies do not use the possibilities of maximum web pages in order to ensure the company's development and success.

SPECIALIZUOTŲ BANKŲ RINKA LIETUVOJE

Dovilė Maknytė

Mokslinė vadovė – lektorė Dalytė Poteliūnaitė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

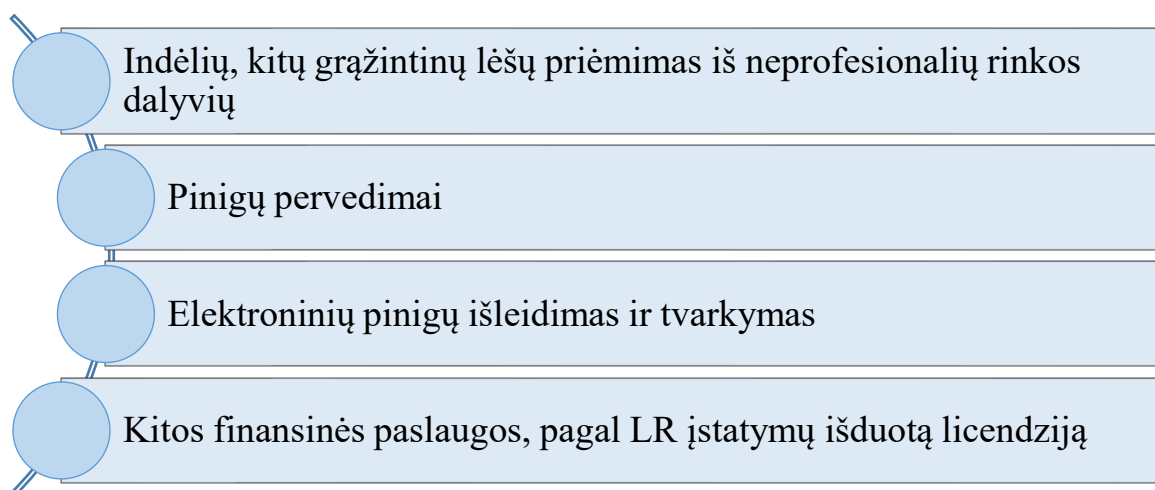
Įvadas

Siekiant sėkmingai disponuoti laisvai laikinomis lėšomis asmuo renkasi finansų įstaigą kaip tarpininką ir vietą, kur tikėtinau saugiausiai ir patikimiausiai turės galimybes tai daryti. Šiandien rinkoje finansinių institucijų pasiūlos įvairovė gausi ir vartotojas gali rinktis iš daugybės alternatyvų siekiant pateisinti savo lūkesčius. Įvairias kasdienes finansines paslaugas Lietuvos visuomenei siūlo įsitvirtinę komerciniai bankai, kredito unijos ir kitos šias paslaugas teikiančios institucijos. Nuo šių metų visuomenės nariai taip pat turi galimybę rinktis ir dar vieną alternatyvą – specializuotus bankus. Nors ir didžioji rinkos dalis renkasi komercinius bankus kaip savo „namų banką“, specializuotų bankų steigimasis jau tampa susidomėjimo objektu norintiems kitokio ir naujoviško finansinio tarpininko, siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus.

1. Specializuoto banko samprata

Visi veikiantys finansų rinkos dalyviai Lietuvoje priklauso finansų sektoriui, kurį prižiūri Lietuvos Respublikos centrinis bankas – Lietuvos Bankas. Pastarasis nuolat stebi šio sektoriaus dalyvių veiklos rezultatus, prižiūrint keliamų reikalavimų laikymąsi ir vykdymą bei teikiant su priežiūra susijusią informaciją. Viena iš finansinio sektoriaus dalių – bankai, kurie teikia visas finansines paslaugas neprofesionaliems rinkos dalyviams pagal suteiktą licenciją. Bankų sektorių apima įsteigti komerciniai bankai, užsienio bankų filialai bei specializuoti bankai [2]. Lietuvos banko duomenimis bankų sistemoje dalyvauja 6 komerciniai bankai, 7 užsienio bankų filialai bei nuo šių metų pradžios naujai į rinką įėjusių negausi specializuotų bankų pasiūla. Komerciniai bankai ir užsienio bankų filialai gerai žinomi visuomenei skirtingai nei specializuotų bankų rinkai. Tačiau pastarųjų atėjimas Lietuvos visuomenei yra nauja sfera, kuri suteiks naujų galimybių kūrimąsi, vedančių link tikėtinai konkurencijos finansinių paslaugų pasiūloje ir ekonominio kilimo finansų sektoriuje. Specializuotas bankas – tai Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuriai išduota licencija suteikia teisę teikti vieną ar kelias, tačiau ne visas, licencines finansines paslaugas, ar išduota licencija yra apribota asmenų, kuriems gali būti teikiamos licencinės finansinės paslaugos, ratas [1]. Išduota licencija galioja visoje Europos ekonominėje sistemoje ir suteikia galimybę patvirtintas finansines paslaugas taip pat teikti bendrojoje Europos Sąjungos rinkoje, kur bankas įsteigdamas filialus ar padalinius turi galimybę plėsti aptarnaujamos rinkos spektrą. Galimybė steigti specializuotus bankus Lietuvoje atsirado dar 2017 m. priimtais numatytais teisės aktais. [5] Skirtingai

nei komercinis bankas ar užsienio bankų filialas, specializuotas bankas gali teikti tik dalį bankinių paslaugų savo klientams. Šios paslaugos apima pervedimus, įvairius kasdieninius atsiskaitymus, mokėjimus, operacijas grynaisiais pinigais, bei kitos panašios paslaugos, kaip indėlių priėmimas ar paskolos suteikimas klientams (žr.: 1-mą paveikslą). Tačiau skirtingai nei komerciniuose bankuose, šio banko klientai negalės disponuoti savo lėšomis pasinaudojant išvestinėmis finansinėmis priemonėmis ar užsiimti investicine veikla [4].

1 pav. Licencinės finansinės paslaugos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal *Lietuvos Respublikos bankų įstatymo* Nr. IX-2085 įstatymą, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.230458>

Be bankinių paslaugų teikimo galimybių, skiriasi ir jų teikimo klientams tvarką. Specializuotuose bankuose, skirtingai nei komerciniuose, paslaugos gali būti suteiktos tam tikrai žmonių grupei. Mažesnio pradinio kapitalo vertė taip pat yra vienas iš esminių skirtumų tarp šių bankų. Specializuotuose bankuose yra taikomas 1 mln. eurų vertės privalomasis minimalus pradinis kapitalas, o komerciniuose – 5 mln. eurų kapitalas. [4]. Kadangi tai penkis kart mažiau lėšų reikalaujantis kapitalas, specializuoti bankai įgyja galimybę greičiau ir paprasčiau įsteigti veiklą. Taip pat dėl mažesnių kaštų pradiniam kapitalui reikiamybės, tai suteikia šio tipo bankams pranašumą teikti paslaugas siūlant vartotojams palankesnes, pigesnes alternatyvas nei komerciniai bankai. Kaip teigia straipsnio *The Role Of Specialized Banks In Economic Development With Emphasis On The Agricultural Banks* autoriai, specializuotas bankas turėtų savo veiklą sutelkti į vidutinės trukmės paskolų teikimą bei paskolų suteikimą ilgalaikiams ekonominiams projektams, kurie būtų paremti patikimais ekonominiais pagrindais taip užtikrinant veiklos tęstinumą ir prisidedant prie ekonominio vystymosi proceso [3]. Nors ir apie specializuotų bankų steigimo galimybę kalbėta 2017 metais, tik po metų šia galimybe plačiau susidomėta ir pradėta galvoti apie naujo pobūdžio bankų steigimą Lietuvoje.

2. Naujų specializuotų bankų kūrimasis Lietuvoje

Paskutinįjį 2018 metų ketvirtį visuomenei buvo pristatyta greitu metu startuojanti naujovė finansų sektoriuje. Sostinėje veikusi didžiausia šalyje kredito unija „Mano unija“ tapo pirmąja Lietuvoje bankines paslaugas teikianti institucija, kuriai suteikta specializuoto banko licencija [6]. Dėl įvykusios kredito unijos reformos, šalies kredito unijos, tarp jų ir „Mano unija“ privalėjo pasirinkti iš dviejų galimų variantų norint tęsti veiklą: tapti centrinės kredito unijos dalimi ar persiorganizuoti į banką. Pasirinkusi pastarąjį variantą, „Mano unija“ tapo pirmuoju specializuotu banku Lietuvoje, teikdama ankstesnes kreditines paslaugas savo klientams nauju akcinės bendrovės „Mano bankas“ vardu. Sekdamos „Mano unijos“ pavyzdžiu dar kelios unijos yra pateikusios ir gavusios Lietuvos Banko sutikimą persitvarkyti į specializuotus bankus. Taip pat veikiančių Lietuvoje kredito unijų pavyzdžiu pasekė ir dar keletas žinomų finansų rinkoje įmonių. Viena iš jų – uždara akcinė bendrovė „Revolut Technologies“ priklausanti mokėjimo ir kitomis su tai susijusiomis paslaugomis teikiančiai „FinTech“ įmonei [7]. Gavusi licenciją „Revolut Technologies“ įgijo teisę priimti indelius bei suteikti paskolas iš neprofesionalių rinkos dalyvių. Numatoma banko veiklos pradžia yra dar šių metų antroje pusėje. Savo būsimiems klientams „Revolut Technologies“ žada didesnes palūkanas už priimtus indėlius, palankesnes sąlygas paskolos suteikimui. Pačios įmonės siekis – tapti pagrindine finansine platforma vartotojams, kurioje šiuolaikinių technologijų pagalba klientai galės valdyti asmeninius finansus jiems palankiu metu ir mažiausiais kaštais. Lietuvos rinkoje veiklą bevystančios įmonės taip pat pateikusios prašymus gavo Lietuvos banko specializuoto banko licenciją. Lietuvos „Akce“ įmonių grupės bendrovė „European Merchant“, kuri siekia išplėsti šiuo metu jau teikiamų paslaugų sritis [8]: mokėjimo paslaugas elektroniniais pinigais ir kitas susijusias paslaugas jau yra gavusi licenciją aptarnauti vartotojus kaip specializuotas bankas. Numatyta, kad kaip bankas pradės veiklą šių metų birželio mėnesį. Įmonė teigia, kad jų veiklos vizija – siūlyti moderniausių, efektyviausių produktų galimybes užtikrinant vieno langelio principu teikiamas paslaugas, todėl tikisi didelio vartotojų dėmesio. Dėl specializuoto banko licencijos į Lietuvos banką planuoja kreipti ir kitos žinomos įmonės, tarp kurių – Latvijos kapitalo grupės „VIA SMS Group“ bendrovė „FinnQ“, kuris planuojamas vystyti finansinę veiklą kaip šiuolaikinis, internetinis bankas [9] bei manoma, kad norą tapti specializuotu banku yra pareiškusi gerai Lietuvos rinkoje žinomas „Paysera“, kuri siekia artimiausiu metu pritraukusi daugiau investicijų steigti banką [10]. Staigus ir gausus finansinių institucijų ir verslo įmonių susidomėjimas specializuotų bankų veikla ir galimybėmis ją vystyti kelia hipotezę, kad naujos rūšies banko atėjimas atveria naujas galimybes finansiniame sektoriuje ir galimai ateityje konkuruoti lygiagrečiai su jau įsitvirtinusiiais komerciniais bankais aptarnaujamos rinkos požiūriu.

Išvados

1. Neseniai pradėti steigti specializuoti bankai mažai kuo skiriasi nuo finansų sektoriuje esančių komercinių bankų. Šie bankai gavę licenciją gali aptarnauti savo vartotojus teikiant ne visas, tačiau daugumą bankinių paslaugų: priimti indelius, teikti paskolas, atlikti operacijas grynaisiais pinigais ir kitas finansines paslaugas. Pagrindinis specializuotų bankų pranašumas lyginant su komerciniais bankais – mažesnių kaštų reikalaujančių paslaugų pasiūlą klientams. Kaip pavyzdys, kuomet dėl mažesnio pradinio kapitalo reikalavimo bankas gali teikti paskolas mažesnėmis palūkanomis. Pagrindinis specializuotų bankų trūkumas - galimybės nebuvimas užsiimti investicine veikla bei disponuoti turimomis lėšomis pasinaudojant išvestines finansines priemones.

2. Pirmuoju specializuotų banku Lietuvoje tapo didžiausia šalyje kredito unija „Mano unija“, kuri nuo šių metų pradėjo savo klientus aptarnauti „Mano banko“ vardu. Šios unijos pavyzdžių pasekė ir kelios kitos unijos, įmonės ir finansų institucijos, pateikusios ir gavusios licencijas verstis specializuoto banko veikla. Tai gerai žinomos Lietuvos rinkai įmonės kaip „Revolut Technologies“, „Akce“ įmonių grupės bendrovė „European Merchant“. Savo norą tapti specializuotu banku yra pareiškusios ir tokios įmonės kaip Latvijos kapitalo grupės „VIA SMS Group“ bendrovė „FinnQ“ bei „Paysera“. Susidomėjimas šio tipo bankų steigimu ateityje Lietuvos rinkai atneštų padidėjusią konkurenciją finansų sektoriuje, kas galimai padarytų teigiamą įtaką pasiūlos atžvilgiu bei galimai prisidėtų prie ekonomikos kilimo šalyje.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos bankų įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 2004 [žiūrėta 2019 m. kovo 28 d.] Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.230458>
2. *Apie bankų sektorių* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Bankas, 2019 [žiūrėta 2019 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/bankai>
3. SHIBA; Maohamed Osama, ISSA; Khalifa Masoud. *The Role Of Specialized Banks In Economic Development With Emphasis On The Agricultural Banks* [interaktyvus] Belgrade, Serbia 2015 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą http://www.limen.org.rs/uploads/4/7/0/4/47046595/27_shiba_issa_the_role_of_specialized_banks_in_economic_development_with_emphasis_on_the_agricultural_banks_international_scientific_business_conference_limen_2015_belgrade_serbia_213-217_pp..pdf
4. *I bankų sektorių pūstelės konkurencija* [interaktyvus] Lietuvos žinios, 2017 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lzinios.lt/ekonomika/i-banku-sektoriu-pusteles-konkurencija/245866#197119>

5. *Specializuoto banko steigimas: 1 mln. Eur sąskaitoje – tik pradžia* [interaktyvus] Verslo žinios, 2019 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/rinkos/2019/01/11/specializuoto-banko-steigimas-1-mln-eur-saskaitoje--tik-pradzia?login=lu5Oc>
6. *Pirmu Lietuvoje specializuotu banku taps „Mano unija“* [interaktyvus] Verslo žinios, 2018 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/rinkos/2018/10/08/pirmu-lietuvoje-specializuotu-banku-taps-mano-unija>
7. *„Revolut“ tampa banku* [interaktyvus] Verslo žinios, 2018 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/rinkos/2018/12/13/revolut-tampa-banku>
8. *Lietuvoje kuriasi dar vienas specializuotas bankas* [interaktyvus] Verslo žinios, 2018 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/rinkos/2018/12/17/lietuvoje-kuriasidar-vienas-specializuotas-bankas>
9. *Lietuvoje steigiamas specializuotas Latvijos bankas „FinnQ“* [interaktyvus] Verslo žinios, 2018 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/bankai-draudimas/2018/08/10/lietuvoje-steigiasi-specializuotas-latvijos-bankas-finnq>
10. *„Paysera“ per STO nori pritraukti 2,5 mln. Eur ir tapti banku* [interaktyvus] Verslo žinios, 2019 [žiūrėta 2019 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/rinkos/2019/03/20/paysera-persto-nori-pritraukti-25-mln-eur-irtapti-banku>

SPECIALIZED BANKS MARKET IN LITHUANIA

Summary

Recently, the establishment of specialized banks boomed in Lithuania market. This new type of bank which just a bit differs as much from commercial banks, will provide almost all the banking services for consumers. The main advantage of specialized banks compared to commercial banks is that this type of bank can offer of lower cost services to customers. But in other view, specialized banks are not allowed to provide investment activities and dispose of the available funds by using financial derivatives, what makes them less attractive then typical commercial banks. The largest credit union in Lithuania, “Mano Unija” became the first specialized bank in Lithuania and for today it’s serving clients as “Mano bankas” since this year. The examples of this credit union have been followed by several other unions, companies and financial institutions: Revolut Technologies, European Merchant company of Akce Group. Companies such as the Latvian capital group VIA SMS Group company FinnQ and Paysera have also expressed their willingness to become a specialized bank. Interest in setting up more this type of bank in the future could bring increased competition in the financial sector to the Lithuanian market, which could potentially have a positive impact on supply and contribute to economic growth in the country.

START-UP GROWTH STRATEGIES: THEORETICAL PERSPECTIVE

Maryna Bohuslavska

Scientific supervisor – prof. dr. Jurgita Sekliuckienė

Kaunas University of Technology

Introduction

Start-up movement is rapidly growing worldwide. The phenomenon attracts attention of young entrepreneurs as an opportunity for a business growth as well as a space for self-realization (Thiel, 2014; Slavik, 2018). Start-up is considered to be a place where different ideas, risky and even fantastic, and could be developed in order to change the usual order of things (Colombelli, Krafft & Vivarelli, 2016). In today's realities, start-ups, in particular innovative, are as well a powerful tool for both emerging and developed economies to sustain and grow (Collombelli, 2016; Tripathi, Seppanen, Boominathan & Liukkunen, 2019).

In Lithuania the number of the start-ups reached 520 in 2018 (Startup Lithuania, 2019). But, in accordance with Startup Genome Report (2011), around 90% of start-ups fail. There are different challenges start-up companies face during their lifecycle, which could be separated into financial, human-resources based, lack of support mechanisms ones and environmental issues (Salamzadeh & Kesim, 2015). Also the main reasons why start-ups fail are described by the adopted to start-up SHELL model (Cantamessa, Gatteschi, Perboli & Rosano, 2018), that was originally developed by Hawkins in 1975 on the basis of the Edwards' SHEL model in 1972. 214 failure reports were analyzed to find out the clusters of failures, such as Business Model, Product, Environment, Customer/User, Organization related (Cantamessa et al., 2018). Moreover, as more and more start-ups want to expand globally and have an international presence, all risks should be taken into account and different scenarios to be foreseen. Wrong selected growth strategy could as well lead to the death of the start-up.

There is a lack of studies related to start-ups growth strategies. Therefore the research question is: what is the importance of growth strategies for start-ups? The research aim is to discuss the characteristics of start-ups and determine which growth strategies could be used by them. The current and following studies on start-up growth processes could be especially useful for Lithuania as a start-ups attracting country to support young ventures on their path of creation, development and growth, and prevent them from failing.

1. Start-up conceptualization

It is necessary to define the concept of a startup. Many researchers present their views on start-up aspects and express own perceptions by considering various parameters, such as age, profitability, growth rate or culture (Misunova Hudakova, Misun, 2018). According to the Blank and Dorf (2012), start-up is “a temporary organisation looking for a scalable, repeatable and profitable business model” (p. xvii). Slavik (2018) considers start-up to be a small beginning company, which origin is based on the business idea emergence. Another approach to the start-up is its’ defining as young company with the main activities related to the development of own product/service to satisfy market needs, create new demand or sometimes new market (Makowiec, 2016). Finally, Graham (2012) indicates that start-up is created to grow fast. He also claims that being a young, newly founded enterprise is not enough to call the company a ‘start-up’, while growth should be a focus of its activity.

Currently in the era of globalization many companies have a desire to grow outside the home market. Start-ups as well take a decision to expand globally in order to achieve higher revenue growth, follow their customers or improve competitive advantage (Paul & Rosado-Serrano, 2019). Thus, to go deeper into the concept of start-up in frameworks of internationalization, several aspects should be analyzed. Different terms as international new venture (Oviatt & McDougall, 1994), born global (Knight & Cavusgil, 2004; McKinsey & Co., 1993), born-again global (Bell, McNaughton & Young, 2001), global start-up (Oviatt & McDougall, 1995), etc. had appeared in several researches over the past decades. In many cases they are described as synonyms (Kuivalainen, Sundqvist, Saarenketo & McNaughton, 2012), though differences still could be found. International new venture (INV) could be defined as “a business organization that, from inception, seeks to derive significant competitive advantage from the use of resources and the sale of outputs in multiple countries” (Oviatt and McDougall, 1994, p. 49). Authors as well determined the 4 types of INVs, namely Export/Import Start-up, Geographically Focused Startup, Multinational Trader, and Global Startup (Oviatt & McDougall, 1994). However, Born Global firms (BGs) based on Knight and Cavusgil (1996, p.11) are “small, technology-oriented companies that operate in international markets from the earliest days of their establishment”.

Both start-ups and born-global are young, small, limited in resources (financial and human) entrepreneurial enterprises which target niche markets (Masili & Curina, 2018; Knight & Cavusgil, 1996; Knight & Liesch, 2016; Tanev, 2012). One of the main differences is that BGs mostly focus on export activities straight after or near their founding (Tanev, 2012; Kuivalainen et al., 2012; Sekliuckiene, 2017), which means that they are initially created within international scope, while start-ups are supposed to expand on both home and foreign markets (Graham, 2012; Sekliuckiene, Vaitkiene & Vainauskiene, 2018). In general, following the Oviatt and McDougall’s (1994) definition of INVs as a core, such firms coordinate many value chain activities as exporting/importing,

offshoring, R&D, production, joint ventures internationally, therefore they could not be interchanged with BGs (Coviello, 2015; Neubert, 2016).

2. Start-up growth strategies

Nowadays growth is a condition of survival for young and small enterprises (Gancarczyk, Zabala-Iturriagoitia, 2015). However, the concept of growth is different for different entrepreneurs and firms types. Thus, several strategies could be used by companies to run the growth. Talking about start-ups, both local and those that intend to grow internationally, main trajectories of growth could be defined based on different perspectives, namely (Gilbert, McDougall & Audretsch, 2006; Zupic & Giudici, 2017; Almor, 2013; Almor, Tarba & Margalit, 2014):

- 1) internal/external growth;
- 2) customer/country/product scope based;
- 3) merger and acquisition.

Internal/External growth. The question of the growth mode – external or internal – is a strategic issue (Zupic & Giudici, 2017). Internal growth means that venture uses ‘innovative product development or marketing practices to identify and develop products to capture prospective audiences’ (Gilbert et al., 2016). There could be either highly novel (new category of product/service proposition) or incremental (improvement of already existed product/service) approach. It is worth to mention that each of them has a different influence on growth process. For new ventures entering with new product or service has stronger potential to set up the market share, while incremental innovations are needed for sustained growth (Banbury & Mitchell, 1995). Ventures pursuing external growth place emphasis on acquiring firms competing in the same or a complementary market (Gilbert et al. 2006). In this particular situation start-ups could be acquired by other companies. Merger and acquisition case can be segregated and discussed as a separate strategy.

Customer/country/product scope based strategies. Traditionally there are two growth paths that are related to product scope and geographic scope (Ansoff, 1957). Nevertheless, there is a model of three axes along which INVs could grow: customer scope, country scope and product scope (Almor, 2013). According to this model usually INVs develop along one axis in a particular moment of time, and Almor (2013) proposes that companies choosing growth along the customer axis try to implement greenfield strategies, growth along the country axis imply using a network strategy and growth along the product axis focus on Merger and Acquisition strategy.

Mergers and acquisitions. According to Hitt et.al (2012), many acquisitions are unsuccessful and the value created by them is sometimes close to zero. However, this strategy is commonly used by large companies that seek to create innovations at the established speed and at the needed rate in order to keep a competitive advantage or create a new one (Almor et al., 2014; King, Slotegraaf &

Kesner, 2008). In 2018, the value of global M&A deals amounted to 3.89 trillion U.S. dollars (Statista, 2019), and the number is growing from year to year. Acquisition is a way for start-ups to increase their technical capabilities, enter new markets, expand the product/product variety, and obtain better market position and power. Therefore this strategy is one of the leading used by many firms and start-ups in particular (especially technology-based) to continue growth.

Conclusions

1. This article has two main contributions. First of all, it explained and conceptualized the meaning of start-up. There are different approaches that are used by researchers, based on their focus on cultural, age, growth rate and profitability, therefore there is no unified definition exist to describe the phenomena. Moreover, from the internationalization side, the main features that distinguish start-up from other types of new ventures, namely born global firms, were indicated. Secondly, the article explores the different paths of growth that start-up might follow. As a variety of possible trajectories exist, the entrepreneur should decide which strategy to choose in accordance to the features of the start-up. However, it is proposed to pursue a single path of growth in a particular moment of time.

2. What discussed in the paper should be reviewed as a suggestion for policy makers to draw their attention to start-ups as a key resource of economic growth and sustainable value creation (Colombelli et al., 2016). As was mentioned in the article, many start-ups fail, therefore action should be taken to ensure the support to the young enterprises for their survival and growth.

List of References

1. Almor, T. (2013). Conceptualizing paths of growth for technology-based born-global firms originating in a small-population advanced economy. *International Studies of Management & Organization*, 43(2), 56-78. <https://doi.org/10.2753/IMO0020-8825430203>
2. Almor, T., Tarba, S. Y., & Margalit, A. (2014). Maturing, technology-based, born-global companies: Surviving through mergers and acquisitions. *Management International Review*, 54(4), 421-444. <https://doi.org/10.1007/s11575-014-0212-9>
3. Ansoff, H. I. (1957). Strategies for diversification. *Harvard business review*, 35(5), 113-124.
4. Banbury, C. M., & Mitchell, W. (1995). The effect of introducing important incremental innovations on market share and business survival. *Strategic management journal*, 16(S1), 161-182. <https://doi.org/10.1002/smj.4250160922>
5. Bell, J., McNaughton, R., & Young, S. (2001). 'Born-again global' firms: An extension to the 'born global' phenomenon. *Journal of international management*, 7(3), 173-189. [https://doi.org/10.1016/S1075-4253\(01\)00043-6](https://doi.org/10.1016/S1075-4253(01)00043-6)

6. Blank, S. G., & Dorf, B. (2012). *The startup owner's manual: The step-by-step guide for building a great company*. Pescadero, Calif: K & S Ranch, Inc.
7. Cantamessa, M., Gatteschi, V., Perboli, G., & Rosano, M. (2018). Startups' roads to failure. *Sustainability*, 10(7), 2346. <https://doi.org/10.3390/su10072346>
8. Colombelli, A. (2016). The impact of local knowledge bases on the creation of innovative start-ups in Italy. *Small Business Economics*, 47(2), 383–396. <https://doi.org/10.1007/s11187-016-9722-0>
9. Colombelli, A., Krafft, J., & Vivarelli, M. (2016). To be born is not enough: the key role of innovative start-ups. *Small Business Economics*, 47(2), 277-291. <https://doi.org/10.1007/s11187-016-9716-y>
10. Gancarczyk, M., & Zabala Iturriagagoitia, J. M. (2015). The process of the growth of small and medium-sized enterprises (SMEs). *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, 11(4), 3-24.
11. Gilbert, B. A., McDougall, P. P., & Audretsch, D. B. (2006). New venture growth: A review and extension. *Journal of management*, 32(6), 926-950. <https://doi.org/10.1177/0149206306293860>
12. Hitt, M. A., King, D., Krishnan, H., Makri, M., Schiiven, M., Shimizu, K., & Zhu, H. (2012). Creating value through mergers and acquisitions. In D. Faulkner, S. Teerikangas, & R. J. Joseph (Eds.), *The handbook of mergers and acquisitions*, (pp. 71-113). Oxford, UK: Oxford University Press
13. King, D. R., Slotegraaf, R. J., & Kesner, I. (2008). Performance implications of firm resource interactions in the acquisition of R&D-intensive firms. *Organization science*, 19(2), 327-340. <https://doi.org/10.1287/orsc.1070.0313>
14. Knight, G. A., & Cavusgil, S. T. (2004). Innovation, Organizational Capabilities, and the Born Global Firm. *Journal of International Business Studies*, 35, 124-141. <http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400071>
15. Knight, G. A., & Cavusgil, S. T. (1996). The Born Global Firm: A Challenge to Traditional Internationalization Theory. *Advances in International Marketing*, 8, 11-26. <https://doi.org/10.1057/jibs.2014.62>
16. Knight, G. A., & Liesch, P. W. (2016). Internationalization: From incremental to born global. *Journal of World Business*, 51(1), 93-102. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2015.08.011>
17. Kuivalainen, O., Sundqvist, S., Saarenketo, S., & McNaughton, R. (2012). Internationalization patterns of small and medium-sized enterprises. *International Marketing Review*, 29(5), 448-465. <https://doi.org/10.1108/02651331211260331>
18. Makowiec, M. (2016). Technology startups generating innovation in the economy as a result of the commercialization of scientific research In *Information Society: Regional Development Trends (ISRDT-2016)*, Lviv, Ukraine

19. Marmer, M., Herrmann, B. L., Dogrultan, E., Berman, R., Eesley, C., & Blank, S. (2011). Startup genome report extra: Premature scaling. *Startup Genome*, 10, 1-56.
20. Masili, G., & Curina, I. (2018). Global Start-Ups and Born Global Spin-Offs: A Multiple Case Study. *The International Journal of Economic Behavior-IJEB*, 8(1), 61-80
21. Mckinsey and Co. (1993). Emerging exporters: Australia's high value added manufacturing exporters. *Melbourne: Australian Manufacturing Council*.
22. Misunova Hudakova, I., & Misun, J. (2018). Business strategies on Slovak start-ups. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 8(2), 97-104.
23. Neubert, M. (2016). How and why born global firms differ in their speed of internationalisation – a multiple case study approach. *Int. J. Teaching and Case Studies*, 7(2), 118-134. <http://dx.doi.org/10.1504/IJTCS.2016.078168>
24. Oviatt, B. M. & McDougall, P. P. (1995). Global start-ups: Entrepreneurs on a worldwide stage. *Academy of Management Perspectives*, 9(2), 30-43. <https://doi.org/10.5465/ame.1995.9506273269>
25. Oviatt, B. M., & McDougall, P. P. (1994). Toward a theory of international new ventures. *Journal of international business studies*, 25(1), 45-64. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490193>
26. Paul, J., & Rosado-Serrano, A. (2019). Gradual Internationalization vs Born-Global/International new venture models: A review and research agenda. *International Marketing Review*. <https://doi.org/10.1108/IMR-10-2018-0280>
27. Salamzadeh, A., & Kesim, K. H. (2015). Startup companies: life cycle and challenges. In *4th International conference on employment, education and entrepreneurship (EEE), Belgrade, Serbia*.
28. Sekliuckiene, J. (2017). Factors leading to early internationalization in emerging Central and Eastern European economies: Empirical evidence from new ventures in Lithuania. *European Business Review*, 29(2), 219-242. <https://doi.org/10.1108/EBR-12-2015-0158>
29. Sekliuckiene, J., Vaitkiene, R., & Vainauskiene, V. (2018). Organisational Learning in Startup Development and International Growth. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 6(4), 125-144. <https://doi.org/10.15678/EBER.2018.060407>
30. Slavik, S. (2018). Insight into start-up, its action and surroundings. *Economic Annals-XXI*, 170(3-4), 32-37. <https://doi.org/10.21003/ea.V170-06>
31. Tanev, S. (2012). Global from the start: The characteristics of born-global firms in the technology sector. *Technology Innovation Management Review*, 2(3), 6-15. <http://doi.org/10.22215/timreview/532>
32. The Number of Foreign Startups Choosing Lithuania for Starting Their Businesses is Growing. (2019). Retrieved from <https://www.startuplithuania.com/news/number-foreign-startups-choosing-lithuania-starting-businesses-growing/>

33. Thiel, P. (2014). *Zero to One*. New York: Crown Publishing Group
34. Tripathi, N., Seppanen, P., Boominathan, G., Oivo, M., & Liukkunen, K. (2019). Insights into startup ecosystems through exploration of multi-vocal literature. *Information and Software Technology*, 105, 56-77. <https://doi.org/10.1016/j.infsof.2018.08.005>
35. Value of M&A deals globally 1985-2018 | Statista. (2019). Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/267369/volume-of-mergers-and-acquisitions-worldwide/>
36. Zupic, I., & Giudici, A. (2017). New Venture Growth: Current Findings and Future Challenges. In: R. Blackburn, D. De Clercq, & Z. Wang (Eds.), *The SAGE Handbook of Small Business and Entrepreneurship*, (pp. 191-219). Sage Publications Limited.

START-UP GROWTH STRATEGIES: THEORETICAL PERSPECTIVE

Summary

Start-up is a phenomenon which is important to analyze in the field of entrepreneurship. The paper was devoted to start-up growth. Different approaches to the classification and definition of start-ups were presented. The perspective of start-ups that make a decision to go global was shown. Growth strategies that could be used by start-ups were as well described. As many start-ups fail, growth strategies could be implemented to overcome the challenges and lead the company to success.

STARTUP'S IN LITHUANIA

Edvinas Gulbinas, Gabija Kilikevičiūtė

Scientific supervisor – lecturer Viktorija Prapraitė

Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences, Faculty of Economics

Introduction

A startup is a young company that is just begin to develop. Startups are usually small and initially financed and operated by a handful of founders or one individual. These companies offer a product or service that is not currently being offered elsewhere in the market, or that the founders believe is being offered in an inferior manner.

In the early stages of a startup's life, expenses generally exceed revenue because, well, startups tend to make diddly squat in revenue. For this reason, financing often is attained through things like bank loans or loans from credit unions. For further options, startups can receive government-sponsored funding as well as funding from incubators (which can offer both capital and mentorship as well).

If in dire straits, startups might consider asking for loans from friends or family. Venture capital is an option for those startups that are able to prove their potential. With venture capital, capital is exchanged for partial company ownership.

The startups are tremendous option to build own business and make some money. Moreover, the startup ecosystem is hailed as an incubator for innovation and a key contributor to job and wealth creation. However, in reality most startups fail in their first years of operation.

1. Reasons why to set up your startup in Lithuania

Lithuania is committed to providing the best conditions possible to get your business up and running. A high quality of life and education and low cost of living has created a great environment for a number of growing startups in Lithuania. They are shaking traditional sectors like e-commerce, transportation, and many others are booming in a variety of fields from fintech to 3D printing.

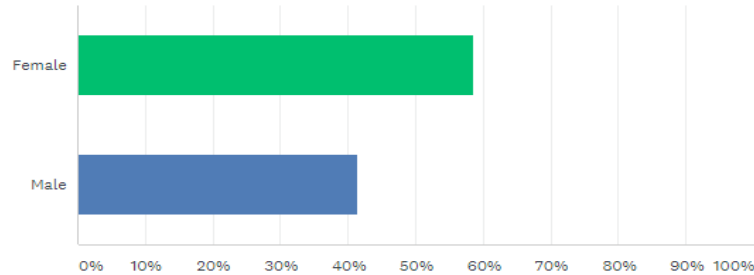
There are several reasons why to set up your startup in Lithuania. First of all, starting a business in Lithuania is easy. A company can be established in only 3 days' time and it can be registered via e-mail with such ease that companies starting their activities in Lithuania can start operating instantly. Moreover, Lithuania's IT infrastructure is among fastest and most reliable in the world. Finally, Lithuania's startups ecosystems in Europe, particularly strong in areas like fintech, gaming and IT.

2. Survey analysis

In order to define Lithuanian's knowledge about the startup, we made a survey. Moreover, survey helped to see how many of people are interested in starting their own startup. The results of survey are presented below.

What is your gender?

Answered: 29 Skipped: 0

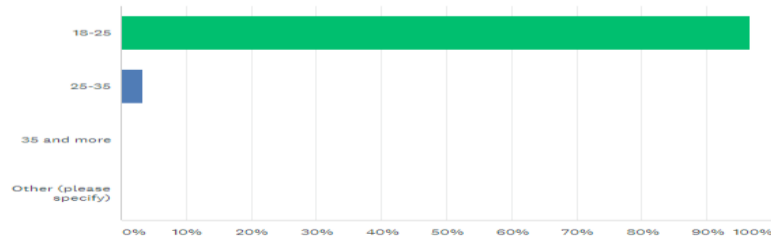

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Female	58.62% 17
Male	41.38% 12
TOTAL	29

58.62 percent of all responders are females. The rest of 41.38 percent are the males.

How old are you?

Answered: 29 Skipped: 0

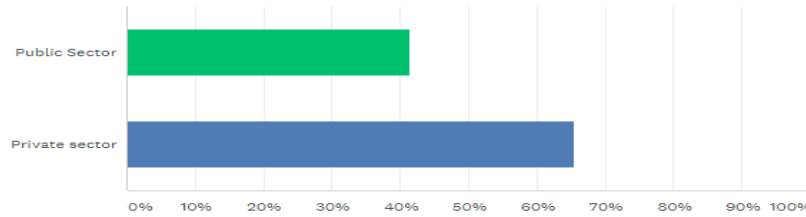

ANSWER CHOICES	RESPONSES
18-25	96.55% 28
25-35	3.45% 1
35 and more	0.00% 0
Other (please specify)	0.00% 0
TOTAL	29

Almost all of the responders (96.55 percent's) are between 18-25 years of age. The rest (3.45 percent's) are between 25-35 years of age.

Where do you plan your future career?

Answered: 29 Skipped: 0

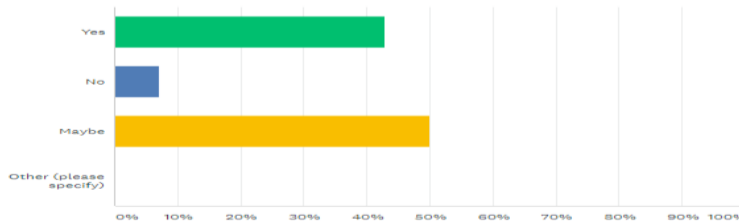

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Public Sector	41.38% 12
Private sector	65.52% 19
Total Respondents: 29	

65.52 percent of responders see themselves working in private sector in the future. 41.38 percent of responders are planning to work in public sector.

Would like to open your own business?

Answered: 28 Skipped: 1

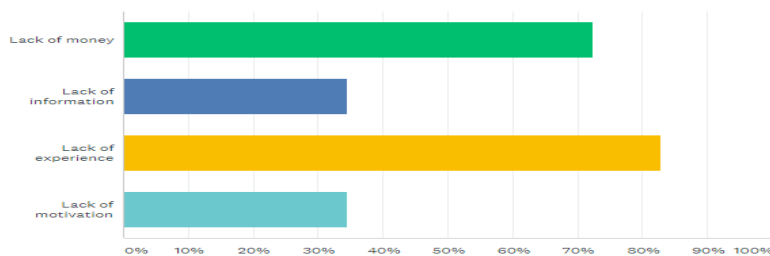

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Yes	42.86% 12
No	7.14% 2
Maybe	50.00% 14
Other (please specify)	Responses 0.00% 0
TOTAL 28	

42.66 percent of responders would like to open their own business. 7.14 percent of responders are not planning to open their own business. Half of the responders (50 percent's) are in doubt about opening their own business.

What challenges do young businessman face with?

Answered: 29 Skipped: 0

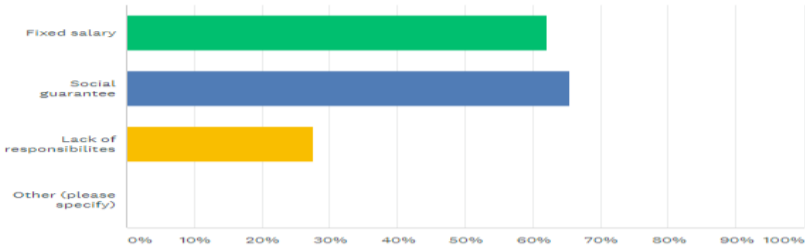
ANSWER CHOICES	RESPONSES
Lack of money	72.41% 21
Lack of Information	34.48% 10
Lack of experience	82.76% 24
Lack of motivation	34.48% 10
Total Respondents: 29	

82,76 percent's of all responders answered that lack of experience is the one of the biggest challenges that young businessman face with. Lack of money challenge was chosen by 72,41

percent's of all responders. Moreover, lack of information and lack of motivation are named as the challenges that young businessman faces by 34,48 percent's of all responders.

What are the advantages of being hired worker?

Answered: 29 Skipped: 0

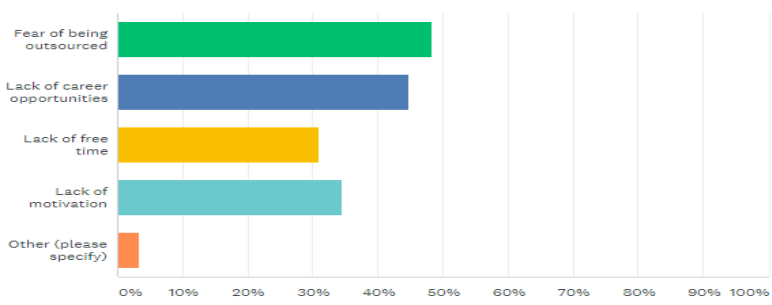

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Fixed salary	62.07% 18
Social guarantee	65.52% 19
Lack of responsibilities	27.59% 8
Other (please specify)	0.00% 0
Total Respondents: 29	

Sixth question was made to analyze advantages of being hired worker. 65,52 percent 's of all responders named social guarantees as the biggest advantage. In second place is fixed salary (62,07 percent 's). lack of responsibilities were chosen by 27,59 percent 's of answerers.

What are the disadvantages of being a hired worker?

Answered: 29 Skipped: 0

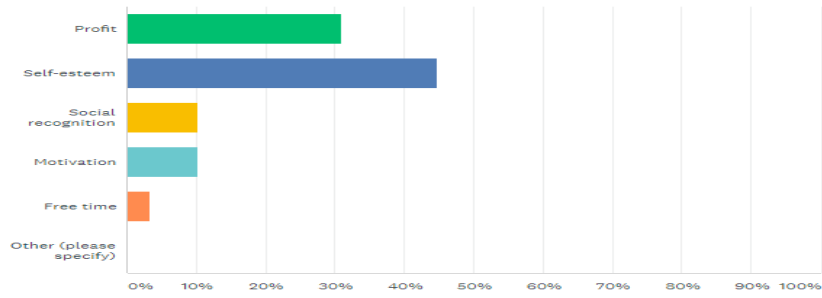

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Fear of being outsourced	48.28% 14
Lack of career opportunities	44.83% 13
Lack of free time	31.03% 9
Lack of motivation	34.48% 10
Other (please specify)	3.45% 1
Total Respondents: 29	

Seventh question was made to analyze disadvantages of being hired worker. 48,28 percent 's of all responders named fear of being outsourced as the biggest disadvantage. In second place is lack of career opportunities (44,83 percent 's). Moreover, other disadvantages of being a hired worker are the followings: lack of free time, lack of motivation and other.

What are the advantages of being businessman?

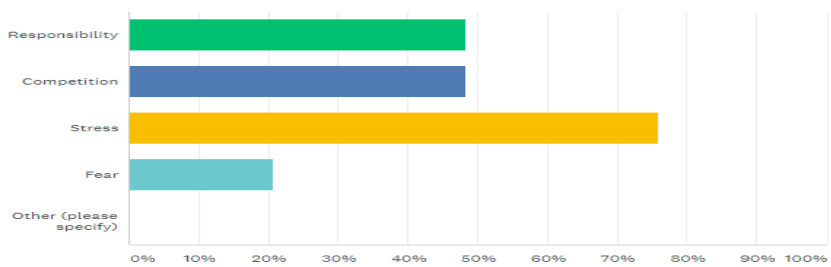
Answered: 29 Skipped: 0

Eighth question reveals what are the advantages of being a businessman. 44,83 percent ‘s of answerers placed self-esteem as the biggest advantage. In second is profit chosen by 31,03 percent ‘s of responders. Furthermore, other advantages of being a businessman are the followings: social recognition, motivation abd free time.

What are the disadvantages of being businessman?

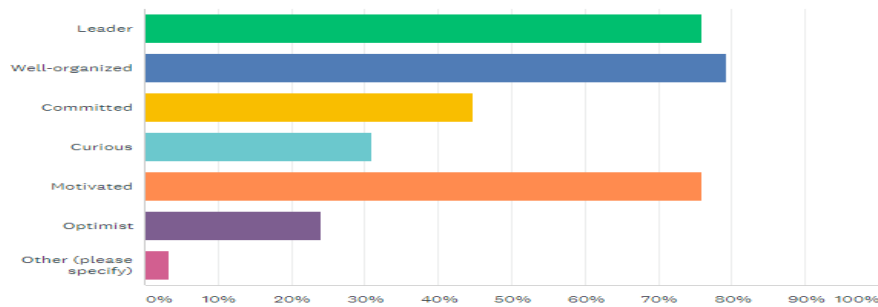
Answered: 29 Skipped: 0

Ninth question reveals what are the disadvantages of being a businessman. 75,86 percent ‘s of answerers placed stress as the biggest disadvantage. Competition and responsibility are chosen by the same amount of responders 48,28 percent’s. Fear has the lowest percentage of 20,69 percent’s.

What skills are needed for being businessman?

Answered: 29 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES	
Leader	75.86%	22
Well-organized	79.31%	23
Committed	44.83%	13
Curious	31.03%	9
Motivated	75.86%	22
Optimist	24.14%	7
Other (please specify)	3.45%	1

According to the tenth question answers there are many skills needed for being businessman. To be well-organized is most important skill for being businessman according answerers. Moreover, responders answered that businessman has to be leader and highly motivated equally. The other skills needed for being businessman are the followings: committed, curious, optimist and other.

Conclusions

1. To sum up everything, startups are the great idea to becoming a businessman. Moreover, the startups ecosystem in Lithuania is friendly, which makes easy to build your own startup. According survey analysis nearly half of the responders are willing to start their own business.

2. Self-esteem and profit are the reasons that pushes people to become a businessman. However, there are many people, who are in doubt in starting their own business. The reasons for that are the fear of a lot of responsibilities, stress and competition.

List of References

1. ANTHONY, S. D. (2012). The new corporate garage. *Harvard Business Review*, 90(9), 44—53.
2. BLANK, S., & DORF, B. (2012). *The startup owner's manual*. Stamford, CT: K&S Ranch.
3. Bruneel, J., Ratinho, T., Clarysse, B., & Groen, A. (2012). The evolution of business incubators: Comparing demand and supply of business incubation services across different incubator generations. *Technovation*, 32(2), 110—121.
3. CHESBROUGH, H. (2003a). The era of open innovation. *MIT Sloan Management Review*, 44(3), 35—41.

4. CHESBROUGH, H. (2003b). Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology. Boston: Harvard Business School Press.
5. CHESBROUGH, H. (2014, March 26). Why internal ventures are different from external startups. Retrieved November 25, 2015, from <http://steveblank.com/2014/03/26/whyinternal-ventures-are-different-from-external-startups/>
6. COHEN, S. (2013). What do accelerators do? Insights from incubators and angels. *Innovations*, 8(3/4), 19—25.
6. WEIBLEN, T., & Chesbrough, H. W. (2015). Engaging with startups to enhance corporate innovation. *California Management Review*, 57(2), 66—90

STARTUP'S IN LITHUANIA

Summary

Startup is the topic that is getting more and more popular nowadays. Therefore, we decided to prepare an article about startups in Lithuania. Different articles and books were analyzed in order to define the most important aspects of the startups. Moreover, survey was made to identify the knowledge of the people about the startups. Therefore, the brief answers of the survey are presented in the article.

STRATEGINIS ORGANIZACIJOS UŽDAVINYS – DARBUOTOJŲ UGDYMAS

Iveta Steponavičiūtė

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Darbuotojų mokymas ir ugdymas iš tiesų yra labai svarbus. Įmonių viena iš stiprybių, užtikrinančių efektyvią veiklą ir puikius rezultatus, yra gabūs bei motyvuoti darbuotojai. Siekdamos ugdyti ir išlaikyti geriausius komandos narius, įmonės privalo suteikti darbuotojams puikias sąlygas tobulėti, mokytis, įgyti naujų žinių, kurias galėtų panaudoti siekiant karjeros bei geresnių darbo rezultatų.

Straipsnio tikslas: išanalizuoti darbuotojų mokymo ir ugdymo svarbą organizacijos veiklai.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibrėžti darbuotojų mokymo ir ugdymo sąvokas.
2. Išanalizuoti darbuotojų mokymo ir ugdymo metodus.

1. Darbuotojų ugdymas ar mokymas?

Šiais laikais viskas labai sparčiai vystosi, atsiranda visokių naujovių, visos technologijos tobulėja, todėl ir kiekvienas darbuotojas privalo vis tobulėti. Darbdaviai privalo vertinti kiekvieną savo darbuotoją ir suteikti jam galimybę mokytis naujų įgūdžių, naujų gebėjimų, nes tik tokiu atveju įmonė užtikrins efektyvią veiklą ir gerus rezultatus. Taigi darbuotojų mokymas – tai įvairūs būdai, kaip naujam ar jau dirbančiam darbuotojui suteikti įgūdžių, reikalingų tam tikram darbui atlikti. [1] Kiekviena įmonė yra suinteresuota geresniais darbo rezultatais ir efektyvia veikla. Todėl mokymas yra labai reikalingas ir svarbus kiekvienam darbuotojui, nes tai yra būdas, kaip įgauti daugiau pagrindinių žinių apie naujas technologijas, praplėsti savo akiratį, kuris atneša naudos tiek pačiam darbuotojui, tiek įmonei. O darbuotojų ugdymas yra platesnė sąvoka nei darbuotojų mokymas arba darbuotojų kvalifikacijos kėlimas. Ugdymas yra vienas iš strateginių įmonės uždavinių, kuriuo yra siekiama sukurti sistemą, kuri ugdytų dirbančiųjų sugebėjimus, kurie atitiktų sistemos tikslus. [3] Dažniausiai darbuotojų ugdymas yra atliekamas kasdienio gyvenimo rėmuose, didinant darbuotojų kompetenciją, sugebėjimą prisitaikyti prie įvairių pokyčių, suteikiant žinių, lavinant įgūdžius, patirtį, numatant bei taisant galimas klaidas. Be tokio operatyvinio darbuotojo ugdymo joks centralizuotas mokymas ir kvalifikacijos kėlimas nebus pakankamai veiksmingas.

2. Darbuotojų mokymo metodai

Darbuotojų mokymo metodų yra labai daug. Tačiau dažniausiai yra naudojami pagrindiniai mokymo metodai:

- Paskaitos, seminarai
- Mokomasis pokalbis
- Darbas grupėse
- Videotreningas
- Ekskursijos, stažuotės
- Mokymasis darbo vietoje

Įmonės vadovas nustatęs kiekvieno darbuotojo mokymo poreikius turi priskirti reikiamą mokymo metodą (žr. 1-ą lentelę).

1 lentelė

Darbuotojų mokymo metodai

Mokymo metodas	Apibūdinimas
Paskaitos, seminarai	Paskaitų ar seminarų metu yra perduodama labai daug informacijos dideliai auditorijai, kurią sudaro pasyvūs klausytojai, nes egzistuoja vienpusis ryšys tarp mokytojo ir besimokančiųjų darbuotojų. Stengiantis labiau sudominti besimokančius darbuotojus yra naudojamos įvairios išmanios technologijos.
Mokomasis pokalbis	Mokoma klausimų ir atsakymų forma. Pokalbį vedantis asmuo yra aktyvus mokymo proceso dalyvis. Jis turi labai stengtis, kad pateikiami klausimai sukeltų diskusiją ir būtų dalinamasi nuomonėmis. Metodas rezultatyvus tuo atveju, jei grupė nusiteikusi diskutuoti, jei pateikiami įdomūs klausimai, o mokytojas gali į visus juos atsakyti.
Darbas grupėse	Dirbti grupėse yra labai sunku, nes kiekvienas turi atskirą savo nuomonę, todėl yra privalu išmokyti dirbti su kitais žmonėmis kartu. Mokantis šiuo metodu yra pasidalinama į mažas grupes, kuriose besimokantieji keičiasi nuomonėmis, norėdami priimti bendrą sprendimą. Dirbdami grupelėse besimokantieji artimiau susipažįsta ir turi galimybę pademonstruoti savo žinias ir gebėjimus,
Videotreningas	Kalbėjimas prieš videokamerą verčia susikaupti, gerai apmąstyti pateikiamą informaciją, mokėti valdytis, kontroliuoti save. Treniruojantis įgyta patirtis labai naudinga praktinėje veikloje.
Ekskursijos, stažuotės	Įvairios ekskursijos ir stažuotės praplečia žmogaus akiratį ir žmogus įgauna naujų žinių, patirčių. Šis metodas ypač rezultatyvus, jeigu mokytojas po ekskursijos ar stažuotės prašo pateikti ataskaitą apie įgytą patirtį ir jos įgyvendinimo galimybes savo organizacijoje.

Mokymo metodas	Apibūdinimas
Mokymasis darbo vietoje	Šiuo atveju naujas darbuotojas yra supažindinamas su darbu tiesiogiai jį mokant darbo vietoje. Mokymo pradžioje paskiriamas globėjas, t.y. autoritetą kolektyve turintis, sukaupęs didelę profesinę patirtį ir norintis ja su kitais dalytis asmuo, kuris ne tik moko profesijos paslapčių, bet ir padeda greičiau adaptuotis naujoje aplinkoje.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal BALVOČIŪTĖ, Rasa, SKUNČIKIENĖ, Solveiga. Research on learning needs and methods: the case of service sector companies. Management of Organizations: Systematic Research, 2007, Nr. 42, p. 23-37, <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=2&sid=979d3f55-9c33-471d-ae14-6df94a24cdf2%40pdc-v-sessmgr03&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtG12ZO%3d%3d#AN=25641842&db=bth>

Taigi, darbuotojų mokymo metodų yra labai daug. Dažniausiai yra naudojami metodai, kurie yra veiksmingi ir efektyvūs konkrečiai oeganizacijai. Svarbu tinkamai panaudoti vieną ar kitą mokymosi metodą ir pasiekti norimą rezultatą.

3. Darbuotojų ugdymo būdai

Įmonėje yra labai svarbu, kad darbuotojų komanda nuolatos tobulėtų, ieškotų būdų, kaip pagerinti savo darbo kokybę, norėtų aukštesnių tikslų ir siektų geresnių rezultatų. Darbuotojų ugdymas įmonei gali pareikalauti nemažai finansų, tačiau produktyvus darbas leis pasiekti planuojamų rezultatų. [2]

Darbuotojų ugdymo būdų yra įvairūs. Įmonei tereikia juos pasirinkti, atsižvelgiant į pačių darbuotojų norus, į kainas ir laiką. Populiariausi ugdymo būdai yra šie:

- ❖ Knygos
- ❖ Filmai
- ❖ Bendradarbiavimas
- ❖ Komandiruotės
- ❖ Seminarai

Vadovas, norėdamas, kad rezultatai pateisintų lūkesčius, turi išnagrinėti kiekvieną ugdymo būdą (žr. 2-ą lentelę), jog teisingai pritaikytų darbuotojui.

2 lentelė

Darbuotojų ugdymo būdai

Darbuotojų ugdymo būdai	Apibūdinimas
Knygos	Geros knygos ne tik lavina asmenybę, bet ir skatina tobulėjimą. Labai svarbu pasirinkti geras ir konkrečias knygas, kurias padėtų pasiekti geresnių rezultatų ir skatintų motyvaciją. Knygomis galima įkvėpti darbuotojus kur kas labiau atsiduoti jų darbui.
Filmai	Efektyvus būdas bent kartą per mėnesį įmonėje surengti filmų vakarą, kurio metu bus rodomi motyvaciniai filmai. Darbuotojams tai būtų ir ugdymo būdas, ir pramoga.

Darbuotojų ugdymo būdai	Apibūdinimas
Bendradarbiavimas	Darbuotojų ugdymas bus sėkmingas tik tokiu atveju, jei visi jie bus komanda ir norės tai daryti. Labai svarbu, kad darbuotojai bendradarbiautų vienas su kitu, todėl yra efektyvu ugdyti darbuotojus įvairiais žaidimais ar vakarėliais, kurių metu būtų stangiamasi suvokti kiekvieno asmens stipriąsias ir silpnąsias savybes.
Komandiruotės	Nors komandiruotės yra pačios brangiausios, tačiau, ko gero, jos ir efektyviausios, veiksmingiausios. Darbuotojai, išvykę į komandiruotę, įgauna labai didelę patirtį, įgauna naujų žinių ir gebėjimų, kuriuos vėliau gali panaudoti savo darbe, o tai atneša didelę naudą įmonei. Todėl įmonė turėtų reguliariai motyvuoti vis kitą darbuotojų komandiruotėmis.
Seminarai	Darbuotojų ugdymas, siekiant geriausių rezultatų, neatsiejamas nuo įvairiausių seminarų, kurių metu dažniausiai aiškinama specializuota informacija, kuri suteikia daug naudos. Iš tiesų seminarai darbuotojams yra labai naudingi, nes per juos sužino daug naujos informacijos.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal *Būdai ugdyti darbuotoją*. Laikas Verslui, <http://laikasverslui.lt/index.php?aid=694>

Organizacijoje turi būti planuojamas darbuotojų ugdymo procesas, vertinamas jo efektyvumas, tiriamas darbuotojų lūkesčių patenkinimas, vertinamas darbuotojų rezultatyvumas. Tokiu būdu galima parinkti efektyvius darbuotojų ugdymo būdus.

Apibendrinant galima teigti, kad darbuotojų ugdymo būdai yra svarbūs, siekiant gerinti darbo kokybę, siekiant strateginių tikslų ir geresnių veiklos rezultatų. Visi darbuotojų ugdymo būdai yra tinkami, jei jie teikia vienokią ar kitokią naudą tiek darbuotojui, tiek įmonei.

Išvados

1. Darbuotojų mokymas yra įvairių metodų visuma, kuri yra reikalinga naujam ar jau dirbančiam darbuotojui, kad galėtų įgyti reikiamus įgūdžius dabar dirbamam darbui. Darbuotojų ugdymas skiriasi nuo darbuotojų mokymo tuo, kad ugdymas yra orientuotas į ateitį. Tačiau tiek mokymas, tiek ugdymas yra labai svarbūs ir darbuotojui, ir įmonei, siekiant efektyvios veiklos ir geresnių darbo rezultatų.
2. Nors darbuotojų mokymo metodų yra labai daug, bet dažniausiai yra naudojami pagrindiniai metodai: savarankiškas mokymasis, paskaitos, seminarai, mokomasis pokalbis, diskusija, darbas. Kiekvienas iš šių metodų teikia vienokią ar kitokią naudą tiek darbuotojui, tiek įmonei. Šie metodai užtikrina efektyvią veiklą ir puikius rezultatus.
3. Išskiriami darbuotojų ugdymo būdai: knygos, filmai, bendradarbiavimas, komandiruotės ir seminarai. Kiekvienas šis būdas gerina darbo kokybę, padeda pasiekti aukštesnių tikslų ir puikių darbo rezultatų. Todėl ugdyti darbuotojus šiais būdais yra ir prasminga, ir naudinga.

Literatūra

1. BALVOČIŪTĖ, Rasa, SKUNČIKIENĖ, Solveiga. Research on learning needs and methods: the case of service sector companies. [interaktyvus]. Management of Organizations: Systematic Research, 2007, Nr. 42, p. 23-37. ISSN 1392-1142 [žiūrėta 2019 m. sausio 17 d.]. Prieiga per EBSCO duomenų bazę:
<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=2&sid=979d3f55-9c33-471d-ae14-6df94a24cdf2%40pdc-v-sessmgr03&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=25641842&db=bth>
2. *Būdai ugdyti darbuotoją* [interaktyvus]. Laikas Verslui [žiūrėta 2019 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://laikasverslui.lt/index.php?aid=694>
3. *Darbuotojų ugdymo nauda* [interaktyvus]. Laikas Verslui [žiūrėta 2018 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://laikasverslui.lt/index.php?aid=706>
4. SMITH, Scott P. Adult learners: Effective Training Methods. [interaktyvus]. Professional Safety, 2017, Nr. 62, p. 22-25. ISSN 0099-0027 [žiūrėta sausio 17 d.]. Prieiga per EBSCO duomenų bazę:
<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=5&sid=903e2d9d-3dec-413e-be15-345968a0bdbf%40pdc-v-sessmgr03&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=126522750&db=f5h>

STRATEGIC TASK FOR ORGANIZATION - EDUCATION OF EMPLOYEES

Summary

Teaching and educating employees - it is not only very important for every company, but also for the employees themselves. Every employee has to learn and improve its own skills. That is why it is very important for the companies to use the main methods of teaching: lectures and seminars, teaching conversational skills, to work in groups, video training, excursions and internships, educating yourself at the work place. It is crucial to practice one or another method properly in order to have good results. In addition, another important thing is to educate employees by using the main ways of teaching: books, movies, co-operation, internships and seminars. All of these elements are meaningful because every one of them is beneficial both for the employee and the company.

STUDENTŲ MOKYMOŠI MOTYVACIJOS TYRIMAS

Violeta Kalašinskaitė

Utenos kolegijos absolventė

Mokslinė vadovė – lektorė Rasa Bražulienė

Utenos kolegija

Įvadas

Straipsnyje nagrinėjama studentų mokymosi motyvacija, jos mažėjimo priežastys, būdai ją skatinti. Atlikto tyrimo metu buvo analizuojamas dviejų Lietuvos kolegijų studentų požiūris į motyvaciją studijuoti, išskirti esminiai veiksniai, kurie didina motyvaciją mokytis ir ją mažina. Atkreipiamas dėmesys į mokymosi skatinimo motyvus, vis didėjančią studentų ir dėstytojų bendradarbiavimo poreikį, studijų kokybę, pirminę motyvaciją renkantis studijas. Tyrimas atskleidė, kad dauguma studentų yra tik iš dalies motyvuoti, tam turi įtakos įvairūs veiksniai.

Asmuo yra veikianti būtybė: jis nuolat kuria, mokosi, dirba, renkasi, vartoja, eksperimentuoja. Motyvacija leidžia atskiram individui susikaupti ties tam tikru elgesiu ir siekti norimo tikslo. Psichologijoje motyvacija – tai poreikis arba troškimas, kurie suteikia elgesiui energijos ir nukreipia į tikslą (Psichologijos žodynas, 1993). Motyvas – tai tam tikros veiklos stimulus, kuris tenkina tam tikrą individo poreikį ir lemia veiksmą. Jei yra veikla, yra ir jos motyvacija, tačiau neįmanoma stebėti jos motyvo, kuris kinta priklausomai nuo asmens elgesio, t.y. kaip jis pats tai suvokia.

Studijų mokymosi rezultatus, siekiant pasirinktų tikslų įgyvendinimo, lemia motyvacija – laimėjimų poreikis, vidinė asmens kontrolė, aiškios vertybės ir rizikos prisiėmimas (L. Collins, 2006). Įgyjant tam tikras kompetencijas, motyvacija įgalina pasirinkti tinkamą kryptį, siekti tikslų trumpiausiu keliu. Motyvacijos esmė yra tam tikros veiklos kryptingumas ir veržlumas, pasinaudojant vidine ir emocine energija (J. Žutautienė, 2013).

Straipsnio problema: nepakankama studentų mokymosi motyvacija.

Straipsnio tikslas: išskirti motyvacijos esmę ir įvertinti studijuoti skatinančius ir mažinančius veiksnius.

Straipsnio uždaviniai:

1. Atlikti mokslinės literatūros apžvalgą.
2. Apibūdinti metodiką problemos analizei.
3. Pristatyti tyrimo rezultatus.
4. Pateikti išvadas.

Metodai: straipsnyje atlikta kiekybinė anketinė apklausa, rezultatai susisteminti, atvaizduoti grafiškai. Pateikiama rezultatų interpretacija.

1. Motyvacijos esmė ir tipai

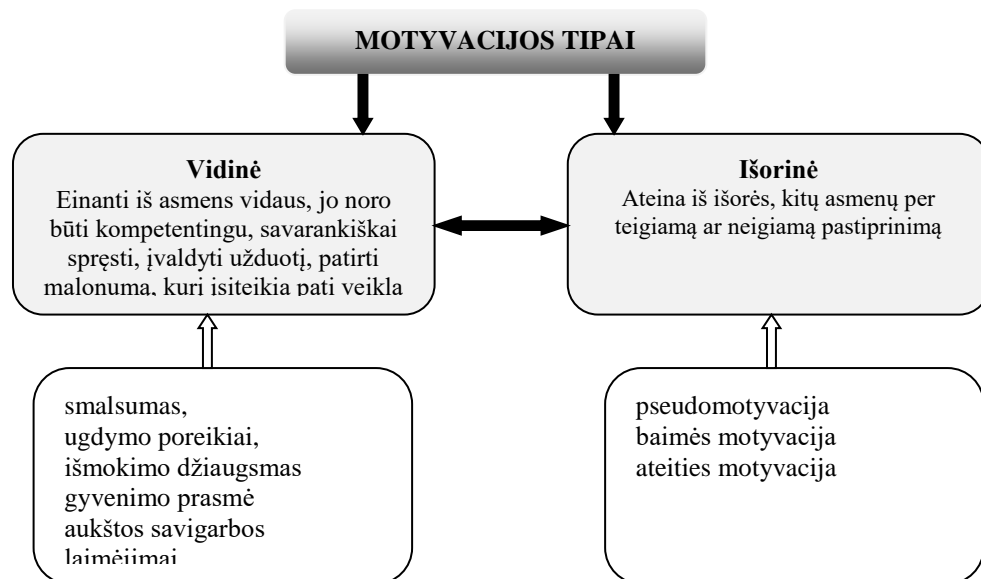
Žodis „**motyvas**“ kilęs iš lotyniško veiksmažodžio „moveo“ – „stumiu, judinu“ ir reiškia vidinį žmogaus akstiną/postūmį/veiksma, kuris žmogų skatina pasirinkti tam tikrą poelgių kryptį bei formą, patenkinančią skatulį (Marcinkevičiūtė, 2008).

Pagal Maehr ir Meyer (1997), "motyvacija yra žodis, masinės kultūros dalis, kaip ir kelios kitos psichologinės sąvokos". Šiuo metu motyvaciją galima apibūdinti kaip procesą, kuris yra neatsiejamas nuo asmeninių motyvų, pozicijos, tikslų ir santykinai lemia kiekvieno asmens veiksmų trukmę ir intensyvumą. Motyvaciją itin stipriai įtakoja paskatinimai, kurie reikalingi pažadinti giliau slypinčius motyvus, kurių, kaip ir poreikių, skirtingi asmenys turi pačių įvairiausių (Felsler, 2006).

Teoriškai motyvacija yra naudojama apibūdinti tam tikram elgesiui bei atstovauja žmonių veiksmų, norų ir poreikio priežastims. Ji taip pat gali būti apibrėžta kaip nuoroda į elgesį arba į tai, kas priverčia asmenį norėti pakartoti elgesį ir atvirksčiai. Pats motyvas yra tai, kas skatina asmenį veikti tam tikroje būsenoje ar bent jau turėti polinkį specifiniam elgesiui. Ilgainiui motyvacija priklauso nuo tokių veiksmų kaip asmeniniai tikslai ir lūkesčiai, prisiimti įsipareigojimai, charakterio savybės (pavyzdžiui, užsispyrimas, atkaklumas ir kt.). Motyvacijai įtakos turi ir faktinės aplinkybės: mokymosi sąlygos, studijų kokybė, santykis su bendramoksliais ir dėstytojais. Tačiau pastarųjų aplinkybių pakeisti dažniausiai negalima, todėl su jomis tenka susitaikyti.

Žmogus turi neurologiniškai pagrįstą ir įkūnytą norą veikti, kuris ir nulemia motyvaciją. Poreikis veiklai pasireiškia kiekviename asmenyje, kuris siekia būti naudingas ir sąveikauti su aplinkiniu pasauliu. Vieno motyvo, kuris nulemtų visas veiklas, nėra, tačiau noras veikti apskritai yra dominuojantis motyvas. Kiekvienas nori dalyvauti tokioje veikloje, kuri būtų vertinga, suteiktų patirties ir pasitenkinimo jausmą (G. Kielhofner, 2002).

Mokslinėje literatūroje išskiriama vidinė ir išorinė motyvacija (žr. 1 pav). *Vidinė motyvacija* – tai impulsas naudoti savo sugebėjimus nepriklausomai nuo visų išorinių pagalbų. Veikiant išorinei motyvacijai, elgesys kontroliuojamas ne pačiame žmoguje glūdinčių priežasčių. *Išorinė motyvacija* – veiklos atlikimas siekiant išvengti nemalonių padarinių ar gauti materialinę naudą, veiklos atlikimas pasitenkinimui, kurį pats atlikimas suteikia. Asmuo turi patirti motyvuojantį veiksni iš vidinės ar išorinės aplinkos, kad būtų aktyvus.

1 pav. Motyvacijos tipai (sudaryta autorės remiantis: Felser, Legkauskas)

Gebėjimas būti motyvuotam studijoms įvairiuose studijų lygmenyse ir rūšyse gali turėti labai teigiamą rezultatą. Motyvuotas studentas lengviau daro pažangą ir įvykdo visas užduotis, kad būtų užtikrintas šimtaprocentinis pasisekimas. Teisinga motyvacija leidžia studentams mokytis daugiau susitelkus ir labiau koncentruotis į svarbiausius dalykus. Skatinti save mokytis yra ypač naudinga, kai jaučiamas motyvacijos trūkumas ir susiduriama su delsimu studijų procese. Tai reiškia, jog susiduriama su neatsiskaitytais darbais, nepilnai išdėstytais paskaitomis.

2. Studentų mokymosi motyvacijos tyrimo rezultatai

Tyrimo metodika. Tikslui pasiekti straipsnyje naudojamas apklausos metodas – parengtas klausimynas. Klausimynas suformuotas iš 3 dalių:

- įvadinės, kuria kreipiamasi į respondentą ir jis supažindinamas su apklausos tikslu ir eiga;
- demografinis blokas, kuriame pateikti klausimai išsiaiškinti respondentų sociokultūrinius-demografinius kintamuosius;
- pagrindinė dalis, pateikiami klausimai siekiant iširti studentų motyvaciją studijuoti.

Tyrimo vieta - apklausa atlikta nuo 2018 m. sausio 15 d. iki vasario 20 d.

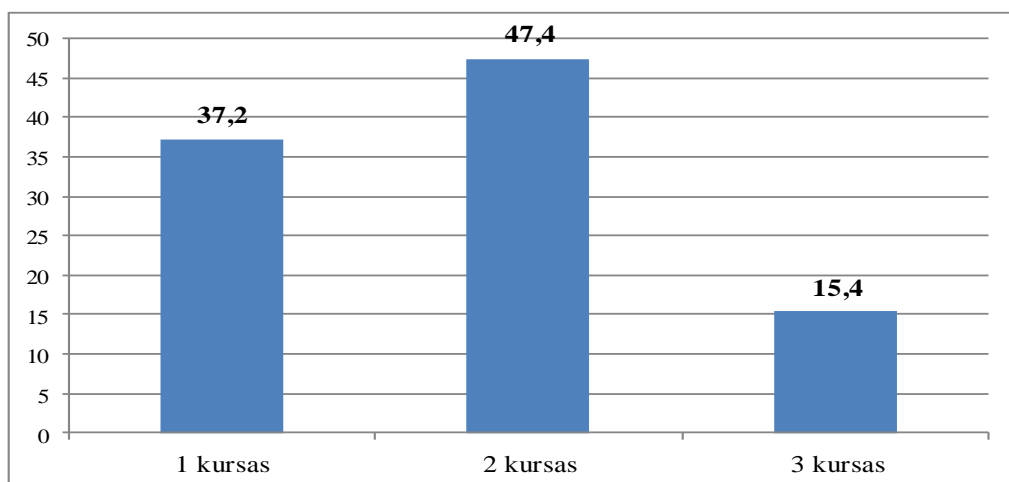
Tyrimo organizavimas: anketos dalintos asmeniškai studentams.

Tyrimo problema: suinteresuotumo stoka, laiko trūkumas.

Tyrimo rezultatai

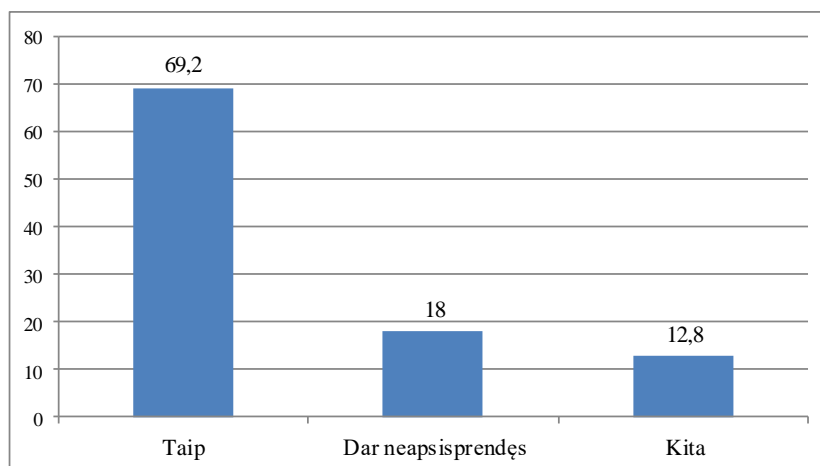
Apklausoje dalyvavo 78 dviejų kolegijų studentai. Iš jų – 47 merginos (60,9 % visų apklaustųjų) ir 31 vaikinai (39,1 % visų apklaustųjų), visi respondentai – studentai, kurių didžiąją dalį sudaro antro kurso (žr. 2 pav.) nuolatinųjų studijų programų studentai. Apklausos metu buvo

išsiaiškinta, kad dalis pirmo kurso studentų nesidomėjo galimybe gauti stipendiją ar kitą skatinimo priemonę, todėl jų nuomonė apie motyvaciją studijuoti yra pakankamai sąlyginė.

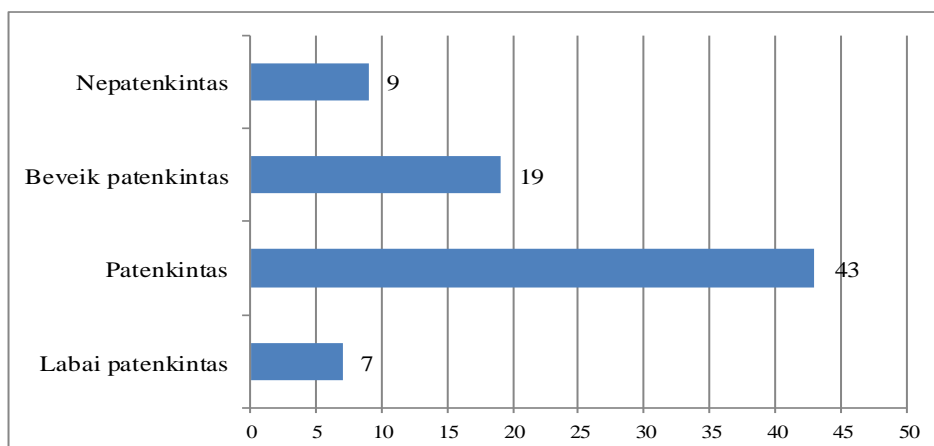
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal studijų kursą, proc.

Darbo autorės nuomone, studento motyvacijai mokytis didelę įtaką daro būsimosios specialybės pasirinkimas. Apklausos metu pateiktais klausimais buvo siekiama išsiaiškinti, kas paskatino jaunuolį pasirinkti vieną ar kitą specialybę. Buvo daroma prielaida, kad specialybės pasirinkimas savo noru ir tikėjimasis ateityje dirbti pagal gautą išsilavinimą motyvaciją studijuoti didins. Tačiau daugiausia studentų (28 arba 35,9 %) įstojo į studijų programą vien todėl, kad gavo valstybės finansuojamą vietą. Su teiginiu, kad specialybė yra perspektyvi, sutiko 22 arba 28,2 % studentų (visiškai sutiko 23,6% vaikinių ir 31,8 % merginų). Dauguma jaunuolių, tiek vaikinių, tiek merginų, nesutiko su teiginiais, jog tiesiog įstojo ten, kur priėmė ar studijų vietą pasirinko ten, kur jau studijuoja draugas(-ė) (45 apklaustieji arba 57,7 %). Jiems taip pat nebuvo labai svarbu patogus su mokymosi įstaiga susisiekimas ir įstaigos, kurioje jie studijuoja, prestižas. Į klausimą, ar baigę studijas planuojate dirbti pagal specialybę, dauguma (69,2%) respondentų atsakė teigiamai, keletas yra jau dirbančių, vis dar neapsisprendė 18% studijuojančių (žr. 3 pav.). Dalis studentų po studijų planuoja dirbti ne pagal specialybę, dalis tikisi rasti darbą užsienyje.

3 pav. Respondentų atsakymų į klausimą apie ateities planus dirbti pagal pasirinktą specialybę pasiskirstymas, proc.

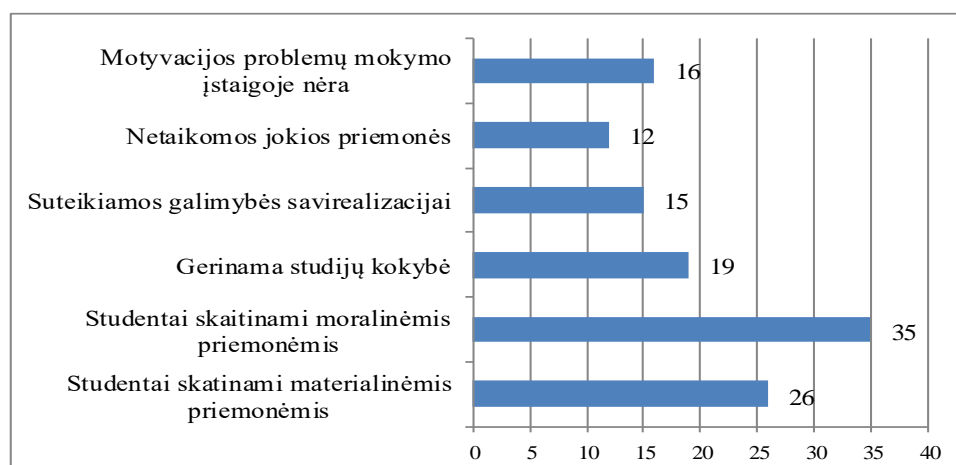
Motyvacijai įtakos turi ir faktinės aplinkybės, todėl respondentams buvo pateiktas klausimas apie studijų kokybę jų mokymo įstaigose (4 pav.).

4 pav. Studijų kokybės vertinimas

Rezultatai gana aiškiai parodė, jog studentai patenkinti studijomis, tačiau yra ir neigiamų nuomonių apie šią dieną analizuojamų institucijų teikiamų studijų programų kokybę (11,52%).

Galima teigti, kad kuo didesnis neigiamas studijų kokybės įvertinimas, tuo mažesnė studento motyvacija mokytis ir atvirkščiai, kuo studentas yra mažiau linkęs ar motyvuotas mokytis, tuo labiau studijų programų dalykai atrodo neįdomūs, sudėtingi ir/ar nereikalingi. Į pateiktą klausimą, kokios priemonės naudojamos institucijoje studentų motyvacijos studijuoti didinimui (galimi keli atsakymų variantai) apklaustieji nurodė, kad motyvacijai skatinti aukštosios mokyklos naudoja įvairias priemones: skatinama materialiai ir moraliai (pažymėjo 61 arba 78,2 % respondentų), yra gerinama studijų kokybė (19 arba 24,5 % studentų), suteikiamos galimybės savirealizacijai (15 arba apie 19 % jaunuolių).

5 pav. Apklaustųjų atsakymų pasiskirstymas apie taikomas motyvacijos priemones

16 atsakiusių mano, kad teikiamų motyvacijos problemų jų mokymo įstaigoje nėra ir 12 arba 15,4 % apklausiamų asmenų sutiko su teiginiu, kad jokios motyvacijos priemonės netaikomos.

Galima teigti, kad studentai aktyviai domisi tiek moralinėmis (pagyrimais, galimybėmis dalyvauti seminaruose, konferencijose, renginiuose, susitikimuose, išvykose, mugėse, konkursuose ir kt.), tiek materialinėmis priemonėmis ir suinteresuoti jomis pasinaudoti.

1 lentelė

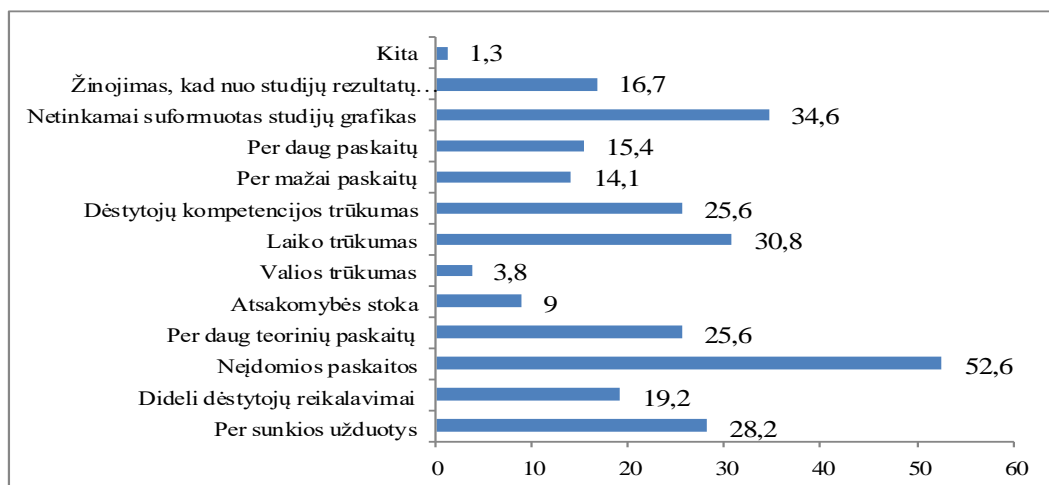
Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal veiksnius, kurie įtakoja motyvaciją studijuoti

Kriterijai	Visiškai nesvarbu	Nesvarbu	Nei svarbu nei nesvarbu	Svarbu	Labai svarbu
Teiginiai					
Mokymo įstaigoje esantis jaukumo/malonumo pojūtis	3	3	16	41	15
Aiškios ir įdomios dėstytojų pateikiamos užduotys	-	2	3	37	36
Studijų kokybė	-	2	3	25	48
Adekvatus ir teisingas vertinimas	-	3	2	27	46
Tinkama studijoms darbinė aplinka	-	3	6	30	39
Patiriamas sėkmės pojūtis	2	5	21	32	18
Jaučiama konkurencija	4	15	27	26	6
Socialinės garantijos	3	7	17	32	19
Moralinis lygis	-	13	21	30	14
Materialinis atlygis	2	7	23	32	14
Asmeninių lūkesčių ir tikslų įgyvendinimas	2	5	11	33	27
Prisiimti įsipareigojimai	3	2	23	42	8
Bendradarbiavimas su bendramoksliais/dėstytojais/kolegomis	-	3	15	35	25
Dėstytojo kompetencija	3	-	13	28	34
Skirtingų mokymo metodų panaudojimas paskaitų metu	3	1	12	30	32
Galimybė studijas derinti su darbu	-	5	9	31	33
Laisvalaikio ir studijų laiko santykis	-	2	23	27	26
Tėvai	6	17	31	18	6

Siekiant išsiaiškinti, kas labiausiai studentus motyvuoja studijuoti, buvo pateikta klausimas su 18 teiginių ir atsakymų pasirinkimais nuo „visiškai nesvarbu“ iki „labai svarbu“. Analizės metu nustatyta, kad asmeninei motyvacijai įtakos turi įvairūs veiksniai (žr. 1 lentelė).

Kaip svarbiausius veiksnius respondentai išskyrė studijų kokybę (59 % studentų), adekvatų ir teisingą vertinimą (59 %) , tinkamą darbinę aplinką (50 %). Svarbu ir aiškios, įdomios dėstytojų užduotys (46,2 %). Šiuos veiksnius rinkosi daugiau kaip 35 respondentai. Mažiausiai įtakos motyvacijai, studentų nuomone, turi tėvai ir jaučiama konkurencija (atitinkamai 6 ir 4 pasirinkimai).

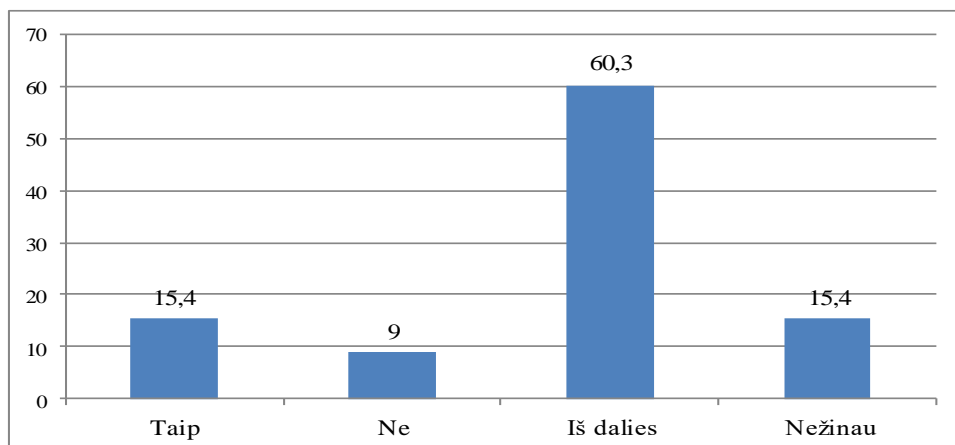
Straipsnyje iki šiol buvo analizuojami duomenys, siekiant išsiaiškinti kas didina motyvaciją mokytis. Taip pat svarbu buvo ištirti kas gi mažina norą studijuoti geriau (žr. 5 pav.). Kaip svarbiausią priežastį studentai išskyrė neįdomias paskaitas (41 pasirinkimas arba 52,6 %), taip pat pažymėjo, kad netinkamai suformuotas studijų tvarkaraštis (27 arba 34,6 %).

6 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal veiksnius, mažinančius motyvą mokytis, proc.

Ne mažiau (30,8 %) pažymėjo, kad studijuojant svarbu tinkamai susiplanuoti laiką, 28,2 % nurodė, kad užduotys, kurias pateikia dėstytojai yra per sunkios, 25,6 % apklaustiesiems teorinių paskaitų yra per daug. Šiuolaikinis jaunimas, kaip rodo atliktas tyrimas, yra pasitikintis savimi, žinantis ko nori, nes kaip valios trūkumą įvardijo tik 3,8 % respondentų, o kad trūksta atsakomybės nurodė 9 %.

Į pateiktą klausimą (6 pav.), ar patys studentai yra motyvuoti studijuoti/mokytis, didžioji dauguma (60,3 %) nurodė, kad iš dalies, teigiamai atsakė 12 apklaustųjų, lygiai tiek pat atsakė, kad nežino.

7 pav. Apklaustųjų atsakymų pasiskirstymas apie motyvą studijuoti, proc.

Asmeniniai pasiekimai ir tikslo siekimas skatina motyvą mokytis, taip pat svarbu pažymėti, kad didelę įtaką tam turi mokymosi aplinka. Dažnai jauni asmenys geba reikšti daug pretenzijų dėl studijų kokybės, dėstytojų kompetencijos, paskaitų laiko, teorinių paskaitų gausos, praktikų trūkumo, stipendijų dydžio, tačiau dalis jų nemato prasmės planuoti savo laiką, studijuoja ne tą specialybę, nemato prasmės stengtis, nes neturi garantijų dėl būsimos darbo vietos.

Išvados

1. Motyvacija – tai sudėtingas reiškinys, kurį lemia veiksniai nukreipiantys žmogaus elgesį, orientuotą į tikslą, tinkama linkme. Motyvacija padeda kryptingai siekti užsibrėžto tikslo ir yra glaudžiai susijusi su žmonių veiksmu, norų ir poreikių priežastimis. Išskiriami vidiniai (smalsumas, gyvenimo prasmė, saviraiška, sėkmė ir kt.) ir išoriniai (kitų asmenų įtaka, baimė, ateities lūkesčiai) motyvacijos tipai. Pati stipriausia motyvacija yra asmeninė atsakomybė už gautus rezultatus.
2. Problemos analizei ištirti naudojamas apklausos metodas – klausimynas, apklausiant dviejų Lietuvos kolegijų studentus. Pagal tyrimo metu gautus duomenis galima teigti, kad didžioji dalis respondentų mokosi 2 kurse, dauguma atsakiusių yra merginos, daugiausia studentų įstojo į atitinkamą studijų programą, nes gavo valstybės finansuojamą vietą. Du trečdaliai studentų sąmoningai renkasi specialybę, nes planuoja dirbti pagal ją ir turi noro mokytis, o galutinis rezultatas lygiaverčiai priklauso nuo dviejų bendradarbiaujančių grupių: dėstytojų ir studentų.
3. Kaip motyvaciją mažinančius veiksnius dauguma išskyrė neįdomias paskaitas, netinkamai suformuotą studijų grafiką bei laiko trūkumą. Didžioji dalis studijuojančių jaunuolių žino apie institucijose veikiančias skatinimo priemones ir jomis sėkmingai naudojasi.

Literatūra

1. Barkauskaitė M.; Motiejūnienė E. *Mokymosi motyvacijos problema ir jos sprendimo būdai*. Prieiga internetu: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2004/70/70.pdf#page=38>
2. Collins, L., A.; Smith, A., J.; Hannon, P., D. *Applying a synergistic learning approach in entrepreneurship education*. Management learning. 2006, vol. 37 (3), p. 335–354
3. Felser, G.. *Motyvacijos būdai: asmens sėkmę lemiantys faktoriai, praktinis psichologijos panaudojimas*. Vilnius, 2006.
4. Kielhofner, G. A. *Model of human occupation: theory and application*. Third edition. Baltimore. 2002.
5. Legkauskas, V. *Psichologijos įvadas*. Kaunas, 2001.
6. Maehr, Martin L.; Meyer, Heather A. *Understanding Motivation and Schooling: Where We've Been, Where We Are, and Where We Need to Go*. 2007. Prieiga internetu: http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/44456/10648_2004_Article_414425.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Marcinkevičiūtė, L. *Savivaldybės darbuotojų motyvavimo teoriniai ir praktiniai aspektai*. Kaunas: Akademija, 2008
8. *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla. 1993.
9. Žutautienė, J. *Studentų motyvacija studijuoti*. Studijos kintančioje verslo aplinkoje. Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiaga, p. 124–129, Vilnius: UAB „Ciklonas“. 2013.

STUDENT LEARNING MOTIVATION SURVEY

Summary

The article discusses the motivation of students' learning, the reasons for its decrease and the ways to promote it. The research carried out analyzed the attitude of students to the motivation to study and identified the key factors that increase the motivation to learn and reduce it. Attention is drawn to the motives of the promotion of learning, the growing need for cooperation between students and teachers, the quality of studies, and the initial motivation to choose studies. The study revealed that most students are only partially motivated, influenced by various factors.

SUTELKTNIO FINANSAVIMO GALIMYBĖS IR GRĖSMĖS

Živilė Alešiūnaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Daiva Malakaitė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

1987 m. buvo pradėta naudoti darnaus verslo vystymosi sąvoka. Kaip darnaus verslo vystymosi atmaina tapo sutelktinis finansavimas. Lietuvos bankas išskiria keletą sutelktinio finansavimo rūšių, tokias kaip tarpusavio skolinimas, atlygiu grįstas finansavimas, investavimas arba parama. Sutelktinio finansavimo platformose, kurios yra interneto svetainės, lėšų rinkėjai gali rasti daugybę potencialių remėjų. Pačioje sutelktinio finansavimo platformoje galima išsipareigoti skirti paramą arba ją gauti. Dėl šios priežasties rėmėjai tokioje platformoje gali rasti novatoriškų idėjų, kurios ateityje gali sugeneruoti didelį pelną. Taip pat platformoje galima rasti naujų įžvalgų apie esamas rinkos tendencijas ir rasti galimus klientus. Todėl sutelktinis finansavimas gali būti naudingas žmonėms, kurie nori kurti verslą ar jį plėtoti.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti sutelktinio finansavimo rūšis, išskiriant šios veiklos rizikas ir galimybes.

Uždaviniai:

1. Išskirti sutelktinio finansavimo rizikas.
2. Išnagrinėti sutelktinio finansavimo rūšis.
3. Palyginti sutelktinio finansavimo į nekilnojamą turtą pelną su garantinio fondo grąža.

1. Sutelktinio finansavimo rizika

Sutelktinis finansavimas turi daug privalumų, tačiau kuriant projektą svarbu įvertinti galimą riziką ir pasirūpinti, kad projektas atitiktų Lietuvos Respublikos sutelktinio finansavimo įstatyme numatytas sąlygas. Sutelktinis finansavimas - tai galimybė gauti paramą projektams ir verslui iš daugybės rėmėjų. [2]

1 pav. Sutelktinio finansavimo schema

Šaltinis: investologija.lt, <https://investologija.lt/investavimas/kur-investuoti/sutelktinis-finansavimas-nekilnojamas-turtas/>

Pradedant verslą sutelktiniame finansavime išlieka nesėkmės rizika. Nesėkmės atveju įsteigta įmonė turi grąžinti gautas lėšas investuotojams. Dėl to svarbu įvertinti galimas grėsmes ir tokiu būdu užtikrinti įkurtos įmonės sėkmę. Statistika rodo, jog dažnai kūrėjai įmonės išlaikymo receptą atranda tik po keletos nesėkmingų bandymų. Todėl svarbu sutartiniuose susitarimuose sukonkretinti susijusių šalių teises ir pareigas. Tai itin svarbu tuo atveju, jei įkurta įmonė nepasiekia tikslo, kuris buvo numatytas skiriant paramą. Be to, kaip numato sutelktinio finansavimo įstatymas, projekto kūrėjas, norintis pritraukti nuo 100 tūkst. iki 5 mln. eurų turi parengti informacinį dokumentą, kuriame būtų pateikta informacija apie projektą. Projektui reikalinga suma, kuri viršija 5 mln. eurų limitą, gali būti gaunama tik projekto kūrėjui išleidus vertybinius popierius. Taip pat skolinantis projekto kūrėjo nuosavų lėšų dalis turi sudaryti ne mažiau 10 proc. projekto vertės. Tokiu būdu užtikrinama investuojamo kapitalo apsauga, todėl rengiant projektą svarbu vadovautis Lietuvos Respublikos sutelktinio finansavimo įstatymo nuostatomis. [3,7]

Projektų kūrėjai turėtų atsižvelgti į tai, kad gali būti pasinaudota jų idėja, padaryta žala reputacijai ar investuotojai gali pasitraukti. Dėl šios priežasties projektų kūrėjams svarbu kreiptis į platformas tam, kad jos suteiktų informaciją apie galimas grėsmes ir būdus jų išvengti. Informaciją apie intelektinės nuosavybės išsaugojimo būdus taip pat gali suteikti vietos prekybos rūmai ar vyriausybės tarnyba. Be to, kūrėjams svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip projektas paruoštas, ar jame pateikta visa reikalinga informacija, nes blogai paruoštas projektas gali pakenkti kūrėjų reputacijai. Kūrėjams svarbu numatyti galimas pasekmes verslui, jei investuotojai pasitrauktų, nes dėl to gali stipriai sumažėti akcijų vertė. Projektų kūrėjams itin svarbu išsiaiškinti visą informaciją apie intelektinės nuosavybės išsaugojimo būdus, tinkamai paruošti projektą ir įvertinti galimas pasekmes verslui, jei investuotojai nuspręstų pasitraukti. [2,6]

2. Sutelktinio finansavimo rūšys

Lietuvos bankas pateikia keturias sutelktinio finansavimo rūšis. Pirmoji – investavimas, kai projektui skiriama pinigų suma yra investuojama į jo savininkų bendrovės kapitalą. Bendrovės kapitalas - tai jos akcijos, obligacijos ir kiti vertybiniai popieriai. Tačiau pasirinkus tokią sutelktinio finansavimo formą svarbu įvertinti tai, kad reikės susidaryti bendrovės kapitalo strategiją, o tam reikalingos patikimos žinios. Taip pat galimi įvairūs mokesčiai tokie kaip sėkmės, teisiniai, administraciniai. Svarbu įvertinti tai, kad investuoti gali daugelis žmonių, nes dažnai pradedančiojo investuotojo skiriama suma yra 100 eurų. Antroji finansavimo rūšis - tarpusavio skolinimas, kuris yra banko paskolos alternatyva. Skirtingai nei imant banko paskolą projekto kūrėjams lėšos suteikiamos iš daugiau nei vieno rėmėjo. Šis skirtumas yra svarbus tuo, kad tarp rėmėjų vyksta konkurencija. Dėl konkurencijos tarp potencialių rėmėjų pastebimai mažinamos palūkanų normos, tuo tarpu bankai dėl centrinio banko nustatyto limito tokios mažos palūkanų normos pasiūlyti negali. Kaip ir investavimas,

taip ir tarpusavio skolinimas gali pritraukti didelę dalį investuotojų dėl mažos investavimo sumos. Trečioji rūšis - atlygiu grįstas sutelktinis finansavimas, kai rėmėjai tikisi gauti sukurtų prekių ar paslaugų. Pasirinkus tokią finansavimo rūšį galima gauti lėšas, kurios reikalingos gaminiams pagaminti, avansu. Tai itin svarbu naujai sukurtiems verslams, nes tokiu būdu jie pritraukia potencialius klientus dar neturėdami pagamintos produkcijos. Ketvirtoji sutelktinio finansavimo rūšis - parama grįstas sutelktinis finansavimas gali būti lyginamas su labdara, nes rėmėjai nesitiki gauti naudos. Galima teigti, kad projektų kūrėjams siūlomos plačios galimybės gauti reikalingas lėšas. [3,4]

3. Sutelktinio finansavimo į nekilnojamą turtą ir garantinio fondo panašumai ir skirtumai

Investavimas į nekilnojamą turtą lyginant su kitomis investavimo galimybėmis yra saugesnis. Dėl to tokia investavimo forma yra dažnai naudojama investiciniam portfeliui diversifikuoti. Todėl skolinantis yra siūlomos ganėtinai mažos palūkanos. Investuotojo pelnas siekia 10-13 proc, o tai gali būti lyginama su garantiniu fondu, nes abejais atvejais uždirbama panaši suma. Tačiau dažnu atveju garantinio fondo skirtos išmokos bankrutavusioms įmonėms yra didesnės nei surinktos įmokos, nors didelę reikšmę turi ekonominė padėtis. Kai sutelktinio finansavimo į nekilnojamą turtą atveju tokia pati grąža (kaip ir garantinio fondo) yra palyginti didelė. Tokio skirtumo priežastis yra tai, kad sutelktinio finansavimo į nekilnojamą turtą rizika yra ganėtinai maža, nes skolininkui laiku nesumokėjus skolos įmokų investuota suma gali būti susigrąžinta pardavus nekilnojamą turtą, į kurį buvo investuota. Žinoma, išlieka rizika, kad nekilnojamo turto vertė sumažės dėl nusidėvėjimo. Tačiau garantinis fondas gali nebeturėti pakankamai lėšų išmokoms išmokėti. Tokioje padėtyje daugiausiai uždirba tas investuotojas, kuris diversifikuoja portfelį tam, kad sumažintų riziką. Tikimybė, kad tuo pačiu metu pasibaigs garantinio fondo lėšos ir nekilnojamo turto vertė bus mažesnė nei likusi paskolos dalis, yra maža. Diversifikavus investicinį portfelį sumažėja rizika, tačiau gaunamas pelnas panašus. Dėl šios priežasties pelno ir rizikos santykis pagerėja. Dėl to investuotojams rekomenduojama dalį savo investicinio portfelio skirti nekilnojamam turtui. [1,5]

Apibendrinant galima teigti, kad sutelktinio finansavimo platformos teikia platų spektrą galimybių investuoti ar gauti paramą projektui, nes yra išskirtos pakankamai skirtingos jų rūšys. Tačiau svarbu įvertinti galimą riziką dėl nesėkmės, intelektinės nuosavybės pasisavinimo ar investuotojų pasitraukimo. Taip pat naudojantis sutelktinio finansavimo į nekilnojamą turtą platforma kartu su garantiniu fondu galima ženkliai sumažinti riziką.

Išvados

1. Sutelktinis finansavimas Lietuvoje dar gana nauja veiklos sritis, todėl investuotojus saugo Lietuvos Respublikos sutelktinio finansavimo įstatymas bei vyriausybės tarnybos ir vietos prekybos rūmų teikiamos konsultacijos.

2. Renkantis sutelktinio finansavimo rūšį svarbu įvertinti galimus mokesčius ir norimų pritraukti investuotojų kiekį, nes skirtingi mokesčiai taikomi priklausomai nuo sutelktinio finansavimo rūšies. Investuotojai gali investuoti mažas sumas arba pasitraukti.

3. Pravartu naudotis sutelktinio finansavimo į nekilnojamą turtą platforma, nes jos pelnas yra panašus lyginant su garantinio fondo grąža.

Literatūra

1. *Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 2019 . [žiūrėta 2019m. kovo 31d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5395de427bd511e6a0f68fd135e6f40c/YpMglDyJeS>
2. *Lietuvos Respublikos sutelktinio finansavimo įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 2018. [žiūrėta 2019 m. kovo 31d.]. Prieiga per internetą:<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/658ec640a5b811e68987e8320e9a5185/eviGKfKYad>
3. *Sutelktinio finansavimo apibūdinimas*. Europos Sąjunga, 2015. 35 p. ISBN 978-92-79-45208-6. [žiūrėta 2019 m. kovo 31 d.] Prieiga per internetą: https://lavasoft.gosearchresults.com/?q=Sutelktinio+finansavimo++apib%C5%ABdinimasMa%C5%BE%C5%B3+ir+vidutini%C5%B3+%C4%AFmoni%C5%B3+vadovas&tt=vmn_webcompa_1_0_go_lvs_webcompa_1_0_go_ch_WCYID10420_180807_yrff_yrff&pid=5ac784309091147a162b4431
4. *Sutelktinio finansavimo galimybės Lietuvoje* [interaktyvus]. b.v.: METIDA, 2016. [žiūrėta 2019 m. kovo 31 d.] prieiga per internetą: <https://metidalaw.business/2016/06/09/sutelktinio-finansavimo-galimybes-lietuvoje/>.
5. *Sutelktinis finansavimas: nekilnojamas turtas* [interaktyvus]. b.v.: Investologija, 2018. [žiūrėta 2019 m. kovo 31 d.] Prieiga per internetą: <https://drive.google.com/file/d/1tCobrMooh5Jv-aBjrQrhBRIAGdq5kIqA/view?usp=sharing>
6. *Sutelktinis finansavimas – naujos galimybės smulkiam ir vidutiniam verslui* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2019. [žiūrėta 2019 m. kovo 31 d.] prieiga per internetą: <https://finmin.lrv.lt/lt/naujienos/sutelktinis-finansavimas-naujos-galimybes-smulkiam-ir-vidutiniam-verslui>.
7. *Sutelktinis finansavimas – reali verslo finansavimo alternatyva ar tik smulkiųjų kelias?*[interaktyvus]. b.v.: Verslo žinios, 2016. [žiūrėta 2019 m. kovo 31d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/vadyba/2016/01/29/sutelktinis-finansavimas--reali-verslo-finansavimo-alternatyva-ar-tik-smulkiuju-kelias#ixzz5kIWgc5cg>

OPPORTUNITIES AND THREATS OF CROWDFUNDING

Summary

Crowdfunding it is an opportunity to get support for projects and business from many sponsors in small amounts. The Bank of Lithuania divided it into types: reciprocal borrowing, reward- based financing, investment or support. Funders can access funding through online platforms. On platforms, people can commit to providing support or getting it. Therefore, sponsors can find innovative ideas in them that can generate huge profits in the future. As well as platforms, you people can find new insights into market trends and find potential customers. It is also recommended for every investor to use an immovable property platform. If the debtors is unable to pay in due time, the amount invested the invested amount can be estimating by selling immovable property. To sum up, crowdfunding is for start- upper and for people who develop the business.

THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION OF YOUTH INTO THE LABOUR MARKET

Ovidija Matukonytė, Ugnė Mincytė

Scientific supervisor – lecturer Viktorija Prapraitė

Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences, Faculty of Economics

Introduction

The integration of young people into the labour market differs considerably between countries. In some countries, young people are smoothly integrated into the labour market, while in others they experience serious and persistent problems. These differences are systematically structured by national institutional contexts. First of all, labour market regulates matters. Employment protection for the existing labour force has an adverse effect on the integration of young people. In countries with a low degree of employment protection legislation, young people find a labour market position more easily than in countries with a high degree of employment protection legislation. In addition, it is clear that the presence of an extensive dual system—as a workplace-based vocational training system—improves the transition from school to work in a country.

We did a survey about the development of integration of youth into the labour market. I and Ovidija asked people to complete 10 questions survey. 100 people agreed to participate in this survey and helped us to understand what Lithuanians think about this issue.

The percentage of women who of the survey consists of 68% while men only 32%. The majority of respondents were 18-24 years old meanwhile the minority of respondents were 45-54 years old.

The aim of article – analyze the development of integration of youth into the labour market.

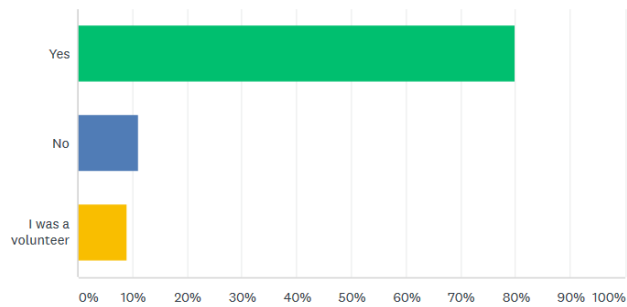
Tasks of article:

1. Compare people answers about the development of integration of youth into the labour market.
2. List the answers why young people emigrating abroad.
3. Find the answer how to integrate young people into the labour market.

1. People's work experience in Lithuania

Do you have some work experience?

Answered: 100 Skipped: 63

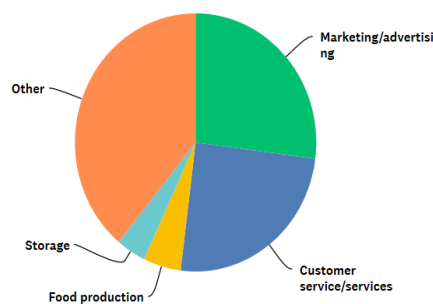
ANSWER CHOICES	RESPONSES	
Yes	80.00%	80
No	11.00%	11
I was a volunteer	9.00%	9
TOTAL		100

We would like to present the first graph. As you can see this is the bar graph measuring respondents work experience. It shows how many people have work experience or were volunteers. So, 80% of respondents have some work experience, 9% were a volunteer and the others do not have work experience. We also asked people how they are spending their time. The high percentage of participants answered that they are studying when 22% answered that they are working and the others combine studies and work.

2. Working areas where Lithuanians want to work

What kind of job do you want to work?

Answered: 100 Skipped: 63

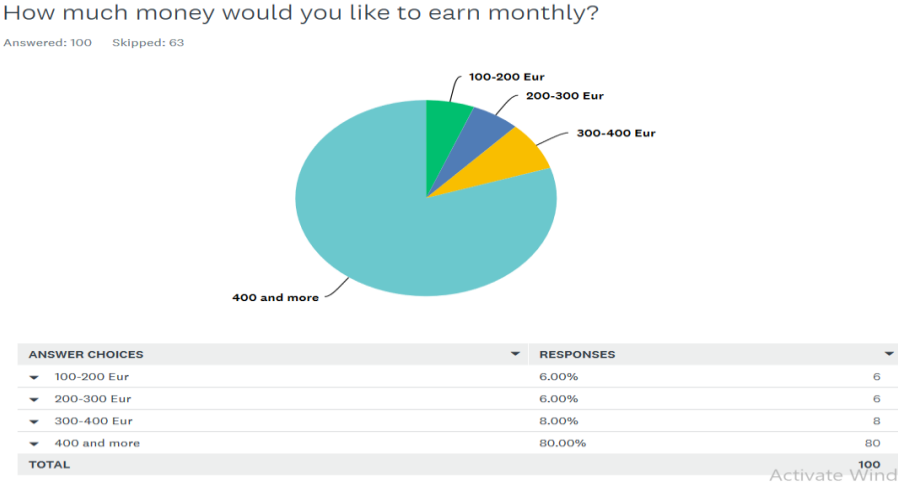

ANSWER CHOICES	RESPONSES	
Marketing/advertising	27.00%	27
Customer service/services	25.00%	25
Food production	5.00%	5
Storage	4.00%	4
Other	39.00%	39
TOTAL		100

We would like to refer to the second graph. As you can see this is a pie chart measuring respondents choices where they want to work. It shows how many people want to work in the different

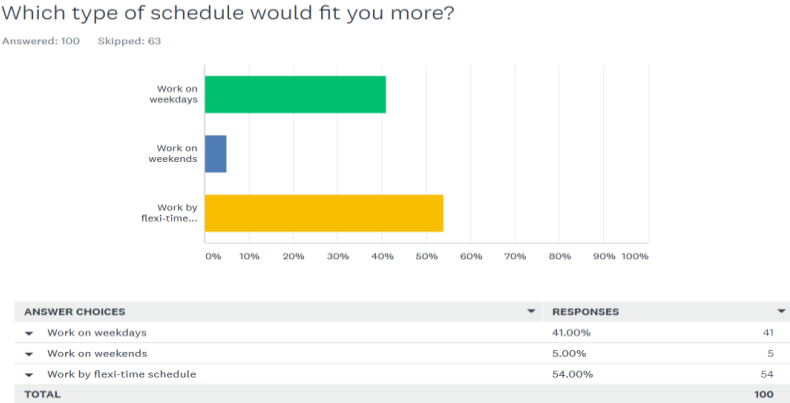
work areas. Well, the big part of participants answered that they want to work in marketing/advertising area, while 25% want to work in customer service/services. The minority of members checked that they want to work in food production or storage.

3. Wages that satisfy employees

We would like to present the third graph. As you can see this is a pie chart measuring respondents answers what salary they want to get. It shows how much money they would like to earn monthly. All people want to make a lot of money, also the highest percentage of people who participated in this survey choose the maximum amount of money, it is 400 Eur and more. Then 6% of respondents answered that they want to earn 100-200 Eur or 200-300 Eur and the others checked answer 300-400 Eur.

4. What work schedule is most satisfying for employees?

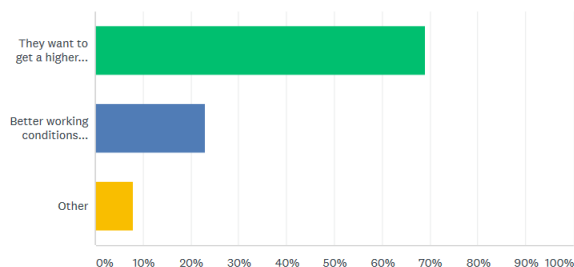

We would like to refer to the fourth graph. As you can see this is a bar graph measuring respondents choices which type of schedule they want to work. It shows how many people want to work on weekdays or by flexi-time schedule. Well, the majority of members answered that they want to work by flexi-time schedule. The minority answered that they would like to work on weekends and the others of respondents checked that they want to work on weekdays.

5. Reasons why young people are emigrating

What do you think why young people emigrating abroad?

Answered: 100 Skipped: 63

ANSWER CHOICES	RESPONSES
▼ They want to get a higher salary	69.00% 69
▼ Better working conditions abroad	23.00% 23
▼ Other	8.00% 8
TOTAL	100

We would like to present the last graph. As you can see this is a bar graph measuring respondents answers what they think about emigrating abroad. It shows respondents answers about young people emigrating. So, the 69% of members checked that they emigrating abroad because people want to get a higher salary, then 23% of respondents answered that where is better working conditions than in Lithuania. We also asked people are they interested in job suggestions abroad and the majority of them answered that they are.

Conclusions

1. Most of respondents were women and people 18-24 years old. A high percentage of them want to emigrate abroad for a better life and better working conditions.
2. Young people emigrate because they are not satisfied with the conditions of work and salary in their homeland.
3. In order to involve young people into the labour market, the needs of employees must be taken into account.

List of References

1. MÜLLER, Walter.; GANGL, Markus. Transitions from Education to Work in Europe: The Integration of Youth into EU Labour Markets. [interaktyvus]. Oxford University Press, 2003, 347 p. ISBN-13: 9780199252473 [žiurėta 2019 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.questia.com/library/110225312/transitions-from-education-to-work-in-europe-the>
2. OECD. Jobs for youth United Kingdom/Des emplois pour les jeunes. [interaktyvus]. OECD Publishing, 2008, 166 p. ISBN 978-92-64-04646-7 [žiurėta 2019 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą:

https://books.google.lt/books?id=MPLVAgAAQBAJ&pg=PT168&lpg=PT168&dq=youth+labor+books+online&source=bl&ots=vwbli_VgIG&sig=ACfU3U0jAnX-Zk_WiODC0iEoAY5VIs_-IA&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwiYqLrz_cThAhVHdJoKHcTLAg8Q6AEwEXoECAcQAQ#v=onepage&q&f=false

3. WOODMAN, Dan; WYN, Johanna. Youth and Generation – Rethinking change and inequality in the lives of young people. [interaktyvus]. SAGE, 2015, 216 p. ISBN: 9781446259054 [žiurėta 2019 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=Ysj-AwAAQBAJ&pg=PT189&lpg=PT189&dq=youth+labour+books+online&source=bl&ots=1VGXy8jXLr&sig=ACfU3U1M9pGUG8OUjxWTGIUaFTIFRcW_4g&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwiYqLrz_cThAhVHdJoKHcTLAg8Q6AEwEHoECAgQAQ#v=onepage&q=youth%20labour%20books%20online&f=false
4. ORD, Jon. Youth Work Process, Product and Practice – Creating an authentic curriculum in work with young people. [interaktyvus]. Routledge, 2016, 256 p. ISBN: 1135009686 [žiurėta 2019 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=OwdqDAAAQBAJ&pg=PT420&lpg=PT420&dq=youth+labor+books+online&source=bl&ots=JCRYq7WFmx&sig=ACfU3U0SYrZ91VpEBq5vf1X5dFKuiHsG2g&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwjD6v-HgcXhAhWpxMQBHRcaCKo4ChDoATAFegQICBAB#v=onepage&q=youth%20labour%20books%20online&f=false>
5. VERSCHELDEN Griet; Youth Partnership (Organization). The history of youth work in Europe – Relevance for Youth Policy Today. [interaktyvus]. Council of Europe, 2009, 178 p. ISBN 978-92-871-6608-1 [žiurėta 2019 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=xYWxQUNAuCUC&pg=PA178&lpg=PA178&dq=youth+labor+books+online&source=bl&ots=s8z1j7AYCa&sig=ACfU3U2mX5tZqOpr2EOfe3H0vkdIN Oi4XA&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwjD6v-HgcXhAhWpxMQBHRcaCKo4ChDoATAIegQIBxAB#v=onepage&q=youth%20labour%20books%20online&f=false>

THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION OF YOUTH INTO THE LABOUR MARKET

Summary

To sum up, Lithuanian working conditions and proposed salary differ from other European countries. For these reasons young Lithuanians emigrate abroad to look for a better life and working conditions.

THE MEANING AND IMPORTANCE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Ieva Čekanskytė

Scientific supervisor – lecturer Romantė Bučienė

Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences, Faculty of Economics

Introduction

The aim of the article – to highlight the importance of corporate social responsibility in nowadays business environment.

The objectives of the article:

1. To describe the meaning of the corporate social responsibility;
2. To emphasize the benefits from engaging in socially responsible activity;
3. To provide the main steps of getting socially responsible in business.

1. The meaning of corporate social responsibility

Over time, the relationship between business and society has evolved. Business has had a significant impact on the way we travel, homes we inhabit, foods we eat, and conveniences we enjoy. Every product and service we enjoy is a testament to the positive differences businesses have made in our everyday lives. But has this improved quality of life come at a price? Who is responsible when a consumer uses products or services resulting in harm to others and/or the environment?

Social responsibility means that individuals and companies have a duty to act in the best interests of their environments and society as a whole. In the past few years, business has translated this idea into the concept of corporate social responsibility (CSR) and have developed sustainability strategies where social responsibility is an integral part of their business model.

In other words, CSR aims to ensure that companies conduct their business in a way that is ethical. This means taking account of their social, economic and environmental impact, and consideration of human rights. It can involve a range of activities such as:

- Working in partnership with local communities;
- Socially responsible investment (SRI);
- Developing relationships with employees and customers;
- Environmental protection and sustainability.

In 2017, Cone Communications published a study about corporate social responsibility (CSR). In their reporting, they stated, that companies must now share not only what they stand for, but what they stand up for.

The key findings from the study included the following:

- 63% of American consumers were looking to businesses to take the lead on social and environmental change.
- 78% of people wanted companies to address social justice issues.
- 87% of consumers said they would be willing to buy a product or service based on a company's advocacy concerning a social matter.
- 76% of those surveyed said they would decline to do business with a company if it held views and supported issues that conflicted with their beliefs.

Social responsibility is one of the most important issues that business is facing today. Those who follow the way in which companies engage in social problems have noted that social responsibility has a strategic importance for two reasons:

- 1) A healthy business can only succeed in a healthy society. Thus, it is in the best interest of a company to produce only goods and services which strengthen the health of society;
- 2) If the company wants to succeed in the long term it needs to have the acceptance – or licence to operate – from social actors affected by the company's operations.

In the practice there are more factors that inspire corporate entities to exhibit socially responsible behaviors: stakeholder value creation, increase in profit, reputation, efficiency, investments, human and intellectual capital, low risk level and high ethical standards. Investors have become more aware of good practices in terms of social responsibility. They came to the understanding that good financial performance is driven by effective corporate social responsibility actions. An organization's CSR practice can determine its positive reputational effects in terms of its relationships with suppliers and clients. In addition, employees feel motivated and proud to be involved with socially responsible corporate entities. From a client perspective, reputation is, indeed, an essential aspect that companies should be aware of. Therefore, corporations need to understand the importance of building a socially responsible image for its selective, sophisticated and sensible clients. Further more, corporate social responsibility contributes to improvements in the efficient use of resources by conserving the environment and recycling, thus adopting an eco-efficient strategy. Cooperation between management and employees is also necessary for enhancing efficient productivity. Along with cooperation, working conditions, training and development, employee engagement in community related issues contribute to employee retention, as motivating factors. Organizations that fail to implement CSR policies are placing themselves in a position of losing their reputation, as they are likely to find it difficult to engage in dialogues with their stakeholders. Effective communication with stakeholders is needed in order to provide information about an organization's commitment to corporate social responsibility practices. There are few main reasons that drive CSR reporting (see the figure 1 below):

Figure 1. CSR core elements

Also, there is a four facets or dimensions for CSR and frames them into a pyramid-like structure, entailing economic, legal, ethical, and philanthropic responsibilities. The economic responsibility, situated at the base of the pyramid, gives priority to economic performance because businesses have to stay in existence and continue to be viable and profitable. The creator of this model Carroll explains that economic responsibility constitutes a major element of CSR and firms are not to consider practicing philanthropy or discretionary CSR before fulfilling the first three levels of the pyramid; economic, legal, and ethical responsibility. The legal component entails operating according to prevailing laws and regulations. The ethical responsibility is when corporations operate according to ethical expectations as in avoiding harm or discrimination. At the top of the pyramid are the discretionary responsibilities which are usually enacted at the discretion of a business and may encompass a variety of activities from giving to charities, orphanages, or addressing environmental issues or concerns (See the figure 2):

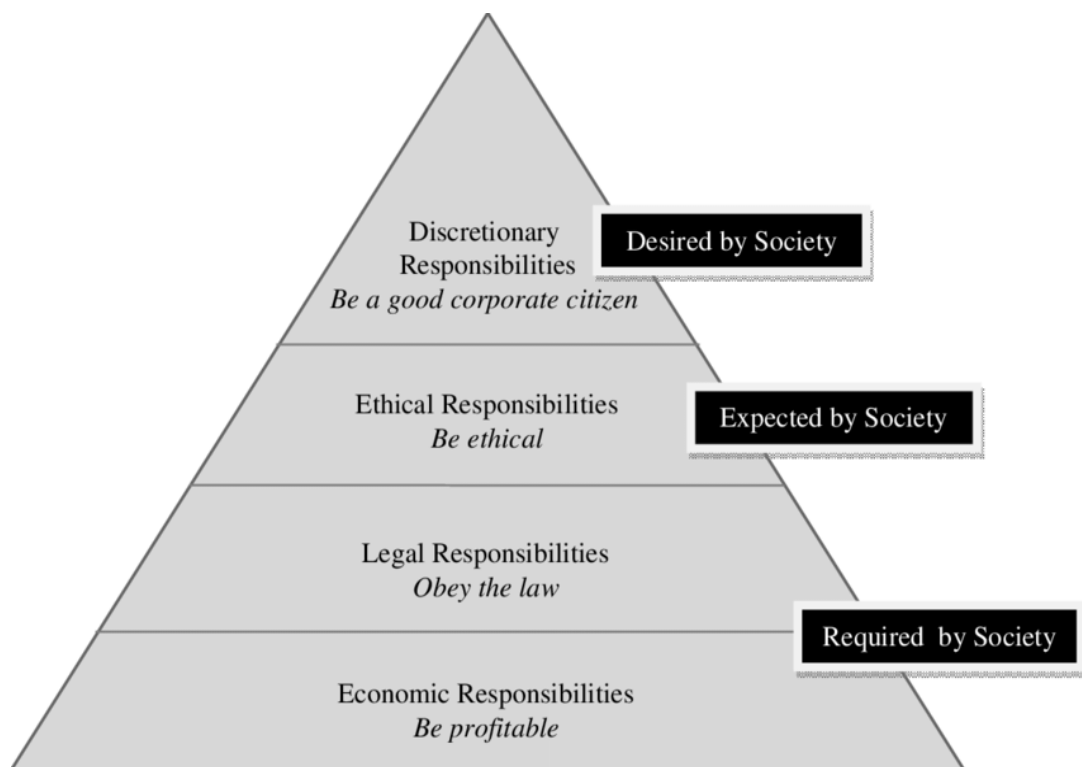

Figure 2. CSR pyramid

2. Benefits of corporate social investment for businesses

Corporate social responsibility (CSR) shows that a company actively takes steps to invest in the greater good of a community by doing something that demonstrates a level of caring. The benefits of CSR are numerous. Today, a whopping 93 percent of the world's largest companies publish CSR reports. Back in 2005, just 64 percent of these big companies produced such a report. So there is a question – why are corporations around the world jumping on the trend? Quite simply, there are major advantages of corporate social investment. Many researches shows that when companies genuinely invest in corporate social responsibility, the positive outcomes benefit consumers, employees and the company's bottom line. There is a list of how companies can also benefit from engaging in socially responsible activities:

1. **Prevent financial ramifications:** Compliance with the spirit and letter of the law — both nationally and internationally — through self-regulatory processes will prevent fines, put your business "low on regulators' radar screens," and lower legal expenses.
2. **Increase employee loyalty:** Treating your employees fairly and generously is a part of corporate social responsibility. By providing good jobs and encouraging high professional and moral standards, you increase employee loyalty.
3. **Maintain a positive reputation:** Demonstrated consciousness in a variety of areas can garner publicity and give a business tangible proof of their conduct, which can be proudly displayed on a company website. These include:

- **Environmental consciousness:** Reducing waste, recycling, minimizing carbon footprint, and other best practices can. Using or producing only sustainable products, lowering energy usage, and supporting environmental causes will boost a business's "green reputation" among environmentally concerned clients.
- **Social Concern:** Donating to humanitarian causes that fight persistent poverty, help the victims of epidemics like AIDS or Ebola, or assist those displaced by hurricanes or earthquakes shows concern for issues that consumers are more and more aware of in our modern, interconnected world.
- **Local Community:** Involvement in local community projects, either through financial donations, employee participation, connecting your customers with project leaders, or promotion of the project through advertising and fundraising enhances your CSR credentials with clients in the given location.

3. How to make your business socially responsible?

Customers want to know that your business is helping make the world a better place. And it is important to mention, that It's never too late to develop a social responsibility plan that goes deeper than simply making a donation. There's a few steps, that might help to become more social responsible:

1. At first you have to **understand your values**. Before you dive into developing a social responsibility plan, it's important to stop and think about the values that are most important to company. What are the guiding principles you use every day to make good decisions at work? Write down the three core values that are most important. These will be different for everyone, but some examples of core values can include: generosity, courage, kindness and so on.
2. Furthermore, **make social responsibility part of every business decision**. Companies who aren't truly committed to social responsibility might thrive temporarily, but customers will ultimately discover that their heart isn't in it. Occasional charity events or annual donations aren't going to do your business much good; you need to incorporate social consciousness into every decision that you and your team make. What does this look like? Well, it doesn't have to be complicated. Before making a decision, look at the implications for your team, your community, and the world at large. Will someone be negatively affected by this decision? If so, what could you do to lessen or even eliminate the negative consequences?

3. Moreover, **look for opportunities to make a difference.** It doesn't matter what industry you're in: There are always opportunities to make the world a little bit better. All you have to do is start looking. So, how can you find opportunities to make a difference?
 - Look at what people need;
 - Stop doing harm;
 - Focus on your team;
 - Don't be afraid to be innovative.
4. **Set goals.** As you find ways to make a difference in your community, it's important to set meaningful goals that will help you stay on track and, more importantly, stay conscious of how far you've come. These goals should be ambitious, but also realistic.
5. **Choose your battles.** As a small business, you can't fight every battle. Even large corporations have to pick and choose the causes they're going to fight for. You need to choose a cause or initiative that closely aligns with your values or mission statement, or one that truly gets you and your team excited. Do this, and you'll make a difference while staying authentic and true to yourself.

All things considered social responsibility has become increasingly important to companies over the last several years. Whether it's by empowering women, helping the environment, or trying to end poverty, more and more companies are incorporating social responsibility into their overall business strategy and this movement will split more and more. It does not matter if social issues is local, national, or global, but a concern for the health and wellness of others that do not involve sales can be seen as commendable. There is an endless number of ways that business can be a positive force for good in your community. So everyone just should keep in mind, that successful people have a social responsibility to make the world a better place and not just take from it.

Conclusions

1. Corporate responsibility is simply a way for companies to take responsibility for the social and environmental impacts of their business operations.
2. There is many advantages of corporate social responsibility. The main benefit is that CSR helps company to build a reputation as a responsible business, which can lead to competitive advantage. So it's worth to act like responsible business not only for a better world, but for a better business as well.
3. There are lots of different ways, how to become a socially responsible in business, but first of all company should clarify what are their main values, and to follow it in everyday work. After all, you can look for a problem to solve, or people to help in our society.

List of References

1. CARROLL, ARCHIE B. „Corporate Social Responsibility“
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/000765039903800303>;
2. CHANDLER, DAVID. „Corporate Social Responsibility: A Strategic Perspective“
[https://bild.skillport.com/skillportfe/main.action#summary/BOOKS/RW\\$2612: ss_book:80929](https://bild.skillport.com/skillportfe/main.action#summary/BOOKS/RW$2612: ss_book:80929);
3. EWEJE, GABRIEL. „Corporate Social Responsibility and Sustainability: Emerging Trends in Developing Economies“.
[https://bild.skillport.com/skillportfe/main.action#summary/BOOKS/RW\\$25650: ss_book:73151](https://bild.skillport.com/skillportfe/main.action#summary/BOOKS/RW$25650: ss_book:73151);
4. LEVIN, HEATHER. „How to Make Your Small Business More Socially Responsible“.
<https://www.moneycrashers.com/small-business-social-responsibility/>.

THE MEANING AND IMPORTANCE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Summary

The whole article is about the meaning and importance of corporate social responsibility. At the beginning it was described what does the corporate social responsibility (CSR) means, and I emphasized that is really important to customers, that business is socially responsible. Furthermore, there is scheme, where is the core elements of CSR provided, and the model, that shows how and why organisations should meet their social responsibilities. Moreover, there's various benefits from engaging in socially responsible activities provided and shared advices, how to become social responsible business. As a conclusion I highlighted the importance of becoming more and more socially responsible in business, because it helps business to grow, and the world to become a better place to live.

THE PROBLEM OF YOUTH EMPLOYMENT AND UNEMPLOYMENT

Artem Afanasyev

Scientific supervisor – prof. Maksym Bezpartochnyi

*National Aerospace University H.E. Zhukovsky "Kharkiv Aviation Institute", Ukraine
Higher School of Social and Economic in Przeworsk, Poland*

Introduction

Nowadays there are a lot of threads between the youngsters and teenagers about: How I can find a well-paid part time job to have some cash, and have a little time for myself and completely graduate a school, college or university.

The problem is: do the teenagers really need a job, or it's just a wasting of time?

In my topic I want to discuss a pros and cons about youth employment and unemployment and talk about how the teenagers are doing in Ukraine: well-enough or simply surviving under the sun of everyday problems? So let's begin.

1. Tough choice to make a selection

There are a few industries in Ukraine that are striving in our time: a service industry, an entertainment and computers and technologies (which include a whole bunch of IT sections in it).

Nearly 80% of youth employee is working in these primary industries. First two of them are might be not so specific with requirements, but the last one need to have some fundamental knowledge to become a good competitor under the labor markets.

So the next question: are the salary of bartender and an IT specialist the same? The answer is simple – yes! Of course it depends on where you working or which company is you signed with, but most likely you will not make a huge difference in worker compensation if you work for the last industry, which I mention above. And make a note, I am talking only about teenagers employment, not a middle-aged person. Because the age is one of the most important criteria in labor markets.

A lot of teenagers didn't see any difference between this types of job and apply for an easiest one.

I mean, who doesn't want to work, where you just chilling in front of the sun as a bay rescue team or just playing with kids in the playground rather then working in the office and having some deadlines to do, right?

So that makes like a chain of problems in the future. First of all, let's take for an example a student, choose to go to work, and not going to university, because in kind of boring and he didn't see any pros to just sit and listen a lectures. Because first of all he can make some money right now

even without any knowledge. That's definitely cool, but listens: time passes through, and the knowledge, which student can obtain in the university stays just in university, but not in the head of student.

He chooses not to visit a lecture or lesson, because it's kind of boring, but rather go and make some cash to live. But remember what I mentioned above: age is one of the most important criteria, and the teenagers need to have some fundamental knowledge to have a good job, when they reach like a 30 or 40 years old. So that references us to the next chapter of my topic: the problems, that pushes youth to go and work nowadays.

2. Reasons why young people go to work

One of the most important reasons, maybe that are just referring to our country – Ukraine, is to become a financial independent from parents or just earn some money to make a living.

Of course it depends on different situations, family financial statements, character of the young employee – but you can't deny that money mean a lot for a regular person, especially if you a teenager and you want to travel, spend some cash on yourself, partying etc.

But here are some more reasons why youth are working nowadays.

One reason is that young people represent something of our own sense of unfulfilled potential. It's a word we use with them a lot. "You've got so much potential!" we say. "You're wasting your potential! You could do anything if you tried!" Yet rather than inspiring young people to feats of achievement, the word 'potential' often has a debilitating effect. Young people are perfectly well of their potential but particularly of their potential to mess up, underachieve and fail. This isn't the kind of potential that well-intentioned professionals want to talk about, however, because it's too close to home.... "What about me?" we wonder to ourselves. "Have I achieved my potential? Should I be doing a better job? A more lucrative job? A job with higher status? Whatever happened to my potential?"

Working with young people is attractive because it allows to take vicarious satisfaction in their achievements. But the sight of those young people failing to fulfill their creative potential is unbearable because it reminds us powerfully of our own country unfulfilled potential.

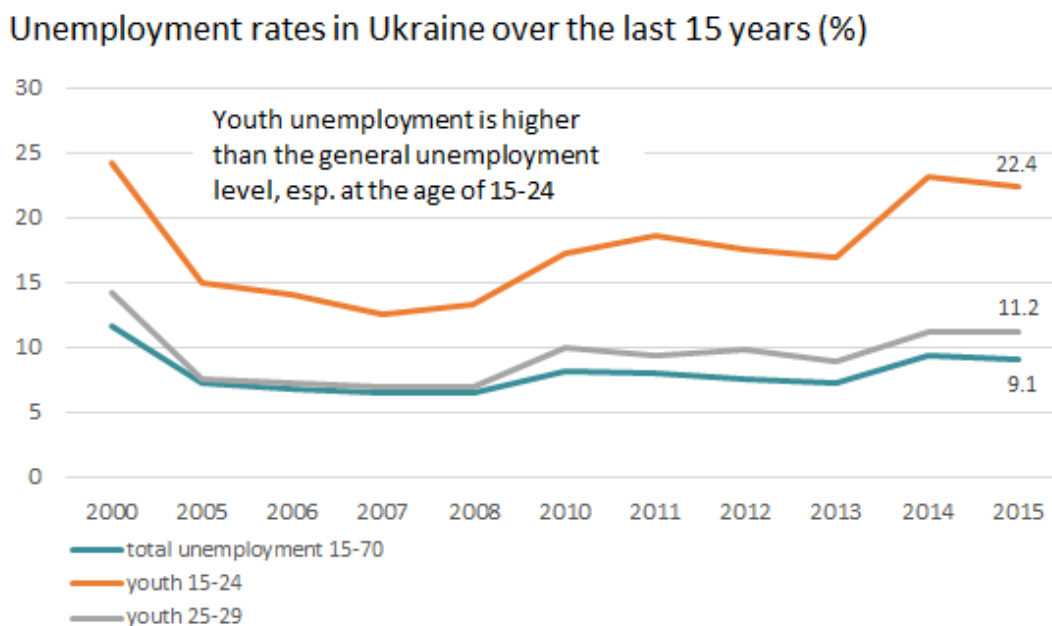
For younger members of staff, work with young people is also partly a way of exploring issues with authority and parenting, with a world of opportunity and frustration. Unconsciously, the work helps make sense of our own parents as we wrestle every day with the boundaries between leniency and harshness, full of mixed feelings about what's expected of parent-figures.

Work with young people is also a way of defending against anxieties about death. Because of their age, young people have more time left. They're fit and healthy, full of energy and we hope that some of this will rub off on us. Being around them keeps young, we claim, but for older members

of staff this mantra becomes less and less convincing. Envy and resentment easily creep in: not only of young people and their youth but also of younger colleagues. It seems that no one wants to talk about the good old days any more. No one remembers or cares about another colleague's glorious early career. Older members of staff may joke about being on the scrapheap but - secretly - they mean it.

3. Problems of unemployment of young people in Ukraine in digits

Now let's see some graphics about the previous years of unemployment of young people in Ukraine:

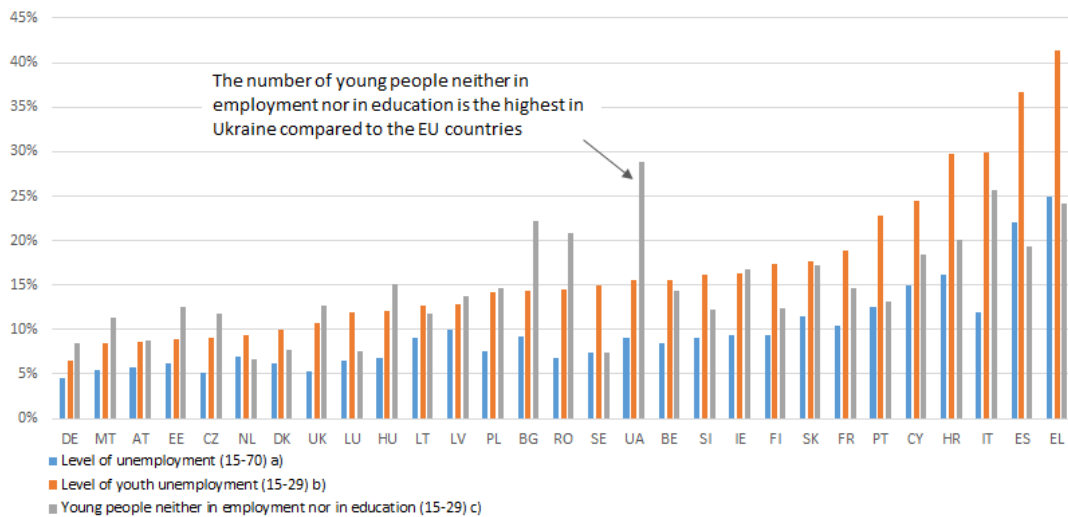
Source: State Statistics Service of Ukraine. ILO unemployment rate, by sex, age group and place of residence. Available at http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/rp/ean/ean_e/arh_rbrn_e.htm

In 2015, the level of unemployment among young people aged 15-29 in Ukraine accounted for 15.5% compared to 9.1% among the entire population (diagram 1). The global economic crisis which started in 2008 had stimulated further increases in youth unemployment: in some European countries, such as Spain and Greece, the level of youth unemployment reached 55-60% (diagram 2).

4. Pros and cons of working as a teenager

Pros:

1. Jobs help kids develop a sense of responsibility.
2. Jobs help kids develop a greater sense of self.
3. Financial independence
4. Jobs help kids learn to manage money and understand personal finance.
5. Jobs help kids transition from youth to adulthood

Sources::

a) Eurostat. 2017. Unemployment by sex and age - annual average (une_rt_a); Data source for UA - State Statistics Service of Ukraine. 2016. Ukraine Labour Force Survey 2015, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_e/08/zb_ea_2015.zip;

b) Eurostat. 2017. Youth unemployment rate by sex, age and country of birth (yth_empl_100); Data source for UA - State Statistics Service of Ukraine. 2016. Ukraine Labour Force Survey 2015, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_e/08/zb_ea_2015.zip;

c) Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and labour status (NEET rates) (yth_empl_150); Data source for UA - own calculations based on State Statistics Service of Ukraine. 2016. Ukraine Labour Force Survey 2015, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_e/08/zb_ea_2015.zip

6. More working force in a labor market

7. Most likely low paid employees

Cons:

1. Jobs can add stress to a child's life.

2. Jobs can expose kids to people and situations they might not be ready for.

3. A teen working a job might feel like childhood is ending too soon

4. Teens who work too much-more than 15 hours a week-get lower grades than kids who don't work at all.

5. Teenagers who work have money that could possibly be spent on things which aren't good for them, such as alcohol or tobacco.

6. Need to have more working places in the country, or at least to have a few developed industries that can handle a young employee

Conclusions

1. Last but not least, we see that there is more pros than cons in a work as a teenager, but there is also needs to be some pushes especially from the side of government and social policies.

For my opinion, the problems of young employment and unemployment don't take a big part in everyday Ukraine problems, on the news you don't see often these topic, most likely you will see news about not a reliable situation on the East of Ukraine, increase of taxes, raise of prices in a local market, etc. But we need a change of scenery soon, because a lot of young and clever minds or seeking a new job opportunities abroad.

2. As we can see from the whole research, in nowadays it is an extremely important for us to work and earn money, learn experience – both work and life and to develop of a young person to become a grown man. In Ukraine we have a lot of opportunities to fulfill what a teenagers desire to be, we just need to stay focused on that, and continue to progress as a whole nation.

List of References

1. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/young-people-close/201202/why-do-we-work-young-people-really>
2. <https://voxukraine.org/en/youth-unemployment-small-matter-or-verdict/>
3. <https://evolvreatment.com/blog/the-pros-and-cons-of-teenage-jobs/>

THE PROBLEM OF YOUTH EMPLOYMENT AND UNEMPLOYMENT

Summary

The article considers the problems of the modern youngsters and teenagers of Ukraine regarding the search for work while studying at the university. The factors influencing the choice of work youngsters and teenagers instead of study are investigated. The category "young potential " is defined and characterization is given. Conduct diagnostic of unemployment among youngsters and teenagers of Ukraine. Defined the pros and cons of working as teenagers. The main attention is focused on the need to further realize the potential of young people in Ukraine.

THE PROBLEMS OF YOUTH UNEMPLOYMENT AND EMPLOYMENT IN LITHUANIA

Lukas Kimėnas, Gabija Daugėlaitė

Scientific supervisor – lecturer Viktorija Prapraitė

Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences, Faculty of Economics

Introduction

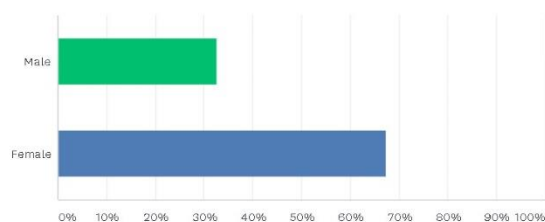
The subject of this paper are the problems of youth unemployment and employment. Nowadays it is a very important subject to discuss. Young people have faced some of the largest obstacles in finding stable employment, or any kind of employment. [1] It is very hard to find a job for a young person because the requirements for job application have changed. Also it is difficult to find a well-paid job in Lithuania. The sustainability of their future depends on which path they take to get there and the values instilled in them along the way. [2] However, education and professional skills of young people play an important role in today's modern labor market. Mismatches among these factors can lead to long periods of job seeking, intertwined with unemployment spells or periods of low skilled and precarious work.

1. The results of the survey

This survey represented that females took active part in survey. This means that there were two times more females respondents than males.

What is your gender?

Answered: 52 Skipped: 0

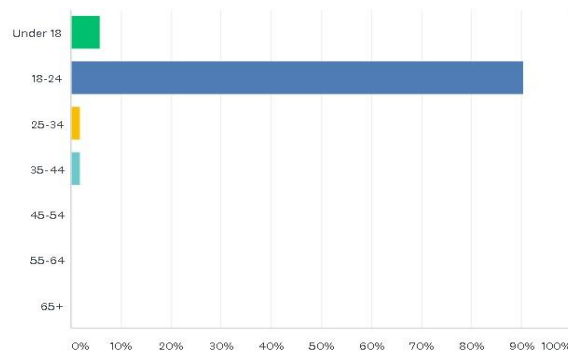
ANSWER CHOICES	RESPONSES
Male	32.69% 17
Female	67.31% 35
TOTAL	52

1 pav.

The second question dealt with the age group. The most active age group was the group of 18 – 24, there were 48 respondents. There was only 1 respondent from the age group of 35-44 and also one respondent from the group of 25-34. There were no answers taken from age groups of 45-54, 55-64“and 65+ .

How old are you?

Answered: 52 Skipped: 0

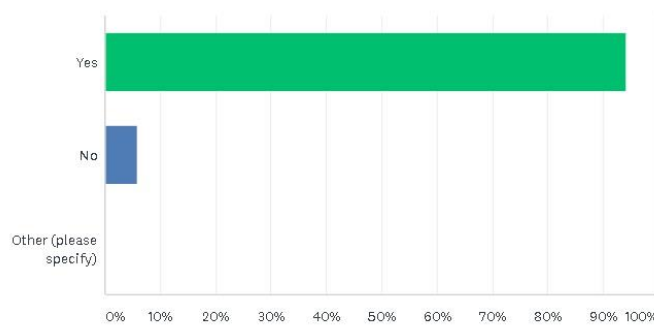
ANSWER CHOICES	RESPONSES	
Under 18	5.77%	3
18-24	90.38%	47
25-34	1.92%	1
35-44	1.92%	1
45-54	0.00%	0
55-64	0.00%	0
65+	0.00%	0
TOTAL		52

2 pav.

The following question was regarding issue with educational background of young people. About 95 % of respondents answered that they study and only 5% of respondents admitted they do not. As the majority of respondents are studying, this hinders the possibility to get a job.

Do you study?

Answered: 52 Skipped: 0

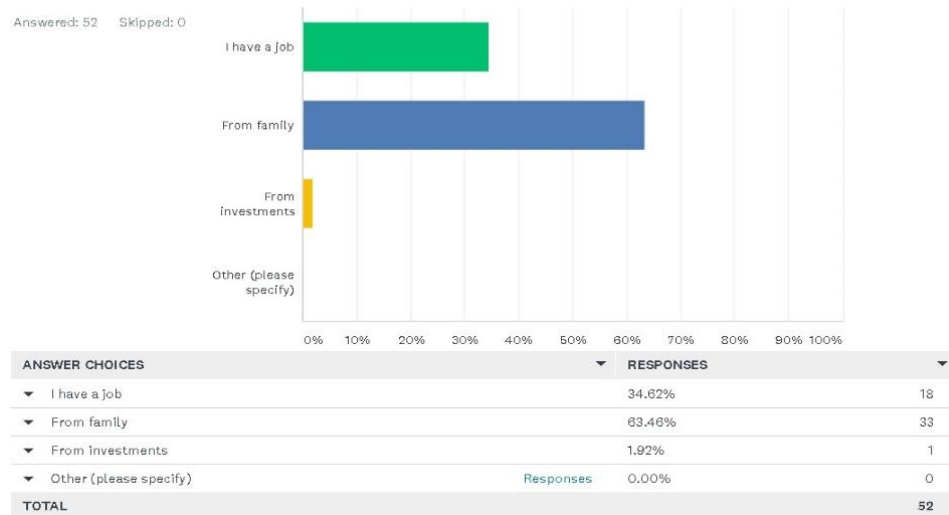

ANSWER CHOICES	RESPONSES	
Yes	94.23%	49
No	5.77%	3
Other (please specify)	Responses 0.00%	0
TOTAL		52

3 pav.

The fourth question dealt with earning for living. The majority of respondents said that they receive financial support from their families. Some of them stated that they have a job and can deal with financial challenges by themselves. Only one respondent said that he earns for a living from investments. There were no other ways declared. Moreover, this means that majority of young people are supported by their families.

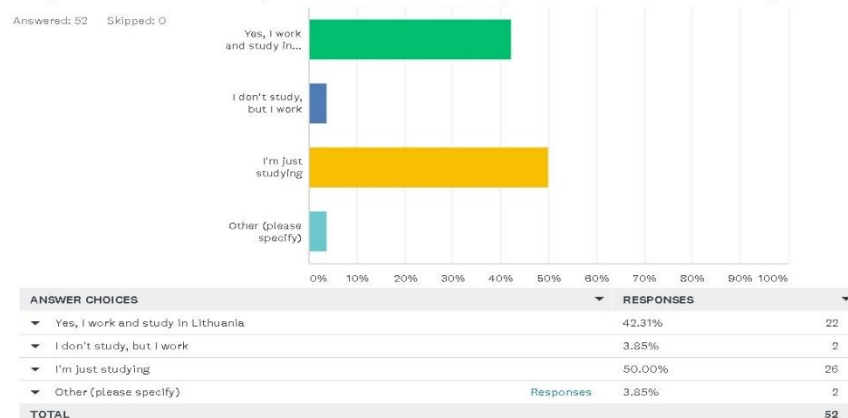
How do you earn for your living?

4 pav.

The fifth question was „Do you work and study in Lithuania?“ Exactly half of the respondents said that they study in Lithuania. 42.33% of the respondents answered to be able to work and study in Lithuania. Two people said that they are only working in Lithuania. And the rest respondents picked „Other “and specified that they work in another country which is Denmark.

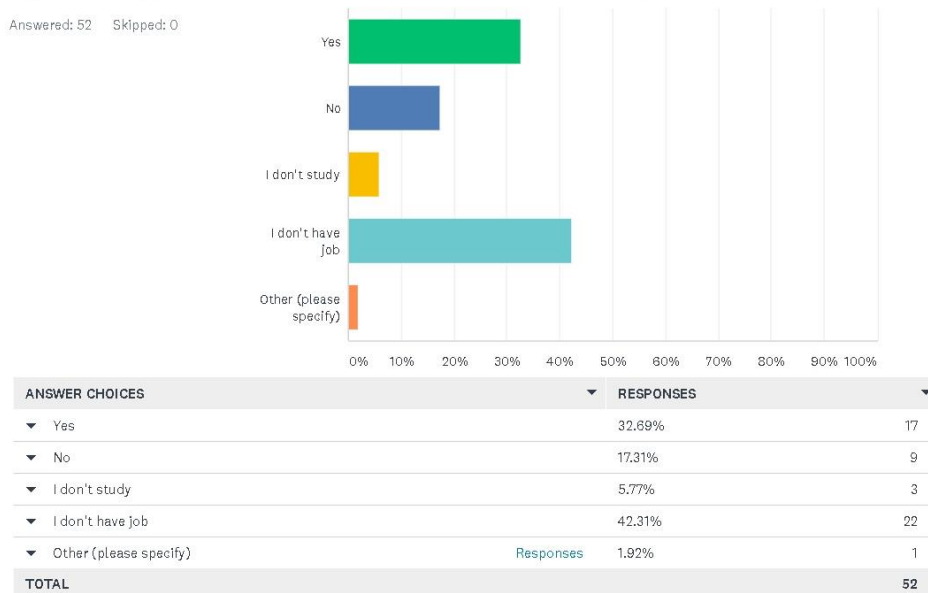
Do you work and study in Lithuania ? if no, please enter the country

5 pav.

The sixth question was „If you study, is it difficult to multitask studies with job?“. The most common answer was „I do not have a job “. Then slightly less respondents said that they have difficulties studying and having job. Then about two times less people answered negatively. Only one respondent chose answer „other “and said that „I travel from time to time to work to other country “. This all means that it could be pretty difficult trying to do both, study and work.

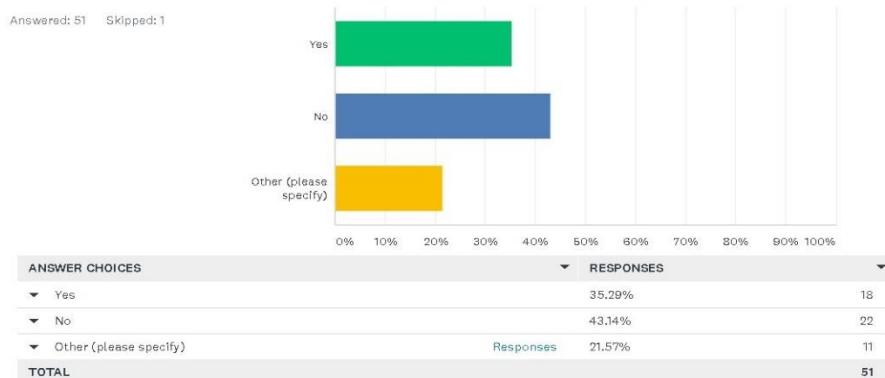
if you study, is it difficult to multitask studies with job?

6 pav.

The seventh question was about if it is easy to find a job after graduation from University. As you can see most of respondents replied that it is not easy to find a job after graduation from university. 35% of respondents answered that it is easy to find a job and 11 respondents answered that “It depends what you study and if your studies are popular“.

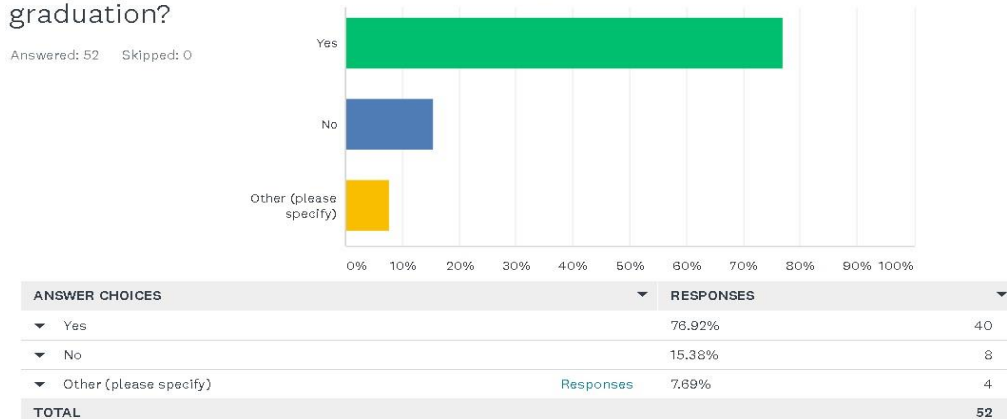
Is it easy to find a job after graduation from University?

7 pav.

The eighth question was “Is there difference in salaries by working in Lithuania or abroad after graduation?” 4 respondents assured that they do not know because they have not finished their

studies. 8 out of 52 respondents thought that there is no difference in salaries. To say more, the majority of students answered that there are differences in salaries by working in Lithuania or abroad. Is there difference in salaries by working in Lithuania or abroad after graduation?

8 pav.

Finally, ninth question was if it possible to make a career in Lithuania. The majority of people answered “Yes” to this question, 8 respondents answered “No” and 3 respondents said that they believe it is possible but they are not sure.

9 pav.

Conclusions

1. This survey has showed that almost half of the respondents work and study. Almost 80 % of respondents believe that they could get a better salary if they would work abroad. Also the respondents believe that they could make a career in Lithuania.
2. However, students who had a job said that it is hard to multitask between work and studies. All of this presents that growing Lithuanian population will cause difficulties in well-paid job search. That is the main reason why young people prefer to emigrate to other European countries.

Lis of References

1. O'REILLY, Jacqueline; MOYART, Clementine; NAZIO, Tiziana; SMITH, Mark. Youth employment :STYLE Handbook. United Kingdom, 2018. P. 276.
2. KRAS, Eva. Future of Youth Employment: New Changes in Approaches to Business. Virginia, 2019. P. 162.
3. FREEMAN, Richard B. Youth Employment and Joblessness in Advanced Countries. Chicago, 2000. P. 440.
4. MALO, Miguel Angel; MINGUEZ, Almudena Moreno. European Youth Labour Markets. Salamanca, Spain, 2017. P. 259.

THE PROBLEMS OF YOUTH UNEMPLOYMENT AND EMPLOYMENT IN LITHUANIA

Summary

The subject of this paper are the problems of youth unemployment and employment. Nowadays it is a very important subject to discuss. Young people have faced some of the largest obstacles in finding stable employment, or any kind of employment. This article will analyze selected information based on 52 respondents in the subject of the problems of youth unemployment and employment.

THE STARTUP ECOSYSTEM IN BULGARIA

Eleonora Koleva

University of National and World Economy, Plovdiv, Bulgaria

Scientific supervisor – lecturer Danguolė Ignatavičiūtė

Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences, Faculty of Economics

Introduction

In this article you will find information about what a startup ecosystem is and specifically how it changed in Bulgaria for the last 5 years. Moreover, there is a brief information about the conditions for launching a company in Bulgaria and Lithuania.

The aim of article – is to analyze the development of the Bulgarian startup ecosystem and to compare it with the Lithuanian one.

Tasks of article:

1. To analyze Bulgarian ecosystem.
2. To compare the conditions of creating a company in Bulgaria and Lithuania.

1.¹What is a Startup Ecosystem?

The startup ecosystem consist of all stakeholders that are needed for the development of new startups and maintaining the existing ones. These stakeholders can be divided in different organizations such as:

- Big companies, corporations
- Universities
- Funding organizations
- Service providers like legal and financial services
- Research organizations
- Support organizations like incubators, co-working spaces etc.

As every newly-created company has different stages of development each one of these organizations is focused on the different levels of development of the startups. Except the division as organizations we can state also some of the elements of the startup ecosystem which are very important for its functioning. Some of these elements are:

- ideas, inventions and researches
- startups at various stages

¹ <https://www.startupcommons.org/what-is-startup-ecosystem.html#>

- entrepreneurs
- startup team members
- angel investors
- startup mentors
- startup advisors

All these elements and organizations should work together in a synergy in order the whole startup ecosystem (in a city, country, etc.) to function properly, to have favorable grounds for starting a new business and to have a stable and continuous growth.

2. Startup Ecosystem in Bulgaria

For the last 5 years in Bulgaria were made the first steps for creating a stable startup ecosystem. A good and very important jump in the investments was made by the European investment fund which gave 100 mln. Euro for financing new companies. These 5 years were also the beginning of creating good resources like mentors, investment funds, knowledge and very crucial was the change in the mindset of the entrepreneurs that they should help each other in order everyone to develop and grow their business. Moreover, after this time past more and more people are willing to create an innovative business and the grounds for this are stable with a lot of knowledge, advisors and investors.

²Now around 10% of the financed companies are operating with profit. There are two funds – LAUNCHub and Eleven, which main requirements for financing in the last years were the team of the newly- created company and the idea and conception of the business. In Bulgaria a financing of 300 thousands to 2 million euro can be found for creating a business from funds and private investors. Except the funds, which are helping with financing there are a lot of NGOs and co-working spaces, which helps with the connection between the separated startups. Some of the NGOs are ABLE (Association of Bulgarian Leaders and Entrepreneur), StartUp Navigator and co-working spaces Puzl Coworking, Betahaus, SOHO. The spheres in which the Bulgarian startups are focusing on are mainly IT, education, finance and marketing but also there are a lot of social companies like Jamba which is an online platform and consultancy service providing environment for preliminary training and selection for career conversion for people with disabilities in Bulgaria.

3. Advantages of creating a business in Bulgaria

As now in Bulgaria there is a stable and independent ecosystem for startups it is really important for everyone who is planning to launch a business to know the advantages of the ecosystem.

² https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2017/11/24/3084162_urocite_ot_purvata_startup_vulna/

First of all, the costs for creating and operating a company in Bulgaria are low compared to other EU countries. ³For example, in order to create a company 300 euros are needed and more 120 Euro average per month for taxes and financial and accounting services. Interesting part is that a company can be created with a capital of 1 euro if it is Limited Liability Company. Another advantage is that the corporate and individual income taxes are both a flat tax of 10%, which is the lowest between the EU countries. ⁴The VAT in Bulgaria is 20% and if a company has a maximum amount of the revenue 25 600 euro, then it can choose not to be charged or process VAT on their invoices.

Table 1

Comparison of the conditions for creating a company in Bulgaria and Lithuania

	Bulgaria	Lithuania
Corporate tax	10%	15%
VAT	20%	21%
Registrating a company	300 Euro	550-650 Euro
Tax on dividends	5%	15% ⁵
Minimum salary	286.3 Euro	555 Euro
Prices of co-working spaces	60-150 Euro/month ⁶	50-200 Euro/month ⁷
Minimum capital for Limited liability company	1 Euro	≥ 2,500 Euro

Conclusions

1. In order a startup ecosystem to have a stable grounds for developing companies all the network of interested people and organizations should work together in synergy.
2. Bulgarian startup ecosystem is now stable and independent ready to develop more and more innovative companies
3. As Lithuania and Bulgaria are small and young startup ecosystems, both of them have pros and cons with a lot of potential for further development.
4. In order to have bigger growth in both ecosystems there should be at least one world-known company developed from them like in Estonia-Skype, Hungary-Prezi, Sweden – Spotify etc.

List of References

1. <https://www.startupcommons.org/what-is-startup-ecosystem.html#>
2. https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2017/11/24/3084162_urocite_ot_purvata_startup_vulna/

³ <https://madamebulgaria.com/launch-a-startup-in-bulgaria/>

⁴ <https://tax-free.today/blog/residency-in-bulgaria/>

⁵ <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-lithuaniahighlights-2018.pdf>

⁶ <https://www.coworker.com/search/sofia/bulgaria>

⁷ <https://www.eu-startups.com/2017/09/overview-of-the-10-best-co-working-spaces-in-vilnius/>

3. <https://madamebulgaria.com/launch-a-startup-in-bulgaria/>
4. <https://tax-free.today/blog/residency-in-bulgaria/>
5. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-lithuaniahighlights-2018.pdf>
6. <https://www.coworker.com/search/sofia/bulgaria>
7. <https://www.eu-startups.com/2017/09/overview-of-the-10-best-co-working-spaces-in-vilnius/>

THE STARTUP ECOSYSTEM IN BULGARIA

Summary

A startup ecosystem is a network of different organizations which are focused on different stages of creating a profitable business. The Bulgarian ecosystem is young one from 5 years, in which the focus was creating enough good connections, resources and knowledge in order it to be independent. Now after five years is much more easier to launch a company in Bulgarian and the number of newly-created startups each year are exponentially growing. If we compare Bulgarian and Lithuanian ecosystems both of them are beneficial for new companies, although it is important to be noted that in Bulgarian some of the tax conditions are better.

TRUMPŲJŲ NUOTOLIŲ LAIVYBOS IR SAUSUMOS TRANSPORTO SISTEMŲ LOGISTINIO JUNGIAMUMO VERTINIMAS LIETUVOS REGIONE

Austėja Miselytė, Kamilė Jotkevičiūtė

Mokslinė vadovė – lektorė Elena Valionienė

Lietuvos aukštoji jūrėivystės mokykla

Ivadas

Aktyvėjant tarptautinei prekybai ir ryškėjant tam tikroms transporto rūšių savybėms, aktyvėja tarptautinių krovinių vežimai. Lietuva - jūrinė valstybė tarptautinių transporto koridorių sandūroje. Visų transporto priemonių pagrindinis tikslas yra kuo efektyviau patenkinti gyventojų poreikius. Taip pat, transportas yra viena didžiausių ir reikšmingiausių sparčiai Lietuvoje besivystančių ūkio sričių.

Tiriamąo darbo aktualumas. Krovinių srauto pritraukimas priklauso nuo to, kaip efektyviai dirba visos transporto sistemos kartu. Puikiai išvystytas privažiuojamųjų geležinkelių ir autokelių tinklas, užtikrinantis spartų krovinių gabenimą iš/į uosto terminalus yra svarbus sėkmingo uosto veiklos veiksnys. Sausumos ir jūrų transporto sistemų suderinamumas atsispindi konteinerių gabenimu sausumos transportu efektyvumu, krovos organizavimui jos rezultatu.

Tiriamąo darbo problema. Kartais nutinka, kad kroviniai patiria prastovas sandėliavimo vietose dėl nesuderintų logistinio jungiamumo elementų: laikas, vieta, transporto priemonės, laivų atvykimas, išvykimas, krovos darbai, oro sąlygos ir t.t. Svarbu, jog šalies transporto sistema būtų gerai išvystyta, todėl būtina nuolatos tobulinti infrastruktūrą. Transporto sistemos yra skirtos konkrečioms vežimo tikslams ir viena pagrindinių bet kurios transporto sistemos savybių - atskirų transporto sistemos dalių suderinamumas. Klaipėdos uostas, kaip vienas bendras transporto sistemos elementas, turi būti suderinamas su kitais uostais ir kitomis transporto sistemomis: geležinkelių, automobilių.

Tyrimo objektas - sausumos ir jūrų transporto logistinis jungiamumas.

Tyrimo tikslas - apibūdinti sausumos ir jūrų transporto logistinį suderinamumą.

Pagrindiniai uždaviniai:

1. Apibrėžti logistinio jungiamumo sampratą;
2. Nustatyti pagrindinius logistinio jungiamumo transporto požymius;
3. Įvertinti KVJU ir sausumos logistinį jungiamumą;
4. Apžvelgti krovinių judėjimą Lietuvoje.

1. Sausumos transporto logistinis apibūdinimas

Transportas – ūkio šaka, apimanti krovinių ir keleivių vežimą įvairiomis transporto priemonėmis. (Vasilis Vasiliauskas, 2013) Atėjo laikas, kai privaloma galvoti ne vien apie

konkurenciją tarp transportavimo versle dalyvaujančių kompanijų, bet ir kaip efektyviau sutelkti šalies transporto sektoriaus pajėgas konkuruojant Baltijos jūros regiono rinkoje. Bendroji transporto paskirtis – pristatyti krovinius iš vieno taško į kitą. Uosto svarba ir patrauklumas priklauso ne tik nuo paties uosto infrastruktūros, bet ir nuo transporto – kelių, geležinkelių infrastruktūros ir jų tarifų. Klaipėdos valstybinis jūrų uostas – svarbiausia jūrų ir sausumos transporto jungtis, siejanti jūrų ir sausumos transportą Rytų– Vakarų kryptimi. Viena pagrindinių bet kurio uosto krovos terminalo funkcijų – ryšys su užuoscio transporto sistemomis, nes būtina į terminalą atvežti ir išvežti iš jo krovinius arba keleivius.

2. Automobilių transporto apibūdinimas

Kelių transportas – tai labiausiai išvystyta ir į tarptautinę paslaugų rinką integruota mūsų valstybės ekonomikos šaka. Ši transporto rūšis yra ne tik lengviausiai integruojama, bet ir labiausiai ribojama, kadangi kiekviena Europos valstybė, norėdama apsaugoti savo šalies transporto rinką ar padidinti eismo saugumą, stengiasi priimti nutarimus, apribojančius kitų šalių kelių transporto veiklą savo teritorijoje. Automobilių kelių tinklas yra tankiausias ir praktiškai pasiekia kiekvieną tiekėją ir gavėją, todėl transporto grandinėje automobiliai visada yra pirmutinė ir galutinė transporto grandinės dalis.

Vertinant uosto terminalo ryšį su automobilių transportu, automobilių transportas, išskyrus atskirus atvejus, kai planuojami masiškujų krovinių terminalai, kur paprastai naudojami geležinkeliai, yra naudojamas praktiškai visur. Tačiau, nors ir automobilių transportas yra toks svarbus logistinėje grandinėje, jis susiduria su labai daug sunkumų. Sienų kirtimo vietos, taip pat įvažiavimai į terminalus ir išvažiavimai iš jų, kai ekonominė siena sutampa su terminalo riba, dažnai yra viena pagrindinių automobilių transporto trukdžių, nes būtina papildomai tikrinti ir gaišti laiką. Geležinkelio pervažos automobilių keliuose sudaro rimtų trukdžių, nes traukiniai turi priortitetą automobilių atžvilgiu. Visada geriausias būdas spręsti tokio pobūdžio problemas - įrengti viadukus arba tunelius, kad šios dvi transporto sistemos nesikirstų viename lygyje. Kelių statybos ir remonto vietos yra silpniausia automobilių kelių vieta, nes esant intensyviai transporto judėjimui gana dažnai tenka remontuoti kelių dangą. Kad to išvengti svarbu laiku gauti tikslią informaciją, kad automobilių vairuotojai galėtų pasirinkti kitus kelius. Taigi, tam, kad automobilių transportas dirbtų ir duotų kuo geresnius rezultatus, reikia nuolatos gerinti infrastruktūrą, instensyviai planuoti reisuos bei tiksliai komunikuoti apie kelyje esančią padėtį.

3. Geležinkelių transporto apibūdinimas

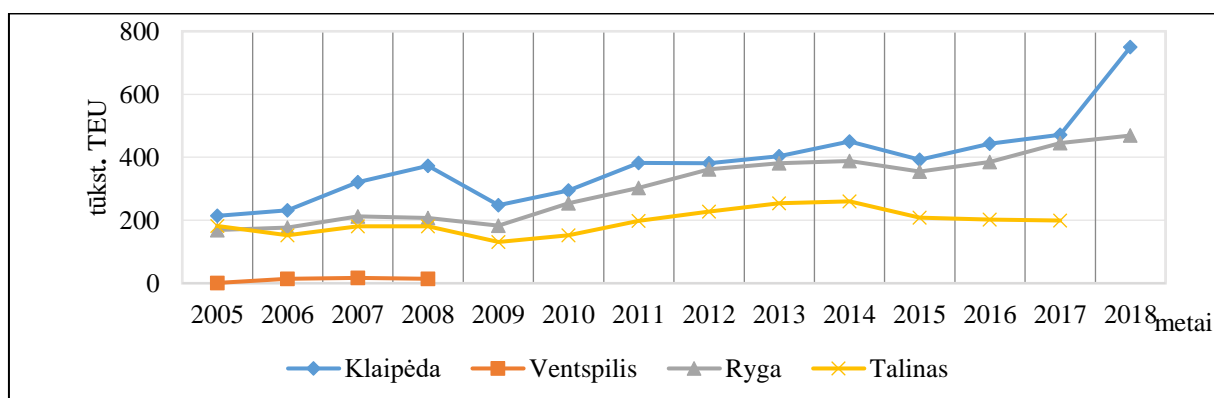
Geležinkelis – bėginė transporto priemonė, tad ne visada gali pristatyti krovinį „nuo durų iki durų“. Tai skatina sudaryti transporto grandines su automobilių transportu. Vis dėlto, daugelio rūšių

kroviniai į uostą ir iš jo gabenami geležinkeliu, ypač tie, kurie yra sunkūs arba masiškai dideli. Pagrindinės geležinkelio transporto ypatybės ir pranašumas yra patikimumas, reguliarumas, universalumas, galimybė vežti įvairiarūšius krovinius nepriklausomai nuo metų laiko ir klimato sąlygų. Geležinkelis vienodai tinka vežti tiek vienetinius, tiek masinius krovinius, nes galima parinkti atitinkamus vagonus. Geležinkelio transportas, gabenant krovinius nedideliais atstumais arba aptarnaujant tam tikrą regioną, ne toks patogus kaip autotransportas (Urbanas, 2015). Nors ir geležinkelių transportas turi didelius pranašumus, jis atsilieka nuo krovinių gabenimo artimais atstumais arba aptarnaujant tam tikrą regioną. Nuolat vystomi ir vis labiau į aukštus standartus besilygiuojantys Lietuvos geležinkeliai bei visus metus neužšalantis ir vis labiau atsinaujinantis Klaipėdos jūrų uostas yra svarbus transporto veiksniai Lietuvos valstybei. Todėl Klaipėdos uosto ir „Lietuvos geležinkeliai“ bendradarbiavimas turi ypatingą reikšmę. Abi institucijos kartu dalyvauja vystant bei tobulinant Klaipėdos geležinkelių mazgą. Geležinkelių transportui Lietuvoje, pristatant krovinius į uostą, tenka konkuruoti ne tik su automobilių transportu, bet ir su kitų šalių geležinkeliais.

Taigi, sausumos transporto ir uosto, kaip logistinės grandinės mazgo, ryšys yra neatsiejama transporto sistemos dalis, nes tokioje sistemoje efektyviausiai įgyvendinami pagrindiniai logistikos principai: krovinių transportavimas automobiliais - lankstumo, operatyvumo, greitumo, manevringumo, o transportavimas geležinkeliu – tvarkaraščio laikymosi, didelių gabaritų, atstumo ir kainos suderinamumo principų. Todėl, būtina žinoti kiekvienos transporto rūšies technologinius aspektus tam, kad pasirinkti tą, kuri duos didžiausią efektyvumą.

4. KVJU ir sausumos logistinis jungiamumas

Norėdami ištirti Klaipėdos valstybinį jūrų uostą ir sausumos logistinį jungiamumą, analizavome duomenis, kurie atspindi logistinio jungiamumo vertinimą Lietuvoje. Konteinerių krovos dinamiką Baltijos šalių uostuose galime matyti 1 paveiksle.

1 pav. Konteinerių krovos dinamika Baltijos šalių uostuose (tūkst. TEU) 2005-2018 m.

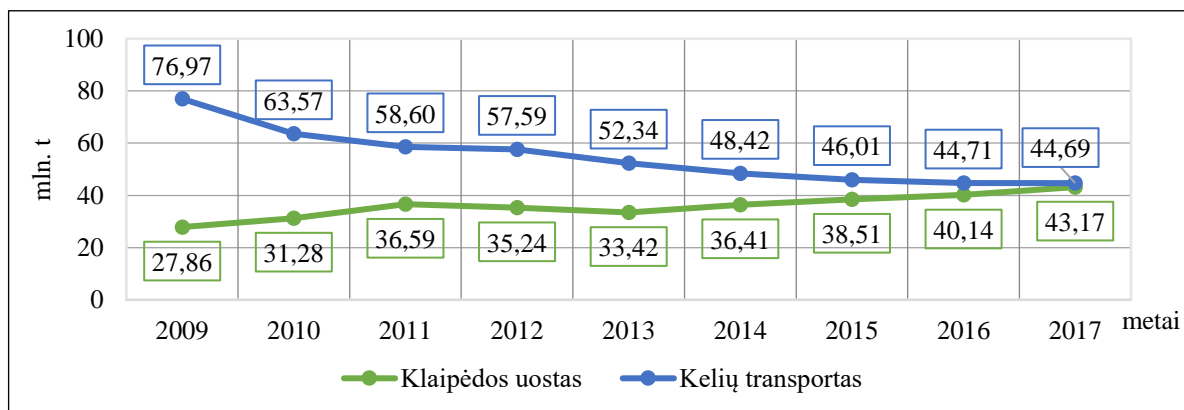
Šaltinis: <http://www.portofklaipeda.lt/uosto-statistika>

Pagal pateiktą krovos dinamiką galime daryti išvadą, jog Klaipėdos jūrų uosto rodikliai yra sparčiausiai kylantys visame Pabaltijo regione. Lyginant su Ventspilio, Rygos bei Talino jūrų uostais,

2018 metais Klaipėda ženkliai isiveržė į priekį. Todėl galime daryti prielaidą, jog logistinio jungiamumo gerinimas visoje Lietuvoje darė įtaką ne tik krovos darbams, tačiau ir visai Lietuvos ekonominei padėčiai.

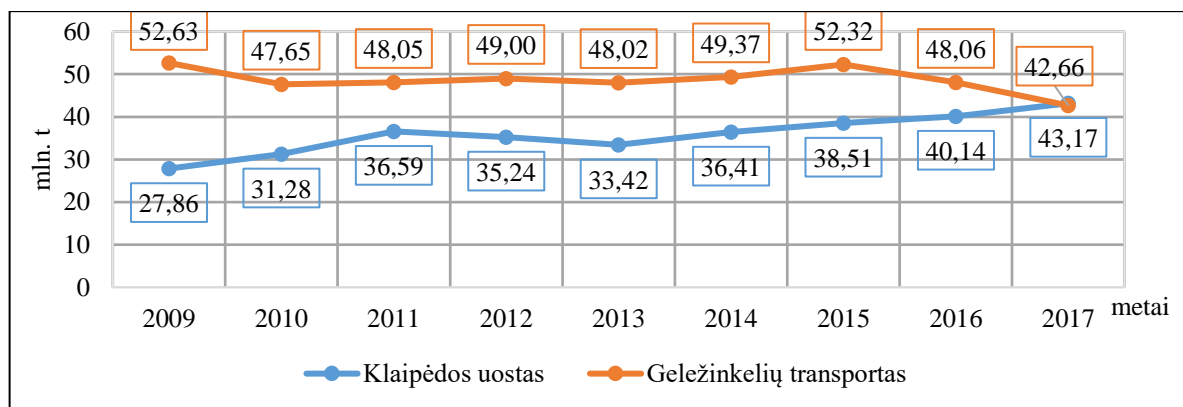
5. Logistinio jungiamumo analizė

Tiriamajame darbe analizuojama Klaipėdos jūrų uosto ir sausumos transporto logistinis jungiamumas.

2 pav. Klaipėdos uosto ir kelių transporto krovos dinamika
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Pagal 2009-2017 metų krovos dinamiką, galime teigti, jog KVJU didesnę logistinę jungiamumą sudaro su geležinkelių transportu. 2 paveiksle vaizduojama didėjanti uosto krovos dinamika, tačiau mažėjanti kelių transporto krovos dinamika.

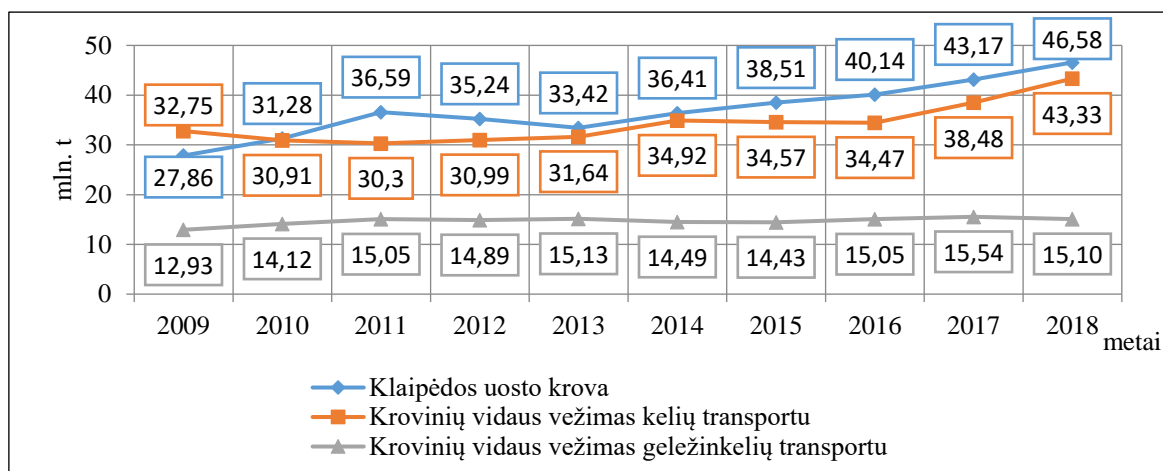

3 pav. Klaipėdos uosto ir geležinkelių transporto krovos dinamika
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Tuo tarpu, 3 paveiksle, lyginant uosto ir geležinkelių tinklo krovos dinamiką, didėja uosto krovai, tiesiogiai didėja ir geležinkelių krova. Taip yra dėl to, jog tarp AB „Lietuvos geležinkeliai“ bei VĮ Klaipėdos valstybinės jūrų uosto direkcijos yra sudaryta sutartis, kuri skirta plėtoti krovinių ir keleivių aptarnavimo infrastruktūrą.

Tačiau, kad galėtumėme įvertinti šalies logistinę jungiamumą bei jo suderinamumą, turime analizuoti kiek krovinių yra perkrovęs Klaipėdos uostas ir sausumos transporto priemonės atskirai.

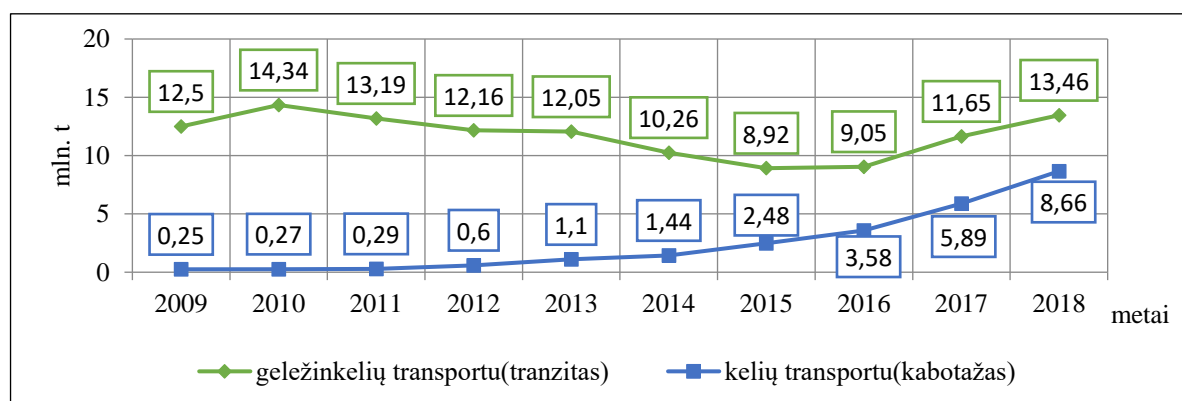
Tačiau iš 2 ir 3 paveikslų negalime daryti išvadų, todėl, kad dalis šių krovinių gali būti išvežami į kitas šalis, dalis jų gali būti vežami šalies viduje, kiti gali būti tranzitiniai. Realią logistinio jungiamumo būklę sužinosime ištyrus tuos krovinius, kurie yra vežami šalies viduje. Krovinių vežimas šalies viduje vaizduojamas 4 paveiksle.

4 pav. Krovinių vežimas šalies viduje geležinkeliais ir kelių transportu

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

4 paveiksle galima pastebėti, kad Klaipėdos uosto krova yra persipynus su krovniais vežamais kelių transportu, tai rodo, kad geresnė logistinė grandinė yra kelių transporto ir Klaipėdos uosto. Palyginus 2,3 ir 4 paveikslų duomenis ištyrėme, kad į uostą atvežtos prekės, kurios pasilieka šalies viduje ir yra pervežamos kelių transportu, sudaro efektyvesnę logistinę grandinę, nes atvežtų prekių rodikliai ir kelių transporto pervežamų krovinių rodikliai šalies viduje atitinka krovos dinamiką. Tuo tarpu, geležinkelio transporto rodmenys parodo tai, jog dauguma pakrautų krovinių yra gabenami iš šalies, nes kaip ir prieš tai minėjome, ši transporto priemonė nėra patogi trumpiems atstumams. Tam, kad tikrai patvirtintume savo išvadą, kad kelių transportas yra efektyvesnis, analizavome tranzitinę/kabotažinę krovos dinamiką ir 5 paveikslėlis tai patvirtino.

5 pav. Tranzitiniai/kabotažiniai kroviniai

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Lentelėje matome, kad kelių transporto rodikliai yra ženkliai mažesni nei geležinkelių transporto, kas įrodo, kad geležinkelių transportas efektyvesnis ir priimtinesnis yra tolimesniems

atstumams, o kelių transportas trumpesniems. Taigi, atlikus analizę pasidarėme išvadas, nors Klaipėdos uostas ir geležinkelių transportas yra sudaręs sutartį bei yra patogesnis vežti masiškus krovinius, automobilių transporto ir uosto logistinis jungiamumas yra geresnis, nes logistinėje grandinėje automobilių transportas užima pirmą ir paskutinę vietą grandinėje.

Išvados

1. Pagal ekonomiškumą ir transporto infrastruktūrą krovinių gabenimas yra susijęs su įvairių transporto rūšių panaudojimu sudarant gabenimo grandinę. Teigiamos įvairių transporto priemonių - automobilių, geležinkelio, jūrų ir oro - savybės yra vienos su kitomis glaudžiai susijusios;
2. Sausumos transporto ir uosto, kaip logistinės grandinės mazgo, ryšys yra neatsiejama transporto sistemos dalis, nes tokioje sistemoje efektyviausiai įgyvendinami pagrindiniai logistikos principai: krovinių transportavimas automobiliais - lankstumas, operatyvumas, greitumas, manevringumas, o transportavimas geležinkeliu – tvarkaraščio laikymasis, didelių gabaritų, tolumo atstumo ir kainos suderinamumas;
3. Klaipėdos uostas pagal konteinerių krovos augimo tempus yra tapęs rytinių Baltijos uostų lyderiu;
4. Tarp automobilių transporto ir uosto yra efektyvesnis logistinis jungiamumas šalies viduje nes kelių transportas yra labiau pritaikytas trumpoms distancijoms.

Literatūra

1. BAUBLYS, A. (2016). *Krovinių vežimas*. Vilnius: Technika.
2. BAUBLYS, A. (2007). *Transporto rūšių sąveika*. Vilnius: Technika.
3. BAUBLYS, A. (2003). *Transport System. Modelsof development and forecast*. Vilnius: Technika.
4. BAUBLYS, A., GRIŠKEVIČIENĖ, D., LAZAUSKAS, J., PALŠAITIS, R. (2003). *Transporto ekonomika*. Vilnius: Technika.
5. BAUBLYS, A., VASILIAUSKAS, A. V. (2011). *Transporto infrastruktūra*. Vilnius: Technika.
6. JARŽEMSKIS, A., JARŽEMSKIS, V. (2013). *Krovinių transportas*. Vilnius: Technika.
7. MINALGA, R. (2001). *Logistika*. Vilnius: Petro ofsetas.
8. MINALGA, R. (2004). *Tarptautinė logistika*. Vilnius: HomoLiber.
9. PAULAUSKAS, V. (2000). *Uostų plėtra*. Klaipėda: KU leidykla.
10. Urbonas, A. J (2014). *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija
11. VASILIAUSKAS, V. A (2013). *Krovinių vežimo technologijos*. Klaipėda: KU leidykla

LOGISTIC CONNECTION EVALUATION OF THE SHORT – DISTANCE SHIPPING AND LAND TRANSPORT SYSTEMS IN THE REGION OF LITHUANIA

Summary

International trading is getting bigger and more frequent all around the world, and transportation is an inseparable part of that, because it's needed for moving physical cargo. Every hour, there are many different kinds of transport delivering various of shipments across the globe. Lithuania is a sea-bordering country right in the crossroads of several international shipping routes. Because of that, there is cargo, intended for both its own population, and for the neighboring countries, regularly being transported throughout the whole country. This heavy traffic is the reason why delivery time optimization and quality control are important matters in the whole process. In Lithuania, the three most common transportation methods are by using cargo ships, railway transportation and road-going vehicles. This work intends to analyze how connected are the logistics of all the mentioned methods of transportation in Lithuania.

TVARUS VERSLAS – SOCIALIAI ATSAKINGAS VERSLAS

Beatričė Zaleskaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Socialinė atsakomybė - tai organizacijos veiklos įgyvendinimo koncepcija, pagal kurią įmonės savanoriškai įtraukia socialinius, aplinkosaugos bei skaidrios veiklos principus į savo vidaus procesus ir į įmonės santykius su suinteresuotosiomis šalimis. Įmonių socialinės atsakomybės (ISA) atsakingo verslo koncepcija yra plataus spektro procesas, apimantis visą produkto ar paslaugos gamybos bei kūrimo ciklą ir su tuo susijusius aplinkosaugos, socialinius, finansinius bei etinius aspektus.

Kiekviena Lietuvos įmonė, suvokdama savo socialinę atsakomybę ir savo noru prisiimdama papildomus įsipareigojimus tobulinti verslo praktiką, diegti modernias žmogiškųjų išteklių vadybos technologijas, savo praktikoje naudoja gamtos išteklius tausojančias technologijas, žmogaus sveikatai nekenksmingas medžiagas bei gamybos procesus. Kurdama savo verslo strateginius planus, numato galimas neigiamas pasekmes gamtinei bei socialinei aplinkai, suderina darbo santykius bei aktyviai dalyvauja socialiniame dialoge.

Straipsnio tikslas – nurodyti įmonių socialinės atsakomybės svarbą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti įmonių socialinės atsakomybės sampratą.
2. Charakterizuoti įmonių socialinės atsakomybės sritis.
3. Apibrėžti įmonių socialinės atsakomybės privalumus.

Tyrimo metodai - mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė.

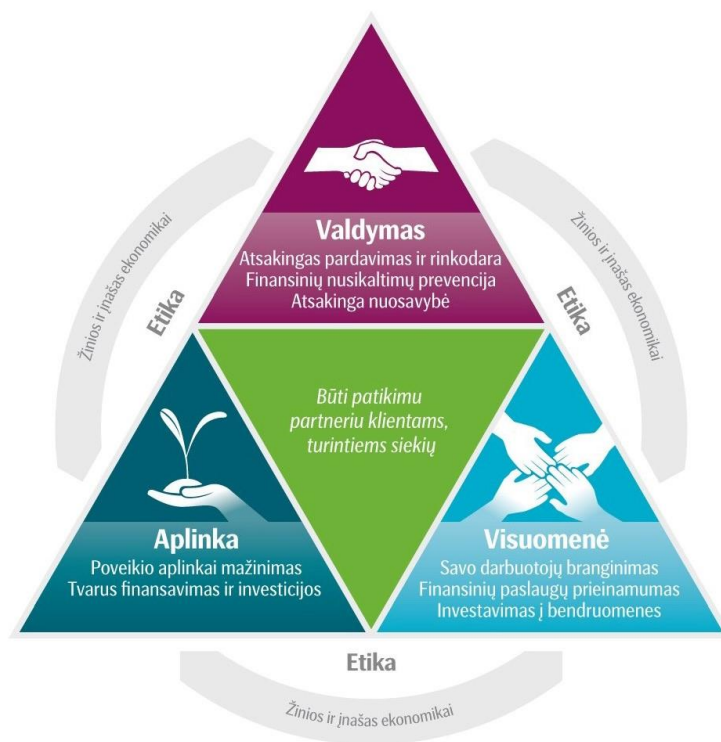
1. Įmonių socialinės atsakomybės samprata

Įmonių socialinė atsakomybė - tai organizacijos veiklos įgyvendinimo koncepcija, pagal kurią įmonės savanoriškai įtraukia socialinius, aplinkosaugos bei skaidrios veiklos principus į savo vidaus procesus ir į įmonės santykius su suinteresuotosiomis šalimis. Sąvoka atsirado 20 a. antroje pusėje, kuri buvo naudojama rinkos ekonomikos ir tariamoms akcinėms bendrovėms socialinės atsakomybės interpretacijai. Svarbus įmonės socialinės atsakomybės tyrimo etapas buvo suinteresuotų subjektų teorijos įvedimas ir skatinimas, kurį 1984 m. Monografijoje išsamiai išnagrinėjo R. Freemanas. Tada jis pakeitė įprastą korporacijos įvesties ir išvesties modelį, kuriame dalyvavo tik keturios žaidėjų grupės tiesiogiai susijusios su įmonės veikla: akcininkams, darbuotojams, tiekėjams ir klientams,

išplėsdamas įtakų sąrašą valdžios institucijoms, politinėms grupėms, prekybos asociacijoms, profesinėms sąjungoms, bendruomenėms, asocijuotoms korporacijoms, aplinkosaugininkams, žmogaus ir vartotojų teisių gynėjams ir kitiems įgaliojamiems asmenims, šalis, kurių interesai yra svarbūs verslui ir įmonėms.

Įmonių socialinės atsakomybės analizė buvo glaudžiai susijusi su strateginiais įmonių valdymo klausimais. Akivaizdu, kad tai yra gana populiarus išteklių modelis, kuris rodo, kad kiekviena įmonė turi savo atskirą išteklių ir kompetencijų derinį. Jei šie ištekliai ir pajėgumai pasirodytų vertinami ir būtini, įmonės įrodytų savo konkurencinį pranašumą, kurį įmonės siekia tobulinti.

ĮSA praktika apima pažangias žmogiškųjų išteklių valdymo programas, atliekų perdirbimą, mažiau teršiančių technologijų bei instrumentų naudojimą, paramą vietos bendruomenei bei verslui (žr. paveikslą). Toks apibrėžtas veiklos aspektas rodo, kad ĮSA – tai jau realizuojami tam tikri normatyviniai įsipareigojimai, vertybės.

Pav. Tvaraus verslo vertybės

Šaltinis: *Verslo etika ir socialinė atsakomybė*, <https://straipsniai.org/verslo-etika-ir-socialine-atsakomybe/>

Socialinė atsakomybė, tai skaidraus ir augančio verslo privaloma sąlyga, kuri nukreipia į tvarius santykius su darbuotojais bei partneriais į verslo etiką, socialinį sąmoningumą bei aplinkos apsaugą.

2. Įmonių socialinės atsakomybės sritys

Poreikis įmonei būti atsakinga kyla iš visuomenės reikalavimų. Kuo daugiau reikalaujama, tuo labiau atsižvelgiama į visuomenės interesus. Taip yra dėl to, kad įmonės priklauso nuo visuomenės, jų pagrindinis tikslas ir paskirtis – tarnauti visuomenės interesams. Kitas argumentas yra tas, kad publikos, kurios mato organizacijos atsakomybę, gali pačios imtis veiksmų, turinčių įtakos organizacijai. Paprasčiausias pavyzdys būtų tos organizacijos produktų streikas, ar tiesiog sumažėjęs vartojimas, jos paslaugų atsisakymas. Tai yra, publika renkasi pirmiausiai tą organizaciją, kuri yra socialiai atsakinga. Organizacijos atsakomybė tampa vienu iš veiksmų konkurencinėje kovoje.

Socialinė atsakomybė skirstoma į sritis, dimensijas. Tai planas, kuriuo įmonės turi vadovautis, kad užtikrintų ir vykdytų socialiai atsakingą veiklą (žr. lentelę).

Lentelė

Socialinės atsakomybės sritys

Sritis	Veiksmai
Organizacijos valdymas	Teisės aktų laikymasis; Atsakingumas; Skaidrumas; Etiškas elgesys; Suinteresuotųjų šalių ir jų poreikių pripažinimas.
Žmogaus teisės	Tinkamas pareigos vykdymas; Žmogaus teisėms rizikingos situacijos; Bendrininkavimo šalinimas; Nusiskundimų sprendimas; Diskriminacija ir pažeidžiamos grupės; Pilietinės ir politinės teisės; Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės; Esminiai principai ir teisės darbe.
Darbdavystės praktika	Užimtumas ir darbo santykiai; Darbo sąlygos ir socialinė apsauga; Socialinis dialogas; Darbuotojų sauga ir sveikata; Žmogiškasis vystymas ir mokymas darbe.
Aplinkosauga	Taršos prevencija; Subalansuotas išteklių naudojimas; Klimato kaitos mažinimas ir prisitaikymas prie jos; Aplinkos apsaugos, bioįvairovės prevencija ir natūralių rūšių atkūrimas.
Santykis su vartotojais	Sąžiningas marketingas, faktinė ir nešališka informacija bei teisinga sutarčių vykdymo praktika; Vartotojų saugos ir sveikatos užtikrinimas; Subalansuotas vartojimas; Vartotojų aptarnavimo, pagalbos, skundų ir ginčų valdymas; Vartotojų duomenų apsauga ir privatumas; Prieiga prie būtiniausių prekių ir paslaugų; Švietimas ir informuotumas.
Etiška veikla	Antikorupcija; Atsakingas politinis dalyvavimas; Sąžininga konkurencija; Socialinės atsakomybės skleidimas tiekimo grandyje; Nuosavybės teisių laikymasis.
Bendruomenės įtraukimas ir plėtojimas	Bendruomenės įtraukimas; Švietimas ir kultūra; Darbo vietų sukūrimas ir įgūdžių ugdymas; Technologijos vystymasis ir prieinamumas;

Sritys	Veiksmai
	Gerovės ir pajamų sukūrimas; Sveikata; Socialinės investicijos.

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorės pagal SERAFINAS, Dalius. *Organizacijų socialinė atsakomybė. Pagrindinės socialinės atsakomybės sritys*, http://www.kv.ef.vu.lt/wp-content/uploads/2010/10/Mokymai-SocialineAtsakomybe_D.Serafinas_Svetainei_2012.pdf

Sritys (dimensijos), tai į ką įmonės orientuojasi ir vadovaujasi vykdydamos savo veiklą. Vienaip ar kitaip įmonė atsižvelgia į kiekvieną iš šių dimensijų ir vykdo ne visus, bet keletą iš pateiktų veiksmų. Tokiu būdu organizacija parodo, kad yra socialiai atsakinga. Sritys (dimensijos) yra tartum planas, į kurį atsižvelgia kiekviena įmonė nuo jos įkūrimo pradžios.

3. Įmonių socialinės atsakomybės privalumai

Įmonės, kurios vykdo socialinę atsakomybę, įgyja tokius privalumus kaip vidinių procesų optimizavimas bei integracijos tarp esančios vadybos sistemos ir socialinės atsakomybės užtikrinimas, pagerėja santykiai su suinteresuotomis šalimis bei geresnis susijusių rizikų valdymas, psichologinio klimato gerinimas, gero įvaizdžio susidarymas, galimybė prisijungti prie „Pasaulinio susitarimo“ idėjos.

Vidinių procesų optimizavimas yra įmonės valdymo sistemos dalis. Keičiantis politiniams, ekonominiams, socialiniams, technologiniams veiksniams, keičiasi įmonės valdymo politika, taip pat ir įmonės vidaus kontrolė turi būti nuolat derinama su pokyčiais. Todėl socialinė atsakomybė yra priemonė ir būdas gerinti šiuos procesus bei garantuoti veiklos efektyvumą.

Santykiai tarp klientų ir pačių įmonės darbuotojų yra socialinės atsakomybės laikymosi privalumas, nes besilaikant pagerėja santykiai tarp šių šalių. Tai lemia tikslios ir aiškios informacijos perdavimą, atvirumą, darbo atlikimą, pagarbos ir pasitikėjimo savimi jausmą. Taip pat pagerėja rizikų valdymas, nes organizacijoje vyksta atvira komunikacija ir vartotojai drąsiai išreiškia savo nepasitenkinimą, kurį galima koreguoti, pašalinti. Atvira ir draugiška atmosfera sukuria gerą psichologinio klimato erdvę ir įmonės įvaizdį.

Taip pat socialinės atsakomybės vykdymas sukuria galimybės prisijungti prie „Pasaulinio susitarimo“ idėjos. Pasaulinis susitarimas – tai didžiausia savanoriška įmonių socialinės atsakomybės iniciatyva, siekianti dviejų pagrindinių tikslų: padėti įmonėms įdiegti „Pasaulinio susitarimo“ principus į įmonės verslo strategiją ir skatinti bendradarbiavimą ir partnerystę tarp įvairių sektorių valstybėje ir už jos ribų siekiant universalių pasaulio plėtros tikslų. Pasaulinis susitarimas turi 10 principų, kurie remiasi žmogaus teisėmis, darbo jėga, aplinkosauga bei konvencija prieš korupciją.

Taigi socialinės atsakomybės vykdymas organizacijoje gerina ne tik vidaus struktūrą ir jos veiklą, bet ir sukuria galimybes įsitraukti ir į tarptautinę veiklą, pavyzdžiui, „Pasaulinio susitarimo“ idėjos diegimas.

Išvados

1. Socialinės atsakomybės samprata suprantama kaip įmonių politika ir praktika, kai jos į savo veiklos vidinius procesus ir išorinius santykius savanoriškai integruoja socialinius, aplinkosaugos ir skaidraus verslo principus arba koncepcija, pagal kurią įmonės savanoriškai integruoja rūpinimąsi socialiniais ir aplinkosaugos aspektais į savo verslo operacijas, taip pat į santykius su suinteresuotomis grupėmis, t. y. daugiau investuoti į žmogiškąjį kapitalą, aplinką ir santykius su kitomis šalimis. Socialinė atsakomybė yra procesas, susijęs su strateginiais organizacijos valdymo klausimais ir jos vertybėmis, kurias rodo ir taiko visuomenės gerovei, taip įgydama konkurencinį pranašumą ir sukurdama gerą įvaizdį.
2. Socialinės atsakomybės sritys padeda įmonei orientuotis į socialiai atsakingą verslą ir nukreipia link jo. Prisidedant prie kiekvienos srities įmonė visuomenei parodo, kad yra socialiai atsakinga ir įtraukia ją prisidėti kartu. Remdama visuomenines veiklas, įmonės laimi darbuotojų, klientų, bei visuomenės pasitikėjimą ir pagarbą.
3. Įmonės, kurios įgyvendina socialinės atsakomybės koncepciją, sėkmingai bendradarbiauja ir su užsienio klientais, ir užtikrina darnią veiklą įmonės viduje tarp darbuotojų, Padeda gerinti rizikos valdymą įmonėje ar organizacijoje ir parengti išankstinius veiksmų planus galimoms kritinėms situacijoms, buvimas Pasaulinio susitarimo nariu patvirtina, kad įmonė pripažįstama socialiai atsakinga pasauliniu mastu – tai itin svarus konkurencingumo rodiklis, ypač naudingas Lietuvos įmonėms siekiant įsitvirtinti naujose rinkose, gerina organizacijos įvaizdį, prekės ženklo vadybą, darbuotojų lojalumą, veiklos efektyvumą, bei svarbiausia, patvirtina, kad šios įmonės yra lyderiai, nes remia visuotinius principus ir atsakingo verslo idėjas.

Literatūra

1. GIRIŪNAS, Lukas. Įmonės apskaitos kontrolinių funkcijų optimizavimas [interaktyvus]. *Ekonomics & Managment*, 2009, Nr. 14, p. 43-51. ISSN 1822-6515. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=1cbae6b8-f71b-4673-a7a0-2b98361397fb%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWZvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=41976453>

2. JUŠČIUS, Vytautas. Verslo socialinės atsakomybės teorijų raida [interaktyvus]. *Ekonomika*, 2007, Nr. 78, p. 48-64. ISSN 1392-1258 [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę:
<https://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=13921258&AN=27695147&h=rkBVIatYKZi28YNFCmIdmZXYDI1nSb7wTiRyL37XlydECLx%2fwa9V%2b1EIxs4MAbfTAMOXa0ANSRSxB2bXtoZs3A%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrlNotAuth&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d13921258%26AN%3d27695147>
3. MAURICIENĖ, Ingrida. PAUŽUOLIENĖ, Jurgita. Įmonių socialinės atsakomybės svarba: visuomenės požiūris [interaktyvus]. *Regional Formation and Development Studies*, 2013, Nr. 2 (10), p. 123-132. ISSN 2029-9370. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę:
<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=6&sid=1a382c86-c74f-487b-b70c-08fd3103b3f5%40pdc-v-sessmgr06&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#AN=89237006&db=bth>
4. SERAFINAS, Dalius. Pagrindinės socialinės atsakomybės sritys [interaktyvus]. Vilnius: since loco, s. l., b. v., 2012. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą:
http://www.kv.ef.vu.lt/wp-content/uploads/2010/10/Mokymai-SocialineAtsakomybe_D.Serafinas_Svetainei_2012.pdf
5. *Trumpa informacija apie Pasaulinį susitarimą* [interaktyvus]. Since loco, s. l., b. v.: Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2017. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą:
<https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/darbo-rinka-uzimtumas/imoniu-socialine-atsakomybe-isa/trumpa-informacija-apie-pasaulini-susitarima>
6. *Verslo etika ir socialinė atsakomybė* [interaktyvus]. Since loco, s. l., b. v.: since loco, s. l., b. v., 2016. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://straipsniai.org/verslo-etika-ir-socialine-atsakomybe/>

SUSTAINABLE BUSINESS - SOCIALLY RESPONSIBLE BUSINESS

Summary

Social Responsibility is the concept of implementing an organization's activities, by which companies integrate social, environmental and transparent principles of activity into their internal processes on a voluntary basis and in their relationship with stakeholders. Corporate Social Responsibility (CSR) practices include advanced human resource management programs, waste recycling, the use of less polluting technologies and instruments, support for the local community and business. Such a defined aspect of activity shows that CSR is already being implemented by certain normative obligations and values. Social Responsibility is divided into areas, dimensions as a plan that companies must follow to ensure and carry out socially responsible activities. Corporate Social Responsibility gains advantages such as better internal process optimization, enhances relations with stakeholders, opportunity to improve management of risks and have access to United Nations Global Compact ideas.

VEIKLOS EFEKTYVUMO VERTINIMAS TEORINIU ASPEKTU

Karolina Jasiulytė

Mokslinė vadovė – doc. dr. Erstida Ulvidienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Išvadas

Siekiant išsilaikyti šiandieninėje dažnai besikeičiančioje rinkoje, įmonės turi nuolat analizuoti ir vertinti, turimą finansinę ir ekonominę informaciją pasitelkiant įvairius analizės metodus ir sistemas. Nors daugelis įmonių turi gerai parengtus verslo planus, kurie atrodo tinkamiausi, bet deja lieka neįgyvendinti. Todėl sėkmei užtikrinti reikalinga strategija. Tačiau, gerai parengta strategija, naudojama tik kaip veiksmų planas, kurio ne visada užtenka, kad įmonės veikla veiktų efektyviai. Taigi efektyvumo gerinimas, šiuo atveju, yra itin svarbus.

Kai kurioms įmonėms nustatyti efektyvumą pakanka finansinės analizės, o kitiems pasitelkiama subalansuotų rodiklių analizė. Atskirai šie efektyvumo procesai nėra plačiai taikomi įmonėse. Tačiau dauguma įmonių dažniausiai pelną nori gauti „čia ir dabar“, todėl pasirenkama veiklos sritis, kurioje galima veiklą vykdyti greičiau ir pigiau. O tai ilginiui gali atsiliiepti išaugusiomis išlaidomis ir sumažėjusiu pelnu. Taigi kai kuriose įmonėse efektyvumo vertinimas lemia visos įmonės veiklos efektyvumą. Siekiant to išvengti, įmonė turėtų nepamiršti stebėti ar efektyviai organizuojama veikla ir nuolatos ieškoti būdų jai patobulinti.

Įmonės veiklos efektyvumo tyrimas padeda pamatyti kokios yra plėtros ir veiklos perspektyvos, kokia yra įmonės padėtis rinkoje, numatyti būsimus sprendimus ir įvertinti jau priimtus bei pamatyti esamą realią būklę. Taigi norint racionaliai įvertinti veiklos efektyvumą bus nagrinėjami įvairių autorių efektyvumo sampratos, išanalizuotos finansinės analizės rūšys, vertinimo rodikliai bei metodikos.

Straipsnio tikslas - išanalizuoti įmonių veiklos efektyvumo vertinimo teorinius aspektus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti veiklos efektyvumo sąvoką.
2. Išanalizuoti veiklos efektyvumo vertinimo rodiklius.
3. Numatyti efektyvumui įtaką darančius veiksnius teoriniu aspektu.

Sparčiai intensyvėjantys globalizacijos procesai bei didėjanti ekonominė integracija, tampa vis didesniu iššūkiu verslui bei verslininkams, siekiantiems ne tik išsilaikyti konkurencinėje rinkoje, bet ir padidinti konkurencinį pranašumą prekių ir paslaugų pasaulinėje rinkoje. Todėl vis daugiau dėmesio skiriama verslo procesų efektyvumo gerinimui. Bendro veiklos efektyvumo apibrėžimo nėra. Dėl šios priežasties susiformavo keletas požiūrių į veiklos efektyvumą.

Įvairios interpretacijos, nevienodas požiūris į ekonominius procesus bei jų ryšį suformuoja skirtingą požiūrį, kuriuo norima pabrėžti vieną ar kitą įmonės ar visos šakos ypatybę. Norint apžvelgti daugiau mokslinės literatūros autorių veiklos efektyvumo vertinimą pateikiama veiklos vertinimo koncepcija (žr. 1-ą lentelę).

1 lentelė

Veiklos vertinimo koncepcija

Autorius	Veiklos efektyvumo apibrėžimas
J. Mackevičius, D. Daujotaitė [3]	Šiai sąvokai teikia sinonimą rezultatyvumas, kuris gali būti apibūdinamas kaip tikslų pasiekimo lygis ir pasiekto efekto bei tikslams pasiekti sunaudotų išteklių santykis.
L. Kloviene [4]	Platus ir daugiafunkcinis procesas, apimantis pagrindinius veiklos rodiklius, padedančius įvertinti verslo rezultatus, užtikrinant valdymo procesą, vertės kūrimą, prisitaikymą ir greitą reakciją, padedant įmonei tobulėti ir augti.
R. Boon-itt [5]	Veiklos efektyvumo pagalba nurodomas ne tik įmonės veiklos sėkmingumas, tačiau, jei sistema yra naudojama tinkamai, ji gali padėti įmonei įgyvendinant užsibrėžtas strategijas.
K. Peleckis [6]	Veiklos efektyvumas rodo dabartinę verslo situaciją ir jos raidos tendenciją, padedamas nuspręsti, kur eiti.
Choong [7]	Veiklos efektyvumas susijęs su patobulinimais, kurių įgyvendinimas reikalauja tikslo, kad matavimas ir vertinimas būtų atliekamas pagal atitinkamą lyginamąjį indeksą.
A. Lileikienė, Ž. Grigaliūnienė [1]	Vertingos informacijos apie įmonės veiklos perspektyvas suteikimas, taip pat padeda pagrįsti vadovų valdymo sprendimus investicijų klausimais.
A. Neely [9]	Poreikis tobulinti organizacijos operatyvinę veiklą, taip pat priemonių rengimas santrauka ir tolesnis laukiamų rodiklių palyginimas.

Šaltinis: Parengta darbo autorės.

Išanalizavus autorių pateiktus apibrėžimus, galima pateikti bendrą sąvokos apibrėžimą. Veiklos efektyvumo vertinimas – procesas, apimantis planinių dydžių, skirtumų apskaičiavimą, faktiškos būklės nustatymą, palyginimą ir koregavimo priemonių įdiegimą.

Veiklos efektyvumo vertinimas ir matavimas, pastarąjį dešimtmetį plačiai nagrinėjamas mokslinėje literatūroje. Iki šiol nėra sutariama kokias įmonės veiklos operacijas ar sritis tirti, bei kokia informacija yra svarbi analizuojant. Šį klausimą kiekviena organizacija sprendžia individualiai.

Daugelis mokslininkų, tuo tarpu ir D. Kontautaitė, V. Zinkevičiūtė, taikė įvairius metodus, siekdami kiekybiškai įvertinti, kiek produktyvios ir efektyvios įmonės (žr. į 1-ą paveikslą). Tačiau dauguma mokslinių straipsnių apie šią temą taikė skirtingus rodiklius vertinant efektyvumą. Pasak, Paukštienės, veiklos efektyvumo vertinimas padeda patobulinti veiklą, taupyti lėšas, mažinti išlaidas, gerinti paslaugų kokybę, stiprinti valdymo, administracinius, organizacinius procesus. [15]

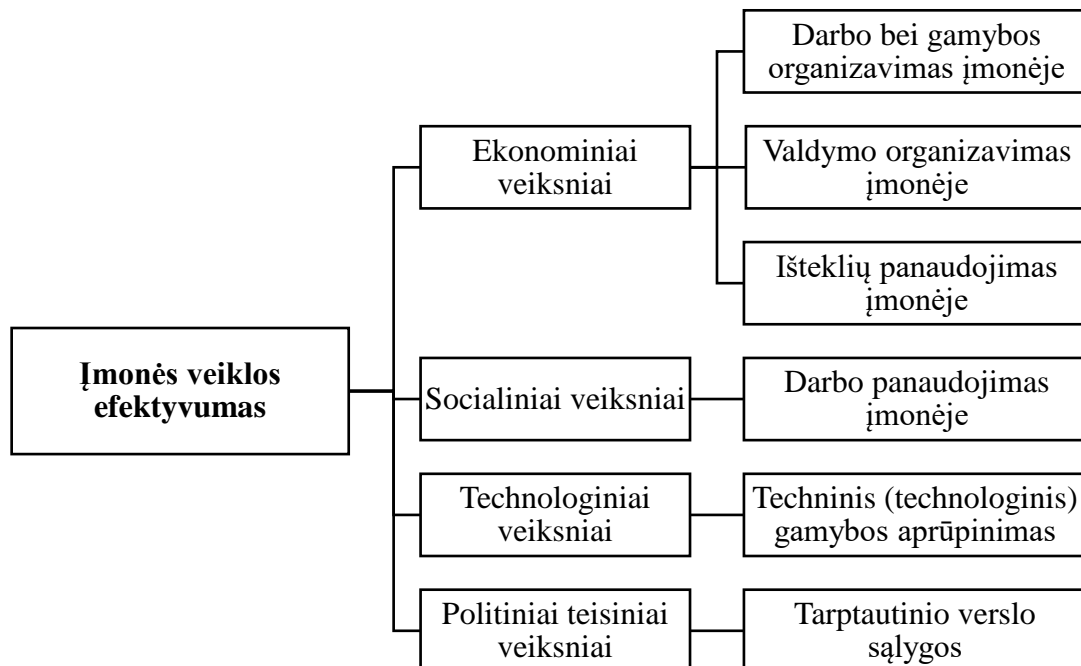

1 pav. Veiklos efektyvumo vertinimo elementai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal KONTAUTAITE, Dovilė., ZINKEVIČIŪTĖ, Virginija. *Ekspedicinių įmonių veiklos kokybės gerinimo poreikis ir galimybės*, 2013, P. 23, journals.vgtu.lt/index.php/MLA/article/download/3668/3091.

Veiklos efektyvumo vertinimo kriterijai leidžia įvertinti, kaip efektyviai panaudoti ištekliai sukuriant tam tikrus produktus ar rezultatus, t. y. nurodo santykį tarp išteklių (finansinių, žmogiškųjų, laiko ir kitų) ir sukurtų produktų ar rezultatų. [10]

Norint sėkmingai dirbti rinkoje, kurioje gausu įvairių sandorių t.y. pirkimas, paradavimas, investavimas, reikia gerai pažinti rinką. Norint, tai padaryti, reikia ją ištirti. Nustatant situaciją rinkoje, svarbu atkreipti dėmesį į esamą situaciją ir aplinkos veiksnius, kurie ją įtakoja. Pasak Ginevičiaus, reikia išnagrinėti svarbiausius (makroekonominius) verslo aplinkos ekonominius, socialinius, technologinius ir politinius veiksnius (žr. 2-ą paveikslą).

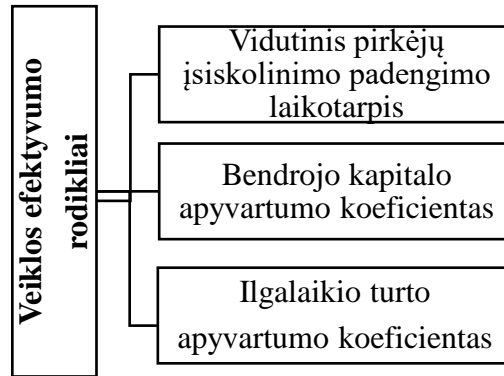

2 pav. Įmonių veiklos efektyvumo veiksniai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal GINEVIČIAUS, Romualdas. SŪDŽIAUS, Vytautas. *Organizacijų teorija*. Vilnius, 2007, P. 246.

Veiklos efektyvumas yra nuolatos veikiamas ir iš išorės, ir iš vidaus veiksnių. Norint ar nenorint organizacija reaguoja į tuos veiksnius ir keičiasi. Todėl svarbu žinoti ir mokėti atskirti ypatumus (1, 58). Išorės veiksnių įtaka efektyvumui rodo, kiek įmonė sugeba efektyviai valdyti savo funkcijas naudodama turimus išteklius. Išorės veiksnių vertinimą atlieka įmonėje nedirbantys ekspertai, pagal tam tikrus finansinės būklės tyrimo metodus, tokius kaip vertikali ir horizontali finansinių rodiklių analizė, paremta rodiklių sistemos. Pasak I. Juozaitienės, vis daugiau įmonių skiria didesnę dėmesį naujoms finansų valdymo sistemoms diegti, nes šiuolaikinėmis verslo sąlygos tradiciniai valdymo metodų efektyvumas mažėja (2, 47). Tačiau nėra parengta vieningos universalios metodikos, pagal kurią įvertinami įmonės veiklos rezultatai. Yra sukurta daug naujų vertinimo sistemų, todėl labai svarbu pasirinkti tokią veiklos vertinimo sistemą, kuri leistų optimaliai subalansuoti valdymą, susiejant įmonės veiklos strategiją su jos taktiniais veiksmais ir išoriniais pokyčiais. Taigi veiklos efektyvumo vertinimo tikslas – išsiaiškinti sistemų bei kontrolių trūkumus bei užtikrinti reikiamus patobulinimus.

Įmonės veiklos efektyvumo vertinimą taip pat galima išskirti į finansinio ir nefinansinio vertinimo sistemas. Daugelis autorių vertindami įmonės veiklą vartoja sąvoką „finansų analizė“. *Finansų analizė – visapusiškas, objektyvus ir nuoseklus įmonės finansinės veiklos ir kitos su ja susijusios veiklos tyrimas, siekiant padėti įmonės vadovybei priimti teisingus sprendimus ir įgyvendinti numatytus tikslus.* [14] Veiklos finansinė analizė yra nuolatos veikiamas ir iš išorės, ir iš vidaus. Norint ar nenorint organizacija reaguoja į tuos veiksnius ir keičiasi. (1, 53). Išorės finansų analizę atlieka įmonėje nedirbantys ekspertai, pagal tam tikrus finansinės būklės tyrimo metodus, tokius kaip vertikali ir horizontali finansinių rodiklių analizė, paremta rodiklių sistemos. *Vertikali finansinių rodiklių analizė – vertinimas, kokią dalį atskiri straipsniai sudaro nuo tam tikro rodiklio. Horizontali finansinių rodiklių analizė – vertinimas, kokie buvo tam tikrų straipsnių pokyčiai lyginant skirtingus laikotarpius.* [14] Tuo tarpu, vidinė finansinė analizė visiškai priklauso nuo verslo subjekto ir yra sudaroma atsižvelgiant į valdymo uždavinių sprendimą, kuri turi padėti organizacijos ar įmonės vadovams priimti racionalius sprendimus. Taigi finansinėje analizėje yra naudojami įvairūs finansiniai rodikliai. Finansiniai rodikliai – įvairūs santykiniai ir absoliutūs rodikliai, kurie skaičiuojami atliekant finansinę analizę, rodiklių pagalba galima nuspręsti apie tiriamos įmonės apyvartumą, pelningumą, mokumą, likvidumą ir panašiai (žr į 2-ą paveikslą).

3 pav. Veiklos efektyvumo vertinimo rodikliai

Šaltinis: parengtas darbo autorės, remiantis CYRIL PAT OBI. Verslo finansų pagrindai, 1999, P.40 .

Tuo tarpu Juozaitienė, dar kitus išskiria finansiniais rodikliais pagrįstas vertinimo sistemas, tokias kaip: ekonominė pridėtinė vertė (rodo kapitalo naudojimo efektyvumą bei skatina naudoti ne tik skolintą, bet ir visą įmonės kapitalą), pridėtinė rinkos bei pridėtinė nuosavo kapitalo vertė. [2]

Išnagrinėjus Lietuvos ir užsienio autorių efektyvumo rodiklius, galima teigti, jog bendro nutarimo kaip apskaičiuoti veiklos efektyvumą nėra. Tačiau efektyvumas dažnai siejamas su tais rodikliais, kurie parodo racionalų ir taupų išteklių panaudojimą gamybos ir aptarnavimo procesuose. Taip pat akcentuojamas sąnaudų lygis, kuris parodo konkrečių veiklos sričių efektyvumą. Taigi galima teigti, jog tam tikrame veiklos procese efektyvumą geriausiai apibūdina naudojamas turtas ir sąnaudos.

Išvados

1. Apibendrinant galima teigti, kad įmonės veiklos efektyvumą galima traktuoti kaip santykį tarp įmonės tikslinių veiklos rezultatų ir išteklių, kurie sunaudojami šiems tikslams pasiekti.
2. Tik kryptingai veikiamas įvairių veiksnių pridėtinės vertės kūrimo kontekste, įmonė gali būti efektyvi, todėl siekiant plėtoti efektyvumo procesą šiuolaikiniame verslo pasaulyje ir integruoti inovatyvius veiklos metodus būtina sistemingai vertinti ar efektyviai veikia esantys veiksniai.
3. Efektyvią veiklą įtakoja veiksnių visuma: bendras tikslas ir politika, siekiant veiklos efektyvumo, įvairių rūšių išteklių, būtini vykdant organizacijos veiklą, jų parinkimas ir derinimas taip pat optimalus valdymas, apimantis planavimo, organizavimo, vadovavimo ir kontrolės procesus, nuolatinė komunikacija, kaip viena svarbiausių pokyčių valdymo priemonių, garantuojanti nuoseklų išteklių panaudojimą ir optimalų valdymą.

Literatūra

1. LILEIKIENĖ, Angelė, GRIGALIŪNIENĖ, Žana. *Verslo finansų valdymas*. Vilnius, 2014. 58-60 p. ISBN 978-9955-04-216-7
2. JUOZAITIENĖ, Liongina. *Įmonės finansai; analizė ir valdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2008, 47-50 p. ISBN 978-9986-38-792-3
3. MACKEVIČIUS, Jonas, DAUJOTAITĖ, Dalia. *Įmonės veiklos efektyvumo vertinimo principai*, 2011. [interaktyvus] [žiūrėta vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <http://www.journals.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/3136/2260>
4. KLOVIENĖ, Lina. *Performance measurement system compatibility with business environment*, 2012. [interaktyvus] [žiūrėta vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <http://ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/view/2163/1672>
5. ROMPHO, Boonitt. *Measuring Service Quality Dimensions: An Empirical Analysis of Thai Hotel Industry*, 2012. [interaktyvus] [žiūrėta vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <http://www.sciedu.ca/journal/index.php/ijba/article/view/1735/853>
6. PELECKIS, Kęstutis. *Būsimųjų vadybininkų derybinių kompetencijų ugdymas universitete: argumentavimo metodai ir jų taikymas*, 2013. [interaktyvus] [žiūrėta vasario 25 d.] Prieiga per internetą: https://alytauskolegija.lt/Dokumentai/2014/27_Peleckis.pdf
7. CHOONG, Kwee Keong. *The Fundamentals of Performance measurement systems: A Systematic Approach*, 2013. [interaktyvus] [žiūrėta vasario 25 d.] Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/265857280_The_Fundamentals_of_Performance_measurement_systems_A_Systematic_Approach_to_Theory_and_a_Research_Agenda;
8. ALGIRDAS, Svaravičius. *Kaip sukurti subalansuotų rodiklių sistemą*, 2014. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: http://estrategija.lt/46Proceduros2/102.BSC_diegimas_imoneje.htm
9. NEELY, Andy. *Business performance measurement*, 2015. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ish.az/wp-content/uploads/2015/11/business-performance-measurement-andy-neely-ed-1.pdf>
10. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl strateginio planavimo metodikos patvirtinimo [interaktyvus] Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2018. [žiūrėta 2019 balandžio 1d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.168206/KFUoBosREr>
11. KONTAUTAITE, Dovilė., ZINKEVIČIŪTĖ, Virginija. *Ekspedicinių įmonių veiklos kokybės gerinimo poreikis ir galimybės, Mokslas – Lietuvos ateitis*, 2013. [Science – future of Lithuania]: Verslas XXI amžiuje [Business in XXI Century] 5(1): 22–28p. journals.vgtu.lt/index.php/MLA/article/download/3668/3091
12. CYRIL, Pat Obi. *Verslo finansų pagrindai*. 1999, 39-41 p. Kaunas. ISBN 9986-13-605-9

13. GINEVIČIAUS, Romualdas. SŪDŽIAUS, Vytautas. Organizacijų teorija. Vilnius, 2007, 246-248 p. ISBN 978-9955-28-150-4
14. ČIARNIENĖ, R. (2014). Efektyvumo didinimas mažinant nuostolius. [interaktyvus] [žiūrėta vasario 26 d.] Prieiga per internetą:
<<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14964/Baliukonis.pdf?sequence=1>>;
15. PAUKŠTIENĖ, Ineta. *Auditas. 2015, 174-176 p. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Auditas.pdf*

EVALUATION OF ACTIVITY EFFICIENCY WITH THEORETICAL ASPECTS

Summary

To survive in today's often changing market, companies need to continually analyze and evaluate available financial and economic information through a variety of analytical methods and systems. While many companies have well-designed business plans that seem to be the most appropriate, they are unfortunately not implemented. Therefore, a strategy is needed to succeed. However, a well-designed strategy is only used as an action plan that is not always enough to make your business work effectively. So, improving efficiency in this case is extremely important.

For some companies, financial analysis is enough to determine efficiency, while others use an analysis of balanced indicators. Separately, these efficiency processes are not widely applied in companies. However, most businesses usually want to make a profit here and now, so choose an area of activity that can run faster and cheaper. And this can eventually lead to higher costs and lower profits. Thus, in some companies, performance evaluation determines the efficiency of the entire company. To avoid this, the company should keep in mind to monitor or effectively organize activities and constantly look for ways to improve it. The Company's Performance Research helps to see the prospects for development and performance, the position of the company in the market, anticipating future solutions, and evaluating what is already in place and seeing the actual state. Thus, to rationally evaluate the efficiency of activities, the concepts of efficiency of various authors, types of financial analysis, evaluation indicators and methodologies will be analyzed.

VILKAVIŠKIO RAJONO PASIRENGIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS

Karolis Vasiliauskas

Mokslinis vadovas – lektorius Ramutis Buckiūnas

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Šiuolaikinėje visuomenėje nelaimė gali ištikti bet kuriuo paros metu. Kiekvienoje Lietuvos savivaldybėje yra numatytas tam tikros susidariusios ekstremalios situacijos sprendimo būdas. Kaip ir daugelis, Vilkaviškio rajonas turi ekstremalių situacijų planą. Planas padeda sumažinti galimos nelaimės ar įvykio padarinius iki minimumo.

Straipsnio tikslas – įvertinti Vilkaviškio rajono pasiruošimą ekstremalioms situacijoms.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti Vilkaviškio rajono savivaldybę.
2. Gyventojų perspėjimo organizavimas.
3. Analizuoti savivaldybės pasiruošimą ekstremalioms situacijoms.

1. Vilkaviškio savivaldybės apibūdinimas

Vilkaviškio rajono savivaldybė – administracinis teritorinis vienetas pietvakarių Lietuvoje, pasienyje su Lenkija ir Kaliningrado sritimi. Rajone yra 3 miestai, 5 miesteliai, 384 kaimai. Vilkaviškio rajono savivaldybę sudaro 12 seniūnijų.

Geografinė padėtis. Vilkaviškio rajono savivaldybė yra pietvakarinėje Lietuvos Respublikos dalyje. Pietryčiuose ribojasi su Kalvarijos savivaldybe, pietuose – su Lenkija, vakaruose su – Rusijos Kaliningrado sritimi, šiaurėje – su Šakių rajono savivaldybe, šiaurės rytuose – su Kazlų Rūdos savivaldybe, rytuose – su Marijampolės savivaldybe.

Vilkaviškio rajono savivaldybė užima 1 259 km² plotą. 2017 m. sausio 1 dieną Vilkaviškio rajono savivaldybėje gyvena 37 473 gyventojų. Gyventojų tankis savivaldybėje – 29,7 gyv. / km². Darbingo amžiaus gyventojų – 23 344, pensinio amžiaus gyventojų – 9 201, vaikų iki 17 metų amžiaus – 7 176, Savivaldybės centras – Vilkaviškio miestas. Vilkaviškio miesto plotas – 7,37 km², gyventojų – 10 223, Kybartų mieste – 4 835 gyventojai, Virbalio mieste – 904 gyventojai.

Savivaldybėje yra 30 švietimo įstaigos. Vilkaviškio rajono savivaldybės mokyklose (bendrojo ir neformaliojo ugdymo mokyklose ir ikimokyklinėse įstaigose) mokosi 7 582 mokiniai.

Savivaldybėje veikia antrinio lygio ligoninė, 2 viešosios įstaigos – pirminės sveikatos priežiūros centrai.

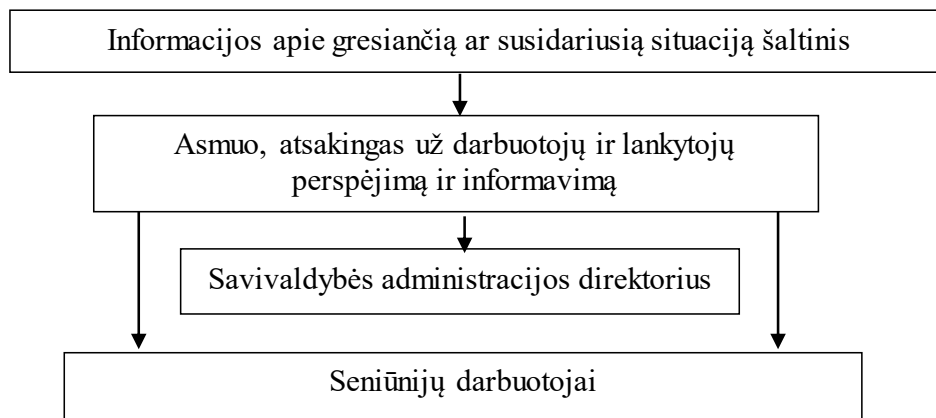
Savivaldybėje yra 14 kolektyvinės saugos statinių.

I pav. Vilkauskio rajono lokacija

2. Gyventojų perspėjimo organizavimas

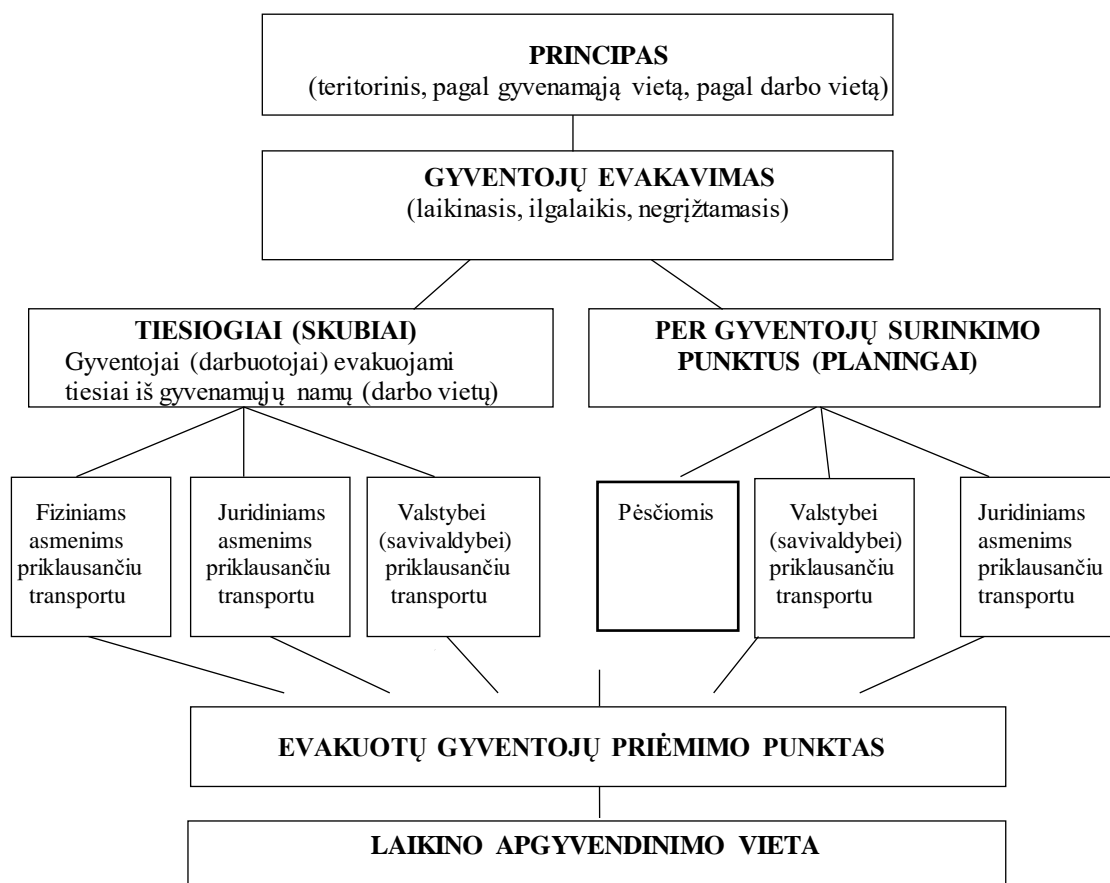
Vilkauskio rajono savivaldybės administracijos direktorius 2011 m. spalio 12 d. įsakymu Nr. B-IV-1018 pavedė Vilkauskio rajono savivaldybės ekstremaliųjų operacijų centro Informacijos valdymo ir visuomenės informavimo grupei parengti išankstinius pranešimų tekstus apie prognozuojamas ekstremaliąsias situacijas, galimus padarinius, jų šalinimo priemones ir rekomendacijas apie apsisaugojimo nuo ekstremaliųjų situacijų būdus. Šiai grupei pavesta gresiant ekstremaliajai situacijai telekomunikacijų ir elektroninio ryšio priemonėmis perspėti ir informuoti civilinės saugos sistemos subjektus apie įvykusios ekstremaliosios situacijos pobūdį, mastą, galimus padarinius, jų šalinimo priemones ir pateikti rekomendacijas. Šiuo įsakymu Savivaldybės administracijos Bendrojo skyriaus sargai, gavę Savivaldybės administracijos direktoriaus arba Savivaldybės ekstremaliųjų situacijų operacijų vadovo nurodymą, yra įpareigoti nurodytu laiku įjungti centralizuoto valdymo elektros sirenas. Taip pat šiuo įsakymu Vilkauskio rajono savivaldybės administracijos direktorius įpareigojo Administracijos skyrių vedėjus, gavus nurodymą, civilinės saugos perspėjimo tekstus perduoti seniūnijoms, švietimo įstaigoms, visuomenės ir asmens sveikatos priežiūros įstaigoms, rajono savivaldybės valstybės institucijoms, kultūros įstaigoms, ūkio subjektams, žemės ūkio subjektams. Šiame įsakyme nurodyta, kad valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų, kitų įstaigų, ūkio subjektų vadovai privalo operatyviai patvirtinti pranešimo gavimo faktą ir informuoti darbuotojus bei aplinkinius gyventojus, o Marijampolės apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilkauskio rajono policijos komisariatas įpareigotas automobiliuose turimomis garsinėmis priemonėmis skelbti gyventojams pranešimo tekstą.

2 pav. Gyventojų perspėjimas apie ekstremalią situaciją

3. Savivaldybės pasirengimas ekstremalioms situacijoms

Vilkaviškio rajone susidarius ekstremalioms situacijoms, gyventojai būtų keliami į kolektyvinės saugos statinius. Rajone yra 14 kolektyvinės saugos statinių. Ekstremaliosios situacijos gali sukelti staigų, didelį pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, turtui ir aplinkai, sutrikdyti būtinausias gyvenimo sąlygas. Plano, parengto 2017 m. rugsėjo 4 d. įsk. Nr. B-IV-1092, paskirtis yra padidinti rajono Savivaldybės parengtį ir pagerinti jos reagavimą į ekstremaliąsias situacijas, kiek įmanoma veiksmingiau panaudoti pajėgas ir materialinius išteklius likviduojant padarinius, užtikrinti gyventojų saugumą. Susidarius ekstremaliajai situacijai ar įvykus ekstremaliajam įvykiui, viešąją tvarką užtikrina Marijampolės apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilkaviškio rajono policijos komisariato policijos pajėgos, taip pat pasitelkiama Kybartų ir Vištyčio sienos apsaugos tarnyba. Jeigu susidaro situacija, kad reikia evakuoti rajono gyventojus.

3 pav. Gyventojų evakuacija

Išvados

1. Vilkaviškio rajono savivaldybės plotas yra 1259 km², gyventojų skaičius yra 37473 gyventojai. Tai viena iš didesnių savo plotu, gyventojų skaičiumi savivaldybė, palyginus su kitomis savivaldybėmis.
2. Gyventojų perspėjimo organizavimas yra Vilkaviškio rajono savivaldybės parengtame plane, patvirtintame 2017 m. rugsėjo 4 d. įsakymu Nr. B-IV-1092.
3. Savivaldybė yra pasirengusi ekstremalioms situacijoms. Yra numatyti 14 kolektyvinės saugos statinių ir pateikta schema, kaip turėtų vykti gyventojų evakuacija esant pavojui.

Literatūra

1. *Vilkaviškio rajono ekstremalių situacijų valdymo planas* [žiūrėta 2019 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vilkaviskis.lt/go.php/lit/Civiline-sauga>
2. *Vilkaviškio rajono kolektyvinės apsaugos statiniai* [žiūrėta 2019 kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <https://drive.google.com/file/d/1n1Sqao8OSFKpJTsmDLZ90IYXsBNbLY3z/view>
3. *Vilkaviškio rajono gyventojų evakavimo schema* [žiūrėta 2019m. balandžio 9d.]. Prieiga per internetą:
http://www.vilkaviskis.lt/get_file.php?file=WW5OdmNaYVJhYkRHeEplbHlhQ1duR3VZe

EpTWXE1U3ZscWR3WWNTdWxKbVVuR2VpbGNPWXJKbVN5cVhJWDJYVFk4T115
MldkeEtTVGxYQ2x4R2VVcDJpV202Qmx6bWVlbnRiS1o1ZVdaYzltMEpuS21HeVZhR2
xoYUdxV1pzYWdZSlJybltTZG5JTTJCVnpKV2t5WnVaeDVqYXhNNW5wOE9qYXBtZ
HBjU1h5WlZncHB5WWS4MXZxSmpDeTJySVIKYVhhNXZHazJPa3dweVlsbWh0bTNQ
Sg==

PREPARATION OF VILKAVIŠKIS DISTRICT MUNICIPALITY FOR EMERGENCY SITUATIONS

Summary

Like other districts and municipalities, Vilkaiviškis district has an emergency preparedness plan. There are 14 collective security buildings in the area. Also in co-operation with the Kybartai Border Guard Service, the Vilkaiviškis Police Commissariat would definitely support an emergency procedure. Depending on the disaster, the relevant category is divided and the disaster is reported differently. The main way of communicating with the public is voice reporting, TV channels, and it is possible and disaster reporting can take place at home.

VILNIAUS MIESTO SAVIVALDYBĖS PASIRENGIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS

Aušra Žemaitytė

Mokslinis vadovas – lektorius Ramutis Buckiūnas

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

2019 m. pabaigoje pradės veikti Astravo atominė elektrinė, nuo Vilniaus nutolusi vos 50 kilometrų. Espo konvencijos neeilinio (2019 m.) šalių susitikimo metu buvo patvirtinta, kad Baltarusija, įgyvendindama Astravo AE projektą, pažeidė Espo konvencijos 3 straipsnius. Dabar Vilniaus miesto savivaldybei ypač svarbu tinkamai pasirengti ekstremalioms situacijoms.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti Vilniaus miesto pasirengimą ekstremalioms situacijoms.

Straipsnio uždaviniai:

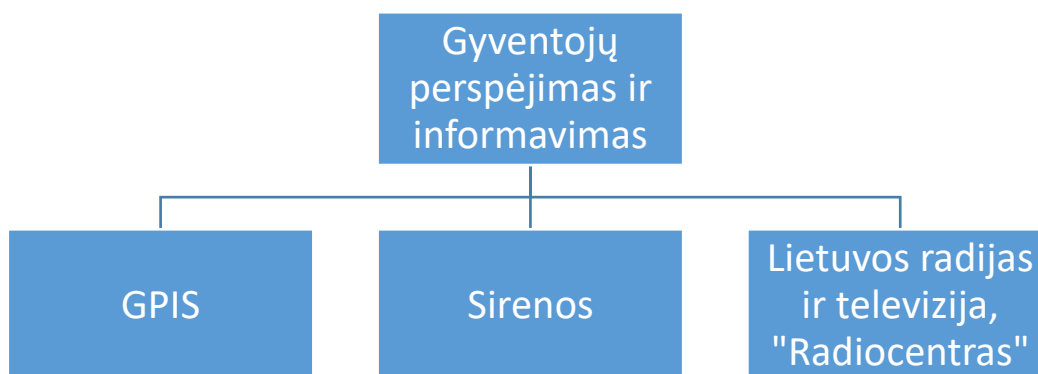
1. Apibūdinti Vilniaus miesto savivaldybę.
2. Apibūdinti gyventojų perspėjimo būdus savivaldybėje.
3. Pateikti svarbią informaciją branduolinės avarijos atveju.

1. Vilniaus miesto savivaldybės apibūdinimas

Vilniaus miesto savivaldybė – tai administracinis teritorinis vienetas Lietuvos pietryčiuose, užimantis 401 kvadratinį kilometrų plotą. Vilniaus miesto savivaldybė apima Vilnių – Lietuvos sostinę ir didžiausią šalies miestą, Vilniaus apskrities, rajono ir miesto savivaldybės centrą. Vilniaus miesto savivaldybėje gyvena 569 635 gyventojų. Tai didžiausia savivaldybė gyventojų skaičiumi Lietuvoje. Per pastaruosius trejus metus gyventojų skaičius išaugo 2,7 proc. Vilniaus miestas pasižymi vaizdinga gamta. Per miestą teka upės – Neris ir Vilnelė. Vilniuje yra 25 ežerai, Pavilnių regioninis parkas, Verkių regioninis parkas, Kairėnų botanikos sodas. Miškai užima 35,6 proc. visos Vilniaus savivaldybės teritorijos, užstatyta teritorija – 34,8 proc., keliai – 4,8 proc., vandenys – 1,5 proc., žemės ūkio naudmenos – 20,7 proc., kita žemė – 2,6 proc. Vilniuje yra Respublikos prezidentūra, Seimas, Vyriausybė, užsienio šalių ambasados, kitos svarbios šalies ir tarptautinės įstaigos bei organizacijos. Mieste yra 10 universitetų, 7 kolegijos, Lietuvos mokslų akademija. Vilniaus istorinis centras (senamiestis) 1994 metais įrašytas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą. Tai vienas didžiausių (360 ha) senamiesčių Europoje. Iš viso Vilniuje yra apie 1200 kultūros paminklų. Vilnius – svarbus pramonės ir transporto centras. Per Vilnių eina svarbūs tarptautiniai plentai ir geležinkeliai, yra tarptautinis aerouostas. Vilniuje yra 47 tiltai, 52 viadukai, 5 estakados. Čia klesti statybinių konstrukcijų, maisto, siuvimo, biochemijos, medienos ir baldų pramonė, tikslųjų prietaisų gamyba.

2. Gyventojų perspėjimo ir informavimo būdai Vilniaus savivaldybėje

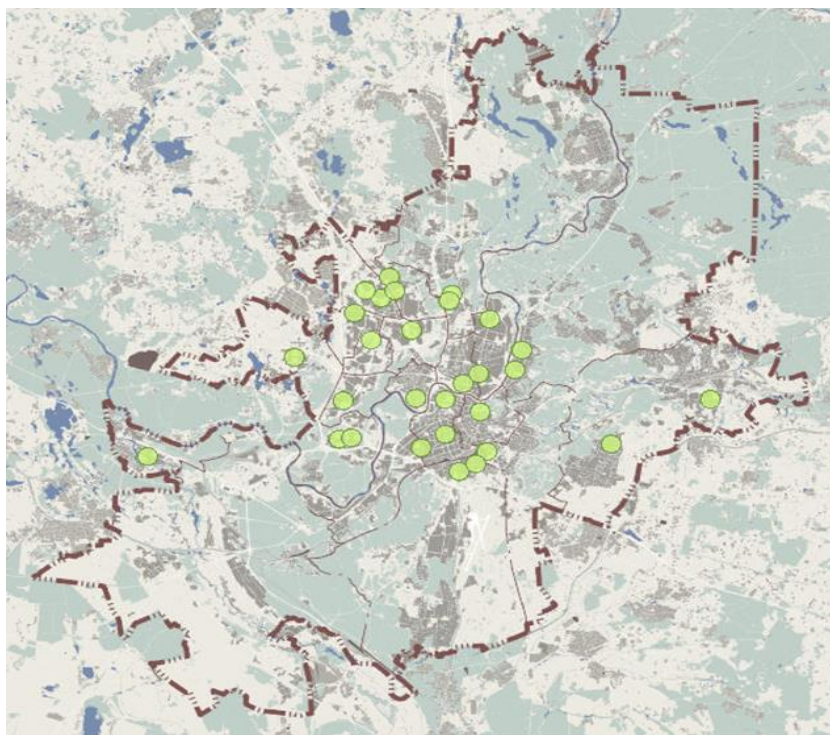
Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas atsakingas už visuomenės perspėjimą ir informavimą apie gresiančią ar susidariusią valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, galimus padarinius, jų šalinimo priemones ir apsisaugojimo nuo ekstremaliosios situacijos būdus. Visuomenė gali būti perspėjama įvairiais būdais: jungiamos civilinės saugos sirenos, siunčiami trumpieji pranešimai tiesiogiai į gyventojų mobiliuosius pranešimus, skelbiami pranešimai šalies žiniasklaidoje, interneto svetainėse, socialiniuose tinkluose. Į ekstremaliojo įvykio teritoriją gali būti siunčiami automobiliai, turintys garso stiprinimo įrangą, o į atokių gyvenviečių gyventojai gali būti perspėjami per pasiuntinius.

1 pav. Gyventojų perspėjimo ir informavimo būdai

GPIS – tai gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema, veikianti nuo 2012 metų, kuri veiksmingai ir realiu laiku perduoda informaciją apie gresiančius pavojus trumpaisiais pranešimais tiesiogiai į gyventojų mobiliuosius telefonus, pasitelkiant šiuolaikinę korinio transliavimo (angl. Cell Broadcast) technologiją, leidžiančią perduoti informacinius pranešimus pasirinktoje viešojo judriojo telefono ryšio tinklo teritorijoje. Svarbu pažymėti, kad gyventojų mobiliuosiuose telefonuose turi būti aktyvuota perspėjimo pranešimų priėmimo funkcija.

Perspėjimo sirenomis sistema – kilus grėsmei ar susidarius ekstremaliajai situacijai, gyventojai yra perspėjami sirenomis. Šiuo metu Vilniaus miesto savivaldybėje veikia 29 perspėjimo sirenos. Šia sistema yra perduodami šie civilinės saugos signalai: įspėjamasis garsinis signalas „Dėmesio visiems“, įspėjamieji balsu skelbiami signalai: „Cheminis pavojus“, „Radiacinis pavojus“, „Katastrofinis užtvindymas“, „Potvynio pavojus“, „Uragano pavojus“, „Oro pavojus“, „Perspėjimo sistemos patikrinimas“.

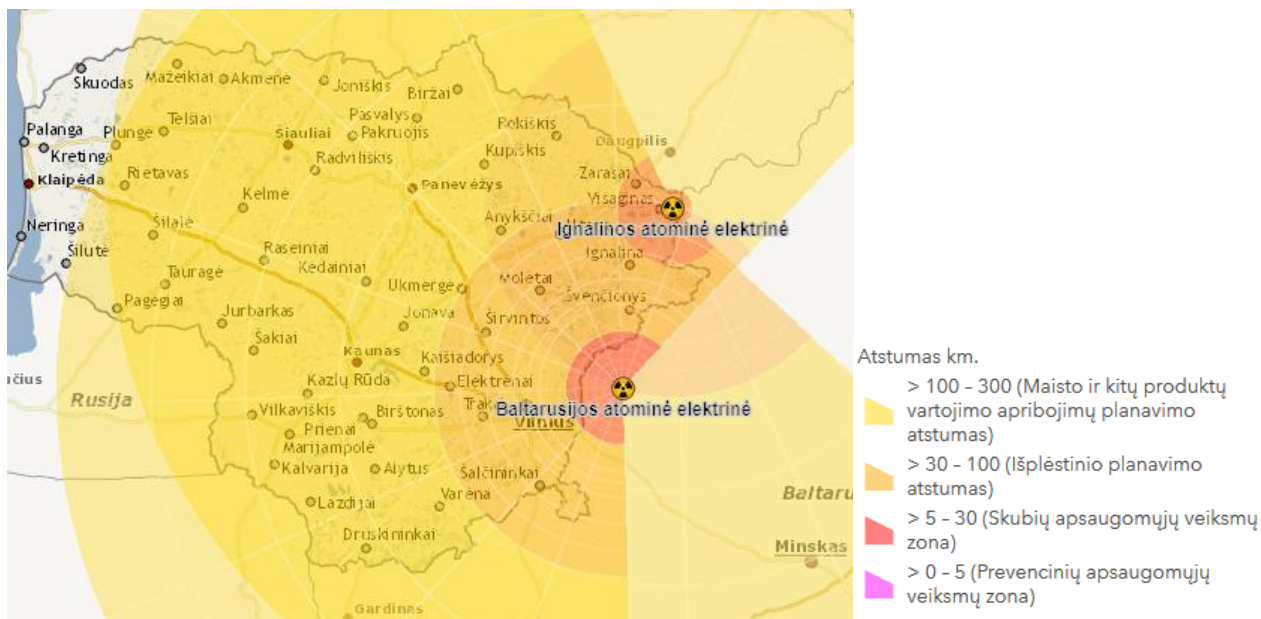

2 pav. Įrengtos sirenos ir garso pasklidimo plotas Vilniaus m. sav.

Išgirdę sirenų kauksmą, gyventojai nedelsdami turi įsijungti Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją arba radijo stotį „Radiocentras“. Šie transliuotojai Vilniaus mieste informuos apie įvykusią nelaimę, jos mastą, gresiančius padarinius ir pateiks saugaus elgesio rekomendacijas, kurių gyventojai turėtų griežtai laikytis. Kaip matyti iš antro paveikslo, sirenų garso pasklidimo plotas Vilniaus miesto savivaldybėje yra labai mažas, todėl tikėtina, kad didelė dalis gyventojų liks neinformuoti apie gresiantį ar iškilusį pavojų. Todėl numatyta papildoma gyventojų perspėjimo informavimo priemonė - transporto priemonių ir įmonių garsiniai signalai, pasiuntiniai.

3. Svarbi informacija branduolinės avarijos atveju

Vilniaus miesto savivaldybei ypač aktualus pasirengimas branduolinio pavojaus atvejui. 50 km atstumu nuo Vilniaus centro yra statoma Baltarusijos branduolinė elektrinė Astravo rajone. Vilniaus miesto savivaldybė patenka į Išplėstinio planavimo atstumo zoną (30-100 km), kuriai numatomi tokie apsaugomieji veiksmai, kaip gyventojų informavimas ir konsultavimas, prireikus žmonių slėpimasis, radionuklidais užteršto maisto, geriamojo vandens vartojimo apribojimai, jodo profilaktika, prireikus laikinasis gyventojų perkėlimas. Antras galimas radiacijos šaltinis – Ignalinos atominė elektrinė. Nors elektrinė galutinai uždaryta 2009 metais, joje yra laikinoji panaudoto branduolinio kuro saugykla, šiuo metu talpinanti 100 konteinerių su panaudotu kuru (22 tūkst. kuro rinklių). Dėl šios elektrinės keliamo pavojaus Vilniaus savivaldybė patenka į Maisto ir kitų produktų vartojimo apribojimų planavimo atstumo zoną (100-300 km). Joje numatomi taikyti apsaugomieji veiksmai: gyventojų informavimas ir konsultavimas, maisto, pieno, geriamojo vandens ir ne maisto produktų radiologinė kontrolė, prireikus vartojimo apribojimai.

3 pav. Avarinės parengties zonos

Išvados

1. Vilniaus miesto savivaldybė yra didžiausia savivaldybė Lietuvoje pagal gyventojų skaičių, turinti 569 635 gyventojų. Savivaldybės plotas – 401 kv. km. Per Vilnių eina svarbūs tarptautiniai plentai ir geležinkeliai, yra tarptautinis aerouostas. Vilniuje yra 47 tiltai, 52 viadukai, 5 estakados.
2. Vilniaus miesto savivaldybės gyventojai informuojami apie galimus pavojus 3 būdais: GPIS, sirenomis, Lietuvos radijo ir televizija, radijo stotimi „Radiocentras“. Vilniaus miesto savivaldybėje veikia 29 perspėjimo sirenos.
3. Vilniaus miesto savivaldybė yra 50 km atstumu nuo Astravo branduolinės elektrinės ir patenka į Išplėstinio planavimo atstumo zoną (30-100 km) ir 120 km atstumu nuo Ignalinos atominės elektrinės, patenka į Maisto ir kitų produktų vartojimo apribojimų planavimo atstumo zoną (100-300 km).

Literatūra

1. Lietuvos statistikos departamento Oficialiosios statistikos portalas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 9d.] Prieiga per internetą: http://regionai.stat.gov.lt/lt/vilniaus_apskritis/vilniaus_miesto_savivaldybe.html
2. Vilniaus miesto savivaldybės gyventojų statistika [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 10d.] Prieiga per internetą: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiYmNmY2E1ZWQtdGwYi00YjM2LTlmNjgtZGJkMzAyOWZjMTBliiwidCI6ImFmZjM2MzmxLTNINWUtNDdlOC1hZjZkLTE4NTFkNmQxZmUzYiIsImMiOiJh9>

3. *Vilniaus miesto savivaldybės oficialus puslapis* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 9d.] Prieiga per internetą: <<https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/rodikliai/>>
4. *Gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 10d.] Prieiga per internetą: <<http://gpis.vpgt.lt/go.php/lit/Placiau/110>>
5. *Civilinė sauga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 10d.] Prieiga per internetą: <<https://www.civsauga.lt/parengtis/informavimas/#1452765420119-d4dfaf69-4fae>>
6. *Vilniaus miesto interaktyvūs žemėlapiai* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 10d.] Prieiga per internetą: <<https://maps.vilnius.lt/civiline-sauga#layers>>
7. *Civilinės saugos žemėlapiai* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 10d.] Prieiga per internetą:
<<https://pagd.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=af2db53cdf13421d881574b3329ad5f4>>
8. *Ignalinos atominės elektrinės oficialus puslapis*[interaktyvus]. [Žiūrėta 2019 m. balandžio 10d.] Prieiga per internetą: <<https://www.iae.lt/naujienos/pranesimai-spaudai/iae-saugykloje-100-konteineriu/299>>

PREPARATION OF VILNIUS CITY MUNICIPALITY FOR EMERGENCY SITUATIONS

Summary

At the end of 2019, the Astrav Nuclear Power Plant will start operating, just 50 kilometers from Vilnius. The extraordinary (2019) meeting of the Espoo Convention confirmed that Belarus had violated Article 3 of the Espoo Convention in implementing the Astrav NPP project. Nowadays it is especially important for Vilnius City Municipality to properly prepare for emergencies.

VILNIAUS RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO VALDYSENA

Viktorija Rusecka

Mokslinės vadovės – lektorės Olga Buckiūnienė, Romualda Urniežienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Vilniaus rajono savivaldybė – viena didžiausių savivaldybių Lietuvoje. Rajonas užima 2129 kv. km plotą ir yra suskirstytas į 23 seniūnijas. Išsidėsčiusi šalies pietryčiuose, Vilniaus apskrityje, prie sienos su Baltarusija. Savivaldybė iš šiaurės, pietų ir rytų supa Vilniaus miestą - Lietuvos sostinę. Vilniaus rajone gyvena 102 014 gyventojų.

Kultūros paminklų gausa (jų priskaičiuojama 445), vandens telkinių ir miškų turtingi ištekliai, akį žavintys kraštovaizdžiai būdingi šiam regionui, pritraukia daug turistų ir gamtos išskylautojų, todėl čia kuriasi nauji rekreaciniai centrai, kaimo turizmo sodybos, sudaromi turistiniai maršrutai, teikiamos įvairios turistinės paslaugos.

Atstovaujamoji valdžia – Vilniaus rajono savivaldybės taryba, vykdomoji valdžia – Vilniaus rajono savivaldybės administracija. Rajono tarybą sudaro 27 nariai, šiuo metu daugumą sudaro Lietuvos lenkų rinkimų akcijos atstovai, turintys 16 vietų.

Šiuo metu Vilniaus rajono augantis populiarumas pritraukia užsienio investuotojus, turistus ir menininkus. Veikiančios čia lenkų įstaigos, visuomeninės organizacijos, liaudies ansambliai, tradicinės šventės sudaro dažną progą lenkų susitikimams ir yra svarbus pagrindas tautiniam identitetui išsaugoti.

Straipsnio tikslas – apibrėžti Vilniaus rajono savivaldybės biudžeto valdyseną.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti Lietuvos Respublikos nacionalinio biudžeto sudėtinės dalis.
2. Atskleisti Vilniaus rajono savivaldybės biudžeto valdyseną.

1. LIETUVOS RESPUBLIKOS NACIONALINIO BIUDŽETO SUDĖTINĖS DALYS

Lietuvos Respublikos nacionalinis biudžetas tai Lietuvos Respublikos valstybės ir vietos savivaldybių biudžetų suvestinė. Literatūroje yra išskiriamos pagrindinės nacionalinio biudžeto funkcijos: pajamų perskirstymo, socialinio aprūpinimo, ūkio plėtros, ekonominio stabilizavimo, kontrolės, visuomenės informavimo.

Lietuvos Respublikos nacionalinį biudžetą galima skirstyti į Valstybės biudžetą ir savivaldybės biudžetą (žr. 1-ą paveikslą).

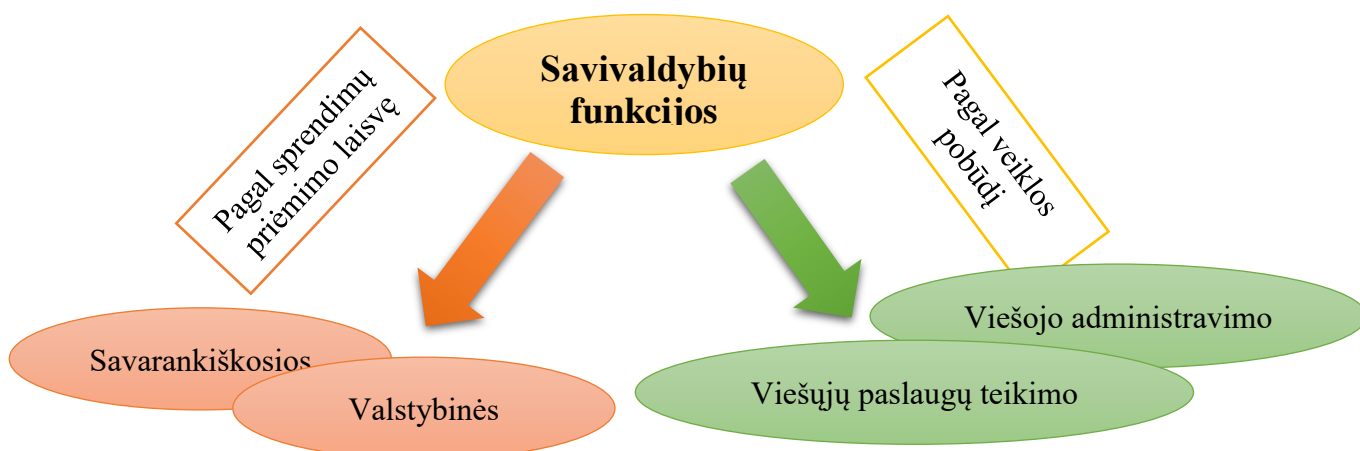
1 pav. Lietuvos nacionalinio biudžeto sandara

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Valstybės biudžetas yra Lietuvos Respublikos Seimo tvirtinamas valstybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams [2]. Valstybės biudžeto projektą rengia Lietuvos Respublikos finansų ministerija. Lietuvos Respublikos Seimo apsvarstytas ir patvirtintas biudžetas tampa įstatymu.

Savivaldybės biudžetas yra savivaldybės tarybos tvirtinamas savivaldybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams. Kiekviena savivaldybė turi savarankišką biudžetą [2]. Vietos savivaldos sistema Lietuvoje turi būti orientuota į visuomenės poreikių tenkinimą, efektyviai naudojant turimas savivaldybių biudžeto lėšas [5].

Savivaldybės funkcijos gali būti skiriamos pagal sprendimų priėmimo laisvę (savarankiškosios ir valstybinės) ir pagal veiklos pobūdį (viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų teikimo). (žr. 2-ą paveikslą)

2 pav. Savivaldybės funkcijos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Savarankiškosios savivaldybės funkcijoms priskiriamos tokios funkcijos, kaip savivaldybės biudžeto sudarymas ir tvirtinimas, savivaldybei nuosavybės teise priklausančios žemės ir kito turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo, biudžetinių įstaigų steigimas ir išlaikymas, viešųjų įstaigų, savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas užtikrinimas, socialinės pašalpos ir kompensacijų, nustatytų Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme, teikimas ir kitos funkcijos.

Prie valstybinių funkcijų priskiriamos: civilinės būklės aktų registravimas, civilinė sauga, priešgaisrinė sauga, dalyvavimas valdant valstybinius parkus, mokinių nemokamo maitinimo savivaldybės įsteigtose mokyklose ir savivaldybės teritorijoje įsteigtose nevalstybinėse mokyklose administravimas ir nepasiturinčių šeimų mokinių, deklaravusių gyvenamąją vietą arba gyvenančių savivaldybės teritorijoje, aprūpinimo mokinio reikmenimis administravimas, socialinių išmokų ir kompensacijų, išskyrus socialinę pašalpą ir kompensacijas, nustatytas Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme, skaičiavimas ir mokėjimas.

Savivaldybė administruoja ir užtikrina viešųjų paslaugų teikimą gyventojams, nustatydamą šių paslaugų teikimo būdą, taisykles ir režimą, steigdama biudžetines ir viešąsias įstaigas, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka parinkdama viešųjų paslaugų teikėjus ir įgyvendindama viešųjų paslaugų teikimo priežiūrą ir kontrolę. Savivaldybė steigia naujus viešųjų paslaugų teikėjus tik tais atvejais, kai kiti teikėjai viešųjų paslaugų neteikia arba negali jų teikti gyventojams ekonomiškai ir geros kokybės.

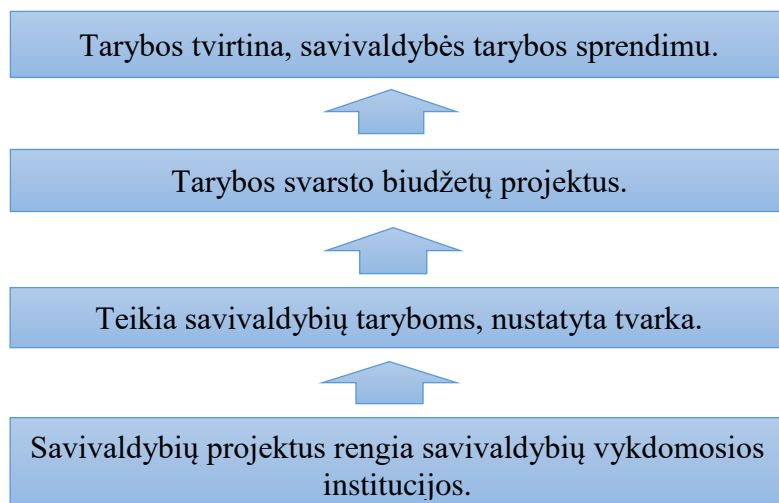
Savivaldybė yra atsakinga už viešųjų paslaugų teikimą gyventojams. Savivaldybės institucijos ir administracija viešųjų paslaugų neteikia nustatytais atvejais. Tuo metu viešosios paslaugos teikia biudžetinės ir viešosios įstaigos, savivaldybės įmonės, akcinės bendrovės ir kiti subjektai. Kai nėra viešųjų paslaugų teikėjo, savivaldybės tarybos sprendimu seniūnija gali pati teikti viešąsias paslaugas. Teikdami savivaldybės gyventojams viešąsias paslaugas, jų teikėjai privalo vadovautis įstatymais, savivaldybės institucijų sprendimais ir kitais teisės aktais. Savivaldybė turi užtikrinti, kad viešosiomis paslaugomis galėtų naudotis visi savivaldybės gyventojai ir kad šios paslaugos būtų teikiamos nuolat.

2. VILNIAUS RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO VALDYSENA

Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetai skirstomi į 12 miestų ir 48 rajonų. Vilniaus rajone vyrauja kaimo vietovės iš viso 1163 kaimų. Vilniaus miestą dirbtinai atskyrus nuo Vilniaus rajono, vienintelis rajono miestas liko Nemenčinė, turintis atskirą seniūniją. Savivaldybės teritorijoje dar yra 4 miesteliai – Bezdonys, Maišiagala, Mickūnai ir Šumskas.

Kaimuose gyvenančių gyventojų skaičius Vilniaus rajone siekia 95 proc. savivaldybės gyventojų, tuo tarpu vidutiniškai Lietuvoje 33 proc. gyventojų gyvena kaimuose. Vilniaus krašto gyventojai pasižymi svetingumu, nuoširdumu, savitumu – turintys ypatingas daugiakultūrinės tradicijas, kurias rūpestingai puoselėja. Rajone vyrauja medienos perdirbimo gamyba, mėsos perdirbimo gamyba, duonos gaminių gamyba.[2]

Savivaldybės biudžetas – tai savivaldybės tarybos tvirtinamas savivaldybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams, tai yra vieneriems metams. Kiekviena Lietuvos savivaldybė turi atskirą savivaldybės biudžetą, kuriame sukaupiamos lėšos, reikalingos įstatymų priskirtoms funkcijoms ir perduotoms valstybės funkcijoms atlikti.

3 pav. Savivaldybės biudžeto valdysena

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Savivaldybės biudžetas yra rengiamas laikantis nustatytų reikalavimų. Pagrindiniai reikalavimai yra nusakyti Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatyme.

Kiekviena savivaldybė vykdo strateginį planavimą, kuriami įvairūs projektai, kurių vienas iš tikslų yra pagerinti savivaldybės gebėjimą rengti ir finansuoti miesto kapitalinių investicijų programą. [4] Vilniaus rajono savivaldybės strateginio veiklos plano rengimo procesas susijęs su Savivaldybės biudžeto rengimu ir metiniu strateginio planavimo ciklu. Strateginis veiklos planas parengtas siekiant efektyviai panaudoti turimus bei planuojamus gauti finansinius, materialiuosius ir darbo išteklius misijai vykdyti ir užsibrėžtiems tikslams pasiekti, atlikti veiklos stebėseną ir atsiskaitymą už rezultatus. Savivaldybės biudžeto lėšos tai pagrindinis savivaldybės strateginio veiklos plano finansavimo šaltinis.

Savivaldybės biudžeto projektą rengia savivaldybės vykdomoji institucija, remdamosi Lietuvos Respublikos sandaros įstatymu, Seimo patvirtintais savivaldybių biudžetų finansiniais rodikliais ir kitais. Savivaldybės vykdomoji institucija parengta biudžeto projektą teikia savivaldybės tarybos reglamento nustatyta tvarka. (žr. 3-ą paveikslą) Taryba svarsto biudžeto projektą atsižvelgdamos į savivaldybės vykdomosios institucijos pranešimus, tarybos komitetų pasiūlymus ir išvadas. Savivaldybės biudžetas tvirtinamas savivaldybės tarybos sprendimu, kuriame nurodoma visu pirma bendra pajamų suma ir jų paskirstymas pagal pajamų rūšys, o antra bendra asignavimų suma ir jų paskirstymas biudžetiniams įstaigoms ar savivaldybių administracijos padaliniais programoms vykdyti. Tarybos patvirtinimo laikotarpis du mėnesiai nuo valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų

finansinių rodiklių patvirtinimo. Patvirtintus biudžetą savivaldybės administracijos direktorius pateikia Finansų ministerijai [1]

Išvados

1. Lietuvos Respublikos Nacionalinį biudžetą galima skirstyti į valstybės biudžetą ir savivaldybės biudžetą. Savivaldybė funkcijos skirstomos pagal sprendimų priėmimo laisvę ir veiklos pobūdį.

2. Kiekviena savivaldybė turi atskirą biudžetą, kurį tvirtina biudžetiniams metams. Savivaldybės biudžeto projektą rengia savivaldybės vykdomoji institucija. Vykdomosios institucijos parengta projektą nustatyta tvarka teikia savivaldybės tarybai. Taryba svarsto projektą, atsižvelgdama į savivaldybės vykdomosios institucijos pranešimus, tarybos komiteto pasiūlymus ir išvadas. Projektai galutinai tvirtinami savivaldybės tarybos sprendimu.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas [interaktyvus]. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 1995 m. [žiūrėta 2019 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.428/DAVxDHhDmh>

2. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: <https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/biudzetas>

3. Vilniaus Rajono Savivaldybė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. vasario 8 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vrsa.lt/>

4. NARAŠKEVIČIŪTĖ, Violeta. SAVIVALDYBIŲ BIUDŽETŲ FORMAVIMO IR ASIGNAVIMŲ NAUDOJIMO PROBLEMAS LIETUVOJE. [interaktyvus]. Business Source Complete. 2008, 8 p. ISSN: 1822-6515 [žiūrėta 2019 m. vasario 11 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=32588408&site=ehost-live>

5. BIKAS, Egidijus; PRUNSKUTĖ, Gintarė. FINANCE OF MUNICIPALITIES - GUARANTEE THE NEEDS OF LOCAL POPULATION. [interaktyvus]. Business Source Complete. 2015, 13 p. ISSN: 2029-7378 [žiūrėta 2019 m. vasario 8 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=108449484&site=ehost-live>

THE BUDGET OF THE MUNICIPALITY OF VILNIUS DISTRICT GOVERNANCE

Summary

The Republic of Lithuania the national budget can be divided into the State budget and municipal budgets. The State budget is the Lithuanian Parliament approved the State budget revenues and appropriations for the budgetary year of the plan. Budget of the municipality is the Municipal Council approved municipal budget plan revenue and appropriations for the budgetary year. Each municipality has its own budget. The municipality is a governing body whose main task is to run their own local inhabitants interests. Draft budget of the municipality is preparing an executive authority in the municipality. Draft budget drawn up provided by the Municipal Council. The Council shall consider the draft budget. Approved by the Council, by decision of the Municipal Council.

VISAGINO SAVIVALDYBĖS PASIRUOŠIMAS EKSTREMALIOMS SITUACIJOMS

Aurimas Velička

Mokslinis vadovas – lektorius Ramutis Buckiūnas

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Straipsnyje pateikta Visagino savivaldybės pasiruošimo ekstremalioms situacijoms analizė. Savivaldybės pasiruošimas yra aktualus ir nagrinėjamas, nes dauguma žmonių nėra susidūrę su ekstremaliomis situacijomis. Todėl būtina žmones supažindinti ir jiems paaiškinti, ką reikėtų daryti atsידūrus tokioje situacijoje.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti Visagino savivaldybės pasiruošimą ekstremalioms situacijoms.

Straipsnio uždaviniai:

1. Pateikti savivaldybės pasiruošimo gaisrų suvaldymui organizavimo procesą.
2. Išnagrinėti savivaldybės pasiruošimą elektros energijos tiekimo gedimams.
3. Išnagrinėti savivaldybės pasiruošimą branduolinei avarijai.

1. Visagino savivaldybė

Visagino savivaldybė yra rytinėje Utenos apskrities dalyje (1 pav). Savivaldybės ribos driekiasi nuo Drūkšių ežero šiaurinės dalies iki geležinkelio Turmantas – Vilnius ir Dūkštas – Ignalinos AE pietinės dalies, 149–156 m. Virš jūros lygio. Klimatas žemyninis, kritulių kiekis per metus – 592 mm. Vyrauja pietų ir vakarų vėjai. Vidutinis vėjo greitis vasarą – 4,2 m/sek., žiemą – 5,5 m/sek. Savivaldybės teritorijos plotas – 58,41 km², ją supa Ignalinos ir Zarasų urėdijų miškai.

Visagino mieste pastatyta 250 gyvenamųjų namų, yra 10400 butų. Gyvenamasis fondas – 600000 m². Ūkiniam bei geriamajam priešgaisriniam vandens tiekimui panaudojami vandens gręžiniai, dabartiniu metu eksploatuojamas 21 gręžinys. Gamybinė vandens telkinių apimtis – 20000 m³ vandens per parą.

Savivaldybėje gyvena 24209 gyventojų iš jų: Iki 7 metų – 1527; Nuo 7 iki 16 metų – 1772; Nuo 16 iki 18 metų – 355; Nuo 18 iki 25 metų – 1353; Nuo 25 iki 45 metų – 6343; Nuo 45 iki 65 metų – 9163; Nuo 65 iki 85 metų – 3442; Nuo 85 metų – 254. Beveik visi savivaldybės gyventojai gyvena Visagino mieste. Gyventojų tankis savivaldybėje – 0,414 tūkst. gyv./km².

Yra 4 kolektyvinės apsaugos statiniai. Visagino „Gerosios vilties“ progimnazijos pastatas, esantis Partizanų g. 2/7, Visagino „Atgimimo“ gimnazijos pastatas, esantis Tarybų g. 23, Visagino Draugystės progimnazijos pastatas, esantis Draugystės g. 12, Visagino rekreacijos paslaugų centro kompleksas, esantis Ramybės kaime. Slėptuvių savivaldybėje nėra.

Visagine yra 6 centralizuoto paleidimo modernios akustinės sirenos, 8100 kabelinės televizijos abonentų. Veikia Gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema. Visagine yra 5 degalinės, kurių talpa: benzino – 475,5 m³, dyzelinio kuro 338 m³, suskystintų dujų 41,4 t. Savivaldybėje yra 1 pavojingas objektas VĮ „Visagino energija“, kuris apima 2645,8 ha didelio gamtinio degumo miškų masyvą.

Pagrindinės pramonės, statybinės įmonės: AB „Vilstata“, VĮ „Ignalinos atominė elektrinė“, AB „Visagino tiekimas ir statyba“, VĮ „Visagino energija“, UAB „Visatex“, UAB „Visagino būstas“, UAB „Visagino linija“. 4 gydymo ir profilaktinės įstaigos, mokyklos ir mokymo įstaigos : 1 pagrindinė, 2 progimnazijos, 2 gimnazijos, Visagino technologijos ir verslo profesinio mokymo centras.

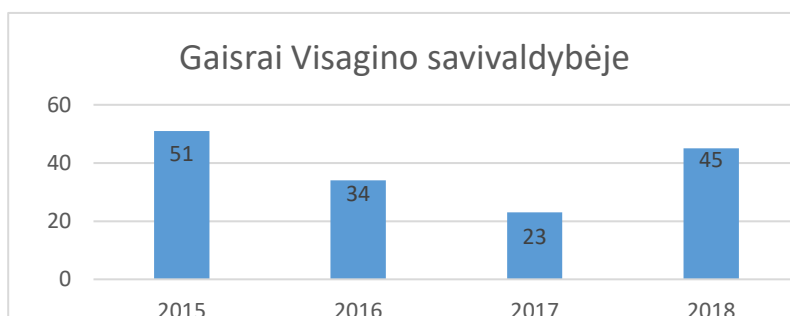
2. Ekstremalios situacijos ir įstaigos atsakingos už jų kontrolę

Atlikus Visagino savivaldybės civilinės saugos rizikos analizę, nustatyta, kad savivaldybės didžiausi rizikos šaltiniai pagal eiliškumą yra šie: 1. Gaisrai ir sproginiai (32) 2. Elektros energijos tiekimo sutrikimai ir (ar) gedimai (20) 3. Radiacinė avarija (10)

2.1. Gaisrų suvaldymo darbai Visagino savivaldybėje

Visagino priešgaisrinė gelbėjimo valdyba vykdo ir koordinuoja gaisrų gesinimą, gyventojų ir turto gelbėjimą, kitus gelbėjimo darbus.

Policijos komisariatas:

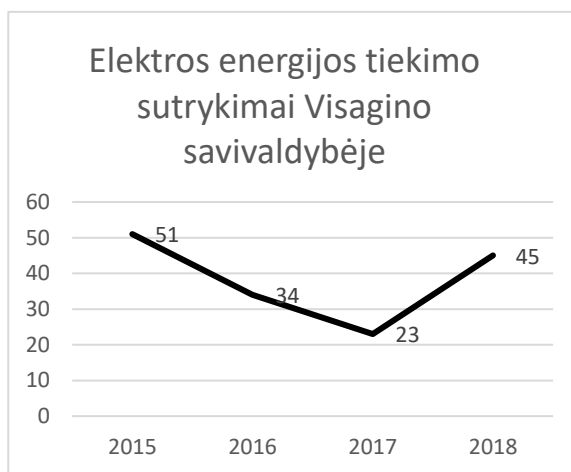

organizuoja eismo saugumą šalia gaisro teritorijos, organizuoja ekstremaliosios situacijos židinyje esančio valstybinio, visuomeninio ir privataus turto apsaugą, organizuoja viešosios tvarkos užtikrinimą gyventojų susitelkimo, įlaipinimo į transportą, išlaipinimo iš jo ir laikinojo apgyvendinimo vietose, evakuojamųjų vežimo maršrutuose, organizuoja asmenų ir pareigūnų, nesusijusių su gelbėjimo darbais, patekimo į ekstremaliosios situacijos židinį ribojimą, prireikus įveda specialių leidimų sistemą. Leidimų formą nustato policijos atstovas. Utenos regiono AAD Ignalinos agentūra: organizuoja aplinkos taršos tyrimus, taršos poveikio aplinkai masto ir aplinkai padarytos žalos nustatymą, atlieka teršalų sklaidos prognozes ir teikia jas institucijoms,

dalyvaujančioms valdant ekstremaliąją situaciją, užtikrina hidrometeorologinės informacijos ir prognozių teikimą institucijoms, dalyvaujančioms valdant ekstremaliąją situaciją. NVSC prie SAM Utenos departamento Visagino skyrius koordinuoja asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros organizavimą. AB „Visagino mechanizacija“, VĮ „Visagino energija“, UAB „Vilstata“, teikia pagal poreikį turimą autotransportą ir mechanizmą. Raudonojo kryžiaus formuotė teikia psichologinę ir medicininę pagalbą nukentėjusiems. Savivaldybės administracijos direktorius: organizuoja ekstremaliųjų situacijų komisijos darbą, užtikrina priemonių, nustatytų savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo plane, įgyvendinimą, per žiniasklaidą, sirenas ir mobiliojo ryšio koriniais pranešimais perspėja ir informuoja gyventojus, valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, kitas įstaigas ir ūkio subjektus apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, galimus padarinius ir priemones jiems pašalinti ir apsisaugojimo nuo ekstremaliosios situacijos būdus, telkia PGV, policijos komisariato, įmonių savivaldybėje pajėgas gyventojams evakuoti, prireikus organizuoja evakuotų gyventojų apgyvendinimą, organizuoja, koordinuoja evakuotų gyventojų registravimą laikinojo apgyvendinimo vietose, jų apskaitos tvarkymą.

2.2. Elektros energijos tiekimo sutrikimai ir (ar) gedimai Visagino savivaldybėje

AB „ESO“ Zarasų skyrius: SMS žinutėmis informuoja gyventojus apie elektros pastočių gedimus, nutrūkusius elektros laidus, užtikrina elektros energijos tiekimą II elektros energijos tiekimo patikimumo kategorijos vartotojams, pagal susiklosčiusią situaciją maksimaliai galimai užtikrina elektros energijos tiekimą gyventojams ir kitiems ūkio subjektams, vykdo 0,38-10 kV įtampos elektros tinklų ir 6–10 kV įtampos pastočių eksploatavimą, priežiūrą,

remontą ir gedimų šalinimą, vykdo priskirto turto ir materialinių vertybių priežiūrą, paruošia elektros energijos rezervinį tiekimą nuo mobilių generatorių, esančių ESO nuosavybėje, vietovėms, kur gali būti nutrauktas elektros energijos tiekimas, dalyvauja savivaldybės ESK veikloje. „Visagino mechanizacija“, VĮ „Visagino energija“, UAB „Vilstata“, teikia pagal poreikį turimą autotransportą ir mechanizmus.

Policijos komisariatas: organizuoja eismo saugumą, organizuoja viešosios tvarkos užtikrinimą gyventojų susitelkimo vietose. Savivaldybės administracijos direktorius: organizuoja ekstremaliųjų situacijų komisijos darbą, užtikrina priemonių, nustatytų savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo plane, įgyvendinimą, per žiniasklaidą, sirenas ir mobiliojo ryšio koriniais pranešimais perspėja ir informuoja gyventojus, valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, kitas

įstaigas ir ūkio subjektus apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, galimus padarinius ir priemones jiems pašalinti ir apsaugojimo nuo ekstremaliosios situacijos būdus, telkia PGV, policijos komisariato, įmonių savivaldybėje pajėgas gyventojams evakuoti, prireikus organizuoja evakuotų gyventojų apgyvendinimą.

3. Visagino savivaldybės pasiruošimas branduolinei avarijai

Už branduolinės avarijos pasekmių likvidavimą ir perspėjimą sanitarinėje 3 km zonoje atsako Ignalinos atominės elektrinės (AE) personalas. Savivaldybės administracijos direktorius, gavęs Ignalinos AE perspėjimą apie branduolinę ar radiologinę avariją, perspėja savivaldybės teritorijoje esančius gyventojus, valstybės institucijas ir įstaigas, ūkio subjektus ir kitas įstaigas ir informuoja juos apie taikytinus skubius apsaugomuosius veiksmus, kurių reikia imtis nedelsiant..

Skubių apsaugomųjų veiksmų zonoje 5–30 kilometrų nuo Ignalinos AE savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo plane šioje zonoje esančių gyventojų aprūpinimo stabiliojo jodo preparatais nenumatytas. Savivaldybės administracijos direktorius, gavęs Ignalinos AE perspėjimą apie branduolinę ar radiologinę avariją, perspėja savivaldybės teritorijoje esančius gyventojus, valstybės institucijas ir įstaigas, ūkio subjektus ir kitas įstaigas ir informuoja juos apie skubius apsaugomuosius veiksmus, kurių reikėtų imtis nedelsiant, savivaldybės ekstremaliųjų situacijų komisijai arba Lietuvos Respublikos Vyriausybės ekstremaliųjų situacijų komisijai priėmus sprendimą dėl skubių apsaugomųjų veiksmų vykdymo. Savivaldybės administracijos direktoriaus pavedimu aktyvuojami kolektyvinės apsaugos statiniai.

Savivaldybės administracijos direktoriaus arba jo įgalioto asmens reikalavimu UAB „Energetikos montažas“, AB „Visagino mechanizacija“, VĮ „Visagino energija“, UAB „Vilstata“, IĮ „Seknija“, UAB „Meteorit turas“ teikia pagal poreikį turimą autotransportą ir mechanizmus. Policijos komisariatas: organizuoja eismo saugumą šalia gaisro teritorijos, organizuoja ekstremaliosios situacijos židinyje esančio valstybinio, visuomeninio ir privataus turto apsaugą, organizuoja viešosios tvarkos užtikrinimą gyventojų susitelkimo, įlaidinimo į transportą, išlaidinimo iš jo ir laikinojo apgyvendinimo vietose, evakuojamųjų vežimo maršrutuose, organizuoja asmenų ir pareigūnų, nesusijusių su gelbėjimo darbais, patekimo į ekstremaliosios situacijos židinį ribojimą, prireikus įveda specialių leidimų sistemą.

Išvados

1. Visagino savivaldybė yra gerai pasiruošusi tokiai ekstremaliai situacijai, kaip gaisrai, ir savo civilinės saugos plane, patvirtintame 2019 metais vasario mėn., Ignalinos rajono įsakymo nr. AB- 425, yra numačiusi pakankamą kiekį išpėjamųjų šaltinių, bei paskyrusi darbus visoms

reikalingoms institucijoms, kad informacija apie pavojų būtų pateikta žmonėms laiku ir institucijos galėtų sklandžiai evakuoti gyventojus esant tokiai situacijai.

2. Įvykus elektros energijos tiekimo sutrikimui, Lietuvos Respublikos įsakymu nr. B-745 Visagino savivaldybėje yra paskirtos institucijos, kurios yra atsakingos už šios problemos likvidavimą.
3. Kilus branduolinei avarijai Visagino savivaldybė yra numačiusi detalų planą, patvirtintą 2019 metais, vasario mėn., Visagino savivaldybės 2018 m. įsakymo nr. AV- 156, pagal kurį gyventojai turi būti sklandžiai ir greitai įspėti apie pavojų ir evakuoti.

Literatūra

1. Visagino savivaldybės gyventojų evakavimo ir priėmimo komisijos nuostatai; Visagino savivaldybės ekstremalių situacijų valdymo planas. [Žiūrėta 2019-03-02]; <http://www.visaginas.lt/civiline-sauga/228>
2. Gaisrų ir gelbėjimo darbų statistika. [Žiūrėta: 2019-03-10]; <https://pagd.lrv.lt/lt/gaisru-ir-gelbejimo-darbu-statistika>
3. Civilinė sauga mieste. [Žiūrėta: 2019-03-14]; <http://www.lt72.lt/civiline-sauga-tavo-mieste/>

PREPARATION OF VISAGINAS MUNICIPALITY FOR EMERGENCY SITUATIONS

Summary

Visagino municipality is very small, only 58.41km². Most of people are living in the only town of this municipality – Visaginas. There lives only 24209 people. There are 4 collective safety structures, 6 modern acoustic sirens, 8100 cable subscribers, an alert and information system, and 5 gas stations. In this municipality there are three main dangers: fires, power failure or malfunction and nuclear accident. For all of these dangers Visagino municipality are very well prepared. This municipality has detail plan from smallest pieces, where are written all details from beginning to the end. This plan was confirmed in 2019, so all data is pretty fresh and it shows that this municipality seriously take a look to its safety.

X, Y IR Z KARTŲ ĮTRAUKIMAS Į DARNIĄ KOMANDINĘ VEIKLĄ

Ovidija Barzdaitė

Mokslinė vadovė – lektorė Nijolė Kašėtienė

Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas

Įvadas

Sunku rasti organizaciją, kuri įgyvendintų savo užsibrėžtus tikslus be darbuotojų motyvacijos. Motyvaciją sąlygoja istorinis laikotarpis, aplinka, vertybės. Amerikoje bei Europoje jau plačiai kalbama apie skirtingas darbuotojų kartas. Lietuvoje palyginus su kitomis valstybėmis per mažai dėmesio skiriama kartų skirtumams. Dėl šios priežasties ir atsiranda problemų organizacijose: nesusikalbėjimai, skirtingas požiūris į tuos pačius dalykus, kartų konfliktai ir kt. Darbdaviams yra labai sunku X, Y ir Z kartas įtraukti į darnią komandinę veiklą, nes kiekvienos kartos vertybinis pamatas, istorinis laikotarpis įtakoja požiūrį į darbą bei darbo rezultatus.

Straipsnio tikslas – atskleisti X, Y ir Z kartų įtraukimo į darnią komandinę veiklą ypatumus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibrėžti kartos sąvoką;
2. Išanalizuoti X, Y ir Z kartų charakteristikas;
3. Apibūdinti X, Y ir Z kartų susikalbėjimo principus.

Darbo metodai – mokslinių teorinių literatūros informacijos šaltinių analizė.

1. Kartų samprata

Pastaruoju metu labai dažnai ir įvairiose srityse girdimas ir minimas žodis – karta, kuris yra kildinamas iš lotyniškų žodžių „generatio“ ir „genus“ bei atitinkamai reiškia „pradėti gyvybę“, „giminė“. Lietuvių kalbos žodynas šį žodį apibūdina kaip „tuo pačiu laiku gyvenantys artimo amžiaus žmonės“. Žodis karta turi lietuvių kalboje sinonimą – generaciją, kuris reiškia populiacijos individų grupę, su bendrais protėviais susijusi vienodu giminystės laipsniu, bet dažniau sutinkamas gamtos moksluose. [6] Kartą vienija istorinio bei socialinio gyvenimo įvykiai, kurie formavo tos kartos vystymąsi bei tuo pačiu lemia kartų skirtumus. Išskiriami trys vyraujantys požiūriai, kurie turi įtakos kartų formavimuisi:

1. Kartas formuoja politinis – socialinis gyvenimas. Kaip teigė J. Ortega y Gasset „karta – tai dinamiškas kompromisas tarp masių ir individo“;
2. Didieji istoriniai įvykiai. K. Mannheim apibūdino kartą kaip „grupę to paties amžiaus žmonių, kuriuos vienija koks nors įsimintinas istorinis įvykis“;

3. Šeima ir santykiai su aplinkiniais. Kaip teigė J. S. Mill „tai nauja žmonių grupė, kurie mokėsi, augo kartu nuo vaikystės ir nuolat buvo vienoje visuomenėje“.

Pagal W. Strauss ir N. Howe teoriją, kas 20 metų užauga nauja unikali žmonijos karta, kuri formuojasi savitu laikotarpiu, paženklinantu socialinių, ekonominių, politinių, technologinių ir kultūrinių įvykių (žr. 1-ą lentelę).

1 lentelė

Kartų klasifikacija pagal J. Markert

Kartų pavadinimas	Kartų gimimo laikotarpis
Tradicinė karta	1926-1945 m.
Kūdikių bumo karta	1946-1965 m.
X karta	1966-1985 m.
Y karta	1986-2005 m.
Z karta	2006-2025 m.

Šaltinis: JAKIMUK, Julija. *Kartų valdymas įmonėje*. Kauno Technologijos universitetas, 2016. P. 21. <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:15890567/datastreams/MAIN/content?gathStatIcon=true>

Priklausymą kartai sąlygoja augimas tuo pačiu laikmečiu, nutikę ir išgyventi svarbūs įvykiai, kurie suformavo panašias vertybių sistemas, požiūrį ir gyvenimo patirtį. Kartos bendrystei nepakanka tik bendrų gimimo metų, bet būtini ir bendri prisiminimai (trauminiai įvykiai). Kaip pavyzdį trauminio įvykiai įvardijami – karai, kaip Pirmas Pasaulinis, Antras Pasaulinis, Vietnamo karas. Visa tai nulemia žmonių pasaulėžiūrą ir asmenybės savybes: augant tuo pačiu istoriniu laikotarpiu ir išgyvenant įvykius tuo pačiu gyvenimo periodu susiformuoja panašios vertybės, įsitikinimai, požiūriai ir elgsena.

2. Kartų charakteristikos

Įmonėse labai dažnai dirba skirtingų kartų atstovai, kurie elgiasi ir mąsto savitai. Manoma, jog kartų charakteristikos formuoja pasaulėžiūrą, santykius, darbo etiką ir elgseną, motyvavimo priemones, polinkį į komandinį darbą, bendravimo įgūdžius, organizacinės hierarchijos suvokimą, pokyčių valdymą ir kt. [4] Nekreipiant dėmesio į kiekvienos kartos savitumą, įmonėse gali kilti konfliktai, kristi produktyvumas, suprastėti komunikacija ir komandinis darbas, todėl būtina formuoti strategijas, nukreiptas į kartų valdymą ir, pirmiausiai, būtina pažinti kiekvieną kartą. (žr. 2-ą lentelę).

Kartų skirstymas pagal požiūrį, asmenines savybes bei vertybes

	X karta	Y karta	Z karta
Požiūris į darbą	Sunkiai dirbsi – gerai gyvensi ir smagiai pramogausi.	Galima sunkiai dirbti, bet tik prasmingą darbą.	Numanomai darbas siejasi su gyvenimo sričių darna ir socialine atsakomybe.
Asmeninės savybės bei vertybės	Pasirengimas pokyčiams, verslumas, globalus mąstymas, technologinis raštingumas, individualizmas, nuolatinis mokymasis, drąsa klysti, informuotumas.	Optimizmas, pasitikėjimas savimi, aukšta savivertė, gatvės išmintis, priklausomybė nuo interneto, naivumas, sumanumas, įvairiapusiškumas.	Dėsnigumo stoka, gebėjimas vienu metu dirbti kelis darbus, kūrybiškumas, technologinis sumanumas, tolerancija.

Šaltinis: EIDIKIENĖ, Eglė. *Dirbančiųjų x ir y ir būsimų z kartos slaugytojų darbo motyvacijos ypatumai..* Lietuvos sveikatos mokslo universitetas, 2016. P.16. <https://publications.lsmuni.lt/object/elaba:15942408/15942408.pdf>

Skirtingos kartos turi skirtingą požiūrį į darbą. Pavyzdžiui, X kartai būdingas sunkus darbas, Y karta nori dirbti tik prasmingą darbą, o Z kartai darbas siejasi su gyvenimo sričių darna ir socialine atsakomybe. Taip pat skiriasi ir asmeninės savybės bei vertybės. X karta yra pasirengusi pokyčiams, turi technologinį raštingumą, nebijo klysti. Y karta pasižymi optimizmu, pasitikėjimu savimi, sumanumu bei naivumu, o Z karta geba dirbti kelis darbus vienu metu, yra kūrybiški ir tolerantiški.

3. X, Y ir Z kartų susikalbėjimo principai

Pripažinti ir gerbti vertybinius skirtumus. Bėgant laikui vertybiniai prioritetai šiek tiek keičiasi. Neretai vyresnio amžiaus žmonės sako: „Tas jaunimas, jiems vėjas galvoje švilpia, visai savo sveikata nesirūpina – o tai suprantama – tame amžiuje svarbesni kiti klausimai: asmeninės ir profesinės ateities kūrimas, išsilavinimas, ilgalaikių santykių paieška, tiesiog smagus laikas sau“. [5] Vėliau atsiranda kiti svarbūs klausimai: pinigai šeima, vaikai, o dar vėliau prioritetas gali tapti sveikata, poilsis. Vadinasi, norint efektyviai susikalbėti, pirmiausia svarbu pripažinti, kad kitam žmogui gali būti svarbūs kiti dalykai ir tai yra normalu.

Priimti kitokią nuomonę. Dėl vertybinių skirtumų kiekvienas žmogus atitinkamu klausimu turi savo nuomonę. Nuomonių skirtumus lemia amžius ir karta. Jei žmonės pradėtų ginčytis, bandydami vieni kitiems įrodyti savo tiesą, vargu ar apskritai kada nors sutartų. Bendravimo esmė ir sunkumas yra ne tai, kaip greitai ar gerai pavyks įrodyti savo teisumą ir priversti kitą pakeisti savo

nuomonę. (3, 60) Pagrindinis bendravimo sunkumas – priimti kitokį požiūrį ir susikalbėti net tada, kai požiūriai iš esmės skiriasi. Vyresniosios kartos atstovai augo tokiomis sąlygomis, kai paklusnumas, nediskutuotinas tam tikrų dalykų priėmimas buvo tiesiog norma. Todėl jiems sunku susitaikyti su X ir Y kartų laisvumu, diskutavimu, klausinėjimu. Vyresnieji neretai priima tai kaip jaunimo nepagarbą. Pripažinus, kad kiekvieno elgesys ir požiūris gali remtis skirtingomis vertybėmis, svarbu priimti šiuos skirtumus ir žūtbūt nepasiekti, kad pašnekovas pakeistų savo požiūrį ar nuomonę.

Nedaryti išankstinių prielaidų. Neretai žmonės remiasi bendromis vyraujančiomis tendencijomis ir savo patirtimi, priklijuoja etiketes konkrečiam žmogui. Pradedama negirdėti, ką pašnekovas iš tiesų sako, arba yra girdimos tik tos dalys, kurios patvirtina išankstinę nuomonę. apie visiškai naują dalyką, žmogų, elgesį yra padaromos išvados, dar nesusipažinus ir neįsigilinus. Kitaip tariant, nusprendžiama apie kitą asmenį nepaklausius ir neišklausius jo.

Naudoti skirtingas komunikacijos formas. Suvokimas, kokiai komunikacijos formai tam tikros kartos asmuo teikia prioritetą, reikšmingas ir dėl kito aspekto. Bendraujant svarbu, kad kita pusė išgirstų, kas norima pasakyti. Gaudami informaciją priimtinausia forma, žmonės lengviau suvoks ir įsimins. Vadinasi, tarpusavio komunikacija bus veiksmingesnė.

Matyti žmogų. Norint susikalbėti ir lengviau bendrauti, ne taip svarbu gerai suprasti skirtingas teorijas apie kartų skirtumus ir tendencijas. Kur kas svarbiau yra bendraujančioms pusėms pagarbiai priimti skirtumus (nuomonių, vertybių, požiūrio, patirties) ir ieškoti bendrumų. (3, 61) Tik pagarba, įsiklausymu ir skirtumų priėmimu galima užtikrinti tarpusavio susikalbėjimą.

Darbuotojai norėdami darniai dirbti komandoje turėtų pirmiausia pripažinti ir gerbti vertybinius skirtumus, priimti kitokia nuomonę, nes svarbu išklausti ir gerbti kito žmogaus nuomonę, nors ir jai nepritariate. Nedaryti išankstinių prielaidų bei naudoti skirtingas komunikacijos formas, nes suvokimas, kokiai komunikacijos formai tam tikros kartos asmuo teikia prioritetą užtikrintų efektyvesni bendravimą. Pagarbiai priimti požiūrio, vertybių, patirties skirtumus ir ieškoti bendrumų.

Išvados

1. Karta tai žodis kildinamas iš lotyniškų žodžių „generatio“ ir „genus“ bei atitinkamai reiškia „pradėti gyvybę“, „giminė“. Lietuvių kalbos žodynas šį žodį apibūdina kaip „tuo pačiu laiku gyvenantys artimo amžiaus žmonės“. Pagal J. Markert kartos yra skirstomas į 5 pagrindines t.y. tradicinę, kūdikių bumo, X, Y ir Z kartas, kurių formavimuisi įtakos turėjo politiniai, ekonominiai, socialiniai, technologiniai veiksniai tuo pačiu lemiantys ir kartų skirtumus.
2. Kartų charakteristikos formuoja pasaulėžiūrą, santykius, darbo etiką ir elgseną, motyvavimo priemones, polinkį į komandinį darbą, bendravimo įgūdžius, organizacinės hierarchijos suvokimą, pokyčių valdymą ir kt. Kiekviena karta yra savita, turinti individualią pasaulėžiūrą

bei skirtingą elgseną. Pavyzdžiui, X kartai būdingas sunkus darbas, Y karta nori dirbti tik prasmingą darbą, o Z kartai darbas siejasi su gyvenimo sričių darna ir socialine atsakomybe. Taip pat skiriasi ir asmeninės savybės bei vertybės. X karta yra pasirengusi pokyčiams, turi technologiinį raštingumą, nebijo klysti. Y karta pasižymi optimizmu, pasitikėjimu savimi, sumanumu bei naivumu, o Z karta geba dirbti kelis darbus vienu metu, yra kūrybiški ir tolerantiški.

3. Susikalbėjimo principai, padedantys X, Y ir Z kartoms darniai dirbti ir būti komandoje, yra pripažinti ir gerbti vertybinius skirtumus. Norint efektyviai susikalbėti, pirmiausia svarbu pripažinti, kad kitam žmogui gali būti svarbūs kiti dalykai ir tai yra normalu. Priimti kitokią nuomonę, nedaryti išankstinių prielaidų, naudoti skirtingas komunikacijos formas, kadangi bendraujant svarbu, kad kita pusė išgirstų, kas norima pasakyti bei pagarbiai priimti skirtumus ir ieškoti bendrumų, nes tik pagarba, įsiklausymu ir skirtumų priėmimu galima užtikrinti tarpusavio susikalbėjimą.

Literatūra

1. EIDIKIENĖ, Eglė. *Dirbančiųjų x ir y ir būsimų z kartos slaugytojų darbo motyvacijos ypatumai* [interaktyvus]. Antrosios pakopos studijų baigiamasis darbas, Lietuvos sveikatos mokslo universitetas, 2016. P. 74. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://publications.lsmuni.lt/object/elaba:15942408/15942408.pdf>
2. JAKIMUK, Julija. *Kartų valdymas įmonėje* [interaktyvus]. Magistro darbas, Kauno Technologijos universitetas, 2016. P. 88. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elabafedora/objects/elaba:15890567/datastreams/MAIN/content?gathStatIcon=true>
3. KLIMAŠAUSKIENĖ, Rūta. 5 būdai skirtingoms kartoms lengviau susikalbėti. *Psichologija tau*, 2017 rugsėjis-spalis Nr. 5, P. 58-61. ISSN 1392-2505.
4. MISIUKONIS, Tomas. *Karta Y* [interaktyvus]. 2015. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://coachingblog.lt/autoriu-straipsniai/karta-y-nors-ir-nelaiminga-bet-jai-patinka-koucingas/#more-4129>
5. PATTERSON, Kindrick. The Impact of Generational Diversity in the Workplace [interaktyvus]. *Diversity factor*, 2007, Nr.3, p. 19-21. ISSN 1545-2808 [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=6&sid=b078cf74-52ca-479a-a65a-3efe70c52f5c%40pdc-v-sessmgr01&bdata=JnNpdGU9ZWZwhvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=26090412>

6. SEREIČIKIENĖ, Dagnė. *X ir Y kartų motyvacijos ypatumai* [interaktyvus]. Magistro baigiamasis darbas, Vilnius, 2017. P. 77. [žiūrėta 2019 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elabafedora/objects/elaba:22366105/datastreams/MAIN/content>

THE X, Y AND Z GENERATION INCLUSION INTO HARMONIOUS TEAMWORK

Summary

W. Strauss and N. Howe theory, says that every 20 years a new human generation is born, that forms in their own lifetime consisting of social, economic, political, technological and culture events. Despite all the cultural differences, companies may face some difficulties, communication problems and teamwork, so we need to form a strategy and know every generation. If we want the X, Y and Z generations to work as a team we must apply these communication principals: appreciate and tolerate the differences, approve a different opinion, do not make sudden decisions, use different communication forms and look for similarities.

ŽMONIŲ SANTYKIŲ TENDENCIJŲ IR ŠIUOLAIKINIŲ TECHNOLOGIJŲ ĮTAKOS JOMS SOCIOLOGINIS TYRIMAS

Lukas Abligaitis, Vilius Cibulskas

Mokslinė vadovė – lektorė Regina Čenienė

Vilniaus kolegija, Elektronikos ir informatikos fakultetas

Įvadas

Problema – žmonės dėl įvairiausių priežasčių vis dažniau renkasi virtualų bendravimą socialiniuose tinkluose vietoje realaus bendravimo.

Tikslas – išsiaiškinti žmonių santykių tendencijas, nustatyti gyvo ir virtualaus bendravimo santykį.

Uždaviniai:

1. Atlikti sociologinį tyrimą.
2. Išanalizuoti tyrimo rezultatus ir nustatyti žmonių bendravimo tendencijas/prioritetus.
3. Apibendrinti statistinius duomenis.

1. Socialinio tinklo esmė

Socialinis tinklas apibrėžiamas kaip subjektų (žmonių ar organizacijų) grupė, kuri susijusi vienu ar keliais ryšiais: finansinių, draugystės, verslo ir kt. [<http://zodynas.vz.lt/socialinis-tinklas>]. Interneto socialiniuose tinkluose vyksta virtualus bendravimas. Virtuali aplinka – tai sąvoka, naudojama kaip sinonimas interneto erdvei apibūdinti. Tokioje aplinkoje gali pasireikšti susvetimėjimo jausmas, pasireiškiantis abejingumu aplinkai.

2. Sociologinio tyrimo rezultatai

1. Jūsų lytis:

Vyras – 25,5% (13).

Moteris – 70,6% (36).

Nenoriu skelbti – 3,9% (2).

2. Jūsų amžius:

18-21 – 43,1% (22).

22-25 – 7,8% (4).

26-29 – 7,8% (4).

30 ir daugiau. – 41,2% (21).

3. Kokius įrenginius naudojate?

Stacionaras/nešiojamas kompiuteris – 41,5% (44).

- Išmanusis telefonas – 46,2% (49).
Planšetinis kompiuteris – 12,3% (13).
4. Kokį įrenginį dažniausiai naudojate bendravimui?
Stacionaras/nešiojamas kompiuteris – 11,8% (6).
Išmanusis telefonas – 84,3% (43).
Planšetinis kompiuteris – 3,9% (2).
5. Kokių būdų dažniausiai bendraujate?
Virtualioje aplinkoje – 29,4% (15).
Gyvai – 70,6% (36).
6. Koks bendravimo būdas yra Jums priimtinesnis?
Virtualioje aplinkoje – 13,7% (7).
Gyvai – 86,3% (44).
7. Kokius socialinius tinklus naudojate?
Facebook – 39,2% (47).
Twitter – 8,3% (10).
LinkedIn – 4,2% (5).
Snapchat – 20% (24).
Reddit – 5,8% (7).
Instagram – 22,5% (27).
8. Kiek turite draugų socialiniuose tinkluose?
<10 – 3,9% (2).
<20 – 13,7% (7).
<50 – 25,5% (13).
<100+ – 56,9% (29).
9. Kiek iš jų pažįstate gyvai?
<10 – 5,9% (3).
<20 – 29,4% (15).
<50 – 33,3% (17).
<100+ – 31,4% (16).
10. Kaip dažnai susitinkate su draugais?
Porą kartų per savaitę. – 54,9% (28).
Porą kartų per mėnesį. – 17,6% (9).
Porą kartų per metus. – 0% (0).
Kartą per savaitę. – 9,8% (5).
Kartą per mėnesį. – 11,8% (6).

- Kartą per metus. – 2% (1).
Neatsakė į klausimą. – 3,9% (2).
11. Ar jaučiatės vienišas?
Taip. – 15,7% (8).
Ne. – 84,3% (43).
12. Ar jaučiate susvetimėjimą?
Taip. – 35,3% (18).
Ne. – 64,7% (33).
13. Ar manote, kad virtualus bendravimas gali pakeisti gyvą bendravimą?
Taip. – 29,4% (15).
Ne. – 66,7% (34).
Nežinau. – 3,9% (2).
14. Kokios priežastys lemia virtualaus bendravimo masto augimą? (atviras klausimas)
pagrindinės atsakymų kategorijos:
- 1) Virtualus bendravimas mažiau įpareigojantis, paprastesnis. (23%)
 - 2) Didelis užimtumas. (38%)
 - 3) Atstumas, galimybės nebuvimas bendrauti gyvai. (8%)
 - 4) Patogumas. (31%)

Išvados

1. Atliktas sociologinis tyrimas, kuriame buvo apklausti 51 įvairaus amžiaus asmuo. Didžioji dalis respondentų virtualiam bendravimui naudoja išmanųjį telefoną, nors priimtinesnis jiems yra gyvas bendravimas. Trys populiariausi socialiniai tinklai yra Facebook, Instagram, Snapchat. Daugiau nei pusė apklaustųjų turi iki 100 ir (arba) daugiau draugų socialiniuose tinkluose ir iki 50 iš jų pažįsta ir susitinka gyvai.

2. Pusė apklaustųjų su draugais susitinka porą kartų per savaitę, 8/10 nesijaučia vieniši, 6/10 nejaučia susvetimėjimo. Beveik 7/10 apklaustųjų mano, kad virtualus bendravimas negali pakeisti gyvo bendravimo, tačiau pagrindinės priežastys, lemiančios jo mastų augimą yra: užimtumas, galimybė būti pasiekiamam bet kada. Labai gaila, kad tyrime respondentai nebuvo suskirstyti pagal amžiaus grupes, būtų aiškesni vyresnės ir jaunesnės kartos bendravimo prioritetų skirtumai.

Literatūra

1. BENEVIČIŪTĖ, Donata. *Žinutė socialiniame tinkle* [interaktyvus]. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 36 p. [žiūrėta 2019-04-07]. Prieiga per internetą: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:1938720/1938720.pdf>;

2. JANČAUSKAITĖ, Rimantė. *Socialiniai tinklai – tiksinti XXI amžiaus bomba?* [interaktyvus]. Sine loco, 2019 [žiūrėta 2019-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.gyvenimas.eu/2019/03/05/socialiniai-tinklai-tiksinti-xxi-amziaus-bomba/>>;
3. RIMKUTĖ, Laura. *Socialiniai tinklai keičia mūsų gyvenimus ir tarpusavio santykius* [interaktyvus]. Vilnius: delfi.lt, 2016 [žiūrėta 2019-04-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/gyvenimas/psichologija/socialiniai-tinklai-keicia-musu-gyvenimus-ir-tarpusavio-santykius.d?id=73140752>>;
4. SIMNIŠKYTĖ, Erika. *Priklausomybė nuo socialinių tinklų. Kaip tai veikia mūsų gyvenimą?* [interaktyvus]. Sine loco, 2018 [žiūrėta 2019-04-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.minfo.lt/gyvenimas/straipsnis/priklausomybe-nuo-socialiniu-tinklu-kaip-tai-veikia-musu-gyvenima>>.

PEOPLE RELATIONSHIP TENDENCIES AND MODERN TECHNOLOGY IMPACT ON THEM

Summary

Modern technologies change our relationships in a good and bad ways. This social research was carried out in a survey form to find out how persons of various ages communicate with each other, what communication methods (live or virtual) they prefer/use more. Also, what social networks they use, how many friends they have on them and how many of them they know personally. In addition, respondents were asked how much time they spend with their friends in real life, do they feel alienation or feel lonely, and what do they think are the reasons of growing virtual communications. The greater part of respondents use smartphone for communication, although they prefer live communication over virtual one. Top 3 social networks used are: Facebook, Instagram, Snapchat. About a half of respondents meet their friends several times a week. Most of respondents don't feel lonely or alienated and think that virtual communication cannot substitute live one. The main reasons why virtual communications are growing were the following: people being too busy, convenience and ease of reach.